

בע"ה

ספר

ותורתך שעשעי

דרשות וחקירות בפרשת שבוע
על פי מאמרי חז"ל

מנאי הצעיר

אלון ארביב ס"ט

מח"ס חקת הפסח ועוד

שנת ותשועה ברב יועץ התשפ"ב לפ"ג

פה נתניה יע"א

כל הזכויות שמורות למחבר

אלון ארביב ס"ט

רחוב הפורצים 10/2 נתניה

פלאפון: 050-4136465

דוא"ל: alon@shtaygen.co.il

**הערות והארות והצעות מכל סוג שהוא
תתקבלנה ברצינות ובתשומת לב מרובה.**

נדפס על נייר שאין עליו חשש
חילול שבת או גניזה

סדר וציאוד: י"ח

בס"ד, כ"א סיון תשפ"א, 4-1324/פ"א

דברי ברכה

הובא לפני גליונות מהספר "ותורתך שעשועי", מעשה ידיו של הרב היקר והנעלה, שוקד באהלה של תורה, יראת ה' היא אוצרו, ועליו יציץ נורו, מוכתר בנימוסין בשבח וקילוסין, מזכה הרבים, תהלתו בקהל חסידים, שמן תורק שמו, כה"ר רבי אלון ארכיב שליט"א.

בעברי בין גליונות הספר ראיתי את אשר עשה בעטו, עט סופר מהיר, להביא מאמרים ודרושים, מסרים ומוסרים קצרים על פי השקפת תורתנו הקדושה, כאשר הורו לנו רבותינו בעלי המוסר, אשר הם קילורין לעינים לדעת נכון וישר, לעבוד את עבודת השי"ת באמת ובתמים, והוסיף ממנו ממה שחננו השי"ת, וערך וסידר הדברים בטוב טעם ודעת, דבר דבור על אופניו, תפוחי זהב במשכיות כסף, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

הנביא ישעיה אומר: "בפיו ובשפתיו כבדוני ולבו רחוק ממני, ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה". והיינו שהורגלו לירא מהקב"ה, לא משום שאנו אכן חשים בפחד ויראה מהדר גאונו, אלא משום שכך קבלנו מבית אבא, שיש בורא לעולם הנותן שכר טוב לצדיקים ומשלם לעושה רע כרשתו.

יכול האדם להתפלל ששים ושבעים שנה, ולבסוף כשיגיע לתת דין וחשבון לפני בית דין של מעלה, יאמרו לו, שאולי הוא קרא את הכתוב בסידור, אך הוא לא התפלל. וכפי שכתב הרב בעל פנים יפות: כי עיקר התפלה הוא בכוונת הלב, ואז ע"י הכוונה שהוא החיות מעלה את גוף הדיבור, ולפי עצם הכוונה והפחד כעומד לפני המלך, כן הוא החיות שבו, אבל בלא כוונה - הוא כגוף בלא נשמה, ומבילתי יכולת להנשא מן הארץ עד לשמים, וצריך שיהא החיות שהוא המחשבה כוחו מרובה לשאת את הדיבור וכו'. ואף אם מבין פירוש המלות, אם אין מכוון לבו לשמים כראוי, אינו אלא כלומד את התפלה ולא כמתפלל, וזה שאמר 'כבדוני בשפתם', שהם כבדים מבלי חיות לשמים. ע"ש.

ולכן חובה על כל בן תורה לקיים בעצמו "וידעת היום והשבות אל לבבך", וכפי שביאר זאת הרמח"ל בספרו מסילת ישרים: כי הבורא יתברך שמו שברא היצר הרע באדם, הוא שברא התורה תבלין לו, וכמו שאמרו ז"ל: בראתי יצר הרע, בראתי לו תורה תבלין. והנה, פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו, אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להינצל זולתה, אינו אלא טועה, ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו. כי הנה, היצר הרע באמת חזק הוא באדם מאד, ומבלי ידיעתו של האדם הולך הוא ומתגבר בו ושולט עליו. ואם יעשה כל התחבולות שבעולם, ולא יקח הרפואה שנבראה לו שהיא התורה, כמו שכתבתי, לא ידע ולא ירגיש בתגבורת חוליו, אלא כשימות בחטאו ותאבד נשמתו. הא, למה זה דומה? לחולה שדרש ברופאים והכירו חליו, ואמרו לו שיקח סם זה. והוא, מבילתי שתקדם לו ידיעה במלאכת הרפואה, יניח הסם ההוא ויקח מה שיעלה במחשבתו מן הסמים, הלא ימות החולה ההוא ודאי, כן הדבר הזה. כי אין מי שמכיר בחולי היצר הרע ובכוחו המוטבע

בו, אלא בוראו שבראו, והוא הזהירנו שהרפואה לו היא התורה, מי איפוא יניחה ויקח מה שיקח זולתה ויחיה? ודאי שחושך החומריות ילך ויגבר עליו מדרגה אחר מדרגה והוא לא יבין עד שימצא שקוע ברעה ורחוק מן האמת הרחק גדול שאפילו הרהורי דברים לא יעלו על לבו לבקש האמת. אך אם הוא עוסק בתורה, בראותו דרכיה, ציוויה ואזהרותיה, הנה סוף סוף מאליו יתחדש בו התעוררות שיביאהו אל הדרך הטוב. והוא מה שאמרו ז"ל: הלואי, אותי עזבו ותורתי שמרו, שהמאור שבה מחזירו למוטב. והנה בכלל זה, גם כן קביעות העתים אל חשבון המעשה ותיקונו וכו'. ע"ש.

אשר על כן, התקינו גדולי ומאורי ישראל, ללמוד בכל יום מוסר, וכפי שתיקנו בכל עולם הישיבות 'סדר מוסר'. וכמה יכאב הלב לראות בחורים ואברכים שמזלזלים בלימוד זה בטענה שהם מחוסנים מספיק מכוח לימוד התורה שלהם, צאו וראו מה אירע לאותו בחור חשוב שנפל ברשת היצר, בגלל שלא הפנים אל לבו את מוסרי חז"ל.

ולחיבת הקודש, ראיתי להביא כאן מה שכתב מרן אאמו"ר זיע"א בספרו הליכות עולם בענין הלימוד בספרי מוסר, כשבסוף מספר כיצד למד מוסר בצעירותו: כתב הברכי יוסף או"ח: הנה בדורות שלפנינו תיקנו רבני הדורות סדרי לימודים שונים בתחוננים ומעמדות, וכוונתם לזכות את הרבים המון העם, אשר בלאו הכי הם בטלים מתלמוד תורה, ועל ידי סדרי לימודים אלו מתעוררים ללמוד תורה. אולם לא נאמרו שיעורים הללו לתלמידי חכמים אשר להם יד ושם טוב לעמוד על עיקרי הדינים בגופי תורה להבין ולהורות, וכ"כ הרב לחם חמודות, כי מי שיש לו לב להבין, במקום התחיינות והמעמדות הללו, ילמוד תורה. וכ"כ הרב אליה רבה בשם פסקי התוס'. ומ"מ ראוי לכל תלמיד חכם שיקבע עת מפעם לפעם ללמוד בספרי מוסר המיוסדים על מאמרי חז"ל, כי כל הגדול מחבירו יצרו גדול ממנו, ואידי דטריד בגופי הלכות ומחדש בטובו חידושי תורה, קרוב שיגבה לבו. וקבלתי, כי מה שאמרו בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, היינו תוכחות מוסר מדברי חז"ל קמאי ובתראי. ע"כ. וכ"כ עוד בספר דבש לפי, בשם קדמונינו, והביא עוד ממה שנהג המהרש"ל, שצויה למוכית שיבא ויוכיחנו וגזר עליו שיטיף לו מוסר כמי שמוכיח להדיוט. ותלמיד חכם שלומד מוסר ימצא תועלת והתעוררות הנפש. ולכן יש לצרף לימוד מוסר הבנוי על פי מאמרי חז"ל לעיקר תורתו בגופי הלכות. וכמו שכתוב החזק במוסר אל תרף. וכן אמרו באבות דרבי נתן כל מי שיש בידו הלכות ואין בידו מדרש לא טעם טעם יראת חטא וכו'. ומכאן תוכחת מגולה לכמה מהתלמידי חכמים שבדור שאינם רוצים ללמוד אלא גמרא ופוסקים, ובוזים בלבם לתלמידי חכמים שלומדים גם תנ"ך ומשניות וספרי מוסר, ולא ידעו ולא יבינו כי אף על פי שלימוד הגמרא ופוסקים יקר מאד, שמיום שחרב בית המקדש אין להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה, מ"מ זהו ללמוד תורה לשמה בעונה טהורה ונזהר בדקדקי מצות כמו הראשונים שהיו קדושים מאד, מה שאין כן בדור הזה שגברה הסטרא אחרא בעקבתא דמשיחא, והיצר הרע ורדף אחר התלמידי חכמים שאינם רוצים ללמוד מוסר, שעל הרוב הם מתגאים בלימודם, ומזלזלים בגדולי דורם, ופוגמים בברית הלשון, ולכן אין תורתם רצויה, כי אינה תורה לשמה. ע"ש. ובברכי יוסף כתב שהדברים קל וחומר לעשרת ימי תשובה, ללמוד בספרי מוסר. ע"ש. וע"ש בספר טוב עין. אולם בספר מדבר קדמות, הדר תבריה לגזייה, שכתב בשם הרב החסיד מהר"ם די לונזאנו, שלפי גודל התמדת החקם בתורה, כן תגדל

נפשו ויראתו, ואינו צריך ללמוד בספרי מוסר, ואם ימעט משקידתו ויתרשל בלימוד התורה, לא יועילו לו ספרי מוסר כלל. ע"ש.

ונראה לי שהעיקר שיש ללמוד מעט מוסר מידי פעם בפעם, אלא שלא יבזבז כל זמנו בספרי מוסר, כשיש בידו ללמוד בגופי תורה להבין ולהורות, ולזכות את הרבים בהלכה ובאגדה. ישמע חכם ויוסף לקח. וכן מתבאר מדברי הכף החיים פלאגי' **שכן היה מנהגם ללמוד בהתלהבות ספר ראשית חכמה** ושבת מוסר. וסיים, חם לבי בקרבי, כי אזכרה ימים מקדם, שבכל יום אחר תפלת שחרית היינו לומדים בצוותא חדא עם מורנו הרב החסיד הפרד"ס, **בספר ראשית חכמה**, והיו עינינו מקור דמעה בלומדינו בספר הקדוש הנ"ל וכו'. ע"ש. כזה ראה וקדש. [וגם אני אזכרה ימים מקדם, בימי חרפי מקדמוני, שהיינו משכימים לקום לבית הכנסת אהל רחל, כשעה לפני תפלת שחרית, כדי ללמוד מוסר בחזרת קודש בספר הקדוש 'ראשית חכמה', בצוותא חדא עם החכם המופלא בכתם פז לא יסולה, ממצידיקי הרבים, צדיק ונשגב, רודף צדקה וחסד, רבי יעקב דווין הכהן זצ"ל, ועפעפינו ידלו מים, בלב נשבר ונדכה. וגם בימי העוצר של הבריטים, לא נמנענו מללכת לבית הכנסת ללימוד המוסר, והשי"ת הצילנו מידם, והיינו מרגישים התעלות ורחניות מדברי הראשית החכמה הקדושים. השי"ת יזכנו לעסוק בתורתו הקדושה לשמה, ולזכות את הרבים להגדיל תורה ולהאדירה]. ע"כ מדברי מרן אאמו"ר זיע"א.

אולם, בהיות ולא כל מוחא סביל דא, ללמוד את כל דבריו הקדושים של בעל הראשית חכמה, הנוקבים את הלב, לכן כדאי להיוועץ עם תלמיד חכם המכירך באופן אישי שיוכל להדריךך בדרך הישרה. ובאופן כללי כל אחד צריך ללמוד בספר מוסר הקרוב אל ליבו ומעוררו ומחזקו בעבודת ה'. ורצוי ללמוד בספרים: שערי תשובה, אורחות צדיקים, מסילת ישרים, חוסן יהושע וכדומה, שהתקבלו בכל עולם התורה כספרי יסוד ללימוד המוסר.

ואסיים בברכה, שחפץ ה' בידו יצלח להמשיך ולשקוד על דלתות תורתנו הקדושה לילה כיום יאיר כחשיכה כאורה, ויפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה.

בברכת התורה,

יצחק יוסף
הראשון לציון
הרב הראשי לישראל

מכתב ברכה

גב' אלימלך הלברשטאם
בן כ"ק אאדמו"ר זצלה"ה
אבדק"ק צאנז
קרית צאנז - נתניה

בעה"י, י"ד בכסלו לשנת "בשפע חיים וברכה הטובה" תש"פ לפ"ק

כבר אמרו חז"ל אשרי מי שעמלו בתורה, ובפרט מי שעמלו מניב פירות להגדיל תורה ולהאדירה, וזאת הברכה להאבר"ך חיקר מו"מ בתויר"ש, הרה"ג מוה"ר אלון ארביב שליט"א היושב באחלה של תורה פה עירנו נתניה יע"א, וכבר חיבר כמה ספרים יקרים וחשובים, ועתה מעלה בקודש לחוסיף אורה בחיבורו "חקת הפסח" בו שואל ודורש בהלכות חג הפסח ואסף כעמיר גורנה הלכות והנהגות מתורתם של הראשונים והאחרונים.

קטן אנכי מלהיות שר המסכים בפרט על ספר הלכות, אבל אמרתי אל תמנע טוב מבעליו ומגלגליו זכות על ידי זכאי, ולברכה קאתינא שיפוצו מעיינותיו חוצה לשמחת לב מבקשי ה', ומרן די בשמיא יהא בסעדו כל זמן ועידן שיוכה להמשיך להגות ולהתעלות במעלות תורה"ק כשאיפת לבבו ויתעבד לאילנא רברבא בכרם בית ה' לגאון ולתפארת, מתוך רוב נחת ואושר דלעילא והרחבת הדעת דקדושה, אכ"ר.

מבית כ"ק מרן האדמו"ר שליט"א ביקשו להודיעני שהסכמה זו
שניתנה מלפנים בעבור הספר 'חקת הפסח' תקפה גם לספר 'ותורתך שעשעי'

הרבנות הראשית נתניה

Rabbi Kalman Meir Ber
Chief Rabbi
Israel, Netanya

הרב קלמן מאיר בר
הרב הראשי
נתניה

אדר ראשון שנת השבע
תשפ"ב

בס"ד

מכתב ברכה

הנה ראיתי ושמח ליבי, כי רחש לבו של ידידי ורעי הרב **אלון ארביב** שליט"א דבר טוב, ומניף ידו פעם נוספת להוציא לאור את ספרו "תורתך שעשועי" על פרשיות השבוע. וכבר אתמחי גברא ואתמחי קמיע בספריו הקודמים, שב"ה קנו שביתה על שולחנות מלכים - מאן מלכי - רבנן.

מכירני בכבוד הרב שליט"א, אשר עמלו בתורה ובחכמה ובסדרי הדין, ומפיץ תורה ברבים, ופועל רבות להאחיב שם שמים על ציבור שומעי לקחו, כאן בעירנו נתניה ת"ו. קורא אני על הרב אלון שליט"א, את דברי החכם מכל אדם "חזית איש מהיר במלאכתו - לפני מלכים יתיצב" אכן זריז הוא במלאכתו - מלאכת שמים. הן באחריותו על סדרי הדין בעירנו נתניה, הן בהפצת אור תורתו - ואכן ראוי הוא שלפני מלכים יתיצב - מאן מלכי - רבנן.

זכה הרב לעשות "אזנים" לתורה - כי רבות האוזניים המאזינות לדרשותיו בעל-פה, ובעז"ה רבות תהיינה אזני הקוראים שיאזינו לדבריו בכתובים. ידוע אמרתו של האדמו"ר הזקן מחב"ד כי "יש לחיות עם הזמן", וכוונתו הייתה שיש לחיות עם פרשת השבוע, לא רק ללמוד את פרשת השבוע בכל יום, אלא "לחיות עמה" - לקחת משמעות רוחנית מתוך הפרשה לחיי האדם במהלך השבוע - שכן התורה היא תורת חיים לכל אדם ובכל עת, ממנה יתד לכל ערכי האמונה וההלכה.

על-כן באו ונחזיק טובה לרב אלון ארביב שליט"א על ספרו זה, בו הרחיב והעמיק את המסרים של פרשיות השבוע, ואין ספק שדבריו בספר יביאו לחיזוק תורה ואמונה. ואין לי אלא לברכו מעומקא דליבא, שיזכה להמשיך להפיץ את מעיינותיו חוצה בכתב ובע"פ, ללמוד וללמד מתוך בריות גופא ונהורא מעליא. ויקויים בנו מהרה "ומלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים".

בברכת התורה ולומדיה

קלמן מאיר בר

הרב אורי סבן

ראש בית מדרש רב פעלים
ע"ש מרן רבנו יוסף חיים זי"ע

בס"ד, כ"ג באדר הראשון התשפ"ב

הסכמה

ראה ראיתי כמה עלים לתרופה מתוך הספר החשוב, רב והאיכות הכמות ותורתך שעשעי עה"ת אמרות טהורות מתוקים מדבש ונופת צופים מעשה ידיו להתפאר של תלמידי כבני, שוקד על דלתות תורתנו הקדושה, הרב אלון ארביב שליט"א.

זכה המחבר להוציא לאור עולם מפרי הגיגיו ועמלו על פרשת התורה, וכמה תואם שם הספר ותורתך שעשעי, שמשמעו בתורתנו הקדושה, וכלשון ספר החסידים (שרש אהבת ה' פי"ד) וכל חבת שעשוע ילדיו בלא היו כנגד שעשועי לב האהב את ה' בכל לבו ובכל נפשו ובכל מאודו בכל ההוריו איך לעשות האהב הבורא ית' ולזכות את הרבים ולעשות קידוש ה', אפריון נמטיה אשר בתוך עסקיו הרבים ראשו שקוע בהוצאת עוד חיבור נוסף יקר הערך ותורתך שעשעי והודעתי נאמנה בעבר על עבודתו הברוכה והנפלאה בסדרת ספריו בהלכה חקת הפסח, וכקודמם גם בחיבור זה ידי תכון עמו, אף זרועי תאמצנו.

ממעון הברכות יבורך להמשיך עוד כהנה וכהנה ולהוסיף חיל בעבודתו לחדש ולברר ולדלות פנינים, והנני מברכו מקרב לב שעוד יעלה מעלה ויזכה לברך על המוגמר בקרב ימים, ומעיינותיו יפוצו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה, וכל אשר יפנה ישכיל ויצליח.

הכותב והחותם באה"ר
לכבוד התורה ולומדיה

אורי סבן
ראש בית מדרש רב פעלים

בעהשי"ת

בחודש אשר ישועות בו מקיפות
שנת השמיטה שנת ה'תשפ"ב תשפ"ב לפ"ק

הסכמה

מלאני ליבי שמחה עת בא לפני ידיד נפשי, אהוב וחביב, נחמד למעלה ולמטה, איש אשכולות
ורב תבונות, האבר"ך כמדרשו מופלא ומופלג בהפלגת חכמים ונבונים, בכל דרכיו משכיל
ויהי אי"ש מצלי"ח, זה זמנים ועידנים מסתופף בין כותלי בית מדרשו, מהחשובים
שבחבורה רב פעלים, כביר המעש, הלא כשמן הטוב תורק שמו מוהר"ר **הרב אלון ארביב**
שליט"א מנהל בית הדין הרבני פה בעירנו נתניא.

אשרי לו ואשרי חלקו, עליו מכריזים, כאשר בא לכאן ותלמודו בידו, ומראה באצבעו יגיעו
ופרי עמלו בסייעתא דשמיא, שהעלה בחכו ממתקים, משובץ אבנים טובות ומרגליות,
מבהיקים וזוהרים כאור נוצץ, ויצץ ציץ ויגמול שקדים ופרחים, אמרים נאים ונעימים,
פירות אילן נחמדים למראה, פירושם נפלאים ואמרות טובות להנות בהם בני אדם, על
התורה יסובב, מושתת על דברי חז"ל, ופתגמי רבותינו הראשונים והאחרונים, פוסקי
הדורות על כגון דא נאמר, טעמו וראו כי טוב סחרה, בשמה יקרא ספר **ותורתך שעשעי**.

איתמחא גברא ואיתמחא קמיע, במכירי קא אמינא הרב המחבר שליט"א, כי ידעתיו למען
אשר יעמיק ויעמול ללא ליאות בעבודה רבה, כדי להוציא מתחת ידו דבר נאה ומתקבל,
לתועלת כלל ישראל, ולעשות רצון הבורא ב"ה, ובוה ידעתי מחיבוריו הקודמים, וחזקה
על חבר שאינו מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, מכותלי חיבורו ניכר שטרם בחרישה
ובזריעה ואסיפת עמיר גורנה, לו נאה ולא יאה, להוציא פירות מתוקים ומתוקנים, לזכות
את ישראל בדרך הסלולה לנו מדור דור, ורבים יאותו לאורו הנערב כי טוב הוא.

ועל כן תיכון ידי עמו להוציא לאור כיד השם הטובה עליו, ואצרף את ברכתי שיצא מתח"י
קידוש שם שמים להגדיל תורה ולהאדירה, ויזכה לכוין לאמיתתה של תורה פירושה ורמזיה,
ויחולו עליו כל הברכות, ויזכה להוציא לאור עוד ספרים רבים וחשובים, מתוך בריאות גופא
ונהורא גופא ונהורא מעליא אושר ועושר לו ולביתו, חיי נחת יחי' וסייעתא דשמיא מבנים
ובנות כה"י, והאי עידן דחדוותא שמחת בנו בכורו החתן כמר **גבריאל מצליח** נ"י יזכה
לראות נחת מכל יוצאי חלציו, ויזכו לבנות בית נאמן בישראל, בנין עדי עד דורות ישרים
ומבורכים ויזכה לקבל את התורה, וללמדה מפי משה רבנו ע"ה בכבודו ובעצמו, ויתגלה
כבוד מלכות שם שמים עלינו במהרה דידן בבג"צ בב"א.

כ"ד המצפה לרחמי שמים לסד' לישועתך קיויתי השם'

לזכרון עולם בהיכל ה'

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים, אברהם יצחק ויעקב,
משה אהרן יוסף דוד ושלמה הוא יברך וישמור וינצור את כל
מתפללי בית הכנסת ובית המדרש

בית יעקב סמיה תכב"ץ

ע"ש החייל ר' יעקב סמיה בן אורידה הי"ד
נלב"ע במלחמת יום הכיפורים כ"ז בתשרי התשל"ד

אשר הקדישו ותרמו מהונם ואונם להוצאת ספרנו זה, מלך מלכי
המלכים יגן בעדם באלף המגן, ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו על
מרומי הצלחה ברוב אושר, עושר וכבוד לאורך ימים ושנות חיים,
בטוב ובנעימים בשובע שמחוץ נעימות וטובות. השי"ת ישמור
צאתם ובואם לחיים טובים ולשלום, ויקויים בהם מקרא שכתוב:
שבתי בבית ה' כל ימי חיי לחזות בנעם ה' ולבקר בהיכלו.

ברכות מכל הלב לחזן והגבאי המסור, אוהב התורה ולומדיה
חכו ממתקים וכולו מחמדים, תהלתו בקהל חסידים, מלא
מצוות כרימון וריחו הטוב נודף כאפרסמון

רבי אמיר ברנס יצ"ו

ונשגר ברכה משולשת לרעייתו שתחי' בניו ונכדיו וכל אשר לו,
אורך ימים ושנות חיים, אכ"ר

הספר מוקדש ומוקטר לעילוי נשמת האחינית

מרת ליאור ז"ל

בת אורנה ויהודה שיחיו לאורך ימים
לע"נ אביו ר' אשר מסעוד בן אסתר ז"ל
לע"נ אמו מרת אינס בת מרים ז"ל
לע"נ אחיו החייל ר' אליהו בן אינס ז"ל הי"ד
לע"נ אחיינו אלי ז"ל בן אורנה ויהודה שיחיו
לע"נ הגבאי המסור, איש בית הכנסת, מוקיר רבנן ותלמידהון ר'
אברהם סמיה בן אורידה ז"ל
ורעייתו מרת מזלה סמינה בת גליה ז"ל

ת'נ'צ'ב'ה'

תשית לראשו עטרת פז יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים,
אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן יוסף ודוד,
הוא ישמור וינצור ויעזור וירומם
לכבוד ידידינו היקר והנכבד,
ראש וראשון לכל דבר שבקדושה
אציל המדות וזך הרעיון אהוב אהוד ונחמד
ר' משה מוריס אלבז יצ"ו
ורעייתו מרת **לאה שתחי'**
הם ובנותיהם ונכדיהם ונכדותיהם וכל אשר להם
בבריאות איתנה ונהורא גופא מעליא
מלך מלכי המלכים ישמרם מכל צער ונזק, ירים ויגביה
כוכב מערכתם וכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בכל מכל
כל כן, אכ"ר.

מצבת זכרון

המרחם על כל בריותיו הוא יחוס ויחמול על נפש רוח
ונשמה של בנם יחידם האהוב והיקר הבחור הכשר
ה"ה חיים אונדרי אלבז הי"ד זלה"ה
בן לאה שתחי'
נלב"ע ט"ז בכסלו התשס"א
ת'נ'צ'ב'ה'

ברכות לראש משביר

יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים, אברהם יצחק ויעקב, משה אהרן יוסף ודוד, הוא ישמור וינצור ויעזור וירומם ויגדל וינשא ויצליח למעלת הגביר ידידינו היקר איש חי ורב הפעלים לתורה ולתעודה

ר' יהודה פרץ ורעייתו שתחי'

הם ובניהם ובנותיהם ונכדיהם ונכדותיהם וכל אשר להם בבריאות איתנה ונהורא גופא מעליא, אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד.
מלך מלכי המלכים ישמרם מכל צער ונזק, ירים ויגביה כוכב מערכתם וכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בכל מכל כל כן, אכי"ר.

מצבת זכרון

לעילוי נשמת היקרים שבחייהם ובמותם לא נפרדו ראשון במעלה אוהב התורה ולומדיה
הר"ר ימין פרץ בן שרה זלה"ה
ורעייתו מנב"ת מרת שמחה פרץ בת אורדוניה זלה"ה
ובנם מקים עולה של תורה, ראש וראשון לכל דבר
שבקדושה

הר"ר ארי חיים פרץ בן שמחה זלה"ה

נספו במגפת הקורונה במרוקו ערב פסח התש"פ
זכו להיטמן ברגבי אדמת הקודש בעיר חדרה יע"א
רוח ה' תניחם בגן עדן, אכי"ר

ת'נ'צ'ב'ה'

תוכן ענינים

פרשת בראשית

טענות לעולם ..... יא
תשובה ומעשים ..... טו

פרשת נח

שבח או גנאי ..... כ
כימי הנעורים ..... כה

פרשת לך לך

בין טפל לטפל ..... ל
זכיה לכלל ישראל ..... לו

פרשת וירא

נס ההצלה ..... מב
חכמת נשים ..... מו

פרשת חיי שרה

זה קנה חכמה ..... נא
בן מושלם ..... נו

פרשת תולדות

מחוסרי אמנה ..... סב
שחיטה כדת ..... סז

פרשת ויצא

בא גר ..... עג
התגלות ה' לאומות העולם ..... עח

פרשת וישלח

זכות הזקן ..... פג
צדיקים במיתתם ..... פז

פרשת וישב

התחלת המצוה ..... צא
דמתה לתמר ..... צה

פרשת מקץ

קץ שם לחושך ..... קא

פרשת ויגש

משפחה חדשה ..... קה
יהודה בדוחק ..... קט

פרשת ויחי

ואפילו בהסתרה ..... קיג
חוש הראיה והשמיעה ..... קיז

פרשת שמות

בעתה אחישנה ..... קכב
רועה נאמן ..... קכו

פרשת וארא

כבוד המלכות ..... קלב
חסר תשובה ..... קלז

פרשת בא

פסיקת החכם ..... קמא
מכל הלב ..... קמה

פסח

כתר יתנו לך ..... קג
שמירת המצות ..... קנט
מידת הזריזות ..... קסג

פרשת בשלח

הגדה של מן ..... קסט
נס להתנוסס ..... קעג

פרשת יתרו

ועשה טוב . . . . . קעח
לברך על הטובה . . . . . קפב

פרשת משפטים

אמת קנה . . . . . קפט

פרשת תרומה

עם זו קנית . . . . . קצד
מי שטרח . . . . . קצט

פרשת תצוה

מאירים את העולם . . . . . רד
ירידת הדורות . . . . . רי

דרוש לפורים

גאולה לעולם . . . . . רטו

פרשת כי תשא

מבקשי ה' . . . . . רכב
אמונה או השתדלות . . . . . רכו

פרשת ויקהל

מלאכת שמים . . . . . רלג
פרנס על הציבור . . . . . רלז

פרשת פקודי

חופה קונה . . . . . רמב

פרשת ויקרא

ענוות חן . . . . . רמו
תפלה לעני . . . . . רנא

פרשת צו

פרסום החטא . . . . . רנז
כתב מינוי . . . . . רסב

פרשת שמיני

פרישות ודרך ארץ . . . . . רסז

פרשת תזריע

צו הבאה . . . . . ערב
איחור ב'תור' . . . . . רעו

פרשת אחרי

שתיקה כהודאה . . . . . רפ
זכות אהרן . . . . . רפג

פרשת קדושים

אהבת התוכחה . . . . . רפח

פרשת אמור

עץ הדר . . . . . רצב

פרשת אמור

קבלת פנים חמה . . . . . רצו

פרשת בהר

ברכה במעשי ידינו . . . . . שב

פרשת בחוקתי

מכה שיש בה ישועה . . . . . שו

פרשת במדבר

חופה וקידושין . . . . . שיא
תולדות משה . . . . . שטז

חג השבועות

שמועה טובה ..... שכ

פרשת נשא

חטא בלא יודעין ..... שכד
נשיא בעמך ..... שכז

פרשת בהעלותך

פסח לדורות ..... שלב
שובה ישראל ..... שלה

פרשת שלח לך

בין מרים הנביאה למרגלים ..... שמ
חומת מגן ..... שדמ

פרשת קרח

שם משמואל ..... שמט
ותגזור אומר ..... שנג

פרשת חקת

מי באר ..... שנמ
מחיה ומזון ..... שסג

פרשת בלק

מלחמת הרוח בגשמיזות ..... שסח
אהבתי אתכם ..... שעג

פרשת פינחס

מגלגלין חובה ..... שעט
ורחמיו על כל מעשיו ..... שפד

פרשת מטות

שכינה זועקת ..... שפט
ספר חיים תוכחות מוסר ..... שצג

פרשת מסעי

היעדר נשיא ..... שיצח

פרשת דברים

מרחזה יתירה ..... תג
קצבה לברכה ..... תח

פרשת ואתחנן

שמירת הנפש ..... תיג
תאוות לבו ..... תיז

פרשת עקב

חובת ההוכחה ..... תכב
ישר כחך ..... תכז

פרשת ראה

נחת לבורא ..... תלב
כי יעמוד לימין אביון ..... תלז

פרשת שופטים

דרישה לחיים ..... תמוג
תמים או שלם ..... תמוח

פרשת כי תצא

דורש שלום ..... תנדר
לשון נוצחת ..... תנט

פרשת כי תבוא

ובאו האובדים ..... תסה
אוצרות שמים ..... תסט

פרשת נצבים

יסר יסרני ..... תעה
קרבת אלוקים ..... תעט

פרשת וילך

אסיפה משפחתית ..... תפד
שירה חדשה ..... תפח

פרשת האזינו

בנים אתם ..... תצג
בת עין ..... תצח

פרשת וזאת הברכה

זכות המעבר ..... תקג

דברי פתיחה והקדמה

י'תברך הבורא וישתבח היוצר מלך מלכי המלכים הקב"ה אשר בחר בנו מכל העמים והבדילנו מן התועים ונתן לנו את תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכנו, במה אקדם ה' אכף לאלוקי מרום שזיכה אותי הי"ת ברוב חסדיו להוציא לאורה ולשמחה את ספרי ותורתך **שעשעי**.

ה'פעם אודה את ה' מאד בפי ובתוך רבים אהללנו שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה, זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו בהוצאת ספרנו זה ותורתך **שעשעי** ובו דרושים על התורה לכל פרשה ופרשה, במלאכתי זו ציינתי לפסוק מהפרשה ועם הפסוק הבאתי את דברי האגדה על אתר, ומאמרי רז"ל בענין זה או הדומה לו, ומכאן ניתוח הדברים להבנת הקושיא והרעיון, והשתדלתי שכל רעיון יהיה בשפה קלה ובנעימה קדושה, תוך נתינת דגש להבאת מראי מקומות לכל מקור והוספות ציונים ציצים ופרחים, הערות והארות מחכימות במקומם כי תורתך **שעשעי**.

ו'אוסף, שכתובת הספר נעשתה במחשבה תחלה ליום שבו אזכה לעמוד בשמחת חופתו של בני בכורי **גבריאל מצליח** עב"ג, ואכן בשעה ברכה והצלחה זוכים בחסדי ה' לשמחתו אור לכ"ג באייר התשפ"ב יושב בסדר 'שאו את ראש כל עדת בני ישראל', יהי רצון שיזכו לבניין עדי עד, אורך ימים ושנים ביחד עם כלתו שתחי', דע כי שם הספר ותורתך **שעשעי** בא לרמוז שם הספר ברמז על שם המחבר כמובא בדברי קודשו של הרוקח ועוד, מנין **אלון ב"ר גבריאל ארביב** (750) עולה לגימטריא **שעשעי**.

ה'נה באתי להודות להי"ת במגלת ספר ולהגיש לפניו מנחה וארוחה וכדברי מרן חיד"א בספרו ברית עולם (סי' תקל) שבזמן בית המקדש היה אדם מקריב קרבן ומתכפר לו, וכשאדם כותב בספר מה שלומד איזה חידוש, הכתיבה הזו היא עולה לו במקום קרבן, עכ"ל. נדרי לה' אשלם, ולחיבה יתירה אביא כדרכם של מחברי ספרים דברי הקדמה, שהרי ידוע המליצה: 'ספר בלי הקדמה כגוף בלי נשמה', ולתיקון זה נכתוב דברי הקדמה וכלשון המליצה 'כאולם לפני הדביר - כן הקדמה בראש כל ספר', אף אנן כתבתי בעוניי באחד ממאמרי מענייני שידוכין, ואני תפילתי לך ה' עת רצון אלוקים ברוב חסדך ענני באמת ישעך לזכות לחדש חידושי תורה ללמוד וללמד לשמור ולעשות כי מצותיך **שעשעי**.

שידוכין

שנינו בבא בתרא (דף קי.) אמר רבא: הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה, שנאמר: ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון (שמות ו, כג), ממשמע שנאמר בת עמינדב, איני יודע שאחות נחשון היא, מה תלמוד לומר אחות נחשון, מכאן, שהנושא אשה צריך שיבדוק באחיה. תנא: רוב בנים דומין לאחי האם. ע"כ.

התורה מלמדת אותנו שהתיבות 'אחות נחשון' באות ללמד דיש לבדוק אחיה של האשה עוד בטרם הנישואין, כאמור ב'אלישבע' (ס) אשת אהרן שהרי הזכיר אביה למה הזכיר אחיה, ויש לשאול כי דגם המלים 'אחות לבן' שנאמר ויהי יצחק וכו' בקחתו את רבקה בת בתואל הארמי וכו' אחות לבן הארמי לו לאשה (בראשית כה, כ), מדוע התורה בחרה לציין 'אחות לבן', דהרי ד"ז שונה מאהרן, כי שם רצו לייחס את אלישבע לאחיה שהיה צדיק, ולפיכך יש לחתן לבדוק באחיה, קודם הנישואין, ונקשה, מדוע א"כ יוחסה רבקה לאחיה.

מצינו במהרש"א (ב"ב קי.) שכתב שם: וגבי אחות לבן הארמי שכבר הוזכר ג"כ יחוס של בת בתואל הארמי פירש הרא"ם דמכל מקום ליכא למדרש התם כדחכא דלא שייך התם לומר שבדק בלבן ועוד שלא היה צריך לכתוב לא את אביה ואת אחיה ואת מקומה שכבר הוזכרו למעלה. ועל כרחק יש לומר שכולם באו לדרשה כדי להגיד שבחה שהיתה בת רשע ואחות רשע ומקומה אנשי רשע ולא למדה ממעשיהם, עכ"ל. ועי"ל דהתם נמי איכא למדרש כדחכא לפי שבאו שם לספר תולדותיו של יצחק שהם עשו ויעקב אמר שהיתה אחות לבן וע"כ נולד עשו ממנה שרוב בנים אחר אחי האם וכו' ג איתא במדרשות והענין מבואר כי האחים והאחיות הנולדים בבטן אחד הם קרובים לטבע אחת והעובר הוא ירך אמו כי עיקר גופו של אדם נוצר מאמו כדאיתא בפרק המפלת וע"כ הוא על רוב בטבע אחי האם להרע ולהטיב.

א. נאמר במגלת רות (ד, יב) יהי ביתך כבית פרץ. לא נאמרו דברים הללו, אלא כנגד אלישבע בת עמינדב. (מדרש זוטא - רות פרשה ד) עוד מצינו בב"ר עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון, זו אלישבע בת עמינדב אשת אהרן. וידוע שאלישבע נקראת אם הכהונה (בר"ר פרשה צז). יש אומרים שהייתה אחת מהמיילדות במצרים סוטה (יא). זכתה אלישבע בת עמינדב. שראתה ה' כתרים ביום אחד: יבמה מלך, אחיה נשיא, בעלה כהן גדול, שני בניה ב' סגני כהונה, פנחס בן בנה משוח מלחמה. כיון שנכנסו בניה להקריב ונשרפו, נהפכה שמחתה לאבל. ועוד מצינו במדרש שחמש שמחות היתה אלישבע יתירה על בנות ישראל: יבמה מלך, אישה כהן גדול, בנה סגן, בן בנה משוח מלחמה, ואחיה נשיא שבט, ואבילה על שני בניה, ועוד בזבחים (קב). בשבע שמחות שהיתה אלישבע אשת אהרן יתירה על האחרות, שהיה בן בנה משוח מלחמה.

עדיין צ"ב מדוע לא בדק אליעזר גם במשפחתה של רבקה, הרי ידועה הגמרא דאברהם אבינו ע"ה קיים את כל התורה כולה^(א).

אם כן קשה, כיצד אברהם אבינו ע"ה דרש בשבועה לאליעזר עבדו להשיא אשה לבנו יצחק אבינו דוקא ממשפחתו והגם שהם רשעים, שהרי ע"פ המדרש אברהם אבינו סרב לשדך את בנו עם בתו של אליעזר עבד אברהם, וייתכן לומר שאליעזר^(ב) עדיף טפי על בתואל ובפרט שבתואל ובנו לבן הארמי רשעים גמורים.

וז"ל ספר חסידים (סי' שעח): יש דברים שהתירה תורה, ואם יעשה האדם יבוא לדין עליהם, שיש לו לאדם לחשוב שלא התירה אלא כנגד יצר הרע, כגון יפת תואר. ולפי שלקח דוד יפת תואר יצא ממנו אבשלום ונהרג הוא ונהרגו כמה נפשות עמו. וכן אדם שיכול לקחת אשה שאחיה צדיקים, ולקח אשה שאחיה רשעים, על זה יביאו אותו לדין שגורם לעצמו שבניו דומין לאחי האם.

ננסה לבאר, שאם יש לאדם ברירה והוא בוחר לשאת דוקא אשה שאינה ראויה, הוא עלול לשאת בתוצאות שהזהירה אותנו התורה והורונו חז"ל, אבל במקרה של רבקה אמנו ע"ה הדין שונה, דליצחק אבינו לא היתה ברירה, ומה עוד שהקב"ה סימן לו שזאת האשה המיועדת לו, ובודאי אין נדנוד של עבירה.

בשו"ת הרא"ש (כלל לד סי' א) מובא נדון העוסק בענייני שידוכין וביטולם מחמת ריעותא וכו', וז"ל השאלה: ראובן שידך בתו לבן שמעון וקבעו זמן ליום החופה, והתנו ביניהם, שכל מי שיעבור הזמן, שיתן לחברו סכום ידוע לקנס. וקודם שהגיע זמן החופה, יצאה בת ראובן, אחות המשודכת, מן הכלל, וכפרה בעיקר, ובשביל פגם זה לא רצה שמעון שייכנס בנו את משודכתו לחופה, והעביר המועד, וראובן תובע את הקנס. ושמעון אומר, דאדעתא דאונס גדול כזה, שישא בנו אחות מוחלפת, להשחית נחלתו ולפגום משפחתו, לא אתני.

ב. יומא (דף כח): אמר רב: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי וגו'. אמר ליה רב שימי בר חייא לרב: ואימא שבע מצות - הא איכא נמי מילה. - ואימא שבע מצות ומילה - אמר ליה: אם כן מצותי ותורת למה לי, אמר רבא ואיתימא רב אשי: קיים אברהם אבינו אפילו עירובי תבשילין, שנאמר תורתי - אחת תורה שבכתב ואחת תורה שבעל פה. ע"כ.

ג. ב"ר (ס, ז) א"ר יוסי ב"ר דוסא: כנען הוא אליעזר, ועל ידי ששרת אותו צדיק באמונה יצא מכלל ארור לכלל ברוך. "ויאמר בוא ברוך ה'."

ועוד, מובא במדרש (בראשית רבתי, ח"י שרה כד, לד) שי"ג הם שלא טעמו טעם מיתה ואלו הן: מלחם העוף ודורו, חנוך בן ירד, סרח בת אשר, בתיה בת פרעה, יעבץ, חירם מלך צור, אליהו, עבד מלך הכושי, משיח, ודורו של יונדב בן רכב, נכדו של ר' יהודה הנשיא, ור' יהושע בן לוי, ואליעזר עבד אברהם. ובמסכת דרך ארץ (פ"א ה"ח): שבעה, וגם בהם נכלל אליעזר עבד אברהם.

תשובה: יראה שהדין עם שמעון, דאע"פ שלא פירש שום תנאי בשעת עשיית הקנס, כיון שאונס כזה אירע, אנן סהדי שאם היה יודע שדבר זה עתיד לעשות לא היה משדך בנו לבתו, הוי כאלו התנה מעיקרא בשעת מעשה.

ובש"ע (אבה"ע סי' נ סע' ה) הביאו להלכה, ראובן שידך בתו לשמעון בקנין ושבועה והשלישו שטרות, ואחר כך אירע שהמירה אחות המשודכת, יכול שמעון לחזור בו ופטור מהקנין ומהשבועה ומחויב השטר (דהיינו הקנסות שעשו ביניהם). ואם החזיר השליש השטר למשודכת, לא עשה כלום. וה"ה אם נשתטית המשודכת, שיוכל המשודך לחזור בו. וכן אם קלקל המשודך מעשיו, יכולה המשודכת לחזור בה ופטורה מהקנין ומהשבועה ומחויב השטר. ואם החזיר השליש השטר למשודך, לא עשה כלום.

בדברי הרא"ש קיים חידוש שהרי לא קים פסול בהתנהגות כלל, וכל מה שהובא בש"ס הוא להידבק בתלמידי חכמים וכן לא לישא פסולים שיש להם פגם בייחוס, אבל על דבר כזה מעולם לא נכתב. ואילו כאן הרא"ש כתב שזה כל-כך פשוט שהחתן לא היה מסכים לתנאי כזה, וזה נחשב כאילו אמרו זאת בפירוש גם כשלא אמרו.

ובט"ז (סק"ח) ביאר דיש בזה אונס לישא אחות מומרת, והוה כאילו פירש תחלה שבזה יכול לבטל השידוך. והוסיף שם דנראה דהוא הדין אם זינתה אחותה והיתה אשת איש הוה פגם גדול ואפילו היתה פנויה והרתה לזנונים יש גם בזה פגם גדול. אבל אם נעשה דברים אלו באחות אם של המשודכת לא דמי לזה... כיון שעיקר הדבר אינו אלא סברת הרא"ש ע"פ אומדנא כמוזכר בתשובה לא נלמד ממנה רק מה דדמי מכל צד ואין לך להוסיף יותר כנ"ל.

ראה בשו"ת הב"ח^(י) (סי' ח): וכן בשו"ת חתם סופר^(ה) (אבה"ע א סי' קיג), וכן בשו"ת מהר"ם בריסק^(ו) (ה"א סי' קל).

ד. הב"ח דן במקרה שאחות החתן זינתה תחת בעלה ומחמת קול הברה זו נמשך שמעון אחור ופוטור עצמו מן הקנס והחרם בטענה דאדעתא דהכי דיתחדש קול כזה לא שיעבד נפשו לה להתחתן עצמו וזה כפגם במשפחה, ובתשובתו הרממה פסק דאין להרחיק אדם חשוב או לדחותו מלהתחתן עמו בשביל קופה של שרצים התלויה לו מאחוריו והלכך איננו נפטר מעונש שבועה. ע"כ.

ה. מעשה בת"ח אחד רוצה לשדך בתו עם ההגון להבחור וטוב, אך אומרים כי אבי אם אביו המיר דתו אם יש לחוש לפגם משפחה. והשיב החת"ס נלע"ד אם החיתון נעשין יפות אין לחוש לפגם הנ"ל.

ו. נדון שונה שעוסק גם בשידוכין וגם במקום עבודה במשרת שוחט-בודק בדבר בחור ירא

ולענין יצחק אבינו, הרי שהוא אמנם לא מצא בת תלמיד חכם ואף לא אחות של תלמיד חכם, אבל לפחות באשה עצמה הוא בדק את הדברים החשובים שאפשר לבדוק באשה, שחיה באותה תקופה, דור של עובדי אלילים. והרי רבקה אמנו ע"ה כפרה בע"ז, וידוע דכל הכופר בעבודה זרה^(י) מודה בכל התורה.

ובחזון איש (שמחה לא"ש סי' ג אות לו) מובא בשמו **דכל חניכת בית יעקב היא בבחינת בת ת"ח**. משמע דהעיקר תלוי בבת ולא בסביבתה שזה אביה ואחיה וכו'. ובפרט מידותיה הגדולות והמיוחדות כתנאו של אליעזר בפסוק: והיה הנערה אשר אמר אליה הטי נא כדך ואשתה, רבקה אמנו השיבתו: ואמרה שתה וגם גמליך אשקה אתה הכחת לעבדך ליצחק. ביקש אליעזר לתהות על קנקנה ולבחון אותה בכל, אם מחוננת היא במידות טובות ואם מנצלת היא את המידות הללו בחכמה ובשכל, לכן ביקש ממנה להשקותו מים מתוך הכד גופו, כי אז יראה מה תעשה במים שישארו בתוך הכד אחרי שתייתו: אם תקח אותם הביתה כדי להשתמש בהם לשתייה, הרי אין זה מן הראוי והנכון, שכן צריכה היא לחשוש, שמא חולה הוא והדביק את המים במחלתו: ואם תשפוך אותם ארצה – הרי יהא בזה משום עלבון כלפיו. א"כ, לא עוד אלא שהיא אמרה: גם לגמליך אשאב עד אם כלו לשותות, אל תהא סבור, כי שופכת אני את המים אל השוקת משום שאיני רוצה לפגוע בכבודך, אלא משום שרוצה אני, כי גם הגמלים ישתו: ואף אשאב עוד פעם כדי שישתו דיים.

עוד טעם בס"ד ממה שנאמר במד"ר (חיי שרה, פרשה ס, יג) על הפסוק: אחותנו את היי לאלפי רבבה, וז"ל המדרש: רבי ברכיה ור' לוי בשם ר' חמא בר חנינה: מפני מה לא נפקדה רבקה עד שנתפלל עליה יצחק, שלא יהיו עובדי כוכבים אומרים: תפלתנו עשתה פירות. אלא ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו. רבי ברכיה בשם רבי לוי אמר: ברכת אבד עלי תבא (איוב כט, יג), זה לבן הארמי, שנאמר ארמי אובד אבי. עלי תבא, זו רבקה. (עכ"ל המדרש).

שמים אשר אחותו נשאת לגוי רח"ל. ומשיב: כיון שאבי הבן הוא ת"ח וירא שמים, וגם הבחור המדובר הוא גם כן ירא שמים באמת ובתמים אין לדחותו מטעם הנ"ל. ומסכם תשובתו המהר"ם שבשלחן הערוך פתוח לפנינו באבן העזר (סי' ב) את מי לרחק ואת מי לקרב בשידוכים. וז"ל מרן (שם) לעולם ישתדל אדם לישא בת תלמיד חכם ולהשיא בתו לתלמיד חכם. לא מצא בת תלמיד חכם, ישא בת גדולי הדור, לא מצא בת גדולי הדור, ישא בת ראשי כנסיות. לא מצא בת ראשי כנסיות, ישא בת גבאי צדקה. לא מצא בת גבאי צדקה, ישא בת מלמדי תינוקות ואל ישיא בתו לעם הארץ וכו' לא ישא אדם אשה לא ממשפחת מצורעין ולא ממשפחת נכפין, והוא שהחזק ג' פעמים שיבואו בניהם לידי כך.

ז. וראה רמב"ם (פ"ב מהל' עבודת כוכבים ה"ד): מצות וכו' הא למדת שכל המודה בעבודת כוכבים כופר בכל התורה כולה וכו' וכל הכופר בעבודת כוכבים מודה בכל התורה כולה ובכל הנביאים ובכל מה שנצטוו הנביאים מאדם ועד סוף העולם והוא עיקר כל המצות כולם.

החשש לשאת אחת כמו רבקה אמנו ע"ה כאשר אחיה רמאי, תוקן באמצעות עיקור (מלשון עקרה ולא ילדה), כאשר רבקה אמנו לא הרתה והיתה זקוקה לתפילת בעלה, יצאה ממשפחת בתואל ולבן הארמי, כמובא ברוך תהיה מכל העמים לא יהיה בך עקר ועקרה (דברים ז, יד), דמה שהיתה רבקה עקרה, כדי שלא יאמרו אומות העולם כי ברכתם אשר ברכוה: **אחותנו את היי לאלפי רבבה**, היא אשר השפיעה עליה ללדת בנים. אומר איפוא כאן הכתוב: **ברוך תהיה מכל העמים**, אף כי כל עמים יברכוך, בכל זאת לא יהא בכך משום מניעה לפריונך ורבייתך. ודו"ק.

אוסף עוד טעם דיש לאדם לבדוק באחיה, זה כאשר אחיה גרים בסביבת אחותם, וכאן רבקה אמנו עזבה לגמרי את חרן ועברה לדור בארץ כנען, ולכן אין חשש לכך. ראייה לכך מצינו אצל יעקב אבינו ע"ה, שכאשר עשו הרשע הציע לו נסעה ונלכה ואלכה לנגדך (בראשית לג, יב), השיבו יעקב בחכמתו: **אדני ידע כי הילדים רכים והצאן וגו'**, ואני אתנהלה לאטי לרגל המלאכה וכו' עד אשר אבא אל אדוני שעירה (שם לג, יג-יד). דהיינו יעקב אבינו ע"ה סובב את עשו בכחש דלא רצה כל קשר או מגע של משפחה שלילית כאחיו וכו', וזה נראה לע"ד הפתרון לנושא אישה שיש בעיה אצל אחיה, דיעקרו את מקומם, ושב ורפא להם.

ותורתך שעשעי

ועתה כתבו לכם את השירה הזאת, ותכל כל מלאכת הקודש ותשלם כל עבודת ה' עד הנה, מודה על העבר ומבקש בס"ד על העתיד.

מסכת ברכות לידידי ואהובי הרה"ג ר' שמעון הלוי פריי שליט"א שעסק עמי בהוצאת הספר **ותורתך שעשעי**, הגיה ותיקן והוסיף מדייליה, עד אשר יצא דבר מתוקן ומזורז כדרכו בקודש, שיזכה לרוות נחת מכל יוצאי חלציו, וימשך עליו שפע ברכה והצלחה בכל מעשיו ידיו, והדברים יהיו למליצי יושר ולע"נ רעייתו אשת חבר, האשה הכבודה מרת חיה שרה רחל בת הג"ר אליהו זצ"ל (בעל ברכת אליהו ב"ח).

אברך את ידי"ן אהוב וחביב הרה"ג לשם ולתהלה, הרב **מרדכי חיים** שליט"א ורעייתו הרבנית שתחי' שסייעו לי מכל הלב, והכל כדי שיצא דבר נאה ומתקבל, ולמרות העומס הרב שהטלתי תמיד השיבו כדרכם באהבה וברוב חיבה, יזכו הם ובניהם לכל הברכות הכתובות בתורת משה, וכל החיים יודוך סלה, אכ"ר.

רב ברכות וברכות בכפלים לכב' מו"ר הרה"ג ר' אורי סבן שליט"א נשיא בית המדרש רב פעלים שמנצח על מלאכת בית ה', ובית מדרשו היתה לנו לאכסנייה זה שנים רבות, ותפילתי לבורא עולם שיזכה לשקוד על התורה והיראה בעוד תלמידים ונזכה

להקים אהלה ועולה של תורה, כן נברך את הרבנית שתחי', בניו ונכדיו הם וכל אשר לו, שיזכו לכל הברכות.

ורב חסד, בנש"ק וטהורים הגה"ח כ"ק האדמו"ר מזל"טשוב שליט"א אשר תומך וממריץ אותי רבות בהוצאת הספרים והכל מתוך אהבה רבה ואהבת עולם לדבר נאה ומתקבל, יזכהו הבורא יתברך להמשיך הלאה להגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריאות איתנה ונהורא גופא מעליא, וכל אשר יפנה יעשה ויצליח בכל מילי דמיטב, אורך ימים בימינה ובשמאלה עושר וכבוד, אכ"ר.

ברכה יקרה לכל אוהבי וידידי אנשי חיל אנשי אמת לתורה ולתעודה שהוזילו מכספם למען הוצאת ספרי, ישלם ה' פועלם ויזכו לשפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, ושמו מופיע בסוף הספר, ויש אשר התכבדו לסייע ולעזור לנו בהוצאת הספר בעילום שם, ישלם ה' פועלם ותהי משכורתם שלמה מאת הבורא יתברך.

חובה קדושה ונעימה להזכיר ולשבח את הורי היקרים והמסולאים מפז, הר' **גבריאל יצ"ו** ומרת אמי **רבקה שתחי'** שהשתדלו במאד מאד לגדלני ולהדריכני לתורה וליראת שמים בדרך הישר והטוב עד כה, אתה ה' תשמרם, וכצינה תעטרם, בבריאות איתנה ונהורא גופא מעליא, אורך ימים ושנות חיים, יזכו לרוות נחת יהודי מכל חלציהם כן אברך לברכה והצלחה לאחיותיי: מרת מיכל ובעלה ר' יחיאל אדרי ובנם ובנותיהם, מרת ענת ובעלה ר' מרדכי יוסף ובניהם, מרת שירלי ובעלה ר' עמיר פדלון ובניהם ובנותיהם היקרים שיזכו הם וכל אשר להם לשפע ישועה ורחמים בכל מכל כל.

אזמר בשבחין למר חמי היקר, אוהב רבנן ותלמידהון הרה"ח רבי **יוסף שיליאן שליט"א** ורעייתו שתחיה, שתמיד הוא לעזר לנו אשר דאג וטיפח אותנו באהבה רבה, יהי שכרו מושלם וכפול מן השמים לראות רוב נחת ושמחה מכל יוצאי חלציו מתוך בריאות ונהורא גופא מעליא, כן אשלח ברכה לבניו היקרים, האברך החשוב הרב יצחק ורעייתו מרת יפית, ה"ה ירון, שיזכה לזיווג הגון וכשר, וברכה לגיסי ר' אלירן ורעייתו מרת חיה-לאה בניהם ובנותיהם ולגיסי האברך הר"ר אברהם מנחם ורעייתו מרת הודיה שתחי' ובנותיהם שיחיו, שיזכו לראות ולרוות נחת מכל יוצאי חלציהם מתוך נחת ושלווה ובריאות איתנה הם וכל אשר להם. ודברי התורה יהיו לרצון לנפש רוח ונשמה של מרת חמותי, **שושנה בת פרידה ז"ל**, נלב"ע כ"ו בסיון התשנ"ט.

ברכות בחשבון על שער בת רבים לבני בכורי היקר והאהוב החתן כמר **גבריאל מצליח עב"ג** מרת דבורה שתחי' בת מחותני הר"ר יעקב חיימי ז"ל נלב"ע ט"ו בכסלו התשע"ז, שיזכו לכינון ביתם על אדני התורה והיראה, אורך ימים ושנות חיים, וכל אשר יפנו ישכילו ויזכו שזיווגם יעלה ויצליח, אכ"ר.

וברכה אחרונה, אשגר לרעייתי היקרה והנכבדה מנשים באוהל תבורך מרת סאלי, אשר עומדת לימיני כל הזמן, לא חוסכת כל מאמץ וטרחה למען אוכל ללמוד התורה בהשקט ובטח, בכך שנושאת ונותנת בעול הבית ובחינוך בנו החתן גבריאל מצליח ובתי מרת שירת מרים הי"ו, והכל למטרה אחת שאזכה להתעלות ברוחניות, ישלם ה' פעלה, ותהי משכורתה שלמה מאת הבורא, ונזכה לשמוח בכל יוצאי חלצינו מתוך בריאות איתנה, אכ"ר.

ובצאתי מן הקודש אודה לבורא עולם על העבר ואבקש על להבא שיזכה אותנו הבורא להמשיך ולהגות בתורתו הקדושה ושאזכה שיהיו כל מעשינו לשם שמים, ואתפלל שאמצא חן ושכל טוב בעיני הלומדים והקוראים, והיה זה שכרי, נזכה לברך על המוגמר בקרב ימים ונזכה לראות בבנין אריאל ובהרמת קרן משיח צדקנו וגואלנו. אכ"ר.

החותם לכבוד התורה ולומדיה,
אלון בלאאו"מ גבריאל נר"ו ארביב ס"ט
ז' באדר הראשון התשפ"ב יושב בסדר להעלות נר תמיד

ספר
ותורתך שעשעי

פרשת בראשית

טעות לעולם

ולא תגעו בו פן תמותון (ג, ג)

איתא באבות דר"נ (פ"א, מ"ה) על הפסוק: **ולא תגעו בו** שאדם הראשון עשה סייג לדבריו. הרי הוא אומר: ומעיץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו, כי ביום אכלך ממנו וגו', לא רצה אדם הראשון לומר לחוה בדרך שאמר לו הקב"ה, אלא עשה סייג לדבריו יותר ממה שאמר לו הקב"ה ואמר לה: ומפרי העץ אשר בתוך הגן אמר אלוקים לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו פן תמותון, שרצה לשמור את עצמו ואת חוה מן העץ אפילו בנגיעה. באותה שעה היה הנחש הרשע נוטל עצה בלבו. אמר הואיל ואיני יכול להכשיל את האדם, אלך ואכשיל את חוה. הלך וישב אצלח, והרבה שיחה עמה. אמר לה: אם לנגיעה את אומרת ציוה עלינו הקב"ה – הריני נוגע בו ואיני מת, אף את אם תגעו בו אין את מתה, מה עשה הנחש הרשע באותה שעה, עמד ונגע באילן בידיו וברגליו והרתיעו עד שנשרו פרותיו לארץ. שנאמר: (תהלים לו, יב) אלץ תבואני רגל גאוה ויד רשעים אל תנדני.

א. ושם, בדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו, ואדם הראשון עשה סייג לדבריו, תורה עשתה סייג לדבריה, משה עשה סייג לדבריו, ואף איוב ואף נביאים וחכמים כולם עשו סייג לדבריהם.

ב. איתא במדרש (בר"ר פ"ז): רבי אבא דעכו אמר: אתרוג היה, הדא הוא דכתיב: ותרא האשה כי טוב העץ וגו'. אמרת צא וראה, איזהו אילן שעצו נאכל כפריו, ואין את מוצא, אלא אתרוג. ידוע בדרך רמז שר"ת אתרוג אל תבאני רגל גאוה ויד וכו', שת"ח צריך להיזהר בקניית האתרוג שלא יתמלא גאוה חלילה על חבריו שלו יש אתרוג מהודר, והדברים ידועים, ונראה להוסיף עוד טעם, דהרי אחת מן הסוגים של עץ הדעת הוא האתרוג כאמור, אותו נחש הקדמון, ובאבות דר"נ מסביר הדרש הנ"ל על הפסוק: אל תבאני רגל גאוה ויד רשעים וגו', היינו אותו רשע (נחש) שגרם שיהיו רשעים בעולם, דהרי פה היה רשע אחד והוא הנחש, אך הוא גרם להרבה רשעים, ומצינו לכך דוגמא על הפסוק (משלי י, ח): חכם לב יקח מצוות, משה רבנו שכל ישראל היו עוסקין בביית מצרים והוא היה עוסק במצות שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף וגו' (שמות יג), חז"ל אומר שבזכות אותה המצווה נתרבו הרבה מצוות אצל משה, דהרי בזכות הארון זכו ישראל לבקיעת ים סוף, וממצווה אחת נולדו זיכוי רבים לרבים.

וא"כ אפשר להביא ראיה מפה לדברי רבי אבא במדרש דעץ הדעת היה אתרוג, ודו"ק.

ובהמשך: מה אמרה חוה בדעתה, כל הדברים שהפקידני רבי (האדם, בעלה) מתחלה, שקר הם.

חוה הוסיפה ע"י הנחש באמצעות תרמית שנתן לה עצה שתכשיל אותה ואת בעלה, וכמובן את כל הנבראים עד להיום הזה, תרמית שנולדה בחטא ההסתה שלה והכחשת דברי האדם, בעלה, שהרי הנחש לא בא אל האדם כי אם האשה, ופרקי דרבי אליעזר (פ"ג) כתב דהנחש ידע שהאדם לא ישמע לו, שהאשה קשה לעולם להוציא מדעתו אלא אני אומר אני לאשה שידיעתה היינו דעתה קלה עליה ונוחה להתפתות ואני יודע שהיא שומעת לי, שדרך הנשים שהן נשמעות לכל חבריות וקרובות להתפתות, והדברים קשים להבנתנו, הרי גדר וסייג שהביא בעלה היו צריכים לנער אותה ממחשבתו הרעה של הנחש, ומדוע חוה לא מנעה עצמה מפעולה הרסנית זו.

ננסה להבין ע"פ המשנה הראשונה הפותחת את מסכת אבות משה קבל תורה מסיני וגו' **ועשו סייג לתורה**, פירש רבנו המאירי (בית הבחירה) **המאמר** חג' **שיעשו סייג לתורה**. ויראה לי בביאור זה שהוא הזהיר להיות כל אדם שומר פתחי פיו לתת להם בל יכביד השומעים בהם. וכל שכן כשמדבר בדברי תורה, שלא ידבר בהם אלא **בזמן הראוי** בשיעור הראוי ובמקום הראוי לו ובדברים הראויים לו, אם מצדו אם מצד השומעים. ובמשלי הערב אמרו על חכם אחד שהיה מאריך בדבריו יותר מדאי. ושאלו לו: מדוע אתה עובר הגבול להאריך כל כך, ואמר להם: כדי שיבינו הפתאים. אמרו לו: בעוד שיבינו הפתאים, המשכילים יקוצו. ואמרו: כדרך שעשה הקב"ה סייג לדבריו – עניינו, כמו שהקב"ה נתן התורה והמצוות והחוקים כפי מה שראוי לאדם לסבול לפי המונח בטבע, עליו אין להוסיף וממנו אין לגרוע, כן יהיו דברי האדם במידה במשקל ובמשורה וכל שכן בדברי תורה.

דברי המאירי מבארים לנו היכן היתה השגיאה של האדם הראשון, הסייג שסייג את אשתו חוה גרם לה להיכשל ואף למרוד בבעלה, שהרי הי"ת ציוה לאדם מכל עץ אכול תאכל ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל ממנו כי ביום אכלך ממנו מות תמות (ב, טז-יז).

וכאן צריך לשאול, ומדוע לא מנה הי"ת גם את עץ החיים מהעצים שאסור היה על האדם לאכול כדרך שאמר בעץ הדעת, שהרי הקב"ה גרש האדם מגן עדן מהסיבה: פן ישלח ידו ולקח גם מעץ החיים (ג, כב), והסיבה לכך: ואכל וחי לעולם, וכי מה עלתה במחשבה בתחלה, נראה שרצה שיחיה לעולם, לכן לא היה צריך

להדירו מעץ החיים, וכי מה בכך, **נהמא בנהמא** (ביצה מז), ואילו עץ הדעת הוא העץ שגרם את המיתה בעולם, כאמור.

אם כל חי

בתוכחת הי"ת לאדם הראשון וגזרת העונש, אומר: **ארורה האדמה בעבורך**, יקשה לנו מדוע שהאדמה תסבול בגלל חטא האדם, האם כשאדם חוטא הוא משפיע על הדומם, לשאלה זו משיב רבי יודן בר שלום (ירושלמי כלאים פ"א ה"ז) על ידי שעברה על גזרותיו של הקב"ה: תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרעי, והיא לא עשתה' אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו.

שנינו בעירובין (p) והאמר רב יצחק בר אבדימי עשר קללות נתקללה חוה דכתיב (בראשית ג, מז) אל האשה אמר הרבה ארבה אלו שני טפי דמים אחת דם נדה ואחת דם בתולים עצבונך זה צער גידול בנים והרונך זה צער העיבור בעצב תלדי בנים כמשמעו ואל אישך תשוקתך מלמד שהאשה משתוקקת על בעלה בשעה שיוצא לדרך והוא ימשל בך מלמד שהאשה תובעת בלב והאיש תובע בפה זו וכו'. ע"כ.

ג. הקב"ה ציוה לה שתוציא עץ שיהיה טעם עצו ופריו שווין וכו' ולא היה טעם העץ כפרי ועבר על ציוויו ואכל מן הפרי- לכן היא בארורה.

ד. והמהר"ל (גור אריה) כתב לחדש: והיא לא עשתה כן וכו', אין הפירוש שהאדמה עברה במזיד על ציווי הקב"ה שאין יצר הרע בה שתהא עוברת על ציווי הקב"ה, אבל כי הארץ הזאת שינוי יש לה, שהיא בלבד נחשבת מן התחתונים, כי השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, יורה בזה כי שינוי יש בין הארץ ובין השמים וכו' ובעבור חסרונה היא מחסרת מן השלימות תמיד וכו' ולכך כאשר גזר מאמר הקדוש עץ פרי עושה פרי בעבור חסרונה לא היתה ממלאת רצון בוראה והיתה מחסרת מן השלימות, וכאשר חטא האדם בא לו פחיתות חטאו אשר חטא גם כן מזה, לפי שהיא נבראת מן האדמה אשר יש בה מן חסרון וכו' ודוקא חטא זה עשתה האדמה שלא היתה ראויה שתוציא הארץ שיהיה טעם העץ כמו פרי, וזה כי הארץ בעצמה היתה מקבלת השפעה מן העליונים, ואצל העליונים נחשבת הארץ כמו פרי המקבל מן העץ. ודבר זה מבואר מאד בדברים עמוקים איך הארץ שהיא יסוד התחתון מקבלת מן אשר במעלה עליונה ממנה לכך לא נתנה כח רק לפרי שהוא דוגמתה, אבל לא נתנה כח וטעם לדבר שהוא גדול במעלה יותר מן הארץ לתת כח לו כפי צרכו אחר שהוא גדול ממנו וכו' ודברים אלו ראוי להבינם כי הם דברי חכמה מאד. ולפיכך הארץ עשתה הבדל בין הפרי ובין העץ וכו'.

התוצאה של העונש נבעה מכך שזלזלה בדברי בעלה בעטיו של הנחש, אשר המריד אותה על בעלה שהרי אמרה: בדעתה, כל הדברים שהפקידני רבי (האדם, בעלה) מתחלה, שקר הם. כאמור בדברי אבות דר"נ, ה, ועוד מצינו בגמ' סנהדרין (כט.) **דברי הרב** ודברי תלמיד דברי מי שומעין דברי הרב שומעין אמר חזקיה מניין שכל המוסיף גורע שנאמר: אמר אלוקים לא תאכלו ממנו (בראשית ג, ג).

מתפקידי הנבראים להישמע לרבותיהם, האדם ביצע את רצון ה' וסייג עצמו מעין הדעת, והורה את אשתו חוה להישמע לו, שהרי חוה ידעה בדיוק שמעין החיים אמור לאכול, חוה חשבה שהסייג לאדם לא לה הוסיפה היא מדעתה שגם לא לגעת, כי כך דרך בני אדם לדבר בגוזמה להוסיף פרט ועוד פרט למרות שלא נאמר לו, וכך גם עשתה האשה, אולם פעולות הנחש בנגיעתו הן בידיו והן ברגליו, גרמו לה לכפירה בבעלה, וגרם הנחש לאיבה שקלקל את האהבה והשלום והנחת שבין הקב"ה ובין הבריות (מדרש תדשא פ"ז), היינו האדם ואשתו.

פעמים שאי שמיעה במדויק לדברי הרב יעורר אסון פרטי לתלמיד, כדברי הספרי (פסקה קנד) ימין ושמאל – אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין – שמע להם.

ובכוזרי (ג, מא): כתב טעם נפלא מדוע אסור לסור מדברי חכמים, וז"ל: מפני שהם נעזרים בשכינה ולא יתכן לעבור עליהם שיסכימו בדבר שחולק על התורה, עבור רובם. ולא תעבור עליהם הטעות לחכמתם הרבה הירושה והטבעית הקנויה... כאשר קבלו.

ה. לכן נענש הנחש בראש, הוא ישופך ראש, לפי שנתייחר והזיק את הראש וכו' שאדם הראשון היה ראש ובחיר היצורים בכל הארצות.

ו. ועיין בדברי הרמב"ן (דברים יז, יא) ימין ושמאל – אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. ועניינו, אפילו תחשוב בלבך שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימין לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה, או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות, שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר, ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו. וזה כעניין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבונו (ר"ה כה.).

אף כאן, חוה היתה צריכה לשמוע אך ורק לדברי בעלה, שהוא רבה, שהרי כינתה אותו רבי, וזה שהאדם חטא ואכל, חטא שאשתו חטאה גרמה לו להתקררות שהרי עד שחטא לא היה מתיירא, אך כיון שחטא יש לו אימה ויראה ומתפחד הוא מאחרים (שה"ש רבה פ"ג), אשתו הסירה ממנו הפחד מהאכילה, שהרי האכילה אותה: ותקח מפריה ותאכל ותתן גם לאישה (ג, ו), ועוד במדרש (בר"ר יט) כתוב שהתחילה בוכה ומיללת עליו בקולה, ואכל ממנו.

תשובה ומעשים

ויצא קין מלפני ה' (ד, טז)

פירש"י יצא בהכנעה כגונב דעת העליונה.

ובמדרש רבי חמא בשם רבי חנינא בר רבי יצחק אמר: יצא שמח. היך מה דאת אמר הנה הוא יוצא לקראתך וראה ושמח בלבו וגו' (שמות ד, יד). פגע בו אדם הראשון אמר לו: מה נעשה בדינך, אמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו. אמר: כך היא כחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר: מזמור שיר ליום השבת וגו' (תהלים צב).

אמר רבי לוי: המזמור הזה אדם הראשון אמרו ונשתכח מדורו, ובא משה וחדשו על שמו. מזמור שיר ליום השבת טוב לחודות לה' וגו'. (בראשית רבה כב, יג).

ז. כל הדברים שהפקידני רבי מתחלה, שקר הם.

ח. ופחדה ממה, בפרקי דר"א (יג) ביאר דאין אדם חוטא ולא לו, אלא ראתה חוה מלאך המוות שבא כנגדה. אמרה: אולי עכשיו אני מתה, והקב"ה עושה לו לאדם אשה אחרת ונותנה לאדם, אני גורמת לו שיאכל גם הוא עמי, אם נמות- שנינו נמות ואם נחיה - שנינו נחיה, לכך נאמר: ותאכל ותתן גם לאשה.

ט. כתב רבנו בחיי לא היו מתקנאים במעלתם זה על זה זהו שאמר הכתוב (תהלים קלג) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, ושמח בפיו לא נאמר אלא בלבו אר"ש בן יוחאי הלב ששמח בגדולת אחיו ילכש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן.

האף אמנם קיים הבדל תהומי בין שני סוגי האחים, קין והבל, משה ואהרן, קין הרג ואח"כ שמח רק בתשובה, ואילו אהרן ויתר על מלכות וגם שמח, אפשר לומר שגם משה ויתר על הכהונה שהיתה מגיעה לו אילו היה מקבל את רצון הבורא בתחלה, שהיה גם מלך וגם כהן, ובזה שסרב סרה ממנו הכהונה ונותרה בידו רק המלכות. ודו"ק.

ובגמ' סנהדרין (לז:) דרשו רז"ל את דרך התשובה לענין הגלות, דגלות מכפרת עון מחצה מעיקרא כתיב והייתי נע ונד (בראשית ד, יד) ולכסוף כתיב וישב בארץ נוד' (שם, מז).

המדרש מתאר את המפגש בין האב לבן, ובמפגש זה שואל אדם את קין, מה נעשה בדינך, וקשה, הרי דינם של אדם וחוה (והנחש) היה כבר בתחלת הבריאה, כמובא בגמ' סנהדרין (לח:) אמר רבי אחא בר חנינא: שתים עשרה שעות הוי היום. שעה ראשונה – הוצבר עפרו, שניה – נעשה גולם, שלישית – נמתחו אבריו, רביעית – נזרקה בו נשמה, חמישית – עמד על רגליו, שישית – קרא שמות, שביעית – נדווגה לו חוה, שמינית – עלו למטה שניים וירדו ארבעה, תשיעית – נצטווה שלא לאכול מן האילן, עשירית – סרה, אחת עשרה – נידון, שתים עשרה – **נמרד והלך לו**. האדם ידע בדיוק מהו דין, והיה הראשון להישפט בפני הקב"ה, ומדוע לא השכיל אז לבקש דרך תשובה מול הי"ת"א,

אפשר לומר שהמכשלה של האדם היתה ברוחניות שהיתה חסרה לו באותה עת, שהרי נוצר למציאות אלוהית, ולאחר העוון באכילה מעין הדעת החל הוא לעשות חשבונות^י ועשיית החשבונות גרמה לו להתרחק מהי"ת, כמובא בגמ' סנהדרין (לח:) ואמר רב יהודה אמר רב אדם הראשון מין היה שנאמר ויקרא ה' אלוהים אל האדם ויאמר לו איכה (בראשית ג, ט) **אן נטה לבך**, ע"כ.

וקשה, כיצד יציר כפיו של הי"ת הופך להיות כופר^י, וראה עוד בדברי המדרש על הפסוק ויאמר האדם האשה אשר נתתה עמדי. הקב"ה פתח לו המן העין וגו' שהיה רוצה שיתוודה על חטאיו, כי כשיאמר חטאתי הקב"ה מוחל לו, אבל לא עשה אלא בטובה שעשה לו הקב"ה שנתן לו את האשה, היה מתרעם על הקב"ה

י. פרש"י בארץ נוד – ולא כתיב נע שכיפרה לו גלותו דכתיב ויצא קין.

יא. מבחינתם קיבלו את עונשם כגזירת הבורא, ולפחות יכל לטעון שהטעו אותו.

יב. וכלשון קהלת (ז, כט) לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלוהים את האדם ישר והמה בקשו חשבונות רבים, פירש"י אשר עשה, הקב"ה את האדם הראשון ישר. והמה – משנזדווגה לו חוה אשתו ונעשו שנים ונקראו המה, שהם בקשו חשבונות רבים – מזימות ומחשבות של חטא כך נדרש במדרש. טבע האדם שנברא בישרות אך היצר מעקם לו המחשבה, ודברי קהלת שלמים בהבנת חטא האדם הראשון, חוה וקין.

יג. פי' היד רמ"ה דהמשתף מידי אחרינא להקב"ה קרי מין כלומר שנטה לבו לע"ז והמהרש"א כתב שהיה נוטה לע"ז ולא שהיה מין וכופר בעיקר עיי"ש.

שאמר לו האשה אשר נתתה עמדי וגו' כלומר, כופר בטובת ה' ומאשים אותו שכביכול גרם לחטוא שנתן לי אשה והיא אשר נתנה לי מן העץ ואוכל. ורש"י פירש האשה אשר נתת עמדי – כאן כפר בטובה, כפר בטובת ה'. שהרי הי"ת לטוב התכוון אעשה לו עזר כנגדו, וכאן האדם כפר בזה בהאשימו אותו שהיא החמיאה אותו".

התחיל אדם הראשון מטפח על פניו. אמר: כך היא כחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר: **מזמור שיר ליום השבת**, מה הענין של אמירת מזמור שיר ליום השבת לענין התשובה.

צדעת גיחזי

הנה בספר מלכים ב (פרק ה) מובאים מופתיו הנביא אלישע, והכתוב מתאר את נעמן שר צבא ארם שהיה מצורע, אלישע הנביא כשראה שמלך ישראל מפקד מצבא ארם, ביקש להראות את כוח ה' בעולמו, באומרו: יש נביא בישראל, ביקש שנעמן יגש אליו, ואכן הגיע לפתח ביתו נעמן, וביקשו אלישע: הלוך ורחצת שבע פעמים בירדן וישוב בשרך לך (פס' י), נעמן שלא הסכים מחמת גאוותו לטבול הצליחו לבסוף לשכנעו, ואכן כשירד וטבל בירדן שבע פעמים, חזר להיות בשרו כנער קמן, נעמן שהבין שיש אלוקים בישראל, חזר אל אלישע הנביא והציע מתנה לנביא, הנביא סרב.

יד. ראה בפירוש רבנו האור החיים הקדוש שפירש שונה וגילה כף זכות גדולה לאדם, שלא כפר בטובת הי"ת אלא שהאדם לא בדק את אשתו בשאלה מהיכן היא מאכילה אותו, וסמך עליה במאד מאד, ומכאן היא נפילתו, וראה לשון הזהב של רבנו אוה"ח: ונראה, שכוונת האדם היא, שלא ידע דבר כי אם האשה הביאה לפניו המזומן ואכל ואינו חייב לשאול על המוגש לפניו דבר זה מנין, כי הלא כל הארץ לפניו היא מלאה מעדנים אשר נטע ה'. ודקדק לומר אשר נתת עמדי שלא לחייבו לחפש ולדקדק אחריה לדעת המובא לפניו, כיון שהאשה הלז נתנה ה' עמו לעזר ולחזקו ואין רע יורד מהשמים ואין לו לבדוק אחריה, כי מן הסתם מעשיה נאים וכו' אשה גדולה כזו אשר ברא לו ה' לעזר אינו צריך לחפש אחריה מה נותנת לפניו. והוסיף רבנו אוה"ח שרק לאחר האכילה ידע האדם שאשתו הטעתה אותו, שהרי הוא קיבל את מאכלו מאשתו, ולא שת לבו למה שהיא מאכילה אותו, אך כאמור באכילת עץ הדעת הבין שאין בידי עוון כי אם שגגה ואפשר שדין אונס יש לו כי לא היה לו מקום לומר לו היה לך לתת לב לבל תחטא, ולא חשד באשה שתאכילהו דבר איסור כיון שניתנה לו מאל עליון. ובזה שידע שאין לו עוון כי אם שגגה מצד אשתו, אפשר לומר שפה היה החטא של האדם שהיה צריך לעשות תשובה כמו שעשה בנו קין, ומכאן לחטא האדם, ודו"ק.

וכאן הגיעה חמדנותו של גיחזי למרות התנגדותו הנחרצת של אלישע הנביא, מורו ורבו, כאן גיחזי עשה הפך רצון רבו, ורץ אחר נעמן בבקשה (פס' כב) אדוני שלחני לאמר: הנה עתה זה באו אלי שני נערים מהר אפרים וכו' תנה נא להם ככר כסף וכו' ואכן, נעמן שופך ושופע מתנות לגיחזי ולסיפור שהמציא אודות שני הנערים וכו'.

ולאחר זמן חוזר גיחזי ופונה אלישע אליו במפגיע: מאין גיחזי, וכאן משיבו, לא הלך עבדך אנה ואנה, אלישע שרואה שגיחזי מרמה אותו עונה לו קשות: העת לקחת את הכסף ולקחת בגדים וזיתים וכרמים וצאן ובקש ועבדים ושפחות (פס' כו), והעונש בפסוק הבא בהקפדת אלישע: וצרעת נעמן תבדק בך ובזרעך לעולם, ויצא מלפניו מצורע כשלג.

במעשה גיחזי המובא נראה כדוגמת האדם הראשון, אמנם קיימים הבדלים, וחלילה להשוות בין הבורא יתברך לבין ברוא, אך הרעיון שאדם הראשון לא שת לבו שהוא "יתפס" ע"י הי"ת, ואף גם גיחזי שידע מה גודל רבו אלישע, אף גם הוא ניסה להימלט מהדין, ולא הועיל לו בכלום.

נחזור לדברי המדרש בתחלה פגע בו אדם הראשון אמר לו: מה נעשה בדינך, אמר לו: עשיתי תשובה ונתפשרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו. אמר: כך היא כחה של תשובה, ואני לא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר: **מזמור שיר ליום השבת וגו' (תהלים צב).**

טו. ראה בשערי תשובה (שער א אות יב העיקר השלישי - היגון) וז"ל: ישתונן כליותיו ויחשוב כמה רבה רעת מי שהמרה את יוצרו. ויגדיל יגון בלבבו וסער מתחולל ברעיוניו, ויאנח במרירות לב, כי יתכן שיתחרט וירע בעיניו על חטאתו אשר חטא, ולא השלים חקו בזה, כי גם הפסד דינר או איסור קשה בעיני האדם, אך אם אבד עשרו בענין רע ויצא נקי מנכסיו, נפשו עליו תאכל ותכבד אנחתו ונפשו מרה לו. וכן על צרות רעות ורבות כאבו נצח, ויגון בלבבו יומם. ויותר מהמה ראוי שיצטער ויאנח מי שהמרה את השם יתברך, והשחית והתעיב עלילה לפניו, ולא זכר יוצרו אשר בראו יש מאין, וחסד עשה עמו, וידו תנחהו בכל עת, ונוצר נפשו בכל רגע, ואיך מלאו לבו להכעיס לפניו, ואיך טח מראות עיני החוטא מהשכיל לבבו, והמשכיל אשר נפקחו עיניו, ויחזקו הדברים האלה בלבבו ויבואו חדרי רוחו. עכ"ל.

קין הבין את כוח התשובה^{טז} ובוה הציל עצמו מהדין, שהרי בזכות הבנת קין, ידע האדם את דרך התשובה ומכאן פתח תשובה לכל בני האדם.

ונוסיף עוד נקודה, מה ענין של מזמור שיר ליום השבת, מדוע דוקא פתח בשבת ושאר הפרק עוסק בתודה לבורא עולם.

בפרקי דרבי אליעזר (פ"ט) מובא שיום השבת נעשה סניגור לאדם הראשון, אמר לפניו: רבון העולמים בששת ימי בראשית לא נהרג הרג בעולם ובי אתה מתחיל, זו היא קדושתו וזו היא ברכתו, וכו' ובזכות יום השבת ניצל אדם מדינה של גיהנם וראה אדם כחה של שבת, אמר: לא לחנם ברך הקב"ה את השבת וקדש אותה, התחיל משורר ומזמור ליום השבת, שנאמר (תהלים צב, א): מזמור שיר ליום השבת, ע"כ

יוצא שאמירת המזמור על ידי האדם הראשון קשור לשבת קודש שבזכות השבת ניצל, ולכן כאן האדם הראשון הודה בפה מלא להי"ת, ומכאן התחילה התשובה שעשה האדם הראשון, שני המדרשים שציינו בנויים על הפסוק הבא טוב להודות לה' ולומר לשמך עליון. יש בשבת עניין של להודות לה', ולכפר עוונות. וכך מפרשת הגמרא (שבת קיח:) את הפסוק בישעיה (נו, ב) **כל שומר שבת מחללו**, כל המשמר שבת כהלכתו אפי' עובד ע"ז [כדור] אנוש מוחלין לו שנאמר אשרי אנוש יעשה זאת וגו' מחללו אל תקרי מחללו אלא מחול לו, ועוד מצינו בגמ' (שם קיט:), כל המתפלל בע"ש ואומר ויכולו שני מלאכי השרת המלוין לו לאדם מניחין ידיהן על ראשו ואומרים לו וסר עונך והטאתך תכופר (ישעיהו ו, ז). ואף כאן מחלו לאדם הראשון.

מז. ראה בפסוק קודם וישם ה' לקין אות (ד, טו), המדרש אומר: רבי חנין אמר עשאו אות לבעלי תשובה, כח התשובה נלמד מקין.

פרשת נח

שבה או גנאי

אלה תולדות נח, נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (ו, ט)

בדורותיו – יש מרבתינו דורשים אותו לשבח: כל שכן שאילו היה בדור צדיקים היה צדיק יותר. ויש שדורשים אותו לגנאי: לפי דורו היה צדיק, ואילו היה בדורו של אברהם לא היה נחשב לכלום. (רש"י)

האבן עזרא מדקדק **בדורותיו** – בדורו בעת המבול, ובדורות שהיו אחריו, כי הוא חי עד שהיה אברהם בן נ"ח שנה^א. והסימן הוא ואברהם אבינו בן נ"ח כאשר מת נח, ע"כ.

יוצא לפי פירוש האבן המונה **דורותיו** אינו מתייחס דוקא לדורו של נח כי אם לדורות שקדמו לנח בטרם המבול, ודור שלאחר המבול הוא דור הפלגה עד אברהם אבינו^י. וכאן צריכים לברר האם הכוונה בדורותיו לעומת דורו או לעומת דור שלפני המבול ודור שלאחר המבול עד אברהם אבינו.

א. ההסבר הוא, שעד יציאת אברהם מחרן, בהיותו בן שבעים וחמש שנה, לא היתה צדקתו של אברהם ידועה לבני דורו. לכן לא שייך לומר שלגבי אברהם לא היה נח נחשב לכלום, כי העולם ידע אז רק מגדולתו של נח ולא מגדולתו של אברהם. רק לאחר מיתתו של נח, כאשר נתפרסם טיבו של אברהם בעולם, אז אפשר לשאול עד כמה היה נחשב לגבי אברהם.

ב. וראה תנחומא (ס' ה) נח היה אחד משלשה שראו ג' עולמות: נח ודניאל ואיוב. נח ראה עולם ביישובו וראהו בחורבנו וחזר וראהו ביישובו וגו'.

ג. מתושלח אף הוא צדיק, כמובא בירושלמי מועד קטן פ"ג ה"ה, לענין מהיכן למדים שדיני אבלות הוא שבעה מה"ת, ומניין ששימור הקב"ה על עולמו שבעה ויהי לשבעת הימים ומי המבול היו על הארץ (בראשית ז, י), וראה בילקוט שמעוני שהביא דרש הפסוק ויהי לשבעת הימים. אמר רבא: אלו ימי אבלו של מתושלח הצדיק, ללמדך שהספדן של צדיקים מעכב את הפורענות.

ד. ובמדרש ילמדנו (אות מט דף לא) מובא שהיו ארבעה חסידים בדור אחר המבול והם שם, ועבר, ונח, ואברהם, ובאמת קשה, מדוע שולב נח בין החסידים שבדור הפלגה, הרי זה פשוט שאם מדברים על דורות נח, בטרם המבול, זמן המבול, אחר המבול, נח היה, ואם כן, מדוע היה צריך להזכירו רק לאחר בנו שם ונכדו עבר. נראה לענ"ד ששם ועבר הקימו את הישיבה הראשונה, ישיבה שבה לומדים ונח הצטרף לישיבה זו, וגם בישיבה זו למד אברהם אבינו ושאר האבות.

ניתן לכאורה להשיב בפשטות שבוודאי עד למבול היה נח הצדיק היחיד כמעט [פרט למתושלח שאף גם היה צדיק, אך חז"ל לא הפליגו בו מאחר ולא השפיע על דורו והיה בסוף ימיו, ועוד שזכה הוא לגיל המופלג ביותר שרשום בתורה"ק, זכה לקבורה ושבעה כדין]. ומזמן המבול ועד דור הפלגה וודאי גם היה צדיק, והשאלה בחז"ל האם מדור הפלגה ועד דור אברהם אבינו היה נחשב הוא כצדיק או לאו.

נקדים את דברי רז"ל בסנהדרין (קח.) אמר רבי יוחנן: **בדורותיו**, ולא בדורות אחרים, וריש לקיש אמר: **בדורותיו**, כל שכן בדורות אחרים. אמר רבי חנינא, משל דרבי יוחנן למה הדבר דומה – לחבית של יין שהיתה מונחת במרתף של חומץ, במקומה – ריחה נודף, שלא במקומה – אין ריחה נודף. אמר רבי אושעיא: משל דריש לקיש למה הדבר דומה – לצלוחית של פליטון שהיתה מונחת במקום המינופת, במקומה ריחה נודף – וכל שכן במקום הבוסם.

ולכאורה הדבר תמוה כיון שהיה בדורו צדיק לכל הדעות כפי שהבאנו לעיל, אם כן מה לנו לדרוש **אותו לגנאי**, ומה הענין לנו הלומדים **אילו היה חי בדורות אחרים**, מה בא לחדש רבי יוחנן וריש לקיש, בדרגות הצדיקות, שהרי כו"ע

ה. במדרש רבה (לב, ז) על הפסוק ויהי לשבעת הימים ומי המבול אומר המדרש מלמד שתלה להם הקדוש ברוך הוא ז' ימי אבילות של מתושלח הצדיק כדי שיעשו תשובה ולא עשו, ומאחר והדור לא השתנה למרות מתושלח לא ייחסו הקב"ה. ואם כן מדוע דוקא נח נבחר בשונה ממתושלח, נראה להשיב שונה מתושלח שהיה בסוף ימיו שלמרות שראו בני דורו את גילו המופלג ויכולים היו להבין את נסיונו וצדיקותו, אך זה לא השפיע, וגם נח לא הצליח להשפיע על דורו למרות שהתיבה נבנתה מאה ועשרים שנים (כחיי האדם), אך עדיין נח היה צעיר לדורם, בזמן שנכנס לתיבה היה בן שש מאות שנה, ודו"ק.

ו. תשע מאות שנים ותשע שנים.

ז. פירש"י אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר, ובאמת מה רש"י בא לחדש במשפט **אילו הוה בדורות אחרים היה צדיק יותר**, ומה חידש על דברי ריש לקיש כל שכן בדורות אחרים, נראה לענ"ד שבדברי ריש לקיש החולק על שיטת רבי יוחנן ולא בדורות אחרים, שהגדרת נח כצדיק מוסכמת על שני החכמים, השאלה היא עד לאברהם אבינו, האם אמרינן נח איש צדיק או לא, לדעת רבי יוחנן שעד לאברהם כן, ומזמן אברהם, הרי נח הוא כשאר העם, ואילו לשיטת ריש לקיש שבוודאי היה צדיק עד לאברהם אבינו, ומאברהם אבינו משבחים אותו שכל שכן בדורות אחרים, היינו דורו של אברהם אבינו, ורש"י בא לחדש שלא דווקא אברהם אלא כל דור ודור היה יכול נח להשתבח וזו הכוונה בדורותיו, ודו"ק.

מודו שנח היה צדיק ולמפורסמות^ח לא צריך להביא ראיה, ומדוע שהמונח גנאי ייכנס ל'ספר דברי הימים של נח', שהרי גנאי הוא מושג שלילי, האם כאשר נגנה את נח אז נבין את ההבדל בין נח לאברהם אבינו, ועוד מה לנו לתור ולחפש באישיות של נח, ובכלל מדוע צריכים להבדיל אותו דווקא מאברהם ולא בשאר הצדיקים האחרים, ייתכן ואברהם אבינו היה איש פלא בדורו, אך קיימים עוד צדיקים שאפשר להשוות בין נח לבינם ואז נניח את נח במקום הכבוד הראוי לו.

משה רבנו

בתיקוני הזהר (ק"ז). מובא שמשנה רבנו היה גלגול של נח. ובכתבי רבנו האר"י רמזו זאת ע"פ הפסוק שייוחד את משה רבנו, ואם אין מחני נא מספרך אשר כתבת (שמות לב, לב) ובגמ' ברכות (לב). מלמד שמסר עצמו למיתה עליהם, פירש רבנו האר"י שהתיבה מחני יש בה את התיבות מי נח כמובא בנביא ישעיה (נד, ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי וכו' לרמזו שמשנה רבנו תיקן מה שקלקל נח שלא העתיר בעד דורו^ט והנביא מטיח את האשמה בנח שמכנה את המבול מי נח, ולא מי דור המבול. משה רבנו מסר נפשו בעד עמו והעדיף שימחק שמו מן התורה ובלבד שלא יפגעו כלל ישראל, משא"כ אצל נח ולמרות שנח פעל במסירות נפש שהרי בנה את התיבה במשך מאה ועשרים שנים וכל זאת בשביל שישאלו בני דורו (דור המבול) לסיבת בניית התיבה והוא יוכיח אותם ויאמר להם שה' מביא מבול לעולם. ולמרות שלעגו ובזו אותו, אך נח לא צלח את המשימה ובני דורו נכחדו והיו כלא היו.

ובדברים רבה (יא, א) מובא מפגש רוחני בין משה רבנו לנח, נח אומר למרע"ה: **אני גדול ממך**, שניצלתי מדור המבול. א"ל משה: **אני נתעליתי יותר ממך**, ומובא שם משל: לשתי ספינות שהיו בים והיו בתוכן שני קברניטין, האחד הציל את עצמו ולא הציל את ספינתו, ואחד הציל את עצמו ואת ספינתו. למי היו מקלסין, לא לאותו שהציל את עצמו ואת ספינתו, כך נח, לא הציל אלא את עצמו. אבל משה הציל את עצמו ואת דורו הוי ואת עלית על כלנה.

ח. תורתנו הקדושה מעידה, ודיו.

ט. דורו דייקא, שהרי אם היו שבים בתשובה היו דורותיו, ודו"ק.

ואם כך פני הדברים, מדוע השתבח נח מול משה רעי'א מהימנא, זה שניצל הוא ומשפחתו אינו הופך אותו להצלת כלל העולם, משא"כ משה רבנו שהציל את כלל ישראל לדורותיהם עד לדור ביאת משיח צדקנו, וכיצד נח לא ידע שקשה ההשוואה בינו לבין משה, נראה להשיב ע"פ המובא במדרש (ב"ר לו, ג) אמר רבי ברכיה: **חביב משה מנח**. נח משנקרא איש צדיק – נקרא איש אדמה. אבל משה, משנקרא איש מצרי – נקרא איש האלוקים. נח הסתכל לתיאורים ששבחה אותו התורה ולא עסק בתיאור העתידי 'איש האדמה'א, משה רבנו כלל לא התייחס לכך שכינו אותו 'איש מצרי', שהרי בנות יתרו לא ידעו שהוא יהודי, ובתובנת אביהם הבין שמדובר ביהודי, שהרי אבותיו נקשרו לבאר, משה רבנו "לא תיקן", שהרי הוא נתכוון לסייע בעדן ולהציל מיד הרועים, ולא חשב על עצמו, וזה שכונה איש האלוקים" זה היה לפני מותו (דברים לג, א).

משה רבנו היה מנהיגן של ישראל שישב לדון אותם מן בוקר עד ערב, וראה עוד בילקוט שמעוני (תהלים רמז תתמא) מהו איש האלוקים, גברא דדינא, שנאמר ומשפטיו עם ישראל, שהיה אומר יקוב הדין את ההר. דבר אחר: איש האלוקים, שהטיח כנגד מדת הדין אם בריאה יברא ה', אם בריאה מוטב ואם לאו יברא. ע"כ, ומכאן השוני בין משה רבנו שהיה מנהיג שנושא על כתפיו את כלל ישראל לבין נח שנשא רק את משה משפחתו בתיבה, ואת שאר העם, השאיר במבול.

נחזור לדברי רז"ל במחלוקת רבי יוחנן וריש לקיש, יתכן לומר שדרשת רבי יוחנן הדורשת את נח לגנאי, שנח לא התאים עצמו לאחרים אלא היה רק במקומו, יש אשר רואים אנשים יראים ושלמים עמנו שכאשר הם במקומם בישיבה או בכולל מתנהגים בצורה עילאית, מדקדקים קלה כבחמורה, וכל רואיהם מברכים אשרי

י. ובמסכת עירובין (יח:) ואמר רבי ירמיה בן אלעזר: מקצת שבחו של אדם אומרים בפניו, וכולו שלא בפניו. מקצת שבחו בפניו, דכתיב כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה (בראשית ז, א). כולו שלא בפניו, דכתיב נח איש צדיק תמים היה בדורותיו (שם ו, ט). ונח לא הסתכל בהמשך אלא בשבח.

יא. ובמשך חכמה כתב לחלק בין נח למשה, שנח דאג רק לעצמו לכן התדרדר מאיש צדיק לאיש אדמה, ואילו משה דאג לכלל ישראל לכן התעלה מאיש מצרי לאיש האלוקים.

יב. ובמדרש תנאים (דברים לג, א), איש האלוקים וכו' לפיכך נקראו הנביאים איש האלוקים ומשה רבינו אב לנביאים. והוא אחד מעשרה שנקראו איש האלוקים: משה נקרא איש האלוקים תפלה למשה איש האלוקים (תהלים צ, א).

יולדתם. אך כאשר הם יוצאים ממקום התורה" (מקום הנוחות) למקום אחר, פתאום נראה השינוי, ולא ראי זה כראי זה, ורבי יוחנן מסמיק יתדותיו בגנאי על נח, שכל כולו של נח היה צדיק תמים לפני המבול, אולם מיד לאחר המבול, כשראה שדורו נעלם במי המבול, ונותר אך נח, שדרשו את נח לגנאי שנחשב הוא לצדיק רק בהתאם לזמן ערב המבול, אך לאחר המבול אין היכן להשתנות ולהראות את הצדיקות, ולכן דרש רבי יוחנן אותו לגנאי.

כעת אפשר להבין טובא את ההבדל בין נח לאברהם, צדיק הולך ומתעלה, ואילו צדיק שהולך ויורד הרי הוא כאדם רגיל ואין להסתכל על מה שהיה בעבר שהוא צדיק אלא מסתכלים רק על העתיד הרוחני ולא העבר.

ודוגמא לזה נביא גם כן מהמדרש (תהלים מזמור לו) שאילולי שקנא אברהם, לא היה קונה שמים וארץ. ואימתי קינא, שאמר למלכי צדק: **כיצד יצאת מן התיבה**, אברהם אבינו מקשה על שם הוא מלכיצדק באיזה זכות יצאתם מן התיבה, השיבו שם: בצדקה שהיינו עושים שם. אמר לו: וכי מה צדקה היה לכם לעשות בתיבה, וכי עניים היו שם, והלא לא היו שם אלא נח ובניו, ולמי הייתם עושין צדקה, השיב שם: על הבהמה ועל החיה ועל העוף. לא היינו ישנים, אלא נותנים היינו לפני זה ולפני זה כל הלילה. ובתובנה זו הבין אברהם את תפקידו בעולם באומרו: ומה אילולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאים, וכיון שעשו צדקה יצאו, ואני אם אעשה עם בני אדם על אחת כמה וכמה, באותה שעה נטע אשל בבאר שבע. ע"כ אברהם אבינו הסתכל במה להתעלות ולדאוג להחיות את העולם וכפי שעשה בנו יצחק שחפר בארות מים לזכות את באי העולם לשתייה, יעקב אבינו שנמטע ארזים למען כלל ישראל שיוכלו לבנות את בית הבחירה, יוסף הצדיק שכלכל את העולם, משה רבנו כאמור שדאג לכלל ישראל ושאר האבות הקדושים ואבמ"ל.

יג. בישיבת חכמי לובלין המפורסמת נשאל פעם הרה"צ רבי מאיר שפירא מלובלין זצ"ל, יוזם הדף היומי וראש ישיבת חכמי לובלין המפורסמת, כשהיה נשאל, מדוע על חזית בניין הישיבה שלו מתנוסס דווקא הפסוק מתהלים לבו בנים, שמעו לי, יראת ה' אלמדכם, האם כך יאה, שכשבני הישיבה באים לישיבה, יפגשו עיניהם דווקא במילים לבו בנים.

והיה מסביר במתיקות רבי מאיר שפירא: כל זמן שהתלמידים בישיבה, אין זה קונץ שהם אכן מתנהגים כפי שמצפים מבני ישיבה. ובמילא, אין זו הוכחה שאכן חדרה בהם יראת ה'. אבל, כשהם לבו בנים, כשהם הולכים מהישיבה לביתם, כשהם חופשיים לעשות ולהתנהג כרצונם, ובכל זאת מתנהגים הם כבני ישיבה, הרי זו הוכחה ברורה שהם שמעו לי, יראת ה' אלמדכם.

לא באתי להכריע בין דעות חז"ל שבגמ' רבי יוחנן לבין ריש לקיש אלא למצוא נקודת אור בנח, לנח לא היה ממי ללמוד ומכאן הקושי בחז"ל לבאר את דמותו האם לגנות או לשבח'.

כימי הנעורים

כי יצר לב האדם רע מנעריו (ה, כא)

מנעריו, מנעריו כתיב, משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע (רש"י).

ומקור דברי רש"י הוא מהירושלמי (פ"ג מ"ה), וז"ל: קמן שהוא יכול לאכול בזית דגן, פורשים מצואתו וממימי רגליו וגו' בעי קומי רבי אבהו: מפני מה פורשין מצואתו וממימי רגליו, אמר לון: מפני שמחשבותיו רעות. אמרין ליה: ולא קמן הוא, אמר לון: ולא כתיב כי יצר לב האדם רע מנעריו, אמר רבי יודן: מנעריו כתיב, משעה שהוא ננער ויוצא לעולם.

יצר הרע הוא דבר כה קשה בעבור האדם, שאף הי"ת קראו רע, כדברי הגמ' קידושין (ז): שאפילו יוצרו קראו רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעריו.

ובגמרא סנהדרין (צא): וכן בשינויים קלים במדרש (בר"ר פרשה לד סי' י) מובאת מחלוקת רבנו הקדוש עם אנטונינוס, בשאלה מאימתי נכנס יצר הרע באדם, שאל אנטונינוס את רבנו, אמר לו: מאימתי יצר הרע נתון באדם, משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו: עד שלא יצא ממעי אמו, א"ל לאו, שאילו היה נתון בו עד שהוא במעי אמו, היה חוטט את בני מעיה ויוצא. והודה לו

יד. ראה גם ילק"ש (שמואל-א רמז פו) בתפילת חנה כי לה' מצוקי ארץ, אמר רבי חייא בר אבא, אמר רבי יוחנן: ראה הקב"ה שהצדיקים מועטין, עמד ושתלן בכל דור ודור, שנאמר: כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל. לא רק משום: כיפתח בדורו, כשמואל בדורו (ר"ה כה:), אף גם כאן בדרשת רז"ל בין נח לבין שאר הצדיקים, אסיים בדברי נחמה: נח בדורו כאברהם בדורו וכו', ודו"ק.

טו. ובתנחומא (נח סי' ו) על הפסוק אלה תולדות נח, נח וכו', שואל המדרש מדוע נכתב פעמיים נח, אמר הקב"ה: בשביל לפייס לכל באי העולם שלא יהרהרו לומר שלא היה צדיק אלא בדורו. אמר הקב"ה: שקול הוא לפני כאברהם. אמר ר' יהודה [הלוי] בר שלום: נאמר שתי פעמים אברהם אברהם, וכן ביעקב, וכן במשה, וכן בשמואל, וכן נח, בשביל להשוותו לצדיקים.

רבי, שהשוה לדעת המקרא, שנאמר: כי יצר לב האדם רע מנעוריו. ר' יודן אמר: מנעוריו, כתיב – משעה שהוא ננער לצאת ממעי אמו¹.

ובאבות דרבי נתן (נוסח ב פ"ל) מבאר מה בדיוק 'יצר הרע' ותכונותיו, שבשעה שאדם נולד יצר הרע נדבק בו. משל אם יעלה אדם את הבהמה לראש הגג היא סוללת אחריה, אבל התינוק הוא רץ ליפול ממנו. סמוך למדורה הוא רץ ליפול בתוכה. סמוך לגחלים הוא פושט ידו לקומצן. מפני מה, מפני שיצר הרע נזרק בו.

יצר הרע יוצר באדם נפש בהמית ואף פחות ממנה, שהרי רואים בהמות וחיות שמיד לאחר שנולדו, הטבעים נדבקים בהם מיד, אף אחד לא מדריך אותם איך להתנהל ואיך להתנהג, הטבעיות שורה בהם מיד בצאתם מרחם אמם, משא"כ האדם, תינוק שנולד לאויר העולם, אין לו כמעט אפשרות להתקיים ואפילו לא יום אחד, שהרי אין ביכולתו לאכול לבד, ללכת או לעמוד או לבקש, יצר הרע דבק בו ומונע ממנו את היכולות הקיימות בטבע, ודבר זה נמשך תקופה קצרה, ומאז ממשיך היצר לגדול ולדבוק בו עד הגיעו לגיל י"ג שבו מצטרף היצר הטוב ואז ליצר הרע ישנה מלחמה קבועה ביצר הטוב².

מז. קיימת מחלוקת נוספת בין רבנו הקדוש לאנטונינוס בשאלת אימתי ניתנת באדם נשמה, ועוד שאל אנטונינוס את רבנו, אמר לו: מאימתי נשמה ניתנה באדם, משיצא ממעי אמו, או עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו: משיצא ממעי אמו. אמר לו: לאו, משל אם תניח בשר ג' ימים בלא מלח מיד הוא מסריח. והודה לו רבי, שהשוה דעתו לדעת המקרא, שנאמר: חיים וחסד עשית עמדי ופקדתך שמרה רוחי (איוב י, יב), מאימתי נתת בי את הנשמה, משפקדתני.

יז. וראה באבות דרבי נתן (נוסח א פט"ז) יצר הרע כיצד, אמרו: שלש עשרה שנה גדול יצר הרע מיצר טוב, ממעי אמו של אדם הוא גדל ובא עמו. התחיל מחלל שבתות אין ממחה בידו, הורג נפשות אין ממחה בידו, הולך לדבר עבירה אין ממחה בידו. לאחר י"ג שנה נולד יצר טוב. כיון שמחלל שבתות אומר לו: ריקה, הרי הוא אומר: מחלליה מות יומת (שמות לא, יד). הורג נפשות אומר לו: ריקה, הרי הוא אומר: שופך דם האדם באדם דמו ישפך (בראשית ט, ו). הולך לדבר עבירה, אומר לו: ריקה, הרי הוא אומר: מות יומת הנואף והנואפת (ויקרא כ, י). בזמן שאדם מחזם את עצמו והולך לדבר זימה, כל אבריו נשמעין לו מפני שיצר הרע מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים. כשהוא הולך לדבר מצוה, התחילו מתעצלין לו כל אבריו. מפני שיצר הרע שבמעיו מלך הוא על מאתים וארבעים ושמונה אברים שבאדם, ויצר טוב אינו דומה אלא למי שהוא חבוש בבית האסורין, שנאמר: מבית הסורים יצא למלוך (קהלת ד, יד) זה יצר טוב.

וכאן צריכים אנו לשאול, אם הכל מתנהל בצורה שכזו שהיצר הרע מקדים את יצר הטוב בשלש עשרה שנים, ויוצר לו התנגדות לכל דבר טוב, **מה יעשה הילד שלא יחטא.**

רבנו הקדוש

במחלוקת שהובאה לעיל בין רבנו הקדוש לאנטונינוס, דעת רבי היתה עד שלא יצא ממעי אמו, כבר נוצר בו היצר הרע, וייתכן ולמד זאת מהפסוק בטרם אצורך [אצרך] בבטן ידעתיך ובטרם תצא מרחם הקדשתיך נביא לגוים נתתיך (ירמיה א, ה) עד ולא יצרתך מבטן אמך הכרתי כך שתהיה הגון ומוכן לנבואה כפירוש המצודות, וכן ידוע על מעשה שמשון הגיבור שעוד בטרם נולד נועד להיות נזיר.

ולהבדיל בטרם לידת האחים יעקב ועשו, אומר המדרש הגדול כשהצדיקים והרשעים במעי אדם, הקב"ה מפרסם את מעשיהם, מהו ויתרוצצו, שהיו עולין ויורדין במעיה כגלי הים. ולמה, זה אומר אני אצא תחלה, וזה אומר אני אצא תחלה, אמר לו עשו ליעקב: **אם אין אתה מניחני לצאת הרי הורג אמי ואצא דרך דופן. אמר יעקב: הרשע הזה שופך דמים מתחלתו והניחו לצאת תחלה.** רואים דעת רבי קרובה למציאות יתר על אנטונינוס דהרי מפה הראיה לדברי רבי והפך דעת אנטונינוס, באומרו: היה חוטט את בני מעיה ויוצא, וכי עשו לא רצה לצאת,

אולם דעת אנטונינוס לא היתה כן אלא משיצא ממעי אמו אז נזרק בו יצר הרע, ואכן, ולמרות האמור בנביא ירמיה וכן בשמשון, הודה רבי לדבריו, וקשה מהיכן שאב הילד את הרע אם לא לפני יציאתו לעולם, אולם חזקה עלינו דעת אנטונינוס. ונראה דאולי למד זאת מלידת משה, כאמור בגמ' (מגילה יד:) בשעה שנולד נתמלא הבית כולו אורה, ועוד בסוטה (יב.) כי טוב הוא – הגון לנביאות, אחרים אומרים נולד כשהוא מהול, אך שתי הראיות נוגעות מלידת משה, נרה לומר שאנטונינוס דרש בכלל ולא בפרט, שהרי משה רבנו נולד בזכות השידוך שעשתה אחותו לאביה ולאמה, וידעה מרים בנבואה שעתידיה אמה להוליד את מושיען של ישראל, ואכן, חזרו להיות עמרם ויוכבד ונולד משה, אך במשה רבנו זה שונה, משה היה צריך להוכיח את עצמו (וכנראה כל מי שנולד עם תכונות מיוחדות של מנהיגות), והראיה שבהגיעו לבגרות יצא אל אחיו וירא בסבלותם (שמות ב, יא), שהוכיח את עצמו משה רבנו.

יוצא אפוא ששתי הדעות נכונות, דעת רבנו הקדוש שעוד בטרם יציאת הוולד יצר הרע שולט בו, ראינו מספר מקרים כולל עשו הרשע, ואילו דעת אנטיניונים גם צודקת, שהרי משה רבנו יוכיה, שאכן כל שהגיע אליו, זה היה בזכות עשייתו וכן שמשון הגבור, ירמיה הנביא ועוד, שהאדם מוכשר לקבל נבואה גבורה וכו', אך בהכשרה זו אין בה משום "תעודת ביטוח" אלא יש להתמיד ולעסוק ואז לזכות למה שהם זכו.

לענ"ד נראה שניתן לתרץ המחלוקת בין רבי לאנטיניונים מפן נוסף, כאמור בדברי המדרש רבה (לד, י) היכן לב הרשעים והיכן לבם של הצדיקים, וז"ל המדרש:

הרשעים הן ברשות לבן: אמר נבל בלבו (תהלים יד, א), ויאמר עשו בלבו (בראשית כז, מא), ויאמר ירבעם בלבו (מלכים-א יב, כו), ויאמר המן בלבו (אסתר ג, ז), אבל הצדיקים לבן ברשותן וחנה היא מדברת **על לבה** (שמואל-א א, יג), ויאמר דוד **אל לבו** (שם כז, א), וישם דניאל **על לבו** (דניאל א, ח).

הרשעים מדברים בלבם, הוא היועץ היחיד כמובא שעשו אמר בלבו שיהרוג את אחיו ואז יירש את אביו ואחיו, ירבעם פחד שמלכותו תעבור במהרה למלכות יהודה, לכן אסר לעם לעלות לירושלים ובנה במות"ה, המן החליט על גדולתו בלא להמתין לדבר המלך, למרות שיש עם מי להתייעץ הוא עושה דין לעצמו, והחליט שהוא הראוי, ומפה נפל.

ואולם הצדיקים מדברים על דבר רוחני כחנה שזכתה בכוח תפלתה זכתה להיושע, אף דוד המלך דבר אל לבו מחשש מניעת המלכות מצד שאול כלפיו, וכן דניאל דאג ברוחניות שלו, היין והפת שיאכל מהמלך הנכרי.

ההבדל בין מי שגבר על יצרו לבין זה שלא גבר על יצרו הוא עצום, וכדברי חז"ל בקידושין (שם) ר"ש בן לוי יצרו של אדם מתגבר עליו בכל יום וגו' ואלמלא הקב"ה עוזרו"י אין יכול לו שנאמר אלוקים לא יעזבנו בידו (תהלים לו, לג), תנא דבי

יח. שהרי ידע שבאם יעלו לירושלים ייאלץ גם הוא לעלות לירושלים אך לא ישב בכסאות בית דוד שהרי אינו מבית דוד, ואז העם (מלכות ישראל) יעברו לצד מלכות יהודה, בית דוד.

יט. כדברי ה' לקין: ויאמר ה' אל קין, למה חרה לך ולמה נפלו פניך הלוא אם תטיב שאת ואם לא תטיב לפתח חטאת רובץ ואלריך תשוקתו ואתה תמשול בו (ד, ז), הי"ת מבטיח לאדם לשלוט על יצרו, אך קין לא ביצע זאת והראיה שהרג את הבל אחיו, ואף כאן בפרשתנו וירח ה' את ריח הניחוח ויאמר ה' אל לבו לא אוסיף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעוריו ולא

ר' ישמעאל בני אם פגע בך מנוול זה משכחו לבית המדרש אם אבן הוא נימוח ואם ברזל הוא מתפוצץ שנאמר (ירמיהו כג, כט) הלא כה דברי כאש נאם ה' וכפטיש יפוצץ סלע אם אבן הוא נימוח שנאמר הוי כל צמא לכו למים (ישעיהו נה, א) ואומר (איוב יד, יט) אבנים שחקו מיסל.

ואם כך, אדם שנולד ברשע, היינו יצא רשע לא יהיה לו סיכוי לתקן ולחזור בתשובה, על כך משיבה לנו הגמ' (ע"ז יא.) על הפסוק שני גייסא בבטנך – גיים כתיב, כמו גאים. אלו אנטונינוס¹ ורבי שלא פסקו מעל שלחנם לא צנוקלי ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

הגם שאנטונינוס נולד כנסיך גוי ונין ונכד לעשו, לבסוף התגייר כדברי הירושלמי (פ"א דמגלה ה"א) וכל זה מטיפות חלב שהניקה אמו של רבי, מעט גשמויות הפכה אותו ליהודי שהרי רבנו הקדוש מהנה עניים ואף אמו של רבי הפכה אותו לגר צדק ות"ח. הגם שנולד האדם עם רוע, תמיד יכול להשתנות ולשנות את יצריו.

אוסף עוד להכות את כל חי כאשר עשית, שמלכתחלה ברא ה' את היצר עוד קודם ללידת האדם, שנתון לשיקול תיטיב או לא תיטיב זה הכל תלוי באדם, אם הצלחת אז בימך תוושע ותצליח, ואם לאו, אז זה הרס עולמי, וכדברי המדרש (בר"ר, פסקה י) כי יצר לב האדם רע מנעוריו – אמר רבי חייא עלובה היא העיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה. כי יצר לב האדם רע מנעוריו אבא יוסי התורתי אומר עלוב הוא השאור שמי שברא אותו מעיד עליו שהוא רע שנאמר כי הוא ידע יצרנו זכור כי עפר אנחנו (תהלים קג, יד). רבנן אמרי עלובה הנטיעה שמי שנטעה מעיד עליה שהיא רעה שנאמר וה' צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה (ירמיה יא, יז).

כ. ובאבות דר"נ (פ"ו ה"ב) בן ארבעים שנה היה ולא שנה כלום. פעם אחת היה עומד על פי הבאר, אמר: מי חקק אבן זו, אמרו לו: המים שתדיר נופלים עליה בכל יום. אמרו לו: עקיבא, אי אתה קורא "אבנים שחקו מיס", מיד היה רבי עקיבא דן קל וחומר בעצמו: מה רך פיסל את הקשה, דברי תורה, שקשה כברזל, על אחת כמה וכמה שיחקקו את לבי, שהוא בשר ודם, מיד חזר ללמוד תורה. **כא.** גויים כתוב בלא וא"ו, (עיין ברכות נז:).

כב. אנטונינוס זכה מרוחניות שהגיעה אליו לכל מה שהגיע, כאמור במדרש, חלב מטמא חלב מטהר, כשנולד רבי גזרו שלא למול, ואביו ואמו מלווהו, שלח קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו, והחליפתו אמו באנטונינוס.

כג. ידוע שאנטונינוס ורבי היו עשירים מופלגים, שלא היה חסר להם אף הדבר הפעוט: ירקות, ומקשים התוס' הלוא מסופר בגמרא שקודם פטירתו זקף רבי את אצבעותיו כלפי מעלה ואמר: ריבונו של עולם, גלוי וידוע לפניך שיגעתי בעשר אצבעותיי בתורה ולא נהניתי אפילו באצבע קטנה. וא"כ כיצד אמר רבי זאת שהרי על שלחנו לא ויתרו על המעדנים ואף ירקות, ומתרגמים התוס' אוכלי שלחנו היו רבים, דהיינו שרבי לא נהנה מכך אלא האכיל אחרים, וזה גרם לו נחת, ויוצא אפוא שכך נהנה רבי, לא הנה גשמית של אוכל כי הנאה של אוכל מאכליו, הלא אם תטיב שאת, כאמור.

פרשת לך לך

בין טפל לטפל

וילך אברהם כאשר דבר אליו ה' וילך איתו לוט (יב, ד)

פירשו רז"ל ולוט טפל לו (ב"ר למ, יג).

לוט בשונה מאברהם אבינו יצא מארצו וממולדתו ולא מבית אביו (הר"א) אמנם אביו מת בחרן כמו שנאמר בסוף פרשת נח.

כאן צריכים לשאול מדוע רז"ל עשו את לוט טפל לאברהם, המונח טפל פירושו לא עיקרי וכן נלווה, לוט נלווה לאברהם אבינו ביציאתו מאור כשדים לחרן, ומחרן לארץ כנען, ומארץ כנען למצרים וממצרים בחזרה, וכמובא בתורתנו שלום לא עיקרי כי אם המובא באברהם אבינו, יש להקדים במדרשים על מנת להבין את הקשרי המשפחתי בין אברהם ללוט, ומדוע המדרש השתמש במונח טפל.

במדרש מובא סיבת מות הרן, תרח בעצת נמרוד חפץ היה להרוג את אברהם בעקבות השמד שעשה לחנותו וכפירתו באלילים, ואברהם אבינו ניצל, ומאחר וניצל אברהם לא חפץ תרח יותר להזיקו, וכך מקובל אצל הגוים שכאשר אדם ניצל ממות ובפרט משריפה הרי שהוא יוצא לחופשי, וכאן הגיע אביו של לוט, הוא הרן שהיה צריך להכריע בין אביו תרח לבין אחיו אברהם, והרן מסר נפש בהליכתו באש, אך בשונה מאברהם שיצא חי והוא נשרף כליל, וכדברי רש"י על הפסוק הרן יושב ואומר בלבו אם אברהם נוצח אני משלו, ואם נמרוד נוצח אני משלו, וכשניצל אברהם באורי כשדים, אמרו לו לחרן משל מי אתה אמר להם הרן

א. והרן הוליד את לוט (יא, כז)

ב. טפל בבחינת האמור בברכות (פ"ו מ"ז) הביאו לפניו מליח בתחלה ופת עמו, מברך על המליח ופוסט את הפת, שהפת טפלה לו. זה הכלל, כל שהוא עקר ועמו טפלה, מברך על העקר ופוסט את הטפלה.

ג. פירש הרד"ק אור, פירשו בקעה או עמוק, וכן על כן באורים כבדו את ה' (ישעיה כד). ודעת רז"ל (ב"ר ל"ח) בזה ידוע, שפירשו אור, אש, ואם כן נקראת העיר ההוא אור על שם הנס שנעשה בה לאברהם אבינו שהשליכו נמרוד לכבשן האש והצילו האל ממנו. ע"כ, יוצא שאור כשדים היה מקום הנס והצלה של אברהם אך לא נס והצלה לחרן.

משל אברם אני, השליכותו לכבשן ונשרף, וכאן עולה תמיהה, מדוע לא נעשה נם להרין כמו שנעשה לאברהם, ואפשר לומר שהדרך הקשה שהוביל אברהם לאמונה באל אחד יכל בנקל לעמוד מול איתני הטבע ולשברם וכפי שעשתה לו ההשגחה בכבשן האש, אך הרן רק הכריע שהוא בצד אברהם אולם לא בדרך הרוחנית באמונה שהרי אם הרן היה הולך עד הסוף באמונה בה' בבחינת ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ייתכן והיה ניצל, אך כשהעלה ספקות בלבו שיתכן ונמרוד נוצח, האש הכריעה אותו.

אמנם, הרן לא ניצל בזכות אחיו אברהם, אך דוקא מסירות נפשו נשמרה לעתידו, שהרי לא יתכן שאדם המוסר נפשו, והגם שאולי היה בו ספק והכריע לבסוף שהולך עם אברהם, עדיין קמה וגם נצבה זכותו לעתיד לבוא, ואפשר לומר שזכותו אף גדלה על אברהם אבינו, שהרי רז"ל שבחו את צאצאיו של הרן, לוט, יסכה ומלכה, וכמובא בפסוק (יא, כט) ויקח אברם ונחור להם נשים שם אשת אברם שרי, ושם אשת נחור מלכה בת הרן אבי מלכה ואבי יסכה, דוקא מאשת אחיו שנותר בחיים – נחור שלקח אשה לקח את מלכה, ומלכה היא בתו של הרן, יסכה היא שרה! כמובא בסנהדרין (סא:): יוצא ששרה היתה אחותו של לוט, וכפי שאמר אברהם אבינו גם אמנה אחותי בת אבי היא (כ, יב) קרא לשרה אחות שהרי היא נכדת אבי, ובני בנים כבנים, ועוד שלוט נקרא אחיו של אברהם כדברי הפסוק (יד, יד) כי נשבה אחיו, ועוד כמו שאמר יעקב לרחל כי אחי אביה הוא וכי בן רבקה (כט, יב).

ד. כמו אצל יונה הנביא עברי אנכי וכו', אף כאן הרן הראה את אמונתו.

ה. רש"י בהמשך (יד, י) על הפסוק בארות בארות חמר מביא מדרש אגדה שהיה הטיט מגובל בהם, ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע, ע"כ, ואם כן מדוע שלא ינצל הרן באותה זכות שזכו ברע וברשע מלכי סדום ועמורה, נלענ"ד שאצל הרן שזה אחיו לא היה קידוש ה' גדול, שאולי בזכות אברהם ניצל, ואילו אצל ברע וברשע הקידוש ה' הגדול שיצא מכך שרבים נהרו לאמונה באברהם אבינו, ואכן אברהם מודיעם הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ וכו', הקידוש ה' הגדול שיצא מכך, גרם להם להרהור תשובה, ואם לא הועילה למלכים אלו לפחות קטן מהעם והיושבים סביב ששבנו בתשובה בזכות זה.

ו. ואמר רבי יצחק יסכה זו שרה ולמה נקרא שמה יסכה שסוכה ברוח הקדש.

ז. יבמות (סב:).

נ"ב – ולזכרון הדף בני בנים כבנים, אפשר להליץ הינו סב ונכד, יבמות סב. ודו"ק.

ולענין מלכה, מובא בסוף פרשת וירא עוד לידות ממשפחת אברהם, הנה ילדה מלכה גם הוא בנים לנחור אחיך (כב, כ), וכך כך למה טרחה התורה לספר לנו על בניה של מלכה (אחותה של שרה אמנו) שילדה ילדים, עויץ, ובזו וכו', ואת בתואל, כל הטפל הזה בא לחדש דבר אחד שבתואל ילד את רבקה"י (כב, כג), שכל בניה של מלכה הם טפלים לרבקה אמנו, שהיא העיקר, עיקרו של הבית"י.

יוצא אפוא שבנותיו של הרן יסכה (שרה) ומלכה הן היו האימהות של עם ישראל, שרה אמנו, אחותה מלכה היא אמו של בתואל, ואותו בתואל היה אביה של רבקה אמנו, ולכן אחי רבקה אמנו היה אביהן של רחל ולאה, זכיתו הגדולה של הרן במסירות נפשו הביאה אותו לזכות הגדול ביותר שהאימהות הקדושות של ישראל יצאו מחלציו.

תרח הוא אבי האבות הקדושים, אברהם יצחק ויעקב ובניו, וכפי שאנו אומרים בהגדה של פסח מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים, ואקח את אביכם מעבר הנהר וגו', חז"ל בפסחים (קטז). אמרו מתחיל בגנות ומסיים בשבח, גנות זו עבודה זרה שעסקו בה מדור שאחר נח ועד תרח, והשבח הוא אברהם אבינו ובניו.

רות המואביה

בפסוקי התורה מציינת התורה את עזיבת לוט את ארצו, מולדתו ובית אביו, ורו"ל דקדקו שלוט היה טפל לאברהם, לא עיקרי ונלווה לאברהם ושרה, הוא לא עומד מכוח עצמו אלא בזכות אברהם, אמנם לוט יכל לומר שגם הוא שותף

ח. ורש"י כתב שכל היחוסין הללו לא נכתבו אלא בשביל פסוק זה, אכן יש חשיבות למלכה אך חשיבותה מסתכמת בדבר אחד בלבד רבקה, כל שמונת הילדים שילדה מלכה אינם באים לחדש כי אם בתואל שרק בתואל זכה שממנו יצאה רבקה וכן מזרעו הגיעו רחל ולאה.

ט. היא שעמדה מול בנה עשו והאצילה מברכות יצחק ליעקב אבינו, ונטלה על עצמה שיתכן שיעקב יקולל, ולמרות כל זאת, ההצלה של יעקב שזרעו יזכה לכל הברכות, היתה חשובה לו.

י. שרה אמנו שונה משאר האמהות הקדושות, שרה היתה היחידה שהביאה בן יחיד קדוש ומושלם והיה לאב הוא יצחק אבינו, רבקה אמנם הביאה את יעקב אך גם הביאה את עשו, ואילו רחל ולאה, כל אחת הביאה בנים ולא קבוצה אחת של אמה אחת, יוצא ששרה היתה המיוחדת שבאימהות.

בניסיון של אברהם^{יא} (לך לך מארצך) למרות עקירתו ממקום הולדתו להגיע לארץ כנען לא היתה נחשבת כעבורו 'העליה' בניסיון^{יב} כמו שנחשבה לאברהם אבינו, ואת זאת גם אפשר לראות בפסוק הבא, ויקח אברם את שרי אשתו ואת לוט בן אחיו ואת כל רכושם אשר רכשו, בפסוק זה אף קדמה שרה אמנו ללוט, אולם אצל אברהם זה ניסיון הכולל גם את אשתו, ואילו אצל לוט הדבר אינו כן, שהוא אינו בר ניסיון, לכן התורה לא חישה אותו והזכירה אותו לאחר שרה אמנו, וראה גם בפירוש כלי יקר שזוקק את ההצטרפות לאברם לזכותו של לוט: ומה שנאמר וילך אברם כאשר דבר אליו ה' וילך אתו לוט, היינו לוט מעצמו הלך אחריו, אבל אברם לא קרבו, ואדרבא הרחיקו: ויקח את שרי – תחילה, ואח"כ: ואת לוט בן אחיו.

יוצא לפירוש הכלי יקר שאין לוט שכר וגם לא נחשבת לו היציאה בניסיון, וראה בספר מגלה צפונות^{יג} שהקשה על סמיכות הכתוב וילך אתו לוט, דמורה על תוקף התעוררותו להלך עם אברהם, וצריך להבין למה. עוד קשה הזכרת מספר שנותיו של אברם פה למה. עוד להבין ויקח אברם את שרי היה לו לומר, מאי אשתו דמי לא ידע שהיא אשתו.

אמנם נראה בהיות שלוט הרגיש שהקב"ה הבטיחו לאברהם על כל הטובות, וכבר היה בדעתו ליורשו באומרו אברהם פרדה^{יד} עקרה ואינו מוליד כאחז"ל^{טו}, לכן

יא. כמו שיצחק אבינו הוא שותף של אביו אברהם בניסיון העשירי, אמנם הוא לא התנסה ע"פ הכתוב, אך הוא היה בוודאי הניסיון.

יב. ראה בפרקי דר"א (כו-ל) דיציאת אברהם אבינו לארץ כנען הוא הניסיון השלישי, דהרי הניסיון מתבטא בטלטולו מבית אביו ומארץ מולדתו והביאו לחרן ושם מת תרח אביו, והטלטול קשה לאדם יותר מכל. ואילו באבות דר"ג (נוסח א פל"ג) זה היה דוקא הניסיון השני, וז"ל: עשרה ניסיונות נתנסה אברהם אבינו לפני הקב"ה ובכולן נמצא שלם. אלו הן שנים בלך לך. ואילו לדעת הרמב"ם בפירוש המשניות (אבות פ"ה מ"ג), לך לך הוא הניסיון הראשון, שהרי התורה^{טז} הזכירה, ופשט הבנת הרמב"ם, מה לי לעסוק בדברי המדרשים בטרם האמור בפרשתנו, ואכמ"ל, בכל מקרה לפי כל דרשות רז"ל, אברהם אבינו נתנסה בעשרה ניסיונות, וכדברי התנא באבות, בפירוש מגן אבות לרשב"ץ, דרז"ל אמנם לא הסכימו בסדר הנסיונות אך כולו מודו שהם עשרה.

יג. מחברו הוא הגה"ק המפורסם רבי אליהו הכהן האיתמרי זי"ע.

יד. פרדה, ולכן אברהם אבינו השתמש במטבע הלשון הפרד נא, באומר הלא כל הארץ לפניך הפרד נא מעלי הבדל אין כתיב כאן אלא הפרד, כשם שפרדה זו אינה קולטת זרע, כך אי אפשר לאותו האיש להתערב בזרעו של אברהם (ילקוט שמעוני).

טו. בראשית רבה (נג, י).

מיד שחבין שהקב"ה ברכו, נתעורר לילך אתו להיות מוכן ליורשו כאומרו כבר אברהם בן חמש שנים ושבעים שנה בצאתו מחרן, והיום או מחר ימות ואני יורשו, כי לא נתבררו לו הברכות בפרטות ושברכו גם על הבנים, ואברהם הבין כוונתו של לוט, ועשה רושם בלקחתו לשרה להוליכה שהיא אשתו מוכנת ומוזמנת להיות לו ממנה בן, ומחשבותיך במלים.

המגלה צפונות מגלה לנו גם טפח וגם טפחיים מלוט, רצונו וחמדתי היתה אך ורק בממון אברהם ולא ברוחניות כפי שעשו אברהם ושרה, ולכן לוט ואשתו לא קיבלו מאומה מהרוחניות של אברהם ושרה, ובמקום לקבל השראה ושינוי לתקן, עשה ההיפך והסיע עצמו מקדמונו של עולם, אמר אי אפשר לא באברהם ולא באלוקיו, לאמר – אין מדובר כאן רק על התרחקות פיזית אלא על ניתוק רוחני מוחלט ומאוסה בכל אמונתו של אברהם, וכן אשת לוט שהפכה נציב מלח מחוסר אמונה בהפיכת סדום.

לוט אמנם זכה שמזרעו יהיה מואב ומזרע זה יתחבר לישראל רות ובעז שזכו ומשושלת זו יצא דוד מלך ישראל ועד ביאת משיח צדקנו, אך הוא (לוט) גופא לא שינה מעצמו כלום השאיר את עצמו בספק כפי שעשה אביו, בשאלתו האם אברהם צודק או מלך סדום, וכל זה למרות שאברהם הצילו וראה את נם ההצלה של מלך סדום, לא שינה עצמו, ולא ניסה לתקן, צפה רק את העתיד הרוחני של זרעו אך לא ראה את עתיד רוחני שלו, ובדומה לקרח'י שראה שלשלת גדולה עומדת הימנו שמואל ששקול כמושה ואהרן (מדרש).

טז. תוה"ק מתארת את חמדת הממון של לוט, נאמר בפסוק ויקחו את לוט ואת כל רכשו בן אחי אברם (יד, יב) זה ששבו את לוט אינו דוקא לוט כאיש אלא ואת כל רכשו, שהתורה מעידה לנו שכל מהוויו הם הרכוש, ואגב זה שהוא בן אחי אברם, שאם לא כן היתה צריכה התורה לכתוב ויקחו את לוט בן אחי אברהם, וכשעצרה התורה בין לוט לאחי אברהם באומרה ואת כל רכשו, שהוא העיקר ואילו בן אחי אברם זה הטפל, וכעת מובן שלוט היה טפל לאברהם.

יז. ואכן זכה אביו רק לקדש את ה' אחרי מותו שמבנותיו יהיו האמהות הקדושות, שרה רבקה רחל ולאה, אף גם לוט זכה רק מצד בת בתו (רות) ולא מצדו,

יח. כאמור בהערה לעיל בדברי רש"י (יד, י) על הפסוק בארות בארות חמר וכו' ונעשה נס למלך סדום שיצא משם, לפי שהיו באומות מקצתן שלא היו מאמינים שניצל אברהם מאור כשדים מכבשן האש, וכיון שיצא זה מן החמר האמינו באברהם למפרע, ע"כ, לוט ראה מה קרה לאביו ולא שינה כלום ממעשיו, וכמעשה אביו כך מעשיו הוא.

יט. דברי רש"י (במדבר טז, ז) וקרח שפקח היה מה ראה לשטות זה עינו הטעתו ראה שלשלת גדולה

אם לוט היה ממשיך בדרכו של אברהם אבינו והיה הולך אחריו ברוחניות ייתכן והיה יכול לראות מזרעו המשיכות של העם העברי שזרעו היה מתחבר אל אברהם, אך הוא בשלו, תאוות ממון והציפיה למותו של אברהם, בכך שלא יותיר זרע, הביאה אותו עד שכפר"א בהי"ת, שהרי הגיע כל הדרך מאור כשדים עד לחרן, ובחרן שמע אברהם את ציווי ה' לך לך מארצך וכו' ואעשך לגוי גדול וגו', אך לא היתה לו את הסבלנות להיבנות על אברהם, ולכן אברהם טרדו ממנו והשאירו לנפשו ואכן נפל מדחי אל דחי, וכעת אפשר להבין את דברי רז"ל שלוט היה טפל לאברהם, שאין לו חשיבות מכוחו הוא אלא מזרעו בלבד כאביו הרן, ואילו אברהם שהתעורר להבין ולהשיג לזרעו בבחינת מי העיר ממזרח צדק (ישעיהו מא, ב), העיר הכוונה שהתעורר הוא דוקא ולא ציפה לדורות שיגיעו.

נוסיף עוד נקודה, למרות שהמדרש קראו לאברהם טפלי"ג לשרה בנביאותי, עדיין אברהם הלך בכוחו והעיר והאיר פני המזרח והיה לאב המון גוים, ולא חיפש את הטובות שלו כי אם טובת האנושות כולה, ואכן זכה להיות האב הראשון וממנו נוסד ונוצר העם היהודי ולא מתרח אביו, למרות שהיה נראה ע"פ המובא

יוצאה ממנו שמואל ששקול כנגד משה ואהרן אמר בשבילו אני נמלט וכ"ד משמרות עומדות לבני בניו כולם מתנבאים ברוח הקודש שנא' (דברי הימים א כח) כל אלה בנים להימן אמר אפשר כל הגדולה הזאת עתידה לעמוד ממני ואני אדום לכך נשתתף לבוא לאותה חזקה ששמע מפי משה שכולם אובדים ואחד נמלט אשר יבחר ה' הוא הקדוש טעה ותלה בעצמו ולא ראה יפה לפי שבניו עשו תשובה ומשה היה רואה.

ב. ובאמור אברהם לו הפרד נא מעלי, כשם שפרדה זו אינה קולטת זרע, כך אי אפשר לאותו האיש להתערב בזרעו של אברהם (ילקו"ש), בפירוד ובניתוק בין אברהם ללוט הכוונה שזרעו לא יתחבר עד שזרע לוט יתעשת ויעשה תשובה, וכפי שעשתה נכדתו רות המואביה שהתחברה שוב עם ישראל באומרה: כי אל אשר תלכי אלך ובאשר תליני אלין עמך עמי (רות א, טז).

בא. כל הכופר בטובתו של חברו, לבסוף כופר בטובתו של הקב"ה (מדרש הגדול שמות ח).

בב. ראה באבות דר"נ (פכ"ח מ"י) כל העושה דברי תורה עיקר ודבר אחר טפל עושין אותו עיקר בעולם הזה.

בג. על הפסוק שמע בקולה דרשו במדרש (הובא ברש"י) שאברהם היה טפל לשרה בנביאות. כל מה שהוכחנו בתחלה שלוט הוא אחי שרה וגם אחיינו של אברהם, למרות כל זאת, שרה אמנו לא התערבה בפירוד שנעשה בין אברהם ללוט, יתכן ואף עודדה זאת שיהיה פירוד מוחלט, ולא כפי שעשתה אצל ישמעאל באומרה: גר האמה הזאת ואת בנה (כא, י), שפחדה שרה שישמעאל יקלקל את יצחק וילמד מאורחותיו השלילים, ולאברהם היה קשה ואף הורע לו על אודות בנו, וכאן הי"ת מתערב בין אברהם ושרה ואומר, כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה (כא, יב).

בהגדה של פסח, מתחלה עובדי עבודה זרה היו אבותינו וכו' בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם, תרח אבי אברהם ואבי נחור, ויעבדו אלהים אחרים. תחלת ההגדה מתארת לנו את סוף פרשת נח, מבחינת משפחתית למי אנו שייכים, אך בהמשך, בעל ההגדה מחלק וכותב את רצון הבורא בתחלת פרשת לך לך: ואקח את אביכם את אברהם מעבר הנהר ואולך אותו בכל ארץ כנען, וארבה את זרעו ואתן לו את יצחק וכו' ויעקב ובניו ירדו מצרים. ע"כ, החילוק שייך להבנת אברהם אבינו כאישיות שגלחמה בעבודה זרה של אביו וביתו, ורק מי שהתחבר אל אברהם יצא מכלל זה, לזמננו בחר שלא להתחבר ולכן מרדו אברהם וכמפל הוא, משא"כ ששרה נתחברה לאברהם, ורבקה נתחברה ליצחק, ורחל ולאה והשפחות נתחברו ויצאו מכלל עובדי עבודה זרה היו אבותינו, והפכו להיות ואקח את אביכם את אברהם וכו'.

זכיה לכלל ישראל

אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך (יד, כב-כג)

דרש רבא בשכר שאמר אברהם אבינו אם מחוט ועד שרוך נעל, זכו בניו לשתי מצוות: חוט של תכלת ורצועה של תפילין (סוטה יז).

עם ניצחוננו פונה מלך סדום אל אברהם מיוזמתו בבקשה ובתחינה: תן לי הנפש והרכוש קח לך, מלך סדום מבקש להחזיר לארצו את עמו, לוותר על כל הרכוש הרב והאדיר וליתן אותו לאברהם אבינו, אברהם אבינו ע"ה 'עמוד החסד' מוותר על הכל, לא מוכן שישאר בידו אפילו 'בדל' מכל העיזבון הגדול שנותר מסדום, ומבקש להשיבם לבעלים הראשונים, למרות שקיים ייאוש ברור מצד מלך סדום וגם מעמו, שהסיכוי שהיו חוזרים מהמלחמה וגם רכושם חוזר כמעט אפסי, אילו אברהם אבינו שעמד בפרץ והצילם ממוות וכליה וכן מעניות.

וכאן צריכים לשאול, האם נתינת הרכוש הוא מצד זכיה של אברהם אבינו כדברי רז"ל (ב"מ כד.) המציל מן הארי ומן הדוב ומן הנמר ומן הברדלס, ומן זוטו של ים ומשלוליתו של נהר, המוצא בסרטיא ופלטיא גדולה, ובכל מקום שהרכיבים מצויין שם – הרי אלו שלו, מפני שהבעלים מתאשין מהן. וכאן כאמור מלך סדום

ועמו בוודאי התייאשו לחלומין, ואין לך מצייל ממוין כאברהם, או שמלך־י סדום (וגם עמו) חושבים שמגיע לאברהם אבינו זכויות מצד החסד שעשה עמם, ודבר זה כמתנה ותשורה גמורה שמגיעה לו, האף אמנם שזה כל הרכוש, אך מה שווה רכוש כשאין נפש.

אם מצד חשש גזל, שאברהם אבינו הקפיד אף על אשר אכלו הנערים וחלק האנשים וכו' שהרי אברהם אבינו חסידא פרישא שלא היה מוכן לקחת מאומה, ודבר זה אינו, כמובא בספר דרשות ר"י אבן שועיב (פרשת לך לך ד"ה ועוד למדנו): ורז"ל אמרו מכאן שקשה להחזיר גזל הנאכל. ורבינו תם ז"ל הקשה שהיה **גמור** היה, ותיירץ כי לגבי אברהם שהיה מתנהג לפני משורת הדין גזל היה, אבל לגבי אחרים היתה **גמור** היה, עכ"ל.

אך חששו של אברהם היה מצד הנערים שנמלו, גם לזה לא היה צריך לחוש וכדברי רש"י על פסוק כד (הנערים) שדין זה שנומלים למד דוד המלך ע"ה דווקא מאברהם אבינו כנאמר בשמואל (א, ל, כד) כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלקו, ולכך נאמר ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחוק ולמשפט. ולא נאמר 'והלאה' לפי שכבר ניתן החוק בימי **אברהם**. מקור דברי רש"י הוא מהמדרש (בר"ר מג, ט).

ועוד, משה רבנו ע"ה שולח את ישראל להילחם במדין: שא את ראש מלכות השבי באדם וגו', וחצית את המלכות בין תפשי המלחמה היצאים לצבא ובין כל העדה (במדבר לא כה-כו) פרש"י **חציו לאלו וחציו לאלו**, אנשי הצבא שחזרו עם השלל ממלחמת מדין להתחלק בשלל בינם ובין כל העדה, החלוקה שווה.

ובמדרש אגדה (במדבר פל"א ס' כו) מביא תימוכין למעשה אברהם וז"ל: שא את ראש מלכות וגו' וחצית את המלכות. בזה המקום צוה הקב"ה לעשות,

כד. ועוד בש"ע חו"מ (ס' רנט סע' ה) טוב וישר לעשות לפני משורת הדין להחזירה לישראל שנתן בה סימן. ועוד ברמ"א שם דן בחיוב השבת אבידה לפני משורת הדין, שאם המאבד עשיר והזוכה עני אינו צריך להשיב האבידה, אף לא משום לפני משורת הדין. ולפי זה יש מקום לומר שאם המפקיד עשיר והזוכה עני אין בזה שום חשש, ורשאי לזכות בפירות שהופקרו אף לכתחילה.

כה. ועיין בהעמק דבר: אע"ג שיכל אברם לזכות מן הפקר, מ"מ ירא שמים אינו עושה כן, כדאיתא בשבת דף ק"ב במצייל מן האש דירא שמים לא ניחא ליה דליתנהי מאחרים, וממילא המה לבעליהם הראשונים, ומשום כך השיב את הרכוש למלך סדום.

כשם שעשה אברהם, שאמר: ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם (יד, כד), אעפ"י שלא היו עמו. כמו שאמר דוד: כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלקו. ולפי שעשה כן, צוה הקב"ה ליתן מכם קטן, אבל השאר שלא הלכו צוה ליתן אחד מחמשים בתרומה.

אברהם אבינו

יוצא אפוא ששאלת מלך סדום לאברהם אבינו: תן לי הנפש והרכוש קח לך, **יצר** הלכה אצל משה רבנו וכן אצל דוד בנושא חלוקת הממון בעת מלחמה, אברהם אבינו הוא ה'בנין אב', שהרי מעשה של אברהם אבינו מרמוז אצל משה רבנו במלחמת מדין וכן אצל דוד המלך ועוד שם יצרו 'חוקה לישראל' וישימה לחוק ומשפט לישראל עד היום הזה, שמאז ועד היום, צבא הכובש זוכה ברכוש הנכבש, וזה מן הדין, שהרי אברהם אבינו יצא להילחם, בין אם המלחמה היתה נסית או שהיתה מעשית אינה מונעת את הזכות של הכובש בזכותו של הרכוש (וגם אדמותיו), וכאן אברהם אבינו למרות שהוא בנין אב וכמעין 'תקדים משפטי' לא רוצה לעצמו כלום כי אם זכות הנערים.

בספה"ק תנא דבי אליהו(כה) מובא משל בזכותו של אברהם אבינו, וז"ל: למה הדבר דומה, למלך שאמר לבנו: בני, צא והרוג את כל הליסטים הללו ולא תיקח כלום מן הממון שלהם אם יפלו בידך, כדי שלא יאמרו לא יצא בן המלך

כו. מחזיר אותנו לדברי רש"י הראשונים על התורה: שאם יאמרו אומות העולם (בר"ת או"ס) לישראל לסטים אתם שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה, הוא בראה, ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

השפתי חכמים מביא בשם הגר"א מפני שרוב מצוות התורה תלויות בארץ, ואם אין הארץ לישראל לא יתכן אלו המצוות כלל, לפיכך הוצרך לכתוב בתורה שמן הדין מגיעה הארץ לישראל. ועוד יפתח הגלעדי פונה בצורה דיפלומטית כלפי מלך בני עמון: מה לי ולך כי באת אלי להילחם בארצי (שופטים יא, יב) משיבו מלך עמון: כי לקח ישראל את ארצי בעלותו ממצרים וגו' ועתה השיבה אתה בשלום (יג). יפתח לא נשאר חייב: כה אמר יפתח לא לקח ישראל וגו' וישלח ישראל מלאכים וגו' נעברה נא בארץ עד מקומי, ולא האמין סיחון את ישראל עבדו בגבולו ויאסוף סיחון וגו' וילחם עם ישראל (יט-כ) וכאן מגיעה המהלומה למלך עמון: ויתן ה' אלוקי ישראל את סיחון ואת כל עמו ביד ישראל, היינו זכינו בכבישה בנדל"ן וברכוש. וכך דרכם של כובשים, וכאן היתה שהייה ארוכה למעלה משלש מאות שנה, בוודאי הזכות היא של הכובש. ואכן ה"ת הסכים עם יפתח וזכה שוב בכיבוש.

להרוג את הליסמים הללו אלא בשביל לקחת את הממון. בחזרתנו יצא אביו לקראתו ואמר לו ברוך אתה בני. ע"כ שהרי מיד אחרי מעשה החסד של אברהם אבינו למלך סדום, מביאה התורה"ק בפרק טו **אחר הדברים האלה** היינו אחר שנעשה לו גם זה שהרג את המלכים, חששו הגדול של אברהם אבינו מכך שיופחתו זכויותיו בעקבות הנסים הגדולים שאירעו איתו ועם אנשיו, הי"ת מבטיחו במחזה אל תירא אברם אנכי מוגן לך שכרך הרבה מאד, ועוד מביא רש"י **שמא קיבלתי שכר על כל צדקותי**.

ויש לדקדק טובא בפירוש רש"י על אתר **שמא קיבלתי שכר על כל צדקותי**, חשש גדול קיים אצל אברהם אבינו מהניצחון שמא הרג הרבה אנשים, וכן גם בזכיה ברכוש כאמור שהגיע לו בזכות (ולא בחסד), אך פה הי"ת מבטיחו שלא תענש על כל אותן נפשות שהרגת, ולגבי השכר הוא חלק הנערים שאכלו, גם אל תדאג: **שכרך הרבה מאד**.

וכאן צריכים לשאול על הזכיה, וכי איזה זכיה היתה לאברהם אבינו שהרי ויתר על כל הממון והאדמות של סדום"י וכו'.

נחזור לדברי הגמ' בסוטה (יז.) הנ"ל **זכו בניו לשתי מצוות: חוט של תכלת ורצועה של תפילין**, בספר **בניהו** על מסכת חולין (פה:) גדולה היא אמירה של אברהם אבינו ע"ה המתארת את יראת חטאו מעוון גולגת, כמו שפירש רש"י בגמרא שם. ובעבור זה זכו בניו לשתי מצוות נשגבות.

אם כן, זכיית אברהם לא בעבורו כי אם לזרעו, ולזה כיון אברהם שהקב"ה יזכה לבניו, שהרי כל הממון בעולם לא היה שווה לאברהם אבינו או לכל אבא שזרעו לא ימשיך דרכו, אברהם אבינו זכה שבזכות אותו "הפסד" זיכה לכלל ישראל, והרבה להם תורה ומצוות.

כו. וענין המלחמה והריגת הנפשות היא לא באשמתו, שהרי אותם חיילים שיצאו להילחם, צריכים לקחת הסיכון, ובמלחמה כמו במלחמה יש הרוגים, יש מפסידים ויש מנצחים וכמעט שאף אחד לא בא בטרוניא כלפי המנצח, וכך גם ביצע בפועל מלכי-צדק הוא שם בן נח: והראה לו שאין בלבו עליו שהרג את בניו (דברי רש"י ד"ה לחם ויין יד, יח).

כת. ולא נדון מצד הגזל שהרי זה לא גזל ממש אלא כאמור אברהם אבינו היה חסיד.

וכאן יש לדון בקשר של שתי מצוות אלו – ציצית ותפילין – שהן נבחרו דווקא כשכר בעבור זהירותו המפולגת של אברהם אבינו מן הגזל וכל המסתעף מזה, בס"ד.

במגילה (ו.) מובא שזבולון בן יעקב התאונן על חלקו ונחלתו העתידית בארץ ישראל, ואמר לפני ה' יתברך: רבונו של עולם, לאחיי נתת ארצות ולי נתת ימים ונחירות; לאחיי נתת שדות וכרמים ולי נתת הרים וגבעות.

אמר לו הקב"ה: כולן צריכים לך, על ידי חילזון, שנאמר: עמים הר יקראו וכו' ושפוני טמוני חול, מקורו של החילזון ממצולות הים, ודרכו לעלות להרים, ומדמו נצבע צבע התכלת של ציצית. נמצא כי זבולון שזכה בים ובהרים, עוד ירוויח רבות מהאיצר הסגולי הטמון בנחלתו, הוא החילזון שעתיד להימכר בדמים יקרים. אמר לפניו: רבונו של עולם, מי מודיעני על זאת לתת לי דמים, ושמא ייקחום בלא דמים, אמר לו ה': שם יזבחו וזבחי צדק, סימן זה יהיה לך, שכל הנוטל ממוך בלא דמים אינו מועיל בפרקמטיא שלו כלום.

רש"י מסביר שדבר זה נלמד מהפסוק: שם יזבחו וזבחי צדק, ואומר: כשם שאיסור גזל בזבח העולה, כך לא ייטלו ישראל כלום משל זבולון, שאם יטלו אפילו שווה פרוטה בלא דמים יתקלקל הצבע, באופן שלא יהיה מסוגל להשתמש בו. הרי לנו, כי בצבע התכלת חבוי נס גדול החורג מדרכי הטבע: הוא מסוגל להתקיים אך ורק אם לא נלקח בדרך גזל, אחרת אין בו שום תועלת.

נמצא, כי בציצית עצמה טמונה סגולה המרחקת את האדם מן הגזל, עתה מובן לנו היטב מדוע זכות הציצית היא שכר על זהירות אברהם אבינו מן הגזל.

אף ברצועות תפילין מרומז דבר זה כך: בקשר התפילין של ראש, ניכרת צורת אות ה', מתוך שם שדי; בקשר התפילין של יד נוצר אות י' של השם; ואילו אות הש' חקוקה על התפילין עצמם.

הנה, אנו מבחינים כי שתי האותיות י' ד' ניכרות דווקא ברצועה, של תפילין. כאשר אותיות אלו – יד מסמלות את עוון הגזל, המיוחס בהרבה מקראות ומדרשי חז"ל ליד – מסמלות את עוון הגזל, המיוחס בהרבה מקראות ומדרשי חז"ל ליד, כגון: אל תשת ירך עם רשע והכוונה לגזל.

יוצא שבני אברהם אבינו זכו לרצועה של תפילין, ולא הזכירו את עיקר המצוה של בתי תפילין אלא את הרצועות וזאת מפני שעל גבי הרצועות הללו רשומות אותיות יד משם ש'די'. ולפיכך הרי זה היפך עוון הגזל. ונתבארו בזה הדברים כמין חומר.

יוצא אפוא שזכיית אברהם אבינו היתה לכלל ישראל בהפסד הממון האדיריט של סדום והחזרתו למלך סדום ועמו, ומה שאכלו הנערים היה מותר להם מצד הדין ולא מצד חסידות, דחסידות יכולה לבוא רק על חשבון החסיד ולא על חשבון אחרים – ענר אישכל וממרא הם יקחו חלקם. ודו"ק.

כט. וכדברי הרלב"ג לא תאמר: אני העשרתי את אברם, כי יש לה' להעשיר אותי בזולת השלל והשבי הזה. ומהו, זכות הציצית והתפילין.

פרשת וירא

נס ההצלה

אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה (יט, לב)

הגיע לעשרה ושתק, שיש בהם יכולת לכלות הפורענות שבחם תחיה קדושת ה' שנאמר: ונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב, לב) ונאמר הרומז מתוך העדה (במדבר יז, י) שהרי יהושע וכלב יצאו מעצתם (מדרש החפ"ז).

אברהם אבינו מבקש מאד על אנשי סדום, ופונה בבקשה ובתחינה: חלילה לך מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע וגו' השופט כל הארץ לא יעשה משפט (יה, כה). הי"ת משיבו כדרכו ומתחיל בחמשים צדיקים ועד שמוגיע לעשרה צדיקים, וה' נאות לכל תנאי אברהם אבינו ע"ה, ולבסוף כאשר מתברר לאברהם אבינו שאף עשרה צדיקים אין בסדום, אברהם שב למקומו, וכדברי רש"י נסתלק הסניגור והקטיגור מקטרג.

ובאמת מדוע שאברהם אבינו ידאג רבות לאנשי סדום וכי פרט ללוט ובני ביתו לא היה לו כל נגיעה בהם, שהרי אברהם החזיר להם את נכסיהם וכל רכושם למרות רצונו העז של מלך סדום להותיר בידי אברהם את כל הרכוש.

א. דהמרגלים היו עשרה.

ב. ובאמת לשון 'חלילה לך', היא לשון קשה, שהרי ידע אברהם אבינו שסדום הם אנשים רעים וחטאים לה' מאד (יג, יג) ואם התורה מעידה על כך, מה היה חששו של אברהם אבינו, מצינו במדרש ביאור לשאלתנו כך אמר אברהם: רבוננו של עולם, צופה אני ברוח הקודש, כי עתידה אשה אחת לפלט (היינו להציל) עיר שלמה ואני איני כדאי לפלט חמשה הכרכים הללו, ואיזו היא האשה, זו סרח בת אשר, בשעה שמרד שבע בן בכרי בדוד ובא באבל, שנאמר ויבואו ויצורו עליו באבלה וכל העם אשר את יואב משחיתים להפיל החומה (שמואל-ב, כ, טו) וכיון שהרגישה סרח בדבר, התחילה לצעוק: קיראו לה ליואב וכו', הלא קראת בתורה: כי תקרב אל עיר וגו' וקראת אליה לשלום (דברים כ, י) ויען יואב ויאמר חלילה לי (שם כ, כ) כיון שנטל יואב את ראש שבע בן בכרי מיד חזר ולא נגע בעיר, וכך אמר אברהם לפני הקב"ה רבוננו של עולם, ומה יואב שנטל את ראש איש אחר שהיה חייב, הניח את העיר, ואתה שאתה רחמן תאבד את הכל, חלילה לך (תנ"י וירא יב). אברהם אבינו כיון להציל את חמשת הערים בזכות לוט, אך גם ללוט לא היו מספיק זכויות, וכאן היה צריכים להכריחו במצוות שבביל שלפחות הוא יציל את עצמו ומשפחתו.

המלאכים מגיעים לבית לוט ובמדרש (ב"ר פ"ג) סורו נא אפילו איני כדאי, עקמו עלי את הדרך כדי שלא תהיו נראים באים אצלי, ע"כ. כל כך היה הרוע בסדום, למרות היותו שופט וחסיד אצלם.

לוט

לוט מקבל את המלאכים, וחששו מפני העם, שהרי באותו היום נתמנה להיות שופט, ואכן לוט שהיה למוד היטב בכיבוד אורחים, שהרי היה תלמידו המובהק של רבו, אברהם אבינו, ולמד ממנו פרק בכיבוד אורחים, אולי זה היה גם ההצלה בעבורו שבזכות זה ניצל.

וקשה לנו, וכי ממעשה אצילי אחד של לוט יגרום לו גם הצלה, וייתכן שהיו עוד אנשים שהיו אולי מכבדים אורחים, וגם להם היתה הזכות ואף הם היו ניצולים, מדוע לוט ובנותיו 'זכו' להיות הניצולים היחידים מתוך התופת.

נקדים מדברי האמור בפירשתנו הקודמת: **ואנשי סדום רעים וחטאים לה' מאד** (יג), **שאין לה שום זכות, ואם אין זכות מדוע דווקא לוט ובנותיו היו הניצולים** האחרונים מסדום, האם בגלל הקורבה לאברהם אבינו, והרי אברהם אבינו הבין שאין סיכוי ולכן **שב למקומו**, שהסתלק הסניגור כאמור לעיל.

ללוט היתה זכות מאת הי"ת לחמלה כאמור בהמשך (יט, מז) ויחזיקו האנשים בידו וביד אשתו וביד שתי בנותיו בחמלת ה' עליו, יוצא אפוא שאף הי"ת הפלה בין לוט לשאר תושבי סדום, ולא היתה ביכולת לוט לעמוד ולהציל את כל חמשת הערים (סדום, עמורה, אדמה, צבונים ולשע), כסרה בת אשר כמובא במדרש דלעיל, ואף לא להציל את עירו סדום לבדה.

מצינו בספח"ק שדה הארץ (להגר"א מיוחס זצ"ל), דרש על הפסוק: **וישב את כל הרכוש וגם את לוט אחיו ורכושו השיב**, דכיון דאמר כל הרכוש אצל סדום מה יש להכליל גם את רכושו לוט, דהרי בכלל מאתיים מנה (סנהדרין לא), ותירץ

ג. ובמדרש שם לוט היה שופט שמונע ע"י שאר השופטים והוא אינו יכול להכריע לבדו, בכל החלטה היו צריכים לבחון את השופט בבחינת שופט השופטים, (עיין ב"ב טז: ויהי בימי שפוט השופטים, דור ששופט את שופטיו, אומר לו: טול קיסם מבין שיניך, אומר לו: טול קורה מבין עיניך), וכלשון המדרש: בשעה שהיה אומר להם דברים שהם ערבים לה, הן אומרים: גש הלאה-סק לעיל, ובשעה שהיה אומר להם דברים שאין ערבים להם, היו לו: האחד בא לגור וישפוט שפוט.

שתוה"ק פרטה את לוט לחוד ולא ציינה את כל רכושו כפי שציינה בסדום, יען וברכוש לוט היה גזל דהרי רועי לוט היו גזלנים ורועים בשדות אחרים, וזה היה בעבור אברהם אבן הנגף שהפריד בינו לבין אחיינו, עיין בדברי רש"י שם על הפסוק: ויהי ריב וגו'. ולכן לא אמר תיבת כל ברכוש לוט, להיות רומז שאברהם אבינו השיב לו רק את הרכוש של ההיתר ולא של איסור. ע"כ מדברי קודשו.

ונראה לענ"ד להוסיף בס"ד דהרי היא גופא נם ההצלה של לוט בפרשתנו, פרשת וירא, דאיזה זכות היתה ללוט, ומה שונה הוא מאנשי סדום, 'הללו גזלנים וגם הוא גזלן', דאברהם אבינו הצליח לזקק את אחיינו ולנפות ב'שלוש עשרה נפה' את כספי הגזל שגזל בימי חייו, ואברהם אבינו החזיר ללוט רק את הרכוש ה'כשר', ומעתה יהיה לוט עם כסף כשר, והיא זכות הצלתו, שהרי המלאכים באו להתארח אצל לוט, שאם היה חשש או אבק של גזל לא היו נכנסים אליו למרות הפצרותיו, כדרוש הפסוק: טרם ישכבו (י, ד) התחילו שואלים אותו: אמור לנו, אנשי העיר, מה הם, אמר להם: כל אתר אית טבין ובישין, אבל כאן כולם רעים (לקח טוב), שלא היתה לאנשי סדום שום זכות וכל כספם גזול הוא, ובזכות אברהם אבינו אשר זיקק את ממונו לוט עד לכדי וצרפתים כצרף את הכסף ובחנתים כבחן את הזהב הוא יקרא בשמי ואני אענה אותו (זכריה יג, ט), שבזכות אותו צירוף וזיקוק של אברהם ניצל לוט, שהרי הזכות שלו באירוח של המלאכים הביאו גם לנם הצלתו

אולם לאנשי סדום השיב את כל הרכוש היינו עם הגזל שלהם, וייתכן וכל כספם גזול, אחד גזול מן השני. ובפרשה הקודמת ביקש ברע מלך סדום שגם

ד. על משקל אמירת המלאכים: הללו עובדי עבודה-זרה והללו עובדי עבודה-זרה. מדוע אתה מציל את ישראל ומטביע את המצרים בים, הרי אין הבדל ביניהם: אלו ואלו עובדי עבודה-זרה. (ילקוט ראובני בשלח סי' פב, פט) עם ישראל היו בשפל רוחני כל-כך נמוך, שאפילו מלאכי-השרת שהם בעלי ראייה רוחנית גדולה וחדה, לא ראו כל מעלה בישראל, ולכך נאמר (שמות ב ; כה): וירא אלוקים את בני ישראל, שאין בידם מעשים להיגאל בהם, וידע אלוקים. ידע הקב"ה שעליו לגאול אותם למען שמו, בעבור הברית שכרת עם האבות.

אף גם בלוט, שכ"כ היה מרוחק ובשפל המדרגה מרבו אברהם אבינו ע"ה, שכמעט ולא היה סיכוי להצילו, אך גאולתו הפרטית של לוט היתה למען שמו באהבה, כמו שחז"ל במדרש הגדול: שהיו מתפארים ואומרים שבינו בן אחי אברהם והוכיח סופן שלא באו אלא בשבילו, ומחשש שיאמרו שהרגו את אברהם העברי יצא חילול ה' בכל העולם, וכדברי המדרש (ב"ר מג, ב) אמר אצא ואפול על קידוש שמו של מקום, וזהו שנאמר וישמע אברם - לבדו, היינו רצונו היה להציל את לוט בשביל למנוע חילול שמו הגדול, שהרי אברהם ניצל באור כשדים וכעת במלחמה נהרג.

אברהם אבינו יזקק לאנשי סדום את כספם וזהבם כמו ללוט, באומרו: תן לי הנפש והרכוש קח לך (יד, כב) שאולי להם תהיה גם הזכות להינצל, ואברהם לא נאות לדבריו, ואף הכסף הכשר, אם היה כשר, לא רצה לזקקו, וגם את הרכוש לא הפיץ בו, דאנשי סדום רעים וחמאים לה' מאד (יג, יג). אין כמעט מה להשפיע עליהם מרוב רשעותם, וכל ההצלה של לוט היתה מצד המלה של הי"ת, דהרי אשתו אף היא נספתה, מאחר ובתוך תוכה זרם דם סדומי, שלא מוכנה לתקן את מעשיה כמובא במדרש על המלה, וכן שתי בנותיו הנשואות (והתניו) שלגלו על בקשת לוט לצאת את העיר, מה שאין כן אצל לוט שהיה מוכן להקריב את עצמו בעד האורחים, שעוד קיבל השראה מאברהם אבינו וחסדו, והוא גופא גם ההצלה.

וכאן המלאכים לימדו את לוט פרק בדרך ארץ, האף אמנם שאתה רוצה מאד לקיים מצות חסד (כדודך ורכך אברהם אבינו), תמיד החסד לא יהיה על חשבון הבית, שהרי רצה להפקיר את בנותיו בעבור אורחיו, שהרי בעלות השחר כשהאיצו המלאכים בלוט לצאת את העיר התמהמה לוט, והדבר אינו מובן, הרי בלילה ראה את המופת הגדול שעשו המלאכים לאנשי סדום שהיכו את רשעי סדום בסנוורים, בוודאי שמדובר פה במלאכים. לוט מחד התמהמה ומנגד כרואים את חמלת ה' עליו, דהרי תרתי דסתרי, מחד התורה מעידה שלוט התמהמה וגם התורה מעידה שהי"ת חמל עליו, נראה לתרץ בס"ד שהמלאכים הסתכלו בלוט שהוא מתמהמה, לכאורה סתם, אך הי"ת ראה שלוט עשה תשובה ורצה לעכב את יציאתו מסדום בשביל להציל את שתי בנותיו הנוספות (עם ההתנים) היינו לעשות חסד שלם עם בני ביתו בתחילה, אך כשראה לוט שאין סיכוי וגם הוא מסכן את עצמו אז ויתר עליהם, וכאן הי"ת ראה את מסירותו לבנותיו מצד החסד, ולכן יכל להצילו באומרו: בחמלתו ה' עליו, שעשה תשובה למעשיו.

ה. לא נעסוק בדין, דהרי בנוהג שבעולם אדם מוסר עצמו להרג על בנותיו ועל אשתו והורג או נהרג, וזה (לוט) מוסר בנותיו להתעולל בהם. (תנחומא יב).

ו. בני יעקב ניסו לשכנע את אביהם לשולחם שוב למלך מצרים, באומרם: כי לולא התמהמהנו כי עתה שבנו זה פעמים (בראשית מג י), התמהמהות הוא מונח של עיכוב בלא הסבר, שהרי בניו ראו בעיכוב סיבה, ואילו יעקב ראה דבר אחר, והראיה שבזה באה ההצלה ששב שמעון וגם יוסף, ודו"ק, ועוד בנס ההצלה של הי"ת לעם ישראל, חייב היה לזרזם, באומרו: ולא יכלו להתמהמה (שמות יב לט). גירוש עם ישראל ואי התמהמהות הביא להצלתם, שהרי ידוע שאילו היו מתעכבים עוד יום, ייתכן ולא נגאלים חלילה, וכאן היה צורך שה' יתערב בהצלתם.

גם ירמוז הפסוק באומרו **בחמלת ה' עליו**, על שתיקתו למען אברהם במצרים, ובשתיקה זו לא זכה רק להצלה לו ולבנותיו אלא גם הצלה לדורות הבאים, דוד המלך, עיין בספר באר מים חיים שכתב: שהקב"ה חמל עליו לזכות דוד המלך ע"ה שמצא הקב"ה אותו בסדום ובזכותו ניצול לוט ושתים בנותיו וכאשר כתבנו למעלה, ועל כן אמר בחמלת ה' עליו פירוש בחמלת מי שה' עליו והוא דוד המלך ע"ה שהוא אחד מרגלי המרכבה, או שירמוז על אברהם שגם הוא רגל המרכבה ונאמר בו (בראשית יז, כב) ויעל אלוקים מעל אברהם. ובחמלת זה ניצול לוט כמאמר הכתוב ויזכור אלוקים את אברהם וישלח את לוט וגו' ועל כן לא נאמר **בחמלת ה' עליהם**.

הכמת נשים

ויכלו המים מן החמת (כא, טו)

רש"י פירש ע"פ המדרש (ב"ר) לפי שדרך חולים לשתות הרבה.

זו הפעם השניה שהגר מסולקת מבית אברהם ושרה, בפעם הראשונה הגר בחרה לברוח מחמת עינוי שרה, וחז"ל במדרש"י כתבו כמה טעמים לעינוי זה, ההפרדה הראשונה נעשתה לכתחלה ע"י שרה אמנו ומנעה את הגר מבעלה, ואולם זה היה מתוך נקמנות שהנה היא (הגר) זכתה לפרי בטן, ושרה לא. אם הגר היתה מתנהגת כראוי כלפי שרה אמנו לא היתה מגורשת.

שרה אמנו הרימה את קרנה של הגר, שהרי הגר היתה שפחה ככל השפחות בבית אברהם, אמנם הגר היתה שפחה נעלית שהרי היתה נסיכה בת מלך, וכאן

ז. נקדים שהכוונה בעינוי לא עינוי פיסי חלילה אלא עינוי שתדע השפחה שהבן שלה ישמעאל הוא לא בן הגבירה אלא בן השפחה (ולעולם הגר לא תהיה הגבירה), ולכן מלאך ה' אומר לה 'שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה' שתפקידה של הגר ללמד את ישמעאל שאינו ראוי לירש, ומה שהוא מוריש זה עבודתו בלבד.

ח. רבי אבא בר כהנא אמר, מנעתה מתשמיש המטה. רבי ברכיה אמר טפחתה בקורדקיסון (סוג נעל) על פניה. דליים ופנדיות הוליכה לה למרחץ (היינו שקשרה שרה להגר בשביל לבזותה).

ט. הגר הטיחה אשמה קשה כלפי שרה אמנו באומרה: אילו היתה צדקת ראו כמה שנים שלא נתעברה ואני בלילה אחת נתעברתי (ב"ר).

י. הגוים התחשבו במאד ביחוס אברהם אבינו וזרעו ורצו להתדבק באומתו, כדוגמת הגר (בת פרעה) כדמצינו במדרש, אמר רבי שמעון בר יוחאי הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לשרה בביתו, נטל בתו ונתנה לה. אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית זה ולא גבירה בבית

ראתה שרה אמנו חשיבותה ולכן הביאה אותה לאישה, ועוד שרה אמנו דאגה במאד להגר באומרה: צאו ושאלו בשלומה של עלובה (ב"ר), ולמרות ששרה היא זו שדאגה לנישואיה עם אברהם ואף דאגה לשלומה, הגר היתה כפויית טובה וזלזלה בשרה, למרות ששרה היא זו שהכניסה את צרתה לביתה, בא נא אל שפחתי (טו), ובמדרש מתארים את הכבוד והערכה שהעניקה שרה להגר באומר: **אשריך שאת מדבקת לגוף הקדוש הזה**, ובמדרש הגדול כותב נגד זה והביא ממשלי (ל, כא) תחת שלוש רגזה הארץ, היינו בעבור שלשה דברים ירגזו יושבי הארץ (מצודת דוד), ושפחה כי תירש את גברתה"א (שם, כג), העולם קשה לו לעכל ולקבל ששפחה תירש את גברתה, שהרי אין לך כפויית טובה כמו זו, שגברתה נתנה לה את בעלה, ודאגה לה אישית לרפואתה, אך היא מרדה בה, ויתכן שאם הגר היתה מספיקה להגיע למצרים לבית פרעה אביה, שהרי הגיעה למדבר בדרך שור"ג, באומרה שגורשה ע"י שרה אמנו, פרעה היה מוגיב בכעס כלפיה, תראי לאיזה שפלות את הגעת, הרי יכולת לקבל עולם ומולאו ומה בחרת להתרים כנגד גבירתך שרה, וצודקת הגבירה שגרשה אותך. ולכן מובן היטב מדוע בפעם הראשונה גרמה שרה לסילוקה של

אחר וכו', אף אבימלך כיון שראה נסים שנעשו לשרה בביתו נטל בתו ונתנה לה אמר מוטב שתהא בתי שפחה בבית הזה ולא גבירה בבית אחר וגו' (ב"ר).

ועוד בסנהדרין (צט.) מה ראתה תמנע להיות פילגש לאליפז בן עשו, תמנע בת מלכים היתה וכו' בעית לאיגורי (רצתה להתגייר) באה אצל אברהם יצחק ויעקב ולא קבלוה, הלכה והיתה פילגש לאליפז בן עשו, ולמה עשתה כך, אמרה: מוטב תהא שפחה לאומה זו, ולא תהא גבירה לאומה אחרת.

יוצא ששלשת הנשים רצו חיבור לאברהם, הגר ובת אבימלך אביהם דרשו במפגיע שיהיו שפחות, עובדות ואולי יתרצו ויהיו נדבקות בזרע אברהם, אצל הגר אכן זה הצליח בזכות שרה, אך בת אבימלך שימשה רק כשפחה בלא חתנות, ואילו תמנע דרשה מעצמה להתחבר לזרע אברהם, ואכן הפכה להיות שפחת אליפז בן עשו, ולדאבון לב זכתה לעמלק.

יא. וראה ברמ"ע מפאנו (גלגולי נשמות אות ה) שהגר שפחת שרה היא שפחת ישי, שהגר התגלגלה בשפחת ישי, והגר תוקנה ע"י שפחת ישי, כמו שנאמר בתוה"ק ותרא כי הרתה ותקל גברתה בעיניה, והיתה מבזית כבוד גברתה שרה אמנו, ואם דוד נצבת לא לשפחה לקבל את דברי ישי, שהרי רצה לבוא על שפחתו, והשפחה סיפרה לגברתה (נצבת אם דוד), ובזה השפחה תקנה את אשר עיוותה הגר, שהרי כבר זכתה הגר להתעבר מאברהם, אך אי רצונה להיות תחתיה אלא כשפחה שרוצה לרשת את גברתה, כאן שרה מנעה ממנה את הילודה, שהרי ע"פ מאמרם ז"ל, שרה נתנה עיניה בה, והוולד נפל,

יב. ראה בפירוש רד"ק שהיתה שבה למצרים ארץ מולדתה, כי שור על פני מצרים (ע"פ בר' כה, יח).

הגר מבית אברהם, לא מתוך נקם חלילה אלא מתוך שהגר נתנה אצבע בין שיניה^{יג}, הפסידה לעצמה וגם את הוולד. ועוד, שאם שרה אמנו היתה חלילה מונעת מנקמה לא היתה נותנת שוב את אברהם להגר לאחר חזרתה, שהרי מלאך ה' מבטיחה הנך הרה וילדת בן וקראת שמו ישמעאל (מז, יא) וסמוך ליה ותלד הגר לאברהם בן (מז, טז), המדרש (פסקת זוטרי) כותב: **נאמנת היתה לאברהם** וילדה לו ולא לאיש אחר, המדרש מחדש שהגר הבינה את מעמדה, ויתכן אף הסכימה להתענות תחת שרי, והגר היתה נאמנת לו, היינו נאמנת גם לשרה שהבינה היטב את מעמדה והספיק לה הגירוש הראשון, לכן חזרה להתענות ולשמור אמונים לאברהם ושרה.

הגירוש השני, בפרשתנו מתואר שוב גירוש הגר, ונראה שרה את בן הגר המצרית וכו', ותאמר לאברהם **גרש האמה הזאת ואת בנה** (כא, ט-י), כאן עומדת שרה בדעתה לגרש, אינה הפצה בעיניו שלה ושל בנה, אלא רצון שלה מבועלה שיגרש את הגר בעקבות בנה, והגורם לגירוש הגר הוא ישמעאל בעקבות התנהגותו השלילית מול יצחק אבינו וחז"ל מנו כמה וכמה סיבות^{יד}, וכל סיבה יש בה משום נותן טעם לסילוקו (וסילוק אמו), בפעם הראשונה עזבה היא מרצונה ושבה ברצונה בעקבות הודעת המלאך שובי אל גברתך והתעני תחת ידיה (מז, ט) שבתחלה גורשה מרצונה מהסיבה שזלזלה בשרה אמנו, ובפעם זו בפרשתנו, שרה

יג. האשה שנדרה בניזיר, ושמע בעלה ולא הפר לה, רבי מאיר ורבי יהודה אומרים: היא נתנה אצבע בין שיניה, לפיכך אם רצה הבעל להפר - יפר, ואם אמר אי אפשר באשה נדרנית - תצא שלא בכתובה (כתובות עא).

יד. ראה במדרשי רז"ל, מצחק, אין מצחק אלא גלוי עריות, וכו'. תנא ר' ישמעאל: אין מצחק אלא לשון עבודה זרה, וכו' רבי אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר: אין הלשון הזה אלא שפיכות דמים, וכו' ואני אומר: אין הלשון הזה אלא ירושה, שבשעה שנולד יצחק היו הכל שמחים. אמר להם ישמעאל: שוטים אתם, אני בכור ואני נוטל פי שנים; שמתשובה שאמרה שרה לאברהם אתה למד: כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק. עם בני אעפ"י שאינו יצחק, עם יצחק אעפ"י שאינו בני, קל וחומר עם בני שהוא יצחק, וגו' (תוספתא סוטה פ"ו), ארבעת הטעמים לביאור לשון הכתוב מצחק, גילוי עריות, ע"ז, שפיכות דמים, ירושה.

נ"ב, נלענ"ד ויש בזה כמעין רמז לעוון שני חורבן בתי המקדש, בימ"ק נחרב בעוון ג"ע ש"ד וע"ז, ואילו בימ"ק נחרב בעוון שנאת חנם, בירושה שרב ישמעאל עם יצחק, רצה ישמעאל להדיר את יצחק מן הירושה, שהרי לעצמו דרש פי שנים, ואילו את השליש שהיה מגיע ליצחק לפי טעמו ונימוקו של ישמעאל גם לא רצה לתת שהרי רצה לשפוך דמים של יצחק, ועוד שהרי הקב"ה גילה לאמו והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו, וגם את ירושת יצחק היה גוזל, לכן העדיפה שרה בחכמתה, גרש האמה הזאת ואת בנה כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (כא, י). [עיין במש"כ בפרשת חיי שרה - ירושה כדין].

לא נתנה אפשרות לאברהם לבחור, אלא דרשה במפגיע גרש האמה הזאת ואת בנה (כא, י) היא והבן ישמעאל לגרשם, וכאן אברהם הרע לו על אודות **בנו דוקא**, ונראה שיותר כאביו לו על בנו ולא על הגר, אך ה' אלוקים יודע מה שהיה בלבו, אל ירע בעיניך על הנער ועל אמתך (כא, יב), הי"ת גילה צפונות לבו של אברהם אבינו, שהדגיש לו **ועל אמתך**, שהרי האמא לא תוותר על בנה, שאם היה מגרש רק את ישמעאל אמו היתה באה לסתור דברי אברהם האדון, ולכן הודיעו הי"ת שיבצע את רצון שרה אמנו, **כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה**, ורז"ל שאברהם היה טפל לשרה בנביאות.

בארה של מרים

נחזור לפסוק ברישא שהבאנו ויכלו המים מן החמת (כא, טו) רש"י פירש ע"פ המדרש (ב"ר) לפי שדרך חולים לשתות הרבה.

וקשה, וכי אברהם אבינו איש החסד שלא החסיר שום דבר מכל אורה ובוודאי לא החסיר מהשפחה ובנה, מדוע אם כן תמו המים, אומר המדרש שהמים פסקו כאשר הגר הגיעה למדבר התחילה לחזור תועה אחר גלולי עבודה זרה של בית אביה – פרעה, ומיד **חסרו המים מן החמת** (פרקי דר"א פ"ג), הדבר מבהיל, המים שהיו בחמת היו בבחינת נס"י, כל זמן שהיתה לה **אמונה** המים לא חסרו, אך ברגע שהשתבשה דעתה ועסקה במפלוגת המים חסרו מן החמת וגרמו לצמאון וכמעט אבדן ישמעאל באומרה אל אראה במות הילד (כא, טז).

טו. אודות בנו שיצא לתרבות רעה (שמו"ר א).

טז. בבחינת כרחם אב על בנים.

יז. ובילקוט שמעוני (חקת רמז תשסג): למה נסתלק הבאר במיתת מרים, כדי שידעו הכל כמה היתה צדקת ויצטערו עליה.

יח. וראה בזהר חדש (רו"ת פ"ב) ששאלו מה הענין שם על שכמה, אלא מלמד שהזהירה אברהם על עול האמונה ולמד על מה שהיתה בתחלה עמו, כתיב הכא שם על שכמה, וכתוב התם שם שם לו חק ומשפט (שמות טו, כה) מה להלן עול על שכמה, אף כאן אצל הגר עול שכמה.

הג'ר היתה אחראית ישירה לגירושה ע"י שרה והיא גם הגורמת לסיכון מות בנה, שהרי אם היתה לה אמונה כבתחלה היה ישמעאל חי ומסתדר גם בלא נסים, שהרי דמי למובא בגמ' בברכות (לב.) לעולם אל יעמוד אדם במקום סכנה לומר שעושיין לו גם שמה אין עושים לו גם ואם עושיין לו גם מנכין לו מזכיותיו¹, אף כאן בהג'ר שהעמידה את עצמה ואת בנה בסכנת חיים בזה התחילה לחשוב לחזור לגלולי בית אביה גרמה רעה לעצמה ולבנה.

וידוע שהמים² בנויים בנס, כמובא במדרש (ויק"ר כב, ס"ד) א"ר תנחומא: אפילו במים הקב"ה עושה שליחותו. מעשה במוכה שחין אחד שירד למבול בטבריא וארעה השעה וצפתה בארה של מרים ונתרפא³.

הג'ר ראתה במופת איך נעשים נסים בבית אברהם, ולא הינכה את עצמה ואת בנה בדרך ה', ורק מיד לאחר שמולקה ע"י שרה אמנו הדרדרה רוחניותה, ואותם מים הוכיחו אותה וגרמו עד לכמעט מות בנה, יש שהמים מרפאים ויש שהמים ממתים, ודו"ק.

יט. וראה במהר"ל (שבת לב.): מנכין לו מזכיותיו וכו'. פירוש כאשר עושים לו גם יוצא מן הסדר הטבעי, מנכין לו [מזכיותיו] הבלתי טבעים. [כי הזכיות] אינו דבר טבעי כלל, רק הם לו שמורים לעולם הבא הבלתי טבעי. וכאשר הש"י נוהג עם האדם שלא בטבע, מנכה לו מן זכיותיו אשר אינם טבעיים, שהרי אוכל מה שראוי לו לעולם הבא הבלתי טבעי בעולם הזה, כאשר הש"י עושה לו גם בלתי טבעי וכו'.

כ. כמים המאריים.

כא. ובב"י (ס"י רצט) מביא בשם הכלבו: נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת תכף ששמעו ברכו, שמצינו באגדה שבארה של מרים בימה של טבריא וכל מוצאי שבת מחזירין על כל בארות ועל כל מעינות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו המים וכו' מיד נרפא. ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין והלכה אשתו במוצאי שבת לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי ונזדמנה לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים. כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה ונשבר הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין.

פרשת חיי שרה

זה קנה חכמה

ואברהם זקן בא בימים (כד, א)

א"ר יהודה בר סימון: אברהם תבע זקנה. אמר לפניו: ריבון העולמים, אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד. מתוך שאתה מעטרו בזקנה, אדם יודע למי מכבד. א"ל הקב"ה חייד, דבר טוב תבעת וממך הוא מתחיל. מתחילת הספר ועד כאן אין כתיב זקנה. וכיון שעמד אברהם, נתן לו זקנה: ואברהם זקן בא בימים (ב"ר סה ס"ט ט).

ובסנהדרין (ק): עד אברהם לא היה זקנה. כל דחוי לאברהם אמר: האי יצחק. כל דחוי ליצחק אמר: האי אברהם. בעא אברהם רחמי דליהוי ליה זקנה, שנאמר: ואברהם זקן בא בימים^א.

בפסוק ואברהם זקן בא בימים, גלום נצח ישראל, אברהם אבינו מצפה ומייחל לראות את בנו יחידו יצחק ממשיך דרכו נושא אשה, וכאן היתה דרישה חד משמעית מצדו לאליעזר, שילך דווקא ויביא אשה לבנו מבנות ארצו ומולדתו, ולמרות שיצא מארצו ומולדתו ומבית אביו, דורש הוא בעבור בנו יצחק דווקא אשה משם, אברהם אבינו מוכיח בזה דלעולם תהא דעתו של אדם קרובה לקרוביו אם יש לו עושה בטובתם. וכן הוא אומר ומבשרך אל תתעלם (ישעיהו נח, ז), פירש המצודת דוד: לא תתכסה עצמך מקרובך לבל יראוך ע"כ.

פעמים שאנשים מתנערים מאחייהם ומקרוביהם ברגע שהגיעו למעמד גשמי או רוחני, אינם חפצים שיראו מהיכן הם הגיעו ושחלילה לא ייחסו אותם לאותם חוטאים, וכאן אברהם מוצא בזמן הטוב ביותר שזכה לאחר שבנו יצחק נעקד על המזבח, להגיע עמו לעת דודים, אברהם אבינו לא שוכח מהיכן הגיע, ואף מייחס עצמו לאבותיו, למרות הנאמר בעבר הנהר ישבו אבותיכם מעולם תרח אבי

א. ובמדרש תנחומא (ס"ד): בוא וראה מאדם ועד אברהם עשרים דורות ואין כתיב בהן זקנה אלא בו. היו מולידים בנים ובני בנים, ולא היו ניכרים איזה הבן ואיזה האב. והיו הבנים מכים את האבות ולא היו יודעין וכו' שהיו הכל שווים. עד שבא אברהם ונתן לו הקב"ה את העטרה הזו שהוא עיטור לאדם כשהוא מזקין.

אברהם ואבי נחור ויעבדו אלהים אחרים (יהושע כד, ב), והפתיחה בהגדת של פסח מתחילה עובדי עבודה זרה היו אבותינו, ואז מופיע הפסוק הנ"ל, אברהם רוצה להוכיח שזאת הנפש אשר עשו בחרן¹ צריך להתחיל דוקא בבני משפחתו, שהרי משך הוא את לוט בשביל להכניסו תחת כנפי השכינה, אך לוט לא השכיל והמשיך בחטאיו כחטאי אבותיו ונותר הוא מאחור שאף זרעו אינו יכול להתחבר בזרע ישראל, לא יבא עמוני ומואבי בקהל יהוה גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם (דברים כג, ד), אותם עמונים ומואבים לא למדו כלום מאביהם לוט, איך עשה ופעל למלאכי ה' בהפיכת סדום, שאף סיכן את בנותיו לצורך כיבוד בלחם ובמים, וכאן בנוי (שאינם ממשיכי דרכו) עושים הפך אביהם אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים².

אברהם אבינו רוצה בהמשכיות של 'אברהם העברי', ועשה כל אשר לאל ידיו להביא דוקא ממשפחתו שלהם יש יכולת לקבל אמונה, הרי עובד עבודה זרה מאמין בדברים שקריים ולא נכונים, ובאותה הדרך אפשר להסיתו לצד

ב. ראה פסחים (קטז.). מתחיל בגנות ומסיים בשבח, ובפתיח של הגדה של פסח מובאים שני סוגי גנות הראשון כאמור מתחילה עובדי וכו' וכן עבדים היינו לפרעה וכו', ויש לשאול מדוע לפתוח בגנות בזמן כה מרומם כמו ליל הסדר, נראה בס"ד דהפתיחה בגנות באה להראות כוח ה' הן מצד אברהם שיצא מתרח ונחור אבי אבות עבודה זרה. וגם כשיצאנו מעבודה זרה (הללו עובדי ע"ז והללו וכו'), ידעו להשכיל וגם לצאת מהם, יש אשר מסתכלים על אבותם כדבר שלילי וחשים פחד שידעו מזה מקורם, וכאן אברהם אבינו ביקש להוכיח לעיני כל מה מקורו, ואף כאן בישראל, ישראל אינם מתביישים בצאתם ממצרים, ההפך, דוקא מזה התעלנו ולכן התחיל בעל ההגדה בגנות, שמגנות אפשר להתעלות וכך עשו אבותינו.

ג. דברי רש"י מפורסמים: שהכניסן תחת כנפי השכינה אברהם מגייר את האנשים ושרה מגיירת הנשים ומעלה עליהם הכתוב כאלו עשאו, ע"כ. בחרן הצליחו לגייר כמה שהצליחו, וכעת אברהם אבינו פונה להציל עוד נפשות, ובשלוח אליעזר זקן ביתו לארם נהריים למצוא אשה, כוונתו להציל עוד נפש, ואכן הציל את רבקה שהפכה לרעיית יצחק אבינו.

ד. תורה ק חסה על ישראל, שאם יבוא עמון ומואב ויטענו שהנידוי שעשה הי"ת להם אינו הוגן, שלא היה ביכולתם לכלכל את בני משפחתם הקרובה (עמון ומואב) וגם את ישראל, טענה שלעצמה נכונה לכאורה, אך סמך ליה: ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללך, אם מצבכם הכלכלי היה ברע, יתכן ויש טענה בדבריכם, אך ברעות לבכם ורשעותכם שלמתם מיטב כספכם לבלעם לקלל את ישראל, לזה יש לכם ממון, אתמה. אברהם אבינו ראה שמצד לוט שפעל ועשה כלפי המלאכים זה היה מצד ההרגל (שנחפז לטבע) מצד כיבוד אורחים, אך לא יכול הוא להשריש זאת לבניו, והראיה מפרשת נידוי עמון ומואב, ודו"ק.

ה. רבי יהודה אומר: כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד (ב"ר מב, סי ח), המונח עברי זה

הקדושה משא"כ לאותם שאינם מאמינים כלל וכלל, האמונה שלהם היא רק בעצמם ובכספם, ולכן אינם יכולים להתחבר לישראל, וכאן אברהם דרש לבנו כי אל ארצי ואל מולדתי, אני חפץ דוקא בהם, אלו שמתנהלים עם ע"ז, ואם יסבירו להם את מציאות הבורא, יש ומהם ישובו בתשובה, וכפי שעשה אליעזר בהוציאו את רבקה ממלתעות העבודה זרה של בתואל ולבן.

עלי הכהן

במדרש דלעיל הבאנו את תביעת אברהם לזקנה, וכאן צריכים להקשות מדוע שיבקש זקנה, הרי זקנה כבר קיבל בפרשת וירא (יה, יא) נאמר כבר ואברהם ושרה זקנים באים בימים, ומתרגמים שהחזיר הקב"ה את אברהם לימי נעוריו, ואם כן, מובן היטב מדוע חזרה התורה להזכיר את זקנתו של אברהם בפרשתנו.

המדרש שואל בשכר מה זכה אברהם אבינו להיות זקן בא בימים, והמדרש מביא את הפסוק במשלי (טז, לא) כתיב עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה! תמצא, רבי מאיר אזל לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש. אמר להם תאמרו ממשפחת בית עלי אתם וכו' אמרו לי: רבי התפלל עלינו. אמר להם: לכו וטפלו בצדקה, ואתם זוכים לזקנה וכו'. ממאי אתה למד, מאברהם שכתוב בו: ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, זכה לזקנה, ואברהם זקן בא בימים. (ב"ר פנ"ח).

אברהם אבינו זכה לזקנה שזיכתה אותו לנחת רוח גדולה מצד בנו יצחק ורבקה, ומכאן מובן דרש הפסוק ואברהם זקן, אמנם אברהם ושרה היו זקנים באים בימים, מצד גילם, לאחר הסתלקות שרה אמנו, חזר אברהם אבינו לזקנה, הן מצד הגיל והן מצד שאשתו נסתלקה, וידוע ע"פ הגמ' סנהדרין (כב.) וא"ר יוחנן כל אדם

זרעו של אברהם, עיין במכילתא דרבי ישמעאל (מסכתא דנזיקין פרשה א) על הפסוק כי תקנה עבד עברי, בבן ישראל הכתוב מדבר או אינו אלא בעבדו של עברי, תלמוד לומר: כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה (דברים טו, יב) מה עברי האמור להלך, בבן ישראל הכתוב מדבר, אף עבד עברי האמור כאן, בבן ישראל הכתוב מדבר. ואף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר, שנאמר: ויאמרו אלוקי העברים נקרא עלינו (שמות ה, ג), ואומר: ויבא הפליט ויגד לאברהם העברי.

ו. וכמוכן חזרה שרה לנערותה שהרי חדל להיות לה אורח כנשים, ובזקנותה זכתה להיפקד.

ז. על ידי הצדקה מאריכין ימיהם.

ח. ידועים דברי רש"י (ע"פ מאמרם ז"ל) על הפסוק: ויביאה האהלה - ונעשית דוגמת שרה אמו,

שמתה אשתו ראשונה כאילו חרב בהמ"ק בימיו, ועוד שם (כב:) תנא אין איש מת אלא לאשתו ואין אשה מתה אלא לבעלה וגו'. יוצא שמצד אברהם כעת הזקנה קפצה עליו לא רק מחמת הגיל אלא מחמת היסורים.

נחזור לדברי המדרש דלעיל רבי מאיר אול לממלא ראה אותן כולן שחורי ראש. אמר להם תאמר ממשפחת בית עלי אתם וכו', עלי הכהן זכה אמנם לזקנה (שמואל-א ב-כב) ועלי זקן מאד שלמרות שעלי היה זקן אך פה הנביא הדגיש מאד, מחמת בניו שלא הלכו בדרך הנכונה וגרמו לזרעם שימותו צעירים, ואמר המצודת דוד את הסיבה לכך: אמר זה להצדיק מעט את עלי על מה שלא היה מייסר את בניו כי בעבור שהזקין ותש כחו לא היה יכול לייסרם מעתה, מאחר ולא היה ביכולתו להשפיע הזקין מאד, וידועים דברי הגמ' במסכת ראש השנה (יח.) אמר רבה בזבח ומנחה אינו מתכפר אבל מתכפר הוא בדברי תורה, אביי אמר בזבח ובמנחה אינו מתכפר אבל מתכפר בגמילות חסדים. רבה ואביי מבית עלי קאתו, רבה דעסק בתורה היה ארבעין שנין, אביי דעסק בתורה ובגמילות חסדים היה שיתין שנין. משפחה אחת הייתה בירושלם שהיו מתים כבן יח שנה. באו והודיעו את רבן יוחנן בן זכאי. אמר להם שמא ממשפחת עלי אתם, שנאמר מרבית ביתך ימותו אנשים. לכו ועסקו בתורה ותחיו, הלכו ועסקו בתורה וחיו. והיו קוראין אותן משפחת יוחנן על שמו.

יוצא שבניו גרמו למיתה שלהם ולזרעם ולא מצד עלי, בניו גרמו צער ועגמת נפש לעמך ישראל, ראה יומא (ט) שכאשר הנשים היו באות להקריב את קרבנותיהם, היו מעכבים אותן, וגורמים להן להשתחות, ובכך מנעו אותן מקיום מצוות פרייה ורבייה על בעליהן, ולפיכך מעלה עליהן הכתוב כאילו שכבוס, בני

כלומר והרי היא שרה אמו, שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מערב שבת לערב שבת, וברכה מצויה בעיסה, וענן קשור על האהל, ומשמחה פסקו, וכשבאת רבקה חזרו. ובתיקוני הזהר (תיקון כד): וצריך איתתא לתקנה שרגא בליל שבת לימינא, ואיתחשב לה כאילו תיקנה מנרתה בדרום ופתורתא בצפון וכו', אמרין אלין מלאכין דקא נחתין עם שכינתא: לית דין אתר הדיוט, אלהין אתר דרעוא בה מן קדם ה' (ובתרגום חופשי, צריכה האשה לתקן את הנר בערב שבת בצד ימין ובזה תחשב לה כאילו תקנה את המנורה בדרום ואת השלחן בצפון, ואומרים המלאכים שבבית זה אין זה מקום פשוט אלא מקום שיש בו רצון מלפני ה'). רבקה אמנו דאגה להמשיך את שרה אמנו, ושרה אמנו בביתה כבית המקדש, ואף כל אחד יכולה לזכות להפוך את ביתה למקום משכן ה' ולהכניס את השכינה לתוך ביתה. ובשל"ה הק' (שבת, תורה אור כט) הביא מנהג נשים להדליק ז' נרות כנגד ז' הנרות שבמנורה.

עלי 'דאגו' יותר לקרבנות ומכאן מובנים דברי רז"ל בברכות (לב): ואמר רבי אלעזר: גדולה תפילה יותר מן הקרבנות, שנאמר למה לי רב זבחיכם (ישעיהו א, יא);, וכתוב: ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם (שם טו), והתרופה למכת בני עלי, לכו ועסקו בתורה וחיו הלכו ועסקו בתורה וחיו (ר"ה יח).

בני עלי חפני ופנחס למדו לא נכון כשהיו משהין מלחקריבם, לכן אברהם אבינו בראותו שהגיע לזקנה האמורה מיד חיזק את אליעזר למצוא זיווג ליצחק ולא להשתהות, אמר אברהם כעת כשאני זקן (מצד הגיל ומצד פטירת שרה) טוב אעשה לבני, וכדברי התנא באבות (פ"ו מ"ח) הנני והכח והעושר והכבוד והחכמה והזקנה והשיבה והבנים, נאה לצדיקים ונאה לעולם, שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא' (משלי טז לא) וגו'. אברהם אבינו לא נתן שזקנה תעכב את בנו מלהינשא ולהביא בנים לעולם, הם ממשיכי דרכו, וכבקשת אברהם מבורא העולם, כאמור ברישא אדם ובנו נכנסין למקום ואין אדם יודע למי מכבד. מתוך שאתה מעטרו בזקנה, אדם יודע למי מכבד, זקנה"ז זה הכבוד של אברהם אבינו שראה שבנו ממשיך דרכו.

ט. ר' שמואל בר נחמני משום ר' יונתן אמר: כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים, מתוך ששהו את קניהן שלא הלכו אצל בעליהן, מעלה עליהן הכתוב כאלו שכבסו (שבת נה: יומא ט.). ועוד, במדרש החשיבו את בני עלי בין הצדיקים, ואמרו בעבור שנתן אברהם שבע הכבשות לאבימלך נענשו בניו, כי הפלשתים הרגו מהם שבעה צדיקים: חפני ופנחס שאול שמשון וכו' (ב"ר פנ"ד).

י. ובמדרש שמואל (על מסכת אבות) והביא ראיה לכל אלה הדברים ואמר שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא רצה שלמה המלך עליו השלום לשבח לפאר מעלת תהלת השיבה כי אין אדם אשר לסיבת זכותו ומעשיו יהיה ראוי שיזכה לשיבה רק השם יתברך נותנה על צד הרחמים בדרך צדקה כמי שנותן צדקה לעני וז"ש בדרך צדקה תמצא על צד הצדקה שעושה השם יתברך עם האדם תמצא השיבה.

יא. ראה קידושין (לב): ואין זקן אלא חכם שנאמר (במדבר יא, טז) אספה לי שבעים איש מזקני ישראל רבי יוסי הגלילי אומר גאין זקן אלא מי שקנה חכמה שנאמר (משלי ח, כב) ה' קנני ראשית דרכו. ע"כ. אברהם אבינו לא היה רק בבחינת זקן אלא חכם וקיים את כל מצוות התורה, כמו בא ביומא (כח): אמר רב: קיים אברהם אבינו כל התורה כולה, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקלי וישמור משמרתו וגו' (בראשית כו, ה)

בן מושלם

ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (כה, ה)

רבי יהודה אומר: בכורה נתן לו שהיא היא זכות הכהונה להקרבת קרבנות, שהיתה מסורה לבכורים עד שלא הוקם המשכן (זבחים קיב:) והיא היתה מסורה בידי אברהם שקיבלה מידי שם בן נח, כנדרש למעלה (מג, ו) שהיתה מסורה בידו ומסרה לאברהם והיה מוסרה מי שזכה בה לבוא אחריו לפי מעשיו וצדקותו, לפיכך עמד אברהם ומסרה ליצחק (ב"ר).

ובמדרש נוסף בשם רבי נחמיה שזכה אברהם להעביר ליצחק את הברכה, והיה ברכה (יב, ב) מכאן ואילך הרי הברכות מסורות לך, כמופיע בפסוק ויתן לך את ברכת אברהם (כה, ד).

ועוד, חכמים אומרים שנתן אברהם ליצחק את זכות הקבורה במערת המכפלה.

שנינו בגמ' (ב"ב פ"ח מ"ה) האומר: איש פלוני בני בכור, לא ייטול פי שנים, איש פלוני בני, לא יירש עם אחיו – לא אמר כלום, שהתנה על מה שכתוב בתורה.

המחלק נכסיו לבניו על פיו, ריבה לאחד ומיעט לאחד, והשוה להן את הבכור – דבריו קיימין, ואם אמר משום ירושה – לא אמר כלום.

הכותב את נכסיו לאחרים והניח את בניו, מה שעשה עשוי, אבל אין רוח חכמים נוחה הימנו. רבן שמעון בן גמליאל אומר: אם לא היו בניו נוהגין כשורה, זכור לטוב.

רשאי אדם לתת את רכושו בחייו כל אשר יחפוץ, אולם אינו יכול לומר או לצוות לתת את רכושו בירושה, דאין לאדם זכות בירושה כי אם ליורשיו הטבעיים, לפי החלוקה הידועה מדין תורה ואכמ"ל, ידוע שכל דיני הירושה נפסק בתורה"ק שנאמר: והיתה לבני ישראל לחוקת משפט"ב (במדבר כז, יא), וכל תנאי שמתנה אדם פרטי אינו יכול לבטל חוקה"י.

יב. ראה רמב"ן דכתב: וטעם והיתה לבני ישראל לחוקת משפט, שיהיה המשפט הזה לדורות, לא בנחלת הארץ עתה בלבד.

יג. לכן אדם יכול לתת את נכסיו במתנה, אבל אינו יכול לצוות על ירושה בדרך השונה מדיני הירושה. לכן, אם אדם רוצה לחלק את נכסיו בדרך שונה מסדרי הירושה הרגילים, עליו לכתוב

ופסק הרמב"ם (פ"ו מהל' נהלות ה"ג וה"ה) אמר: פלוני בני יירש חצי נכסי, ושאר בני החצי – דבריו קיימין. אבל אם אמר הבכור יירש כפשוטו או שאמר לא יירש פי שנים עם אחיו – לא אמר כלום, שנאמר לא יוכל לבכר את בן האהובה על פני בן השנואה הבכור, כי את הבכור בן השנואה יכיר.

(ה"ה) במה דברים אמורים, כשאמר בלשון ירושה, אבל אם נתן מתנה דבריו קיימין. לפיכך, המחלק נכסיו על פיו לבניו כשהוא שכיב מרע, ריבה לאחד ומיעט לאחד והשוה להן הבכור – דבריו קיימין. ואם אמר משום ירושה, לא אמר כלום.

עיין גם במורה נבוכים (ח"ג, מב) דכתב: עוד מדיני ממונות – הירושות, והיא מידה נעלה, כלומר שלא ימנע האדם טוב מן הזכאי לו, וכיון שהוא הולך למות, אל תהי עינו צרה ביורשו, ואל יפזר ממונו, אלא יניחנו ליותר זכאי מבני אדם בו, והוא הקרוב קרוב יותר, לשארו הקרוב אליו ממשפחתו.

ובגמ' (ב"ב קלג:) ת"ש דאמר ליה שמואל לרב יהודה: שיננא לא תיהוי בי עבורי אחסנתא ואפילו מכרא בישא לברא טבא וכל שכן מכרא לברתא, דאף להעביר מן בן רע לבן טוב"ד, או להעביר מבן לבת"י.

שהוא "נותן" את נכסיו, ולא שהוא "מוריש" את נכסיו. כאשר הוא נותן את נכסיו, יכול הוא לחלק אותם בכל דרך שירצה.

יד. האף אמנם דלמסקנת הגמ' (ב"ב דף קלג:) היא דלא להעביר ירושה אפילו מבן טוב לבן רע. וכנפסק בש"ע (ח"מ סי' רפב סע' א) כל הנותן נכסיו לאחרים והניח היורשים, אף על פי שאין היורשים נוהגים בו כשורה אין רוח חכמים נוחה הימנו, וזכו האחרים בכל מה שנתן להם. ומדת חסידות שלא להעיד בצוואה שמעבירין בה הירושה מהיורש, אפילו מבן שאינו נוהג כשורה לאחיו חכם ונוהג כשורה. הגה: מי שצוה לעשות בנכסיו הטוב שאפשר לעשות, יתנהו ליורשיו כי אין טוב מזה (מרדכי פרק מי שמת).

ועוד, שהסיבה שלא להעביר ירושה מבן טוב לרע היא, משום שיתכן שיצא מהבן הרע זרע טוב (וב"ב שם רש"י בגמ' ד"ה מי פליגי). אבל לאחר שה' אמר לאברהם שביצחק יקרא זרע ולא בישמעאל, לא חשש לכך ולכן נתן הכל ליצחק.

טו. על יסוד דברים אלה לא רצה החת"ס (ח"ה חו"מ סי' קנג) להתקין צוואה שבה השווה האב את הבנים לבנות. וז"ל: וראיתי כי האי גברא כל מגמתו להשוות ירושת הבנות עם הבנים. על כן לא יהיה לי חלק עמו, ולא אתקן לו לשון צוואה.

ועוד בירושלמי (ב"ב פ"ח, ה"ז)¹² אמר ר' בא בר ממל: הכותב נכסיו לאחרים והניח את בניו, עליו הכתוב אומר: ותהי עוונותם על עצמותם" (יהוקאל לב, כז).

יוצא אפוא, כאשר אדם כותב צוואה ובה הוא מציין מה הוא נותן ולא מוריש רוח חכמים אינו נוחה הימנו, אך זה היה רצונו וכך יקיימו בית הדין את צוואתו, ובפרט אם יש בן או בנים רעים ולא מתנהגים כשורה, אז אותו בן צדיק שזוכה **יקרא: זכור לטוב.**

איתא בסנהדרין (צא.) ושוב פעם אחת באו בני ישמעאל ובני קטורה"ל לדון עם ישראל לפני אלכסנדרוס מוקדון אמרו לו ארץ כנען שלנו ושלכם" דכתיב (שם כה, יב) ואלה תולדות ישמעאל בן אברהם וכתיב (שם כה, יט) אלה תולדות יצחק בן אברהם אמר להן גביהא בן פסיסא לחכמים תנו לי רשות ואלך ואדון עמהם

טז. הובא ברי"ף (ב"ב קלג:).

יז. ובפני משה (שם) ותהי עוונותם על עצמותם - שהעוון קיים על עצמותיו בקבר לעולם. יח. דרשו חז"ל על הפסוק: ושמה קטורה (כה, א) שזו הגר, שבתחלה היתה מקטרת לע"ז ובסוף היו מעשה נאין כקטורת (עייין בפירוש רש"י). ובמדרש ילמדנו דרשו אחרת, דאברהם אבינו נשא שלש נשים, שרה שהיא בתו של שם, קטורה היא בתו של יפת, והגר בתו של חם.

לכאורה בני ישמעאל ובני קטורה לדרש ילמדנו אין להם קשר, ישמעאל התקשר למצרים שהרי הכתוב: אשר ילדה הגר המצרית שפחת שרה לאברהם, ואילו בני קטורה עברו ארצה קדם, מזרח, יש שכתבו שהם הם תושבי 'המזרח הרחוק' שעד היום חיים בתוך עבודה זרה או באי אמונה באל אחד, והמדרש מגלה לנו שאברהם הרחיקם והעמידם במזרח שכל זמן שבניו של יצחק משועבדין בין האומות הם צריכים להמתין 'שבו במקומכם', וכשתשמע שהן יושבין בטח ושאנן, בואו ושמשו אותן, כדי שתזכו לשופרו של משיח (מדרש הגדול). יוצא אפוא שבני ישמעאל סמוכים פה בסביבות ארץ ישראל, ואילו בני קטורה הם במזרח העולם, וכמעט שאין להם שנאה כלפי ישראל אלא אם כן בני ישמעאל מסיתים אותם, ואף כאן בגמ' דידן סנהדרין, בני ישמעאל צרפו את בני קטורה להילחם עם ישראל, למרות שקיבלו מספיק מתנות.

יט. ובמדרש (ב"ר פס"א) הובא שישמעאל דרש חלק בכורה שחשב שמוגיע לו על סמך הפסוק: כי את הבכור בין השנואה יכיר לתת לו פי שנים וכו' (דברים כא, יז), וזו עזות ישמעאל שאין להם שום קשר לארץ ישראל, לא מסתפק בחצי חצי אלא רוצה הכל לעצמו בלא להתחשב ביצחק אבינו, וגם לא מתייחס לבני קטורה שהרי יש ששה בנים (זמרי, יקשן, מדין, מדין, ישבק ושוח), ומה עם החלקים שלהם, בני ישמעאל לא מסתפקים בחלק שלהם במצרים אלא רוצים לאחוז בכוח גם בארץ ישראל, ולקיים והוא יהיה פרא אדם, ידו בכל ויד כל בו, ועל פני כל אחיו ישכון (טז, יב). ובמכילתא: גם גגב וגם לסטים, שכן נגלה על בני ישמעאל. אמר להם: מקבלין אתם את התורה, אמרו לו: מה כתיב בה: לא תגנוב, אמרו בזו הברכה נתברך אבינו דכתיב: והוא יהיה פרא אדם וגו'.

לפני אלכסנדרוס מוקדון אם ינצחוני אמרו הדיוט שבנו נצחתם ואם אני אנצח אותם אמרו להם תורת משה רבינו נצחתכם נתנו לו רשות הלך ודן עמהן אמר להם מהיכן אתם מביאין ראייה אמרו לו מן התורה אמר להן אף אני לא אביא ראייה אלא מן התורה שנאמר (בראשית כה, ה) ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק ולבני הפילגשים אשר לאברהם נתן אברהם מתנות אב שנתן אגמין לבניו בחייו ושיגר זה מעל זה.

יצחק אבינו

נחזור לתחלת המדרש שהובא על הפסוק ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק (כה, ה) רבי יהודה אומר: בכורה נתן לו שהיא היא זכות הכהונה להקרבנות, שהיתה מסורה לבכורים עד שלא הוקם המשכן (זבחים קיב:) והיא היתה מסורה בידי אברהם שקיבלה מידי שם בן נח, כנדרש למועלה (מג, ו) שהיתה מסורה בידו ומסרה לאברהם והיה מוסרה מי שזכה בה לבוא אחריו לפי מעשיו וצידקותו, לפיכך עמד אברהם ומסרה ליצחקי (ב"ר).

ב. פרש"י: כתבים שלא יטול אחד בחלק חבירו כמו שעשה אברהם לישמעאל שלא ליטול במה שנתן ליצחק כלום יש לזה על זה כלום.

אגטין היינו גט, את הגט ביקשה שרה מאברהם שיתן להגר ולבנה וכלשון פרקי דר"א (פכ"ט) יהודה בן תימא אומר אמרה שרה לאברהם: כתוב גט גירושין לאמה ושלח את האמה הזאת מעלי ומעל יצחק בני מן העולם הזה ומן העולם הבא.

כשאדם כותב גט לאשתו או אדון לעבדו, הגט הוא הכורת ביניהם, אף אברהם אבינו כרת את בני קטורה מכלל ישראל, ואגב זה גם את בני ישמעאל שהיו לא תלמידי ייחוס ישמעאל אלא בהגר המצרית, המצרית דייקא, ועליו הכתוב: בן כסיל תוגת אמו (משלי י, א), שגנאו (של הכסיל) על אמו הוא חוזר (מתייחס).

ובמלבי"ם על הפסוק: תוגת אמו פירש: כי האב הוא המורה מוסר והאם תגעגע אחר בנה ולא תניח אל האב ליסרו בשבט, דהרי שרה אמנו חייתה בשלווה ובהשקט ובבטח עם הגר ובנה ישמעאל, אך כשראתה שישמעאל סורר ומורה, מצחק, א) עבודה זרה (ויקומו לצחק). ב) גילוי עריות (לצחק בי). ג) שופך דמים (יקומו נא הנערים וישחקו). שרה אמנו ראתה שאמו אינה מצליחה בחינוך ואינה עושה בשביל להשפיע על חינוך בנה, עדיף שיסתלק מבית אברהם, והקב"ה מסכים עמה: אל ירע בעיניך על הנער וכו', כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, כי ביצחק יקרא לך זרע (כא, יב) הי"ת קובע את היורש הבלעדי של אברהם.

כא. עוד נוסף, דהרי בפרשתנו (כד, לו) על דרש הפסוק ויתן לו את כל אשר לו, בפרקי דר"א כתב: רבי שמעיה אומר: כתב אברהם את כל אשר לו ליצחק בירושה, ונטל הכתב ונתנו ביד אליעזר עבדו. משמע שכבר יצחק אבינו יכל להשתמש ברכוש אברהם כבשלו כולל העבד, שהרי רבקה אמנו

יצחק אבינו קיבל את הבכורה וגם הכהונה מידי אברהם אבינו במתנה גמורה, שהרי נתן הכל במתנה, את כל אשר לו ליצחק, הכל בלא שוור, ואף שרוח חכמים לא נוחה הימנו, כל זה כשהם הולכים בדרך ה', משא"כ בני ישמעאל ובני קטורה שלא הלכו בדרך ה', ואילו יצחק אבינו שה תמים, המשיך במסורת אברהם, והוא יצחק אבינו זכור לטוב כמובא במשנה דלעיל, שהרי אחיו לא היו נוהגין כשורה^{כב}.

ועוד נוסף בדרש הפסוק: ותראלי שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם **מצחק**, בתוספתא סוטה (פ"ז) נאמר אין צחוק האמור כאן, **אלא ירושה**, כשנולד יצחק היו אומרים נולד בן לאברהם שנוטל שני חלקים, והיה ישמעאל מצחק ואומר: אני בכור, ונוטל שני חלקים, מתשובת הדבר אני למד שנאמר: ותאמר לאברהם גרש האמה הזאת ואת בנה, **כי לא יירש בן האמה הזאת עם בני עם** יצחק, דהרי הגר, ישמעאל וכל זרעו, הם קנין כספו של אברהם אבינו, כמובא באור החיים הקדוש (טז, ה) ויש לדון בישמעאל אם יש לנו איזה קנין בו או לא, וכו' ומעתה יצא הדין **כי ישמעאל זרעו קנויים לנו קנין גמור**, כך שאין לו כל קשר לירושת אברהם, ועל כך עמדה שרשי אמונו על זכויותיו של בנה יצחק.

שאלה את אליעזר מי האיש הלזה, השיבה אליעזר: ויאמר העד הוא אדוני, היינו האדון שלי. ודו"ק.

כב. ידוע ע"פ המדרש שאברהם אבינו לא ברך את יצחק אבינו, שהרי אמר אברהם: אם מברך אני את יצחק, עשיו בני ישמעאל ובני קטורה יבקשו להיות באותה ברכה, ואם אין אני מברך בני ישמעאל ובני קטורה, היאך אני מברך את יצחק, חזר אברהם ואמר: בשר ודם אני, היום כאן ומחר בקבר, כאן עבדת אנא ידי, מכאן ואילך מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו, יעשה.

כג. המלבי"ם מדייק תיבת ותר, ומבאר ששרה אמנו ראתה את ישמעאל מצחק בעת המשתה, שערך אברהם אבינו על לידת יצחק, ראתה שרה שישמעאל מצחק ומתלוצץ על המשתה הזו, ולא פירש מה היה הצחוק רק ברמז מ"ש אשר ילדה לאברהם, שאמר כמו ליצני הדור שמאבימלך נתעברה שרה, ורק הוא (ישמעאל) נולד מאברהם, ושרה הכירה שלצחוק זה הסיתו אמו, שהורע בעיניה מה שמבכר בן שרה על בנה, וע"ז קראו בן הגר המצרית ולא קראו בשם ישמעאל, כי ראתה שאמו הסיתה אותו לזה.

כד. ועיין בפרק דרבי אליעזר (פכ"ט) נולד ישמעאל בקשת ונתרבה בקשת, שנאמר: ויהי אלוקים את הנער ויגדל. ונטל קשת וחצים והיה יורה אחר הפינות. וראה את יצחק יושב לבדו וירה חץ להרגו. וראתה זה הדבר שרה והגידה לאברהם ואמרה לו: כזה וכזה עשה ישמעאל ליצחק, אלא עמוד וכתוב ליצחק כל מה שנשבע הקב"ה לך ולזרעך. חייך, שאין בן האמה יורש עם בני עם יצחק.

ואף גם זאת רמז אברהם בהספדו את שרה אמנו: **דרשה צמר ופשתים** (משלי לא, יג) צמר ופשתים זה בין יצחק לישמעאל שאמרה גרש האמה הזאת ואת בנה, (תנחומא חיי שרה פ"ד).

רוח חכמים נכפתה לרצון ע"י הי"ת, שהרי יצחק אבינו לא נתברך ע"י אברהם אבינו, כי אם ע"י ה' יתברך כנאמר: ויהי אחרי מות אברהם ויברך אלוקים את יצחק (כה, יא) שנמסרה הברכה ע"י ה' יתברך ומה שאברהם אבינו עשה, שנתן הכל ליצחק, שריר ותקף וקיים לעד.

כה. עיין בדעת סופר שתמדה איזה שייכות יש לגירוש ישמעאל לצמר ופשתים דווקא, ותרץ ונראה לי דהנה שרה ביקשה מאברהם שיגרש בנו, הלא זה נראה כאכזריות שהאב יתאכזר כל כך וישלח את בנו ויגרשהו מפניו, וגם יפלא, וכי אברהם לא ראה ולא ידע ממעשי תעתועים של בנו ישמעאל וכי משוא פנים יש בדבר, אלא שאברהם חשב אולי ישפיע יצחק על ישמעאל שייטיב דרכיו על ידי שילמוד מתום דרכיו של יצחק, והולך את חכמים יחכם (משלי יג, כ) אבל שרה ראתה ברוח קודשה ביותר מאברהם בעלה שלא בדברים יוסר כסיל ולא יטיב דרכו כסל למו. וזה שאמר הקב"ה לאברהם כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה היינו לרוח הקודש שבה (מגילה יד.), שאברהם היה טפל לשרה בנבואה, והיא ראתה יותר שלא יתהפך לטובה ובשום אופן לא יתחבר ליצחק, כמו כלאים שחוט אחד של פשתן אם נתערב בצמר אינו בטל לעולם ונשאר בעינו ובאיסורו, כמו כן ישמעאל לא יעזוב דרכו ואתי שפיר בע"ה. ע"כ

פרשת תולדות

מחוסרי אמונה

ויאמר יעקב מכרה כיום את בכורתך לי (כה, לב)

ובמדרש הגדול הקשה קושיא, מחוסרי אמונה אומרים: בנוהג שבעולם, אדם שהוא נותן קערה של עדשים, הוא אומר לו: מכור לי את בכורתך.

ומתריץ המדרש: אלא דברים היו שם, שכשנכנס עשו מוצא את יעקב, שהוא עומד ומבשל ועיניו מתעשנות, אמר: כל המורה הזה למה לך, שא נא עיניך וראה, כל באי העולם אוכלין כל הנמצא, דגים, שקצים, רמשים, בשר חזיר וכל כיוצא בהן, ואתה מצמער עד שתבשל קערה של עדשים, אמר לו יעקב: ואם אנו עושים כך, היאך נעשה לאותו היום שכתוב בו: בקשו צדק, בקשו ענוה, אולי תסתרו ביום אף ה' (צפניה ב, ג), וזהו יום שמוגיע מתן שכרן של צדיקים, ויהיה הכרוז מכריז ואומר: איה שוקל איה סופר (ישעיה לג, יח), אמר לו: וכי יש עולם הבא, או שמוא יש תחית המתים, מעתה, אדם הראשון שמת, שמוא חוזר ובא לו, נח על ידו נבנה העולם, שמוא חוזר ובא לו, אברהם שמת, והוא חביב עליו יתר מן הכלל, שמוא חוזר

א. שאלה זו עולה מכל פרשני התורה הקדושה, ואין ביכולתי לתרץ או להוסיף כי אם תירוץ המדרש בס"ד.

ב. עשו חושב על העולם הזה בלבד וכל תכולתו, אין הבדל בין כשר לטרף, בין החיה הנאכלת וכו', הוא בבחינת העולם הזה, כל אבלות ועצבות על אדם כשר, אין ביכולתך להחזירו, דהרי לדעת עשו מה שאני רואה קיים, ומה שאיני רואה אינו קיים, וכאן בהסתלקות אברהם אבינו ע"ה, מבחינת עשו זה נגמר, ומכאן בנקל היה יכול יעקב אבינו להוציא את הבכורה בהשתדלות ובזמן הנכון.

ג. ופירש"י כשתראה השרים והחכמים של עכו"ם שהיו שליטים בחייהן והרי הם נידונים בגיהנם יהגה לבך אימה ותאמר איה חכמתן וגדולתן של אלו איה שהיה סופר בחייו ושוקל כל דבר חכמה שהיו שואלין ממנו כל עצת מלכות.

ד. המאירי בפירושו למסכת אבות (פ"א, מ"א) והיה זה אומנם בדור פלג שעברו בלידתו אלף ותשנ"ז (שנים). ועם כל זה היו בכל הדורות יחידים מחזיקים בברית ובאמונה. ולא נתפרסמו אצלנו זולתי בקצת הדורות שהיו שם יחידים ונכבדים ונקובי שם. והם: בזמן הראשון - אדם ושת, ובזמן שמאנוש עד דור המבול - חנוך מתושלח ונח, ובזמן שמן המבול עד הפלגה - שם ועבר. וכל אלה היה להם אחוזת מרעים רבים ונכבדים נמשכים לדעותיהם דרך לימוד. לא זכו כל כך להשפיע דרך דרשת רבים וגו' עד שהגיע הזמן לאברהם אבינו ע"ה שנוולד אחר הזמן הנזכר קצ"ב שנים, הוקדש

ובא לו, אמר לו יעקב: ואם אין עולם הבא ולא תחית המתים, בכורה זו למה לך, מכרה כיום את בכורתך לי.

ידוע ע"פ חז"ל¹ שיעקב אבינו בישל עדשים לחברות את אביו יצחק על הסתלקות אברהם אבינו, יעקב אף התאבל במאד על סבו הגדול אברהם אבינו, וחז"ל במדרש הסבירו את טיבו של נזיד העדשים, ולמה עדשים, שהם דומות לגלגל שהאבלות גלגל החזור בעולם, ועדשים אין להם פה, כך האבל אין לו פה שאסור לדבר, וזה המנהג להברות² את האבל בתחילת מאכלו ביצים שהם עגולים ואין להם פה, כך אבל אין לו פה. כמובא במועד קטן (כא:): אבל כל שלשה ימים הראשונים אינו משיב שלום לכל אדם וכל שכן שאינו שואל בתחילה. משלשה ועד שבעה משיב ואינו שואל וכו'. ע"כ. האף אמנם שבדברי רש"י בפרשתנו לא הוזכרו

מרחם ומלידה ומבטן ומהריון. מבית אסורים יצא למלוך, ומאור כשדים ניצול להציל עם עצום עושה דברו, לכפר על עם ה' ולהשיב את נדחו. בתחילת לימודו נגלה טוב מיזגו ונתפרסם יושר הכנתו, עד שכל יודעיו יקוו לו הבינו לאחרייתו, והוא אצלי אומרם ז"ל עליו (נדרים לב.) בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו³ - רומז על פרסום הכנתו והיות כל העולם מכירים אחדותו. הצליח בלימודו והשיג עד תכלית מה שאפשר לפי טבעו, והיה אז אברהם אבינו ע"ה בן ארבעים שנה, והוא אומרם ז"ל במקום אחר: בן ארבעים שנה הכיר אברהם את בוראו. וכשראה את עצמו שלם, עם ראותו קלקול בני דורו, לבשתהו רוח ה' וקינא בחכמתו בשם ה' וקיבץ אלפים ורבבות לעבוד את ה' ולייחד את שמו בעולם לבער אלילים מן הארץ והיה זה בשנת נ"ב ללידתו, והוא שנת יציאתו מחרן. ונשלמו אז מהשנים אלפיים שנה, והם נקראים אצל רבותינו (סנהדרין צז.): שני אלפים תוהו שלא היה שם מי שקורא בשם ה' להשיב רבים מעוון, עד בוא אברהם אבינו ע"ה ואז התחילו שני אלפים תורה. עכ"ל.

ה. ב"ב (טז.) אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם את יצחק אביו וכו'.

ו. האבל דואג ונאנח על מתו, ואינו חושש לאכול, על כן יאכילוהו אחרים (פרישה ליו"ד סי' שעח). ז. ובמדרש (ב"ר סג), על דרש הפסוק במשלי (יז, ו) עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, דרשו על הקשר המיוחד בין האבות הקדושים אברהם ויעקב, וז"ל המדרש: אברהם לא ניצל מכבשן האש אלא בזכותו של יעקב וכו' אברהם, יצא דינו מלפני נמרוד לישורף וצפה הקב"ה שיעקב עתיד לעמוד ממנו. אמר: כדאי הוא אברהם להינצל בזכותו של יעקב. זהו שכתוב: לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם (ישעיה כט, כב).

ואף אברהם אבינו השיב ליעקב אבינו באותה מטבע, שהרי בזכות הסתלקותו זכה לבכורה מעשו, אילו אברהם היה חי לא היה מכין הנזיד וכו', ודו"ק.

ח. המושג ההלכתי הבראה הוא מלשון המקרא להברות את דוד לחם (שמואל-ב ג, לה), לאחר פטירת אבנר בן נר.

ביצים, כי אם עדשים. וכפי זה מנהג קדום מאוד הוא להברות בעדשים, ורמזו לגלגל החוזר בעולם.

ובילקוט שמעוני (תולדות רמז קי). ובזהר הק' בראשית (תולדות דף קלט). ויזד יעקב הא אוקמוה דהא בגין אבלותא דאברהם הוה וכו'. ע"ש. וכתב הטור (יו"ד סי' שעה) וז"ל: תניא ויזד יעקב נזיד. אותו היום נפטר אברהם אבינו ועשה יעקב תבשיל של עדשים להברות את אביו. מאי שנא עדשים. מה עדשה זה גלגל, אף אבילות גלגל החוזר בעולם. איכא דאמרי מה עדשה אין לו פה אף אבל אין לו פה. מאי בינייהו איכא בינייהו לנחם בביצים שאין לו פה ואינו גלגל.

כתב הרי"ץ גיאת תניא באבל רבתי (עיין סוף פ"ד) מקום שנהגו לנחם אבלים בביצים ועדשים מאכילין. מקום שנהגו לנחם בבשר ויין מאכילין. וכ"כ הרמב"ן מקום שנהגו שלא להברות אלא בתבשיל של עדשים ובכוסות שתקנו חכמים, עושין. מקום שנהגו להברות בבשר ויין ובמיני מטעמים, עושין. ומנחמין תחילה בתבשיל של ביצים או של עדשים וזכר לאבילות ואחר כך אוכלים כל צרכם. עכ"ל הטור (יו"ד סי' שעה). וכ"כ ב"י שמקורן של דברים במסכת בבא בתרא (טז:). ע"ש. וכ"כ הרדב"ז בתשובה (ח"ו סי' ב אלפים רנד).

אברהם העברי ניצב מול אנשי דור הפלגה וזלזלו בו, באומרים (ב"ר לה, ו): **אברהם זה, פרדה עקרה הוא – אינו מוליד**. כל העולם עובד עבודה זרה, והוא כיחיד יוצא לפרסם ולהילחם על אמונת ה' בעולם ומצליח.

ט. עיין בשו"ת יביע אומר (ח"ב יו"ד סי' כה). ולפי זה מה שנהגו היום להביא לפני האבל לחם וביצים קשות, ומוסיפים עליהם ירקות כדי שלא יקשה עליהם אכילת הביצה שמטבעה יבשה היא וקשה לבולעה, ולכן מביאים לפניו שיאכל עמה שאר דברים להקל עליו אכילתו, לכאורה אין בזה איסור כלל. שכיוון שעיקר הסעודה לחם, וכבר ברכו בשבילו על הפת ונתנו בידו ואכל, שוב אין קפידא שיאכל דברים אחרים בנוסף לביצה או לעדשים.

י. כדברי הנביא ישעיה (נא, א-ב) שמעו אלי רודפי צדק, מבקשי ה': הביטו אל צור חוצבתם וגו' הביטו אל אברהם אביכם וגו' כי אחד קראתיו ואברכהו וארבהו, פרש"י מפרש כי אחד קראתיו - כי אחד היה, יחידי בארץ כנען אשר הגליתיו שם מארצו וממולדתו, קראתיו רביתיו וגדלתיו, לשון קריאי העדה (במדבר א, טז), וכשם שהוא היה יחיד וגדלתיו כן אגדל אתכם שאתם יחידים לי. אברהם אבינו נקרא אחד, יחידי, כלשון הפסוק (יחזקאל לג, כד): אחד היה אברהם, פרש רש"י שאברהם אבינו היה יחיד בשעה שאמר לו הקב"ה ללכת לארץ כנען ללא משפחה או קרובים, ויותר מכך, מאותו רגע שעזב אברהם אבינו את אמונתו של תרח אביו, ונלחם בעובדי פסילים, הוא היה יחיד ובודד בעולמו, ללא קרוב וגואל. אביו מולידו התנכר לו ומסרו לנמרוד שישליך אותו לכבשן

אברהם אבינו הפך הקערה על פניהם של כל המלעזים עליו, כינו אותו **פרדה**, בן כלאיים שאינו מוליד, שמבחינתו נגמר העולם בשבילו, אין ילודה ומי שירש אותו הוא העבד אליעזר בנו של נמרוד, והי"ת זיכה אותו להוליד ועתה קם בן בנו, עשו הרשע, ומזלזל במלחמת זקנו, באומרו: **שמה חוזר ובא לו**, היינו האם יקום בתחית המתים, שינה את האמונה שנמטע אברהם אבינו במאמיניו.

ולכן כאן היה יעקב אבינו חייב לעשות כל מצדקי כנגד הרשע, אחיו עשו, ולהוציא ממנו את היכולות הרוחניות שנמטעו בו בעצם לידתו כ'בכור' שהופכו להיות ראש וראשון לכל דבר שבקדושה, הקרבת קרבנות^א, כהונה, ארץ ישראל^ב מלכות ובכך יזכה לחיי העולם הבא, ובזלזול עשו בזקנו אברהם הוכיח שהוא כופר בהי"ת, שהרי אברהם אבינו, על אף שהסתלק לבית עולמו, עדיין קשור לעולם הזה כדברי הנביא ישעיה (כט, כב) **לכן כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם**, (ראה המדרש בהערות), האבות פעמים שזוכים בזכות הבנים וזה האמונה בתחית המתים והחיים, עשו לא מאמין בתחית המתים ואף לא בתחית החיים, יעקב אבינו בבחינת חיים לאברהם אבינו, עשו הרשע אמונתו מסתפקת בעולם הזה בלבד, ואין לו ענין על העבר וגם לא על העתיד, רק היום, **אכול ושתו כי מחר נמות** (ישעיהו כג, ג), ופרש"י: ומחר נמות, בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בחיינו.

עשו הרשע

עשו הרשע הוכיח תחלתו על סופו שרצונו לא היה כלל וכלל בבכורה בכחונה ומלכות וכו' כמובא במדרש דלעיל: **כל הטורח הזה למנה לך**, ועוד התורה מעידה: **ויקם וילך**, חז"ל אומרים מעולמו יצא היינו שלא עניין אותו העולם הזה (והעולם הבא ותחית המתים), **שהרי ויבז עשו את הבכורה^ג**, ומה בזה עמה, א"ר לוי:

האש, אך אברהם אבינו אינו מתפעל.

יא. אמר עשו: הקרבנות הורגים את בעליהן, בזמן שאין המקריבים צדיקים, ואני איני צדיק ולמה זה לי בכורה, שאמות קודם זמני,

יב. וזהה לשון הפסיקתא: שהבטיח הקב"ה לאברהם לזרעך וכו', והיה לעשו פי שנים בארץ כנען, וקנאה יעקב ממנו, כי לא היה עשו מאמין שהקב"ה עתיד לתן הארץ לזרע אברהם.

יג. עשו יכל היה לטעון טענה פשוטה על ביטול העסקה שלו עם יעקב, שהרי יכל לומר הייתי רעב, אך עשו לא הציק אותו הרעב אלא מאכלו הוא תאוותו, חיפש 'בית הבראה' (לאבוס ולמלא כרסו

תחיית המתים ביזה עמה, זהו שכתוב בבוא רשע בא גם בוז ועם קלון חרפה (משלי יח, ג), בבוא רשע – זה עשו. בא גם בוז – שבא בזיונו עמו. ועם קלון חרפה – שנתלזה לו קלוננו של רעב ואין חרפה אלא רעב, כמו שאתה אומר: למען אשר לא תקחו עוד חרפת רעב בגוים (יחזקאל לו, ל): ויהי רעב בארץ. ע"כ, בגלל הביזוי של האוכל נוצר הרעב ובעטיו של עשו הרשע, וראה בדברי הרמב"ן שכתב: אחר שאכל ושתה חזר השדה אל צידו, וזו סיבת בזוי הבכורה, כי אין חפץ בכסילים רק שיאכלו וישתו ויעשו חפצם בעיתם, ולא יחישו ליום מחר.

תוה"ק מעידה שמכירת הבכורה"י היתה כדין, ולפי מדרש זה, כפר עשו בעיקר, שהרי אין הוא מאמין בתחיית המתים, וכי יכל לעשות ככל העולה על רוחו, מה לו בכורה ומה לו כהונה, הרי אין הוא מאמין בתחיית המתים, שהרי ויתר ובצדק למעמו, וכל זעקתו היתה מן השפה ולחוץ, רצונו היה בעולם הזה וכל תאוותיה, ומה שזעק"י אצל יצחק אבינו"י זה היה על אובדן הברכות הממוניות ויתן לך אלוקים ממל השמים ומשמני הארץ ורוב דגן ותירוש וכו', יצחק אבינו ברח את יעקב בשם אלוקים המורה על מידת הדין, שזכאי הוא בדין משא"כ עשו ברכו משמני הארץ יהיה מושבך, בין זכאי ובין חייב תזכה לברכה הארצית והגשמית, אינו חייב כלל להתאמץ ולזכות בעולם הזה, אך זרעו של עשו לא מסתפק בעולם הזה, הוא רוצה להרע ולהזיק לעם ישראל בזכות שקיימת לנו לחיי העולם הבא, אם אני לא זוכה

מעבר ליכולתו) והוכיח דלא אכפת ליה מזהמשכיות לאחר מותו, וממילא הוא ממש אינו ראוי לרשת את אביו כבכור ואינו ראוי להוות את ההמשך הרוחני של יצחק ואברהם.

יד. עד שלא הוקם המשכן היו הבמות מותרות, ועבודה בבכורים, משהוקם המשכן, נאסרו הבמות ועבודה רק בבניהם. אמר יעקב יהא רשע זה עומד ומקריב, לפיכך נתן נפשו על הבכור (ב"ר פס"ג, יג). יוצא אפוא שבנטילת הבכורה נטל יעקב אבינו גם הכהונה, המלכות ועולם הבא השמור לצדיקים. ועוד, יעקב אבינו לא היה חייב מן הדין בכיבוד אחיו הגדול (עיין כתובות קג). הבכור וזה רשע אין ראוי לכבדו, אקח ממנו הבכור לכנס ראשון וליטול מנה יפה ראשון.

טו. אפילו הזעקה המיותרת של עשו ו'דמעות התנים' שלו גרמה נזק לכלל ישראל כמוזבא במדרש: מאן דאמר קודשא בריך הוא ותרן הוא יתותרון בני מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה, תדע שהרי זעקה אחת הזעיק יעקב לעשו דכתיב ויצעק צעקה גדולה ומרה (אסתר רבה פרשה ח א).

טז. התחיל עשו מצעק ואומר: הכי קרא שמו יעקב, אמר לו אביו: ומה עשה לך, אמר לו: כבר לקח את בכורתי. אמר לו יצחק: על הדבר הזה הייתי מצר ואומר שמא עברתי על מצוות הדין, ברכתי את הקטן לפני הגדול, עתה שלבכור ברכתי, גם ברוך הוא. (תנחומא)

גם הם לא יזכו, ומכאן המלחמה העקובה בין ישראל לעשו מדורי דורות, מזמן הסתלקות אברהם אבינו ע"ה ועד ביאת משיח צדקנו, אכ"ר.

לעשו לא אכפת לו מה קורה בתוך המשפחה, יום פטירת אברהם אבינו, ואביו יצחק יושב על הארץ ואוכל מסעודת ההבראה שהכין בעבורו בנו, את עשו מעניין רק החלק של 'ההבראה' ולא התוכן התורני, כאן יעקב עמד על זכותו וביקש: **מברה כיום את בכורתך לי**, ועשו לא מתעניין בפרטי 'העסקה', אך היא קיימת, שהרי יעקב אבינו השלים את העסקה: **ויעקב נתן לעשו לחם ונזיד עדשים**, יעקב לקח את העסקה ברצינות, והעסקה תקפה שרירה וקיימת, שהרי בבכית עשו על לקיחת הברכות ציין את העובדה הפשוטה שהסכים לעסקה: **את בכורתי לקח**, הסכים מתחלה לעסקה אך לא ייחס לה חשיבות, ואז הבין שיעקב נתן לעשו, היינו ביצע את העסקה במלואה.

נאמר בשיר השירים **אתי מלבנון (ד, ח) מראש אמנה מראש שניר** וחרמון ממעונות אריות מהררי נמרים, ובמדרש רבה (שם) **מראש אמנה זה אברהם**, שכתוב בו: **והאמין בה'**. מראש שניר וחרמון זה יצחק. מה זה השניר שונא את הניר כך לא נתנסה יצחק, אלא פעם אחת בלבד. **וחרמון זה יעקב**. מה חרמון זה כל טובו **נתון בזוטו**, כך כהונה מיעקב, לווייה מיעקב, מלכות מיעקב.

יעקב אבינו זה כל טובו נתון בזוטו, במה שאיבד אחיו עשו, אף שיש בו סימן (כ"מ כא), אך הייאוש והאיבוד של הבכורה מצד עשו, רחמנא שרייה, ובזכות זה זכה יעקב אבינו לכל הדברים הנובעים מצד הבכורה שרכש כדין מעשו.

שחיטה כדת

ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי צידה (כו, ג)

יצחק אבינו ע"ה מצוה את עשו: לצוד מן החפקר ולא מן הגזל (רש"י), ולשיטת רבנו בחיי: **צידה** כתיב שהוא צוהו על השחיטה והזהירו מן חמשה דברים המפסידין את השחיטה"י.

יז. במדרש תנחומא ישן (תולדות דף ע"ב): אמר ר' אליעזר: שלש דמעוה הוריד עשו, אחת מימינו ואחת משמאלו ואחת נסתלקה בתוך עינו (גרסה אחרת: ואחת נתלית בתוך עינו), והיא שהאכילתם לחם דמעוה ותשקמו בדמעוה שליש (תהלים פ, ו).

יח. ועיין רמב"ם (פ"ג מהל' שחיטה ה"א) מהם חמשה דברים המפסידין את השחיטה, ואלו הם:

ועוד, בילקוט שמוני מביא דרש על הפסוק לצודי ציד להביא, אם מצא, מוטב, ואם לאו, להביא מן הגזלות ומן החמסים.

וקשה וכי יצחק אבינו נתן אימון בבנו הרשע, שלא יצוד כי אם מן ההפקר או שיזהר מחמשה הדברים שמוזהירים על השחיטה, והרי המדרשים מתארים באורך דברים חמורים על עשו עוד בצעירותו בגיל חמש עשרה, ביום הסתלקות אברהם אבינו, בזמן שיעקב אבינו הכין תבשיל בעבור אביו יצחק שהתאבל על אביו, אומרת תוה"ק ויזר יעקב נזיר (כה, כט). תנא, אותו היום נפטר אברהם אבינו, ועשה יעקב אבינו תבשיל של עדשים לנחם יצחק אביו. וכו' אמר רבי יוחנן: חמש עבירות עבר אותו רשע באותו יום, בא על נערה המאורסה, דכתיב: ויבא עשו מן השדה, וכתיב התם: כי בשדה מצאה. הרג את הנפש, כתיב הכא: והוא עיף, וכתיב התם: כי עיפה נפשי להורגים. כפר בתחית המתים, דכתיב: הנה אנכי הולך למות. כפר בעיקר, כתיב הכא: למה זה לי בכורה, וכתיב התם: זה אלי ואנוהו. בזה את הבכורה, דכתיב: ויבז עשו את הבכורה, (ילקוט שמועני כה, כט).

כל כך הרבה עבירות וכי אכפת לו כעת אם לשחוט כדת, והרי אביו ציווה אותו על השחיטה דווקא ולא מהדברים הפוסלים בשחיטה, וכי בזה עשו יהיה פתאום צדיק בגלל רצון אביו, שהרי שואלו בערמה כיצד מעשרים את המלח והתבן, אם נהג בערמה בזה (להראות עצמו צדיק) מדוע שבציד יעשה כדין.

ועוד, מדוע יצחק מודגיש לעשו שמבקש שיצוד לו מן ההפקר ולא מן הגזל, וכי לא חשד יצחק בבנו, יתכן לומר שכאן בדווקא היה צריך יצחק אבינו להדגיש כמה וכמה פעמים לעשו שמבקש שיצוד ציד כשר היינו בהמה או חיה כשרה, ובציד יקיים שחיטה כדין ושאר הכשרי הבשר על מנת שיאכל כשר ומוכשר, וכאן עשו, עם כל רשעותו, לא יכל לזלזל בדברי אביו, שהרי כיבד את אביו במאד, כמובא

(א) שהייה, היינו לשחוט ברציפות, ולא להפסיק באמצע. (ב) דרסה - לחתוך את הסימנים ע"י הולכה והבאה של הסכין, ולא ע"י דחיקתו בכוח. (ג) חלדה - שיש לחתוך את הסימנים מן הצוואר אל העורף, ולא לנעוץ את הסכין בצוואר ולהתחיל לחתוך מן האמצע. (ד) הגרמה, הוא האזור מוגדר של שחיטה, ואין לסטות ממנו. (ה) עיקור - היינו לחתוך את הסימנים ולא לתלוש אותם ולעוקרם ממקומם.

יט. בעל הטורים כתב בלשון רמז, לצוד הוא בגימטריא מן גזל, וכן להביא בגימטריא בגלוי. שרבקה אמנו חשה שכל רצון בנה עשו לגזול ולחמוס ולהביא לאביו יצחק על מנת שיברכו, ולא אכפת לו האם הבשר שחוט כדין או גזול.

במדרש (ב"ר פרשה סה ס' טז) על הפסוק ותקח רבקה את בגדי עשו הגדול החמודות אשר איתה בבית (כו, טו) שכאותם בגדים חמודות היה משמש את אביו. אמר ר' שמעון בן גמליאל: כל ימי הייתי משמש את אבא ולא שמשתי אותו אחד ממאה שמש עשו את אביו. אני בשעה שהייתי משמש את אבא, הייתי משמשו בבגדים מלוכלכים; ובשעה שהייתי יוצא לדרך, הייתי יוצא בבגדים נקיים. אבל עשו, בשעה שהיה משמש את אביו, לא היה משמשו אלא בבגדי מלכות. אמר: אין כבודו של אבא להיות משמשו, אלא בבגדי מלכות.

ועוד דרשו רז"ל על הפסוק במלאכי (א, ו) **בן יכבד אביו** זה עשו שכיבד אביו הרבה, שהיה יוצא לשדות וצד ציד ומביא ומבשל ומכנים ומאכיל לאביו בכל יום.

יתכן לומר שמדרש זה מראה שעשו היה מכין יום יום לאביו אוכל, ויצחק היה מצווה על הכשרות של האוכל ועשו היה מקיים זאת וכל זאת לעשות רצון אביו בלבד ולא רצון ה' יתברך.

נשות עשו היו מורת רוח לג' ליצחק ולרבקה, עשו חשב שאפשר לפטור את הרוע של הנשים בזה שהוא מכבד מאד את אביו, כמובן שזה השפיע על יצחק אבינו ומחמת זה התעוורר כמובא במדרש רז"ל שאחת הסיבות לעיוורון זה בעטיין של נשותיו בעשנן של אלו (שהיו מעשנות ומקטירות לעבודת אליהם)^ג, למרות שידע בפירוש

ב. וידועים דברי המדרש (שם וישלח, פרשה עו ס' ב) על הפסוק ויירא יעקב מאד ויצר לו וגו' אמר (יעקב): כל השנים הללו יושב בארץ ישראל. תאמר שהוא בא עלי מכוח ישיבת ארץ ישראל, כל השנים הללו הוא יושב ומכבד את הוריו, תאמר שהוא בא עלי מכוח כיבוד אב ואם

כא. ראה תוספתא (קידושין פ"א ה"א): אי זו היא מצות הבן על האב, מאכיל ומשקה מלביש ומכסה מוציא ומכניס ומרחיץ את פניו ידי ורגליו, ע"כ. וכך פעל עשו.

כב. ראה ספורנו שכתב: היו לתער וסכין מקצר רוח חיי יצחק ורבקה ולשון מורת כמו ומורה לא יעלה על ראשו והנה יצחק עם כל זה לא הכיר רב רשעו של עשו שמא היה מוחה בהן ובזה נכשל שהשתדל לברך את עשו ומשם יצאה תקלה שנתן לעשו איזו ברכה או עצה שעם זה רבה משטמה בין בניו ושהוצרך יעקב לברוח אל ארץ אחרת.

כג. ולטעם ב' שהובא ברש"י י"א כשנעקד ע"ג המזבח והיה אביו רוצה לשחטו באותה שעה נפתחו השמים וראו מלאכי השרת והיו בוכים וירדו דמעוניהם ונפלו על עיניו לפיכך כהו עיניו ד"א כדי שיטול יעקב את הברכות, ע"כ. יוצא אפוא שסבלו של יצחק מחמת נשות בנו הגדול עשו גרמו לעיוורון, שהרי אם עשו היה שב בתשובה באמת, ומתנהג כאביו שהמתין עד גיל ארבעים לשאת אשה, יתכן והיה מונע עיוורון אביו, אך מאחר ולא נקא אצבע לכך גרם לעיוורון אביו, ובזה זיכה הברכות לאחיו יעקב אבינו.

את סיבת עיוורון אביו, התעלם הוא מזה ופנה עורף לאביו ורק כיבדו בבחינת יש מאכיל לאביו פסיוני וטורדלי מן העולם וכו' (קידושין, לא). נשות עשו היו עובדות ע"ז, אך עשו הקפיד להפריד בין מעשיו מחוץ לבית אביו ואמו ובין מעשיו כל פעם שחזר לשם. בבחינת תאחז בזה וגם מזה (קהלת ז, יח) כ"ה.

עשו דאג להישאר בסביבת הצדיקים למרות שעשה מעשים הפך הצדיקות, אותם בגדי חמודות שדאג באופן מושלם להראות מול אביו השיגם בחמדה כמובא בפרקי דר"א (פכ"ד) ר' מאיר אומר: עשו אחיו ראה את הכתונת של נמרוד וחמד אותה בלבו והרגו ולקחה ממנו. עשו דאג לחיצוניות של הצדיקים ולא לפנימיות.

וידוע שאותם בגדי חמודות הם הם אשר הכריעו אותו לרעה כמובא בחז"ל על הפסוק: בגדי עשו החמודות אשר איתה בבית – רש"י שואל והלא כמה נשים¹. היו לו והוא מפקיד אצל אמו אלא שהיה בקי במעשיהן וחושד, ואותם אלו בגדים (תחפושת) היו הבגדים שהאצילו את הברכות מעשו ליעקב².

'תורת' עשו

עשו הקפיד על כשרות המאכל אבל רק כלפי אביו, שדאג שהאוכל יהיה כשר לכל השיטות על מנת לרצות את אביו. עשו אף הקפיד לשאת אשה (נשים) בהגיגיו לגיל ארבעים כגיל אביו, להראות לכולם שהוא מתנהג כיאות, מטרת נישואי עשו

כד. טורדו מן העולם, שעני נחשב כמת, כמובא בנדרים (סד): ארבעה חשובין כמת עני ומצורע וסומא וכו' וסומא דכתיב במחשכים הושיבני כמתי עולם (איכה ג, ו).

כה. פסוק זה מקהלת טוב אשר תאחז בזה וגם מזה אל תנח את ירך כי ירא אלוקים יצא את כלם, פרש"י אחוז בצדק וברשע אם אמר לך הנביא הצדיק דבר שהוא דומה לך לרשע כגון שאמר שמואל לשאול אל יקל בעיניך לפקפק בו. אך פה עשו את הרשע הצדיק שהותיר את נשיו, ואילו הצדק (כביכול) לאביו, עשה הפך הצדק שהרי גרם לאביו לעיוורון, ודו"ק.

כו. כמובא ביבמות (סג): אשה רעה צרעת לבעלה מאי תקנתיה יגרשנה ויתרפא מצרעת, עשו הוסיף רשעה על רשעתו (ר"ל מרשעת על מרשעיות שהיו לו כבר וק"ל) שלא גירש את הראשונות, צרעת כל עוד לא מתרפאים ממנה ע"פ הכהן נותר הוא בצרעתו.

כז. ובחת"ם סופר (קכ"ה ד"ה הלא) כתב לחדש ע"פ המובא בירושלמי (ר"פ ואלו מגלחין מו"ק פ"ג ה"א) דבמלבושיו של אדם נאצלים מקודשתו של הלובש וה"ה בהיפוך, והלובש אותם אחריו יאצל עליו מאותו הרוח לטוב ולמוטב בסוד אשר ילבשם תחתיו מבניו (ויקרא ו, טז), והנה כשבא יעקב

בגיל ארבעים בדיוק, המדרש מביא שעשו משול לחזיר, מה חזיר זה, בשעה שהוא רובץ, הוא מפשיט את מלפיו כאומר: ראו אני טהור, כך עשו כל ארבעים שנה היה צד נשי אנשים ומענה אותם, וכיון שהגיע לגיל ארבעים דימה עצמו לאביו להראות שהוא חסיד כמו אביו. אמנם נישואים אלו לא היו לרצון אביו, אז מיד לאחר שהפסיד את הבכורה והבין שיעקב הולך לפדן ארם הוא נושא את מחלת בת ישמעאל^כ, אם כי באיחור רב לאחר שנשיו עשו צרות להוריו, ואף הן אשמות בעיוורון יצחק אבינו. עשו לא רצה לפגוע באביו ולכן ביקש להרוג את יעקב אבינו רק לאחר ימי אבל אביו.

עשו הגה 'תורה' משלו, תורה לנוחות שלו, כיבוד אב היה בשבילו הדבר הגדול ביותר ואם צריך להרוג בשביל לזכות בבגדו של האדם הראשון, הוא יהרוג ויקטול^{כז} על מנת להראות את בגדי המלכות לאביו ובכך יכבדו, אם צריך לאכול

איש תם לרמאות אביו והוא לא יכול להוציא דבר מפיו שאינו כלו אמת, אך צורך שעה היה, על כן הלבישתו אמו בגדי עשו כדי שלפי שעה יאציל עליו מבגדי עשו אותה לבוא במרמה. וזהו דאמר אח"כ יצחק לעשו בא אחיך במרמה ויל"ד דהל"ל בא אחיך ורימה אותך, עוד מה טענה הוא זה הלא על זה יצעק עשו כי מה שקנה יעקב במרמה לא יהיה שלו ויקבל הוא הברכות.

כח. הלך עשו להיוועץ עם ישמעאל באומרו: אני ואתה ונמשול בכל העולם כולו, אמרו לו ישמעאל: האיד, השיבו עשו: אביך אוהב אותך כנפשו שנאמר לו ישמעאל יחיה לפניך (יז) ואח"כ כשנולד יצחק אחיך, בא אביך וגרשך והוציאך מביתו ריקם, ולא הניחך לירש מכל אשר לו אפילו פרוטה אחת, כדכתיב: ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ולא די מה שגרם לך יצחק אבי, אלא אף אותי הוציא, ועתה אתה יודע שאין דין לבן להרוג את אביו, אלא האח יכול להרוג את אחיו בשביל נחלתו, שכן מצינו בקין, שהרג את הבל אחיו, ועתה הדין נותן לך להרוג את אחיך (יצחק) שהוציאך מכל ממונה ומכל אשר לך, ואני גם כן אהרוג את אחי, ואח"כ נירש את כל העולם כולו, ונהיה אנחנו שולטים שנינו בכל מה שהיה לאברהם אבינו, אמר לו ישמעאל: איני יכול להאמין בדבריך מפני שאתה הפכפך, אמר לו עשו: אם אני אקח את בתך תאמין לי, אמר לו: הן, מיד ויקח את מחלת וגו' לו לאשה (אגדת בראשית). יוצא ממדרש זה שרצון עשו לכבד את אביו עד הסוף, ואם צריך להורגו בגלל הברכות שנתן ליעקב, לא יעשה על ידו כי אם ע"י אחיו ישמעאל, יתכן לומר שישמעאל סובב את עשו בכחש, שהרי ישמעאל שב בתשובה, כדברי המדרש שהרי הפסוק מעיד: ויקברו אותו יצחק וישמעאל (כה, ט) למרות שישמעאל בכור הנהיג יצחק לפניו לפי שהיה יודע בו שהוא צדיק ממנו. (רש"י).

כט. את נמרוד, ביום מיתת אברהם הרג עשו את נמרוד ונטל את בגדי החמודות, הם הבגדים שלבסוף הצליחו להוציא את הבכורה והברכה מעשו ליעקב אבינו.

כשרל' אז מבחינתו הכל כשר לזהל', אמנם לתאווותיו האישיות הקפיד לקחת את נשיו בגיל ארבעים בדיוק כפי שעשה להבדיל אביו יצחק עם רבקה שנשאה בגיל ארבעים, אך נישואין לא היו לרוחם של הוריו ואף הוא עצמול', אך הוא רצה למלא תאווותיו, ואם יצחק חפץ שיעקב ישא אשה מבנות פדנה ארם, אז עשו רץ לבית ישמעאל ונושא את בת דודו מחלת, ודברי הגמ' ב"ק (צב:) לא לחנם הלך ורזיו אצל עורב, אלא מפני שהוא מינו, ישמעאל יוכיח את עשו ומעשיו הרעים.

יצחק אבינו רצה לברכו כגדול, שביקש וצא השדה וצודה לי צידה, כתיב צידה וקרי ציד, אותו איש יודע ציד, שצד אביו, ביקשו יצחק בסוף ימיו לברכו, היינו שיעשה תשובה ויתקן מעשיו, אך הוא נותר בזוי וקמול' אותו ציד שידע לצוד ולרמות את אביו בפיו ושואלו היאך מעשרין את המלח ואת התבן, נותר עשו קמון לאחר שנמלו הברכה והבכורה, וכמו שאומר הנביא עובדיה (א. ב) קמון נתתיך בגוים בזוי אתה מאד. ופרש"י כלפי שקראו אביו בנו הגדול ואמו בנה הגדול אמר הקב"ה לפני קמון הוא רבותינו דרשו קמון שלא היה להם לא כתב ולא לשון, והמצודת דוד פירש על עשו הנה קמון נתתיך – בתחילת ממשלתך בארץ שעיר הנה אז היית קמון בעכו"ם ומבוזה מאד ביניהם כי היתה ממלכה שפלה. ובנבואת עובדיה הנביא מסיים ועלו מושעים בהר ציון לשפט את הר עשו והיתה לה' המלוכה.

ל. ויתכן לומר משום כך רצה עשו להביא אוכל כשר כי סבר שאם לא יהיה כשר הברכות לא יחולו עליו.

לא. והכל תלוי, אם מצא, מוטב, ואם לאו, להביא מן הגזלות ומן החמסי, אצל עשו כל הדרכים כשרות מבחינתו.

לב. שהרי את בגדי החמודות החביא בבית אביו ואמו מפחד שנשיו ימכרו זאת.

לג. יצחק חשב שהוא צריך להסתלק מן העולם, שחשב שהגיע לפרק הסתלקות אמו שנפטרה בגיל מאה עשרים ושבע, ויצחק באותה עת היה בן מאה עשרים ושלוש, וידוע שאדם מגיע לפרק אבותיו ידאג חמש שנים לפניו וחמש שנים לאחר כן, ומכאן חששו של יצחק ורצונו היה לברך את עשו.

לד. בזוי שביקש לעצמו הלעיטני נא, כמו גמל שאוכל ומבלע, עם התנהגות שפלה לא ראוי הוא.

פרשת ויצא

בא גר

ותאמר לאה בא גר (ל, יא)

ובמדרש: אתיא גדא דביתא, אתא גדא דעלמא, בא מי שעתיד לגדור משתיתן של עובדי כוכבים, ומנו, אליהו. אליהו משל מי, רבי אליעזר אמר משל בנימין וכו' רבי נהורא: משל גר היה וכו'.

פעם אחת נחלקו רבותינו בדבר, אלו אומרים: משל גר, ואלו אומרים: משל בנימין. בא (אליהו) ועמד לפניהם. אמר לה: רבותינו, מה אתם נחלקים עלי, **מבני בניה של רחל אני.** (ב"ר פרק עא).

קיימת מחלוקת בין החכמים לאיזה שבט מיוחס **אליהו הנביא**, לדעת מדרש אגדה (במדבר כה) בשם ר"ל שפינחס הוא אליהו, אמר לו הקב"ה אתה נתת שלום ביני ובין בני ישראל, אף לעתיד לבוא אתה עתיד ליתן שלום ביני וביניהם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג, כג), והיתה לו ולזרעו אחריו, שיהיו מבורכים ממני לעולם.

יוצא לדעת מדרש אגדה שפינחס הוא משבט לוי.

ושיטה נוספת שהובאה במדרש (ב"ר פרשה עא): אליהו משל מי, ר' אליעזר אמר: משל **בנימין**, דכתיב ויערשיה ואליה וזכרי בני ירוחם וכו' כל אלה בני בנימין (דברי הימים-א ח, כז - מ), ר' נהוראי אמר משל **גר** היה, הו"ד ויאמר אליהו התשבי מתושבי גלעד...

יוצא לשיטת המדרש דאליהו משבט **בנימין** וי"א משל **גר**, כמובא לעיל.

א. בזהר (חדש כרך ב מגילת רות מב.) אמר ר"א אליהו דא פנחס. ועוד ברעיא מהימנא (כרך ג פנחס רטו.): אבל בגין דאליהו דאיהו פנחס.

ב. וכן דעת פרקי דרבי אליעזר (פמ"ו:ד') אליעזר אומר קרא שמו של פנחס בשמו אליה, אליהו מתושבי הגלעד שעשת תשובה ישראל בהר גלעד ונתן לו הקב"ה שכר טוב ולבניו הצדיקים למען כהונת עולם, שנאמר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהנת עולם..

הדבר נתון במחלוקת להיכן מייחסים את אליהו דלא יתכן שיתייחס לשלשה שבטים, והרי אליהו הנביא הוכיח בתשובתו לחז"ל השיב: **מבני בניה של רחל אני**, ואם כן, בתשובתו פסל את שבט לוי ואת שבט גד, מדוע עדיין צריכים למחלוקת כאשר הודיע שהוא מבניה של רחל **אמנו**.

ובדברי הלב"ג, (מלכים-א, יז, א), מבאר את היחס בין פינחס לאליהו: וראוי שתדע שכבר הסכימו קצת רז"ל כי **פינחס זה אליהו**, מפני מה שמצאו ביניהם מן ההתייחסות. והנה נזכר בתורה שהשם יתברך נתן לו את בריתו שלום, ואמר הנביא בריתי היתה אתו החיים והשלום. ולזה ידמה שכבר נתן השם לפינחס אורך ימים נפלא. והנה מצאנו שהיה כהן בימי פילגש בגבעה, ובימי דוד מצאנו כתוב **ופינחס בן אלעזר נגיד היה עליהם לפניו וד' עמו**, וכבר בארנו בספר שופטים כי הוא היה מלאך ה' שנראה אל גדעון ואל יפתח, והיה נושא אותו רוח ה' כמו מלאך ה' כמו שמצאנו גם כן באליהו. ולזה אמר ותורה יבקשו מפיהו כי **מלאך ה' צבאות הוא**. ולזאת הסבה אמר לפניו וד' עמו.

והנה מצאנו באליהו שאמר לה' יתברך קח את נפשי כי לא טוב אנכי מאבותי, ר"ל שאין לו לחיות תמיד בזה העולם, אבל ימות בדרך כל הארץ, כי לא טוב מאבותיו. וכו' ומצאנו גם כן שלא מת בעת אשר לוקח מעל ראש אלישע, וזה כי אחר זה בא מכתב אליהו אל יהורם בן יהושפט. ולזה תמצא שאמר מלאכי הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא, עם ה"א הידיעה, ולפי שמצאנו זה האורך הנפלא

ג. וכן הובא בחז"ל בכמה מקומות ונציין לגמ' ב"מ (קיד:) מסופר שאחד החכמים ראה את אליהו בבית הקברות של גויים, ושאל אותו: האם לא כהן אתה, אליהו לימד אותנו שקברי גויים אינם מטמאים.

ועוד במדרש (משלי ט, ב) מעשה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ורבי יהושע הגרסי תלמידו היה משמשו. ערב יום טוב נפטר ממנו והלך לביתו. בא אליהו ועמד על פתח ביתו. אמר לו: שלום עליך רבי. אמר לו: שלום עליך רבי ומורי, אמר לו: כלום אתה צריך, אמר לו: כהן אני ובאתי להגיד לך שרבי עקיבא מת בבית האסורים. מיד הלכו שניהם לבית האסורים ומצאו פתח שער בית האסורים פתוח ושר בית הסוהר היה ישן וכל העם בבית האסורים היו ישנים. השכיבו את רבי עקיבא על המיטה ויצאו. מיד נטפל אליהו זכור-לטוב ונטלו על כתפו. וכשראו רבי יהושע הגרסי כך, אמר לאליהו: רבי, הלא אמרת לי, אני אליהו כהן וכהן אסור לטמא במת, אמר לו: דיין רבי יהושע בני, ח"ו, שאין טומאה בצדיקים ולא בתלמידיהם. והיו מוליכין אותו כל הלילה עד שהגיעו לטיפלון של קסרין וגו' ונפתחה המערה לפניהם וגו' השכיבו את רבי עקיבא על המיטה ויצאו. וכיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על המנורה. וכשראה אליהו כך, פתח ואמר: אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה.

מן החיים לאליהו, והנה מצאנוהו ג"כ לפינחס, כמו שזכרנו, ומצאנו בשניהם נשיאת רוח ה' אותם, כאילו הם מלאכי ה', ומצאנו ברית החיים לפינחס כמו שזכרנו – הנה מן הראוי שנאמר כי פינחס זה אליהו כי יותר ראוי שיונה זרות אחד משיונחו שני זריות. עכ"ל.

אליהו הנביא

מצינו בחז"ל כמה דרושים אודות חייו של אליהו הנביא, ועיין ברכות (ג.) תניא, אמר רבי יוסי: פעם אחת הייתי מהלך בדרך, ונכנסתי לחורבה אחת מחורבות ירושלים להתפלל. בא אליהו זכור לטוב ושמר לי על הפתח (והמתין לי) עד שסיימתי תפילתי. לאחר שסיימתי תפילתי אמר לי: שלום עליך, רבי, ואמרתי לו: שלום עליך, רבי ומורי, ואמר לי: בני, מפני מה נכנסת לחורבה זו, אמרתי לו: להתפלל. ואמר לי: היה לך להתפלל בדרך, ואמרתי לו: מתיירא הייתי שמא יפסיקו בי עוברי דרכים. ואמר לי: היה לך להתפלל תפלה קצרה. באותה שעה למדתי ממנו שלשה דברים: למדתי שאין נכנסין לחורבה, ולמדתי שמתפללין בדרך, ולמדתי שהמתפלל בדרך – מתפלל תפלה קצרה, וראה במועד קטן (כו.) אמר ליה ריש לקיש לרבי יוחנן: **אליהו חי הוא**, ובמסכת דרך ארץ (פ"א עריות הי"ב) הנושא אשה ההוגנת לו, אליהו נושקו והקדוש ברוך הוא אוהבו.

ובמשנה ב"מ (פ"ג מ"ד) שנים שהפקידו אצל אחד זה מנה וזה מאתים, זה אומר שלי מאתים וזה אומר שלי מאתים, נותן לזה מנה ולזה מנה, והשאר יהא מונה עד שיבא אליהו. אמר רבי יוסי אם כן מה הפסיד הרמאי, אלא הכל יהא מונה עד שיבא אליהו:

ובמדרש (ב"ר פרשה עז) את מוצא כל מה שהקב"ה עתיד לעשות לעתיד לבוא הקדים ועשה על ידי הצדיקים בעולם הזה, הקב"ה מחיה מתים ואליהו מחיה מתים, הקב"ה עוצר גשמים ואליהו עוצר גשמים, הקב"ה מברך את המועט ואליהו מברך את המועט.

ד. עיין ברמב"ם (פי"ב מהל' מלכים ה"ב) אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכיות בלבד, יראה מפשוטן של דברי הנביאים, שבתחילת ימות המשיח תהיה מלחמת גוג ומגוג, ושקודם מלחמת גוג ומגוג יעמוד נביא לישראל ולהכין לבם, שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה וגו',

נראה דייחוס אליהו הנביא לפינחס **בא מצד הרוח**, בדברים הרוחניים הדומים ולא מצד השבט, בן אחר בן וכו', כמובא בזהר הק' (כי תשא קצ.) פינחס הוא אליהו ודאי בדרגא חדא. יוצא דיתכן שאלהו מבני בניה של רחל, אך מבחינה רוחנית הוא כדוגמת פינחס, שקינא לה' במעשה זמרי וכזבי.

ונראה להביא ראיה ממרדכי היהודי כמובא במגלה (ב, ה) **איש יהודי**, שלמרות שהיה משבט בנימין ייחסו הכתוב ל'איש יהודי', עיין בדברי גמ' (מגילה יב: יג.) שהביאה ה' סיבות לנאמר **איש יהודי** כלפי מרדכי.

שיטת רב נחמן, מוכתר בנימוסו¹, ולכן ניתן לו שם נאה (רש"י) השם יהודי לא בא לתאר השבט כי אם התכונה.

הסבר שני של רבה בר בר חנה בשם ריב"ל כי אביו של מרדכי היה משבט בנימין ואמו משבט יהודה.

חכמים אמרו כי משפחות מתגרות זו בזו, משפחת יהודה אומרת אנא גרים דמתיליד מרדכי דלא קטליה דוד לשמעיי בן גרא, ומשפחת בנימין אמרה מינאי קאתי.

רבא אמר "כנסת ישראל אמרה לאידך גיסא, ראו מה עשה לי יהודי ומה שילם לי **ימיני**, מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעיי דאתיליד מיניה מרדכי דמיקני ביה המון, ומה שילם לי **ימיני** דלא קטליה שאול לאגג דאתיליד מיניה המון דמצער לישראל. ופרש"י: לצעקה ולא לשבת, איש יהודי ואיש ימיני גרמו לי הצער הזה.

רבי יוחנן אמר, לעולם מבנימין קאתי, ואמאי קרי ליה יהודי על שום שכפר בעבודה זרה, שכל הכופר בע"ז נקרא יהודי, דכתיב **איתי גוברין יהודאין**. (וסיפיה דקרא לאלהך לא פלחין-רש"י).

ה. ובתוס' רי"ד הביא, דיש גורסין מוכתר בנימוסו כעדי, והיינו, שכשם שאדם מתפאר בעדיו, כך היה מרדכי מתפאר בשמותיו, דהאי דקרו ליה ימיני ויהודי, היינו דבאמת מבנימין קאתי, אלא דעל שם גדולתו - היו קוראין לו יהודי, לשון גדולה.

ועיין במדרש (אסתר רבה) הקשה למה נקרא שמו יהודי והלא ימינו הוא, ותרין המדרש: לפי שייחד שמו של הקדוש ברוך הוא כנגד כל באי עולם הח"ד (אסתר ג, ב): לא יכרע ולא ישתחוה.

וי"א שהיה שקול כאברהם בדורו מה אברהם אבינו מסר את עצמו לתוך כבשן האש והחזיר והכיר לבריות גדולתו של הקב"ה הח"ד (בראשית יב, ה): ואת הנפש אשר עשו בחרן אף מרדכי בימיו הכירו הבריות גדולתו של הקב"ה הח"ד (אסתר ח, יז): ורבים מעמי הארץ מתייחדים, וייחד שמו של הקב"ה וקדשו ולפיכך נקרא יהודי דכתיב **איש יהודי** אל תקרי יהודי אלא יחדי.

ויצא אפוא דאליהו הנביא מבני בניה של רחל' ומה שדרשו ז"ל במדרש האמור בתחלה: אליהו משל גד היה וכו', זה בזכות הברכות שברך יעקב אבינו את בניו גד גדוד יגודנו והוא יגוד עקב (בראשית מט, עט), ובמדרש תנחומא שהגואל הבא **בעקב** הוא מוגד זה שבא בעקב, מלשון עקבתא דמשיחא^א, הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא (מלאכי ג).

ולענין שבט לוי כאמור בזהר הק' (כי תשא קצ). **פינחס הוא אליהו** ודאי **בדרגא חדא**, שאליהו היה בדרגה אחת עם אליהו.

ו. כתב רבי יוסף קרא (נוסח א) לא מפני שהיה משבט יהודה נקרא 'איש יהודי', כי שבטו היה מבנימין, אלא מפני אשר הגלה מירושלים עם הגולה אשר הגלתה עם יכניה מלך יהודה - מפני שהגלה עם שבט יהודה נקרא גם הוא 'איש יהודה', אבל מכל מקום שבטו מבנימין היה. אבל לפי שהיו שבט יהודה ובנימין מחוברין יחד, שכל מקום שגלה שבט יהודה גלה שבט בנימין עמו, נקראו שבט בנימין שגלו עם שבט יהודה 'יהודים' כמו שנקראו שבט יהודה. ולפי ששבט יהודה עיקר ושבט בנימין טפל לו, לפיכך נקרא כל איש מבנימין שגלה עם שבט יהודה 'איש יהודי'.

ז. בשער הגלגולים לרבנו האר"י (הקדמה לב), כתב: ונמצא, כי ד' בחי' נכללו בפינחס, האחת, היא נפש פינחס עצמו כשנולד, כי אע"פ שהיתה כלולה מב' טפין דיוסף ויתרו, נקראים נפש אחת. הב', היא נפש נדב ואביהוא, כשבאה בסוד עבור, וגם זו נפש אחת נקראת ולא שתים, כנודע מספר הזהר בפרשת אחרי מות דנב ואביהוא תרי פלגי גופא הוו. והשלישית, היא נפש הנקראת אליהו התשבי משרש גד. הרביעית, היא נפש הנקראת אליהו דשרש בנימין.

ח. גמ' סנהדרין (צז). בעקבות משיחא חוצפא יסגא (תרבה), ויוקר יאמיר: הגפן תתן פריה והיין ביוקר, ומלכות תהפך למינות, ואין תוכחת, וגו' והאמת תהא נעדרת, וגו' פני הדור כפני הכלב, הבן אינו מתבייש מאביו. ועל מה יש לנו להשען, על אבינו שבשמים.

התגלות ה' לאומות העולם

ויבוא אלוקים אל לבן הארמי בחלום הלילה (לא, כד)

ובמדרש אמר רבי יוסי אין הקב"ה נגלה על אומות העולם אלא בלילה בשעה שדרך בני אדם לפרוש זה מזה, הדא הוא דכתיב בשעפים^ט מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים (איוב ד, יג) וכו' ואלי דבר יגונב (שם יב), רבי חנינא בר פפא ורבנן, רבי חנינא בר פפא אמר משל למלך שהיה הוא ואוהבו במרקלין, וביניהם וילון. כל זמן שהיה רוצה לדבר עם אוהבו היה מקפל את הוילון עד שרואהו פנים אל פנים ומדבר עמו, אבל לאחרים אינו עושה כן, אלא מדבר עמהם, ומחיצת הוילון פרוסה, ואינם רואים אותו. ורבנן אמרי, משל למלך שהיתה לו אשה ופילגש. כשהוא הולך אצל אשתו, הולך הוא בפרהסיא וכשהוא הולך אצל פילגשו, הוא הולך במטמונים. כך אין הקב"ה נגלה על אומות העולם, אלא בלילה, וזה שאמר הכתוב ויבוא אלוקים אל אבימלך בחלום הלילה (כ, ג), ויבוא אלוקים אל לבן הארמי בחלום הלילה (לא, כד).

שני משלים שהובאו במדרש, האחד מדבר על וילון שהיה חוצץ בין המלך לאוהבו, המחיצה היתה מפרדת אך כשאוהבו נמצא המחיצה נופלת.

והמשל השני למלך שהיתה לו אשה ופילגש, שעם אשתו המלכה הולך עמה ואינו מתבייש אך עם הפילגש (שאינה אשתו) הולך עמה בסתר.

וכאן צריכים לשאול מדוע רז"ל הצריכו להביא שני משלים להבחיר לנו אודות ההבדל התהומי בין גדולי עם ישראל לבין גדולי או פשוטי העכו"ם, שכלל וכלל אין מה להשוות, כמובא בגמ' ברכות (ז). וא"ר יוחנן משום ר' יוסי שלשה דברים בקש משה מלפני הקב"ה ונתן לו בקש שתשרה שכינה על ישראל ונתן לו שנאמר הלא בלכתך עמנו (שמות לג, טז) בקש שלא תשרה שכינה על עובדי כוכבים ונתן לו שנאמר ונפלינו אני ועמך (שם) בקש להודיעו דרכיו של הקב"ה ונתן לו שנאמר הודיעני נא את דרכיך (שם, יג).

ט. פירש המצודות דוד בשעפים, בעת היו המחשבות מלאות מחזיונות לילה ר"ל מראיית הדמיונות הנראים בלילה על המשכב והיא תחלת הלילה שאז הרעיונים מלאים מדמיונות שהרהרו ביום.

י. מפליא שהפסוקים חולקו מן הסוף להתחלה, תחלה המדרש מציין את הפסוק יג (איוב פרק ד) ולהשלמה מוסיפים את פסוק יב.

על מנת להשיב על השאלה עלינו להקדים בביאור חלום אבימלך שהיה שונה לחלוטין מלבן, אצל אבימלך כתוב ויבוא אלוקים אל אבימלך בחלום הלילה ויאמר לו הנך מת על האשה אשר לקחת וגו' (בראשית כ, ג) אך בחלום ניתנה אפשרות לאבימלך להשיב באומרו: הגוי גם צדיק תהרוג (שם, ה), הלא הוא אמר לי אחותי וכו' ובניקיון כפי עשיתי זאת. וכאן משיב לו הי"ת: גם אנכי ידעתי כי בתום לבבך עשית וכו' ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא"י וגו'.

ואילו אצל לבן ויבוא אלוקים אל לבן הארמי בחלום וכו' השמר לך פן תדבר עם יעקב מטוב עד רע (לא, כד), וכאן לא קיים כל דו שיח בין הי"ת ללבן, אלא כאן קבע הקב"ה עובדה ללבן שצריך להיזהר מלדבר עם יעקב מטוב עד רע, ויודעים דברי רז"ל ביבמות (קג:) מדוע צריך להיזהר מהטוב אלא תלמד מפה שטובתן של רשעים, רעה היא אצל הצדיקים, ע"כ, לבן רצה להרוג את יעקב ואת כל משפחתו"י.

ואכן לבן נזהר ופונה ליעקב מה עשית ותגנוב וכו' למה נחבאת לברוך ותגנוב אותי וכו' ולא נמשתני לנשק לבני וגו', עד כאן מתחמק מלספר את הפחד מהחלום, וכאן פה זה חלום אמיתי שבו מתגלה הי"ת ומתרה בלבן, וכאן לבן לא ידע איך לעמוד מול יעקב שהרי כל מילה מיותרת הוא עובר על צו הבורא ית' וינקם בו לאלתר, אך לבסוף הוא מתאר את המניע: יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם אמש אמר אלי לאמר השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע (לא, כז-כט). לבן מוכיח את פחדו מול הי"ת.

וכאן צריכים לשאול מדוע פונה הי"ת ללבן ומציין את עיר הולדתו ארם, באומרו: ויבוא אלוקים אל לבן הארמי בחלום הלילה (לא, כד), וכי לא היינו יודעים שזה לבן, הרי יעקב אבינו מכנה את לבן כבן נחור ע"ש הסבא ולא על שם עיר מוצאו, נקדים שרק שנים בכל התורה כונו ארמי, בתואל ולבן, ויש לברר כנגד מי מכוון האמור בפרשת הביכורים ארמי אוֹבֵד אֲבִי וכו' (דברים כו, ה). פירש"י ארמי אבד אבי – מזכיר חסדי המקום ארמי אוֹבֵד אֲבִי, לבן בקש לעקור את הכל, כשרדף אחר

יא. ובמדרש מקשה ואם אינו נביא אינו צריך להשיב אותה, ועיין גם במסכת מכות (ט:)

יב. אגדת בראשית (פנ"ד) על הפסוק בתהלים שיר למעלות אשא עיני אל ההרים (קכא, א) בשעה שברח יעקב מן לבן, והלך לו וישב בהר, ושמע לבן והשיגו, שנאמר וישג לבן את יעקב ויעקב תקע את אהלו בהר (לא, כה). והיה לבן מבקש לילך ולהרוג ליעקב, שכן משה אומר: ארמי אוֹבֵד אֲבִי וגו' (דברים כו, ה).

יעקב, ע"כ יוצא שאין הכוונה לבתואל כי אם ללבן הארמי, אמנם אובד אבי, היינו רצה לאבד את יעקב אבינו¹ ובא הי"ת והודיעו השמר לך מדבר עם יעקב מטוב עד רע, מספיק על רצון ושאיפה שהיתה ללבן בשביל להתרות בו כדין², שאלמלא כן היה נלחם לבן ביעקב, איננו יודעים את התוצאה של מלחמה זו, אך בוודאי זה היה יוצר קושי בין יעקב אבינו לבין לבן, כפי שמופיע בתחלת פרשת וישלח ויירא יעקב מאד ויצר לו (לב, ה) וירא שמא יהרג, ויצר לו אם יהרוג אחרים (רש"י), ואף כאן בפרשתנו חשש יעקב שהוא יהרוג את לבן או ההפך.

ההבדל בין פרעה ללבן

ידוע מש"כ בהגדה של פסח שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ולבן בקש לעקור את הכל, ולא מובן מדוע פרעה שהרג הרבה תינוקות של בית ישראל, לעומת לבן שלא עשה כלום, וכאן כותב בעל ההגדה שלבן ביקש לעקור הכל, (וקיימים פירושים רבים³ ואכמ"ל), אך על מנת להשיב ההבדל שבין פרעה ללבן, מקבל משמעות

יג. ובספרי דברים (כי תבוא פ' שא) ואמרת לפני ה' אלוֹקֶיךָ ארמי אובד אבי, מלמד שלא ירד אבינו יעקב לארם אלא על מנת לאבד, ומעלה על לבן הארמי כאילו איבדו

יד. וראה מדרש תהלים (ל): ר' נחמיה אמר: חשב אדם לעבור עבירה, אין הקב"ה חושבה עד שיעשנה. ואם חשב לעשות מצוה ולא הספיק לעשותה, עד שלא עשאה, מיד הקב"ה כותבה כאילו עשאה וכו' אבל בנכרי, אם חשב לעשות רעה, אפילו לא עשאה, הקב"ה חושבה כאילו עשאה, שנאמר ארמי אובד אבי (דברים כו, ה). וכי איבד לבן ליעקב, אלא על ידי שחשב לאבדו, חישב לו הקב"ה כאילו איבדו.

ועוד במשנת רבי אליעזר (פרשה ט עמ' 163) זכך את מוצא בלבן ארמי אבד אבי. וכי הרגו, אלא כיון שחישב להרגו כאלו עשה. והרי אין הקב"ה נפרע מן האדם על ידי המחשבה אלא על ידי המעשה. וכו' אלא שתי מחשבות הן: מחשבה שיש עמה מעשה, הרי היא כמעשה, ומחשבה שאין עמה מעשה, אינה כמעשה. כיצד, רוצח שחישב להרוג, נטל את כלי זינו ויצא ולא השיג חבירו, זו מחשבה שיש עמה מעשה, מעלין עליו כאלו הרגו. חשב ולא נטל את הזיין, זו מחשבה שאין עמה מעשה ואינה כמעשה.

טו. וכך פירש מרן החיד"א, אמנם פרעה ידוע לנו חטאו וזממו, הרי פחד שיצא מושיען של ישראל אשר יגאל אותם, אם כן, לכאורה עשה ב'צדק' את מעשהו החמור, אבל לבן בתפקידו אשר מזנב אחר עם ישראל, עשה מעשה שבגינו ירדנו לגלות מצרים והגענו עד אשר הגענו, בכך שהחליף בין רחל ללאה בכוונה תחילה להצר את עם ישראל, אילו רחל הייתה רעייתו של יעקב אבינו הראשונה אז הוולד הראשון היה יוסף הצדיק, דידוע ראשית אוני (הראשית היה ראובן במקום יוסף), ואז לא היו מתקנאים בו אחיו, ובכך יוסף לא היה נמכר לעבד וכו'.

חדשה ע"פ האמור התורה"ק בוידוי מעשרות: ארמי אובד אבי, מה הכוונה. אולי אובד הוא כפי שנאמר בנביא ישעיה (כו, יג) ובאו האובדים מארץ אשור וגו', לבן אמנם לא הרג יותר מאשר פרעה הרשע, ויתכן לומר שהרצון שלו להרוג את יעקב ובניו ונשיו וכו' לא היתה להריגה גופנית אלא רוחנית, שחפץ היה להחזירם לחרן, לבטל את האבות הקדושים, ומאחר ולא הותיר יעקב אבינו ברירה ללבן, אמר לבן לאחר המפגש המבעית מול ה' יתברך, אמר ועתה הלוך חלכת כי נכסוף נכספתה לבית אביך (לא, ל), רצון לבן היה שיעקב ישתקע לצמיתות בחרן ולא יחזור לבית אביו אשר בארץ כנען. ולכן באה התורה והדגישה **אובד אבי**, היינו שניסה לשמור אותו לנצח בגלות.

ובידי מעשרות אומרים: ועתה הנה הבאתי מראשית פרי האדמה אשר נתת לי ה', היינו שמחשבת לבן שנשתקע בגלות עולמית או בחרן או במצרים, לא צלחה וכעת אנו בארץ הקודש ומביאים את היבול לבית המקדש.

נחזור לדברי המדרש שהובאו בתחילה בדוגמת שני המשלים, לבן שייך למשל הוילון שבו דיבר עמו הי"ת באמצעות מסך, העביר אליו את המסר ותו לא, מכאן תפקידו לספר בדיוק מה ארע לו, ואין לו אפשרות לטעון טענות, ולכן בא לבן בטרונא כלפי יעקב שהקב"ה פנה אליו באומרו: השמר לך מדבר עם יעקב מוטב עד רע, לבן העביר את המסר בדיוק.

ואילו אצל אבימלך המושל השני של פילגש, כאן בפילגש שוחח עמו הי"ת וניתן היה לאבימלך לשאול ולהקשות, אך בבואו לפני אברהם אבינו לא גילה לו שה' יתברך נגלה אליו באומרו: מה עשית לנו ומה חמאתי לך כי הבאת וכו' מעשים

ועתה מה שגרם לבן שהחליף את האחיות, והאחים יסתכסכו עם אחיהם יוסף וימכרו אותו לישמעאלים, ויוסף יתגלה לאחיו ולבסוף ישאר עם ישראל בגלות מצרים, וחס ושלום יגיעו לשער נ' שערי טומאה ובכך לא יגאלו לעולם חלילה.

אז אם כן מובן פירושו של מרן חיד"א, שלבן ביקש לעקור את הכל, היינו את כל עם ישראל, ואילו פרעה ביקש להרוג את הזכרים, אבל עם ישראל יותר חכם והיו מחביאים את ילדיהם, ובכך עם ישראל נגאל ונושע בזכות זה.

מז. המצודת דוד פירש האובדים, לפי שלא חזרו לארצם מעת שגלו שמה לבן קראם אובדים.

אשר לא יעשו עשית עמדי (כ, ט) ואכן אברהם משיבו בפסוק הבא: רק אין יראת אלוקים במקום הזה, וכאן אברהם אבינו השיב לו טובה והתפלל אל האלוקים וירפא אלוקים את אבימלך וגו' (כ, יז).

נסכם אצל אבימלך היתה התגלות בלילה בסתר כלשון חז"ל במטמונים, כך שאברהם אבינו שהוא בבחינת אשה לא ידע מהמפגש של הי"ת עם אבימלך. ואילו אצל יעקב זה שונה, הוילון כיסה בין הי"ת ללבן, כך שלבן שהתרעם שלא ניתנה לו האפשרות לדבר בחלום כאבימלך, רמז על זאת באומרו: יש לאל ידי לעשות עמכם רע"י (לא, כט), שלא הצליחה דרכו.

יז. ובמדרש הגדול שהרשעים משתבחין ברעה ומפרסמים עצמם, ושאלמלי לא נראה לו ה' בחלום כבר היה בלבו לעשות רע, והיא לא תצלח.

פרשת וישלח

זכות הזקן

ויבואו על העיר במח ויהרגו כל זכר (לד, כה)

ופירש"י במח שהיו כואבים ומדרש אחר במוחים היו על כחו של זקן.

ובמדרש: שמואל שאל ללוי בר סיסי. אמר ליה: מה דין דכתיב ויבואו על העיר במח. אמר לי במוחים היו על כוחו של זקן, ולא היה יעקב אבינו רוצה שיעשו בניו אותו מעשה, וכיון שעשו בניו אותו מעשה, אמר: מה אני מניח את בני ליפול בידי אומות העולם. מה עשה, נטל חרבו וקשתו ועמד לו על פתחה של שכם. אמר: אם יבואו אומות העולם להזדווג לבני, אני נלחם כנגדן, הוא דהוא אמר ליה ליוסף: ואני נתתי לך שכם אחד על אחיך אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי (מה, כח).

ולפירוש הראשון שהובא ברש"י שבני שכם היו כואבים, שבני יעקב שמעון ולוי באו מצד הטבע, שכידוע יום השלישי הוא היום הכואב מבחינת המילה, ראה גמ' שבת (פז). מניין שמרחיצין את המילה ביום השלישי שחל להיות בשבת שנאמר: ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים. יוצא שיום השלישי למילה קשה למכה יותר מב' הימים הראשונים, ובגמ' (ב"מ פז): אמר רבי חמא בר חנינא: יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומי, וראה בשפתי חכמים יום שלישי למילתו היה ובא הקב"ה ושאל בשלומי, כי אז נתגבר החולי כמו שכתוב ויהי ביום השלישי בהיותם כאבים.

אמנם קיימת מחלוקת האם היום השלישי למילה הוא היום כואב מאשר ב' הימים הראשונים, רבנו בחיי פירש ע"פ חכמת הטבע כי כל שלישי חלוש בכל

א. ראה ר"ן נדרים (לא: ד"ה אמול) שאמר שביום ראשון ושני הוא יותר כואב.

ב. דעת זקנים תמה מדוע המתינו דוקא ליום השלישי, לשיטתם אין לומר שהיו כואבים יותר ביום השלישי מביום הראשון והשני, ותירץ, כי כל אנשי שכם לא יכלו להימול כולם ביום אחד ולא בשנים, וביום השלישי היו כולם כואבים שכבר מלו כולם, מיד ויקחו איש חרבו, ע"כ, הדעת זקנים מחדש לנו שפריסת הימים בין כל תושבי שכם הוא אשר נתן את האות לבני יעקב שכולם סיימו למול, ובדרך הטבע ביום ראשון והשני בוודאי היו כואבים והיום השלישי הוא הקצה של הכאבים

הנבראים כולם, בין שהוא יום שלישי ללידה בין שהוא יום שלישי לימות העולם, שהרי יום שלישי כוכב מאדים, ומפני זה יגדל הכאב בכל מכה ביום השלישי ויהיה הנימול ביום השלישי למילה יותר חלוש. ורבותינו אמרו שמותר לעשות לנימול ביום שלישי למילתו שחל להיות בשבת כל מה שיצטרך כמו בחול ממש לפי שהוא מסוכן ביום שלישי יותר משאר הימים. ע"כ.

ואברהם זקן

ולטעם השני של רש"י שבטחו בכוחו של הזקן הוא יעקב אבינו כמובא במדרש, נראה שסמכו שמעון ולוי גם על זקנם אברהם אבינו ע"ה, ויעבור אברהם בארץ עד מקום שכם (יב, ו) להתפלל על בני יעקב כשיבאו להילחם בשכם, ובאמת מה היתה כוונת אברהם אבינו בתפלה זו, האם להצילם מצד העמים שסביב שכם שכביכול הרגו בני ישראל את הנכרים אז יקומו ויצאו נגדם, כדברי יעקב אבינו עברתם אותי להבאישני ביושב הארץ בכנעני ובפרזי ואני מתי מספר ונאספו עלי והיכוני ונשמדתי אני וביתי (לד, ל), הנה מצד זה התפלל אברהם להציל את יעקב ובניו, ואכן העמים מסביבות שכם לא נלחמו בבני יעקב (לה, ה) כמובא בהמשך ויסעו ויהי חתת אלוקים על הערים וכו' ולא רדפו אחרי בני יעקב, ותירץ מובא הכלי יקר ויתכן לפרש בטח שהיו בטוחים שלא יבקשו הכנעני והפרזי לעשות נקמה בעבורם, כי יאמרו מאחר שנכנסו בדת הנמולים אינם משלנו ויתאשו מהם. ע"כ.

יוצא שפעולת בני יעקב הצליחה. מחד, סמכו ובטחו בזקן הוא אברהם (ויעקב) וגם בטחו בחכמתם שהצליחו לגרום לעם שלם להימול וכדברי הבנים ויענו בני יעקב את שכם ואת חמור אביו במרמה, **היינו בחכמה**, ובני יעקב עשו כאביהם, שהרי יצחק אמר לעשו בא אחיך במרמה ויקח ברכתך (כו, לה) פירש רש"י גם בחכמה, והרא"ם פירש שחלילה לזרע קודש שיעשו רמיה, שיעקב קיבל את הברכות בחכמה (מרמה) מה יעשה יצחק באמירתו: **גם ברוך יהיה**, יוצא לשני הפסוקים במרמה היינו בחכמה, וקשה מדוע יעקב רמן על בניו שעשו בדיוק כפי

ובכך ניצחו שמעון ולוי את כל אנשי שכם.

ג. ראה באילת השחר (עה"ת להגרא"ל שטיינמן זצוק"ל) שדקדק מדוע הואשמו בניו של יעקב וס"ל: דעונשם שלא נטלו ממנו עצה, כמו שאמר להם אח"כ עברתם אותי, מ"מ הם היו בטוחים עליו ויל"ע איך הותר להם להכנס לסכנה על סמך כחו של אביהם יש לומר דחשבו שהם גבורים וכו'.

שעשה הוא עצמו, ייתכן שיעקב כעס על בניו שהם שיקרו באמונתם (ספורנו), יוצא שמה שעשה יעקב אבינו במרמה היה להציל ולהאציל מברכות יצחק ליעקב ובניו עד סוף כל הדורות, ומה שעשו הבנים שמעון ולוי היה מצד הצלה גופא של אחותם דינסה, ופה לא היה אצל יחיד כי אם לרבים, שאם היו הורגים את שכנם וחמור, יתכן לומר שיעקב היה מסכים לזה, אך בזה שהרגו את כל אנשי שכנם, הוציא יעקב מפיו עכרתם אותי להבאישני וגו'.

ונחזור לדברי רש"י בתחלה שהיו כואבים ומדרש אחר במוחים היו על כחו של זקן. האם בשני פירושי רש"י על התיבה בטח, הכונה שהיו כואבים כפשט הכתוב או שהיו במוחים בכוחו של הזקן, יעקב אביהם וזקנם אברהם ע"ה, אולי אפשר לומר ששני הפירושים מחזקים את מעשיהם, שהיו בני שכנם כואבים מצד הברית דוקא, ומאחר שהם לא חשו במוב סמכו על אביהם ובאו והרגו את כל אנשי שכנם, כאמור.

לנסות להשיב על כך, אציע את פירושו של יד יוסף (צרפתי, מגדולי חכמי אמשטרדם) שכאמור הקשה מדוע דוקא ביום השלישי היו כואבים, ולא ביום הראשון והשני, ותירוץ מתייחס ליום השלישי למילתו של אברהם אבינו, שהרי ביום השלישי רץ אברהם אבינו לאורחים וגם אל הבקר רץ, וכתב לחדש שאין הכוונה

ד. כי יעקב קצף על שמעון ולוי בהרגם אנשי העיר בעבור שעשו חמס, כי הם לא חטאו להם כלל ובאו בברית ונמולו, ואולי ישבו אל ה' ויהיו כולם בכלל אנשי בית אברהם, ומן הנפש אשר עשו בחרן (רמב"ן).

ה. ראה עוד במדרש (ב"ר סוף פרשה פ): ויקחו את דינה מבית שכנם ויצאו וכו' א"ר הונא אמרה: ואני אנה אוליך את חרפתי, עד שנשבע לה שמעון שהוא נוטלה. זהו שכתוב: ושאל בן הכנענית (מו, י) - בן דינה שנבעלה לכנעני. רבותינו אומרים: נטלה שמעון וקברה בארץ כנען. ע"כ. רואים את האחריות שנטל שמעון על אחותו ביותר משאר אחיו.

ו. עכרתם, לפירוש השני ברש"י שהביא בשם האגדה (ב"ר פ יב) צלולה היתה החבית ועכרתם אותה, מסורת היתה ביד הכנענים שיפלו ביד בני יעקב, אלא שהיו אומרים עד אשר תפרה ונחלת את הארץ (שמות כג, ל). יעקב אבינו מדמה את פעולת הבנים שמעון ולוי שהקדמתם זמנכם, ולא הייתם צריכים לפעול מול כל אנשי שכנם.

ז. אולי אפשר לומר שהרי באו ג' המלאכים וכדברי המדרש אחד לבשר את שרה, ואחד להפוך את סדום, ואחד לרפאות את אברהם (רש"י), אם כן יוצא שאברהם אבינו שונה מכל שאר האנשים שבא מלאך ורפא אותו, בדרך הטבע היום השלישי הוא היום הקובע בין שני הימים הראשונים הקשים והשלישי יכריע ביניהם, ובתום יום השלישי הוקל ושב ורפא לו, אך אצל אברהם הוטב לו לאחר ב' ימים, ודו"ק.

לכאבים הפיזיים מהמילה כי אם כואבים ומצטערים על שמלו, ועלה בלבם כאב וחרטה על המילה שמלו, ולכן כיון שכוונתם היתה רעה והיו מצטערים על מה שנתגיירו ומתחרטים על הדבר וחזרו לסורם והיו כואבים ותוהים על הראשונות, לכן הותר לבני יעקב להרגם.

אם כן, יוצא לשיטת הירד יוסף שאין מדובר בכאב של המילה כי אם צער על רצון להיות נמול ומזה יהפכו לגרי צדק, וכאן גירותם הוכיחה שזה לא היה מרצונם שהרי תהו על הראשונות וחזרו לסורם, ומצד האחים שמעון ולוי פעלו כדין, שהוכיחו שגירותם לא היתה לשמה, וראה בפרקי דרבי אליעזר (פכ"ט) דיצחק אבינו מל את יעקב ואילו עשו מאם במילה כשם שמאם בבכורה, שנאמר ויבן עשו את הבכורה (כה, לד) ויעקב דבק בברית המילה ומל את בניו ואת בני בניו, ומענין שהיו בני יעקב נמולים, שנאמר: אך בזאת יאותו לנו האנשים וגו', כאשר הם נמולים, מכאן אתה למד שבני יעקב היו נמולים, ומלו לבניהם והנחילום לחוק עולם, ע"כ, יוצא שאנשי שכם לא היו חפצים במילה ולהפוך להיות גרי צדק, כי אם עסקיהם בזימה ולכידת נשים כעשו הרשע שהרי עשו הוכיח שאינו חפץ בברית ומכך הפסדו לבכורה והפסיד גם את הברכה, ולאנשי שכם שנתחייבו מיתה על התעלמותם ממצוה בן מנהיגם שכם, וראה רמב"ם (פ"ט מהל' מלכים הי"ד) וכיצד מצווין הן על הדינין חייבין להשיב דיינים ושופטים בכל פלך ופלך לדון בשש מצות אלו ולהזהיר את העם. ובן נח שעבר על אחת משבע מצות אלו – יהרג בסיף. ומפני זה נתחייבו כל בעלי שכם הריגה, שהרי שכם גזל והם ראו וידעו ולא דנוהו, ובן נח נהרג בעד אחד ובדיין אחד בלא התראה ועל פי קרוביך.

ח. אולם הרמב"ן כתב לחלוק וז"ל: ואין דברים הללו נכונים בעיני, שאם כן היה יעקב אבינו חייב להיות קודם וזוכה במיתתם. ואם פחד מהם, למה כעס על בניו וארר אפם אחר כמה זמנים, וענש אותם וחלקם והפיצם, והלא הם זכו ועשו מצוה ובטחו באלוקים והצילם וכו', אבל ענין שכם, כי בני יעקב, בעבור שהיו אנשי שכם רשעים ודמם חשוב להם כמים, רצו להנקם מהם בחרב נוקמת, והרגו המלך וכל אנשי עירו, כי עבדיו הם וסרים אל משמעתו, ואין הברית אשר נמולו נחשב בעיניהם למאומה כי היה להחניף לאדוניהם. ויעקב אמר להם בכאן כי הביאוהו בסכנה, שנאמר עכרתם אותי להבאישני, ושם ארר אפם, כי עשו חמס לאנשי העיר, שאמרו להם במעמדו וישבנו אתכם והיינו לעם אחד, והם היו בוחרים בשם ובעטו בדבורם, ואולי ישונו אל ה' והרגו אותם חנם, כי לא הרעו להם כלל. וזהו שאמר כלי חמס מכרותיהם. ע"כ.

יוצא משיטת הרמב"ן שחטאם של בני יעקב היה שהפרו את התחייבותם לאנשי שכם, אף על פי שהללו לא הרעו להם כלל, ואף על פי שהיו יכולים לשוב אל ה'.

אם כן, ויבואו בני יעקב על העיר בטח, שמצידם עשו את מה שראו לנכון ולא נמלו עצה כי אם מכוחו של אביהם יעקב וזקנם אברהם, שזכות אבותם^ט מסייעתן וצדקתם עומדת לעד (אבות פ"ב מ"ב).

צדיקים במיתתם

ותמת דבורה מינקת רבקה ותקבר מתחת לבית אל תחת האלון ויקרא שמו אלון בכות (לה, ח)

ובמדרש הגדול שואלים: מפני מה הניחה דבורה את רבקה והלכה לה אל יעקב.

ומתריצים : כיון שנשתתה יעקב עשרים שנה אצל לבן, שלחה לו רבקה את דבורה מינקתה להביאו, וכן הוא אומר: ושלחתי ולקחתיך משם (כו, מה) ופגעה ביעקב בדרך ומתה בבית אל.

מינקת רבקה מוזכרת לראשונה בפרשת תולדות (כד, נט) וישלחו את רבקה אחותם ואת מניקתה^י.

רש"י מביא בשם רבי משה הדרשן שרבקה שלחה את המינקת ליעקב כדי לקרוא לו, כפי שאמרה לו כששלחה אותו. אותה מינקת מתה בדרך והכתוב מציין שהיא נקברה בבית אל.

חז"ל במדרש (כ"ר פא, ח) רבי שמואל ברבי נחמן אמר: לשון יווני הוא: אלון אחר, עד שהוא משמר אבלה של דבורה, באה ליה בשורתא שמתה אמו וגו'.

רבקה אמנו

רש"י מביא דברי המדרש, שיום הסתלקות רבקה אמנו לא נודע, שהעלימו יום מותה, שלא יקללו הבריות כרם שיצא ממנו עשו, אף הכתוב לא פרסמה.

והדברים קשים, וכי רק את עשו הביאה לעולם, והרי גם יעקב אבינו, בחיר האבות, שממנו והלאה ייחוס עם ישראל, מדוע שרבקה אמנו יסתר מאיתנו יום

ט. ופרש רבנו עובדיה מברטנורא שזכות אבותם היא המסייעת אל העוסקין עמהן להוציא לאור צדקן. יוצא ששמעון ולוי הסתמכו על אבותם והוציאו לאור צדקם.

י. לדעת הרמב"ן זו לא אותה מינקת, שהרי רחוק הוא שתהיה הזקנה השליח שתשלח אמו ליעקב.

מותה בשונה משרה אמנו ורחל אמנו, שהתורה כן הזכירה, וכאן רבקה לא רק שאינה מוזכרת אלא מרומזת בהסתלקותה של מינקתה דבורה.

ועוד, אם יום הסתלקות רבקה אמנו לא נודע כי אם בזכות דבורה, מדוע שהתורה תתאר לנו את הסתלקות את יצחק אבינו, שהרי בהמשך (לה, כט) ויגוע יצחק וימת ויאסף אל עמיו זקן ושבע ימים ויקברו אותו עשו ויעקב, שהרי אף גם כאן עשו יצא מיצחק אבינו.

על מנת שנוכל להשיב לשאלה קשה זו, יש להקדים אודות מינקת רבקה, שברור לכל שלא היתה אשה פשוטה שנכתבה בדרך אנג' ללא מעם מיוחד, המלבי"ם מחדש וז"ל: **מודיע שהיתה צדקת**, וכאשר מתה רבקה, בעת ההיא כמ"ש חז"ל ועשו חזר אז אל אביו, לא יכלה לסבול רעת עשו ונשיו, ויצאה אל יעקב ותמת שם. שזכתה למות אחרי הטהרה האמורה ועבודת ה' ולהקבר במקום קדוש בבית אל, אשר נגלו שם האלוקים. שמיתת צדיקים^א מכפרת ע"י ההספד^ב שמספידים עליהם ומזכירים זכיותיהם ושבים בתשובה.

מרים הנביאה נסתלקה, בתיבות: ויבאו בני ישראל כל העדה מדבר צן בחדש הראשון וישב העם בקדש ותמת שם מרים ותקבר שם (במדבר כ, א) וכל סיפור הסתלקותה תואר במספר מילים ספורות: ותמת שם מרים ותקבר שם, רש"י הביא הביא את דברי הגמ' (מו"ק כח.) שמרים אף היא בנשיקה מתה, ומפני מה לא נאמר בה על פי ה', שאינו דרך כבוד של מעלה ובאהרן נאמר (שם לג) על פי ה' באלה מסעי, ע"כ, יוצא אפוא שהסתלקות מרים היתה כמו באהרן. אך בהסתלקות מרים העם רב עם משה רבנו באומרים: ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה' (כ, ג). וכאן שואלים וכי עם ישראל לא הרגיש בפטירתה. ומתרג' הרלב"ג שמרים הייתה מושכת לב ישראל בחכמתה לעבוד השם יתעלה. וכאילו אמר שאם הייתה מרים בחיים לא הרסו ישראל בזה האופן לשאול המים ממשה בדברי קנטורין כאלה.

יא. הגמרא במועד קטן (כח.) דורשת: א"ר אמי למה נסמכה מיתת מרים לפרשת פרה אדומה לומר לך מה פרה אדומה מכפרת אף מיתתן של צדיקים מכפרת

יב. וכפי שאמרו חז"ל (ברכות ו:): אגרא דהספדא דלויי, היינו שכר ההספד הוא הגבהת קול הבכי. ידוע שההספד הוא כבוד המת (ראה הרמב"ם הל' אבל, פ"ב הי"ב) אי לכך מצווה גדולה להספיד את המת כראוי, ומצווה שירים את קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בבכי ולהזכיר שבחיו של המת (ש"ע יו"ד סי' שדמ סע' א).

חז"ל אומרים שבעטייה של הסתלקות מרים התחיל הצמאון למים^ל, ואחת הסיבות שלא היה מים שלא הספידה כראוי, כי במשה"י ואהרן נאמר ויבכו אותם בני ישראל וכאן לא נאמר ויבכו אותה ונאמר ותמת שם ותקבר שם, כי במקום שמתה שם תהא קבורתה לאלתר, ונשכחה כמת מלב, ולא הרגישו בהעדרה כלל, על כן נחסרו להם המים כדי שידעו למפרע שהבאר היה בזכות מרים.

ובתוספתא (סוטה פ"א ה"א) כל זמן שהיתה מרים קיימת היתה באר מספקת את ישראל. משמתה מרים מהו אומר, ותמת שם מרים ולא היה מים לעדה, שנסתלקה הבאר^י.

ונחזור לעצם השאלה, מדוע הוזכרה רק הסתלקות יצחק אבינו ולא רבקה אמנו, אם כי שהוזכרה בפטירת מינקתה דבורה, מצאתי במהר"ל שמחדש שכן אמרו רז"ל בפרק המפלת (נדה לא) כי האם נותנת דם ובשר (וגידים), כל הדברים החומרים שממנו יבא הפחיתות, אבל מן האב יבאו דברים שאינם חומרים כל כך, ולפיכך הפחיתות והרשעות תלוי באם מה שנתנה לו דברים פחותים רעים.

היינו, שהדברים העיקריים והם החומריים שמעצבים את דמות הילד הוא האם, ואילו מן האב מגיעים הדברים היותר רוחניים.

וכאן ניתן לסמוך את דברי רז"ל בגמ' (מו"ק כה) שמיתת מרים נסמכה לפרשת פרה, לומר לך: מה הקרבנות מכפרים אף מיתת הצדיקים מכפרת, ולמה נסמכה

יג. תענית (ט). רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה אהרן ומרים. ושלש מתנות טובות נתנו על ידם, ואלו הן: הבאר וענן ומן. באר בזכות מרים, ענן בזכות אהרן, מן בזכות משה. מתה מרים - נסתלק הבאר שנאמר ותמת שם מרים וכתוב בתריה ולא היה מים לעדה.

יד. וידוע שבזכות מרים הנביאה זכה משה רבנו להיוולד כאמור בסוטה (יב:) שהלך אחר עצת בתו. טו. ראה שבת (לה.) אמר רבי חייא: הרוצה לראות בארה של מרים, יעלה לראש הכרמל ויצפה ויראה כמין כְּבֶרֶה בים, וזו היא בארה של מרים. אמר רב: מעין המיטלטל - טהור, וזהו בארה של מרים. עיין בית יוסף (או"ח סי' רצט) בשם הכלבו: נהגו הנשים לדלות מים במוצאי שבת תכף ששמעו ברכו, שמצינו באגדה שבארה של מרים בימה של טבריא וכל מוצאי שבת מחזירין על כל בארות ועל כל מעינות וכל מי שהוא חולה ויזדמן לו המים ... מיד נרפא. ומעשה באדם אחד שהיה מוכה שחין והלכה אשתו במוצאי שבת לשאוב מים ונתעכבה יותר מדאי ונזדמנה לה בארה של מרים ומלאה כדה מאותן המים. כיון שבאה אצל בעלה כעס עליה ומרוב כעסו נפלה כדה משכמה ונשבר הכד ונפלו מטיפי המים על בשרו ובכל מקום שנתזו המים נרפא השחין.

דווקא לפרה, כי באמת אינה קרבן רק מה שמצינו שקראה חתוב חטאת, (במדבר יט, ט) אבל העיקר הוא, כשם שהפרה באה לקנח צואת בנה כך הצדקת אם כל חי במיתתה מקנחת צואת תולדותיה, וראה במה שכתב התוס' (ד"ה מה) שפרה אדומה מכפרת על מעשי העגל כדאמרינן במדרש, משל לבן שפחה שטינף פלטרין של מלך אמר המלך תבוא אמו ותקנח צואת בנה, ו"א שהקב"ה בחר לטהר מטומאת מת ע"י שריפת פרה אדומה משום שמעשי הפרה תפקידם לכפר על מעשי העגל, וזו כוונת רב אמי מה פרה אדומה מכפרת.

רבקה אמנו ילדה את עשו הרשע, וכל היה דרשה לתקן מעשיו, אך לא הצליחה מחמת רשעותו, ורשעותו לא התחילה מהסביבה אלא בבחינת בטרם אצורך בבטן ידעתיך (ירמיה א, ה), ולא רק שלא הצליחה אף היו מלינים כלפיה, כרם שיצא ממנו עשו, רבקה אמנו בגדולתה הראה הי"ת שאת הסתלקותה יש להסתיר, ורק משום כבודת, שהרי אותו רשע לא השתתף בחלוויה כמובא במדרש"י, וכן יעקב אבינו שהרי היה בחרן, הסתלקותה מנעה כפרה מעשו הרשע, שהרי הסתלקות צדיקים מכפרת כמו קרבן.

ולכן הסתרה זו היתה לטובת יעקב אבינו שהרי מיד לאחר פטירת דבורה (וגם רבקה) וירא אלוקים אל יעקב עוד, שהיה יעקב משמר אבלה של מינקת רבקה, באה לו בשורת אמו שמתה, אומר המדרש תנחומא: אמר הקב"ה עד מתי יהא צדיק זה יושב ומצטער בדין שאראה לו פנים, הדא הוא דכתיב וירא אלוקים אל יעקב"י. ע"כ.

הי"ת הראה פנים ליעקב בזכות אמו ובזכות דבורה מינקת רבקה.

מז. זה לשון פסיקתא רבתי: ומפני מה לא נכתב במיתת רבקה כשל שרה, שנאמר: ותמת שרה, ובשל דבורה שנאמר: ותמת דבורה מינקת רבקה, רבי נחמיה אמר: מפני שהוציאוה בלילה שמתה, והיא צותה כן, אמרה: יעקב בני הצדיק אינו כאן, יצחק הצדיק בעלי יושב בבית מפני שכהו עיניו, יוציאוני ביום, ויהיה עשו הרשע הולך לפני מיטתי, ויהיו אומרים: אוי מן הדד הזה הניק, ע"כ. והדברים מבהילים שקבורת רבקה היתה ללא בעלה וללא בניה וכל זאת בעטיו של בנה עשו הרשע. יז. וזה לשון התנחומא: כיון שחזר מבית לבן אמר הקב"ה, צריך אני לברכו, מיד נגלה עליו הקב"ה וברכו, שנאמר: וירא אלוקים וכו'.

פרשת וישב

התחלת המצוה

ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע (לז, כו)

ובמדרש ר"י בר סימון ורבי חנין בשם ר' יוחנן, כל מי שהוא מתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את אשתו ואת בניו. ממי אתה למד, מיהודה. ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו', היה לו להוליכו על כתיפו אצל אביו. מה גרם לו, קבר אשתו ובניו.

וממשיך המדרש: כל מי שמתחיל במצוה ואינו גומרה ואחר בא וגומרה, היא נקראת על שמו של שני, הה"ד ואת עצמות יוסף אשר העלו בני ישראל (יהושע כד, לב), והלא משה העלם, שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות יג, יט), אלא לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ ואלו נטפלו בהם, לפיכך נקראת על שמו, ואת עצמות יוסף וגו'. מושלים אותו למה הדבר דומה, לליסטים שנכנסו למרתף אחד של יין, נטלו קנקן אחד ושתו, הציץ עליהם בעל המרתף, אמר להם: יערב לכם, יבושם לכם, ימתק לכם. שתיתם את היין, החזירו את הקנקן למקומה. כך אמר הקב"ה לשיכטים, מכרתם את יוסף, החזירו עצמותיו למקומו. (ב"ר פרשה פה פיסקא ג).

ויצא מדברי המדרש שיהודה נענש קשות בפטירת אשתו ובניו, וכמעט שלא נותרה לו כמעט משענת משפחתית, וכל זאת מפני שמנע את עצמו מלהשיב את יוסף לאביו, שהרי ידוע שיהודה היה בעל ההשפעה הגדולה ביותר באחים, שהרי שמעון ולוי היו חפצים בהריגת אחיהם יוסף, כמובא בתנחומא, אולם שאר האחים כיבדו את יהודה, וכאן יהודה במקום לעשות מעשה כמו שעשה ראובן, הוא מציע למכור את יוסף, שהרי באותה שעה שהגיע יוסף השליכו אותו

א. לראובן בשונה מיהודה לא היתה יכולת המנהיגות של יהודה. וכאמור במדרש יהודה סופג את מידת הדין בצורה הקשה ביותר, אילולי פרשת תמר שהחזירה לפחות את שתי בניו ואת רעייתו היא תמר, כמובא בפסוק ולא יסף עוד לדעתה (לח, כו) ברש"י ב' פירוש י"א לא הוסיף, ויש אומרים לא פסק, היינו שזכה במציאתו ועתה שבה משפחתו לשלמות כפי שהיה ערב מכירת יוסף, אשה ושלשה בנים.

ב. תודה"ק מגלה לנו, למען השיבו אל אביו (לז, כב).

לבור ובחרו לאכול ולשתות, ועד אז יבצעו את זממם, וכשהגיעו לברך ברכת המזון, אמר להם יהודה באים להרוג ומנגד מבקשים לברך לה' יתברך, שהרי אין אנו מברכים אלא מנאצים, ואמר להם את המשפט: מה בצע כי נהרוג את אחינו? (ז), ואכן נמנעה הריגת יוסף, ולא נמנעה מכירת יוסף, וידוע שקיים הבדל בין הצלת יוסף ע"י יהודה שהצילו גשמית, ובשונה הצלת יוסף על ידי ראובן, ששם היתה הצלה רוחנית שהרי התורה מעידה שאמר ויד אל תשלחו בו, ומנגד מגלה את מצפון לבו למען הציל אותו מידם להשיבו אל אביו.

האחים, נראה לכאורה שאכן שמעו לאחיהם הגדול, אך פה ראובן נעלם, אמנם התחיל במצוה אך לא סיים זאת, וכאן צריכים לשאול את עצמנו, אם כן מה ההבדל בין ראובן לבין יהודה, שהרי שניהם התחילו במצוה אך לא סיימו, ומי שנענש קשות היה דוקא יהודה בפטירת אשתו ובניו, ואילו ראובן יצא נקי, שהרי חז"ל גילו שאותו הבור שרצה לשלח אותו, היה מלא נחשים ועקרבים, וסיכוי גדול שלא יצא משם חי, אך ראובן זכה ששמו נזכר כמצילו של יוסף.

נקדים לתשובה את דברי הילקוט שמעוני: אמר רבי יצחק בא הכתוב לומר כשאדם עושה מצוה יעשה בלב שלם, אילו היה יודע ראובן שהכתוב מכתוב עליו וישמע ראובן ויצילו מידם, בכתפו היה מטעינו ומוליכו אצל אביו, אילו היה יודע אהרן שהכתוב מכתבו וראך ושמה בלבו בתופים ובמחולות היה יוצא, אילו היה יודע בועז שהכתוב מכתבו ויצבט לה קלי עגלים פטומות היה מאכילה.

המדרש מדגיש את חסדו הגדול של ראובן ואף שלא עשה זאת בפועל, אלא מספיק היה רצון להצילו, דורשים את ראובן לשבח ומגלים לנו שאותה הצלה שראובן היה נוטל את יוסף על כתפו היה מטעינו ומוליכו אצל אביו, ראובן קיבל אישור שזו האמת בהצלה, ואין כאן ענין האם התחיל במצווה ולא גמר, שעצם

ג. נראה שיהודה ושאר האחים לא ידעו מה היתה כוונת ראובן, שהרי רק תוה"ק מגלה למען השיבו אל אביו, ומאחר ויהודה הניח שזה הרצון של אחיו הבכור מנע מצידו את הרג יוסף באומרו מה בצע כי נהרוג את אחינו ובסינו את דמו וגו', יוצא שגם ראובן וגם יהודה נטלו אחריות במניעת הריגת יוסף בשונה מאחיהם.

ראה בפירוש הרמב"ן את המניע של זריקת יוסף לבור מטעם ראובן: וכאשר ראה שלא שמעו לעוזבו אמר להם אם כן אל תשפכו דם בדיכסם. ולא אמר דמו כי הראה עצמו שלא יאמר כן לאהבתו, רק שלא יהיו שופכים דם, לימד אותם שאין עונש הגורם כעונש השופך דם בידיו. ע"כ

העובדה שהתחיל במצוה והיה לו רצון אישי להשיבו לאביו נקרא שגמר את המצוה, וכאן צריכים אנו להבין שה' יתברך בוחן לבות וכליות ידע לתת את השכר המגיע לו, כדברי המדרש: אמר לו בוחן לבות, איך שהתחלת להשיב ילד לאביו, מבניך אעמיד משובב ישראל למוטב, ואיזה זה – הושע בן בארי, שכתוב בו: שובה ישראל (הושע יד, ב).

מה שאין בן אצל יהודה שהרי חטא מכירת יוסף נרשם על שמו, שהרי לא החזיר את יוסף לאביו, ובשונה מראובן שכן רצה, אך נבצר ממנו מחמת כיבוד אב (ראה רש"י לו, כט) ובמכירתו לא היה, שהגיע יומו לילך ולשמש את אביו.

ועוד קשה, שבברכות שברך יעקב מטיח יעקב אבינו בקינמורים בראובן את עונו, פחו כמים אל תותר וגו' (בראשית מט, ג), אמנם גם אחיו שמעון ולוי קיבלו אף הם את מנתם, אך פה יהודה שחשש שהוא "הבא בתור", אך לא היא, ויעקב משבחו אתה יודוך אחיך ידך בעורף אויביך וכו' גור אריה יהודה וגו' (מט, ח-ט), יוצא שראובן לא נכלל בברכות משא"כ אצל יהודה, ונראה שהדבר לא בכדי, יהודה הודה במעשה תמר ונוכה מחטא מכירת יוסף. אך בוודאי יקשה לנו ומה עם ראובן, מדוע שהוא יספוג וחרי אף הוא שב בתשובה וכדברי רש"י על הפסוק וישב ראובן (לו, כט) שפירש בפירוש השני: עסוק היה בשקו ובתעניתו על שבלבל יצועי אביו, וגדולה התשובה שמגעת עד כסא כבוד, שובה ישראל עד ה' אלוקיך (הושע שם), יוצא שתשובתם של ראובן ויהודה הוציאה אותם מכלל בעלי עבירה.

אמנם חזרה בתשובה של יהודה מחקה לו את חטאו, כמובא בספרי על הפסוק יחי ראובן ואל ימות וזאת ליהודה (דברים לג, ו), והמדרש מקשה וכי מה ענין זה לזה היינו ראובן ויהודה, ומתרץ המדרש לפי שעשה יהודה מה שעשה ועמד ואמר: צדקה ממני. כיון שראה ראובן שהודה יהודה, עמד אף הוא והודה על מעשיו. הוי אומר: יהודה גרם לראובן שעשה תשובה. עליהם הכתוב אומר: אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם, להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם (איוב טו יח-יט). יוצא שדוקא יהודה זיכה לאחיו הבכור ראובן ומחק לו חטאו, לכאורה.

ד. ואוצר המדרשים (עמ' תקפד) נאמר שראובן חידש בתפילת שמונה עשרה את ברכת התשובה ויהודה את ברכת חנוך המרבה לסלוח.

פינחס

נחזור לדברי המדרש על יהודה כל מי שהוא מתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את אשתו ואת בניו. ממי אתה למד, מיהודה. ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו', היה לו להוליכו על כתפו אצל אביו. מה גרם לו, קבר אשתו ובניו. יהודה היה צריך לפעול להשבת יוסף כדוגמת אחיו הגדול ראובן, שהרי ראובן זכה למה שזכה שמזרעו נולד הושע הנביא, ועונשו כאמור בפטירת אשתו ובניו, והתשובה זימנה לו דרך לתקן מעשיו, וראה במדרש (במד"ר משות כב ס' ד) וישלח אותם משה וכו' ואת פנחס בן אלעזר הכהן (במדבר לא, ו). הקב"ה אמר למשה נקם נקמת בני ישראל – אתה בעצמך, והוא משלח את אחרים, אלא מפני שנתגדל בארץ מדין, אמר: אינו בדין שאני מצר למי שעשה בי טובה. המשל אומר: בור ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן וכו' ולמה שלח פנחס. אמר: מי שהתחיל במצוה הוא גומרה. הוא השיב את חמתי והכה את המדינית, הוא יגמור מצותו (במד"ר כב ס' ד).

משה רבנו מקיים המצווה במלא עוז ומצווה לגיים חלוצים אלף למטה אלף למטה וכו', אך הפעולה של הנקמה הוא מותיר אותה בידי פינחס, ואת פינחס בן אלעזר הכהן לצבא, וכלי הקודש וחצוצרות התרועה בידו, ומי שהנהיג את ישראל בנקמה הוא פינחס ולא משה, ולא מסיבה שהוא היודע לקנא לשם שמים, הוא היודע ללחום מלחמות ה', מתוך ברית השלום, אלא שמשה רבנו רצה להוכיח שאנו עושים פעולות רצונו יתברך ולא רצון אישי לחסל אומה בגלל שעם ישראל נפגע מהם, משה מלמד אותנו שצריך לקיים את רצון ה' פשוטו כמשמעו, ואם כן, מדוע שמשה רבנו לא יבצע מהלך זה, שהרי משה רבנו צווה והרי מחוייב מפינחס, אך פה משה התחיל במצווה אך העבירה לפינחס ואכן פינחס ביצע אותה, התחיל במצוה והוא גמרה. משה רבנו לא יכל לקיימה מצד הכרת הטוב, אך חלילה שהכרת הטוב היא לא על חשבון רצון ה'.

ראובן התחיל במצווה ונאנס ולא גמרה, יהודה היה צריך להמשיך במצווה ולגמור ולהשיב את יוסף לאביו, ומשלא פעל כך ניזוק כאמור.

ה. וראה בסנהדרין (פב:) על הפסוק ויעמד פינחס ויפלל (תהלים קו, ל). אמר רבי אלעזר: ויתפלל לא נאמר, אלא ויפלל – מלמד כביכול שעשה פלילות עם קונו. בקשו מלאכי השרת לדחפו, אמר להן: הניחו לו, קנאי בן קנאי הוא, משיב חימה בן משיב חימה הוא.
ו. סנהדרין (צב.) גדולה נקמה שניתנה בין שתי אותיות דכתיב אל נקמות ה' אל נקמות הופיע (תהלים צד, א).

דמותה לתמר

ותאמר חתמך ופתילך וממך אשר בידך (לה, יח)

ולמה ביקשה תמר מיהודה ג' הפציו,

מדרש אגדה מבאר: אמר רבי חוניא: נצנצה בה רוח הקודש, חתמך – זו מלכות, הא מה דאמר שימני כחותם על לבך (שיר השירים ה, ז) כי אם יהיה יכניהו בין יהויקים מלך יהודה חותם על יד ימיני (ירמיהו כב, כד) ופתילך זו סנהדרין, שהן מצוינין בפתיל, היך מה דאת אמר: פתיל תכלת. וממך – זה מלך המשיח. האם מה דאמר ויצא חומר מוגזע ישי (ישעיהו יא, א) מטה עזך ישלח ה' מציון (תהלים קי, ב).

ובמדרשנו נוסף דרשו רז"ל על התיבה מטה, ע"פ המובא בתהלים (קה, מז) ומטה לחם.

ג' הפציו חותם, פתיל ומטה מרמזים לכמיהת הגאולה של עם ישראל, מלכות, סנהדרין ומשיח.

נקדים, אחד המעשים המופלאים בפרשתנו היא מעשה יהודה ותמר, לאחר מעשה יהודה שולח את רעהו חירה העדולמי לתת את גדי עזים ומגיע לתמר, וכנגד הגדי תשיב את הפציו של יהודה, ורעהו העדולמי לא מצאה, ובתוך סבך מעשה זה, נודע ליהודה אשר נעשה לכלתו, והכרעת בית הדין: הוציאה ותשרף.

וכאן צריכים אנו לשאול, מדוע תמר לא הציגה את הראיות מיד כשריננו עליה, היתה נגשת ליהודה ומספרת לו שהיא אותה אשה, ולהוכחת הדברים היתה נוטלת את שלשת הפציו חותם, פתיל ומטה ובכך היתה מונעת סיכון חיים בעבודה וסיכון חיים לכלל ישראל במניעת לידת המשיח, זרע קודש.

חלום יהודה

יהודה חולם חלום שבא מלאך והניח לפניו זיתא ולאחר מכן תמרה ולאחר מכן בליה, והיה מתבונן כל אותו הלילה מה הוא זה, ואמר זיתא-זנתא,

ז. שתמר קיבלה את שלשת החיובים שהייבה התורה"ק למקדש אשה, שאר כסותה ועונתה, חתמך – זו העונה, פתילך זו כסות, ומטה זה הלחם שנאמר: ומטה לחם וכו'.

תמרה-תמר, כליה-בלתך, מיד בלא לשמוע העדים (ואולי גם הראיות הברורות שיש בידה) מכריו: הוציאוהו ותשרף^ה. וקשה כיצד יהודה עבד דינא בלא דינא^א: ופרש הרמב"ן ז"ל ונראה לי שהיה יהודה קצין שומר ומושל בארץ והכלה אשר תזנה עליו איננה נדונת כמשפט שאר האנשים אך כמבזה את המלכות ועל כן כתוב ויאמר יהודה הוציאוהו ותשרף כי באו לפניו לעשות בה ככל אשר יצוה והוא חייב אותה מיתה למעלת המלכות ושפט אותה כמחללת את אביה לכבוד כהונתו לא שיהיה דין הדיוטות כן ועל דרך הפשט יתכן שהיה משפטם כנהוג היום במקצת ארצות ספרד שהאשה אשר תזנה תחת אישה מוסרין אותה לבעלה והוא דן אותה למיתה או לחיים כרצונו והנה היתה מיועדת לשלה בנו והיא להם כאשת איש בנימוסיהם, ע"כ.

יוצא לדעת הרמב"ן שדינה של תמר אינו נוהג בסדר ומנהל תקין במשפט כי אם לפי דעת הקצין והשוטר שהוא יהודה, וברצותו ממיתה וברצותו מחיה אותה.

אך מאחר ודין זה היה נוגע אליו אישית היה יהודה מחוייב למנות הרכב שיפוטני שידונו את תמר לחיים או למיתה, והרכב בית דין זה הוקם כמובא במדרש תנחומא שבאותו הרכב ישבו ודנו יצחק, יעקב ויהודה בדין, אך מאחר ומדובר

ח. בעל הטורים ז"ל בשם רבי יהודה החסיד מחדש שמעולם לא דן יהודה את תמר לשריפה, ומה שאמר יהודה הוציאוהו ותשרף, פירושו שיהודה צוה שישרפו לה רושם על פניה, לסימן שהיא זונה, ואח"כ כשנודע הדבר ליהודה שתמר נתעברה ממנו, צוה יהודה שלא לעשות לה הרושם על פניה. וכן הובא בספר גדולים מעשי ה' (פרשת וישב פרק לו), שמה שדן יהודה את תמר לשריפה, היינו שהיה דינם כמו שהוא עד היום אצל הישמעאלים, שכל שמפקרת את עצמה שורפים בחותם של ברזל על מצחה, ואח"כ הן מכסות את פניהן מפני החותם השרוף אשר במצחן. עיין בשו"ת הרא"ש (כלל יח סי' יג) שהביא מעשה באשה ישראלית שזנתה עם נכרי, ובית דין חתכו את חוטמה כדי לנזול ולהשחת תואר פניה שקשטה בפני הבעל. הרמ"א (אבה"ע סי' קעז סע' ה) הביא מעשה זה. אמנם בשו"ת בשמים ראש (סי' קצב) הובאה תשובה מרבנו שמשון ב"ר אברהם ז"ל שאין לנהוג מנהג זה בישראל, דבנות ישראל נשתבחו בנוי וביופי ואין נכון לעשותן בעלות מום. ט. על משקל: מי חשיד קב"ה דעבד דינא בלא דינא (ברכות ה:).

י. כפירוש האור החיים הקדוש על הפסוק: צדקה ממני. לפי מה שכתבנו למעלה כי מה שפסקו דינה לשריפה היה לצד שבית דינו של שם גזרו על זנות הגוי אחר שנתגלה שעם יהודה זנתה היא יותר צדקת מיהודה כי יהודה לא ידע כי כלתו היא ובחזקת גויה היתה ובא עליה ועבר על גזירת בית דינו של שם והוא אומרו צדקה ממני. וזה הוא שיעור הכתוב צדקה בדבריה וממילא צדקה בדינה ועוד לה שהיא יותר ממני בצדקות מטעם שכתבתי. ולא נתחייב יהודה על הודאתו שבא עליה בחזקת גויה כיון שכפי האמת לא גויה היתה, ודבר זה דומה למתכוין לאכול חתיכת חלב ועלה בידו חתיכת שומן. עכ"ל.

בדיני נפשות מתחילים בקטן"א הוא יהודה, מיד גזר על כלתו: **הוציאוה ותשרף**, אך הדין לא נחתך שהרי יש עוד שני דיינים (יצחק ויעקב), וכאן איננו יודעים מה היתה דעתם"י.

לכאורה הדין נוטה לדעת יהודה שהרי מחד יכל להורגה מצד היותו קצין ושוטר, ולא זקוק לבית דין, אך היות והיתה לה טענה וראיות מחפציו של יהודה, אז נמנע יהודה מלחתוך הדין והעבירה לבית דין, ואכן בדייניו נמנו האבות הקדושים, יצחק, יעקב ויהודה, וכאן צריכים אנו לשאול, מדוע לא הוצגו הראיות החותכות מיד ואז היה מכריז יהודה בקולו : **צדקה ממני**.

מדרש נוסף על הפסוק: **היא מוצאת**, שואל: למה המתינה עד שהוצת, אלא בא גבריא"ל ולקח הערבון מאצלה, ולא היה בידה עד שהוצתה, יוצא אפוא שהמלאך גבריא"ל נוטל ממנה את חפציו של יהודה, דהיינו משמיד את הראיות המשפטיות שיכולה היא להציגם בפני בית הדין, והמדרש מוסיף שתמר תלתה עיניה למרום ואמרה לפני הקב"ה: רבון העולמים גלוי וידוע לפניך כי לטובה נתכוונתי ולהעמיד מלכים מאותו צדיק. אם רצונך הצילני. מיד רמוז הקב"ה לגבריא"ל והחזיר לה את הערבון.

יוצא שדנו את תמר לדין קשה ביותר, שכאן בא מלאך מן השמים ונוטל חפציו של יהודה ומונע מתמר להציג את הראיות החותכות שיכולות להצילה מלהב. וקשיא.

הראב"ד בחידושי כתב מאיזה דין גזר יהודה על תמר הוציאוה ותשרף, ועוד דהאבות הקדושים הקימו בית דין, מאיזה דין פסקו זאת, ומחדש הראב"ד: אע"פ שבאותה שעה לא היו ישראל, הרי היו שם בית דינו של שם ובית דינו של אברהם אבינו ע"ה שהיו מקיימין את התורה בהופעת רוח הקדש, ושאר

דיהודה אינו יכול לדון את תמר מצד היותו נוגע בדבר עיין בפתיחה הכוללת לפמ"ג (אות כו) דמי שנתכוין לאכול בשר חזיר ועלה בידו בשר טלה **נפסל לעדות מדרבנן**, משום שבכל מקום שלוקה מכת מרדות נפסל לעדות, ודו"ק.

יא. כמובא בסנהדרין (לב.) דיני נפשות ׀ מתחילין מן הצד, כלומר, מן הקטן שבהם, שהוא יחווה דעתו תחילה.

יב. תמר פונה לשני הדיינים (יצחק ויעקב) ומנסה לשכנעם שלא יפסקו כדעת יהודה כמובא במדרש שכל טוב: **אל חמיה לאמר**: לומר לדיינים, שאינה חייבת במיתה.

האומות היו בעיניהם כגוים, לפי שלא היו מקיימין המצוות והיו עובדים עבודה זרה, וגזרו אלו שיהיו גדורים מן העריות שלא יתערבו באחרים כדי שלא ימשכו אחריהם בע"ז, שלא ישאו את בנותיהם, ובנותיהם שלא ינשאו להם ואפילו דרך זנות, ולא עוד אלא מפני גדר דבר גזרו עליה שריפה באותה שעה, וכששמע יהודה כי ממנו היה הצילה, שהרי יהודה ישראל היה, ובני יעקב כשהיו נושאים את בנותיהם היו מגיירין אותן קודם לכן. ע"כ.

ועיין גם בדברי מרן חיד"א זי"ע בספרו פני דוד"ל (פר' אמור) דבית דין של שם גזרו על בת ישראל הנבעלת לגוי תשרף, ובני נח אזהרתן זו היא מיתתן, ולא היה שם ישראל אחר כי אם יהודה, לפיכך סבר יהודה כי לגוי נבעלה וציוה לשרפה, וכשאמרה לו הכר נא למי החותמת, והרגיש כי לו נבעלה, אמר צדקה ממני. ע"כ.

אם נתבונן בחלום יהודה ופירושו שפירש שהדבר נוגע לכלתו, שבא מלאך והניח לפניו זיתת ולאחר מכן תמרה ולאחר מכן כלית, והיה מתבונן כל אותו הלילה מה הוא זה, ואמר זיתת-זנתת, תמרה-תמר, כלית-כלתך.

יהודה פירש את חלומו שזיתת שתמר זנתת, ולא פירש שזיתת הוא רמז לעץ הזית על אף מרותו לבסוף יכול להיות מתוק, כמובא במרה אשר השליך משה עין לתוך המים המרים והמתיק אותם באמצעות עץ הזית"י עיין מכילתא (בשלח מה, עב): זה אחד מן המקומות שהמתיק מר במר ואין לך מר יותר מן הזית, ובזית טמון סוד הגלות והגאולה, ופשוט.

תמרה- שהיא תמר כלתו, והיה רומז שפרי תמר גדל בכל מקום ואף במדבר, כמובא בתורה"ק ובאילים היו שתים עשרה עינות מים ושבעים תמרים"י (שמות טו, כז). ואף גם בזאת טמון סוד הגלות בכחינת מדבר אך לבסוף גדלים בו תמרים וזיתים"י.

יג. מכתב"ק של נמוקי ר' ישעיה דמטראני, בשמו של רבנו יצחק בעל החוטם (הסמ"ק)

יד. ידוע שהזית גדל בכל סוגי הקרקעות ואף אדמת טרשים, כמובא בפסוקי התוכחה: זיתים יהיו לך בכל גבולך (דברים כח, מ). וכן היונה הביאה אל נח, 'עלה זית טרף בפיה' (בראשית ח, יא).

טו. התרגום יונתן בן עוזיאל: ארעא דמן זיתאה עבדין משח ומן תמרהא עבדין דובשא.

טז. עיין בפירוש הרש"ר הירש על הפסוק ויניקוהו דבש מסלע ושמן מחלמיש צור (דברים לב, יג) וז"ל: בא לאמר שגם הפוריות היתרה של הארץ יוצאת מגדר הרגיל ויש בה משום פלא וגו' סלעים ואבני חצץ הפכו לאדמה פוריה וגדלו תמרים וזיתים.

כליה- בבחינת חלב כליות חטה (דברים לב, יד) כמוכא בגמ' (כתובות קיא:) עתידה חטה שתהא כשתי כליות של שור הגדול, ועוד: עתידה חטה שתתמר בדקל ועולה בראש הרים.

חלום יהודה מדבר על העתיד הטמון לכלל ישראל שאמור לצאת בזכות תמר, ולא לפי מעשה תמר הנוכחי כפי שיהודה פתר את חלומו.

תמר לקחה ג' חפציו האישיים של יהודה שהם החותם, פתיל ומטה מרמזים לכמיהת הגאולה של עם ישראל, מלכות, סנהדרין ומשיח.

ואם כן, נחזור לשאלה מדוע בא גבריאל ולקח הערבון ממנה, וכי נשמת משיח ה' לא בערה בו לזכות להוליד את הגואל דווקא דרך תמר, נראה להשיב בס"ד שהמלאך לא ידע כלל וכלל עד אשר ה' הורה להחזיר לה הראיות (הפציו של יהודה), כמוכא במדרש על הפסוק: **זאת קומתך דמתה לתמר** (שיר השירים ז, ח) ששני יצרים ברא הקב"ה בעולמו: יצר עבודת כוכבים, ויצר זנות. יצר עבודת כוכבים כבר נעקר ויצר זנות הוא קיים. אמר הקב"ה: כל מי שהוא יכול לעמוד בזנות מעלה אני עליו כאילו עומד בשתיקה.

המלאך חשב בתחלה שיצר זנות היה בין יהודה ותמר, וכך יצר עבודה זרה (כמוכא בחידושי הראב"ד¹ דלעיל), ולכן דאג ליטול חפצי יהודה מתמר, למנוע את שני היצרים מישראל, אך פה עמדה תמר והתחננה על נפשה ועל נפש משיח צדקנו באומרה: **רבון העולמים גלוי וידוע לפניך כי לטובה נתכוונתי ולהעמיד מלכים מאותו צדיק.** אם רצונך² הצילני.

יז. וז"ל הראב"ד: אע"פ שבאותה שעה לא היו ישראל, הרי היו שם בית דינו של שם ובית דינו של אברהם אבינו ע"ה שהיו מקיימין את התורה בהופעת רוח הקדש, ושאר האומות היו בעיניהם כגוים, לפי שלא היו מקיימין המצוות והיו עובדים עבודה זרה, וגזרו אלו שיהיו גדורים מן העריות שלא יתערבו באחרים כדי שלא ימשכו אחריהם בע"ז.

יח. קדושת תמר, רצונך ולא רצוני, אני רוצה רק את רצון ה'.

וכאן המלאך גבריאל"ט ביצע את רצון ה' לאור תפלת תמר, וכלשון המדרש: מיד רמו הקב"ה לגבריאל והחזיר לה את הערבון. ומה הענין הרמוז למלאך ולא הוראה ישירה מהי"ת, נראה דהיא הנותנת, רמו ולא הוראה, כל כך הרבה סימנים יש לגאולה, וכל פעם עוסקים אנו ברמוז ועוד רמוז, ושואלים מתי, תמר הוא רמוז לגאולה, בבחינת תפ" עונך בת ציון (איכה ד, כב), ה' יתברך"א יזכה אותנו לגאולה בקרוב.

יט. המלאך גבריאל עשה שתי פעולות בפרשתנו (ע"פ מדרש רז"ל) מחד שיגר את יוסף לאחיו שממנו הורידוהו למצרים, ומחד נטל את הערבון מתמר כאמור שבזה היה משבית את הגואל, כביכול עושה מלאכה שאינה מתוקנת דיו, וקשה, דהרי מדובר בעלמא דקשוט, ונראה לתרץ בס"ד דהכל מדוקדק בחשבונות שמים, למרות הקושי, חז"ל מלמדים אותנו מה כוחה של תפלה, בזכות אותה תפלת יוסף על אחיו באומרו אתם חשבתם וכו', זכינו לגאולה מצרים להחיות עם רב, ואילו אצל תמר אף זה כוח תפלה, שממנה צמח ועלה דוד המלך ואנו גם לקראת קבלת משיח בן דוד בקרוב, ובזה טמון סוד הגאולה, בבחינת זאת קומתך דמתה לתמר, מתי נוכל להתרומם ולקום כשאנו נדמה לתמר, כוח של התפלה, ודו"ק.

כ. ובמדרש לקח טוב: זה סימן טוב לישראל בזמן שאדום התחיל ללקות מיד תם עונך בת ציון. לא יוסיף השם להגלותך.

כא. ובגמ' מגלה (יד.) על הפסוק והיא יושבת תחת תמר (שופטים ד, ה) מה תמר זה אין לו אלא לב אחד אף ישראל שבאותו הדור לא היה להם אלא לב אחד לאביהן שבשמים.

פרשת מקץ

קץ שם לחושך

ויהי מקץ שנתיים ימים (מא, א)

ובמדרש (תנחומא) מובא דרש הפסוק באיוב (כה, ג): **קץ שם לחשך** וכל תכלית הוא חוקר ודרשו רז"ל לכל יש קץ להרים לגבעות ולרוח ולימים אפילו לדברי הוא, אפילו לחשך. הרים מנין, שנאמר ושוקל בפלם הרים וגבעות במאזנים (ישעיה מ, יב), לרוח מנין, שנאמר לעשות לרוח משקל (איוב כה, כה). ולמים מנין, ומים תכן במדה (שם). לחשך מנין, קץ שם לחשך, כל דבר ודבר שהוא בא לאדם אפילו היסורין יש להם קץ, שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר, שהקב"ה יושב וחוקר אם מתבקשין לו יסורין אם לאו, שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר. אמר ריש לקיש מי גרם להאישה הזה שבאו עליו יסורים אבן אופל וצלמות (שם ג), אבן זה יצר הרע שהוא משול באבן שנאמר והסרתי את לב האבן (יהזקאל לו, כו), הוי אבן אופל וצלמות.

יוצא שהפסוק באיוב **קץ שם לחושך** – מתייחס לזמן אשר ניתן ליוסף אשר יעשה באפילה בבית האסורים, כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום, ובזה תמה תקופת מאסרו של יוסף הצדיק בבית האסורים, יוסף שהיה שנים עשרה שנים, עשר שנים עד לכליאתם של שר המשקים ושר האופים, ולזה נוסף עוד שנתיים ימים, ובסך הכל שנים עשרה שנים.

בסוף פרשת וישב (מ, כג) נאמר **ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו**, אומר המדרש הגדול בוא וראה לעושה פטרונו בבשר ודם, לא דיו שאין צרכיו נעשין, אלא שהוא בכלל ארור, דכתיב: ארור הגבר אשר יבטח באדם ושם בשר זרועו (ירמיהו יז, ה) והעושה פטרונו בקב"ה, לא דיו שצרכיו נעשין, אלא שהוא מתברך, דכתיב: **ברוך הגבר אשר יבטח בה' ויהיה ח' מבטחו** (שם, ז), יוסף לפי

א. פירש המצודות דוד אף לחשך שם קץ מתי תכלה כי בהאיר היום תכלה החשך ור"ל לכל דבר יש תכלית בין לטוב בין לרע.

ב. שנתיים בגלל תוספת זכרתיני והזכרתיני כמובא במדרש.

ג. עשר שנים ישב יוסף בבית הסהר בעקבות הוצאת דיבה על עשרת אחיו (שמות רבה צא), ועוד שנתיים כאמור.

שנתן בטחונו בבשר ודם ואמר לו: כי אם זכרתני איתך, מה נאמר בו, ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו.

ואם כן לפי דרש זה שהי"ת דקדק עם יוסף הצדיק כחוט השערה והוסיף לו שנתיים ימים אלו, לעשר השנים שכבר היה בבית הסוהר.

ולכאורה קשה, מדרש ראשון מבאר דקין שם לחושך, שבהגיע הזמן שבו סיים יוסף הצדיק את תפקידו בבית הסוהר, ומעתה מגיע לו לעלות לגדולה, שבכל מצב היה אמור להיות יוסף הצדיק בבית הסוהר שנים עשרה שנים ולא פחות יום, ואילו מדרש שני שמראה שהקין היה צריך להיות שנתיים קודם, אך מאחר ויוסף התערב ושם יחבו בשר המשקים, וזו השתדלות יתירה של יוסף לכן נענש, וכאן צריכים להקשות, האם זה היה הסוף של גלותו בבית הסוהר או שהיה עונשו של יוסף על אמירתו לשר המשקים.

על מנת לנסות לתרין זאת ולבאר שמדובר על מדרש אחד בס"ד, מתוך ההתבוננות בשאלה מדוע אותן שנתיים ימים היו ימי חושך בשביל יוסף יותר מקודמיהם, ונראה לומר שיוסף גרם זאת לעצמו בזה שלא בטח בה' וחשב שנשכח שם בבית הסוהר עד שצריך לבקש משר המשקים כי אם זכרתני והזכרתני, והמצב של אדם שאבד את אמונתו היא בעבורו חושך ואפלה.

וכך אמרו בפרוש במדרש שם: קין שם לחושך – זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפילה, ומאי טעמא, קין שם לחושך, שכל זמן שיצר הרע בעולם, אופל וצלמות בעולם, דכתיב: אבן אופל וצלמות, נעקר יצר הרע מן העולם אין אופל וצלמות בעולם.

בזכות יוסף הצדיק

נראה דיוסף הצדיק ראה בהשתדלות שלו בפניה לשר המשקים, ניסיון של אמונה, דהרי אילולי כניסתו לבית הסוהר בעמיה של אשת פוטיפר שר המבחים, ייתכן ויוסף לא היה מתגלה, דעצם העובדה שירד מהגדולה והשלוה"י שהרי שרוי

ד. דהיצר הרע גורם למצב של חושך בעולם, שלא יראה ולא ירגיש את הקב"ה המשגיח עליו, והדבר תלוי בו אם יתגבר על יצרו, יוכל להרגיש את דברי דוד המלך ע"ה גם כי אשב בחושך ה' אור לי. ה. המדרש (ב"ר פפ"ד, ג) מתייחס לשלוות יעקב אבינו: א"ר אחא בשעה שהצדיקים יושבים בשלווה ומבקשים לישב בשלווה בעולם הזה, השטן בא ומקטרג. אמר (השטן): לא דיין שהוא מתוקן להם

בה, לכאורה, בבית שר הטבחים, וכל אשר הוא עושה ה' מצליח בידו (לט, ג), דהיינו אותה הצלחה הפכה לרועץ שגרמה לו שיתגרה בו אותו דב', אשת פוטיפר.

הסתרת הפנים (שנתיים נוספות בבית הסהר) הם כדי ליצור גירוי ליוסף הצדיק לחפוף בקרבת ה', בבחינת ואני קרבת אלוקים לי טוב (תהלים עג, כח) ולחפוף את הגדולה במלכות במצרים היתה בזכות היותו בבית הסהר, שם הוא נפגש עם שר המשקים, וע"י שפתר לו את חלומו נתגלה לפרעה כצפנת פענח, ויודע חלום לפתור אותו, והגיעו הדברים לאזני פרעה עד שנתגלגלו הדברים ונעשה משנה למלך מצרים, נמצא, שבזכות ההתמודדות של יוסף עם ניסיונות האמונה ועמידתו בכולם, זכה לאור הגאולה.

יוצא שההשתדלות של יוסף הצדיק מול שר המשקים גרמה להכרתו, ולמרות השנתיים בבית הסהר עם כל הקושי, יצרו את הזיקה לקץ שם לחושך, כדברי המדרש שם: **ודבר שפתים אך למחסור, בגלל שאמר יוסף לשר המשקים זכרתי והזכרתי נתוספו לו שנתיים**, שבזכות אותם שנתיים עלה לגדולה, ייתכן ואם שר

לעולם הבא אלא שהם מבקשים לישב בשלווה בעולם הזה, לכאורה אפשר לדמות את יוסף לאביו יעקב שאף הוא ביקש לשבת בשלווה בבית שר הטבחים, אך כדוגמת יעקב קרה ליוסף, אך יוסף תיקן והסתכל גם על קושי זה שהשלווה אינה בר השגה בעבורו ככלי להצלחה וישועה. יתכן בשונה מאביו ודו"ק.

ו. דרשו רז"ל במדרש על הפסוק: ותאמר שכבה עמי (לט, ז) הרהר יוסף ואמר: כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה איזה מנה יפה היתה שם, והיה נותנה לי, והיו אחי מכניסין בי עין רעה. עכשיו, שאני כאן: מודה אני לך, שאני ברווחה, אמר לו הקב"ה: הטלים (היינו חסר דאגה בודד) חייך שאני מגרה בך את הדב. (ב"ר פפ"ז ד).

ז. ואני, יש לי קיום מצד עצמי, כי קרבת אלוקים לי טוב, שע"י קרבת אלוקים לי, אמצא טוב ואושר (מלבי"ם). וזה אשר קרה ליוסף הצדיק, שהאני שלו, הוא בקרבת אלוקים, לא כאדם שמתגאה ואומר: "אני עשיתי", האני קרב אותי להי"ת, ודו"ק. ועיין בשפת אמת כי באמת אם האדם מלא אהבת ה', אז אהבה לה' יתברך והשמחה שיש לו מכסה על כל הייסורים, ואף כאן בפרשת יוסף.

ח. יוסף הצדיק בחכמתו פנה לשני השרים שפניהם לא עמם, מדוע פניהם רעים היום, ועצם המפגש והשאלה גרמו להם להיפתח ולספר ליוסף את חלומם, ועיין בדברי המדרש (פסיקתא) שכן דרך החכם לשאול לאחר עמו, מדוע פניו משונים היום משאר הימים, וכן אומר באמנון: מדוע אתה ככה דל בן המלך (שמואל-ב יג, ד) [עיין בפרש"י על התיבה דל כחוש כמו (בראשית מא, יט) דלות ורעות תואר] וכן אומר בנחמיה: ויאמר לו המלך מדוע פניך רעים (נחמיה ב, ב).

ט. מפענח צפונות, הם החלומות.

המשקים היה "מוגלה" את יוסף מיד לאחר חזרתו לתפקידו, יוסף היה איש מכובד בממלכה ותו לא, ולהגיע לגדולה מתוך איש מהממלכה זו לא חכמה גדולה, בד"כ אנשי הממלכה הם אנשים חכמים ונבונים, ולא היה יכול יוסף להגיע לגדולה, מעבר לכיבודים קטנים שהיה מקבל, שהרי עיקר תפקידו של החרטום לתת עצות למלכות.

ועתה לאחר שישב יוסף בבית הסהר עוד שנתיים ונשכח ע"י שר המשקים, יותר קל יהיה להעלותו לגדולה, דהרי כל חרטומי מצרים, עם כל חכמתם, לא הצליחו לפתור החלום, אז מגיע אותו נער עברי, עבד"א לשר הטבחים, והוא המושיע של המלך שעומד בראש ממלכת הארצות, מצרים, ואותו נער עברי וגם עבד, הופך להיות משנה למלך, בין לילה נהפך למלך.

ונחזור לדברי המדרש דלעיל: קין שם לחשך, כל דבר ודבר שהוא בא לאדם אפילו היסורין יש להם קין, שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר, שהקב"ה יושב וחוקר אם מתבקשין לו יסורין אם לאו, שנאמר ולכל תכלית הוא חוקר. ע"כ, לכל דבר יש סוף, גם לחשך ואף לגלות יוסף בבית הסהר, יוצא שיוסף הצדיק חפץ היה לצאת באומרו לשר המשקים: כי אם זכרתני איתך, הכוונה דחשב על קין שם לחשך, ובעקבות השתדלותו ולא זכר שר המשקים את יוסף וישכחהו, לא זכר אותו, שעל ידי זה תגיע אליו הטובה הגדולה לא בהיותו חכם בין חרטומים, אלא מושל בכל ארץ מצרים.

י. שר המשקים הזכיר תיבת עברי" להוכיח על שנאתו הרבה, לא יוכלו המצרים לאכול את העברים לחם, כי תועבה היא למצרים (מג, לב). עם ישראל היו רועי צאן, והצאן הוא אלילם של המצרים.

יא. כלשון רש"י ע"פ ב"ר: ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה מזכירו בלשון בזיון (מא, יב). וז"ש רז"ל ארורים הרשעים שאין טובתם שלימה כי אפילו טובה יחידית אשר עושים בהיותה באה מכחם שהם חסרים גם טובתם אי אפשר להיות שלמה וכיון שרשעותם וחסרונם הוא הגורם להכי שוי נפשיהו בארור ואמור רבנן ארורים הרשעים שאין טובתם שלמה.

פרשת ויגש

משפחה חדשה

ובני יהודה ער ואונן ושלח ופרץ וזרח וימת ער ואונן בארץ כנען (מו, יב).

אקדים שאין כמעט מדרשי רז"ל אודות השאלה שמתבקשת ואומרת 'דרשני', מה ענין ער ואונן ליורדי מצרים, שהרי תוה"ק ביקשה לתאר לנו את כל היורדים למצרים ובראשם יעקב אבינו, וכאן מופיעים בניו של יהודה שכבר מתו בארץ כנען, ומה עניינם למניין היורדים, ועוד הם לא מעלים ולא מורידים מחשבון בני ישראל, ומדוע התורה ציינה אותם?

אקדים שבפרשת וישב (התחלת המצוה) כתבתי הדרש על הפסוק ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע (לו, כו) איתא בגמ' א"ר חמא בר' חנינא כל העושה דבר ולא גמרו ובא אחר וגמרו מעלה עליו הכתוב על שגמרו כאילו עשה רבי אלעזר אומר אף מורידין אותו מגדולתו דכתיב ויהי בעת ההיא וירד יהודה (לה, א) רבי שמואל בר נחמני אמר אף קובר אשתו ובניו דכתיב ותמת בת שוע אשת יהודה (לה, יב) וגו' וכתיב וימת ער ואונן (סוטה יג:).

אמנם איני עוסק במעשה יהודה בפרשתנו אלא עוסק מדוע התורה הוסיפה את בני יהודה על היורדים למצרים שמניינם אינו עולה במניין יעקב ובניו ובני בניו, ובכלל מה מחדשת לנו התורה בענין מותם, דבר שאינו קשור לירידת בני ישראל למצרים.

הרמב"ן ראש המחדשים לשאלת ער ואונן פירש: והזכיר הכתוב ער ואונן עם שמות בני ישראל הבאים מצרימה, לסוד ידוע מדברינו שכתבנו כבר (בראשית לה, ח) והמשכיל יבין זה, ומעם כל הפסוק, וכן הזכירם בפקודים (במדבר כו, יט-כ) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען ויהיו בני יהודה למשפחותם.

הרמב"ן מפנה אותנו למה שנכתב בפרשת וישב (לה, ח) ששם כתב: אבל הענין **סוד גדול** מסודות התורה בתולדות האדם, וניכר הוא לעיני רואים אשר

א. פרט לרבותינו הראשונים כפי שיובא להלן.

ב. וקושיא זהה גם על המובא בספר במדבר (כו, יט) בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען.

נתן להם השם עינים לראות ואזניים לשמוע. והיו החכמים הקדמונים קודם התורה יודעים כי יש תועלת גדולה ביבום האה, והוא הראוי להיות קודם בו ואחריו הקרוב במשפחה, כי כל שארו הקרוב אליו ממשפחתו הוא יורש נחלה יגיע ממנו תועלת. והיו נוהגים לישא אשת המת האה או האב או הקרוב מן המשפחה. ולא ידענו אם היה המנהג קדמון לפני יהודה. ובבראשית רבה (פה, ה) אמרו כי יהודה התחיל במצוות יבום תחלה, **כי כאשר קבל הסוד מאבותיו נזדרזו להקים אותו. ע"כ.**

וקשה לנו לראות עין בעין בדברי קודשו של הרמב"ן מה שנכתב בתורה, שהרי יהודה אומר לתמר כלתו שבי אלמנה בית אביך עד יגדל שלה (לה, יא) ולמרות שלאחר זמן נפטרה רעייתו בת שוע, וכל הענין של המפגש בין תמר לבין יהודה היה כבדרך אגב וכלשון רש"י הפקירה עצמה אצל יהודה שהיתה מתאווה להעמיד ממנו בנים, וא"כ **מה ענין הסוד מאבותיו שנזדרזו להקים אותו כלשון** הוזהב של הרמב"ן.

ועוד, הרי תמר נדונה לשריפה ולא ניתנה לה אפשרות למעון עד אשר התחילה להישרף שנאמר היא מוצאתי, אז הזכירה החותמת והפתילים והמטה, ואם חלילה תמר לא היתה טוענת בתוך כדי שהיא נשרפת והיתה חסה על יהודה, היתה נאבדת מן הקהל ביחד עם שני בניה פריץ וזרח.

לא נעסוק בתירוץ דברי הרמב"ן, אך נביא מרבנו בחיי שאף הוא שאל נשאל מה ענין ער ואונן שצריכים להזכירם שכבר מתו, ומתריץ אבל הענין הזה ידוע בקבלה והוא מפורש ומבואר בסדר פנחס, שאמר הכתוב בני יהודה ער ואונן וימת ער ואונן בארץ כנען וסמך אז מיד ויהיו בני יהודה, וזהו סוד הכתוב האומר והיה **לך למשיב נפש** (רות ד, טו) ומאמר השכנות יולד **בן לנעמי** (שם, יז) והיה ראוי לומר יולד **בן לרות** והבן זה. ע"כ

ורבנו בחיי מוסיף לשאול על יחוס בנה של רות כאל בנה של נעמי, והרי נעמי לא היתה אמו אלא אמם של מחלון וכליון, ויש בלידת עובד משום נחמה לנעמי.

ג. אדגיש שוב, לאחר אלף המחילות מגדולי הראשונים הרמב"ן זי"ע, דבריי הם רק ללימוד ולא להשיג על דברי הרמב"ן.

ד. קרי חסר אל"ף לומר כך שאמרה אפילו אם יציתו בה את האור לא תודעה.

אמנם הרמב"ן ורבנו בחיי סותמים פירושם בסוד, ונצטרך לבאר אל נכון ע"פ הפרשנים ולהבין אודות ער ואונן שהוזכרו ביורדי מצרים.

רבנו האור החיים הקדוש כתב צריך לדעת לאיזה ענין הזכיר ער ואונן¹ שכבר מתו, גם אין חידוש בהודעת מיתתם, והוסיף להקשות גם על המשך הפסוק ויהיו בני פרץ וגו' שהיה לו לומר ובני פרץ וגו' כאומרו אחר זה ובני בריעה, מה היא כוונתו באומרו ויהיו וגו'.

ותירץ כי לפי מה שקדם אצלנו במצות יבום כי יביא נפש המת, ובמציאות שלפנינו לצד שמתו ער ואונן בלא בנים, ויוצרך המיבם להביאם, והנה נעשה יהודה מיבם בעד שלה, והביא ב' הנפשות עצמן, והודיע הכתוב כי ער ואונן במקומן עומדים שנכנסו במקומן הצרוע וחמול.

יוצא שבני יהודה ער ואונן התגלגלו לנכדיו של יהודה הצרוע וחמול ולא כפי שהיינו חושבים לנמות לבני יהודה פרץ וזרח, כפי שהיינו משיגים מעט שבמעט בהבנה שלנו בדיני ייבום כמופיע בדברים (כה, ה) כי ישבו אחים יחדיו ומת אחד מהם וכו', והיה הבן הבכור אשר תלד יקום על שם אחיו המת² (כה, ו), הספורנו פירש שיהיה הולד נחשב אצל ה' יתעלה קיום פריה ורביה למת, שהרי נולד על ידי קידושיו של מת, ואין היבם צריך לקדשה קידושין אחרים, וזה מאם אונן בשנאתו את אחיו. ובזה, קצף האל ית' עליו קצף.

הספורנו מתייחס ליבום מצד קיום פריה ורביה למת ואינו עוסק בסוגית היבום על דרך הקבלה כפי שלמדנו מהרמב"ן ורבנו בחיי, הספרנו מפרש בדרך הנגלה, אמנם לא נגלה כפי המציאות שאנו מכירים אלא מעבר קצת שכיבכול הולד נחשב כבנו של הנפטר רק אצל ה' יתעלה.

ומבואר – שהסוד האמור הוא עניין גלגול הנשמות.

ה. ראה בפירוש האוה"ק לספר במדבר (כו, יט) ואומרו וימת ער ואונן הוא חורבן הבתים, כי סילוק שכינה מהם יקרא מיתה שפרחה הנפש שהיא השכינה ונשאר הבית מת בעונות ומלא טומאת הקליפה הנתונה בו כידוע, גם תמצא שעון שבו מת ער הוא העון עצמו שגרם החורבן שאמרו ז"ל (שבת סב:) שהיו מסריחין על מטותיהם והוא מעשה ער דכתיב (בראשית לח, ט) ושחת ארצה, ועון אונן הוא עון שגרם חורבן בית שני שהיה להם שנאת חנם (יומא ט:) וכמו כן אונן דכתיב בו (שם) לבלתי נתן זרע לאחיו, גם לשון אונאה שהיו מאנים זה את זה.

ו. לפירוש רש"י על שם אחיהם מתייחס לנכסים שיירש הבן אשר יוולד.

יוצא לפירוש האור החיים הק' ער ואונן אמנם מתו, אך על ידי היבום של יהודה לכלתו חזרו נשמותיהם של ער ואונן בגלגולם החדש אצל חצרון וחמול ונמצא שהם אכן ירדו בפועל למצרים.

מחלון וכליון

תורתנו הקדושה מגלה לנו טפח ומכסה טפחים בעניני סוד, ראה בפירוש רבנו בחיי דלעיל שמחלון מת בנכר ללא בנים, מחלון הוא בעלה של רות, והוא התגלגל בעובד, בנה של רות, וזוהי כוונת השכנות והיה לך **למשיב נפש**, שהנשמה הזו תחזור וממנה תצא כל שלשלת מלכות בית דוד, עד ביאת משיח צדקנו.

אם כן, לפירוש רבנו בחיי למשיב נפש כלפי נעמי שיש בלידת עובד משום הזכרת אלימלך ובניו, שהרי עובד, הוא בנם יחידם של בעז ורות', ולפירוש האור החיים הק', נתגלגלו ער ואונן בחצרון וחמול נכדי יהודה בן יעקב.

וכעת נחזור להקדמה על דרש הפסוק ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע (לז, כו) דרשו רז"ל דכל מי שהוא מתחיל במצוה ואינו גומרה קובר את אשתו ואת בניו. ממי אתה למד, מיהודה. ויאמר יהודה אל אחיו מה בצע וגו', היה לו להוליכו על כתפו אצל אביו. מה גרם לו, קבר אשתו ובניו.

ענין של ער ואונן בפרשתנו מעבר לענין הסוד שהבאנו ברבותינו הראשונים, ער ואונן הם שמנעו פרי בטן מתמר, ואשר נאלצה היא להתמודד ביבום שלה ע"י אביהם יהודה, יהודה היה בשפל בדברי הגמ' סוטה (יג:) אף מורידין אותו מגדולתו דכתיב ויהי בעת ההיא וירד יהודה, ואותה ירידה היתה לצורך חזרתו של יהודה לגדלותו שיתקן מעשיו, ואכן בהודאתו זכה לתשובה, וראה בדברי אביו

ז. יש כמה דעות ברז"ל אודות בעז, האחד לפי דעת המדרש (רות רבה פ"ו פרשה ב) בעז היה בן שמונים שנה כשהתחתן עם רות. ובאותו לילה של החתונה נפטר וראה בפרש"י (דברי הימים-א ב, יא) בשם חז"ל. ונמצא שנפטר בגיל שמונים.

דעה שניה ע"פ המובא בגמ' (ב"ב צא.) שאבצן זה בעז. ולפי חישוב זה חי בעז שלש מאות שנה וארבע שנים ראה רש"י בדברי הימים (שם) שבועז הוליד בגיל שלש מאות שנה. וכתב כן לפי דברי הגמרא שאבצן זה בעז, עיין שם.

דעת נוספת בילקוט שמעוני (פרשת ויחי אות קנו) נאמר: בעז, עובד, ישי, אמרו רבותינו, יתר מארבע מאות שנה חיו.

ח. לפי מדרש רז"ל רות היתה בת ארבעים שנה בנישואיה לבעז.

יהודה אתה יודוך אחיך (מט, ח), וכאן באה התורה וחזרה על פטירת ער ואונן להראות דוקא על התשובה של יהודה, שבתחילה שגה יהודה במוכרו את יוסף ויהודה ודאי נצמער על מכירה זו שבסיבתה נסתלקה אשתו ובניו, לכן התורה מביאה דוקא את בניו הראשונים ער ואונן שלכאורה אין להם מנין ביחוס יעקב ובניו, אך יש בהם להזכיר ליהודה העוון והתיקון הוא חצרון וחמול כדוגמת עובד מול מחלון וכליון.

עוד נקודה אוסיף, כמו שיוסף הסתתר מפני אחיו עד הגיעו לקצה היכולת בהכרזתו: אני יוסף העוד אבי חי (מח, ג), גרמה לאחים **אנחת רוחה שהנה אחיהם התגלה**, אף יהודה זכה להתגלות בניו שנפטרו בארץ ישראל בגלגול חצרון וחמול, ודו"ק.

יהודה ברוחק

ואת יהודה שלח (מו, כח)

במדרש תנחומא מקשה: מדוע שלח יעקב אבינו את יהודה.

ומבאר המדרש לפי שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף, לפי שהביא לו את הכתנת, שנאמר: ויכירה ויאמר כתנת בני חיה רעה אכלתהו, ואין חיה אלא יהודה, שנאמר: גור אריה יהודה, והיה יעקב אומר לו: אתה טרפת אותו. וכן בכל אותן השנים שהיה יוסף חוץ מאביו, חיה דעתו של יעקב על יהודה, כיון שנתן נפשו על בנימין, ונתוודע יוסף, נמצא יהודה נקי מכל אותם הדברים. לכך נאמר: ואת יהודה שלח.

ובפרשת וישב על הפסוק **וימאן להתנחם** (בראשית לו, לה) מבאר המדרש (תנחומא) מדוע יעקב אבינו לא רצה להתנחם לאחר הסתלקות יוסף, אלא אמר יעקב אבינו: הרי נפרצה ברית השבטים. כמה יגעתי להעמיד י"ב שבטים, ורואה אני מאחר שיוסף הלך, הרי פסקה אותה הברית. כל מעשיו של הקב"ה כנגד י"ב שבטים, י"ב מזלות, י"ב חדשים, י"ב שעות ביום, י"ב שעות בלילה, י"ב אבנים שהיה

ט. לשון רש"י: לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. יעקב אבינו חשש מאד מירידה למצרים, ולכן שלח את יהודה לתקן לו בית תלמוד, שמשם תצא הוראה. יעקב רצה שהיסודות הרוחניים יינטעו עוד לפני הגעתו למצרים, יעקב חשש שהתרבות הרעה תגרור את נכדיו לדרך זו, ובטרם יציאתו מארץ כנען דאג תחלה להקים בית הוראה לטובת כל זרעו עד ליציאתם ממצרים ע"י משה רבנו.

אהרן לובש, ועכשיו הלך לו יוסף, הרי נפרצה ברית השבטים. ולא היה יודע יעקב לישא אשה ולהוליד בן, כדי שיהיו י"ב שבטים, אלא מפני שעמד בשבועה של לבן, שאמר: אם תענה את בנותי ואם תקח נשים על בנותי (לא, נ), אפילו לאחר מיתתן.

יעקב אבינו חשש מאד בהסתלקות יוסף^א באומרו: כי ארד אל בני אבל שאולה (לו), (לה) שיעקב אבינו ביקש מהי"ת אות שלא ירד לשאול, השיבו: סימן זה יהיה בידך שלא ימות אחד מבניך בימך.

הרה"ק ר' צדוק זי"ע בספרו פרי צדיק מקשה כיצד יעקב אבינו בזיהוי הכתנת אומר דבר שאינו מדויק, ויכירה ויאמר כתנת בני היה רעה אכלתהו טורף טורף יוסף. וז"ל: לכאורה פלא שיעקב אע"ה שמדתו אמת יוכל להוציא מפיו דבר שאינו אמת גם למה כתבה התורה דבר שאינו אמת.

הפרי צדיק מבאר שיוסף בירידתו למצרים הוצרך לתקן עון לה"ר שדיבר על אחיו. ואי' (ערכין טו:) המספר לה"ר מגדיל עוונות נגד ג' עבירות ע"ז וג"ע ושפ"ד כו'. ומטעם זה הי' כח לאשת פוטיפר להתגרות בו מפני שלא תיקן עדיין פגם דלה"ר שאז היה סבור שכדין סיפר עליהם לאביו כדי שיוכיחם.

שנצנצה בו רוח"ק היה רעה על אשת פוטיפר שזה שלא עשה יוסף תשובה על עוון לה"ר שעל זה אמר היה רעה אכלתהו כאמור וזה גרם לאשת פוטיפר שיהיה לה כח להתגרות בו דברית הלשון וברית המעור מכוננים כידוע. ואח"כ בהנסיון תיקן הכל במצרים שמוזה הבין שטעה במה שסיפר לשון הרע על אחיו ותיקן פגם לה"ר ונעשה ע"י הנסיון מרכבה למדת צדיק.

יוצא שיעקב נכשל לכאורה ביוסף הצדיק, דהרי היה צריך יעקב אבינו להעיר טובא ליוסף בנו, שחלילה אחיו לא חטאו ועיין בירושלמי (פאה פ"א ה"א; טו, ד) דהרי

י. למנוע תשמיש (יומא עז:).

יא. עיין כלי יקר שכתב: דרז"ל (בר"ר פד ו) שהיה יוסף דומה ליעקב בכל קורותיו ודומה כאילו היה יוסף עיקר תולדותיו. מדרש זה סובר שרצה יעקב לתקן מה שלא כבד את אביו כל הימים הללו, ע"כ נתיישב בארץ מגורי אביו וחשב כי בזה יתוקן גם העבר, ובקש לישב בשלוח על כן קפצה עליו רוגזו של יוסף, לקבל עונש גם על הימים שלא היה אביו מכובד מבנו שהוא עיקר זרעו, כמספר הימים ההם יהיה יעקב בלתי מכובד מבנו שהוא עיקר תולדות שלו, לכך נאמר אלה תולדות יעקב יוסף.

הביא יוסף דיבתם רעה' אל אביהם רבי מאיר ורבי יהודה ורבי שמעון. רבי מאיר אמר: חשודין הן על אבר מן החי. רבי יהודה אומר: מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים. ורבי שמעון אומר: נותנין הן עיניהן בבנות הארץ. אמר רבי יודה בן פזי: פסל ומאזני צדק וכו' (משלי טז, יא). מה אמר, חשודין הן על אבר מן החי, אמ' הקב"ה כך אני מוכיח עליהן שהן שוחטין ואוכלין, וישחטו וכו'. מה אמר, מזלזלין הן בבני השפחות ונוהגין בהן כעבדים, לעבד נמכר יוסף, מה אמר, נותנין עיניהן בבנות הארץ, הא דובא מתגריא לך ותשא אשת אדוניו וגומר.

יעקב אבינו גיבה תמיד את יוסף הצדיק, ולא הגן על שאר בניו מפניו, ועצם אהבתו הרבה לבנו גרמה לקנאה ותחרות עד אשר הגיע המצב העגום שיוסף, כמעט מת, ויראו אותו מרחוק ובטנם יקרב אליהם ויתנכלו אותו להמיתו (לז, יח) דהרי ללא הצלת ראובן באומרו: לא נכנו נפש, וכן הצלת יהודה, שהוציאו מן חבור מה בצע כי נהרוג וכו'.

המדרש (שוחר טוב) כותב שהאחים שמעון ליהודה ולא לראובן, וזכה יהודה לברכה: מטרף בני עלית (מט, ט) עיין רש"י.

יהודה

נחזור לדברי המדרש הראשון שהבאנו לפי שהיה יעקב אבינו סבור שיהודה הרג את יוסף, לפי שהביא לו את הכתנת. יעקב אבינו חשד ביהודה מכל הבנים, ולבו לא היה עמו כל השנים, וכעת שיוסף חי, חזר בו יעקב מהמחשבה שיהודה הוא האשם, ובפרט שהציל את בנימין, דהרי אביו לא הסכים לשולחו בשום פנים ואופן עד שלא התחייב: אנכי אערבנו מידי תבקשנו, שואל המדרש לקח טוב מהיכן ידע יהודה בוודאות שבנימין יחזור, הרי יש סיכוי שאותו מנהיג (יוסף הצדיק) ישאיר את בנימין אצלו, כמו שעשה לשמעון, אלא הבין פה יהודה שמדובר בצדיק, וכפי שידע

יב. רש"י ז"ל סיכם את דברי חז"ל בירושלמי: את דבתם רעה, כל רעה שהיה רואה באחיו בני לאה היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות. ובשלשתן לקח. על אבר מן החי (לעיל פס' לא) וישחטו שעיר עזים במכירתו, ולא אכלוהו חי. ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, לעבד נמכר יוסף (תהלים קה, יז). ועל העריות שספר עליהם (להלן לט, ז) ותשא אשת אדוניו וגו'.

שלאביו הובטח ע"י ה'ת' שלא ירד לשאול, דהרי סימן זה יהיה בידך שלא ימות אחד מבניך בימך, הבין יהודה שכפי הנראה יוסף הצדיק קיים, אמנם איני יודע איך, אז אין גם חשש על בנימין, ומכאן אפשר לראות שיעקב אבינו לא קיבל את דעתו של ראובן אלא של יהודה".

יעקב אבינו בזמן היעדרות יוסף לבו היה נוקפו על יהודה, אך בהתגלות כאמור של יוסף, חזר בו כדברי המדרש ונתוודע יוסף, נמצא יהודה נקי מכל אותם הדברים. לכך נאמר: ואת יהודה שלח, לכך היה צריך יעקב אבינו לשלוח את יהודה להקים בית תלמוד, בית הוראה, דוקא אותו יהודה" ולא שאר האחים, רצה יעקב את יהודה שידע להתמודד נכון עם טעויות, של יוסף הצדיק ושל תמר, ולכך בחר דוקא את יהודה שהיה מסוגל להגיע לדרך התשובה, שבט יהודה בדוחק ובצער, הישאג אריה ביער (מתוך הסליחות), ומי שישב בתשובה יש ביכולתו להקים בתי מדרש ובתי הוראה".

יג. פירש"י בכור שוטה הוא זה, הוא אומר להמית בניו, וכי בניו הם ולא בני, ודברי רש"י קשים, ועיין בפירוש הריב"א. חס ושלוש שיאמר ראובן שטות גדול כזה לא כך אמר אם לא אשיבנו אליך נתחייבתי שימותו שני בני בשביל אותו עון. עוד יש לומר אם לא את שני בני תמית לשון שבועה רצה לומר תמיתם המיתה אם לא אביאנו אליך. עוד יש לומר שכך אמר ראובן אם לא וגו' כלומר אל תתן לי חלק בארץ ועני חשוב כמות.

יד. כדברי המדרש לפי שיהודה היה חביב על יעקב מכל השבטים, שכיון שנמצא הגביע באמתחת בנימין, לא נתן אחד מהם נפשו להציל אלא יהודה.

טז. ובספר יהושע (יא, טז) ויקח יהושע את הארץ הזאת וגו', ואת כל ארץ הגושן, פירש הרד"ק אין זה גושן של מצרים, ובדרש אומר כי היה גושן של ארץ מצרים, והיא נבלעת בתוך ערי ישראל. בש"ך על התורה כתב ואפשר באומרו: את יהודה שלח לפניו, רמז כאן שנשתלחה אותה רצועה מארץ ישראל לגושן, ואותה רצועה היתה נעלמת ולא היתה נודעת אלא ליעקב אבינו ובניו, ולזה אמרו: ועתה ישבו נא עבדיך בארץ גושן, ולפי זה יעקב אבינו לא נכנס באויר חוץ לארץ כלל, שלא להיטמא מאויר ארץ העמים, אלא היתה רצועה של ארץ ישראל מתקפלת והולכת לפניו והוא בתוכה, וכן כשהולכיהו לאחר מיתה היתה מתקפלת והולכת עמו וזה שרמז לו: אנכי ארד עמך מצרים ואנכי אעלה גם עלה. (מתוך דברי יואל עה"ת). יהודה בבחינת ארץ ישראל, ולכן חשוב היה ליעקב אבינו למסור את הקמת בית המדרש בגושן ע"י יהודה דוקא, שחש יעקב אבינו מיציאתו מארץ הקודש, ובהקמת בית המדרש זכה ולא יצא את ארץ הקודש, ודו"ק.

פרשת ויחי

ואפילו בהסתרה

וידגו לרוב בקרב הארץ (מח, טז)

פרש"י ע"פ סוטה (לז): כדגים הללו שפרים ורבים ואין עין הרע שולטת בהם.

פירוש רש"י מתייחס לברכת יעקב אבינו לנערים הם אפרים ומנשה שנולדו בארץ נכר בשונה משאר כל צאצאיו של יעקב שנולדו בארץ כנען בתוך בית אפוף תורה ויראת שמים, אפרים ומנשה קיבלו בית קר ומנוכר מתורה ומצוות, אביהם יוסף עוסק מן בוקר ועד ליל במתן פרנסה למצרים, בזמן השבע צבר בר כחול הים, ובהגיע הרעב כולם שבים אליו לאחר שפרעה מפנה את כולם אל יוסף, ונראה כי חינוך בניו נעתק מהם, בשונה משאר ילדי ונכדי האבות הקדושים, שראו עין בעין בבכיר האבות יעקב אבינו ע"ה.

יעקב אבינו מברכם תוך כדי שהוא מדמה את אפרים ומנשה לדגים, וכאן מעבר ליכולת הפירוש של הדגים, צריכים אנו לשאול מדוע נכדיו קיבלו תואר זה, האם זה תואר שניתן להם אישית או שזה תואר לכלל ישראל.

א. רש"י מבאר מדוע העדיף יעקב את אפרים הצעיר על פני מנשה הבכור, באומרו לבנו יוסף ידעתי בני ידעתי- שמנשה הוא הבכור- ומוסיף גם הוא יהיה לעם וגו' - שעתיד גדעון לצאת ממנו. שהקב"ה עושה נס על ידו, ואולם אחיו הקטן יגדל ממנו - שעתיד יהושע לצאת ממנו שינחיל את הארץ וילמד תורה לישראל.

ב. ויאמר פרעה לכל מצרים לכו אל יוסף אשר יאמר לכם תעשו (מא, נה), ובתנחומא אשר יאמר לכם אפילו למול את עצמכם.

ג. ועוד בברכות (נה:) אל תקרי עלי עין אלא עולי עין ר' יוסי בר' חנינא אמר מהכא וידגו לרוב בקרב הארץ (בראשית מח, טז) מה דגים שבים מים מכסים עליהם ואין עין רעה שולטת בהם אף זרעו של יוסף אין עין רעה שולטת בהם

ד. בבחינת ובני ישראל פרו וישרצו וירבו ויעצמו במאד מאד (שמות א, ד) ופירש בעל הטורים ששה לשונות הן כנגד ששה שהיו יולדות בכרם אחד.

וראה בחולין (צב.) וכן הוא אומר גפן ממצרים תסיע (תהלים פ, ט) שלשה שריגים אלו שלשה רגלים שישראל עולין בהן בכל שנה ושנה והיא כפורחת עלתה נצה הגיע זמן של ישראל לפרות ולרבות וכן הוא אומר (שמות א, ז) ובני ישראל פרו וישרצו עלתה נצה הגיע זמן של ישראל ליגאל.

נקדים שברכת הנכדים (אפרים ומנשה) קדמה לברכת הבנים, ולכאורה ברכת הנכדים אינה קשורה לבנים, שהרי בברכה שברך יעקב אבינו לשלשה בנים היתה מעין שבט מוסר, ואילו לשאר השבטים היתה ברכה, האף אמנם שהתורה¹ מציינת **ויברך אותם** איש אשר כברכתו ברך אותם² (ג, כח) הינו בברכה העתידה לבא על כל אחד ואחד, למרות שראובן, שמעון ולוי קיבלו תוכחה מגולה, וגם בזה יש משום ברכה, וכדברי האברבנאל וז"ל: ובעבור זה עשה חיפוש וחקירה בכל אחד מבניו כפי טבעו ותכונתו מי הוא הראוי למלכות כי טבע הבנים אשר יולדו להם ראה שיהיה נוטה לטבע האבות, היינו תוכחת יעקב לבניו היתה נוספת על הברכות, שכל רצון יעקב וכלשון האברנאל: לא לתכלית הברכה ולא לתכלית התוכחה ולא להגיד עתידות ולא לספר מעלתם כארץ כי אם להודיע אם הם ראוי למלכות ולשררה אם לא.

האברנאל ס"ל שכל הברכות שקיבלו הבנים תכליתם להגיע למלכות ולשררה, יעקב אבינו ברך אותם כברכתו, כל אחד ותכונתו, והראוי ביותר הודיעו שיזכה זרעו למלכות.

לפני שיעקב מברך את בניו, הוא מקדים את הברכה הזו, וכך בעצם הוא מייעד את בניו לתפקיד ייחודי ונבדל משאר העמים. יעקב יודע שבניו יהיו בגלות מצרים, והוא מברכם שישמרו על זהותם חרף הניסיונות הקשים וההימצאות בין הגויים. ואכן, ברכתו הועילה, בני ישראל היו נבדלים למרות הימצאותם במצרים.

כאמור, יעקב מברך את בניו, אך אינו מסתיר ביקורת למי שהיה זקוק לכך³.

ה. שבט מוסר הוא התוכחה מעבר לברכות שברך יעקב את בניו, ובניו קיבלו זאת ולא קבלו על זה, וכדברי הגמ' בערכין (טז:): רבי טרפון תמה אני אם יש בדור הזה מי שמקבל תוכחה. ע"כ, בזמן האבות והשבטים קיבלו את התוכחה באהבה, וראו בה מנוף להתעלות.

ו. פירש האור החיים הק': שיעקב אבינו ברך את בניו בברכה הראויה לו כפי בחינת נשמתו וכפי מעשיו, כי יש לך לדעת כי הנפשות כל אחת יש לה בחינת המעלה יש שמעלה כהונה ויש מלכות ויש כתר תורה ויש גבורה ויש עושר ויש הצלחה, ונתכוין יעקב בנבואה לברך כל אחד כפי ברכתו הראוי לה המלך במלכות והכהן בכהונה וכן על זה הדרך ולא הפך המסילות.

ז. אפשר לומר שאותה ברכה בהסתרה היא בבחינת וידגו לדוב, למרות התוכחה, שם היא התפלה, השבטים הראשונים (ראובן, שמעון ולוי) קיבלו תוכחה, לכל אחד מהם היתה סיבה למעשיו, אך לא חיפשו שיצדיקו מעשיהם אלא קיבלו בהכנעה את התוכחה.

בסתר כבגלוי

לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר ובגלוי^ח. יעקב אבינו ברח את נכדיו בברכת הדגים שלא שולטת בהם עין בסתר, וידגו לרוב^ט בקרב הארץ, יוסף הצדיק ניהן ביראת שמים מיוחדת ונפלאה שהצליח לעמוד בגאון בכל הכשלים, אשת פוטיפר וכו' הוא מקדש שם שמים בסתר וכדברי רז"ל במדרש ראה ארוננו של יוסף יורד לים, אמר הקב"ה ינום הים מפני הנס מן העבירה, שנאמר וינס החוצה (בראשית לט, יג), אף הים נס מפניו, שנאמר הים ראה וינס, יוסף נס מפני אשת פוטיפר בסתר, הוכיח הי"ת בגלוי לכלל ישראל בבקיעת ים סוף מדוע הים נס,

ולענין ברכת הנכדים, האף שברכה זו נאמרה לבני יוסף, אך היא מהברכות החשובות לכל השבטים וכל זרעם. שהרי עם ישראל שוטטו בכל העולם וטרם יקבענו יחד מהרה מארבע כנפות הארץ, ובברכת יעקב לנכדיו זידגו לרוב בקרב הארץ, מברך את ישראל שיהיה בכל מקום, וכפי שאומרים אנו בהגדה של פסח – **מלמד שהיו ישראל מצוינים שם. מצוינים** מלשון ציון – הם היו נבדלים.

ח. בשיבולי הלקט (ג. עניני תפלה פ"ז) מביא את המקור למאמר התפלה לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר כבגלוי ע"פ המובא במדרש תנא דבי אליהו. ושאל וכי בסתר יהא אדם ירא שמים ולא בגלוי, ומתרץ ע"פ דברי אחיו רבי בנימין שראוי לומר בסתר, שלא אמרו וכו' אלא כנגד דורו של שמד, שגזרו שלא לקרוא את שמע ולא היו יכולין להיות יראין בגלוי, על כן הזהירם וזירזם לקבל עליהם עול מלכות שמים בסתר וכו' על כן אומר: ברוך המקדש שמו ברבים, לפי שבשעת השמד אין שמו מקודש ברבים אלא בסתר.

ט. בבחינת ויהי כי החל האדם לרוב על פני האדמה ובנות יולדו להם (בראשית ו, א) איתא בב"ב (טז:) רבי יוחנן אמר רביה באה לעולם.

י. מקורו בספרי (דברים כו, ה) ויהי שם לגוי (גדול) – **מלמד שהיו ישראל מצוינים שם.**

יא. וראה בפירוש באר מים חיים שפירש כי לצד שישראל לא שינו את שמם ולבושם וכו' היו ניכרים בין המצרים שכל רואה אותם יראה אותותם כי אלה מבני ישראל המה, הגם שבתחילתם היו מעט שבעים נפש בין אלפי אלפים מצרים מכל מקום כל רואיהם יכירום כי הם זרע ברח' בני יעקב, כי היו מובדלים בשמותן ולבושם עד שכל אחד מהם היה מצויין וניכר כי ישראל הוא, ועל כן נעשו שם לגוי כי אם היו מעורבין עם המצרים בשמות ולבוש מי יכיר מעט יחידים בין רבבות גוים שהיו ביניהם וזכה שהיו מצויינים נעשו לגוי אחד מובדל ומופרש וניכר בין העמים, ועל כן אמר פרעה אל עמו (לקמן ח') הנה ע"ם בני ישראל רב ועצום ממנו וגו' כלומר כיון שהגיעו לבחינת להיות עם מיוחד ולא נתערבו בינינו והנם רב ועצום, ופן תקראנה מלחמה ונוסף גם הוא על שונאינו ונלחם בנו. פירוש שהוא יהיה רב וגדול משונאינו והוא יהיה הנלחם בנו שהוא יהיה העיקר להיותו רב ועצום ומצויין ומופרש לעם מיוחד.

יעקב ברך את אפרים ומנשה ויברכם, ומסיים כך יברך ישראל^י, מדוע דיבר הכתוב בתחלה בלשון רבים ולבסוף ברך את אפרים ומנשה שיהיו שווים לברכות של ראובן ושמעון, ונראה להשיב שאכן הברכה היא לנכדים כמו שנאמר **ויברכם** – אך פה הוסיף יעקב כך, הכוונה ליוסף אביהם, שפיצל את הברכות בין בניו להזכיר את אביהם יוסף לאמר **ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה**, נראה שברכתם היא ברכתו, מסיבת החינוך המיוחד שהינך יוסף את בניו אפרים ומנשה, הביא את בניו להגיע למה שהגיעו, אומר יעקב כך יברך ישראל, אני מבקש שכל אחד ואחד מזרעי יברך את בניו בברכה זו, **ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה**, רק אישיות כמו יוסף ראוי לברכה מיוחדת שהיא תהיה בבחינת בנין אב לכלל ישראל, ומעתה אפשר לפרש טובא ברכת יעקב לנכדיו, וידגו לרוב בקרב הארץ, יום אחד ישראל יהיו בגלויות ונראה חלילה שישראל נעלמים, דוקא בהסתרתם שם יהיו לבסוף נגלים בבחינת **לעולם יהא אדם ירא שמים בסתר שלבסוף יהיה גלוי**^י.

נדייק עוד, ברכת יעקב ליוסף בנו, מזכירה לראשונה את ברכת הוריו באומרו: ברכות אביך גברו על ברכות הורי^י עד תאות גבעות עולם תהיינה לראש יוסף ולקדקד נזיר אחיו (מט, כ), והכלי יקר פירש שברכות הורי היינו כמו חדר הורתו, כי הברכות שקבלתי ע"י אמי היו בעקבה ורמיה וכמילתא דטמירתא מפני עשו, אבל ברכת אביך שנטל הבכורה מן האחים ונתנה לך, וכו', ומ"מ יכול אתה להתפאר בהם כדבר המונח במקום גבוה על הראש הנראה לכל, לאפוקי ברכת הורי הוכרחתי להכחישם ולומר לא נתקיימו בי ולילך בהחבא מפני עשו אחי, הכלי יקר מדקדק שהברכות ליוסף הם ברכות מושלמות ולא כפי ברכות יצחק ליעקב שהגיעו בדרך ללא דרך, כאן יעקב אבינו יודע בדיוק את מי מברך ומה מברכו, וזה שברך לפני כן יעקב את נכדיו, המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים

יב. כך יברך ישראל – הבא לברך את בניו, יברכם בברכתם ויאמר איש לבנו: **ישמך אלוקים כאפרים וכמנשה**. וישם את אפרים – בברכתו לפני מנשה, להקדימו בדגלים ובחנכת הנשיאים (ראה במדרש ב"ר צז, ה).

יג. כלשון מוהר"ן מברסלב ז"ע (ליקוטי מוהר"ן תורה נו): אפילו בהסתרה שבתוך ההסתרה, בוודאי גם שם מלוכש השם יתברך. דוקא במקום המסתור (וגם בצרות הגלות) אם נשכיל להבין בדרך ה' בוודאי שם יתגלה ה'.

יד. וראה בפירוש רבנו בחיי שדקדק לפי הפשט ברכות הורי הם אברהם ויצחק ויאמר הברכות שלי תהיינה נוספות על ברכות הורי. יוסף קיבל יתר משאר האבות.

ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ, היינו ברכת הוריו ששם שמים עליהם תמשך גם לבנים.

ומכאן ייחודה של ברכת אפרים ומנשה שיש בה המשכיות הדורות, והעובדה שיעקב מברך כך לא רק את בנו יוסף, אלא גם את בניו אחריו, מלמדת על קביעות הבחירה האלוקית הנמשכת עליהם, והחוט המשולש שלא במהרה ינתק. **יהי רצון שנזכה שה'** יאיר דרכנו בגלוי בחינוך בנינו כברכת בך יברך ישראל.

חוש הראיה והשמיעה

וישאו אתו בניו ארצה כנען ויקברו אתו במערת שדה המכפלה אשר קנה אברהם וכו' (ג, יג)

ידועה הגמ' סוטה (יג.) כיון שהגיעו למערת המכפלה, אתא עשו קא מעכב, אמר להן ממרא קרית הארבע היא חברון, ואמר רבי יצחק קרית ארבע, ארבע זוגות היו, אדם וחווה, אברהם ושרה, יצחק ורבקה, יעקב ולאה, איהו קברה ללאה בדידיה, והאי דפייש ידי הוא. אמרו ליה, זבינתה. אמר להו נהי דזביני בכירותא, פשיטותא מי זביני, אמרו ליה אין.. אמר להו הבו לי איגרתא, אמרו ליה איגרתא בארעא דמצרים היא. ומאן ניזיל נפתלי דקליל כי איילתא.. **חושים בריה דדן** תמן הוה ויקרין ליה אודניה, אמר להו מאי האי, ואמרו ליה קא מעכב האי עד דאתי נפתלי.. אמר להו, ועד דאתי נפתלי מארעא דמצרים יהא אבי אבא מוטל בבזיון, שקל קולפא מחייה ארישיה..

בפרשתנו מוספר על קבורת יעקב, שכל בניו זכו לקבורו, בלא מחלוקת: ויקברו אתו במערת שדה המכפלה, והדבר נראה קל ופשוט, אולם הגמ' בסוטה (יג.) מבארת שלמרות כל הכבוד כגורן האטם שהיתה מתוכננת מלחמה בא"י אך כשראו את כתרו של יוסף מונח, כל המלכים שמו את כתריהם על ארוננו של יעקב א"ר אבהו: מלמד, שהקיפוהו כתרים לארוננו של יעקב כגורן זה שמקיפים לו אטם, שבאו בני עשו ובני ישמעאל ובני קטורה. תנא: כולם למלחמה באו, כיון שראו כתרו של יוסף תלוי בארוננו של יעקב, נטלו כולן כתריהן ותלאום בארוננו של יעקב. תנא: שלשים וששה כתרים נתלו בארוננו של יעקב, עשו עיכב את הקבורה עד שהרגו חושים בן דן, והדבר קשה, וכי עשו לא פחד מהצבא האדיר בעולם שהיא מצרים.

ועוד נשאל, מדוע דווקא זכה חושים¹ להרוג את עשו, ולא אף אחד אחר, הרי היו שם גדולים ממנו, המתאימים לכאורה לתפקיד זה, כגון: שמעון ולוי, שאנו מכירים אותם שהרגו את שכם, או יוסף שהוא שליט על כל מצרים, או יהודה שהוא בחריר האחים². אבל דוקא חושים בן דן שהיה חרש ואילם, מהשבט הפחות ביותר, דוקא הוא זה שמעיז לפגוע בעשו כשכל מלכי העולם נמצאים שם.

אולי נשאל מדוע לאדם שהחושים שלו כלל לא עובדים, הוא גם חרש וגם אלם, זה בעל חושים³,

יש שביארו ששמו נקרא חושים, משום שכפי שידוע ה' זיכה את מי שחסר לו חוש מסוים לפתח את החושים האחרים שבו. וכפי שידוע שהעיוורים ממששים בצורה טובה, ומוזהים דברים בקלות רבה ביחס לאנשים רגילים. וכן שאר בעלי הלקויות מפתחים את החושים האחרים שלהם בצורה טובה יותר. ולכן נקרא חושים, שיש בו חושים נוספים שלאדם רגיל אין, ואצלו היו מפותחים הרבה יותר, ובכך תבוא הישועה והכבוד לזקנו יעקב אבינו⁴ ע"ה.

בני יעקב בגודלם היו בצער גדול על הסתלקות אביהם, ועתה רואים את אחיו עשו מגיע, ייתכן וחשבו שרוצה לעשות שלום ולשבת עמם שבעה לאחר הסתלקות יעקב, אך כשבא עם טענה, שכביכול מגיע לו חלק במערה, ומה שנתן לרעייתו לאה אינו נכון, הסבא אברהם ושרה נקברו כדון, היורש היחיד היה יצחק לכן היתה רבקה אמו במערה, משא"כ אצל יעקב, ליעקב יש אח מאב ואם, וזה שקבר את לאה רוצה כעת ליזכות בשטח הקבורה, ייתכן לומר שרשע זה רצה

טו. עיין במדרש א"ר חנינא בן פזי אין לך גדול משבט יהודה ואין לך ירוד משבט דן שהיה מן הלחינות.

טז. לא אכחד שיש מן המפרשים שיהודה הרג לעשו, ויש שפירשו שיהודה הכריע שעשו חייב מיתה ומי שהרגו חושים, ודו"ק.

יז. ואולי אפשר לומר שנקרא כך בלשון סגי נהור, שלמרות שחסר לו חושים, קוראים לו כך בצורה יפה. כפי ש"סגי נהור" הכוונה לעיוור, כשבעצם התרגום של משמעות המילים זה רואה טוב, ונקרא כך בשביל לומר זאת בלשון טובה ועדינה.

יח. הגמ' שם מביאה שדן חש לכבודו של זקנו וגם זקנתו רבקה אמנו באותה שעה נתקיימה נבואתה של רבקה, דכתיב: (בראשית כז) למה אשכל גם שניכם יום אחד, ואע"ג דמיתתן לא ביום אחד הוא, קבורתן מיהא ביום אחד הוא, ע"כ דאם היה מתעכבת הקבורה דברי רבקה לא היו מתקיימים חלילה, ואף בזה דאג חושים לכבדה.

לקבל את אמרת האנשים הגדולה ל'גדול והקטנה לקטן, שהיה מקובל לחשוב שרבקה אמנו הולידה שני בנים ואילו אחיה לבן נולדו שתי בנות, הגדולה לגדול, היינו לאה לעשו, ואילו הקטנה רחל ליעקב שהיה הקטן, וכעת צריכה היא לקבל את עשו לאחר הסתלקותה.

דן בן יעקב

לאחר לידת ארבעת בניו של יעקב מלאה אמנו, ביקשה רחל אמנו בקשה קשה מבעלה יעקב אבינו: הבא לי בנים ואם אין מתה אנכי (ל, א), יעקב אבינו משיב לה: התחת אלוקים אנכי אשר מנע ממך פרי בטן, חז"ל השיבו ליעקב אבינו כך: אמר לו הקב"ה כך עונים את המעוקות (העלובות והמסכנות שלא זכו לפרי בטן), חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בנה.

רחל כשהבינה שאין לה ברירה ויעקב החליטה לעשות כמו שפעלה שרה אמנו שהכניסה צרה לביתה (הגר) אמר לו: אם כן, הנה אמת בלחה בא אליה.

ומאותה לידה נולד דן, רש"י ע"פ המדרש ב"ר (עא, ז) דנני וחייבני וזכני, **דנני** היינו שפטני, שזכיתי שהי"ת שפט אותי מסכימה אני עם הדין למרות מה שאמר עלי יעקב אבינו התחת אלוקים וכו' ועצרני מלדת, ובכל זאת זכני קצת במה ששמע קול תפילתי במקצת ונתן לשפחתי בלחה בן, ולא סתם בן אלא זה שיציל

יט. ועיני לאה רכות, רכות מבכיה, שהיו אומרים, כך היו התנאים: הגדולה לגדול והקטנה לקטן והיתה בוכה בכל שעה לומר: כך עלה גורלי לרשע הזה ומתוך כך נעשו עיניה רכות (תנחומא).

כ. בנה הכוונה היא יוסף הצדיק, דהרי השיב לאחיו לאחר חזרתם מהלווייה בחברון למצרים: התחת אלוקים אני.

כא. כשנולד דן אמרה התורה: על בן קראה שמו דן (ל, ו) פירש הכלי יקר כל מי שנאמר בו על בן היה מרובה באוכלוסין, וכו', תדע שלשון על בן לא נאמר כי אם בלוי ויהודה ודן, כי ברוב עם הדרת מלך, ויהודה גור אריה ממנו הוד מלכות. ודן ידיו עמו יקח נקמות עמו כאחד שבטי ישראל, היינו כדוד המלך המיוחד שבשבטים והלוקח נקמות עמו צריך ג"כ אוכלוסין, ומטעם זה נאמר (דברים לג.כב) דן גור אריה, המשילו לדוד שנמשל ג"כ לגור אריה.

כב. רמז גם לשמשון הגבור שהיה שופט, נלחם לבד, כמו שנלחם חושים לבדו מול עשו הרשע, וכאמור.

בדיעבד את קבורת יעקב אבינו ולא יבזה אותו שיקבר מחוץ למערת המכפלה כרצון עשו, חושים בא בגבורה כדק"ל לבדו כשמשון הגבור שלחם מול פלישתים לבדו באומרו: לישועתך קויתי ה'י.

אם כן, כעת מובן מדוע זכה דוקא חושים להרוג את עשו, שכל שאר דודיו הגדולים וגם אביו דן, הראו פנים לדודם עשו אך לא עשו כלום, מאחר ועשו בא בצדק (למעט) ולחם קיימים חושים כך שאולי הבינו שיש אולי צדק בדברי עשו, ופעם אחת כבר סבל מכך שנמנעה ממנו הזכות להתחבר עם לבן, וכעת אולי הצדק עמו.

חושים שהיה חרש ואלם לא ראה ולא שמע מה שאביו ודודיו ראו ושמעו את עשו דודיו, הוא ראה רק את הביזיון לסבא יעקב, ובמקום שיש חילול ה' לא חולקים כבוד לרב, וראה במעשה זמרי: העיז פניו כנגדו ואמר לו: **בת יתרו מי התיר לך**. ועל זה סמך פנחס שהורה הלכה למעשה בפני משה רבו, כי אמר שרבו נוגע בדבר, פן יאמרו לו בת יתרו מי התיר לך, עזות פניו של זמרי גרמה לפינחס לעשות המעשה, שבמקום שיש חילול ה' ובפרט שמחללים כבוד התורה את משה רבנו, וזכה פינחס והורה כדק"ל, ואף זכה: אמור הנני נותן לו את בריתי שלום, ואף חושים זכה לברית שלום, זכה שמבני בניו אהליאב בנו את המושכן, בצלאל"י בזכות זקנו

כג. יהי דן נחש- כמו שנחש הולך לבדו בשונה משאר החיות שהולכים זוגות אף הוא חושים לחם לבדו, וכאמור.

כד. למרות שהגאולה באה מגד, אליהו הנביא שבטו משם, למרות זאת ייחס דן עצמו לגאולה והוא זה שגאל בזמן חושים ובזמן שמשון ודו"ק.

כה. עיין בש"ע (יו"ד סי' רמב סע' ד) דאסור לאדם להורות לפני רבו לעולם. ומכל מקום הכריע מרן הש"ע (שם סע' יא) שאם מישוהו רואה אדם שעובר עבירה מפני שאינו יודע שהוא אסור או מפני רשעתו, מותר להפרישו ולומר לו שהוא אסור בפני רבו, שבכל מקום שיש חילול השם אין חולקין כבוד לרב.

כו. הרס"ג הסבר נוסף לבחירתם של השניים (כך הובא ברבנו אברהם אבן עזרא). שני השבטים נמשלו לאריות: יהודה בברכת יעקב לשבטים (בראשית מט, ט) ודן בברכת משה (דברים לג, כב), וגם המקדש דומה בצורתו לאריה כי היה צר מאחוריו.

חור אשר מסר את נפשו משום שלא הסכים לקחת חלק במעשה העגל, ואחליאבני
כאמור בזכות זקנו חושים בן דן.

חושים בלא הראיה ראה חילול ה', חושים בלא שמיעה שמע חילול ה' וקם
ועשה מעשה.

חזק חזק ונחזק

כז. רש"י מבאר שהשניים נבחרו כדי לקיים את מה שנאמר באיוב ולא נפר שזע לפני דל (לד, יט),
כלומר: בחירתם של שני אישים משבטים כה שונים במעלתם ובייחוסם מוכיחה שלעניין בניית
המשכן ועבודת ה' אין הבדל בין עני לעשיר, בין נקלה למכובד; הכול שווים בעניין זה.

פרשת שמות

בעתה אחישנה

ויזעקו ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה (ב, כג)

ובמדרש היה הקב"ה מתאווה לתפילתן^א. אמר רבי יהושע בן לוי למה הדבר דומה, למלך שהיה בא בדרך, והיתה בת מלכים צועקת לו: בבקשה ממך הצילני מיד הליסטים. שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה. היתה מתאווה שתדבר עמו ולא היתה רוצה. מה עשה המלך, גרה בה הליסטים, כדי שתצעק וישמע המלך. כיון שבאו עליה הליסטים, התחילה צועקת למלך. אמר לה המלך: לכך הייתי מתאווה – לשמוע קולך. והנמשל: כך ישראל כשהיו במצרים והיו משתעבדים בהם התחילו צועקים ותולין עיניהם להקב"ה, שנאמר: ויהי בימים הרבים וכו' ויזעקו, אמר הקב"ה לכך הייתי מתאווה, לשמוע את תפילתם מיד וירא אלוקים את בני ישראל, התחיל הקב"ה מוציאן משם ביד חזקה ובזרוע נטויה.

רבנו בחיי שאל מדוע נאמרו ב' פעמים העבודה, ויאנחו בני ישראל מן העבודה, ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה, והשיב: ללמדך שאין תפלתו של אדם שלמה כאותה שהוא מתפלל מתוך הצרה והדוחק, שהיא יותר מקובלת והיא העולה לפניו יתברך. וכן תמצא ביונה הנביא ע"ה שבאר הענין הזה, הוא שאמר: בהתעטף עלי נפשי את ה' זכרתי ותבא אליך תפילתי אל היכל קדשך (יונה ב, ח),

א. כמובא ביבמות (סד.) שהקב"ה מתאווה לתפילתן של צדיקים, ראה סוכה (יד.) על הפסוק בבראשית (כה, כא) ויעתר יצחק, אמר רבי אלעזר, למה נמשלה תפילתן של צדיקים כעתר, לומר לך מה עתר זה מהפך את התבואה בגורן ממקום למקום, אף תפילתם של צדיקים.

ב. כמו שמצינו אצל חנה ע"ה שהיתה עקרה, שכל משפחת בעלה היו נהנים מבשר הקרבנות, והיא הרגישה בחסרון האישי שלה ולא אכלה, פנה אליה אישה אלקנה בנחמה: חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי ולמה ירע לבבך, הלא אנכי טוב לך מעשרה בנים (שמואל-א א, ח), חנה בשומעה זאת מצטרפת לסעודה ותקם חנה אחרי אכלה בשילה ואחרי שותה, ולאחר מכן זכתה להיכנס לקודש למרות דברי עלי ודוקא מתוך צערה זכתה לשמואל הנביא, מכאן רואים את הכח של התפלה בצער.

ג. פירש הרד"ק זה הלשון נאמר על רוב הצרה, שתקצר נפש האדם בו, וכן: נפשם בהם תתעטף (תהילים קז, ח). אמר: כשהיתה בצרה נפשי, שבלעני הדג מתחילה, חשבתי כאילו אני מת; ועם כל זה – את ה' יתברך זכרתי והתפללתי אליו.

הבטיח הנביא שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך.

יוצא לפירוש רבנו בחיי שאם תפילה נעשית מתוך הקושי היינו מן העבודה, זאת תפלה שלמה ורצויה לפני ה'ת, וכאמור ביונה הנביא שהתפלה שהיא מתוך הצער ועטיפת הנפש היא הנכנסת לפניו אל היכל קדשו יתברך.

בני ישראל השתעבדו למלך מצרים קמעא קמעא, פרעה בתרמיתו באומרו הבה נתחכמה לו (א, י) והרמב"ן כתב הסדר כיצד שיעבד פרעה את ישראל, שבתחלה לא רצה פרעה להכותם בחרב כי תהיה בגידה גדולה להכות חנם העם אשר באו בארץ וכו' אבל אמר שיעשו דרך חכמה שלא ירגישו ישראל כי באיבה יעשו בהם ולכך הטיל בהם מס כי דרך הגרים בארץ להעלות מס למלך כמו שבא בשלמה (מלכים-א ט כא), ואחרי כן צוה בסתר למילדות להרוג הזכרים על האבנים ואפילו היולדות עצמן לא ידעו בהם ואחרי כן צוה לכל עמו כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו אתם. עכ"ל הרמב"ן. עם ישראל שכח מה זה להיות 'עם חופשי' מרוב המרירות וקושי השעבוד לא נאנחו ולא זעקו, ובמות פרעה וימת מלך מצרים ויאנחו בני ישראל מן העבודה ויזעקו (ב, כג) מיתתו או חוליו של פרעה גרמה לישראל לחשוב על עצמם ולא על העבודה, ואילולי הצעקה והזעקה היו ישראל מומשיכים להיות משועבדים עד בלא קץ, עד ארבע מאות ושלושים וכמאמר ה' לאברהם ידוע תדע כי גר" וכו' ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג), לפי מדרשי חז"ל החישוב של ארבע מאות שנה הם מלידת יצחק, ואם כן קשה, אם בכל מקרה היו נגאלים מה לנו מ'זתעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה, שבזכות אותם נאקה זכו לגאולה.

ד. ישנה מחלוקת בחז"ל האם זה מת כפשוטו או שנצטרע והמצורע חשיב כמת.

ה. במדרש רז"ל משמע שהגלות מחושבת דוקא מלידת יצחק ולא בגלל שנאנחו בני ישראל נאמר לאברהם אבינו בברית בין הבתרים: ידוע תדע כי גר יהיה זרעך, זה יצחק, שנאמר: כי ביצחק יקרא לך זרע. ויצחק בן ששים שנה בלדת אותם. יעקב אבינו אמר: ימי שני מגורי שלוששים ומאת שנה, הרי ק"צ שנים. נשתייר ר"י, סימן שנותרו של איוב. ובאותו הפרק נולד איוב, ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנה, ואומר: ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה (איוב מב, י). נמצאת אומר: כשירדו ישראל למצרים נולד איוב, וכשעלו מת. או יכול כל ת' שנה היו במצרים, והלא קהת מיורדי מצרים היה, ושני חיי קהת קל"ג שנים, ושני חיי עמרם קל"ז שנים, ופ' שנים של משה, הרי ש"נ שנה. ומה תלמוד לומר ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, כל זמן שזרעו בארץ לא להם, ת' שנה; ועבדום, אלו ימי השעבוד; וענו אותם, אלו ימי העינוי; כולן ארבע מאות שנה.

ננסה בס"ד להשיב על פי המשל המובא בברכות (ט ע"א-ע"ב) אמרי דבי רבי ינאי – **אין נא** אלא לשון בקשה. אמר ליה הקב"ה למשה: בבקשה ממך, לך ואמור להם לישראל; בבקשה מכם, שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק: ועבדום וענו אתם – קיים בהם, ואחרי כן יצאו ברכוש גדול – לא קיים בהם וכו' משל לאדם שהיה חבוש בבית האסורים והיו אומרים לו בני אדם מוציאים אותך למחר מבית האסורין ונותנין לך ממון הרבה ואומר להם בבקשה מכם הוציאוני היום ואיני מבקש כלום. ע"כ.

יוצא שאנחת ישראל מן העבודה וועקתם גרמה לכאורה להפסד לישראל, ואילו למובא ברז"ל שהקץ חושב מלידת יצחק שיגיע לעם ישראל לצאת ברכוש גדול, עם ישראל במשל הגמ' מוכנים היו לוותר על ממון הרבה ובתנאי שיצאו היום ולא מחר.

רכוש גדול

בספר הכתב והקבלה כתב לחדש על הפסוק: **ואחרי כן יצאו ברכוש גדול**. כל משכיל ע"כ יודה שאין רכוש הממון תכלית המכוון בשיעבוד, כי היתרצה איש לסבול תחלה עיניו ועבדות בשביל הרווחת ממון אחריו, הלא יאמר לא מעוקצך ולא מדובשך, וכו' וזה, אחרי שהבטיח הוא ית' לאברהם להוציא זרע קודש ממנו שיהיו ככוכבי שמים להאיר ליושבי תבל אור אמתת מציאותו השגחתו ויכלתו וכדומה מידיעות אמתיות, וראתה חכמתו העליונה כי למעלה גדולה כזו לא היו מגיעים אם היו יושבים בשובה ונחת שלווים ושקטים, גם לא היה באופן זה מקום לשיתחדש ביניהם המסות הגדולות האותות והמופתים הנצרכים להקדימם לפרסם בעולם על ידיהם ידיעות האמתיות, גם לא היו מתרצים לקבל עליהם עול התורה והמצות. ע"כ.

לפירוש הכתב והקבלה שהרכוש הגדול הוא **דוקא התורה** היינו רוחניות ולא הרכוש הפיזי כפי שהיה נראה בהמשך בפרשת בא (יא, ב) דבר נא באזני

1. לשון רש"י על הפסוק והיה כי ישאלך בנך מחר (שמות יג, יד) יש מחר שהוא עכשיו, ויש מחר שהוא לאחר זמן, כגון זה, וכגון כי יאמרו אליכם בניכם מחר לבנינו, דבני גד ודבני ראובן (יהושע כב, כז; ראה מכילתא בא פסחא יח, ראה גם תנחומא בא סי' יג).

העם וישאלו איש מאת רעהו ואשה מאת רעותה כלי כסף וכלי זהב, אמנם ישראל נמלו הכל כציווי ה' למשה רבנו, אך החשיבות היתה לפרסום ה' בעולמו ולהפוך את ישראל ככוכבי שמים להאיר ליושבי תבל.

אם כן, הרכוש מתחלק לשנים, האחד רוחני והשני גשמי, הרוחני היה לדרוש הפסוק ותעל שוועתם אל האלוקים מן העבודה, ואילו הגשמי דברו נא באוני וכו' וישאלו.

נחזור למשל שהובא במדרש למלך שהיה בא בדרך, והיתה בת מלכים צועקת לו: בבקשה ממך הצילני מיד הליסטים. שמע המלך והצילה, לאחר ימים ביקש לישא אותה לאשה. היתה מתאוה שתדבר עמו והיא לא היתה רוצה. מה עשה המלך, גרה בה הליסטים, כדי שתצעק וישמע המלך. כיון שבאו עליה הליסטים, התחילה צועקת למלך. אמר לה המלך: לכך הייתי מתאוה – לשמוע קולך. ע"כ

במדרש זה רואים אנו את החלוקה בין הרוחני לגשמי, המלך הציל את בת המלכים מיד הליסטים, והיא בראותה שניצלה מהם, כבר לא מעניין אותה נישואיה עם המלך (שהרי במילא ניצלה מהליסטים^ז), ולמרות שהיא בת מלך אינה הפצה במלך עצמו, וכאן המלך גרה בה הליסטים (גאולה מתוך תפלה), וכל זאת כדי שתצעק וישמע המלך ואז יצילה שוב, ישראל חשבו שיגיע להם רכוש גשמי בלא לעשות שום דבר, עצם העבודה שהגאולה בוא תבוא בתום הארבע מאות שנה, ובפרט שהתרגלו לעבודה, ויתכן אף לומר שטוב להם במה שהם, כפי שקרא בתחלת המשל, וכאן היה צריך ה' להכריחם להתפלל ולהעתיר לה' היינו ברוחניות, וכאן למדים אנו מהי כוחה של תפלה, פעמים שאיננו יודעים שכתפלה אחת מבטלים גזירות רעות וזוכים לגזירות טובות, בבחינת לעולם ה' דברך נצב בשמים (תהלים קיט, פט), נצבות להם הגזירות הקשות ונותרות בשמים^ט ואילו בארץ זוכים לישועות, ובמשל המלך היה צריך להכריח את בת המלך לאחר סירובה, לשלח בה שוב את הליסטים ואז

ז. המדרש מקשה טובא וכי מצרים רעיהם של ישראל היו שהכתוב אומר וכו', ומתרץ המדרש אלא מלמד שאחרי המכות נהיו המצרים כרעים ואוהבים לישראל כדי להשאיל להם כליהם, וישראל היה אומר לו למצרי, רעי ואהובי השאילני כלי זה או מלבוש זה וכו', ולא היה לו למצרי פנים למנעו ממנו (לקח טוב).

ח. ישראל ראו שיזכו לגאולה בתום הזמן, ולכאורה אין צורך בתפלה.

ט. ראה פירוש המצודות דוד אתה ה' עד עולם נצב דברך בשמים ר"ל אף אם מערכת השמים וכסיליהם יורו להרע או להיטיב הנה גזרת דברך עומדת בשמים ומבטל הוראתם.

חזרה בה והמלך נשאה, וכך גם ישראל חקב"ה מתאווה לשמוע את תפילתם היינו בזכות ולא רק שיחשוב שמגיע להם כחמד שהכטיח הי"ת לאברהם.

ונסיים בדברי רבנו בחיי שהובא ברישא, שיש בזה גם ציפיה לגאולה העתידה, בקרוב, וז"ל: והוסיף ואפשר לומר כי הפרשה הזאת היא רמז לגאולתנו זאת העתידה שהיא תלויה בתשובה ובתפלה, כי כן בגאולת מצרים חזרו בתשובה והתפללו אל ה' העונה בעת צרה, ונתקבלה תפלתם ובא להם הגואל מיד, ועל כן סמך לו **ומשה**, לרמוז כי ביאת הגואל תלויה בתשובה ובתפלה.

מובא בנביא ישעיה אני ה' בעיתה אחישנה (ס, כב) דרשו רז"ל (מנהדרין צה). זכו – אחישנה, לא זכו – בעיתה, כלומר – אם יהיו לישראל זכויות הי"ת יקדים את הגאולה ואם לא, חס ושלום, הגאולה תבוא בזמנה שנקבע לה, ה' ית' מצפה מאיתנו להתפלל להחשת הגאולה בבחינת אחישנה, ושחלילה לא נפול לאויבי ישראל שאז נבקש לזרו הגאולה, וכמובן לא להיות בבחינת בעיתה היינו להשאיר שאננים ושקטים ולא מייחלים לביאת משיח צדקנו, מה שהיה הוא שיהיה, אלא לזרו ולהחיש פדותנו וגאולתנו. אכ"ר.

רועה נאמן

ויאמר השליכהו ארצה וישלכהו ארצה ויהי לנחש וינם משה מפניו (ד, ג)

ובמדרש (ש"ר ג) אמר רבי אליעזר לכך נהפך המטה לנחש כנגד פרעה שנקרא נחש שנאמר (יחזקאל כט, ג) התנים הגדול ואמר (ישעיה כו, א) על לויתן נחש בריח, לפי שהיה נושך את ישראל אמר לו חקב"ה ראית פרעה שהוא כנחש עתיד אתה להכותו במטה וסוף הדברים הוא יעשה כעץ מה המטה אינו נושך כך הוא לא ישך.

ובפרשת וארא אומרת תוה"ק כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת, ואמרת אל אהרן קח את מטך וכו' (ז, ט-י) פרש"י לתנין.

ובספר בראשית (א, כא) ויברא אלוקים את התנינים פרש"י התנינים. דגים גדולים שבים, ובדברי אגדה, הוא לויתן וכן זוגו שבראם זכר ונקבה והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבוא, שאם יפרו וירכו לא יתקיים העולם בפניהם.

אם כך קשה בביאור המונח תנין, האם זו חיה או דג, בפרשתנו מובא שלמשה נעשה מופת שהמטה נהפך לנחש, ובפרשתנו הבאה המטה נהפך לתנין, רש"י מחדש לנו שהוא הנחש, ואין סתירה מפרשתנו שהרי המופת הראשון מתוך שלשת המופתים שמושה רבנו¹ היה צריך לעשות זה היה עם המטה, ובספר בראשית מתואר התנין כדג או לויתן.

נראה אולי לבאר בדרך רמז, ששלשת המופתים שנתן הי"ת למושה רבנו היו לעם ישראל דווקא, ומופתים אלו שימשו אותם כ"סמינר לבעלי תשובה", המופת הראשון, והיה אם לא יאמינו לך ולא ישמעו לקול האות הראשון וכו' (ד, ח), זה לא נוגע ישירות לפרעה (כי באם בדרך רמז) שהרי עם ישראל ספג את הנחשים והשרפים במדבר וישלח ה' בעם את הנחשים השרפים וינשכו את העם וימת עם רב מישראל (במדבר כא, ו) פרש"י וינשכו את העם – יבא נחש שלקה על הוצאת דבה ויפרע ממוציאי דבה יבא נחש וכו'. מופת השני הבא ידך בחיך ויבאו ידו בחיקו ויוצאה והנה ידו מצורעת כשלג (ד, ו) רש"י ביאר הלקהו בצרעת, כמו שלקתה מרים² על לשון הרע, היינו המופת למנוע מלדבר לשון הרע כמו שהיה אצל מרים הנביאה. והמופת האחרון ולקחת ממימי היאור ושפכת היבשה והיו המים וכו' והיו לדם ביבשת (ד, ט) ברש"י הישן מבאר כשהקב"ה נפרע מן האומות, נפרע מאלהותם תחלה. אמנם זה על המצרים אך זה גם לשאר העמים שהציקו לישראל, ואכמ"ל.

ואם כן, נחזור לשאלתנו, מדוע רו"ל קראו לתנין פעם כדג ופעם כנחש בפרשתנו, נראה דהנחש בא לרמוז לישראל שחלילה לא ימרו את פי משה כמובא לעיל,

י. שלשת המופתים בפרשתנו ויען משה ויאמר והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי וכו' (ד, א) הי"ת קורא למופת הראשון: המטה נהפך לנחש, המופת השני: ידו מצורעת כשלג, והמופת האחרון מימי היאור הפכו לדם ביבשת.

יא. במדרש תנחומא מבואר שעונשים אלו באו על משה רבנו בעקבות דיבור לשון הרע על בני ישראל והן לא יאמינו לי. הנחש הוא בעל לשון הרע בעצמו, וגם הצרעת היא התוצאה והעונש של הלשון הרעה – נחש הקדמוני, על אשר אמר לשון הרע על בוראו, לפיכך נצטרע.

יב. השמר בנגע הצרעת לשמור מאד ולעשות, ככל אשר יורו אתכם הכהנים הלוויים, כאשר ציויתים תשמרו לעשות. זכור את אשר עשה ה' אלוך לך למרים בדרך בצאתכם ממצרים (דברים כד, ח-ט).

והוא הנחש, וכאן בפרשתנו הנחש רומז לפרעה הנני עליך פרעה מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יחזקאל כט, ג) המלבי"ם פירש התנים הגדול המצרים היו מאמינים שהיאור נילוס הוא קדוש ושהתנינים הגדולים שבו יש בהם אלהות, ושיש תנים אחד הגדול מכולם שהוא מושל על כולם והוא ברא את עצמו ואת היאור, והמשיל אליו את פרעה בכחו וכו'. ה' רומז לפרעה כי ה' יכה אותו בתוך היאור ואכן המכות מתחילות מן היאור, שהם מכת הדם והצפרדע, יוצא אפוא שלישראל נראה הנחש כהנחש שאנו מזהים ואילו לפרעה הנחש הוא התנין, ודו"ק.

לשון הרע

פרעה הרשע מסמל את הרשע בהתגלמותו, עם כל המופתים ועשרת המכות ולא שעה להוציאם ממצרים ובוודאי כל תיאור בין תנין ובין נחש מתאים לו, וכאן קיימת קושיא רבא, כיצד אפשר לומר ששני המופתים הראשונים היו כעונש למשה רבנו, הנחש על דיבור לשון הרע לא יאמינו לי, שתפש אומנותו של הנחש וכן ידו מצורעת כשלג.

נראה לבאר בדרך רמז דמשה רבנו לא אמר לשון הרע על ישראל, כי אם על עצמו. בתחילת דבריו מתגלה ביתר שאת מידת הענווה: שהרי אומר להי"ת מי אנכי כי אלך אל פרעה וכי אוציא את בני ישראל ממצרים (ג, יא). משה הוא סמל הענווה, שמתוך הענווה השיב להי"ת שאינו ראוי להיות שליח, אך ה' משיבו כי אהיה עמך וזה לך האות (שם יב) וכאן ה' מגלה למשה שקבלת התורה תעבדון את האלוקים על ההר הזה, הוא הר סיני, ה' אומר למשה שקבלת התורה תלוי בו.

ואף משה הקשה מה שמו מה אומר אלהם (שם יג), גם פה משיבו ה' **אהיה אשר אהיה** וכו' לך ואספת את זקני ישראל וכו' ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה וכו', שיציאת ישראל ממצרים וכל הרכוש הגדול כפי הבטחת ה' לאברהם אבינו ידוע תדע כי גר וכו', ואחרי כן יצאו ברכוש גדול (בראשית טו, יג-יד) זה תלוי במשה רבנו.

יוצא שקבלת התורה^י ויציאת מצרים הם דווקא ע"י משה רבנו, ובהימנעות באומרו: **הן לא יאמינו לי** מרמז על קבלת התורה^י, ולא ישמעו לי שיציאת מצרים היא חשך של הגלויות^י, וכאן היה צריך משה רבנו לעמול מול ישראל ולאמר להם להוציא ולנצל את כל רכוש מצרים, ובהימנעות משה רבנו להוציאם ממצרים עלו למשה רבנו בשתי מכות, האחת בנחש והשנית בצרעת.

וכאן מתגלה לעין כל ענוותנותו של משה, שהיא הפך פרעה שעשה עצמו ככה משפיע^י. משה, המדבר אל ה' פנים אל פנים, הוא הענו מכל אדם, ואפילו כשהקב"ה מבטיחו שיהיה עמו, עדיין לא דורש לעצמו מלכות וכהונה. פרעה, לעומתו, בבחינת עורף, מפנה עורפו בחוצפה כלפי שמיא, ועושה עצמו אלוה. אך ישנו קשר עמוק ומופלא בין ענווה פסולה לבין גאווה. יוצא אפוא שבדברי רש"י וחז"ל מוסברים האותות כשמין פסול שהתגלה במשה רבנו בענוותנותו היתירה. ענוותנות זו נעשתה לכבודו יתברך, בלתי לה' לבדו, מחשש שלא יהיה שליח נאמן. השליח אינו יכול לעכב את ההתגלות האלוקית, כיוון שעל ידי הכל עושה ה' שליחותו, ומי שמפקפק בכך – חומא. כאשר מטהו של משה^י, המסמל את דמותו העצמאית כשליח הופך לנחש, זהו אות לכך שדמותו כשליח לכאורה נפגמה.

ולכן מנסה משה רבנו מהנחש וקבלת הצרעת הם אות ומופת בעבורו שהפריז בענווה יתר על המידה, והי"ת הביאו לידי עונש אך מיד רפא אותו להוכיח

יג. האף אמנם שיציאת מצרים קדמה לקבלת התורה, כאן באה התורה להוכיח שאילולי קבלת התורה אין כל טעם ביציאת מצרים, זה שאדם יוצא מגלות לגלות לא נקרא גאולה נחמא בנחמא (ביצה טז). אך כשתורה היא העיקר, זו יציאה מגלות לגאולה.

יד. באות הראשון שהראה הי"ת את משה היה הנחש, באומרו: אחוז בזנבו, נראה לרמז בס"ד ממסכת שבת (פח:) ואמר ריב"ל: בשעה שעלה משה למרום, וכו' אמר לפניו: רבש"ע, מתיירא אני שמא ישרפוני בהבל שבפיהם. אמר לו: אחוז בכסא כבודי וחזור להן תשובה וכו'. ע"כ. האחיזה של משה רבנו הביאה לישועה שהנחש מיד הפך למטה, ואף כאן האחיזה בכסא הכבוד הביאה התשובה הנצחת מול מלאכי השרת, ועם ישראל זכה לקבלת התורה.

טו. לשון רש"י והנה אימה: רמז לצרות וחשך של גלויות.

טז. אשר אמר לי יארי ואני עשיתיני (יחזקאל כט, ג).

יז. ובליקוטי הלכות (תחומין ו, יט) כתב: כי הראה לו [ה' למשה] שבקל חוזר ונתהפך הנחש למטה, כמו שכתוב 'שלח ירך ואחוז בזנבו ויהי למטה בכפו'. שרמז לו, שגם בתוקף זוהמת הנחש יכולין לאחוז באיזה קצה, למצוא שם איזה נקודה טובה, ועל ידי זה נתהפך לטובה מנחש למטה

לנו שמושה רבנו דיבר טוב על עמו ומה שדיבר לשון הרע זה על עצמו^{יח} וכאן מבואר עונשו הקצר של משה רבנו, שביד אחת מחזיק בזנב הנחש ומיד נהפך למטה, וכן ידו מתרפאת מן הצרעת. אותו האות שמביאה קושי גם איתה באה הישועה, משה רבנו תיקון את חטא הנחש הקדמוני כמובא בספח"ק וכן את הצרעת כמובא בתוה"ק בפרשיות תזריע מצורע וכן באחותו מרים הנביאה כשהיתה מצורעת.

ואותה רפואה של משה העבירים לפרעה דהנחש הוא פרעה כדברי הנביא יחזקאל (כט, ג) מלך מצרים התנים הגדול הרובץ בתוך יאוריו (יחזקאל כט, ג), וכן בצרעת מרמוז על פרעה כמובא במדרש וימת מלך מצרים – **שנצטרע**, והמצורע חשוב כמת, שנאמר: אל נא תחי כמת וכו'.

האות האחרון

נוסיף עוד נקודה, בין שתי האותות שקיבל משה רבנו מופיע האות האחרון, אחרון והוא **המים אשר תקח מן היאור והיו לדם ביבשת**, לכאורה נשאל מדוע חילקה התורה את שתי האותות, הראשון הוא הנחש והשני הצרעת, מדוע האות השנית נקרא אחרון. שהרי אחרי אחרון זה הגיע האחרון וכאמור דם ביבשת.

ננסה לתרץ ע"פ המובא בתוספות יו"ט (דמאי פ"ז מ"ג) על הפסוק בפרשת וישלח (בר' לג, ב) ואת לאה וילדיה **אחרונים** וכו', והרי מיד לאחר מכן ואת רחל ואת יוסף **אחרונים** וכו' מדבריו שמכאן תשובה לכופרים בבניין בית שלישי לעתיד לבוא, ומנסים להוכיח זאת ממה שמכנה בחגי (ב, ט) את בית המקדש בשם הבית האחרון.

פרעה רצה למנוע גאולת ישראל ויציאת ישראל ממצרים ועל ידי כך חלילה לא יקבלו את התורה, אך פה הי"ת הביא בלבם סתירה לכאורה, שזה האות האחרון^{יט}, נטע בלבם את הטעות והיה אם לא יאמינו וכו', דוקא מכאן תבוא

יח. עיין במשנ"ב (סי' תרז סק"ו, ח) דאין איסור לדבר לשון הרע על עצמו. אלא שאם מדובר בדברים שהם בגדר חטאים, אין לספר לאחרים, היות ואין זה כבוד הקב"ה לגלות לאנשים אחרים שחטאת כנגדו.

יט. עיין רבנו הבן איש חי (שמות ש"א בהקדמה) וז"ל: דהיתה הכונה בה כדי להשריש האמונה הישרה שראוי להאמין שהוא יתברך סיבה כוללת ברצונו הפשוט לכל דברים הן לטוב הן להפכו וכל השינויים הבאים מרע לטוב ומטוב לרע כפי היותם מסודרים ומוגבלים מחפצו יתברך.

הישועה, ועיין בדב"ק של בעל צרור המר (ויצא כה, יא) להורות לנו כי שלשה בתי מקדש יהיו לישראל כנגד שלשה אבות. והשניים עתידים ליחרב, והשלישי לא יהיה חרב, אלא יהיה קיים לעולם. כנגד בית ראשון שעתיד ליחרב אמר – אברהם קראו הר, שנאמר: בהר ה' יראה, וזהו הר חרב ושומם, כאמרם ז"ל במדרש תהלים: ומנין שכשהוא חרב עונה אותנו, שנאמר: ויענני מחר קדשו סלה... וכנגד הבית השני שעתיד ליחרב אמר – יצחק קראו שדה, שנאמר: ויצא יצחק לשוח בשדה, שהוא לשון בור. ולכן אמר הנביא: ציון שדה תחרש. וכנגד הבית השלישי שאינה חרבה לעולם אמר – יעקב קראו בית, שנאמר: יהיה בית אלוקים, יהיה מכה ההכרה בית אלוקים לעולם. שזהו כנגד הבית השלישי, אשר עליו אמר חגי הנביא: גדול יהיה כבוד הבית הזה האחרון מן הראשון, עכ"ל, לנו תראה גאולה שלמה בבניין בית המקדש השלישי, הגוים שבהושך ידמו, להם יראה שלא תהיה גאולה, ולעם ישראל יראו עין בעין בגאולה, אכ"ר.

נחזור לנקודה שפתחנו, שזה האות האחרון לגוים, ואצל ישראל האחרון הוא שלב לפני האחרון, ובע"ה שנזכה לבנין בימ"ק השלישי, וכדברי הנביא ישעיה(כ)– ב-א) והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים: והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלוקי יעקב וירנו מדרכיו ונלכה בארחותיו כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם.

פרשת וארא

כבוד המלכות

ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים ויעשו גם הם חרטמי מצרים בלהטיהם כן
(ז, יא)

תוה"ק מתארת את הזלזול של פרעה במשה ואהרן כשעשו את המופת וישלך
אהרן את מטהו לפני פרעה ולפני עבדיו ויהי לתנן (שם, י), וז"ל המדרש
(שמו"ר ט, ו): באותה שעה התחיל פרעה משחק עליהם ומקרקר אחריהם כתרנגולת,
ואומר להם: כך אותותיו של אלוקיכם, בנוהג שבעולם בני אדם מוליכין פרקמטיא
למקום שצריכין לה, אין אתם יודעין שכל הכשפים ברשותו הן, מיד שלח והביא
תינוקות מן אסכולי (בית ספר) שלחם, ועשו אף הם כך, ולא עוד אלא שקרא לאשתו
ועשתה כך. ע"כ

המדרש מתאר מצב עגום שמופת עצום שמתפוגג בליצנותי פרעה, ידועה
הברייתא בעבודה זרה (יה): תנו רבנן החולך לאיצמדינין ולכרקום וראה
שם את הנחשים ואת החברין בוקיון ומוקיון ומוליון ולוליון בלורין סלגורין הרי זה
מושב לציים.

המלבי"ם בתחלת פירושו לתהלים עורך חילוק בין רשעים לחטאים, שהרשעים הם
החוטאים מצד הזדון והפשיעה בין בן אדם למקום בין בן אדם לחברו,
ולכן אמר עצת רשעים, כי הם החוטאים בעצה והשכלה, מה שאין בן אצל חטאים
לא יכול לאמר בעצת, כי הם אינם חוטאים בעצה וכו'.

א. תינוקות היינו של ארבע וחמש שנים קרא ועשו כן.

ב. ובתנחומא ישן כתיב: קרא לאשתו ואמר לה: ראי היאך באו היהודים לשחק בי, מניין שנאמר
ותתן גם לאישה (בר' ג, ו) אף כאן ויקרא גם פרעה.

ג. כלשון המליצה: ליצנות אחת דוחה אלף תוכחות ודו"ק.

ד. פרש"י ואת החברין, לוחשי נחשים.

ה. הברייתא קוראת לאנשים אשר הולכים למקומות שיש בהם מנחשים וכו' כמושב לציים.

פרעה הרשע היה חוטא בזדון ובפשיעה בין אדם למקום וגם בין אדם לחברו, שהרי זלזל שכך אותותיו וכו', ועוד בין אדם לחברו שפרעה עושה ליצנותו ומקרקר כתרנגולת מול מנהיגי ישראל משה ואהרן.

ובמסכת זבחים (קב.) על לשון הפסוק **ויצא מעם פרעה בחרי אף** (יא, ח), אמר ר"ל סטרוי ויצא ומוי אמר ר"ל הכי והכתיב (שמות ז, טו) ונצבת לקראתו על שפת היאור ואמר ר"ל מלך הוא והסביר לו פנים ורבי יוחנן אמר רשע הוא והעיז פניך בו, איפוך השיטות בין ר"ל לרבי יוחנן, דר"ל אמר רשע הוא והעיז פניך בו, דמשה סטר לפרעה. ומה שמובא בשם רב ינאי שלעולם תהא אימת מלכות עליך וכו', רבי יוחנן למד שמכאן יש ללמוד אימת מלכות ודריש הפסוק במלכים (א, יח) ויד ה' היתה אל אליהו, וישנם מתנניו וירץ לפני אחאב שהיה אחאב רוכב על סוס ואליהו רץ לכבדו. ופירש"י אחאב רוכב והוא רץ לפניו שהיה אחאב יחידי ולא אורח ארעא.

ויצא ממהלוקת זו בזבחים דהיה צריך לכבד המלכות ומה שהתורה"ק לא ציינה זו משום כבוד המלכות, ועיין בפירוש מהרש"א שהובא לעיל.

ו. ובגמ' ע"ז (יח:) כל המתלוצץ יסודין באין עליו שנאמר (ישעיהו כח, כב) ועתה אל תתלוצצו פן יחזקו מוסריכם. ועיין במסילת ישרים (פ"ה): בליצנות אחד ובשחוק קטן יפיל האדם מעליו ריבוי גדול מן ההתעוררות וההתפעלות. מה שהלב מתעורר ומתפעל בעצמו מדי ראותו או שומעו עניינים שיעירוהו אל החשבון והפשפוש במעשים, ובכוח הליצנות יפיל הכל לארץ ולא יעשה בו רושם כלל.

ז. עיין בפירוש המהרש"א דדן האם במה שעשה משה שסטרו לפרעה יש בו רושם, דהרי התורה לא הזכירה היכן הרושם, ותרץ משום כבודו של מלך לא פרסמו הכתוב שסטרו ודו"ק.

ח. השפת אמת (מנחות צח.) שהוכחה זו היא רק על מלך ישראל היינו אחאב ולא על פרעה, אולם לשיטת רב ינאי מוכח שאף באומות העולם.

עיין בציץ אליעזר (חי"ט ס"ג) שהקשה כיצד אליהו הנביא כיבד את אחאב שהיה רשע, ותרץ אותה שעה היה אחאב בבחינת בעל תשובה שהרי מסר לאליהו כל נביאי הבעל לעשות בהם כרצונו, ולא עוד אלא דמסתבר הדבר שגם אחאב ענה אז יחד עם העם שעמדו במעמד הנפלא: ה' הוא האלקים. ולכן היה לו לאחאב באותה שעה דין של עושה מעשה עמך, ומשום כך רץ אליהו לקראתו לחלוק לו כבוד הראוי למלך, ושפיר לומדת מזה הגמ' הדין של לעולם תהא אימת מלכות עליך וכו'.

שמעי בן גרא

אבשלום מרד בדוד אביו, ובגלל זה ברח דוד מירושלים, ובא המלך דוד עד בחורים; והנה משם איש יוצא ממשפחת בית שאול, ושמו שמעי בן גרא, יוצא יצוא ומקלל. ויסקל באבנים את דוד... וכה אמר שמעי בקללו: 'צא צא איש הדמים ואיש הבליעל, השיב עליך ה' כל דמי בית שאול אשר מלכת תחתיו, וייתן ה' את המלוכה ביד אבשלום בנך; והנך ברעתך, כי איש דמים אתה. (שמואל ב מז ה): שמעי עושה דבר חמור ביותר מקלל מלך בישראל שנמשה ע"י שמואל הנביא ברצון ה"ת, וכפר בכך במלכות, האף שאבישי בן צרויה ביקש להרוג את שמעי על כך שביזה את כבוד המלך, דוד המלך לא הסכים עם אבישי ומנע את הריגתו של שמעי: מה לי ולכם בני צרויה, כה יקלל, כי ה' אמר לו קלל את דוד, ומי יאמר מדוע עשית כן, ויאמר דוד אל אבישי ואל כל עבדיו: הנה בני אשר יצא ממעי מבקש את נפשי ואף כי עתה בן הימיני הניחו לו ויקלל כי אמר לו ה'. אולי יראה ה' בעיני, והשיב ה' לי טובה תחת קללתו היום הזה.

לאחר דיכוי המרד שעשה אבשלום כלפי אביו, דוד המלך שב לירושלים, ושוב הופיע שמעי בן גרא וימחר שמעי וגו' וירד עם איש יהודה לקראת המלך דוד. וגו' ושמעי בן גרא נפל לפני המלך בעוברו בירדן. ויאמר אל המלך: אל יחשוב לי אדוני עוון, ואל תזכור את אשר העוה עבדך, ביום אשר יצא אדוני המלך מירושלים לשום המלך אל לבו. כי ידע עבדך כי אני חטאתי; והנה באתי היום, ראשון לכל בית יוסף, לרדת לקראת אדוני המלך (שמואל ב יט, יז-כא), דוד המלך קיבל את תשובתו של שמעי אך אבישי בן צרויה שוב ביקש להרוג את שמעי, ודוד סירב באומרו: מה לי ולכם בני צרויה כי תהיו לי היום לשטן, היום יומת איש בישראל, כי הלוא ידעתי, כי היום אני מלך על ישראל. דוד המלך מכריע ופוסק על שמעי: לא תמות, וישבע לו המלך.

אכן דוד נשבע שלא יחרוג את שמעי, אך לא נשבע שאחר לא יחרוג אותו, ולקראת הסתלקות דוד המלך מצווה את בנו שלמה המלך: והנה עימד שמעי וגו' והוא קיללני קללה נמרצת ביום לכתני מחניים והוא ירד לקראתי הירדן, ואשבע לו בה' לאמור אם אמיתך בחרב. ועתה אל תנקהו, כי איש חכם אתה וידעת את אשר תעשה לו, והורדת את שיבתו בדם שאול (מלכים-א ב, ח-ט).

וכאן עולה השאלה מדוע דוד המלך לא הרג את שמעי בזמן שהוא מרד וזלזל במלכות שהרי בן מוות הוא, ואף במפגש הנוסף אבישי ניסה לשכנע שוב,

אך דוד בשלו לא הפץ להורגו ואף נשבע שלא ימית אותו, והמתין דוד המלך עד שיעלה שלמה למלוכתו ואז ציוה שיהרוג אותו בחכמה ואכן מת שמעי' מדוע דוד המלך עיכב את מותו של שמעי שהרי לבסוף הרגו שלמה המלך, לפי פשט הפסוק כאמור אולי יראה ה' בעוני [בעיני] והשיב' יהוה לי טובה תחת קללתו היום הזה (שמואל-ב טז, יב), ועיין בילקוט שמעוני (אסתר רמז תרנג) לפי שצפה דוד שעתיד להוליד את מרדכי אמר לא ימות איש מישראל, ומי נקרא שמו איש, מרדכי איש יהודי, אמר הקב"ה לדוד אתה הצלת לשמעי בשביל שיוליד את הצדיק על שבטך אני כותבו שנאמר איש יהודי, עליו נאמר זכר צדיק לברכה, הדברים מוכיחים את הרווח וההצלה של ישראל שיעמוד בזכות מרדכי ואסתר, ועל כך ויתר דוד לשמעי עד שיזכה לבן ממשיך שבבך יזכה שצאצאו יהיה מרדכי ככתוב במגילת אסתר איש יהודי היה בשושן הבירה ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש איש ימיני (ב, ה).

ננסה להביא ראיה מהמובא בסנהדרין (יט). אמר ליה שמעון בן שטח: ינאי המלך, עמוד על רגליך ויעידו כך. ולא לפנינו אתה עומד, אלא לפני מי שאמר והיה העולם אתה עומד, שנאמר ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו'. אמר לו: לא כשתאמר אתה, אלא כמה שיאמרו חבריך. נפנה לימינו – כבשו פניהם בקרקע, נפנה לשמאלו – וכבשו פניהם בקרקע. אמר להן שמעון בן שטח: בעלי מחשבות אתם, יבא בעל מחשבות ויפרע מכם. מיד בא גבריאל וחבטן (לכל הדיינים שישבו) בקרקע ומתו. באותה שעה אמרו: מלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו.

ט. ויגד לשלמה כי הלך שמעי מירושלם וגו' ידע תדע כי מות תמות וגו' ויצו המלך את בניהו בן יהוידע ויצא ויפגע בו (מלכים-א ב, מא-מו).

י. במצודת דוד ביאר והשיב, בעבור העלבון הזה ישיב לי ה' טובה במקום הקללה. ע"כ.

יא. באותו מדרש מובא עוד סיבה ששמעי לא נהרג, וזה בזכות אשתו (וכאשת און בן פלת) בוא וראה כמה גדולה זכותה של אשת שמעי, בשעה שברח צדוק ואביתר שבקש אבשלום להרגם מצאו דלת של שמעי פתוחה נכנסו שם וירדו לתוך הבור מיד באה אשת שמעי ופרסה מסך על פיו ופרסה עליו הריפות שנאמר ותקח האשה ותפרש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הרפות ולא נודע דבר (שמואל-ב יז, יט) ופרעה ראשה וישבה על המסך כאשה שנפנה לצרכה, באו עבדי אבשלום ומצאוה שהיתה יושבת וראשה פרוצה, אמרו עבדי אבשלום אפשר שהצדיקים בתוך הבאר וזו יושבת עליהם, מיד חזרו. אמר הקב"ה הואיל ועל ידה נמלטו עתידה שיצאו ממנה שני צדיקים שפודין את ישראל על ידיהם, אלו מרדכי ואסתר, ע"כ. יוצא שזכותו של שמעי היתה מאשתו, וממנה באה הישועה לישראל בימי מרדכי ואסתר.

התוס' (ד"ה ינאי) ז"ל דכבוד תורה עדיף מכבוד מלכות, אמנם כאשר בעל הדין הוא תלמיד חכם אין הוא צריך לעמוד, אבל זה בגלל שכבודו של התלמיד החכם חשוב יותר מאשר כבודו של המלך.

ייתכן ודוד המלך ויתר על כבוד מלכות מצידו משום כבוד התורה ולכן הותיר לחיים את שמעי עד אשר ישאיר שארית ונכדיו יהיו מרדכי ואסתר בבחינת ת"ח שכבודם חשוב כת"ח, ודו"ק.

נחזור לפרשתנו, משה רבנו הוכיח שפרעה לא היה ראוי ל'כבוד מלכות', וראה במדרש ויושע על הפסוק בפרשה הבאה ויקרא למשה ולאחרן לילה וכו' (יב, לא), שפרעה קרא למשה ואחרן וצועק והולך בכל חוצות ישראל. ואמר: היכן משה ואחרן עומדים, ונערים קטנים של ישראל משחקין ואומרים לו: היכן אתה הולך ומי אתה מבקש, ואומר להם משה אוהבי אני מבקש, והם אומרים בכאן הוא עומד ואחרים אומרים במקום אחר עד שמצא את הבית. ע"כ.

דברי המדרש בפרשת בא מוכיחים כשיטת ר"ל בזבחים (קב). דלעיל, **רשע הוא והעז פניך בו**, וכאן מובן מדוע לא זכה פרעה הרשע לכבוד המלכות, דהרי הוא המיט על עצמו את האסון ומנע מעצמו את **כבוד המלכות**, שהרי לא התנהג כמלך אלא כקנטרן שעשה ליצנות בפני משה ואחרן וכו', מצד הדין מהאמור בחז"ל במדרשים היה צריך וראוי לכבד את פרעה, אך כשהוא זלזל בכבוד ה' ושליחיו, ומידה כנגד מידה^י עשו לו נערי ישראל סנהדרין (צ). שכל מידותיו של הקב"ה מדה כנגד מדה^ל. וראה גם בדרשות הר"ן (הדרוש השלישי): ורצה זה השם יתברך כדי שתתישב ענין ההשגחה בלב בני האדם, כי אם לא יבא הגמול הטוב בענין שהיה הפעל הטוב, אפשר שיהיה זה נתלה במקרה ובמנהגו של עולם, אבל כאשר יבא

יב. עיין בספר חסידים (צב): סייג לחסידות: החי יתן אל לבו מקראות ופגעי בני אדם, וידע כי על חטאיהם היה להם כן ובדבר אשר זדו נפרע להם מדה כנגד מדה, ומתוך כך יפשפש במעשיו פן יקרה לו כאשר קרה להם.

ובדברי רבנו האלשיך הק' (ויקרא ט): כי זה חסדו יתברך בפרוע פרעות תוכחות על עון מדה כנגד מדה פורע, למען החי יתן אל לבו כי תבואהו שואה אל אשר לא טוב עשה דוגמתה וישוב ממנה, מדבר שנאמר ולך ה' חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו (תהלים סב, יג), שהוא מדה כנגד מדה. שעל ידי כך יפשפש וימצא מאשר חטא על הנפש מעין המאורע, ושם ורפא לו.

יג. וראה ב"ר (ט): אמר רבי סימון בשם רבי שמעון בר אבא כל המדות בטלו, מדה כנגד מדה לא בטלה.

הגמול באותו ענין בעצמו שהיה הפעל הטוב, אז יודע כי זה בהשגחה מהשם יתברך ובכונה ממנו לשלם טוב לטובים.

משה רבנו ע"ה נקם בפרעה על כך שעשה צחוק באותות של הי"ת, אותם אותות נקמו בו, משה הוכיח לפרעה שאותה סחורה (פרקמטיא) שאותה יש "בשפע", מתבטלים כלא היו שאפילו פרעה לא הצליח לאתר את משה רבנו, ובמידה שמדה, מדדו בו.

חסר תשובה

ויחזק ה' את לב פרעה (ט, יב)

ובשמו"ר (יא, ז) פותח בשאלה מדוע שוב חוזרת התורה"ק על התיבות ויחזק ה' וכו', ומתריץ המדרש: כיון שראה הקב"ה שפרעה לא חזר בו מחמש מכות ראשונות מכאן ואילך אמר הקב"ה אפילו אם ירצה לשוב – **אני מחזק לבו** כדי שאפרע כל הדין ממנו, כאשר דיבר ה' אל משה, שכן כתיב: ואני אקשה את לב פרעה"ד (ו, ג), ע"כ.

ומדרש זה אומר דרשני, חמש מהלומות ספג מכבר פרעה, ומהמכה השישית ה' יתברך מקשה את לבו, ומכאן ואילך לא נותן לפרעה אפשרות לשוב בתשובה, וקשה, הרי בחמשת המכות הבאות גם ניתנו הזדמנויות לפרעה, ומדוע המדרש מתעכב דוקא ואני אקשה את לב פרעה.

ובמדרש (שם יג, ג) מובאת מחלוקת, דעת רבי יוחנן מכאן פתחון פה למינין לומר **לא היתה ממנו שיעשה תשובה**, השיב לו ר"ש בן לקיש: ייסתם פיהם של מינים, אלא אם ללצים הוא ילייץ"ו (משלי ג, לד) – שהקב"ה מתרה בו באדם פעם

יד. וברמב"ם (פ"ו מהל' תשובה ה"ג) וז"ל: ואפשר שיחטא אדם חטא גדול או חטאים רבים עד שיתן הדין לפני דיין האמת שיהא הפרעון מזה החוטא על חטאים אלו שעשה ברצונו ומדעתו שמונעין ממנו התשובה ואין מניחין לו רשות לשוב מרשעו כדי שימות ויאבד בחטאו שיעשה הוא שהקב"ה אמר ע"י ישעיהו השמן לב העם הזה וגו' וכן הוא אומר: ויהיו מלעיבים במלאכי האלוקים ובזים דבריו ומתעתעים בנביאיו עד עלות חמת ה' בעמו עד לאין מרפא (דברי הימים-ב לו, טז) כלומר חטאו ברצונם והרבו לפשוע עד שנתחייבו למנוע מהן התשובה שהיא המרפא לפיכך כתוב בתורה ואני אחזק את לב פרעה לפי שחטא מעצמו תחלה והרע לישראל הגרים בארצו שנאמר הבה נתחכמה לו נתן הדין למנוע התשובה ממנו עד שנפרע ממנו.

טו. בפירושו הרלב"ג דייק: הנה ללצים המתלוצצים ומלעיגים על האנשים הש"י יסבב שאחרים ילעיגו

ראשונה שניה ושלישית, ואם אינו חוזר בו, הוא נועל לבו מן התשובה כדי לפרוע ממנו מה שחטא^{טז}. אף כך פרעה הרשע, כיון ששיגר הקב"ה חמש פעמים ולא השגיח על דבריו, אמר לו הקב"ה: אתה הקשית ערפך והכבדת את לבך^{יז}, הריני מוסיף לך טומאה על טומאתך, הוי כי אני הכבדתי את לבו.

כלל יסודי הובא בחז"ל שהבא להיטמא פותחין לו. כלומר, אם אדם רוצה לעשות עבירה, מהשמים מאפשרים לו לעשות אותה. לא מכריחים אדם לקיים מצוות, שאם לא כן נאבד את זכות הבחירה, וכפי שנעשה אצל פרעה.

ה' יתברך ברא את העולם בהסתרת פנים, פרט לפעמים היחידות שבהם התערב לשינוי העולם, אך ברוב רובם של הזמנים אין התערבות והכל בהסתרת פנים, והתגלות קיימת בדרך השניה **הבא להיטמא מסייעין בידו**, אם עשה האדם השתדלות הי"ת מגלה לו פנים ומאפשר לו את הסייעתא דשמיא.

לכתחלה היה מצופה מכל איש ואיש מיום בריאת העולם ועד כה לבחור בטוב, שהרי כל מה שיעשה לטוב יזכה לסייעתא, אך בני אדם חושבים אחרת, ופרעה הוא הדוגמא השלילית שרצונו להיטמא ואין רצונו להיטמא.

לכן רצה הקב"ה לזכות את ישראל ונתן לנו תורת אמת שבה רשומים ורמוזים כל התנאים של הטהרה היינו ללכת בדרך ה', והכל תלוי באדם לפי שיקול דעתו, וכאן עליו לבחור האם ללכת בדרך הנכונה ולהיטהר או בדרך הלא נכונה והשגויה בטומאה.

לכן אותם רמזים הם נסתרים ולא פשוטים להבנה מצד אחד, אבל מצד שני כל אדם שישקיע, יתאמץ, יחקור וינסה להגיע לאמת, יצליח להבין אותם. הכל תלוי במאמץ של האדם עצמו, אם הוא באמת רוצה להבין את הרמזים ומחפש אותם, אז הוא ימצא.

עליהם בבוא אידם.

טז. כדמצינו בכיבוש הארץ על ידי יהושע כי מאת ה' היתה לחזק את לבם (יהושע כא, כ), וכן אצל בני עלי, ולא ישמעו לקול אביהם כי חפץ ה' להמיתם (שמואל-א ב, כה), וכן החוטאים מעם ישראל בזמן אליהו בהר הכרמל: ענני ה' ענני וידעו העם הזה כי אתה ה' אלוקים, ואתה הסיבות לבם אחורנית (מלכים-א יח, לז).

יז. ראה שבת (קד.) מאי דכתיב: אם ללצים הוא יליץ ולענונים יתן חן (משלי ג), בא ליטמא – פותחין לו, בא ליטהר – מסייעים אותו.

וזו בדיוק המשמעות של הבא להיטהר מסייעין בעדו, שכאשר יש לו רצון אמיתי ומוב, אז משמיים מראים לו את הדרך. ומצד שני הבא להיטמא פותחין לו, שכאשר הוא רוצה להמשיך בדרך התאוות הכל יהיה נראה שזה בנקל, הכל פתוח, ומכאן נפילת האדם.

בין פרעה לבלעם

חז"ל במסכת אבות (פ"ט מ"ט) דרשו"ה את מדותיו הרעות של בלעם: עין רעה, רוח גבוהה, נפש רחבה, ותלמידיו כמוהו, וכולם יורשים גיהנום ויורדים לבאר שחת. ולכן כונה בפי חז"ל בלעם הרשע, ויש להקדים את ההבנה מתוך הפסוקים, הי"ת מצוה לו: לא תלך עמהם לא תאיר את העם כי ברוך הוא (במדבר כב, יב), חז"ל במדרש (במד"ר כ, י) מביאים את הדו שיח בין הי"ת לבין בלעם, אמר לו א"כ אקללם במקומי אמר לו לא תאיר את העם, אמר לו א"כ אברכם אמר לו אין צריכין לברכתך כי ברוך הוא אומרים לה לצרעה לא מן דובשיך ולא מן עוקציך.

ה' יתברך דוחה את בקשת בלעם לברך, שלא יתן פתחון פה שיקלל, וכאן בלעם התחכם ברצותו ל'ברך' את ישראל, וידוע כמה צרות צרורות באו מאותה ברכה, שברגע שפער פיו לברך נתן גם עצה לכה איעצך (במדבר כד, יד) היינו עצת שליחת הנשים שגרם אנדרלמוסיה בישראל.

אולם קשה שהרי בהמשך אומר הי"ת אל בלעם: אם לקרא לך באו האנשים קום לך איתם (כב, כ), מדוע נתן ה' פתחון פה לאותו רשע, וכאן חז"ל (תנחומא) הליצו את המשפט: בדרך שאדם רוצה לילך מוליכין אותו, בתחילה נאמר: לא תלך עמהם, כיון שהעז פניו להלך עמהם הלך. ע"כ, ונקודה נוספת שקשורה בין פרעה לבלעם: אמר לו הקב"ה איני חפץ באיבודן של רשעים אבל הואיל ואת רוצה לאבד מן העולם, קום לך איתם.

יח. המשנה באבות כל מי שיש בידו שלשה דברים הללו, מתלמידיו של אברהם אבינו. ושלשה דברים אחרים, מתלמידיו של בלעם הרשע. ע"כ בחלוקה זו מוכח בעליל את ההבדל התהומי בין אברהם אבינו לבין אותו רשע, ובאמת מה לנו להליך בין אברהם אבינו העברי שהוכיח ה' צדקתו בתוה"ק, לבין אותו רשע שוכב עם כל בהמה, ולמה חז"ל הדגישו חלוקה זו, נראה שאדם שחי את חייו ופושע לעצמו, בד"כ הוא עצמו ישא בעונשו, ואילו אצל בלעם לא היה בזה סתם רשע, אלא שיצר קהילה רבית ספר' של רשע, ומכאן המונח בלעם הרשע מובן, כמו שהתנא שונה בסוף המשנה: אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת, ע"כ. תלמידיו דוקא.

יוצא מדברי המדרש התנחומא שבלעם כפרעה הסירו את האחריות של הי"ת מהם, שכל מה שיעשו גם אם ינסו לברך לא תועיל להם כלום, וכמובן גם לא לקלל.

נחזור לדברי המדרש שהובאו בתחלה כיון שראה הקב"ה שלא חזר בו מחמש מכות ראשונות מכאן ואילך אמר הקב"ה אפילו אם ירצה לשוב – אני מחזק לבו כדי שאפרע כל הדין ממנו.

לאדם ניתנת אפשרות לשוב ולשנות מעשיו, כפי שמצינו במלך"י ואנשי נינוה שהם לא התעלמו מדברי יונה הנביא, ולומר שאולי הי"ת לא יעשה להם כלום, וכפי שאמר ה' ליונה, ואני לא אחוסל על נינוה העיר הגדולה (ה, יא) ומכאן תוכחה מגולה כלפי המינים: **לומר לא היתה ממנו שיעשה תשובה**, הרי כאן נתן להם ה' אפשרות לשוב בתשובה ואכן הם שבו והגם למספר ימים, כלשון המשך הפסוק: **אשר לא ידע בין ימינו לשמאלו ובהמה רבה**, וכפירוש רש"י בני אדם גדולים, ודעתן כבהמה, שאינם מכירים מי בראם.

נסכם, לפרעה ניתנה האפשרות לשוב בתשובה אך הוא בחר להתעלם במפגיע מהי"ת באומרו: מי ה'י אשר אשמע בקולו (ה, ב), מאחר ואינו מכירו לא חפץ היה ביציאת ישראל ממצרים, ומכאן החלה הידרדרותו הרוחנית שהלך מדחי אל דחי, שאפילו לא קם לו סיכוי לשוב בתשובה, עד שתם פרקו בקריעת ים סוף, כן יאבדו כל אויביו.

יט. במדרשי רז"ל קיימת מחלוקת האם פרעה מת ביחד עם עמו או שנותר חי, בפרקי דר"א (פמ"ב) מובא ר' נחוניא בן הקנה אומר תדע לך כח התשובה בא וראה מפרעה מלך מצרים שמרד בצור עליון הרבה מאד, שנאמר מי ה' אשר אשמע בקולו, ובלשון שחטא בו בלשון עשה תשובה, שנאמר מי כמוך באלים ה' מי כמוך נאדר בקדש, והצילו הב"ה בין המתים, מניין שלא מת שנאמר כי עתה שלחתי את ידי ואך אותך ואולם בעבור זאת העמדתך וכו' והלך ומלך בנינוה והיו אנשי נינוה כותבים מכתבי עמל וגוזלים איש את רעהו ובאים איש על רעהו במשכב זכור ובא אצלו מעשיהם הרעים, וכששלח הקב"ה ליונה להנבא עליה להחריבה שמע פרעה ועמד מכסאו וקרע בגדיו ולבש שק ואפר והכריז בכל עמו שיצומו כל העם שני ימים וכל מי שיעשה את הדברים הללו ישרף באש.

כ. פירש המצודות דוד הלוא נינוה היא מעשה ידיי, ואיך אני לא אחוס על עיר גדולה כזאת.

כא. רבנו בחיי כותב מי ה' אשר אשמע בקולו שאתחייב לשמוע בקולו הרי מעולם לא בא אצלי, בא אצל אבימלך בחלום הלילה ואמר לו (בראשית כ) בתם לבבך עשית זאת אבל לי וינגע ה' את פרעה נגעים גדולים וכיון שכן אינו מכירו, לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח.

פרשת בא

פסיקת החכם

החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכל חדשי השנה (יב, ב)

ובמדרש: אמר להם הקב"ה לישראל, לשעבר היה בידי שנאמר עשה ירח למועדים (תהלים קד, יט) אבל מכאן ואילך הרי מסורה בידכם ברשותכם אם אמרתם הן-הן, אם אמרתם לאו-לאו, מכל מקום יהא החדש הזה לכם, ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר את השנה, הרי משלים עמכם לכך כתיב: החדש הזה לכם (שמו"ר פמ"ו, ג)

ובפרקי דרבי אליעזר (פ"ח), אמר להם לישראל, עד עכשיו אצלי היה **סוד העיבור**, מכאן ואילך שלכם הוא לעבר את השנה.

פירוש רש"י הראשון שבתורה"ק מביא את דברי רבי יצחקי לא היה צריך להתחיל את התורה אלא (שמות יב, ב) מהחדש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו (בה) ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

א. מצינו בפרושי התורה לר' חיים פלטיאל (תלמיד חבר של המהר"ם מרוטנבורג) שביאר מי הוא ר' יצחק שהביאו רש"י ז"ל: וזאת המימרא דר' יצחק כל בעלי מדרשים בקשוה ולא מצאו מקומה, אך קבלה היא שרבנו שלמה אמרה בשם ר' יצחק אביו. אולם מרן חיד"א מצא מקורם במדרש ילקוט שמעוני, ומכל מקום יתכן מאד שרש"י הזכיר את בעל המימרא בשמו בתחילת התורה, כדי לרמוז לשם אביו זצ"ל.

ב. נרחיב, טענתנו לארץ הקודש ששייכת לנו כבן ממשיך אינה טענה, ודברי רש"י חורצים הם שכל עוד לא נאמין לנאמר בתורה"ק מבריאת העולם ולידת האבות הק' שבט יה, הירידה למצרים והשיעבוד עד להתגלות משה רעיא מהימנא ואחיו אהרן הכהן ומרים הנביאה וכל הנסים הגדולים במצרים ויציאת מצרים, וכל זה אינו כהקדמה לכניסתו לארץ והתנאי הכרחי לכל דבר שבקדושה, ולהשריש בנו אמונה שלמה בבורא ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

המצוה הראשונה שמוזכרת בתורה לעם ישראל היא מצוות **עיבור החודש**, החודש הזה לכם ראש חדשים, ובמדרש (שמו"ר טו, ב) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבון העולם, אימתי אתה עושה את המועדות, וכו' אמר להם: אני ואתם נסכים על מה שישראל גומרים ומעברין את השנה וכו' וכן הוא אומר: אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם במועדם (ויקרא כג, ד) – **אתם**, וכו'.

ובמשנה ראש השנה (פ"ב מ"ט) שלח לו רבן גמליאל: גזורני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: **אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם** (ויקרא כג, ד) – בין בזמן בין שלא בזמן, אין לי מועדות אלא אלו.

ובגמ' (שם כה): הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו: רבי, מפני מה אתה מיצר, אמר לו: עקיבא, ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו. אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתני – אמר לו: אמור. – אמר לו: הרי הוא אומר **אתם, אתם, אתם**, שלוש פעמים (ויקרא כג, ב, ד לו), **אתם** – אפילו שוגגין, **אתם** – אפילו מזידין, **אתם** – אפילו מוטעין.

שנינו בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) אלה מועדי ה', מיכן ואילך: **אשר תקראו אתם במועדם**. אמר רבי אילא: אם קריתם אתם, הם מועדי. ואם לאו, אינן מועדי וגו' אמר רבי לוי: למלך שהיה לו אורלוגין. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי יוסה בר חנינה: למלך שהיה לו שומרה. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי אחא: למלך שהיה לו טבעת. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי חייה בר בא: לנגר שהיו לו כלי נגרות. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי יצחק: למלך שהיו לו אוצרות. כיון שעמד בנו, מסרה לו. ורבנן אמרי: **לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות. כיון שעמד**

ג. ובפירוש רע"ב (אבות פ"ג מ"ג) על לשון המשנה מסורת סייג לתורה – המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה, הם גדר וחיוזוק לתורה שבכתב, שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצות איך יעשו אותם. כמו בסכות בסכת, שנים חסרים ואחד מלא, שממנו אנו לומדים להכשיר סוכה בשלש דפנות. וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם, שנכתב חסר בשלשה מקומות, ללמד, אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידיים, אתם אפילו מוטעים.

ד. פרש"י (ויקרא כג, ב-ד) דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה' – עשה מועדות שיחיו ישראל מלומדין בהם, שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים.

בנו, מסרה לו. ע"כ, הי"ת מסר בידי החכמים את נרתיק הרפואה ומסרה לנו, היינו להישמע להוראת חכמים הן בחלכות והן בקביעת הרפואה.

וכן מצינו במסכת חגיגה (יה). ת"ל וביום השביעי **עצרת** – יום השביעי **עצור** מכל מלאכה ואין שישה ימים עצורים מכל מלאכה, הא לא מסרן הכתוב **אלא לחכמים** לומר לך אי זו מלאכה אסורה ואי זו מלאכה מותרת.

יוצא אפוא מדברי רז"ל שענין שמסר הי"ת כדוגמת עיבור החודש ועוד, הי"ת לא יתן שחכמי ישראל יכשלו בהם, ובוודאי חכמים שקבעו את עיבור החודש הם קובעים את המועד שיחול פסח, לא לפני ולא אחרי, שאם חלילה יאכלו חמץ לפני או אחרי, יעבור ח"ו על איסור כרת, וכמובן זה גם משליך על יום הכיפורים וכו',

מתפקיד האדם להישמע להוראות חכמים ושחלילה לא יהיה לבו נוקפו, אולי שגו חכמים, אולי אפילו רצו למעוץ במזיד, דאין זה מתפקידך, תפקידך מסתכם בשמיעה לדברי חכמים.

משה רבנו

הי"ת הטיל על משה רבנו את משימת גאולת ישראל ממצרים, דווקא בסוד עיבור החודש רצה הי"ת להוכיח לכלל ישראל להישמע ולסור למרותם של חכמי ישראל, שאם היו מקבלים התורה, לא היה טעם וערך לזה שהרי גאולת ישראל ממצרים היתה גם להוציא את מצרים מישראל, ולזה צריך הכנה, וכדברי המדרש (תנחומא יתרו י): ולמה לא נתנה התורה כישצאו ממצרים, לא כך אמר הקב"ה למשה

ה. עיין בדברי הרה"ק מאור ושמש זי"ע דאכילת מצה בפסח היא רפואה למכתו של עולם ולכל איש ישראל שלא ינזק כל השנה בנפשו מאכילת חמץ ואכילת מצה בשבעה ימים אלו יגרמו לשמירת נפשו שלא יגיע לחולי הנפש מחמת אכילת חמץ כל השנה, ואכילת המצה היא חיסון לכל המחלות ודרשו רבותינו על הפסוק: מחץ מכתו ירפא (ישעיה ל) – מחץ אותיות חמץ שע"י אכילת המצה בימי הפסח ינצל מכל המכות והחולאים שהחמץ גורם.

ו. ראה ירושלמי (כתובות פ"א ה"ב) בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין בית דין לעברו, הבתולין חוזרין, ואם לאו, אין הבתולים חוזרין. ע"כ.

ועוד בדיני שור המועד (ב"ק), שור שהיה מועד לימי החודש, שהיה דרכו לנגוח בכל ט"ו לחודש, ונמנו חכמים לעבר את החודש, טבעיו של השור משתנים, ורק הנגיחה של ט"ו וע"פ החשבון החדש תחשב נגיחה של מועדות.

ועוד, יש גם יולדת לתשעה יולדת למקוטעין, שופר של בית דין הוא גורם את החודש.

בהוציאך את העם ממצרים וכו', אמר רב יהודה בר שלום משל לבן מלכים שעמד מחליו. אמר אביו: נמתין לו שלשה חודשים עד שתשוב נפשו מן החולי. אף כך כשיצאו ישראל ממצרים היו בהן בעלי מומין מן השיעבוד, אמר הקב"ה נמתין להם עד שיתרפאו ואח"כ אתן להם את התורה עכ"ל המדרש.

הי"ת רצה להעביר את ישראל את מסלול יציאת מצרים דווקא עם מצווה של עיבור החודש, הגם שזו מצווה ששייכת לחכמים וכמעט רוב רובו של העם אינו עוסק בזה פרט להכרזת ראש חודש, ברכת הלבנה וכו', אך מי שעוסק בחישוב אלו הם רק חכמי ישראל, על מנת לקבל את התורה חייבים להכיר את המציאות של החכם, וכך ציוה הי"ת למשה רבנו שהמצווה הראשונה שעוסקת בגרמי שמים ומנותקת לכאורה מהמציאות היא דווקא ההוכחה הנצחת של כוח מעשיו הגיד לעמו, ונדון של תנורו של עכנאי (ב"מ נט): יוכיח שאף על פי שנתן רבי אליעזר אותות גדולים וחזקים שהאמת כדבריו, וגם יצאה בת קול מן השמים ואמרה **מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום**, אף על פי כן לא הסכימו עמו. לפי שלא מסר הי"ת הכרעת ספיקות התורה לנביא, ולא לבת קול, אלא לחכמי הדור, וזהו שעמד רבי יהושע על רגליו ואמר: **לא בשמים היא**, אין משגיחים בבת קול, שכבר ניתנה לנו התורה, וכתוב בה: **אחרי רבים להטות**. ומספרת הגמרא שבאותה שעה מצא רבי נתן את אליהו הנביא, ושאל אותו: מה עושה הקב"ה כשרואה שלא שמעו חכמי ישראל לבת קול, אמר לו אליהו: מחייך הקב"ה ואומר: **נצחוני בני, נצחוני בני**. כי זהו רצון השם שנפסוק כחכמי ישראל ולא להשגיח בבת קול.

• • •

ז. יתירה מזו, חכמי ישראל בכוחם לקבוע מי יזכה לחיי העולם הבא (גן עדן) וכמו ששינו בסנהדרין (ז.). שלשה מלכים וארבעה הדיוטות, וכו' ובגמ' (קב:) מובא על רב אשי שכאשר סיים את הלימוד בשיבה, אמר להם: למחר נדרוש בחברינו המלכים שהיו תלמידי חכמים כמותנו, ואין להם חלק לעולם הבא. והנה כלילה בחלום בא מנשה לרב אשי ואמר לו, וכי אני חברך או חבר של אביך, שאתה קורא לי חבר, מנשה התפרץ כלפי רב אשי על כך שהם מחייבים אותו ומסלקים אותו מחיי עולם הבא, ועל כך בא חששו, שחכמי ישראל יכולים וקובעים גם לשמים, ועוד בגמ' שם (קד:) אמר רב יהודה: בקשו למנות עוד מלך אחד שאין לו חלק לעולם הבא, את שלמה המלך ובאה דמות דיוקנו של דוד המלך ונשתטח לפניו לבקש שלא ימנו את בנו עמם, ולא השגיחו, באה אש מן השמים ולחכה את ספסליהם ולא השגיחו, יצאה בת קול וכו' ויצאה עוד בת קול ואמרה: מה לכם למאוס (בשלמה) לומר שאין לו חלק לעולם הבא, השאירו החלטה בידי.

ורק שישראל ידעו את כוחו של משה רבנו, וכל יציאת ישראל ממצרים היתה
החכמה לקבלת התורה, ולכן מצוות עיבור החודש היתה הראש והראשונה
למצוות שממנה והלאה יוגדרו חכמי ישראל שהם קובעים לנו ע"פ התורה, ותורה
מן השמים^ח, וממנה לחכמי ישראל והם הקובעים ע"פ התורה.

מכל הלב

לא יחרץ כלב לשונו (יא, ז).

המכה בפמיש של י' המכות היא מכת בכורות, מכה זו היתה קצובה ללילה אחד
בלבד, שהרי כבר בעצם היום^ט לעיני כל יצאנו ממצרים, ומכת בכורות
שונה משאר המכות שהיו לששה ימים, ובמכת הבכורות מתאר משה רבנו את
המכה בחזיון נבואי באומרו 'והיתה צעקה גדולה בכל ארץ מצרים' (יא, ו) בתוך
תיאור המהומה שתתחולל במצרים מוסף משה – ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב
לשונו למאיש ועד בהמה, מדוע התורה הזכירה בדוקא את **הכלב**, הרי קיימים עוד
חיות ובהמות, במה הכלבים יחדו מהם, ולכך משיב המדרש: כדי שלא יתעכבו
מחמת הכלבים, שהיו ישראל נחפזים לצאת, והיו רצים ונחפזים מבית לבית לקבל
נכסיהם (פסיקתא זוטא).

ידועים דברי רז"ל בגמ' ברכות (נז:) הרואה כלב בחלום ישכים ויאמר: ולכל בני
ישראל לא יחרץ כלב לשונו, קודם שיקדמונו פסוק אחר והכלבים עזי נפש^י
(ישעיהו נז, יא).

ח. ראה במס' סנהדרין (צט:): על הפסוק כי דבר ה' בזה, זה האומר אין תורה מן השמים. ואפילו
אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מפסוק זה שלא אמרו הקב"ה אלא משה מפי עצמו – זהו
כי דבר ה' בזה. ואפילו אמר: כל התורה כולה מן השמים, חוץ מדקדוק זה, מקל וחומר זה, מגזרה
שוה זו – זה הוא כי דבר ה' בזה.

ט. ויהי בעצם היום הזה הוציא יהוה את בני ישראל מארץ מצרים על צבאתם (יב, נא), וכלשונו
הזהב של הרמב"ן מפני שאמר למעלה (פסוק מב) ליל שמורים הוא לה' להוציאם מארץ מצרים
חזר ופירש כי לא יצאו בלילה כלם מן הארץ אלא שנתן להם רשות לצאת והיו בני חורין אבל בעצם
היום ההוא יצאו מכל גבול מצרים עם כל צבאותם צבא הנשים וכו'.

י. ולא כנגבים.

יא. בילקוט שמעוני (שמות יא, קפז) מובא שרבי ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא היה מתענה
שמונים וחמש תעניות, אמר הכלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש יזכו לומר שירה זו בואו
נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושינו. נענה אותו מלאך מן השמים ואמר, ישעיה עד מתי אתה

בגמ' זו עוסקים חז"ל בשני כתובים שיש להם שתי משמעויות האחת לטובה והשנית לרעה, וכדברי ר' יהושע בן לוי שכל הרואה בחלום דבר שיש לו משמעות כפולה, ימהר ויאמר את הפסוק הקשור לאותו דבר והוא בעל משמעות טובה. וכגון: הרואה נהר בחלום, ישכים ויאמר את הפסוק המפרשו לטובה: הנני נטה אליה כנהר שלום, קודם שיקדמו בהתגשמות פסוק אחר המשתמש לרע בסמל זה, והוא כי יבא כנהר צר (ישעיהו נט, יט). וכו', עד שמגיעים לאדם שרואה בחלומו כלב וכאמור.

דרשת רז"ל מתייחס לנאמנות הכלב, האחד כאמור שלא יחרץ כלב לשונו, ומנגד כלב עז פנים שמסוגל להזיק לאדם, ולכן באו חז"ל לאותו חולם והציעו לו שאם חלם על כלב יקדים דוקא הפסוק **ולא יחרץ כלב לשונו**, ובכך יטיב את חלומו, שהרי ידוע שכל החלומות הולכים אחר הפה – הפתרון שלך הוא דוקא על נאמנות וזה בגלל שראית את החלום פעמיים. וזה אומר שהכלב הזה נאמן לך ומשמעות הענין שיש משהו שרוצה את קרבתך האמיתית ואתה צריך לתת לו להיות קרוב אליך. רק תדע לקרב מספיק ולרחק מספיק כמו שלהכדיל עושים עם כלב.

וצריכים אנו לשאול מדוע בחרה התורה את שתיקת הכלבים משאר החיות או הבהמות, ובפרט שהשתיקה היתה רק בליל ט"ו בניסן בחצות¹, ליל מכת בכורות, נקדים ע"פ מאמרים ז"ל שבמכת בכורות הדגישה התורה אשר יפלה ה' בין מצרים ובין ישראל, ואם כן מדוע הוסיפה התורה **אשר יפלה**, הרי ידוע שהמכות היו בעבור המצרים ולא בעבור ישראל², כמובא בגמ' (ב"ק ס:). כלבים צועקים מלאך

מתענה על אותו דבר, גזירה היא מלפני הקב"ה מיום שגלה סודו לחבקוק הנביא לא גלה דבר זה לשום בריה שבעולם, אלא בשביל שאתה תלמידו של חכם גדול לכך זקקו לי מן השמים ושלחוני אליך, ואמר כלבים כתיב בהן ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ולא עוד אלא שזכו לעבד עורות מצואתן לכתוב בהן ספר תורה תפילין ומזוזות, ולענין שאלה ששאלת חזור לאחור³, כמו שכתוב שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו.

יב. ראה ברכות (ג.) רבי אליעזר אומר: שלש משמרות הוי הלילה ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג בארי, שנאמר: ה' ממרום ישאג וממעון קדשו יתן קולו שאוג ישאג על נוחו (ירמיה כה, ל), וסימן לדבר: משמרה ראשונה חמור נוער, שניה כלבים צועקים.

יג. אמנם במכת החושך חז"ל אומרים במדרש וחמשים עלו אחד מחמשה וארבעה חלקים מתו בג' ימי החשך כדי שלא יראו המצריים בפורענותן. חז"ל מבארים שנפגעו ארבע חמשות משרא⁴, אמנם מכה זו לא היתה לישראל, היינו שקיבלו את מכת החושך כי אם מיתה בלבד, והי"ת חפץ היה להסתיר מיתתם מהמצרים, לכן הרגם במכה זו שיהיה סיפק ביד ישראל הנותרים לקוברם ולמנוע את חילול ה'.

המות בעיר, לזה אמר ולכל בני ישראל וגו' כדי שתדע שלא ימות מישראל אף אדם ידוע שמכעם של כלבים לנבוח כלפי הירח, ומכיוון שמכת בכורות התרחשה בחצות ליל מ"ו בניסן, כאשר הירח במילואו, היה צורך שהכלבים ינבחו בשעה זו. אלא שכאשר הנביחות הן במידה הרגילה אין צורך בנס מיוחד, שהרי הקב"ה אינו עושה נסים שלא לצורך. גם בני ישראל לא יחששו מנביחות כאלה, שאין בהן לגרום נזק. אלא שלעתים כלבים עלולים להתרגז במיוחד ולנבוח בקול רם, שעלול להפחיד בני-אדם. כדי לשמור על שלוותם של בני ישראל בלילה הזה נעשה נס שלא יחריץ שהכלבים לא יודעים בדיוק היכן מקום מושבם מחמת הצעקות הגדולות על כך שאדם לא יודע מי ילדיו ומה אשתו זממה עליו¹, כך שאפילו הכלבים לא ידעו היכן מקומם, וראה בעירובין (פא.) כלבא בלא מתיא, שב שנין לא נבח, כלב נובח במקום מושבו אך כשאינו במקום מושבו מפחד הוא ואינו נובח².

ועוד, ידוע שהכלבים צועקים וכשירגישו בחיה רעה שבאה אל הצאן ינבחו, והחיה הולכת לה. וכאן ישראל לקחו מכבר את כל צאן מצרים, משכו וקחו להם (יב, כא) על מה יגיבו הכלבים או יחרצו לשונם, הרי כל הצאן בבית ישראל, הן נזבח את תועבת מצרים לעיניהם (ה, כב) לכן לכלבים לא היתה להם סיבה לנבוח, שהרי כל הצאן נמצא בבית, ושמירת הכלבים מיותרת, ודו"ק.

כלב סת"ם

מובא בחז"ל סיבת זכיית הכלבים שיעשו מצואתם ספרים ומזוזות, לפי שנאמר לא יחריץ כלב לשונו (כלה פ"ז), וכן בפרקי שירה במדור החיות ששרים לכבודו

יד. אף אדם מישראל הגם שהגיע זמנו להסתלק לבית עולמו, הי"ת לא יתן שימות אדם מישראל שלא יאמרו הגוים ברשותם, הנה גם לישראל מתו והיכן ה'פלה ה' בין מצרים ובין ישראל³.

טו. שאותן מצריות מזנות תחת בעליהן ויולדות מרווקים פנוים, והיו להם בכורות הרבה, פעמים הם חמשה לאשה אחת, כל אחד בכור לאביו (רש"י)

טז. ובמדרש (שמו"ד יח, ב) שהמצרים הטמינו בכוריהם בבתי ישראל בשביל שינצלו, ובכך חשבו להערים על המשחית כדי להצילם מן המוות. לדעתו, יש להבחין בין הקב"ה, שהוא עובר בעצמו ובכבודו להגן על בתי בני ישראל ומבחין בין כל אדם ואדם ובין טוב לבין רע, לבין המשחית שעובר כדי להכות כל בכור במצרים ואינו מבחין בין טוב לרע וממית את כל בכורי מצרים.

אך זה לא עזר למצרים ששיגרו את ילדיהם לבתי ישראל שהרי הי"ת בכבודו ובעצמו היכה כל בכור ואף בכור מצרי שנמצא אצל ישראל, וכשהכלבים היו רואים את ילדי המצרים אצל ישראל הלכו אחרי משפחת ישראל, אך לא נבחו מאחר והם כחדשים בעיר. ודו"ק.

יתברך, כלבים מה הם אומרים, בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו (תהלים צה, ו). ומובא בבריתא שם שהקשה ר' ישעיה תלמידו של רבי חנינא בן דוסא ואף התענה פ"ה תעניות, אמר כלבים שכתוב בהם והכלבים עזי נפש לא ידעו שבעה יזכו לומר שירה. ענה לו מלאך מן השמים ואמר לו ישעיה עד מתי אתה מתענה על זה הדבר וכו'. שלחוני מן השמים ליוקק אליך להגיד לך במה זכו הכלבים לומר שירה, לפי שכתוב בהם ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו, ולא עוד אלא שזכו שיעבדו עורות מצואתם וכותבים בהם תפילין ומזוזות וס"ת וכו'. ע"כ.

יוצא לפי המובא בפרקי שירה שהטעם לשכר הגדול שקיבלו הכלבים מעבר למה שהובטח להם בשכר זה על פי דרש הפסוק (שמות כב, ל"ו) ובשר בשדה טרפה לא תאכלו **לכלב תשלכון אתו**, ופירש"י ע"פ רז"ל במדרש"ה, א"כ מה ת"ל **לכלב** למדך הכתוב שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו אמר הקב"ה **תנו לו שכרו**ט.

נחזור לתחלה, שהי"ת חם על ישראל שלא יתעכבו ביציאתם ממצרים בכך שהשתיק את הכלבים ובזכות זה היו ישראל רצים ונחפזים מבית לבית לקבל נכסיהם (פסקתא זוטא), את מה שמוגיע להם ע"פ ציווי ה', והכלבים שימשו

יז. סימן לזכירת הפרק והפסוק כב, ל- וסימנך כלב, ודו"ק ותשכח.

יח. לשון המכילתא: הא מה תלמוד לומר לכלב תשליכון אותו, ללמדך (שהכלב מכובד מן (העבד). שהטרפה לכלב ונבלה (לעבד) ללמדך שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה. שנאמר ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב לשונו. אמר הקב"ה תן לו שכרו. והלא דברים קל וחומר, ומה אם חיה כך, אדם לא כל שכן שאינו מקפח שכרו. ע"כ, יוצא ששכר הכלב מכובד יותר אף מעבד.

יט. לכך אמר הקב"ה לישראל, בשביל שאתם תרומה אין לכם רשות לאכול טרפה, שנאמר ובשר בשדה טרפה לא תאכלו לכלב תשליכון אותו, למה לכלב, אמר הקב"ה חייבים אתם לכלבים, שבשעה שהרגתי בכורי מצרים והיו המצריים יושבין כל הלילה וקוברין מתיהם והכלבים נובחים להם, ולישראל אינן נובחין.

כ. בראשית (טו, יג-יד) ידע תדע כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם וכו' ואחרי כן יצאו ברכש גדול. וראה בברכות (ט ע"א וע"ב) אמר ליה הקב"ה למשה בבקשה ממך לך ואמור להם לישראל בבקשה מכם שאלו ממצרים כלי כסף וכלי זהב שלא יאמר אותו צדיק (בראשית טו, יג) ועבדום וענו אותם קיים בהם ואחרי כן יצאו ברכוש גדול, לא קיים בהם.

בשתיקתם כשופר ומוסר לישראל באומרם: בואו נשתחוה ונכרעה נברכה לפני ה' עושנו, פירש המלבי"ם לא בעבור שברא כלל המציאות רק בעבור שהוא עשנו, שעשה אותנו לו לעם, שאנחנו נשיג אותו תחלה על ידי טובותיו המיוחדים, ע"כ, ועל מובה זו זכו הכלבים ללשל הזכיות שהזכרנו.

כא. ידי"ן הגר"ש פריי שליט"א הוסיף מדיליה מעשה שבו יש להמחיש בזכיית הכלבים, מסופר על ת"ח אחד שהחזיק כלב, והחסיד רצה לעזוב אותו בגלל זה. אמר לו הת"ח מהכלב יש ללמוד כמה טובה עלינו להחזיק לקב"ה, לכלב אני נותן רק כמה עצמות לאכול ועם כל זה הוא שומר על רכושי ועלי, רץ תמיד לפני. הקב"ה שנותן לנו אוכל כל יום כל שעה, לא רק עצמות, על אחת כמה וכמה שעלינו להיות עבדיו. ודו"ק.

פסח

כתר יתנו לך

במאמרנו^א זה נדון בס"ד אודות הרפואה והשיבותה בעמיים של 'הימים הנוראים' שעוברים אנו מתחלת חודש אדר שנת התש"פ ואמצע שנת התשפ"ב אשר תזכר לכלל ולפרט כתקופה הנגיף 'הכתר', תקופה זו היתה בעבור כל אחד ואחד, מגיפה עלומה שהרפואה שלה היא הרחקה בין האנשים, וכמה סגרים, ואף נמנע מאיתנו להתכנס בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וברוך ה' שאף מתוך הקושי, התקיימו התפילות בכל מקום אפשרי, תפלות בחצרות בית ה' ואף לימוד התורה באמצעות המלפון ושאר אמצעי התקשורת הקיימים, והכל כדי לקיים את קול התורה בארצנו, ותהלות להי"ת שהתורה לא פסקה מהיכלי הישיבות והכוללים והת"ת.

ראינו לדאבון לב שהנגיף המית כמה אלפים מישראל בארץ הקודש ובעולם היהודי כולו, והנגיף לא הבדיל בין עובד ה' ללא עבדו, ועיננו ראו דאותם אנשים שנדבקו וחלו, התרפאו בחסדי ה' ויצאו מכלל סכנה ועוד נסים ופלא לפרט ולכלל, ואחת המשימות הקשות שהונחו לשלחנם של גדולי ומאורי הדור, לדון ברפואה, מחצתי ואני ארפא, ראשית 'מחצתי' ולבסוף הרפואה והמזור באמצעות החיסונים שבחסדי ה' המרובים הגיעו לארץ, גדולי ישראל מכל השורות הודיעו נאמנה שיש לקיים רצון הרופאים ולהתחסן ואכן, רבבות רבבות מעמי הארץ מקיימים רצון רבותינו שליט"א, ובמאמר זה באים אנו להתחזק ולחזק את דבריהם ועל כל אחד ואחד להשתדל ברפואה, ואם הרפואה זה החיסון, זה מתפקיד כל אחד ואחד להשתדל בעבור זה, וכדי להעריך ולקיים מצוה לשמוע לדברי חכמים, ולא כאותם שצועקים וזועקים "לא להתחסן", ויוצאים בגאון נגד גדולי הדור שליט"א, ועיין בדברי הרמב"ן (דברים יז, יא) על הפסוק: ימין ושמאל – אפילו אם אומר לך על ימין שהוא שמאל או על שמאל שהוא ימין, לשון רש"י. ועניינו, אפילו תחשוב בלבך

א. מאמר זה הופיע במקורו בספרי הקטן חקת הפסח ח"ב, אך מאחר ויש בו עניני הפסח קשרתיו למאמר הרפואה 'כתר יתנו לך'.

ב. ובמליצה, מחצתי היינו מחיצה המבדלת בין איש לחברו, אך בס"ד ארפא, מחצתי והי"ת ארפא, ודו"ק.

שהם טועים, והדבר פשוט בעיניך כאשר אתה יודע בין ימינך לשמאלך, תעשה כמצותם, ואל תאמר איך אוכל החלב הגמור הזה, או אהרוג האיש הנקי הזה, אבל תאמר כך צוה אותי האדון המצוה על המצות, שאעשה בכל מצותיו ככל אשר יורוני העומדים לפניו במקום אשר יבחר, ועל משמעות דעתם נתן לי התורה אפילו יטעו, וזה כעניין רבי יהושע עם ר"ג ביום הכיפורים שחל להיות בחשבוננו (ר"ה כה).

איתא בב"ק (פה ע"א וע"ב) ולרבנן בתראי דאמרי: כל שחייב בשבת חייב בריפוי, וכל שאינו חייב בשבת אינו חייב בריפוי, ריפוי דתנא ביה קרא למה לי, מיבעי ליה לכדתנא דבי ר' ישמעאל; דתניא, דבי ר' ישמעאל אומר: **ורפא ירפא** (שמות כא, יט) – מכאן שניתן רשות לרופא לרפאות, רב פפא משמיה דרבא אמר: אמר קרא: **ורפא ירפא**, ליתן רפואה במקום נזק. האי מבעי ליה לכדתנא דבי רבי ישמעאל, דתנא דבי רבי ישמעאל: **ורפא ירפא** – מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות, אם כן, נכתוב קרא **ורפא ירפא**, שמע מינה: ליתן רפואה במקום נזק.

בתורה"ק מופיעים במספר מקומות דברים הנוגעים לרפואה, בבראשית (כ, יז) **וירפא** אלוקים את אבימלך, ובספר שמות (טו, כו) כל המחלה אשר שמתי במצרים וכו' כי אני ה' **רפאך**, וכאמור בפסוק **ורפא ירפא** לעיל, אמנם קיים עוד פסוק בספר שמות (כג, כה) אך אינו מענין רפואה דווקא **והסרתי מחלה מקרבך** שאינו קשור לרפואה דייקא, אולם מניעה היא גם רפואה ודו"ק, וכן בספר ויקרא (יד, ג) והנה **נרפא** נגע הצרעת מן הצרוע, ובספר במדבר (יב, יג) אל נא **רפא** נא לה, תפלת משה רבנו לרפואת אחותו מרים הנביאה.

אולם כל האמור בפסוקים אלו מדברים מענין רפואה של הי"ת לאדם, בספר בראשית הי"ת **רפא** את אבימלך לאחר קללת שרה, בספר שמות רפואת ה' לכל אשר ישמעו לקול ה', ובספר ויקרא רפואה של המצורע, וכן בספר במדבר רפואה של הי"ת למרים הנביאה לאחר תפלת משה רבנו, משא"כ בפסוק **ורפא**

ג. עיין בדברי רבנו בחיי: שפירש הפסוק **ורפא ירפא**, בדרך רמז דכל רפואה בבשר ודם לא מצאנוהו בכל הכתובים כי אם בדגש וכו', אבל בהקב"ה מצינו **ברפא וכו'**, והטעם בזה כי הרפואה בבשר ודם אינה אלא על ידי צער וטורח והוא שיסבול הסם או המשקה המר, אבל רפואה של הקב"ה בנחת אין שם צער כלל כי ברכת ה' היא תעשיר ולא יוסיף עצב עמה. ומה שאמרו חז"ל **ורפא ירפא** מכאן שנתנה רשות לרופא לרפאות לא אמרו אלא במכה שבחוץ שהכתוב מדבר בה, אבל חולי מבפנים אין זה תלוי ביד הרופא אלא ביד הרופא כל בשר אשר בידו נפש כל חי.

ירפא' (שמות כא, יט), ששם דרשו רז"ל שמכאן ניתנה רשות לרופא לרפא, ועוד התורה שם כפלח"ה את הרפואה, והרפואה לכאורה היא בידי בשר ודם.

כל זה ובתנאי שהרופא יודע לרפא, דאם לא כן הרי זה בכלל פיקוח נפש, עיין טור (יו"ד סי' שלו) וז"ל: ומיהו לא יתעסק ברפואה אא"כ יהא בקי ויודע בחכמה ובמלאכה ולא יהא שם גדול ממנו. אבל כל שאינו יודע בטיב מלאכה זו, וכן אם יש גדול ממנו – לא יתעסק בה כלל, ק"ו משאר דינים והוראות שבתורה, דהיאך יורה בספק נפשות במקום שיש גדול ממנו, ואם נתעסק בה כלל – הרי זה שופך דמים. עכ"ל.

יוצא מדברי רבנו הטור דמי שאין לו עסק ברפואה (ואף שיחיה ת"ח) לא יתעסק בכך דהרי בכלל ספק נפשות, וחלילה דרכו יפיל חללים ה' ישמור ויציל, מתפקידו של הת"ח להיוועץ ברפואה וברופא מוכר על מנת להציל החולה מדי סכנה.

ד. בכל החומשים תוה"ק מדברת על רפואה של האדם ואילו בפסוק **ורפא ירפא** מדבר על הכלל, וכאמור.

ה. והמלבי"ם פירש כפל הלשון **ורפא ירפא**, וז"ל: היינו אם נתרפא ונחזר מחמת מכה, אבל שלא מחמת מכה פטור גם מרפואה, דלעניין זה איתקש עכ"פ לשבת וכו', וכפל רפא ירפא מורה שנתנה תורה רשות לרפאות וכו', ויש הבדל בין רפא בקל ובין מרפא בבנין הכבד, שהמרפא הוא על ידי אחרים, ומזה למדו שלא ירפאנו בעצמו ולא על ידי רופא בחינם רק על ידי רופא בשכר, שבזה הוא המרפא על ידי אמצעי.

ו. עיין כתובות (כ.). תניא הכל בידי שמים חוץ מצינים פחים שנא' צינים פחים בדרך עיקש שומר נפשו ירחק מהם. פרש"י צינים פחים – קור וחום בידי שמים, אם באים פורענויות על האדם, גזירת המלך הוא, חוץ מצינים ופחים, שפעמים שבאים בפשיעה, בידי אדם נינהו – שלא מגזירת המלך. ועיין תוס' שם שהוסיפו לבאר דמשאר עונשים לא יכול אדם לשמור עצמו, אבל צינים פחים לעולם לא יבואו על אדם באונס אם רוצה להזהר.

ועיין בדב"ק של מרן חיד"א (כיכר לאדן) מקשה מה ענין עיקש לצינים פחים, לפי שכתבו הראשונים שאין צינים פחים אלא בדרכים כפי שהוכיחו מן המקראות לפני קרתו מי יעמוד, ואין נסתר מחמתו, והנה דרכם של בני אדם שמזלזלים בקור וחום ולמרות שיאמרו להם החכמים אל תצאו בשעת הקור או בשעת החום, הנה אזנים להם ולא ישמעו, ובעקשותם כי רבה יצאו אל הקור ואל החום, באומרים הן לי לא יקרה מאומה, אבל אם העיד בנו המקרא אין נסתר מחמתו, ולפני קרתו מי יעמוד, נופלים המה בפח יקוש בצינים ופחים, וזהו שאמרו צינים פחים בדרך עיקש, העיקש היוצא לדרך בצינים פחים ואינו שומר תוכחת מוסר, אבל שומר נפשו ירחק מהם, לא רק מהצינים פחים אלא גם מן העקשים.

ז. ועיין לרבי יהודה עייאש זי"ע בשבט יהודה (יו"ד סי' שלו): וכל המתעצל והמתרשל וכו' ולא יחוש על הרפואה בדרך טבע אלא יסמוך על נס לאמור שהקב"ה ישלח דברו וירפאהו חיים, אין זה

ולעצם הרפואה לכתחלה או בדיעבד קיימת מחלוקת במסכת ברכות (ב). האם ניתנה רשות לרופא לרפא, אמר רב אחא: הנכנס להקיז דם אומר: יהי רצון מלפניך ה' אלוקי שיהא עסק זה לי לרפואה ותרפאני, כי אל רופא נאמן אתה ורפואתך אמת, לפי שאין דרכן של בני אדם לרפאות אלא שנהגות.

ופירש"י כלומר: לא היה להם לעסוק ברפואות אלא לבקש רחמים.

ושיטת אביו: לא לימא אינש הכי, דתני דבי רבי ישמעאל: **ורפא ירפא** – מכאן שניתנה רשות לרופא לרפאות.

האף אמנם שהרפואה שהוזכרה מיד לאחר צאת ישראל ממצרים כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך כי אני ה' רפאך, וראה במכילתא: רבי יצחק אומר, הא אם אין בהם מחלה מפני מה הם צריכים רפואה, אלא כל המחלה אשר שמתו במצרים לא אשים עליך בעולם הזה, ואם אשים 'כי אני ה' רפאך' לעולם הבא.

עיין ט"ז (יו"ד ריש סי' שלו) וז"ל: נתנה תורה רשות כו' ומצוה היא כו'. קשה כיון דבאמת מצוה היא למה קרי לה תחלה רשות ונראה דהכי הוא כוונת הענין זה דרפואה האמיתית היא ע"פ בקשת רחמים דמשמייא יש לו רפואה כמ"ש מחצתי ואני ארפא אלא שאין האדם זוכה לכך אלא צריך לעשות רפואה על פי טבע העולם

אלא מן המתמיהים ודעת שוטים היא זו וקרוב הוא להיות פושע בעצמו ועתיד ליתן הדין. ח. עיין בפירוש הרמב"ן (ויקרא כו, יא) שביאר דברי רב אחא שנהגו וז"ל: שאלו לא היה דרכם ברפואות יחלה האדם כפי אשר יהיה עליו עונש חטאו ויתרפא ברצון ה', אבל הם נהגו ברפואות וה' הניחם למקרה הטבעיים. וזו היא כוונתם באמרו **ורפא ירפא** – מכאן שנתנה רשות. לרופא לרפאות לא אמרו שנתנה רשות לחולה להתרפאות, אלא כיון שחלה החולה ובא להתרפאות, כי נהג ברפואות והוא לא היה מעדת ה' שחלקם בחיים, אין לרופא לאסור עצמו ברפואתו.

יוצא אפוא מדברי הרמב"ן ז"ל, דמי שלא פונה לרופא יכול רק אדם בעל רמה רוחנית גבוהה, אולם אדם שאינו ברמה זו, אינו רשאי להסתמך על הנס עיין ברכי יוסף (יו"ד סי' שלד אות ב), וז"ל: נראה דהאידינא אין לסמוך הנס וחייב החולה להתנהג בדרך העולם לקרות רופא שירפאנו ולא כל כמיניה לשנות סוגיין דעלמא ולומר כי הוא גדול מכמה חסידי הדורות שנתרפאו ע"י רופאים. וכמעט איסור יש בדבר אי משום יוהרא ואי משום לסמוך אניסא במקום סכנה ולהזכיר עוונותיו בשעת חליו. אמנם ינהג כדרכם של בני אדם ואורח כל ארעא להתרפאות ע"י רופא ולבו בל עימו רק ידבק בקונו למתקף ברחמי בכל לב ובו יבטח דוקא. עכ"ל. ומכאן תוכחה מגולה לאותם שנמנעים מפניה לרפואה או אי עשיית חיסון וכו' ואכמ"ל. ועיין בדברי ה"ט"ז שהובא לעיל, ושם הקשה טובא מדוע נאמר רשות לרופא ולא חובה.

והוא יתברך הסכים על זה ונתן הרפואה ע"י טבע הרפואות וזהו נתינת רשות של הקדוש ב"ה וכיון שכבר בא האדם לידי כך יש חיוב על הרופא לעשות רפואתו וכו' דגם התורה הסכימה על זה שיהא רפואה ע"פ הטבע כי ירדה תורה לסוף דעת האדם שלא יהיה זכאי כל כך שתבא רפואתו ע"י נס מן השמים וע"כ אין שייך לומר דהאי קרא דרפא ירפא קמ"ל מצוה דאלו האדם זכאי אינו צריך לכך ואדרבה היה צריך דוקא רפואה ע"י שמים אלא דלפי דרכו של אדם רשות הוא לו וע"כ הוה האידינא חיוב בדבר ומצוה היא כיון דלפי מעשה האדם חיותו תלוי בכך כן נ"ל נכון.

ובהמשך הביא הט"ז את דברי הרמב"ן הנ"ל על פירוש ורפא ירפא, והוסיף הט"ז: אך יש לי מקום עיון במה שכתב שם שאין מעשה רפואות בבית הצדיקים וכן אמרו כל כ"ב שנה דמלך רבה אפילו אומנא לביתיה לא קרא עכ"ל. משמע דמפרש שלא הוצרך לרפואה ובגמרא משמע דהוא הלך לבית האומן רק שלא נהג כבוד בעצמו לקרוא אותו לביתו.

הכנעת הלב

ובפסחים (נו. וכן ברכות י:): תנו רבנן: ששה דברים עשה חזקיהו המלך, על שלשה הודו לו ועל שלשה לא הודו לו. על שלשה הודו לו: גזו ספר רפואות – והודו לו, כתת נחש הנחשת – והודו לו וכו' ופירש"י וגזל ספר רפואות – כדכתיב:

ט. ועיין בפירוש המשניות לרמב"ם שכתב: ספר רפואות, היה ספר שהיה בו סדר רפואות במה שאין מן הדין להתרפות בו, כגון מה שמדמין בעלי הטלסמאת שאם עושין טלסם בסדר מסוים מועיל לחולי פלוני וכיוצא בזה מדברים האסורים. ומחברו לא חברו אלא על דרך הלימוד בטבעי המציאות וכו' וכאשר קלקלו בני אדם ונתרפאו בו, גזזו. ואפשר שהיה ספר שיש בו הרכבת סמים המזיקין כגון סם פלוני מרכיבין אותו כך, ומשקין אותו כך, וגורם למחלה זו וזו, ורפואתו בכך וכך וכו' וכאשר קלקלו בני אדם והיו הורגין בו, גזזו. ולא הארכתיו לדבר בענין זה אלא מפני ששמעתי וגם פירשו לי, ששלמה חבר ספר רפואות שאם חלה אדם באיזו מחלה שהיא פנה אליו ועשה כמו שהוא אומר ומתרפא. וראה חזקיהו שלא היו בני אדם בוטחים בה' במחלותיהם אלא על ספר הרפואות, עמד וגזזו. ומלבד אפסות דבר זה ומה שיש בו מן ההזיות, הגה ייחסו לחזקיהו ולסיעתו, שהודו לו, סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבהמון. ולפי דמיונם המשובש והמטופש אם רעב אדם ופנה אל הלחם ואכלו שמתרפא מאותו הצער הגדול בלי ספק, האם נאמר שהסיר בטחונו מה', והיו שוטים יאמר להם, כי כמו שאני מודה לה' בעת האוכל שהמציא לי דבר להסיר רעבונני ולהחיותני ולקיימני, כך נודה לו על שהמציא רפואה המרפאה את מחלתי כשאשתמש בה. ולא הייתי צריך לסתור פירוש זה הגרוע לולי פרסומו.

והטוב בעיניך עשיתי, ואמרינן בברכות שגזו ספר רפואות. לפי שלא היה לבם נכנע על חולים אלא מתרפאין מיד.¹

רש"י מחדש לנו שדווקא דרך הרופא האדם נכנע ולבו נשבר ואז מבקש את ה', שדרך בני אדם לתור אחר הרופא הטוב, אך מתפללים היטב לפני כניסתם לרופא שעצתו ורפואתו תציל אותו, וחלילה שהרופא לא ייכשל ברפואתו.

ובמדרש שמואל (פרשה ד) מעשה ברבי ישמעאל ורבי עקיבה שהיו מהלכין בחוצות ירושלים והיה עמהן אדם אחד. פגע בהם אדם חולה, אמר להן: רבותי, אמרו לי כמה אתרפא. אמרו לו: קח לך כך וכך עד שתתרפא. אמר להן אותו האיש שהיה עמהן: מי הכה אותו בחולי, אמרו לו הקב"ה. אמר להן: ואתם הכנסתם עצמכם בדבר שאינו שלכם, הוא הכה ואתם מרפאין.

אמרו לו: מה מלאכתך, אמר להן: עובד אדמה אני והרי המגל ביד. אמרו לו: מי ברא את האדמה, מי ברא את הכרם, אמר להם: הקב"ה. אמרו לו: ואתה מכנים עצמך בדבר שאינו שלך, הוא ברא אותו ואת אוכל פריין שלו, אמר להן: אין אתם רואין המגל ביד, אילולי שאני יוצא וחורשו ומכסחו ומזבלו ומנכשו, לא העלה מאומה. אמרו לו: שומה שבעולם, ממלאכתך לא שמעת מה שכתוב: אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ (תהלים קג, טו). כשם שהעץ אם אינו נזבל ומתנכש ונחרש אינו עולה, ואם עלה ולא שתה מים אינו חי והוא מת, כך הגוף הוא העץ, הזבל הוא הסם, איש אדמה הוא הרופא. ע"כ

בזה חכמנו הוכיחו בחשיבות הרפואה ונתנו לו התרופה, אך הוא הקשה טובא דהרי החולי ניתן ע"י ה"ת ורק הוא מרפא, אך חכמנו ז"ל הוכיחו דווקא ממלאכתו שהוא עסק בה באותה עת, מלאכת האדמה, ולעבוד את האדמה כן נלמד על הרפואה וזה שאמרו דהרי מתפקידו היה לקבל הכל מוכן, ועצם העובדה

י. עיין ב"ק (טו:) רשב"י אומר מרגלית טובה היתה תלויה בצוארו של אברהם שכל חולה שרואה אותה מיד מתרפא, התוס' (ד"ה שכל) הקשו והא בימי אברהם אכתי לא היה חולי בעולם, דאמרינן בפרק השוכר את הפועלים עד יעקב לא הוה חולשא, ותירצו דהכא בחולי של מכה איירי, ע"כ, ובספר זרע שמשון (לגה"ק רבי שמשון חיים נחמני ז"ע) הביא בשם בעל עמודיה שבעה דא"ך היה אברהם רופא ולא לו, מדוע לא הסתכל במרגלית טובה שהיתה לו בצוארו וסבל צער וכאב בחינם. ותירץ הזרע שמשון כמה תרופים דאברהם אבינו לא רצה להסתכל דלפום צערא אגרא, ועוד לפי שמצוה זו היא אחת מעשרה נסיונות שלו ואם היה מתרפא מיד לא היה נחשב לנסיין.

שצריך לפעול, מכאן שניתנה רשות לרופא לרפא, וכמובן ובתנאי שיודע לרפא בחכמה וברפואה.

וראה מש"כ בגודלו הגה"ק בעל פאת השלחן זי"ע על רבו הגאון החסיד זי"ע על חכמת הסמים-רוקחות:

ורבנו הקדוש החסיד ז"ל וכו' רק חכמת הרפואה ידע חכמת הניתוח והשייך אליה אך מעשה הסמים ומלאכתן למעשה רצה ללמדה מרופאי הזמן וגזר עליו אביו הצדיק שלא ילמדנה כדי שלא יבטל מתורתו כשיצטרך ללכת להציל נפשות כשידע לגמרה וכן חכמת הכישוף אשר ידעוה הסנהדרין והתנאים והזהירו שצריך ללמדה כמוזכר בש"ס על ר"א ור"י בנטיעת קישואין ועקירתן וידעה רק ה' חסר לו מעשה העשבין וכל גמר מעשים מפני שהם ביד הגוים הכפריים לא היה יכול ללמוד גמר מעשים מרוב מפנקותי, עכ"ל.

מועדי ה'- פסח

המצוה הראשונה^א שמוזכרת בספר שמות היא מצוות עיבור החודש, החודש הזה לכם ראש חדשים, ובמדרש (שמו"ר טו, ב) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: ריבון העולם, אימתי אתה עושה את המועדות, וכו' אמר להם: אני ואתם נסכים על מה שישראל גומרין ומעברין את השנה וכו' וכן הוא אומר: אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם^ב במועדם (ויקרא כג, ד) – **אתם**, בין בזמנן בין שלא בזמנן, אין לי מועדות אלא אלו. אמר להם הקב"ה לישראל: לשעבר היה בידך, שנאמר: עשה ירח למועדים (תהלים קד, יט). אבל מכאן ואילך הרי מסורה בידכם,

יא. רש"י הראשון שבתוה"ק מביא את דברי רבי יצחק לא היה צריך להתחיל את התורה אלא (שמות יב, ב) מהחודש הזה לכם, שהיא מצוה ראשונה שנצטוו (בה) ישראל, ומה טעם פתח בבראשית, משום (תהלים קיא, ו) כח מעשיו הגיד לעמו לתת להם נחלת גוים, שאם יאמרו אומות העולם לישראל לסטים אתם, שכבשתם ארצות שבעה גוים, הם אומרים להם כל הארץ של הקב"ה היא, הוא בראה ונתנה לאשר ישר בעיניו, ברצונו נתנה להם וברצונו נטלה מהם ונתנה לנו.

יב. ועיין בפירוש רע"ב (אבות פ"ג מי"ג) על לשון המשנה מסורת סייג לתורה - המסורת שמסרו לנו חכמים בחסרות ויתרות שבתורה, הם גדר וחיזוק לתורה שבכתב, שעל ידיהם אנו מבינים כמה מצות איך יעשו אותם. כמו בסכות בסכת בסכת, שנים חסרים ואחד מלא, שממנו אנו לומדים להכשיר סוכה בשלש דפנות. וכגון מועדי ה' אשר תקראו אתם, שנכתב חסר בשלשה מקומות, ללמוד, אתם אפילו שוגגים, אתם אפילו מזידיים, אתם אפילו מוטעים.

ברשותכם הוא. אם אמרתם הן – הן. אם אמרתם לאו – לאו. מכל מקום יהא החודש הזה לכם. ולא עוד אלא אם בקשתם לעבר את השנה, הריני משלים עמכם, לכך כתיב: **החודש הזה לכם**. ע"כ.

ועיין במשנה ראש השנה (פ"ב מ"ט) שלח לו רבן גמליאל: גוזרני עליך שתבוא אצלי במקלך ובמעוטיך ביום הכפורים שחל להיות בחשבונך. הלך ומצאו רבי עקיבא מיצר. אמר לו: יש לי ללמוד שכל מה שעשה רבן גמליאל עשוי, שנאמר: **אלה מועדי ה' מקראי קודש אשר תקראו אתם** (ויקרא כג ד) – בין בזמנך בין שלא בזמנך, אין לי מועדות אלא אלו.

ובגמ' (שם כה): הלך רבי עקיבא ומצאו לרבי יהושע כשהוא מיצר, אמר לו: רבי, מפני מה אתה מיצר, אמר לו: עקיבא, ראוי לו שיפול למטה שנים עשר חדש ואל יגזור עליו גזירה זו. אמר לו: רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי – אמר לו: אמור. – אמר לו: הרי הוא אומר **אתם, אתם, אתם**, שלוש פעמים (ויקרא כג ב, ד לו), **אתם** – אפילו שוגגין, **אתם** – אפילו מזידין, **אתם** – אפילו מוטעין.

ויצא אפוא מדברי רז"ל שענין שמסר הי"ת כדוגמת עיבור החודש וכן רפואה וכו', הי"ת לא יתן שיכשלו בהם, ובוודאי חכמים שקבעו את עיבור החודש הם קובעים את המועד שיחול פסח, לא לפני ולא אחרי, שאם חלילה יאכלו חמץ לפני או אחרי, יעבור ח"ו על איסור כרת, וכמובן גם משליך ליום הכיפורים וכו',

מתפקיד האדם להישמע להוראות חכמים ושחלילה לא יהיה לבו נוקפו, אולי שגו חכמים^י, אולי אפילו רצו לטעות במזיד, דאין זה מתפקידך, תפקידך מסתכם בשמיעה לדברי חכמים, וכמובן גם ברפואה.

שנינו בירושלמי (ר"ה פ"א ה"ג) אלה מועדי ה', מיכן ואילך: **אשר תקראו אתם במועדב'י**. אמר רבי אילא: אם קריתם אתם, הם מועדי. ואם לאו, אינן מועדי

יג. עיין בדברי רז"ל בירושלמי (כתובות פ"א ה"ב) בת שלש שנים ויום אחד ונמלכין בית דין לעברו, הבתולין חוזרין, ואם לאו, אין הבתולים חוזרין. ע"כ.

ועוד בדיני שור המועד (ב"ק), שור שהיה מועד לימי החודש, שהיה דרכו לנגוח בכל ט"ו לחודש, ונמנו חכמים לעבר את החודש, טבעיו של השור משתנים, ורק הנגיחה של ט"ו וע"פ החשבון החדש תחשב נגיחה של מועדות.

יד. פרש"י (ויקרא כג, ב-ד) דבר אל בני ישראל וגו' מועדי ה' – עשה מועדות שיהיו ישראל מלומדין בהם, שמעברים את השנה על גליות שנעקרו ממקומם לעלות לרגל ועדיין לא הגיעו לירושלים.

וגו' אמר רבי לוי: למלך שהיה לו אורלוגין. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי יוסה בר חנינה: למלך שהיה לו שומרה. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי אחא: למלך שהיה לו טבעת. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי חייה בר בא: לנגר שהיו לו כלי נגרות. כיון שעמד בנו, מסרה לו. אמר רבי יצחק: למלך שהיו לו אוצרות. כיון שעמד בנו, מסרה לו. ורבנן אמרי: **לרופא שהיה לו נרתיק של רפואות. כיון שעמד בנו, מסרה לו.** ע"כ, הי"ת מסר בידי החכמים את נרתיק הרפואה ומסרה לנו, היינו להישמע להוראת חכמים הן בהלכות והן בקביעת הרפואה^{טז}.

ועיין עוד בספר עיונים בפרשה (עמ' קנב) לכב' הגאון הגדול הרב חיים שלמה שאנן זצ"ל (אב"ד ת"א ומלפנים אב"ד נתניה) שכתב מעין הדברים על יום ט"ו בשבט^{יז}.

בתר מלכות

וכדאי לסיים במזמור לתודה הריעו לה', חסדי ה' כי לא תמנו כי לא כלו רחמיו, תפלה לבורא עולמים ששמר ושומר עלינו ועל כל כלל ישראל, והצלנו מהמגיפה, ונקח דווקא את הקושי שעברנו ממגפת הכתר כרווח והצלה לנו בבחינת אסתר וישם **כתר מלכות בראשה**, מתוך ההסתר זוכים אנו למלכות שמים, מלכותם של חכמי ישראל ואת גדולת חכמי ישראל שליט"א, שכל גדולי התורה הורו לקיים מצוות **ונשמרתם מאד לנפשותיכם**, הן בשמירה והרחקות ותהלות להי"ת כיום בחיסון וכו' ויש אשר הטילו ספקות וחשבו שהחכמים אולי טעו, שגגו, הזידו לדעתם, מחמת גזירות הממשלה וכו', אך רואים אנו את הסייעתא דשמיא, דבר אלוקינו

טז. ואסיים בפרפרת את מאמרנו זה בשם הרה"ק מאור ושמש זי"ע דאכילת מצה בפסח היא רפואה למכתו של עולם ולכל איש ישראל שלא ינזק כל השנה בנפשו מאכילת חמץ ואכילת מצה בשבעה ימים אלו יגרמו לשמירת נפשו שלא יגיע לחולי הנפש מחמת אכילת חמץ כל השנה, ואכילת המצה היא חיסון לכל המחלות ודרשו רבותינו על הפסוק: מחץ מכתו ירפא (ישעיה ל) - מחץ אותיות חמץ שע"י אכילת המצה בימי הפסח ינצל מכל המכות והחולאים שהחמץ גורם.

טז. ונצטט מדבריו, כידוע נפסק כי בטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, אין אומרים תחנון כיון שנקרא ראש השנה, ולכאורה איזו שמחה יש בדבר שבגללה אין אומרים תחנון, וכו'. הרי אנו פוסקים כי טבע העולם כפוף לבית דין של ישראל, והטבע מחכה כביכול למוצא פיו של בית דין של ישראל אם לגמור את החנטה אם לאו וכו', ואין לך שמחה גדולה מזו שהבריאה משתנה וכפופה לפי ציווי בית דין של ישראל, ושמחה שכזו מספיקה כדי לעשות את ט"ו בשבט כחג שאין אומרים בו תחנון. עכ"ל, דברי פי חכם חן.

יקום לעולם (ישעיהו מ, ח), יהי רצון שנזכה לנחמה בנאולת ישראל וביאת משיח צדקנו אבי"ר.

שמירת המצות

ושמרתם את המצות (יב, יז)

חז"ל במכילתא דרשו: רבי יאשיה אומר: אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצווה, אלא אם באה לידך עשה אותה מיד. כלומר, בחיוב התורה לשמור את המצות מונח כאן צווי נרחב לכל המצוות והוא: יסוד הזריזות בעבודת ה'.

רבנו בחיי בחובות הלבבות (חשבון המעשים פ"ג אות כא) חשבונו עם נפשו על מה שיש ביכולתו ממעשה העבודה ולהרגיל בה ולהתמיד עליה וירויץ ויחרץ לעשותה ער שתשוב לו למנהג. ואח"כ ישתדל להוסיף על מה שיש ביכולתו ויכסוף לו בלבו ויעלה אליו במחשבתו וישאל מהאל לעזרו ולאמצו על יותר ממה שיש ביכולתו מן הידיעה והמעשה בלב ומצפון נאמן. ע"כ.

ובזה אפשר להבין שהמצה באה ללמד אותנו שכשם שכדי להחמיץ את העיסה ולפסול אותה, אין צורך בשום פעולה, אלא די להשאירה ללא עיסוק והיא מחמיצה מאליה, כך בכל מצווה – אין צורך בשום פעולה כדי לקלקל אותה, מספיק להתעצל ובכך המצווה נפסלת מאליה. אם כן האדם חייב לאמץ את מידת הזריזות על מנת לא להפסיד שום מצווה, ומפאת חשיבות העניין התורה אסרה את החמץ בעבודת המקדש כדי לרמוז לנו על כך.

הנושא של מידת הזריזות בחג הפסח בכלל, ע"פ המובא בפסחים (ד): זריזין מקדימין למצווה ולמדו זאת מאברהם אבינו ע"ה, שיש צורך במצוות

יז. המאירי (יומא כח:) ס"ל כי זריזין מקדימין למצוות לא נאמר בתורת חיוב, אלא שראוי לנהוג כן כפי שנהג אברהם אבינו, הגר"י ענגיל זצ"ל הביא כאן בגליוני הש"ס את דברי המאירי ז"ל וכתב: ומכל מקום ראוי לזריזים להקדים בה (במצות מילה) בשחרית, שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן, ולאחוז בדרכי האבות שנאמר עליהם בכיוצא בה וישכם אברהם בבוקר, ולמד מדבריו שאין זה חיוב גמור, אלא זריזות בעלמא מפני שראוי לאחוז בדרכי אבות. והוסיף לבאר למה אין למדים מכאן שזה חיוב גמור: טעם ראשון: כי יש כלל שאין למדים מקודם מתן תורה; טעם נוסף: שגם לא נאמר בתורת חיוב שצריך לעשות כן, רק הכתוב סיפר שאברהם עשה כן, ועל כן ענינו רק שראוי

לעשותם בזריזות, זהו עניין מצווה שכבר היא מפורסמת ומושכלת אצלו, כגון לילך לבית הכנסת ולבית המדרש, וקיום כל המצוות המעשיות שבתורה.

יש לברר כאן בחיוב לאכול את קרבן פסח בחיפזון: בבהלה ובמהירות הלא זה נראה לכאורה חסרון ולא יתרון, וביותר מכך אם נתבונן בדברי המכילתא במחלוקת חז"ל באיזה חיפזון עסקינן: ואכלתם אותו בחפזון, זה חיפזון – מצרים.

רבי יהושע אומר: ואכלתם אותו בחפזון – זה חיפזון ישראל... אבא חנן משום רבי אלעזר אומר: זה חיפזון שכינה... יכול אף לעתיד לבוא יהא חיפזון, תלמוד לומר (ישעיה נב, יב): כי לא בחפזון תצאו, ובמנוסה לא תלכו, כי הולך לפניכם ה'. ויש לשאול: מה פשר הדבר: חיפזון שכינה, ואם החפזון הוא חיובי מדוע שהגאולה העתידית לא תהיה בחיפזון, שהרי ממתנים אנו כבר קרוב לאלפיים שנים מאז חרבן בית קודשנו ותפארתנו.

ודברי המהר"ל בספר גבורות השם (לו) וז"ל: דע, כי אי אפשר שיצאו ישראל מן השעבוד כי אם על ידי הקב"ה בעצמו, ולא מצד המזל ולא בשום צד זולת זה, כמו שיתבאר בעזרת ה' יתברך. ולפיכך לא יצאו ישראל במדרגה שיש בה זמן, רק במדרגה שאין בה זמן, כי כל הדברים נופלים תחת הזמן ונכבדים בזמן, זולת ה' יתברך שאינו נופל תחת הזמן. ולכך אסר להם החמץ, שהווייתו נעשה בזמן וציווה על המצה שהווייתה בלא זמן, ולפיכך היה אכילתם ביציאתם לחירות – המצה שאין לה המשך זמן כלל, ואסר להם החמץ שנעשה בזמן, כי ישראל יצאו לחירות במדרגה – אלוקית שאין בה זמן.

כלומר גאולת מצרים הייתה בחינת לשעת פסח מצרים כפי שנאמר בחז"ל שעם ישראל היה בתחתית המדרגה כמעט ללא תקומה. העולם לא היה מוכן לגאולה, והראיה שבי"ז בתמוז, ארבעים יום ממותן התורה עשו עגל ומחולות ה' ישמור.

לאחוז בדרכי אבות, ולעשות כמו שעשה אברהם. ע"כ.
הרד"ך (שו"ת בית ב חדר ה), סובר כי: זריזין מקדימין למצוות הוא חיוב גמור, ואדם שהשתהה בקיום המצוה ולא הקדימה עבר על איסור תורה. והטורי אבן (ר"ה ד:) סובר שהחיוב הוא מדרבנן.

זריזות התורה

הנה מצינו בספר אורחות צדיקים (שער התורה) המדבר מענין הזריזות בעסק התורה דווקא וז"ל:

וצריך הלומד להיות זריז וזהיר ללמוד, כי מלאכת התורה אינה דומה לשאר מלאכות. כי אם הלומד שאר מלאכות אפילו יבטל ממנה כמה שנים, לא ישכחנה. אבל כשלומד תורה ואינו חוזר – מיד שוכח. ואפילו אם יחזור מאה פעמים, אם יסיח דעתו ממנה – ישכח הכל. והדין נותן, כי כל המלאכות אינן צריכות לב כי אם כשלומד המלאכה בתחילה, אבל בעשייתן אינן צריכות לב, אך עושה מלאכתו וחושב הנה והנה – אבל הלימוד אינו כן, כי כל פעם ופעם צריך לבו לכיוון שמועתו, ולא לחשוב בשום דבר אחר כי אם בשמועתו. לכן מי שיפנה לבו לבטלה, מיד הוא שוכח מה שטרח כל ימיו.

ויקשה עלינו כיצד מי שפונה לבו לבטלה מיד הוא שוכח מה שטרח, הרי עמלה של תורה יש בו, ואולי ה' יחון אותו ומיד יחזור בו ויעשה תשובה למעשיו, וישוב לדרכו הראשונה. משמע מדברי אורחות צדיקים דלא היא, דכל פעם שהאדם מפנה לבו לבטל מיד הוא שוכח, ומה הוא שוכח את כל מה שטרח כל ימיו, וזה דבר נורא, אחרי כל העמל ניגע לריק.

ונראה להקשות על הפסוק בדברים (פרק ד, יט) **ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וגו'** לכאורה, קשה וכי מי אינו רואה את השמים או השמש וכו', ואם יראה אזי יש חשש או חשד שהוא יעבוד עבודה זרה.

כותב החינוך (מצוה ריג) אין הענין שלא ישא האדם ראשו ויביט בשמים, אבל הכוונה בדבר שלא יביט בהם בעין הלב לדעת כוחן וענינן כדי לעובדן.

בשביל להבין פסוק זה נצטרך את המדרש המבהיר לנו פסוק זה, כידוע כאשר נסתלק אהרן הכהן ע"ה, נסתלקו ענני כבוד שהם היו בזכות אהרן, כמובא תענית (דף ט.) שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואהרן, ומרים. ושלוש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר – בזכות מרים, עמוד ענן – בזכות אהרן, מן – בזכות משה וכו' מת אהרן – נסתלקו ענני כבוד. ע"כ, ומסבירים כי כאשר עם ישראל לא ראה את ענני הכבוד שנעלמו בעקבות פטירת אהרן, פתאום ראו במדבר את החמה והלבנה ברקיע רצו להשתחוות להם

מאחר ומעולם לא ראו את הבריאח בשיא תפארתה, מאחר וכל ימיהם במדבר לא היה להם לא שמש ולא לבנה כי אם ענני כבוד, שנאמר כי ענן ה' עליהם יומם ואש תהיה לילה בו. ולכן, משה רבנו הזהירם באומרו: ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש ואת הירח ואת הכוכבים כל צבא השמים וגו'.

נמצא כי הענן היה מקיף אותם כל ימי היותם במדבר. וכיון שראה הקב"ה שרצו להשתחוות לשמש ולירח אמר להם וכי לא אמרתי לכם בתורתי ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש.

מלימוד זה ניתן להבין שרק בהפסקה קלה, מיד שוכח האדם את אשר למד, ה' אמר ופן תשא עיניך השמימה וראית את השמש, וזה היה בעל פה כי הרי לא חזו מעולם את השמש וכו', מיד כשהסתכלו התבלבלו בוודאי יש לקחת מהדברים האמורים מוסר השכל בלימוד ברצף, וידוע שלימוד הרצף דומה במשל למי שרוצה לחמם מים דצריך לחמם בלי הפסק, אך אם מחממים ומפסיקים, אפילו שיעברו כמה ימים, המים לא ירתחו, והסיבה לכך כי בכדי להגיע למצב של רתיחה צריך רצף, כך זה גם בתורה, אם אדם לומד ומפסיק ולא לומד ברצף, התורה לא תבלע בדמו, שבשביל שהתורה תשכון באדם צריך ללמוד ברצף ובשקידה, הלומד לא ברציפות, תורתו נעשית קרעים קרעים, מאחר שעד שמתחיל להבין, מפסיק, ואח"כ עוד הפעם עד שנכנס לסוגיית מפסיק, אם כן לבסוף מי ישאר בידו. ע"כ.

ונסיים בפרפת ע"פ המובא במדרש: בזמן מתן תורה הקב"ה כפה עליהם הר כגיגית ואמר להם: אם מקבלים אתם את התורה מוטב. ואם לאו שם תהא קבורתכם...

שואל הגר"ח שמואלביץ זצ"ל למה אמר הקב"ה שם תהא קבורתכם, היה לו לומר: כאן תהא קבורתכם, אלא תירץ הגר"ח: שם זה הקבר של חבן אדם... זהו מה שאמר הקב"ה לבני ישראל: אם מקבלים אתם את התורה מוטב. ואם לאו שם תהא קבורתכם... תדעו שאם תאמרו ללימוד התורה: לא כעת... אח"כ... לא כאן אלא שם... אז ל"ע שם תהא קבורתכם...

הדחייה והעצלות (הפך הזריזות) תביא אתכם למצב שבזמן הקבורה תהיו בדיוק באותה הנקודה שדחיתם את לימוד התורה...

מידת הזריזות

ואכלתם אותו בחפזון פסח הוא לה' (יב, יא)

פרש"י: לשון בהלה ומהירות, כמו ויהי דוד נחפז ללכת (שמואל-א כג, כו) אשר השליכו ארם בחפזם (מלכים-ב ז, טו)

במכילתא קיימת מחלוקת חז"ל באיזה חיפזון עסקינן, ואכלתם אותו בחפזון – זה חיפזון – מצרים... רבי יהושע אומר: ואכלתם אותו בחפזון – זה חיפזון ישראל... אבא חנן משום רבי אלעזר אומר: זה חיפזון שכינה... יכול אף לעתיד לבוא יהא חיפזון, תלמוד לומר (ישעיה נב, יב): כי לא בחפזון תצאו, ובמנוסה לא תלכו, כי הולך לפניכם ה'.

וכאן במכילתא קיימת מחלוקת שרשית לאיזה חיפזון עוסקים, האם זה חיפזון מצרים שרצו לסלק את ישראל, האם זה חיפזון של ישראל לברוח כמה שיותר מהר ממצרים, או חיפזון השכינה, שהשכינה הפצה במאד מאד לזכות את ישראל במצוות, ואם כן, מדוע בגאולה העתידה אומר הנביא כי לא בחפזון תצאו וכו', נראה לענ"ד דיש חילוק בין יציאת מצרים לגאולה העתידה שאנו כה מצפים, ביציאת מצרים הי"ת היה חפץ לארס אותנו כביכול, כחתן שממתין לכלתו, בבחינת וארשתיך לי לעולם וארשתיך וכו' (ב, כא), ומכאן החיפזון של השכינה, משא"כ בגאולה העתידית, כאן כבר קיימת השייכות שלנו להי"ת, ובפרט שאנו מקיימים את התורה.

תוה"ק מצווה בסמוך, **ושמרתם את המצות** (שמות יב, יז) ובריש המאמר הובא דברי המכילתא: רבי יאשיה אומר: אל תהי קורא את המצות אלא את המצוות, כדרך שאין מחמיצין את המצה כך אין מחמיצין את המצוות, אלא אם באה לידך מצוה עשה אותה מיד. כלומר, בחיוב התורה לשמור את המצות מונח כאן צווי נרחב לכל המצוות. והוא יסוד הזריזות בעבודת ה', וכמו שמבאר רבנו בחיי בחובות הלבבות (חשבון המעשים פ"ג אות כא) חשבוננו עם נפשו על מה שיש ביכולתו ממעשה העבודה ולהרגיל בה ולהתמיד עליה וירוף ויחרץ לעשותה עד שתשוב לו למנהגו. ואח"כ ישתדל להוסיף על מה שיש ביכולתו ויכסוף לו בלבד ויעלה אליו במחשבתו וישאל מהאל לעזרו ולאמצו על יותר ממה שיש ביכולתו מן הידיעה והמעשה בלב ומצפון נאמן. ע"כ.

גם כאן, המצה באה ללמד אותנו שכשם שכדי להחמיץ את העיסה ולפסול אותה, אין צורך בשום פעולה, אלא די להשאירה ללא עיסוק והיא מחמיצה מאליה, כך בכל מצווה – אין צורך בשום פעולה כדי לקלקל אותה, מספיק להתעצל ובכך המצווה נפסלת מאליה. אם כן האדם חייב לאמץ את מידת הזריזות על מנת לא להפסיד שום מצווה, וכן הפסוק: וככה תאכלו אתו, שצריך להיות כמו ביוצאי דרכים, רבי יוסי הגלילי אומר בא הכתוב ללמדנו דרך ארץ מן התורה על יוצאי דרכים שיהיו מזוזים. (מכילתא בא פרשה ז).

מידת הזריזות

מידת הזריזות היא סמל ומופת לאבותינו הקדושים סמל ודרך חיים, כי מראש צורים אראנו, אברהם אבינו ע"ה, אשר הנחיל ושירש לבניו ולכל זרעו דרך ומסילה במידת הזריזות, עוד בניסיון הראשון מצווה הי"ת לאברהם: לך לך מארצך, מיד אברהם אבינו יוצא: וילך אברם כאשר דיבר אליו ה'. ובאותה מידת זריזות כאשר היה ביום השלישי למילתו, בהגיע שלשת האנשים אשר נדמו לערביים, מיד הכניסם אברהם כאורחים שווים לביתו, והתורה מעידה: וירץ לקראתם מפתח האהל וגו' וימהר אברהם האהלה וגו' ואל הבקר רץ אברהם וגו' וימהר לעשות אותו. וכן כאשר ציוה הקב"ה על אברהם לשמוע בקול שרה אמנו ולשלח מביתם את הגר ואת ישמעאל, נאמר: וישכם אברהם בבקר ויקח לחם וחמת מים, ויתן אל הגר וגו' וישלחה. ומכאן לניסיון הגדול והקשה שבכל הניסיונות, ניסיון העקידה, כבר בעלות השחר, מיהר לבצע את רצון הי"ת, (ויש שדרשו שאף שרה אמנו ע"ה, זריזה היתה, וזאת למדים מהפסוק: ותקם בעוד לילה ותתן מרף לביתה [משלי לא, טו], דאגה שבעלה ובנה יהיה להם אוכל מוכן לפני יציאתם לניסיון הקשה שבניסיונות), ניסיון העקידה, השכים אברהם קום: וישכם אברהם בבוקר ויחבוש את חמורו, ולא נתן למשרתיו להוכיח גם מידת הזריזות היתה באברהם אבינו, כך דרכם של אוהבים, שהם מבצעים את כל מעשיהם בזריזות.

הזריזות במעשה העקידה, היווה קושיא עצומה לדרכו של אברהם אבינו, האם שגה בזריזות, וחלילה היה פזיז, או שזו עצת השטן, כמובא במדרש תנחומא:

קדמו השטן בדרך ונדמה לו כדמות זקן א"ל לאן אתה הולך א"ל להתפלל א"ל ומי שהולך להתפלל למה אש ומאכלת בידו ועצים על כתפו א"ל שמא נשהא יום או יומים ונשחט ונאפה ונאכל א"ל זקן לא שם הייתי כשאמר לך הקב"ה קח את

בנך וזקן כמותך ילך ויאבד בן שנתן לו למאה שנה לא שמעת המשל מה שהיה בידו אבדו ומבקש מאחרים וא"ת יהיה לך בן אחר תשמע מן המשמין ותאבד נשמה שתחייב עליה בדין א"ל לא משמין היה אלא הקב"ה יתברך היה לא אשמע ממך הלך מעליו וכו'. והמשך המדרש ידוע, שאברהם אבינו זנח בזריזות את עצת השטן, והבין השטן שאין עצה מול אברהם שהרי בחר להיות לבו בטוח רק בהי"ת.

מידת הזריזות וסמלה אברהם אבינו דרשו חז"ל בפסחים (ד.): תניא כל היום כולו כשר למילה אלא שזריזין מקדימים למצות שנאמר וישכם אברהם בבקר, שיש צורך במצוות לעשותם בזריזות, זהו עניין מצווה שכבר היא מפורסמת ומושכלת אצלו, כגון לילך לבית הכנסת ולבית המדרש, וקיום כל המצוות המעשיות שבתורה.

ולמעשה בני בניו של אברהם אבינו, עם ישראל שאפו ונמלו את מידת הזריזות מסבם אברהם, והפכו את זה לחלק מתשובתם המופלאה להי"ת, לאחר שהי"ת תר בין האומות ושאלם על רצונם לקבל התורה, כמובא בספרי: כשנגלה הקדוש ברוך הוא ליתן תורה לישראל, לא על ישראל בלבד הוא נגלה אלא על כל האומות וכו', כיון שראה הקדוש ברוך הוא כך, נתנם לישראל. ע"כ.

הכרזת עם ישראל בזריזות ובלא עיכובים: ויאמרו כל אשר דבר ה' **נעשה ונשמע**, במעמד הר סיני זכו בני ישראל לכוון היטב לשפת המלאכים, והמלאכים נזעקו: בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע, יצתה בת קול ואמרה להן: מי גילה לבני רז זה שמלאכי השרת משתמשין בו (שבת פה.), המלאכים מכונים בתהלים: ברכו ה' מלאכיו גיבורי כוח עושי דברו לשמוע בקול דברו – העשיה אצל המלאכים קודמת לכל דבר.

בהמשך הגמרא מביאים את אותו מעשה של צדוקי שהקשה לרבא, אשר יצא חוצץ נגד הזריזות של עם ישראל ומכנה אותה **עמא פזיזא** דקדמיתו פומייכו לאודנייכו, וכאן צריכים לשאול האם קיים הבדל בין זריזות לפזיזות, נראה דהזריזות היא הדבקות במטרה משא"כ פזיזות, כמובא בדברי רש"י כתובות (קיב.) עם בחול, וא"כ, כיצד נוכל להבחין בין הזריזות לפזיזות, אולי חלילה עם ישראל היה פזיז שהקדים נעשה לנשמע, והיה צריך לחשוב בטרם ישיב, שהרי לאחר ארבעים יום עשו את המעשה הנורא של העגל, כמו שקיבלו בפזיזות את נעשה ונשמע, כך בפזיזות עשו את העגל, רח"ל. נראה דכאן הגמרא בשבת רוצה להוכיח שעם ישראל הוא הפך הפזיזות ואותו צדוקי רצה להקניט את ישראל בדברים של

הבל שכביכול אנו עם פזיז, וכאן אמר לו רבא שישראל ההיפך מטענות הצדוקי, במצות קיבלו מיד, נעשה ונשמע שהרי זה התגלה לעין כל במעמד הר סיני, ותיבות הנעשה ונשמע משמשות לנו כמורה דרך בעבודת ה' לאורך כל הדורות¹, באמונה צרופה שאף כי נכשלנו בפזיזות בעגל, לא גרע מאיתנו את הזריזות בקבלת התורה.

ראה משלי – חזית איש מהיר במלאכתו לפני מלכים יתיצב (כב, כט), פרש במצודת דוד: חזית – כאשר תראה איש מהיר וזריז במלאכתו, דע כי סופו יעמוד לפני מלכים לשמשם². ע"כ.

ועל פסוק זה דרשו: חזית איש מהיר וכו' במדרש רבה שיר השירים (וילנא, א, ד) שם הובאו כמה וכמה דוגמאות, ואעמוד בנקודת המעשה על חנינא בן דוסא, וזה לשון המדרש:

חזית איש מהיר במלאכתו – זה רבי חנינא. אמרו, פעם אחת ראה אנשי עירו מעלים עולות ושלמים, אמר כולם מעלים שלמים לירושלים, ואני איני מעלה כלום. מה אעשה, מיד יצא למדבריה של עירו בחורבה של עירו ומצא שם אבן אחת, יצא וסירקה וסתתה וכרכמה אמר הרי עלי להעלותה לירושלים. בקש לשכור לו פועלים, אמר להם: מעלים לי אתם את האבן הזאת לירושלים, אמרו לו: תן לנו

יח. נוסף עוד נקודה לדיון האם קיים חיוב במידת הזריזות, נקדים דהמאירי (יומא כח:): כתב שמידת זריזות אין בה תורת חיוב אלא כך צריך להתנהג בדרכו של אברהם אבינו הגר³ ענגיל (גליוני הש"ס) הביא את דברי המאירי ז"ל וכתב: ומכל מקום ראוי לזריזים להקדים בה (במצות מילה) בשחרית, שלא יראה כמתרשל בה מצד חמלתו על הבן, ולאחוז בדרכי האבות שנאמר עליהם בכיוצא בה וישכם אברהם בבוקר, ולמד מדבריו שאין זה חיוב גמור, אלא זריזות בעלמא מפני שראוי לאחוז בדרכי האבות. והוסיף לבאר למה אין למדים מכאן שזה חיוב גמור, מהטעם כי יש כלל שאין למדים מקודם מתן תורה. ועוד, שגם לא נאמר בתורת חיוב שצריך לעשות כן, רק הכתוב סיפר שאברהם עשה כן, ועל כן ענינו רק שראוי לאחוז בדרכי אבות, ולעשות כמו שעשה אברהם. ע"כ.

הרד"ך (שו"ת בית ב חדר ה), ס"ל דזריזין מקדימין למצוות הוא חיוב גמור, ואדם שהשתהה בקיום המצוה ולא הקדימה עבר על איסור תורה. והטורי אבן (ר"ה ד:): סובר שהחיוב הוא מדרבנן.

יט. ועוד נראה להוסיף, דקבלת התורה לישראל היתה בזריזות ולא בפזיזות, שהרי כיצד בתקופת מרדכי ואסתר שוב קיימו וקיבלו, (שבת פח.) אם חלילה היה נופל פגם חלילה, למה שיקחו דרך אבותם הפזיזה, לכן נאמר: קיימו וקיבלו, מה שקיבלו בהר סיני. שידוע שמגלת אסתר נסובה על חטאם של ישראל שאכלו מסעודתם של רשעים, התיקון היה מידי ובזריזות, קיימו וקיבלו, ודו"ק.

שכרנו מאה זהובים ואנו מעלים לך את אבנך לירושלים. אמר להם: וכי מנין לי מאה זהובים או חמשים לתת לכם, ולא מצא לשעה, מיד הלכו להם. מיד זימן לו הקב"ה חמשה מלאכים בדמות בני אדם, אמרו לו: רבי תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים אבנך לירושלים ובלבד שתתן ידך עמנו. ונתן ידו עמהם ונמצאו עומדין בירושלים, בקש ליתן להם שכרם ולא מצאן. בא המעשה ללשכת הגזית. אמרו לו: דומה רבנו, שמלאכי השרת העלו לך את האבן לירושלים. מיד נתן לחכמים אותו השכר שהשכיר עם המלאכים.

ויש לשאול מדוע טרחו מן השמים להמציא לרחב"ד חמשה מלאכים מן השמים, והרי יכל מלאך אחד לבצע פעולה זו בנקל, ונראה לבאר בס"ד, דכאן מן השמים ראו את מסירותו שהרי רבי חנינא עשה חמש פעולות באבן שמצא, ובכל פעולה התכוון להכשיר ולתקן יותר את האבן, כדי שתהיה ראויה לפאר ולכבד את ה', וכל מעשיו לשם שמים, השתוקק מאד להעלות איזה דבר מנחה לה', ואדיר היה חפצו לפאר ליוצרו, ולכן נעשה לו גם כדי להשלים את רצונו. כדברי הרחמ"ל (פ"ז) שהזריזות היא תולדת ההתלהטות הפנימי, כי מן הזריזות יולד ההתלהטות.

ומכאן נעוצה חכמתם של ישראל בהשתמשם בסוד המלאכים, נעשה ונשמע, ומעשה רחב"ד על הפסוק **חזית איש מחיר**, מחבר אותנו למידת הזריזות.

ועיין בספר אורחות צדיקים (שער התורה) נכתב מענין הזריזות בעסק התורה דווקא וז"ל:

וצריך הלומד להיות זריז וזחיר ללמוד, כי מלאכת התורה אינה דומה לשאר מלאכות. כי אם הלומד שאר מלאכות אפילו יבטל ממנה כמה שנים, לא ישכחנה. אבל כשלומד תורה ואינו חוזר – מיד שוכח. ואפילו אם יחזור מאה פעמים, אם יסיח דעתו ממנה – ישכח הכל. והדין נותן, כי כל המלאכות אינן צריכות לב כי אם כשלומד המלאכה בתחילה, אבל בעשייתן אינן צריכות לב, אך עושה מלאכתו וחושב הנה והנה – אבל הלימוד אינו כן, כי כל פעם ופעם צריך לבו לכוין שמועתו, ולא לחשוב בשום דבר אחר כי אם בשמועתו. **לכן מי שיפנה לבו לבטלה, מיד הוא שוכח מה שטרח כל ימיו.** ע"כ.

עסק התורה מחייב אותנו לנהוג בזריזות וגם בזחירות כמובא בגמרא (מגילה יח): אמר רשב"א מעשה בר' מאיר שהלך לעבר שנה בעסיא ולא היה שם מגילה וכתבה מלבו וקראה א"ר אבהו שאני רבי מאיר דמיקיים ביה (משלי ד, כה) ועפעפיד

יישירו נגדך אמר ליה רמי בר חמא לרבי ירמיה מדפתי מאי ועפעפיך יישירו נגדך אמר לו אלו דברי תורה דכתיב בהו (משלי כג, ה) **התעיף עיניך בו ואיננו ואפילו הכי מיושרין הן אצל ר' מאיר. ע"כ.** משמע דאצל ר"מ לא היה רגע אחד, ולו קטן, של הסחת דעת מן הלימוד.

עוד מצינו (מכות כג.) אין מזרזין אלא למזורזים, שאצלם תזכורת מועטת, ומשפט קצר ואף מילה אחת, מזרזם, שזו הסיבה שבכל מקום בתורה כתוב וידבר ה' אל משה, שכולם ומשה רבינו כשנצטוו לנקום נקמת בני"י מהמדיינים ומותו היה תלוי בכך – לא דחה את הדבר כלל כמאמרם ז"ל (במדב"ר כב) אף על פי שנתבשר בשורת מות – לא איחר הדבר אלא נזדרז משה. לשון זריזות לזרזו בלאו הכי, ומשום זירזו למזורזים.

על כן אמרו (מדרש חזית, שיר השירים א) **על כן עלמות אהבוך** – בעלמות ובזריזות. כי כן דרך עושי רצונו יתברך (לעשות רצון השם בזריזות בחשק וברצון).

ואשרי המרגיל את עצמו במידת הזריזות מיד בילדותו ונערותו, ואשרי המרגיל בניו בכך וכמ"ש (מסכת סופרים יח-ה) לא היו מניחים בניהם הקטנים, אלא היו מוליכים אותם לבתי כנסיות כדי לזרום במצוות.

וידועים דברי המשנה באבות (פ"ה מ"ב) יהודה בן תימא אומר הוי עז כנמר וקל כנשר, ורץ כצבי, וגבור כארי לעשות רצון אביך שבשמים... וכאן מרן פתח את שלחנו המהור מהענין הגדול של הזריזות, יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר, וכתב הרמ"א ומיד כשיעור משנתו יקום בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה.

ידוע ע"פ אורחות צדיקים שמידת הזריזות היא תכשיט לכל המידות.

פרשת בשלה

הגדה של מן

ויקראו בית ישראל את שמו מן והוא כזרע גד לבן ומעמו כצפיחת בדבש (טו, לא)

אחרים אומרים גד שדומה להגדה שמושכת לבו של אדם כמים תניא אידך גד שמוגיד להם לישראל אי בן תשעה לראשון ואי בן שבעה לאחרון לבן שמלבין עונותיהן של ישראל תניא ר' יוסי אומר כשם שהנביא היה מוגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כך המן מוגיד להם לישראל מה שבחורין ומה שבסדקין כיצד שנים שבאו לפני משה לדין זה אומר עבדי גנבת וזה אומר אתה מכרתו לי אומר להם משה לבוקר משפט למחר אם נמצא עומרו בבית רבו ראשון בידוע שזה גנבו אם נמצא עומרו בבית רבו שני בידוע שזה מכרו לו וכן איש ואשה שבאו לפני משה לדין זה אומר היא סרחה עלי והיא אומרת הוא סרח עלי אומר להם משה לבקר משפט למחר אם נמצא עומרה בבית בעלה בידוע שהיא סרחה עליו נמצא עומרה בבית אביה בידוע שהוא סרח עליה. יומא (עה.).

הגמ' מבארת שהמציאות של המן הוא מציאות נסית ופלאית, ירידת המן היתה בעבור עם ישראל 'סמינר' של חזרה בתשובה יומי, שהכל גם ופלא שהרי המן לא ירד לא בשבת ולא בימים טובים ולא ביום הכיפורים, אין במן סוג של טבע אלא כל כולו אפוף נסים, ואף בדברים שהם נסתרים מעין כל, בינו לבניה, ובין איש לעבד וכו', המדרש מתאר את הנסים המיוחדים שהיו לעם ישראל יום יום, ואמונה זו לא השתרשה בהתחלה אלא לאחר זמן.

וגדולה מזו בספר במדבר (כא, ה) עם ישראל מלין על ה' ומושה: למה העליתנו ממצרים למות במדבר **כי אין לחם ואין מים** ונפשנו קצה בלחם הקלקל, ורש"י ביאר הטעם מדוע כינו את המן לחם קלוקל לפי שהמן נבלע באיברים קראוהו קלוקל אמרו עתיד המן הזה שיתפח במעינו כלום יש ילוד אשה שמכנים ואינו מוציא.

א. פרש"י שעם ישראל השווה את משה להי"ת.

ב. והם נשארים עדיין רזים, כלשון המצודת דוד בתהלים (קו, טו) וישלח רזון - לא נעשו שמנים מאכילת השליו כי אדרבה נעשו עוד רזים וכחושים.

ועוד קשה, מדוע הזכירו לחם ומים, לחם היה המן, ומים, הרי בארה של מרים היה עמם במשך ארבעים שנה.

עם ישראל מדבר על מציאות גשמית, אדם שאוכל ושותה מוציא מגופו הפסולת, ואילו המן וגם המים מבארה של מרים, נכנס לגוף ואינם מוציאים כלום, ואילו משה רבנו דיבר עמם על מציאות שמימית ורוחנית שהמן וגם המים נכנס לאברים ומחיייה את גופם (הגשמי) בלא להוציא פסולת גשמית, שהרי המן הוא אוכל רוחני, ובארה של מרים היה מים רוחניים, כדברי הרמב"ן (במדבר כ, ח) שבארה של מרים, שהיה מעולם באר נסי מקור מים חיים נובע בכל מקום שיהיה שם הרצון עליו, ע"כ.

ננסה לבאר זאת בס"ד ע"פ המובא במסכת אבות (פ"ה מ"ח) עשרה דברים נבראו בערב שבת בין השמשות ואלו הן: פי הארץ ופי הבאר, פי האתון והקשת, והמן, וכו'.

במשנה מובאים עשרה נסים, אנו ננסה לדון בהם בחלוקות לפי נושאים, וננסה לבאר בס"ד את נס המן באמצעות המשנה.

ראשית פי הארץ, בזמן שקורח ועדתו עשו מה שעשו פתחה האדמה את פיה, אך קורח לא קיבל את מלכותו של משה רבנו, וערער למעשה במנהיגותו, ובכך רמס את כבוד ה', לכך צריך להיברא דבר שהוא נסי אך יש בו סממן גשמי, שהרי יש מצב שאדמה נפערת ואף קיימת לכך ברכה ע"פ חז"ל שכחו וגבורתו מלא עולם (ש"ע אר"ה סי' רכז סע' א), אך פה האדמה התייחסה אך ורק לקורח ועדתו כולל יונקים וכו', בליעת האדם בקרקע ללא מציל, ובתכונה זו 'פי הארץ' היה צורך לברוא משהו חדשני למנוע מחלוקת ולקיים האמור בפרשתנו: ויאמינו בה' ובמשה עבדו, ודו"ק.

פי הבאר מהלך נס יומי (כל זמן חיותה של מרים הנביאה ולאחר מכן משה רבנו עד כניסתם לארץ) דהרי המים באים מתוך סלע, לכאורה גשמי אך הדבר הוא הפך הטבע, שהרי בטבע הסלע זה יובש, והבאר יצאה מציאות חדשה שהיא מים קבועים שזזים ממקום למקום, ויהי לנס.

פי האתון דבר שהוא נס לכמה רגעים, הי"ת נפח בנו נשמת חיים וזה יוצר בנו הכוח שגורם לדיבור, רוח ממללא כלשון התרגום, אך האתון תפקידה לשרת את האדם ולא להמיה בו אשמות וכו' כפי שעשתה האתון לבלעם, מופע

רגעי הוא נם ואותו היה צריך לברוא ערב שבת בין השמשות, להוכיח את מציאותו יתברך בעולם.

והשלשה הבאים במשנה הקשת הזמן והמטה, הקשת זה רמז לצבעים הרבים הנובעים מהגשמים והשמש ויוצרים חזות שנראית גשמית, הקשת היתה בזמן בריאת העולם, אך בזמן המבול אומר הי"ת: והיה בענני ענן על הארץ ונראתה הקשת בענן (בראשית ט, יד), א"כ מה הענין של הקשת בערב שבת בין השמשות, נראה לבאר שמדובר על קשת רוחנית, דהרי בזמן הצדיקים חזקה וכו' רשב"י וריב"ל לא נראתה הקשת וכו'.

הזמן – הנושא שאנו דנים בו, הוא דוגמת הקשת הרבה צבעים, ואף למן המון טעמים. המטה פעל הרבה פעולות מגוונות, המטה הפך לנחש, ואכל המטה את המטות של פרעה והרטמויו וכו', הוציא שקדים ופרחים, המטה כדוגמת הקשת והזמן, ודבר אחד לכולם שלטון הי"ת בעולם ובטבע ורק ע"פ תורתנו הקדושה. [אמנם יש עוד ארבעה נסים השמיר, הכתב, המכתב, הלוחות, הם דברים שמימים ואכמ"ל].

כל האמור במסכת אבות מוכיח מציאות נסית שניתנה בזמן ובעת שחפץ הי"ת, בשונה מהטבע שהוא יום יומי (שגם הוא נסי, אך בני אדם לא חשים זאת), להוכיח שמלכותו בכל משלה הן בטבע והן בנסים, והוכחה הנצחת למתאוננים שהובא לעיל, היוכל אל לערך שלחן במדבר (תהלים כה, יט), וכן בהמשך הן חכה צור ויזובו מים, מציאות הי"ת היתה זרה לעם ישראל, הן לפני מספר ימים יצאו מכור הברזל, אותה מחיצה ברזל שהבדילה בינם לבין אביהם שבשמים, לכך היה צריך למלא אותם בנסים גדולים ועצומים להוציא מלבם את מצרים ומעשיהם, ולהפוך אותם לעם ה', בני בכורי ישראל.

ג. המלבי"ם דייק נפלא הגם לחם יוכל לתת אם יכין שאר לעמו, ר"ל עתה שנגרע כחו ע"י הוצאת המים, אם ירצה להכין למו שאר ובשר לא יוכל לתת לחם, כי כחו מוגבל, וחשבו שלכן פסק מלת הבשר, מפני שאם היה נותן לחם גם בשר עתה שהוצרך לתת מים לא יוכל לתת לחם, ולכן פסק מלת הבשר כדי שיוכל לתת לחם שהוא נחוץ יותר.

פורץ גדר

מחמת תלונת ישראל בה' ובמשה נענשו בעונש שהי'ת שילח בם נחשים שרפים שנושכים את העם, ובמדרש (במ"ר יט, כב) הקשו מדוע דווקא נפרע הי'ת בעונש הנחשים השרפים, לפי שנחש פתח בלשון הרע תחלה ונתקלל, ולא למדו ממנו. אמר הקב"ה: יבא נחש שהתחיל בלשון הרע תחלה, ויפרע ממספר לשון הרע שנאמר בקהלת (י, ה): ופורץ גדר יושבנו נחש. ד"א, למה נפרע מהם בנחשים, הנחש אפילו אוכל כל מעדנים שבעולם מתהפכים בפיו לעפר, שנאמר ונחש עפר לחמו (ישעיה סה, כה), ואלו אוכלין את המן שנהפך למעמים הרבה, שנאמר ויתן להם שאלתם (תהלים קו, טו), ואומר זה ארבעים שנה ה' אלוך עמך לא חסרת דבר (דברים ב). יבא נחש שאוכל מינין הרבה ובפיו טעם אחד, ויפרע מן אוכלים מין אחד וטועמין מינין הרבה.

ולכן, היה צריך להביא להם את המן, שהוא דומה לזרע גד', והטעם צפחית בדבש, אך הוא עדין נם ופלא, וכל טעם שתבחר אותו תקבל, שדוד מערכות לחוש הטעם של האדם, אותו חוש גשמי שיכול לחוש רוחניות בטעם, ולכן דוגמת הנחש שכל הטעמים בעולם נמנעו ממנו, איבד את חוש הטעם מחמת כפיות הטובה שלו.

ויצא אפוא שהמן שהוא כזרע גד' הוא מוגיד להם חדרים וסתרין לישראל (כדברי המכילתא לעיל) עם ישראל היה חפץ באוכל טבעי ולא נסי מחמת שאוכל זה ישמש לו כרועץ, וראה בדברי הנביא ישעיהו (מו, י) מוגיד מראשית אחרית ומקדם

ד. עיין גמ' שבת (ק.). ההוא בר קשא הוה תליסר חמרי וכו' אמר להו אביי: דילמא חייוא דרבנן טרקיה דלית ליה אסותא דכתיב ופורץ גדר ישכנו נחש.

תרגום: יהודי ממונה מטעם המלך של פומבדיתא שנשכו נחש וכו', אמר להו אביי: אולי עבר על נידוי חכמים ולכן נשכו נחש שאין לו רפואה, שהרי כתוב ופורץ גדר ישכנו נחש.

ה. מיתה בידי שמים ולפי שדבר בלשון פריצת גדר הזכיר בתשלומין לשון נשיכת נחש שהוא דר בחורי נקבי כתלי בתים פרוצים (רש"י).

ו. דוד המלך בתהלים רומז על כך בתהלים ויתן להם שאלתם, ופירש המלבי"ם במה שהתאוו תאוה נתן להם שאלתם ובמה שנסו אל שלח רזון בנפשם, שאם היו רוצים בבשר רק מחמת תאוה היו פורשים ממנו תיכף כאשר השיגו תאותם, אבל ע"י שהיה בזה כפירה ומינות לא תאוה לבד, כמ"ש וינסו אל בישמון שלא היה מחמת תאוה רק לנסות כח ה' ויכלתו, לכן לא התחרטו, וע"כ מתו בקברות התאוה וישלח רזון בנפשם.

אשר לא נעשו אמר עצתי תקום וכל חפצי אעשה, פירש המצודת דוד אני מגיד אחרית הדבר מראשיתו, ע"כ.

אותו מגיד, הוא המן יוצר אמונה בלבבות בני ישראל, והוא כמעין כלי ניקוי שמנקה את כל הכפירה וכו' שהיה לישראל במצרים, ואותו לחם אמונה יתן בלב ישראל לקבל תורת חיים, שאף שהם קשים כגידים (שמו"ר כח), לכך יצטרכו את המן שיישר את לבם ויקרב אותם להר סיני לקבלת התורה.

נס להתנוסס

ויקרא שמו ה' נסי (יז, טו)

ה' נסי פירש"י : הקב"ה עשה לנו נס גדול לא שהמזבח קרוי ה', אלא המזכיר שמו של מזבח, זוכר את הנס שעשה המקום, ה' הוא נס שלנו. **ובמדרש** שואלים מהו ה' נסי, רבי יהושע הכהן ברבי נחמיה משיב על זאת במשל, למלך שהכעסנו אשתו, כעס עליה וירד לשוק וחלץ לו אצל הזהבי, עשה קוזמין (תכשיטים). ומה בשעה שהכעיסנו עשה לה קוזמין – כשהיא עושה רצונו – על אחת כמה וכמה.

והנמשל: כך ישראל, אם בשעה שהיו מכעיסים ואומרים היש ה' בקרבנו אם אין, עשה להם נסים שנאמר ה' נסי – בשעה שהם עושים רצונו – על אחת כמה וכמה.

משל המלך ואשתו קשה לנו להבנה, וכי אדם שאשתו מצירה צעדיו ועושה דברים נגד רצונו תחשב היא לאשה רצויה, ולמרות שלא התנצלה או ביקשה סליחה, יורד בעלה לרכוש בשוק הזהב תכשיטים בעבורה, הרי לדבר לא יהיה סוף, שהרי תמשיך היא לדרך דרכיה ותקבל שכר, וכאשר מתנהגת כיאות כאשה כשרה אז תקבל על אחת כמה וכמה, ובזה נראה להקשות, הרי אם על מעשה רע

ז. פירש הספרונו: ה' נסי, ה' יהיה רוממותי, כמו נתת ליראיך נס להתנוסס (תהלים ס, ו) כלומר ה' הוא יהיה מעלתי ורוממותי על כל מתקומם, כענין ובשמך נבוס קמינו (שם, מד, ו) וזענין ובשמי תרום קרנו (שם פט, כה).

ח. ובתנא דבי אליהו (רבא פ"ט) מכאן אמרו חכמים אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עושה רצון בעלה.

מקבלת שכר, אולי עדיף לה להמשיך במעשיה שהרי תמיד בעלה המלך יגן בעדה, ואין לך כפויט טובה כאותה אשה.

וכעת נחזור לנמשל, עם ישראל זוכה לראות בנסי ה' חדשים לבקרים, וכעת עומדים הם בשוקת שבורה, אין מים לשתות העם, והעם מגיעים ורבים עם משה בדרישה: תנו לנו מים ונשתה, ומשה משיב כדרכם: מה תריבון עמדי ומה תנסון את ה' (יז, ב), מדוע אתם מתנהגים בצורה כזו שבכך שאתם רבים איתי, כוונתכם לריב עם ה', והראיה שבסוף שואלים: היש ה' בקרבנו אם אין (יז, ז) ובמדרש שם אמרו ישראל אם מספק לנו את צרכנו ומפרנסנו – נעבדנו. ואם לאו לא נעבדנו. ע"כ, והדברים מבהילים עד לאיזה שפל ירדה מלכה ועמה^ט, שכביכול עושים תנאים עם ה' יתברך.

בני לוט

ידוע שעל מעשה כפיות טובה אין מחילה, ולא יוכלו כפוי הטובה להתחבר עם ישראל, כנאמר בתורה^ק לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' (דברים כג, ד) והסיבה לכך: על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים (שם, ה), הרמב"ן כתוב שהפסוק הרחיק שני האחים האלו שהיו גמולי חסד מאברהם, שהציל אביהם ואמם מן החרב והשבי וזכותו שלחם ה' מתוך הפיכה והיו חייבים לעשות טובה עם ישראל והם עשו עמם רעה עכ"ל. הרמב"ן מתאר את בני לוט ככפויי טובה, שהרי אברהם גמלם חסד שהשיב את כל הרכוש של לוט במלחמת ארבעת המלכים את החמשה, ואף בזכות אברהם הם נולדו, שהרי אם לא היה אברהם עומד בדין עם הי"ת, לוט וכל זרעו היו נשמדים במהפכת סדום, ועם כל זאת לא קדמו את זרעו של אברהם בלחם ובמים, אף שבאותה שעה לא היה חסר לישראל לא מים ולא לחם, שהרי מים הגיעו מבארה של מרים ולחם אכלו מן השמים, ובכפיות טובתן של ישראל נהפכו להיות מנוודים לעולם ועד משארית ישראל, שלא ייתכן

ט. ע"פ הקינה שנה בשנה שנהגו יהודי צפון אפריקא לאמרה בתחלת אמירת הקינות טרם תפלת ערבית של ליל תשעה באב, שנה בשנה וכו' ירדו פלאים, מלכה ועמה, נשאו משנאים וכו'.

י. דוקא באנשים הכתוב מדבר ולא בנשים מפני שאין האשה דרכה לקדם, שתוציא מזון. (יבמות עו: ראה ירושלמי, יבמות פ"ח ה"ג) עמוני ומואבי אסורין ואיסורן איסור עולם אבל נקבותיהן מותרות מיד.

מצב שיכולים אף לעשות תשובה"א ולנקות שמם ושם אבותם, שהרי ה' שונא את כפויי הטובה כמובא במשלי (יז, יג) ממשיב רעה תחת טובה, לא תמיש רעה מביתו. כלומר לא די בזה איזה עונש מסוים ומיוחד, אלא צרות צרורות לא ימושו מביתו.

נוסיף על דבריו, אחרי הצלת לוט ובנותיו ממיתה, עצם העובדא שנולדו ויש בעולם עמום ומואב הוא הודות לזכותו של אברהם אבינו. וראוי להם לתת יחס של כבוד לצאצאיו.

ועוד, הרי הפסוק שבפרשתנו: ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים (יז, ח), למדו חז"ל כי זה עונש לישראל מפני ששאלו חיש ה' בקרבנו אם אין ובמשל שהמשיל רש"י (שם) לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך, היה אותו הבן רואה חפץ ואומר, אבא מול חפץ זה ותן לי, והוא נותן לו, וכן שניה, וכן שלישית, פגעו באדם אחד, אמר לו אותו הבן: ראית את אבא, אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו, ע"כ. המונח כלב מקורו בתנחומא (ישן, יתרו ד) למה נקרא שמו עמלק, (עים ל"ק) שבא ללוק (למציץ) דמן של ישראל ככלב.

ובמשל רש"י רואים ילד כפוי טובה, ראשית גופו מונח על כתפי אביו, מתפנק ומתענג, נראה שהכל טוב לו, וכאשר חש הילד בנוחות הגדולה מזולת באביו עד אשר אומר לא ראיתי את אבא, כיצד מגיע בן זה לתכונה שלילית, האם משל זה אינו דומה למשל שהובא בתחלה לאשת המלך, ננסה לפתור זאת בס"ד ע"פ מדרש חז"ל על הפסוק: ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך (יז, ח) אמר לפניו ריבונו של עולם, ממה זה של פורענות הוא, הוא הבאיש המים במצרים והוא הביא עשר מכות על המצרים, א"ל הקב"ה: אין מדתי כמדת בשר ודם שהוא מכה באיזמל ומרפא ברמיה; אבל אני, במה שאני מכה, בו אני מרפא. לכך נאמר: ומטך אשר הכית בו את היאור קח בידך, כדי שידעו הכל שהוא של ברכה, ע"כ"י.

יא. ראה רמב"ם (פי"ב מהל' איסורי ביאה הי"ח) וכיצד דינן עמום ומואב איסורין איסור עולם זכרים ולא נקבות שנאמר לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה' וגו' הלכה למשה מסיני שהעמוני הזכר והמואבי הזכר הוא שאסור לעולם לישא בת ישראל אפילו בן בנו עד סוף העולם אבל עמונית ומואבית מותרת מיד כשאר האומות. ע"כ

יב. וכלשון המשנה בקידושין (ר"ה פ"ג מ"ח יובא להלן) כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא ח): עשה לך שרף ושים אתו על נס, והיה כל הנשוק וראה אתו וחי. וכי נחש ממית, או נחש מחיה, אלא, בזמן שישראל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים; ואם לאו, היו נימוקים. ע"כ, אותו מטה היה מעניש ומכלה את מצרים, ואותו מטה

לעם ישראל היתה חסרה אמונה בסיסית, עם שהגיעו מן העבדות, ועבודת אלילים, כמו שנאמר ביחזקאל (טז, ז) ואת ערום ועריה'ל, עם ישראל היו בלא מעשים טובים, ערומים מכל, ישראל היו במ"ט שערי טומאה (ראה זהר חדש יתרו), ראו שהצמאון גובר על אומה שלמה זקנים אנשים נשים ומתעסקים בהם, חסרון אמונה'ל, וכשאומרים לישראל אמונה הם מתעסקים בדבר הגשמי הוא המוס'ל, וכמשל הבן שהביאו רש"י ראית את אבא הכוונה האם יש לכם אמונה, ומגלים שאין להם אמונה, ונראה שזו היתה שאלת המלאכים בנאולת ישראל כמובא במדרש (ילק"ש בשלח סי' פב, פט): הללו עובדי ע"ז והללו עובדי ע"ז. ולכן מיד אביו זרקו לכלבים, הוא עמלק, שהרי עמלק הביא את ישראל לתשובה, שעמלק הוא הכלב הנושך ואתם צועקים אלי ותדעו היכן אני'ל.

וקשה כיצד ה' מתגלה לישראל בנסים לאחר מעשים קשים שעושים ובפרט שבאו על עונשם כמשלו של רש"י, היכן הוא הגבול שבו מקבלים עונש על מרד, ולא שעל מרד עושים להם קו'מין.

הביא מים לישראל.

יג. המצודת דוד פירש: ועוד היית ערומה מבלי כסות בעת שנולדת ר"ל שהיו מרובים באוכלוסין וגדולים בכח ובא זמן הגאולה אבל היו ערומים מבלי זכות ומעשים טובים

יד. חוסר אמונה עד שנאלץ משה לקחת את מטהו ולהכות בצור לעיני זקני ישראל, לעדות שיראו שעל ידך המים יוצאים מן הצור ולא יאמרו מעינות היו שם מימי קדם (רש"י).

טז. הי"ת נתן לישראל לבחור את האבן שבה משה יכה ויתן להם מים, שלא יהיה חשש או חשד שמאבן זו יש מים ופה אין מים, אתם ישראל תקבעו היכן הנס יופיע, וכל זאת לבנות להם את האמונה שהרי אמונתם היתה בשפל המדרגה, והמים זה סמל של ענווה שהרי תמיד מים יורדים ולא עולים, מה מים מניחין מקום גבוה והולכין למקום נמוך, אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. (תענית ז.) ובזה הוכיח להם הי"ת את ניסיו להגביר לישראל את אמונתם. ודו"ק. ועוד ב"ב (פב.) אין מים אלא תורה עשרה תקנות תיקן עזרא: ושיהו קוראין בשני ובחמישי וכו' דתניא: וילכו שלשת ימים במדבר ולא מצאו מים (שמות טו, כב).

טז. ראה משנה (ר"ה פ"ג מ"ח) והיה כאשר ירים משה ידו וגבר ישראל וגו' (שמות יז יא). וכי ידיו של משה עושות מלחמה או שוברות מלחמה, אלא לומר לך: כל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים, היו מתגברים; ואם לאו, היו נופלין.

ובפירוש החזקוני כתב לחדש שכן דרך אנשי המלחמה, אחד מגיבוריהם עומד במקום גבוה ואוחז דגל בידו, לפי שכל האנשים היוצאים עמו למלחמה נושאים ונותנים עיניהם לדגל. כל זמן שהוא עומד במעמדו, נותנים לב להתחזק לקראת המלחמה; וכשהדגל נמוך ושפל, כסבורים שמת שר שלהם ונסים. אף כאן, ומטה האלוקים בידי לאות ולסימן במקום דגל.

נראה להשיב בס"ד, שמשל המלך מדבר על אשה שאינה משכילה דיה להבין את מקומה, כאשר בעלה עושה קוזמין, רוכש לה תכשיטים גורם לה להבין מה מעמדה, אשת המלך הקרויה מלכה, ואין בזה כפיות טובה מצידה שהרי אינה מבינה כלל בהבנת המלכות¹, אך כשרואה במתנות המלך מבינה את ערכה ומכאן ערכו הרם של בעלה, ובכך שבה מסורה להתנהגות טובה, וכך גם ישראל שבו בתשובה מיד שכל זמן שהיו ישראל מסתכלים כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהם שבשמים², היו מתגברים וחל בהם השינוי הרוחני לטובה.

ולענין מוסר הכלב אמר לו אותו הבן: ראית את אבא, אמר לו אביו: אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו, מוסר זה הוא כהשלמה של המדרש באשת המלך, עם ישראל קיבל מתנות רבות למרות התנהגותם, אך כשהם חרגו באומרים היש ה' בקרבנו, שלח להם הכלב לשנותם ולהחזירם למוטב, ואכן שבו למוטב, ומכאן כשעושים רצונו, היינו משעבדים לבם לאביהם שבשמים – על אחת כמה וכמה.

עוד נקודה נוסף, מובן כעת מדוע **מלחמה לה'** בעמלק מדור דור (יו, מז) כי אחרי שראה עמלק נסים כבירים שנעשו לישראל, היו כפויי טובה ונלחמו בישראל מיד ביציאתם ממצרים כשאתה עייף ויגע ולא ירא אלוקים, ודו"ק.

יז. וכנמשל כך ישראל אם בשעה שהיו מכעיסים ואומרים היש ה' בקרבנו אם אין וכו'.

יח. כאמור בתנחומא שמשנה מגביה ידיו למעלה, עתידין ישראל להגביר בדברי תורה, שעתידין להינתן על ידיו של משה. ע"כ. מצב האומה מול עמלק היה תלוי בישראל בשינוי הרוחני שלהם והכרה מוחלטת בה' יתברך, משה רבנו סימל את המדד כשגובר ישראל, ואם חלילה וחס שמשנה אינו יכול להחזיק (יקרו ידיו של משה כאדם שתלויין בידו שלושה כדים מים), וגבר וכו', ומכאן נצחון ישראל בעמלק בהראותם את שינוי מעשיהם, וגבר ישראל.

פרשת יתרו

ועשה טוב

וישמע יתרו כהן מדין (יה, א)

ובמכילתא על הפסוק הנ"ל הובאו כל מדרשי רז"ל על התיבה וישמע. מה שמועה שמע ובא, מלחמת עמלק שמע ובא, שהיא כתובה בצדו, דברי ר' יהושע. ר' אלעזר המודעי אומר, מתן תורה שמע ובא, שבשעה שנתנה תורה לישראל זעו כל מלכי האדמה בהיכליהם, שנאמר ובהיכלו כלו אומר כבוד (תהלים כט). וכו', רבי אליעזר אומר, קריעת ים סוף שמע ובא, שבשעה שנקרע ים סוף נשמע מסוף העולם ועד סופו, שנאמר ויהי כשמוע כל מלכי האמורי (יהושע ה, א).

ובמדרש חדש הוסיף רבי שמעון שיתרו שמע כי המן יורד מן השמים והשלו וכל תאוותם, ובא ונתגייר, רבי יוסי אומר: שמע כי ענני כבוד עליהם מגינים מחום היום ומקרח הלילה – ובא ונתגייר.

רז"ל מביאים את חמשת הסיבות והייתכנות שיתרו הגיע, האחת מלחמת עמלק, מתן תורה וקריעת ים סוף, ירידת המן וירידת השלו, ענני כבוד.

וכשאוחזים אנו בסיבת בואו של יתרו ע"פ מה שכתוב בתורה: כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, סיבה כל כך עיקרית ויסודית שדברי רז"ל במדרשים נותנים תירוץ וטעם נכון אך לא העיקרי, ואבהיר בס"ד:

מלחמת עמלק לשלעצמה היא סיבה חשובה אך עדיין אינה סיבה מכריעה שהרי הי"ת הניע את ישראל למלחמת עמלק ולא העבירם בדרך הקצרה מחשש

א. שם במדרש הובא מעשה דבלעם הרשע, שבאותה שעה נתקבצו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע. אמרו לו, בלעם שמא המקום עושה לנו כמו שעשה לדור המבול, שנא' (תהלים י) למבול ישוב וישב ה' מלך לעולם. אמר להם, שוטים שבעולם, כבר נשבע הקב"ה לנו שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי מעבור מי נח עוד על הארץ (ישעיה נד). אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא, מבול של אש מביא. אמר להם, אינו מביא לא מבול של אש ולא מבול של מים, אלא תורה נותן הקב"ה לעמו ולידידיו, שנאמר ה' עוז לעמו יתן (תהלים כט, יא). כיון ששמעו כולם מפיו הדבר הזה, ענו כולם ואמרו אחר כך, ה' יברך את עמו בשלום (שם כט יא), ופנו והלכו איש למקומו.

פן ינחם העם בראותם מלחמה ושבנו מצרימה (יג, יז), והיא הנותנת שדוקא מדרך הארוכה הגיע עמלק, ובמכילתא תירצו הסיבה שהסב הקב"ה את ישראל בשביל לעשות להם נסים וגבורות במן ובשלו ובבאר, ואם כן, בכל מצב היינו צריכים לעבור מלחמה בין אם זה עמלק או עם אחר, ובל נשכח את מצרים שמצידם רצו להילחם בישראל, אך הי"ת הצילם באומרו ה' ילחם לכם ואתם תחרישוּן (יד, טו) שבשביל ישראל ה' נלחם לכם, ואם כן מלחמת עמלק היתה נתונה לרצון ה'.

מתן תורה, אף אם גם זו סיבה, עדיין קשה, תורה ניתנה לישראל בכפיה, בין לרצונם ובין אי רצונם, כמאמרם ז"ל כפה עליהם הקב"ה הר כגיגית ואמר: אמר רבי אבדימי וכו' אם אתם מקבלים את התורה – מוטב, ואם לאו – שם תהא קבורתכם (שבת פח.). ואם כן, קבלת התורה היא מפחד, ויתרו אולי יחשוש שדת ישראל ניתנת בכפיה ולא יחפוץ.

קריעת ים סוף, בבקיעת הים יש בה משום סיבה שהובאה במלחמת עמלק, כאמור, הרי הסב הקב"ה אותם דרך ים סוף להביא אותם לפחד באומרים: המבלי אין קברים במצרים לקחתנו למות במדבר (יד, יא). ואם כזה נימוק שהגיע יתרו מראה את חוסר האמונה של חלק מישראל.

ב. רבנו בחיי באר הדרש ה' ילחם לכם כי כיון שראו במכת בכורות שהקב"ה בעצמו ובכבודו הוא המכה ועדיין רודפים אחריכם אין כונתם לבא לנגדם אלא כנגדו יתברך וכיון שהוא כן המלחמה שלו היא ואין לכם אלא לשתוק. או יאמר אתם תחרישוּן, תצטרכו שתחרישו שלא יהפך מדת הדין עליכם לפי שהייתם חוטאים כמותם עובדי ע"ג ומגדלי בלורית.

ג. וקשה, כיצד אפשר לקבל תורה מתוך יראה, הרי לאדם לא קיימת בחירה כלל וכלל, הרי דבר שניתן באי רצון ובכפיה גורם למאוסות, ואם כן כיצד כפה הקב"ה על ישראל קבלת התורה, הגאון בעל משך חכמה כתב: שהראה להם כבוד ה' בהקיץ ובהתגלות נפלאה, עד כי ממש בטלה בחירתם הטבעי, ויצאה נשמתם מהשגת כבוד ה' והיו מוכרחים כמלאכים בלא הבדל, וראו כי כל הנבראים תלוי רק בקבלת התורה. ע"כ, לפירוש נפלא זה אפשר לומר שאין כאן כפיה אלא הרצון הטבעי של האדם להיות רוחני, להיות כמלאך, ואין בזה כפיה כי אם הרצון האנושי, וכנפסק ברמב"ם (פ"ג מהל' גירושין ה"ב) מי שהדין נותן שכופין אותו לגרש ולא רצה לגרש. בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכין אותו עד שיאמר רוצה אני ויכתוב הגט והוא גט כשר וכו' ולמה לא בטל גט זה שהרי הוא אנוס בין ביד עכו"ם בין ביד ישראל. שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונדחק לעשות דבר שאינו מחוייב בו מן התורה כגון מי שהוכה עד שמכר או עד שנתן. אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר האסור לעשותו אין זה אנוס ממנו אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. ע"כ.

ד. ובמדרש היינו מצטערים על מיתת אחינו באפלה ועתה הננו חוששים שמיתתנו במדבר קשה לנו

המנהיג והשלו, וילוננו כל עדת בני ישראל על משה ועל אהרן במדבר (טז, ב), בעקבות תלונת בני ישראל ודרישתם ללחם 'בשרי', הי"ת משיב למשה: הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (שם, ד), עם חוסר אמונה שבדו מלבם כיצד יכל לגרום ליתרו לבוא לישראל המדברה.

ענני הכבוד, חז"ל במדרש מדגישים למרות שבני ישראל היו ממרים את דבר ה' ואע"פ שהיו ישראל מכעיסים לפניו ואע"פ מנאצין, בכל זאת לא מש עמוד הענן והאש (מכילתא דרשב"י)

מכל חמשת השמועות שהזכירו רז"ל ששמע יתרו, לכאורה אין בה כדי לגרום ליתרו להגיע ללא הסיבה העיקרית והיא כי הוציא ה' את ישראל ממצרים, שהרי מלחמת עמלק, קריעת ים סוף וכו' הם תוצאה ישירה של יציאת מצרים, אמנם נסים אלו הופיעו בחוסר אמונה, וכיצד החוסר אמונה גרם ליתרו לשוב בתשובה ולהגיע לחתנו למדבר.

סור מדע ועשה טוב

נקדים דברי חז"ל בסוטה (יא.) א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין ויתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית וכו', יתרו היה הצדיק מבין השלשה, חז"ל מלמדים אותנו שיתרו היה ראוי לשכר מאחר ואמר את האמת הצרופה בלא לפחד, וידוע במאמרם ז"ל: מאחר שהוא היה כהן וגדול שבמדין היאך היו מגרשים הרועים את בנותיו, אלא למדך הכתוב שנדוהו מביניהם לפי שהוציא מביתו כל תשמישי ע"ג קודם שבא משה אצלו והסכימו ביניהם שלא יעשו עמו מלאכה ולא

ממיתת אחינו באפילה, ולמה, מפני שאחינו נספדו ונקברו, ואנחנו תהיה נבלתנו מושלכת לחורב ביום ולקרח בלילה.

ראה במועד קטן (ח.) אמר רב מעשה באדם אחד שכינס מעות לעלות לרגל ובא ספדן ועמד על פתח ביתו ונטלתן אשתו ונתנתן לו ונמנע ולא עלה וכו', ורש"י כלומר שהיו לו מעות מזומנים לצורך לעלות לרגל ונתנתן אשתו להספדנים ונמנע מלעלות לרגל. יוצא מזה שקיימת חשיבות להספד. ודו"ק.

ה. לחם מן השמים הקרואים אבירים שהוא ענין חוזק וכן נאמר באיוב (לז, יח), עליהם חזקים כראי מוצק (מצודת דוד).

ו. בשבתנו על סיר הבשר, והלא תאבין היו לכל אלא שבדו (שיקרו) ואמרו.

ירעו את צאנו ועל כן הוצרכו בנותיו לרעות את צאנו והיו הרועים מגרשין אותן (רבנו בחי).

ואם כן, יתרו היה בבחינת סור מרע, שהרי הוציא מביתו כל אביוזרי ע"ז, ואם כן, מדוע לא שב בתשובה ביחד עם חתנו משה רבנו והיה זקוק לכל כך הרבה שמועות בשביל להגיע אל היהדות, וכשאלתנו הראשונה מדוע לא חזר בתשובה – עוד טרם יציאת מצרים, בקבלת המכות שגרמו שהקב"ה הוציא את ישראל ממצרים.

ונראה לענ"ד כי כל מכה שספג פרעה היה חוזר בתשובה, אבל זמן קצר לאחר מכן חוזר לסורו ושוב עלו בלבו ספקות והשאיר בשב ואל תעשה וכו', יתרו היה כאמור בבחינת סור מרע, אך לא בבחינת ועשה טוב, מאחר ופרעה היה משפיע (מצד הטומאה) לכל העולם, גרם לאנשים וגם ליתרו שלא להאמין עדיין בהי"ת, וזו הסיבה שיתרו לא הושפע מכל הנסים הגדולים שנעשו במצרים.

'המכה בפטיש' ביציאת מצרים כלפי פרעה היתה קריעת ים סוף, יתרו ראה שפרעה, הכופר הגדול נכנע להי"ת ואמר **מי כמוך באלים ה'** וכן כשראה את עמלק שהוא ראש הלוחמים כנגד עם ישראל, ונגד האמונה בה' יתברך, סופו היה שהוא וכל חילו מתו, טביעת מצרים ומחית עמלק השפיע מאוד על יתרו ונתאמת אז אצלו שהקב"ה הוא הבורא האמת, ואז היה בבחינת ועשה טוב.^ז

ז. במכילתא דרבי ישמעאל מובא: כיון שראו ישראל שאבד פרעה וחילו בים סוף ובטלה מלכותן של מצרים ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, פתחו פיהם ואמרו כולם: מי כמוך באלים ה'. ולא ישראל בלבד אמרו שירה, אלא אף האומות כששמעו שאבד פרעה ומצרים בים ובטלה מלכותם של מצריים ונעשו שפטים בעבודה זרה שלהן, כפרו כולן בע"ז שלהן ופתחו פיהם כולן והודו למרום ואמרו: מי כמוך באלים ה' וגו'.

ח. אם כן מדוע אפוא ישנם ספיקות לאדם, כאשר רואה שהעולם מתנהל ע"י בורא עולם, ונראה כי מאחר וקיימים באדם נגיעות עצמאיות ובכך נותן עדיפות לרצונותיו, ורק בזמן שהאדם מבטל רצונותיו כמו שנאמר באבות בטל רצונך מפני רצונו וכו', ממילא מסתלק הספק ובא טיהור הלב, ולמאן דאמר שיתרו בא לאחר מתן תורה, אם כן חוזרת השאלה מדוע מתן התורה לא השפיע על יתרו, ונראה מכיון שהתורה לא נתנה לגויים להיות נוכחים באותו מעמד קדוש, רק שמעו עמים, ובכדי להרגיש בחוש היה צריך להיות שם במדבר, מתוך הכנעה, ועצם ההליכה לראות את עם ישראל, משפיע על האדם, ועל ידי כך מתיר ספיקותיו, ומגיע לידי הכרה בבורא העולם.

וזה שראינו שרק יתרו התקרב לתורה, ולא שאר אומות העולם, משום שיתרו ביקש להגיע לאמת בבחינת ועשה טוב^ט, ואכן התורה נכנסה עמוק לתוך אוזניו ואף בפנימיותו זכה לשמוע, מה שאין כן אומות העולם ששמועתם היתה רק מבחוץ, התפעלו מנסי ה' ושמועות ששמע יתרו גם הם שמעו אך לא שבו בתשובה כי זמן קצר לאחר מכן מיד שבו לסורם, כי היו רק בבחינת סור מרע.

יתרו היה בבחינת ועשה טוב, ביקש להשתנות ולשנות ואכן הצליח במעשיו.

לברך על הטובה

לא תעשון אתי אלהי כסף ואלהי זהב לא תעשו לכם (כ, כ)

ובמכילתא הביא ד"א רבי עקיבא אומר לא תעשון אתי שלא תנהגו בי כדרך שאחרים מנהגין ביראותיהן. שהטובה באה עליהם הם מכבדים את אלהיהם שנאמר: ועל כן יזבח לחרמו^ז (חבקוק א, טו) וכשהפורענות באה עליהן הם מקללין את אלהיהם שנאמר: והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו^י (ישעיהו

ט. הצמח צדיק (הרה"ק רבי מנחם מענדל מויז'ניץ זי"ע) כתב מענין סור מרע ועשה טוב (תהלים לד, טו) בענין בניו של יוסף מנשה ואפרים, לשיטת יוסף הצדיק מנשה רומז לבחינת סור מרע, ואילו אפרים כי הפרני אלוקים בארץ עניי, רומז למידת עשה טוב. שם המצביע על בקשה של תוספת קדושה וטובה, גם אם האדם מצוי עדיין בארץ עוניו. ואילו לשיטת יעקב אבינו יש להקדים עשה טוב וא"צ להזכיר סור מרע, וכך עשה בברכתו לבניו של יוסף ברך בימינו דוקא את אפרים בבחינת ועשה טוב, וממילא כאשר עושים טוב מתבטל וסור מרע.

לענינו יתרו היה בבחינת סור מרע, אך סור מרע לא מספיק בשביל אמונה שרשית בהי"ת אלא יש להקדים ועשה טוב, ולכן יתרו הלך לו אל ארצו, המדרש מביא שביקש יתרו לפרסם שבחו של הקב"ה במקומו (עיין ברש"י) בבחינת ועשה טוב, יתרו תיקן את הסור מרע שהסירו לחלוטין ומעתה קיים ועשה טוב, שהרי חזר לארצו לתקנם בבחינת ועשה טוב, ודו"ק.

י. פירש המלבי"ם על כן נדמה לו שעשה הכל בכחו, ולכן יזבח לחרמו נדמה כדיג שחושב שהחרם והמכמורת הם הנותנים לו פרנסתו ומיחס להם אלהות ומזבח ומקטר להם, וכן מיחס כל זה לכחו ולכוכב הצלחתו ולהם יזבח ויקטיר.

יא. הפסוק שהובא והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו, ובסיום ופנה למעלה פונה הוא להי"ת מאחר ורואה שלא צלחה דרכו בפנייתו לע"ז, אז בא לבקש עזרה מהי"ת, דאע"ג דקלל מלכו ואלהיו ופנה למעלה אל ארץ יביט (זבחים נג). לכאורה בגלל שביקש מהי"ת ייתכן והיתה מגיעה לו הישועה, אך לא היא, שלאחר שפנה למעלה מראה הוא שדרכו צלחה, אך מיד מביט לע"ז, וראה בדברי רש"י (שם ד"ה ואל ארץ יביט) חוזר ועובד עבודת כוכבים שלו.

ה, כא), אבל אתם הבאתי עליכם את הטובה – תנו הודאה. הבאתי עליכם את היסורין – תנו הודאה. וכן דוד אומר: כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא (תהלים קטז, יב) צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא (שם ג-ד).

וכאן תוה"ק כותבת ב' פעמים עשיה, **לא תעשון אתי**, ובסיפא **לא תעשו לכם**, רש"י פירש **לא תעשון אתי**, לא תעשון דמות שמימי המשמשים לפני במרום, ולענין **לא תעשו לכם**, לא תאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים, לכך נאמר לא תעשו לכם.

לפירוש רש"י יוצא שקיימת חלוקה בין תחלת הפסוק לסופו, בתחלה אומר: **לא תעשון אתי**, שאסור לאדם ליצור דמויות משמשי"הי"ת בשמים כגון שמש וירח מלאכים וכו", ולענין סוף הפסוק: **לא תעשו לכם**, היינו לקחת דמויות מתוך בית המקדש (דוגמת הכרובים וכו') ולהניחם בבית הכנסת.

א"כ שהציווי של הי"ת **לא תעשון אתי**, היינו אמצעי, וכמובא בספר המצוות לרמב"ם (מל"ת) המצוה הרביעית היא שהזהירנו מעשות צורות מיני בעלי חיים מן העצים והאבנים והמתכות וזולתם ואע"פ שלא ייעשו להיעבד. וזו הרחקה מעשות הצורות בכלל, כדי שלא יחשוב בהם מה שיחשבו הסכלים שהם עובדי עבודה זרה שיחשבו כי לצורות כוחות. ע"כ. היינו אסור לעשות אמצעי גשמי

ועוד, על דרש הפסוק והיה כי ירעב וכו', למדנו חז"ל שדרכם של עובדי האלילים היא לקלל ולבזות את אלהיהם כשבאות עליהם צרות, אך כשהצרות חולפות הם חוזרים להאמין בהם. יוצא אפוא שרק בפניה, השתין בפניה, גררה, זרק בה את הצואה - הרי זו אינה בטילה וכו' מנא הני מילי, אמר חזקיה: דאמר קרא והיה כי ירעב והתקצף וקלל במלכו ובאלהיו ופנה למעלה, ובתיב בתריה ואל ארץ יביט והנה צרה וחשכה וגו', דאע"ג דקלל מלכו ואלהיו ופנה למעלה - אל ארץ יביט. אם ראינו עובד אלילים שביזה את הפסל שלו מתוך עצבים, הפסל עדיין נחשב לעבודת אלילים, ואסור לנו להשתמש בו, כי ייתכן שהוא יחזור להאמין בו.

יב. האבן עזרא ביאר הטעם והנה אנכי יושב בשמים. ואני דברתי עמכם לא ע"י אמצעי, וכן כתוב פנים בפנים דבר ה' עמכם, היינו בלא אמצעי.

יג. הרמב"ם (מדע פ"א מהל' ע"ז), כתב שדעת עובדי עבודה זרה היה, שהיו אומרים הואיל והא"ל ברא כוכבים וגלגלים להנהיג העולם, ונתנם במרום, וחלק להם כבוד, והם שמשים שמשמשים לפניו תמיד, ראויים הם לשבחם ולפארם ולחלוק להם כבוד, וזהו רצון האל לגדל ולכבד מי שגידלו וכיבדו, כמו שהמלך רוצה לכבד את עבדיו העומדים לפניו. ולפיכך היו מקריבים להם קורבנות ומשבחים ומפארים אותם ומשתחוים למולם, כדי להשיג רצון האל בדעתם הרעה. עכ"ל, ולכן חשוב היה לדייק שאין כל אמצעי מול הי"ת, פנים בפנים דבר וכו'.

להגיע להי"ת, וזה היה עוון העגל, שבחרו אמצעי לעבודת ה', אלה אלהיך ישראל"ה, ה' ישמורטו.

ונחזור לפירוש רש"י שבסוף הפסוק **לא תעשו לכם**, ומה רצה להוסיף שאמר הריני עושה כרובים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כדרך שאני עושה בבית עולמים. הידושו שבשונה מרישא הפסוק לא תעשון דמות שמימי המשמשים לפני במרום, צלם דמות שאסור לעשות, משא"כ בסיפא שמתוך הקודש אסור לעשות דמות כרוב, והמדרש מקשה (שמו"ר פכ"ה סי' יח) והלא אמר לך וצווך במעמד הר סיני לא תעשה לך פסל וכל תמונה. לא קשיא, לך לא תעשה אבל לי עשה, ע"כ יוצא דתשובת המדרש דקיים הבדל בין ציווי ה' שזה מתיר לבין דמות שאדם עושה מעצמו, והראיה היא העגל, שאסור.

רבנו בחיי פירש: הכרובים במקדש ובמשכן מופת ועדות למציאות מלאכים, שכשם שנצטוונו באמונת מציאות השי"ת והוא עיקר הראשון מעיקרי התורה, וכענין שכתוב: (לעיל כ, ב) אנכי ה' אלוקיך, כן נצטוונו שנאמין מציאות המלאכים והוא העיקר השני, לפי שהמלאכים הם המשפיעים כח השכל ומשימים הדבור בפי הנביאים במצות השי"ת, שאלמלא כן אין נבואה, ואם אין נבואה אין תורה, ומפני זה צוה הכתוב מעשה הכרובים להורות על מציאות המלאכים וכו' היו פורשים כנפים למעלה מקבלים שפע כח הבא להם מלמעלה. עכ"ל. שמחד הכרובים מסמלים את דמות השמים שלא תעשו לכם, שהרי אם תעשו תגיעו למציאות לא

יד. וראה ברמב"ן גם זה הכתוב יורה אותך, כי אין טפש בעולם שיחשוב כי הזהב הזה אשר באזניהם הוא הוציאם ממצרים; אבל אמרו, כי כח הצורה הזו העלם משם. והנה לא תמצא שיאמר בעגל בשום מקום אשר הוציאנו ממצרים, כי הם מודים במי שאמר אנכי י"י אלוקיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים (שמות כ, ב), כי שמו הגדול הוא המוציא אותם משם וכו' וזהו שנאמר וימירו את כבודם בתבנית שוור אוכל עשב, ושם נאמר שכחו אל מושיעם עושה גדולות במצרים נפלאות בארץ חם נוראות על ים סוף (תהלים קו, כ-כב) - שכחו דברו אשר צום, והנה עברו על לא תעשה לך אלהים אחרים על פני.

טו. וראה בכוזרי (מאמר א אות כז) כי הוא יתברך הזהיר מן הצורות, והם עשו צורה, והיה להם להמתין, שלא יקבעו לעצמם דבר שיקבילוהו וימשכו אחריו, ומזבח וקרבתות. וזה היה מעצת מי שהיה ביניהם מן החושים והאצטגנינים, חשבו שיהיו פעולתם הסבריות קרובות מן המעשים האמתיים, והיה ענינם בזה כענין הכסיל, אשר זכרנו, שנכנס בחנות הרופא והמית האנשים, אשר היה מועילם ברפואות ההם קדם לכן. עם שלא היתה כונת העם לצאת מעבודת האלוקים, אך היו חושבים שהם משתדלים בעבודה, ועל כן באו אל אהרן, ואהרן חפץ לגלות מצפונם, ועל כן סיע בעשותו ונאשם בהוצאתו מרים מן הכח אל המעשה. עכ"ל.

תעשון אתי, ומכאן הדרך להידרדרות רוחנית, ולכן פה הזהירה התורה בכפלים של עשה, לא תעשון אתי דמות שמימית (וגם המלאכים) וכן לא תעשו לכם, הם הכרובים ושאר חפצי המשכן.

ובדרך דרוש פירש בהעמק דבר **סוככים בכנפיהם**, לחגן על התורה שלא תשכח, בהשגחת הקב"ה וישראל, שהם שני הכרובים, איש אל אחיו. להורות על האהבה העזה, כמו שהחתן מביט על הכלה ונהנה בראייתה.

דין אמת

ובסנהדרין (ז:) אמר ר"ל כל המעמיד דיין שאינו הגון^ז, כאילו נוטע אשרה בישראל, שנאמר: שופטים ושוטרים תתן לך (דברים מז, יח), וסמך ליה: לא תטע לך אשרה כל עין (שם כא). ע"כ. וכאן אנו צריכים לשאול, דיין שאינו הגון, מדוע שיחשב כע"ז ונראה שדיין שאינו ירא ה' ואינו הגון, לעולם לא יהוש בפחד וביראה מהי"ת, וראה לשון הטור: ויראה הדיין כאילו חרב מונחת לו על צוארו, וכאילו גיהנום פתוחה לו מתחתיו, וכו' וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו, גורם לשכינה שתסתלק מישראל. וכל דיין שנוטל ממון מזה ונותנו לזה שלא כדין, הקב"ה נוטל ממנו נפשות. ע"כ, ואם כן, דיין שאינו ירא והגון יאמר מה אכפת לך, הרי אני פוסק ככל העולה על רוחי ואין מי שעומד מעלי ואומר לי: אסור, בוודאי שהוא כעובד ע"ז דאין לו למי להוכיח צדקת דרכו אלא כל מה שעולה לו הוא פוסק, פוסק לפי דעתו והוא הפך דעת התורה. וזה כלשון הפסוק ואלה המשפטים אשר תשים לפניכם, **לפניהם ולא לפני עובדי כוכבים**, עיין גיטין (פה:).

ומצוה לזלזל בדיין שאינו הגון, וכלשון מרן בשלחנו המהור (הו"מ סי' ח סע' א) וכל דיין המתמנה בשביל כסף או זהב אסור לעמוד לפניו ולא עוד אלא שמצווה לחקל ולזלזל בו. ואת זה אפשר ללמוד ממעשה אליהו הנביא ז"ל, הבעל עננו ואין קול ואין ענה (מלכים-א יח, כו), ואכן השיב להם אליהו הנביא ויהי בצהרים ויהתל בהם אליהו ויאמר קראו בקול גדול כי אלהים הוא כי שיח וכי שיג לו וכי דרך לוי

מז. נפסק בש"ע (חו"מ סי' ח) כל המעמיד דיין שאינו הגון ואינו חכם בחכמת התורה ואינו ראוי להיות דיין אע"פ שהוא כולו מחמדים ויש בו טובות אחרות הרי זה שהעמידו עובר בלא תעשה.

יז. דרך לו פירש"י לבית הכסא.

אולי ישן הוא ויקץ (שם כז), ואמרו ז"ל על זה ועל כיוצא בזה המין מן ההתול, כל ליצנותא אסורה בר מליצנותא"י דע"ז (מגילה כה:).

יוצא שדברי המכילתא שהובא לעיל מתקשרים היטב שאף בדברים טובים וגם יסורין תמיד נותנים הודאה, וזה ההבדל המהותי בין ישראל לבין העכו"ם, אצל העכו"ם, רק אם הוא 'חושב' שמוגיע לו, אז הוא משבח את הע"ז, והראיה שלו היא לנקודה העכשווית, ואם לא ניתן לו מה שצריך אז הוא לא מאמין בו יותר.

ואילו ישראל הם מקבלים את היסורין באהבה וכדרוש חז"ל (ברכות נד:) בכל מידה ומידה שהוא מודד לך, בין טוב ובין יסורין, לקבלן בשמחה, דכתיב: חסד ומשפט אשירה (תהלים קא, א) אם חסד אשירה ואם משפט אשירה, אצל ישראל **משפט** – אף שהוא קשה אומרים הם: **כי המשפט לאלוקים הוא** (דברים א, יז), ואומרים הם: מה שאתה נוטל מזה שלא כדין אתה מזיקני להחזיר לו נמצא שהטית עלי המשפט (רש"י), שאף שחושבים שהמשפט אינו צודק, שאין דבר שנעלם מהי"ת, שאם חלילה לא התנהל כדין בעקבות ההטיה של המשפט, הממון הזה יוחזר בדרך ללא דרך, ולכן במאמרנו זה הוכחנו על העמדת דיין שאינו הגון שהוא כמעמיד אשרה, ולכן המשפט של ישראל צריך להיות עם אנשי אמונה, ואיסור לא תכירו פנים במשפט – זה הממונה להושיב הדיינים שלא יאמר איש פלוני נאה או גבור אושיבנו דיין איש פלוני קרובי אושיבנו דיין בעיר והוא אינו בקי בדינים נמצא מחייב את הזכאי ומזכה את החייב מעלה אני על מי שמנחו כאילו הכיר פנים בדין (ספרי), יוצא דכל המעמיד דיין שאינו הגון וכו'. הגון דיקא שאינו חושב מה יהיה עם דינו, וההגון הוא רק כלפי חוץ ולא כלפי שמיא, וכשאינן יראה אז יש אשרה.

ובסיפא של המכילתא: וכן דוד אומר: כום ישועות אשא **ובשם ה' אקרא** (תהלים קמז, יב) צרה ויגון אמצא **ובשם ה' אקרא** (שם ג-ד), ע"כ, היהודי קורא בשם ה' אקרא גם שיש כום ישועות ומלאה כל טוב, וגם שהכום מלאה בצרות ויגון, ה' ישמור, מקבל את הדין באהבה.

ונסיים בפרפרת לכבוד מלכות ישראל, מצינו בגמ' פסחים (קט:). עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמל חסדו לזרעו של יצחק"י.

יח. וזה הענין בהמן הרשע, מכיון שעשה עצמו כעבודה זרה (מגילה י:). לכן אנו מתלוצצים בפורים ועושים אותו לאין ולאפס.

יט. ולמה דוקא יצחק, עיין בשבת (פט:). אמר לו ליצחק בניך חטאו לי אמר לפניו רבש"ע בני ולא

לאחר שאוכלין ושותין נותנין לו **לאברהם אבינו** כוס של ברכה לברך, ואומר להן: איני מברך, שיצא ממני ישמעאל. אומר לו **ליצחק**: טול וברך, אומר להן: איני מברך, שיצא ממני עשו. אומר לו **ליעקב**: טול וברך, אומר להם: איני מברך, שנשאתי שתי אחיות בחייהן, שעתידיה תורה לאוסרן עלי. אומר לו **למשה**: טול וברך, אומר להם: איני מברך, שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא בחיי ולא במותי. אומר לו **ליהושע**, טול וברך, אומר להן: איני מברך, שלא זכיתי לבן, דכתיב: יהושע בן נון (דברי הימים-א ז) נון בנו יהושע בנו. אומר לו **לדוד**: טול וברך: אומר להן: אני אברך, ולי נאה לברך, שנאמר (תהלים קמו, יג) **כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא**.

בניך בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם (שמות ד, כב) בני בכורי עכשיו בני ולא בניך וכו'. ע"כ, יצחק אבינו ע"ה סמלו הוא גבורה, הוא הדין המשפט שצריך לקבלו באהבה. והוסיף לי ידי"ן הרה"ג ר' שמעון פריי שליט"א דגם גאולת מצרים היא בזכות יצחק, כאמור בתהלים (קה, ט) ושבועתו לישחק (ישח"ק עולה למנין 418) תפחית את מניין יצח"ק (יצח"ק עולה למנין 208) יוצא אפוא מנין 210 כמניין רד"י [208=418-210], ולכן שוברים את המצה האמצעית (ש"ע או"ח סי' תעג סע' ו) הרומזת על יצחק.

ב. המהר"ל הקשה הלא גם לדוד המלך היה חטא, וכן יצא ממנו בן רשע, אבשלום, ובמה עדיף דוד מאחרים, ומבאר המהר"ל שהסעודה שהקב"ה עשה ביום שיגמול חסד עם זרעו של יצחק, הכוונה שיצחק זו מידת הדין, וכשיגמרו כל הגלויות שהם מצד הדין ויגיע זמן החסד של הקב"ה עם ישראל, שישלם להם שכרם זה נקרא סעודה, וכשרוצים לברך את הקב"ה, מפני שאברהם אבינו יצא ישמעאל שעשה צרות לישראל, ואילו הסעודה הזאת היא על גאולתם ואין מתאים לו לברך, ומאותה סיבה גם יצחק אינו מברך שיצא ממנו עשו, וכן יעקב שנשא ב' אחיות שזה מראה שמלכות ישראל תתחלק לשתיים, ליהודה שבא מלאה אמנו ולאפרים שבא מרחל אמנו, וזה ביטול חלקי של טובת עם ישראל ולא מתאים שיברך בסעודה זו שהיא טובה של ישראל, וכן משה שלא זכה להכניסם לארץ ישראל, ואם היו נכנסים לא היו גולים יותר והיו מגיעים מיד לטוב המושלם, וכן יהושע בן נון שהנחיל את הארץ לבני ישראל ולא זכה לבן שירשנו, שזה סימן שכפי שנחלתו שלו המשיכה לזרעו, כך גם ירושת ארץ ישראל לא תשאר לדורות ותפסק בגלות. אבל דוד המלך המהות שלו הוא המשיח שיצא ממנו ויגאל את עם ישראל, ואף אבשלום שיצא ממנו דורשת הגמ' בברכות (י). שבא לרמז על מלחמת גוג ומגוג ולכן כיון שדוד המלך כל מהותו היא כנגד זמן הגאולה, משום כך הוא המתאים לברך בסעודה זו של גאולה.

כא. ובהגדה של פסח שפה אחת כתב וז"ל: שמעתי משם חכמי קאשטיליא שעשו נוטריקון התיבות האלו שהם ר"ת כו"ס כפרתי ובקשתי סליחה. ישועות יושב שמים ענני וקבל תפילתי. אש"א אף שהרגתי אוריה. ובש"ם ולקחתי בת שבע ממנו. י"י אקר"א אוריה (אשתי) קודם ראויה אלי. ובשם הרה"צ ר' ציון ואטורי זצ"ל (מרבני לוב יע"א) דרש נוטריקון שונה קצת, וז"ל: כוס - ר"ת כפרתי ובקשתי סליחה, ישועות - י"י שאמר וסר עוונך וחטאתך תכופר, אשא - אחר שהרגתי אוריה ובשם - ולקחתי בת שבע ממנו, י"י (אמר) אקר"א - אשתי קדומה ראויה אלי.

כל האבות הקדושים והרועים של עם ישראל לא חשו קושי בנמילת הכוס ע"י דוד
המלך, החפך בשביל גאולה ישראל מוכנים לוותר העיקר שיגמל חסדו לזרעו
של יצחק, נזכה ונראה בע"ה.

פרשת משפטים

אמת קנה

מדבר שקר תרחק (כג, ז)

שנינו במסכת שבועות (ל) תנו רבנן, מניין לדיין שלא יעשה סניגורין לדבריו, תלמוד לומר, **מדבר שקר תרחק**.

פרש"י: אם דן דין שלכו נוקפו לומר שהוא טועה, לא יחזיק דבריו להביא ראיות להעמידם שהוא בוש לחזור, אלא לכל הצדדים יחזור, להוציא דין לאמיתו.

דיין שחש ובוש מלומר את האמת ומתחפר בעמדתו ומצדיק זאת בכמה טיעונים, לפירש"י יוצא שדיין זה לא מוציא את האמת ובכלל זה גורם להתגלות השקר, ולכן התורה ציוותה מדבר שקר תרחק.

דעת הרמב"ם (פכ"א מהל' סנהדרין ה"י) מניין לדיין שלא יעשה מליץ לדבריו של בעל דין, שנאמר **מדבר שקר תרחק** אלא יאמר מזה שנראה לו וישתוק.

א. ייתכן והטיעונים נכונים אך לא למקרה כזה, וכלשון המליצה: לא קרב זה אל זה, ודו"ק.

ב. האף אמנם דקיימת בהלכה זכות מצד הדיין פתח פיה לאילם (משלי לא, ח) כנפסק ברמב"ם (פכ"א מהל' סנהדרין ה"א) ראה הדיין זכות לאחד מהן, ובעל דין מבקש לאמרה, ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת, ומפני החימה והכעס נסתלק ממנו, או נשתבש מפני הסכלות - הרי זה מותר לסעודו מעט, להבינו תחלת הדבר, משום פתח פיה לאילם, וצריך להתיישב בדבר זה הרבה, שלא יהיה כעורכי הדיינים, יוצא לשיטת הרמב"ם פתח פיה לאילם בג' מקרים הרמב"ם הביא שלושה מקרים בהם הדיין יכול לפתוח ולסייע לבעל הדין: א) בע"ד שאינו יודע הניסוח של הטענות. ב) בע"ד שכועס ועקב כעסו אינו מצליח לטעון. ג) בע"ד שהשתבש בגלל סכלותו.

וע"ע ברשב"ץ (מגן אבות פ"א מ"ח) שכתב ואעפ"י שיש מקצת מקומות שהדיין יכול לסייע בטענותיו לבעל דין, משום פתח פיה לאילם (משלי לא, ט), כמו שאמרו בפרק השולח (גיטין לז:): ובירושלמי (סנהדרין פ"ג הל"ח בא-ג), לא בכל המקומות מותר לעשות כן, כמו שאמרו בפרק חזקת הבתים (ב"ב מא.). מהו דתימא כגון זה פתח פיה לאילם הוא, קמ"ל. ודבר זה נמסר לדעתו של דיין יר"ש להוציא דין לאמתו, ולא יביא עצמו חלילה לידי חשד.

ועייין בש"ע (חו"מ סי' יז סע' ט) שפסק: ראה הדיין זכות לאחד מהם, ובעל דין מבקש לאומרו, ואינו יודע לחבר הדברים, או שראהו מצטער להציל עצמו בטענת אמת, ומפני החימה והכעס נסתלקה

הרמב"ם בהכרעתו כותב שכאן מדובר שדיין ממליץ בעד בעל דין ומנסה להצדיקו, אולי קיים אצל הדיין חשש ממנו, לכן באה התורה ודחקה את הדיין שלא ימליץ אלא יאמר מה שנראה לו באמת.

הרשב"ם (שם) פילס דרך בין רש"י לרמב"ם וז"ל: אם נראה בעיניך דין מרומה ועדים רמאים ואין אתה יכול להכחישן, התרחק מאותו הדין ואל תדין אותו כלל. ואף על פי כן, אם הוא נקי וצדיק בדין, שכבר נגמר הדין לזכות, אל תהרגהו עוד, מאחר שכבר קיבלת העדים וגמרת הדין. ולא נתת לבך על זה עד לסוף, שאם אתה הצדקתו, אני לא אצדיקנו, כי רשע הוא וחייב מיתה, כדכתיב והאלוקים אנה לידו (כא, יג).

יוצא אפוא שדיין שמטעה בדין, ויודע בעצמו שמטעה, אבל הוא מתבייש מחבריו או מהמתדיינים לפניו להודיע שמטעה, יזהר, שלא ינסה למצוא מקום לדבריו כדי להעמידם, שנאמר מדבר שקר תרחק, על האדם לברוח מהשקר ולא להעמיד אותו.

טבע האדם שפעמים בנקודת מבטו קשה לו לקבל את השונה או המקביל, ואילו לאדם האחר הצופה מן הצד נראה שזה הפך דבריו, ואילו אצלו רואה אצל חברו הפך דבריו, וחוזר חלילה. ויוצא שהאמת נעדרת, והקושי לפעמים לחזור ממה שראית ואף מנסה להצדיק את דבריו בק"ן טעמים ונימוקים, למסתכל מן הצד נראה שהדבר הזה הוא סותר את המציאות, ולו היא, כי שוב לכל אחד יש זווית ראייה שונה מחברו, וזה לא אומר שהוא טועה או שונה אלא זאת מסקנתו, מאד קשה עליו להודות על האמת, ולעולם הוא מנסה להצדיק דבריו בכל דרך, כדי שלא תתגלה חולשתו לעיני חבריו, עד שנצרך לזה לציווי מיוחד, מדבר שקר תרחק, כי עליו להתרחק מאד ממה שנראה כשקר, ולעולם אין להחזיק בו.

ועיין בסנהדרין (צו.) **והאמת תהא נעדרת**, שנאמר: ותהי האמת נעדרת וסר מרע משתולל (ישעיה נט, טו). מאי ותהי האמת נעדרת אמרי דבי של רב: מלמד שנעשית האמת עדרים עדרים, והולכת לה. מאי וסר מרע משתולל. אמרי דבי של ר' שילא: כל מי שסר מרע – משתולל, נחשב כמשוגע על הבריות.

ממנו, או נשתבש מפני הסכלות - הרי זה מותר לסעודו ולהבינו תחילת הדבר, משום פתח פיה לאילם, וצריך להתיישב בדבר זה הרבה, כדי שלא יהיה כעורכי הדיינים.

וּכְתַב רַבְּנוּ אַבְרָהָם בֶּנּוּ שֵׁל הַרְמִב"ם, כִּי אֵין כָּל גִּנְאֵי לַחֲכָם בְּמָה שִׁיאֲמַר שְׂמַעְיָה
וְהוּא חוּזֵר בּוּ מִן הַשְּׁגִיאוֹת, אֲדַרְבָּא, עֵתִיד הוּא לְקַבֵּל שְׂכָר עַל כֵּךְ מֵאֵת ה' יִתְבָּרֵךְ, וּכְשֶׁם שֶׁמִּקְבֵּל שְׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה, כִּמוּ כֵן יִקְבֵּל שְׂכָר עַל הַפְּרִישָׁה כִּמוּ שֶׁשְּׁנֵינוּ
בְּקִדּוּשֵׁין (נז).

כלה נאה

וּבְמַחְלֻקַּת הַמּוֹבָאֵת בְּכַתּוּבֹת (יז): כִּלָּה כְּמוֹת שֶׁהָיָה וּבֵית הַלֵּל אוֹמְרִים כִּלָּה נָאָה
וְחַסְדָּה אָמְרוּ לֵהֵן ב"ש לִב"ה הָרִי שֶׁהִיתָה חִיגְרָת אוֹ סוּמָא אוֹמְרִי לֵה
כִּלָּה נָאָה וְחַסְדָּה וְהַתּוֹרָה אָמְרָה (שְׁמוֹת כג, ז) מִדְּבַר שֶׁקֶר תִּרְחַק, אָמְרוּ לֵהם ב"ה
לִב"ש לְדַבְּרֵיכֶם מִי שֶׁלֶקַח מִקַּח רַע מִן הַשּׁוּק יִשְׁבַּחְנוּ בְּעֵינָיו אוֹ יִגְנְנוּ בְּעֵינָיו הוּי אוֹמֵר
יִשְׁבַּחְנוּ בְּעֵינָיו. ע"כ

דַּעַת בֵּית הַלֵּל שֶׁבִשְׁעָה שְׂרוּקִידִים לִפְנֵי הַכֹּלָה, יֵשׁ לִשְׁבַח אוֹתָהּ וּלְזִמְרָה שֶׁהָיָה כִּלָּה
נָאָה וְחַסְדָּה, מִשּׁוּם שֶׁאֵם לֹא יִשְׁבַּחוּ אוֹתָהּ בְּיוֹם חַתּוּנֶתָהּ, יִבְיָנוּ הַכֵּל, שְׂזוּהוּ
מִפְּנֵי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִשְׁבַח. וּמֵאַחֵר שִׁישׁ מִצְוֹתָהּ לְהַרְבּוֹת בְּשִׁלּוּם וְאַהֲבָה בֵּין הַבְּרִיּוֹת
וּבֵין בְּנֵי זֶגֶן, מִצְוֹתָהּ לִשְׁבַח אֵת הַכֹּלָה וּלְזִמְרָה שֶׁהָיָה נָאָה וְחַסְדָּה, וְאַף שֶׁבְּעֵינָיו
הָאֲנָשִׁים הֵינָּה אֵינָה נָאָה, יִתְכֵּן שֶׁבְּעֵינָיו בַּעֲלָהּ הִיא כֵּן נָאָה וְחַסְדָּה. וְלִמְעַשָּׂה הַלֵּכָה
כְּבֵית הַלֵּל, אוֹלָם לְדַעַת בֵּית שְׂמָאִי אֲסוּר לִשְׁבַח אוֹתָהּ בְּדַבָּר שֶׁאֵין בָּהּ, וְאֵם הַכֹּלָה
מִכּוֹעֶרֶת, עֵדִיף לְשִׁתּוֹק וְלֹא לְזִמְרָה דְּבַר שֶׁאֵינוּ נִכּוֹן, אוֹ שִׁמְצָאוּ בָּהּ אִיזָה דְּבַר שֶׁבָּהּ,
שֶׁאוֹתוֹ יִצְיִינוּ וְלֹא יֵאֱמָרוּ סֵתֵם דְּבַר שֶׁאֵינוּ נִכּוֹן. אֲבָל גַּם לְדַעַת בֵּית שְׂמָאִי, אִם יִבּוֹא אֶחָד
מִבְּנֵי הַמִּשְׁפָּחָה וְיִשְׁאַל, אֵיךְ לִפִּי דַּעַתְכֶם הַכֹּלָה, וְדָאִי שִׁישׁ לִשְׁבַח אוֹתָהּ. אֵלָּא שֶׁאֵם
לֹא נִשְׁאַל, עֵדִיף לְדַעַת בֵּית שְׂמָאִי שֶׁלֹּא לְזִמְרָה בְּחִינָם דְּבָרִים שֶׁאֵינָם אֱמִיתִיִּים עֵיִין
תּוֹם' (ד"ה כִּלָּה) י.

ג. שְׂמַעְיָה הַעֲמָסוֹנִי וְאֲמָרִי לֵה נַחְמִיָּה הַעֲמָסוֹנִי הִיָּה דּוֹרֵשׁ כָּל אֶתִּין שְׁבִתּוֹרָה כִּיּוֹן שֶׁהִגִּיעַ (דְּבָרִים ו,
יג) לֵאמֹר ה' אֱלֹהֵינוּ תִּירָא פִּירֵשׁ אֲמָרוּ לוֹ תַלְמִידָיו רַבִּי כָּל אֶתִּין שְׁדִרְשָׁתָהּ מֵהָ תִּהְיֶה עֲלֵיהֶם אֲמַר לֵהם
כְּשֶׁם שֶׁקְּבִלְתִּי שְׂכָר עַל הַדְּרִישָׁה כֵּךְ קְבִלְתִּי עַל הַפְּרִישָׁה עַד שֶׁבָּא רַבִּי עֲקִיבָא וְלִימַד אֶת ה' אֱלֹהֵינוּ
תִּירָא לְרִבּוֹת תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.

ד. וְאַף הַתְּקַבֵּל בִּישְׂרָאֵל מִנְּהִיג לְשִׁיר בַּחֲתוּנָה אֶת דְּבָרֵיהֶם שֶׁל בֵּית הַלֵּל הַמּוֹבָאִים בְּבִרְיִיתָא בְּמַסְכַּת
כְּתוּבֹת (יז): כִּיצַד מִרְקָדִין לִפְנֵי הַכֹּלָה, כִּלָּה נָאָה וְחַסְדָּה.

ה. וְהוֹסִיף לִי יְדִידֵי הַרְה"ג ר' שְׂמַעְיָה פְּרִי שְׁלִיט"א, דְּהַמְקַח הַתְּקִיִּים כִּבְר וְאֵין לְהַחְזִיר אֶת הַנֶּעֱשָׂה,
וְאֵם יִגְנָה אֶת הַמְקַח לֹא תִּהְיֶה כָּל תּוֹעֵלַת דְּבָרָיו, וְדָבַר שֶׁאֵין בּוֹ תּוֹעֵלַת אֲסוּר לְסַפֵּר כְּמ"ש הַחֲפֵץ
חַיִּים, וְאֵם יִסְפֹּר יִגְרוֹם רַק לְרִיב וּמִדּוֹן וְלַהֲפָרַת שְׁלוֹם, וְלִכֵּן עֵדִיף לְשִׁתּוֹק אוֹ לְסַפֵּר בְּשִׁבְחָה שִׁישׁ לֵה.

הר"י מייגאש (שם): כתב כלה כמות שהיא, שאין משבחין אותה בדברים שאין בה אלא בדברים שישנן בה, לפי שכל אדם אי אפשר שאין בו דבר אחד של שבה, הילכך אם היא כעורה אין משבחין אותה ביופי, לפי שהוא משקר וכו' אלא משבח אותה באותו דבר שבה שיש לה.

היינו אין מזכירין שבחיה ולא מפרטין אותן, שמא לא יאמרו האמת ויבואו לידי כזב, אלא מסתם הדבר ואומר **כלה כמות שהיא**, כלומר, כלה זו כמו שעשאה הקב"ה, שמשמע דבר לשבח אם היתה משובחת, ולגנאי אם היא מגונה, ומסיק הר"י מייגאש: **זוה הפירוש הוא נכון שנראה לנו**.

נחזור לדברי הגמ' בשבועות (ל). שהובא לעיל מנין לדיין שלא יעשה סניגורין לדבריו, תלמוד לומר, **מדבר שקר תרחק**. שם מדבר מענין דייני ישראל שחלילה שיעשו סנגוריה לתובע או הנתבע פרט לפתח פיך לאילם, (שהוא כן יודע הטענות אך לא יודע להסבירם), וכאן בכלה נאה וחסודה יקשה לנו כיצד אותה שהיא כעורה נעשית יפה, הרי ידוע שיופי הוא דבר שהוא מולד ופעמים משתבח עם הזמן, וכיצד כעורה תתהפך ליפה בין לילה, השיטה מקובצת מחדש דאף שתהיה כעורה אפשר בחוט של חסד, וכדאמרינן גבי אסתר במגילה (יג). רבי יהושע בן קרחה אמר, אסתר ירקרוקת היתה וחוט של חסד מושך עליה, הלכך אם אפשר להעלים מעיני החתן עדיף, והיינו, כי אין מרבים בשבחים שהם אינם נכונים, אלא, שאומרים עליה שבה כזה שיתכן להיות אמת, ומעלימים כזה את חסרונותיה. ע"כ.

יוצא שאמת קנה, תמיד צריך האדם לבחון עצמו שהאמת היא נר לרגליו, בודאי דייני ישראל, שמחוייבים מצד הדין לחרוץ הדין ואל להם לחשוש מזה או מזה, אם יודעים ההלכה צריך לאמרה בבירור ללא מורא.

ו. עיי' בטור (אבה"ע סי' סה סע' א): מצוה גדולה לשמח חתן וכלה וגו' ולומר שהיא נאה וחסודה ואפילו אינה נאה, וכתב הפרישה: ואע"ג דכתיב 'מדבר שקר תרחק', נוכל לומר שכוונתו שהיא נאה במעשיה.

ז. אמת קנה ואל תמכור (משלי כג, כג) פירש"י ואם לא תמצא ללמוד בחנם למוד בשכר, ואל תאמר: כשם שלמדתי בשכר, כך אלמדנה בשכר.

אולם בדברים בעלמא אם השקר יתרום לאהבה שלום ורעות, מצוה לשנות מפני השלום^ח, כמו שמצינו ביבמות (סה:), מדבריהם של אחי יוסף^ט, וכן בשרה אמנו^י שהי"ת שינה מפני השלום ועוד.

ח. עיין בחפץ חיים (הל' רכילות א, ח) מותר לומר שקר גמור מפני השלום.

ט. לאחר פטירת יעקב אבינו, חששו האחים שמא יוסף ירצה לנקום בהם על שמכרוהו לישמעאלים, למרות שיעקב לא אמר להם דבר, למען השלום שינו מהאמת ואמרו ליוסף: ויצונו אל יוסף וכו' אנא שא נא פשע אחיך וחטאתכם כי רעה גמלוך, ועתה שא נא לפשע וגו' (בראשית נ, טז-יז).

י. ותצחק שרה בקרבה לאמר אחרי בלתי היתה לי עדנה ואדני זקן (שם יח, יב), והי"ת אמר ואני זקנתי (שם יג), היינו לשרה פרש"י שינה הכתוב מפני השלום שהרי היא אמרה ואדוני זקן.

פרשת תרומה

עם זו קנית

ויקחו לי תרומה (כה, ב)

פירש"י לי לשמי.

ובמדרש אמר הקב"ה לישראל מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה, שנאמר ויקחו לי תרומה משל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונטלה ביקש לילך לו לארצו וליטול לאשתו, אמר לו בתי שנתתי לך יחידית היא, לפרוש ממנה איני יכול לומר לך אל תמלה איני יכול לפי שהיא אשתך, אלא זו טובה עשה לי שכל מקום שאתה הולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי, כך אמר הקדוש ברוך הוא לישראל נתתי לכם את התורה לפרוש הימנה איני יכול, לומר לכם אל תמלוה איני יכול אלא בכל מקום שאתם הולכים בית אחד עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש (שמ"ר לג, א).

ויש לברר את המונח מכרתי לכם תורתאי, ובעצם המכירה מהי"ת לישראל נוצר קניין נוסף, הוא קניין הי"ת, מכרתי לכם תורתי כביכול נמכרתי עמה. וכאן צריכים אנו לשאול וכי התורה היא חפץ או דבר הנספר שיכולים לאמוד אותו, הרי התורה ארכה מאריך מדה ורחבה מני ים (איוב יא, ט), וראה במדרש (תנחומא נח, ג) יתברך שמו של מלך מלכי המלכים הקב"ה, שבחר בישראל משבעים אומות, כמו שכתוב כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו (דברים לב, ט), ונתן לנו את התורה בכתב רשומו ברמז צפונות וסתומות, ופירשום בתורה שבעל-פה, וגילה אותם לישראל. ולא עוד אלא שתורה שבכתב כללות, ותורה שבעל-פה פרטות. ותורה

א. אם נדקדק בלשון המדרש מכרתי לכם תורתי, כביכול, נמכרתי עמה, ויש לדייק במונח כביכול, בכ"ף הדמיון האם זה כאילו או כמו, עיין בדעת ותבונות לרמח"ל (כה) אמר השכל - נגדור הכלל הזה, אחר נלך אל הקדמה אחרת עיקרית מאד. זה הכלל, האלוה ית"ש מנע, כביכול, את עצמו, פירוש, שמנע את יכלתו, בברוא נבראיו שלא לעשות אותם כפי כוחו, אלא לפי מה שרצה. עיין בפירוש התוס' בסוכה (מה. ד"ה אני והו) לענין השם הגדול בן שבעים ושתיים אותיות וכו', התוס' מביאים טעם אחר: משום דדרשינן באיכה רבתי קרא דכתיב ביחזקאל ואני בתוך הגולה, וקרא דכתיב בירמיהו והוא אסור בזיקים, כביכול הוא בעצמו והיינו הושענא שיושיע לעצמו, ואכמ"ל.

שבעל-פה הרבה, ותורה שבכתב מעט. ועל שבעל-פה נאמר ארוכה מארץ מידה ורחבה מני ים^ב.

התורה היא דבר שלא ניתן לאמוד שהרי התורה שבכתב על כל מצוותיה כתובה היא בספר מושא"כ תורה שבעל פה^א, כיצד אפשר לקנות כביכול מהקב"ה דבר שאין לו מידה^ד.

ועוד יש להקשות, הרי לא יתכן שאדם ירכוש חפץ וגם ירכוש את בעל החפץ^ה, וכאן הי"ת מודיענו: מכרתי לכם תורתני כביכול **נמכרתי עמה**, ולא רק נמכר באופן סמלי (כמנהג הסוחרים לומר: יש לך אחריות שלי לכל החיים וכו') כי בקשה שנראית

ב. הגר"א כתב: שלא תימצא תורה שבעל-פה אצל מי שיבקש עונג העולם, תאוה וכבוד וגדולה בעולם הזה, אלא במי שממית עצמו עליה, שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. וכך דרכה של תורה, פת במלח תאכל, ומים במשורה תשתה, ועל הארץ תישן, וחיי צער תחיה, ובתורה אתה עמל. לפי שלא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא על התורה שבעל-פה, שנאמר כי על-פי הדברים האלה כרתי אתך ברית.

ג. תורה שבע"פ זה לכאורה כדבר שלא בא לעולם, ראה מנחות (בט:): בשעה שעלה משה וכו' תשש כוחו. ואם כן, כיצד ניתן ע"י הי"ת להורות לנו דבר שלא בא לעולם, ובפרט חידושים רבים נוצרו במהלכי הדורות, עיין במס' ברכות (ה.) מאי דכתיב ואתנה לך את לחת האבן והתורה והמצוה אשר כתבתי להורותם, לחות - אלו עשרת הדברות, תורה - זה מקרא, והמצוה - זו משנה, אשר כתבתי - אלו נביאים וכתובים, להורותם - זה תלמוד; מלמד שכולם נתנו למשה מסיני. ועיין במגילה (יט:): מאי דכתיב ועליהם ככל הדברים אשר דבר ה' עמכם בהר - מלמד שהראהו הקב"ה למשה דקדוקי תורה ודקדוקי סופרים, ומה שהסופרים עתידין לחדש, ומאי ניהו - מקרא מגילה. וכן בירושלמי (פאה פ"ג מ"א) משמע דכל החידושים בכל הדורות נמסרו למשה רבנו, וכלשון חז"ל: כל מה שעתיד תלמיד ותיק לחדש נמסר לו למשה מסיני, ועוד במגלה (שם ספ"ב) כל מה ששואל תלמיד לרבו נאמר למשה בסיני, וראה בחידושו של מרן חיד"א בשמחה הרגל (הגש"פ).

לתירוץ הדברים עיין באור החיים הק' (ויקרא יג, לז) וז"ל: שהקשה ותירץ והנה האדון ב"ה בחכמתו יתברך רשם בתורה שבכתב כל תורה שבעל פה שאמר למשה, אבל לא הודיע למשה כל מה שנתן לו בעל פה היכן הוא רמוז בתורה שבכתב וזו היא עבודת בני ישראל עמלי תורה ללבש ההלכות שנאמרו למשה בסיני והסודות והדרשות כלן יתנו להם מקום בתורה שבכתב.

ד. וראה בהמשך המדרש תנחומא שכתב דברים נפלאים על תורה שבעל פה: אור גדול, אור שנברא ביום ראשון, שגזזו הקב"ה לעמלי תורה שבעל-פה ביום ובלילה, שבזכותן העולם עומד, שנאמר כה אמר ה' אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמתי, איזהו ברית שנוהג ביום ובלילה, זו תלמוד. וכן הוא אומר כה אמר ה' אם תפרו את בריתי היום ואת בריתי הלילה גם בריתי תופר את דוד עבדי וגו'. ואומר, כי אם בתורת ה' חפצו ובתורתו יהגה יומם ולילה.

ה. ה' יתברך.

צנועה טובה עשה לי שכל מקום שאתה חולך קיטון אחד עשה לי שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי, הי"ת הופך להיות ממוכר כביכול גם לקונה שהרי נמצא הוא בקיטון.

נצחוני בני

ננסה להשיב בס"ד ע"פ המובא בבא מציעא (נט:) בדין תנורו של עכנאי באותו היום השיב רבי אליעזר כל תשובות שבעולם ולא קיבלו הימנו וכו' חזר ואמר להם: אם הלכה כמותי – מן השמים יוכיחו. יצאתה בת קול ואמרה: מה לכם אצל רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על רגליו ואמר: לא בשמים היא. וכו' אמר רבי ירמיה: שכבר נתנה תורה מחר סיני, אין אנו משגיחין בבת קול, שכבר כתבת בהר סיני בתורה, אחרי רבים להטת. ע"כ

ויקשה לנו הא דאיתא בעירובין (יג.) שלש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל, הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו. יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלוקים חיים הן והלכה כבית הלל, ולכאורה סוגיא זו סותר את מ"ש.

בבא מציעא הנ"ל שאין משגיחין בבת קול, לכאורה זה סתירה.

התוס' (יבמות יד.) מקשה ומתריץ דבת קול של רבי אליעזר לא יצאה אלא לכבודו, שנאמר: מן השמים יוכיחו. הינו שכן פוסקים לפי בת קול אך פה לא יצאה ההלכה אלא משום כבודו של רבי אליעזר שכביכול דרש וקיבל דרצון יראיו יעשה, אך במחלוקת בית הלל ובית שמאי ששם כן התערבה בת הקול מאחר וזה אחד מול אחד, משא"כ במחלוקת רבי אליעזר וחכמים, כאן יש רוב מוצק, והתורה קבעה אחרי רבים וכו', ומכאן השוני.

ו. בדיני טומאה וטהרה קיים הכלל כל כלי שלם מקבל טומאה, לעומת זאת בשברי כלים אינם מקבלים טומאה, וכאן נחלקו התנאים לגבי תנור חוליות ומילאו חול בין החוליות ואח"כ חיברו, לדעת רבי אליעזר אין לתנור דין של כלי שלם ואינו טמא, לדעת חכמים תנור זה דינו כשאר התנורים ומקבל טומאה. ומדוע מוגדר כתנור של עכנאי היינו נחש, שכ"כ הרבה דינים נפסקו בצורה עגולה, זה מטמא וזה מטהר.

ז. וראה בדרשות הר"ן (דרוש יא) שדקדק בנקודה שהללו מטהרין והללו מטמאים וכו', יש לזכור שהכל ניתן ממש מפי הגבורה, וז"ל: שה' יתברך מסר הכרעת אלה כולם לחכמי הדור, וצונו שנמשך אחריהם, ונמצא שמה שסיכמו הם בדבר מהדברים, הוא מה שנצטוו משה מפי הגבורה. וגם כן נאמין, שאם הסכימו הפך האמת, ונדע זה על ידי בת קול או נביא, אין ראוי שנסור מהסכמת

אמנם הי"ת פסק שהלכה כרבי אליעזר אך לא התערב ואף נתן לבניו לנצחו, כמו שמובא בהמשך הגמ' אשכחיה רבי נתן לאליהו, אמר ליה: מאי עבד קודשא בריך הוא בההיא שעתא, – אמר ליה: קא חיך ואמר **נצחוני בני, נצחוני בני**.

כאן מתגלה הי"ת כביכול **כאב** כמובא במשל למלך שהיה לו בת יחידה, בא אחד מן המלכים ונמלה וכו' שאדור אצלכם שאיני יכול להניח את בתי, הי"ת נתן לחכמים הכח לפסוק את ההלכה למרות שלכאורה ההלכה כרבי אליעזר, כמשל הבת, ואחד מן המלכים הם החכמים, בטבע העולם האב מצדד בבתו אך כשרואה שהשלוש מופר מעדיף להניח זאת באומרו נצחוני, כמעין נצחון של השלוש למען בת המלך.

יוצא אפוא, דהתורה מכורה לישראל כאדם שמוכר חפץ לחבירו (והחפץ לא נשאר אצל המוכר), שהרי התורה נמסרה לישראל ואין הקב"ה כביכול מתערב במעשה חכמים אלא קבע מסמרות בתורה הם בנייני אב ומוזה ילמדו ויפסקו, משה רבנו¹ קיבל תורה מסיני ומסרה לכל החכמים, והכרעה נפסקת על פיהם, אך פה במשל ביקש הי"ת שיעשו לו קיטון², חדר 'צדדי' שייחשב בלתי לה' לבדו, ומחדר זה ישגה בעד ישראל, **הנה זה עומד אחר בותלנו** (שיר השירים ב, ט) פרש"י סבורה הייתי ליישב עגונה עוד ימים רבים והנה הוא הודיע שהיה עומד ומציץ מן חלונות השמים את העשוי לי, ע"כ. וכאשר רואה הי"ת מתוך אותו קיטון את התנהגות 'החתן', משנה הוא וכדברי שלמה המלך בשיר השירים (א, ב) **ישקני מנשיקות פיהו**, עומד אחרי הדלת והמזוזה, והיא מרגשת בו ע"י שמניו הטובים המריחים ריח טוב, והיא אומרת מי יתן יקרב אלי פנים אל פנים וישקני נשיקות אהבה, הן דודיך ואהבתך טובים לי מיין ותענוג שיש לי בבית המלך.

החכמים. וזה הוא ענין ר' אליעזר הגדול עם החכמים כמוזכר בפרק הזהב.

ח. עיין בריטב"א (עירובין דף יג.) כשעלה משה למרום לקבל תורה, הראו לו על כל דבר ודבר מ"ט פנים לאיסור ומ"ט פנים להיתר, ושאל להקב"ה על זה, ואמר שיהא זה מסור לחכמי ישראל שבכל דור ודור ותהיה הכרעה כמותם.

ט. קיטון הוא חדר קטן וצדדי, ובשונה מקיתון שהוא כלי וכלשון המשנה בסוכה (פ"ב מ"ט) משלו משל למה הדבר דומה, לעבד שבא למזוג כוס לרבו, ושפך לו קיתון על פניו. פירש הרע"ב כלומר אי אפשרי בשמושך. אף כאן גשמים הללו מראין שאין הקב"ה מקבל מעשיהם ברצון.

י. ע"פ הפסוק בשמות זבח לאלוקים יחרם בלתי לה' לבדו (כב, יט).

אימתי זוכה האדם לנשיקת הקב"ה על פיו, משיב המדרש ואומר: **היושב ושונה**, הקב"ה יושב ושונה כנגדו. שתי המילים **יושב ושונה** מבטאות תנאי מוקדם, כלומר, עמלה של תורה. בלא יגיעה ועמל אין הקב"ה יושב ושונה כנגדו, כמוכא במגילה (ו:): א"ר יצחק אם יאמר לך אדם לא יגעתי ומצאתי אל תאמין. קיום מתן תורה בפועל מאת הבורא לכל יחיד הלומד תורה, מוצא את ביטוי בדברי הפסוק כי ה' יתן חוכמה מפיו דעת ותבונה (משלי ב), נתן לא נאמר כאן, כי אם יתן, שהוא לשון הווה ועתיד. ללמדנו שבכל זמן שאדם עוסק בתורה נותן לו הקב"ה חכמה, וזה מה שנרמז בנשיקה וכו'.

יוצא אפוא כשהלילה עם ישראל יוצא מן המסלול נוצרת בעלות חזרת, (ממוכר לקונה שוב"א) שהתנאים לא מולאו, אז התנאים פוקעים וחוזרים שהי"ת הופך כביכול לאיש וכלשון הזהב של רבי ישראל נאג'רה זי"ע ב'כתובה': שרפים ואופנים נמש ופרשיו ורכבו, ובין שדי אילת אהבים שם מסבו, ביום התונתו וביום שמחת לבו, רעייתי יוני בואי איתי לדביר ואולם כי למענך אעזוב כל המוני מעלה וחילם, וארשתיך לי לעולם וגו' ימים רבים תהיי לי ואני אלך לגואל וגו' כי אהיה עמך למסור ולמחסה ולמכסה והוכן בחדס כסא. ע"כ.

יוצא מדברי הכתובה שהי"ת משמש לא רק כאב במשל למלך שהיה לו בת יחידה, אלא גם כאיש כביכול לעם ישראל, ועם ישראל זכה שהתורה נתקבל ביחד עם יוצרו הי"ת, ומכאן מובן הפסוק ויקחו לי תרומה, לי לשמי, גם תורה וגם יוצרה, שנמכרים אך בסוף יש קונה, הוא הי"ת, וראה סיפא המדרש עשו לי שאדור בתוכו שנאמר ועשו לי מקדש, אמנם מוגבל"י אך כל כך מצפים אנו למשכן ה'.

יא. כלשון התוכחה (דברים כח, סח) והתמכרתם שם לאיביך לעבדים ולשפחות ואין קנה אתם פירש"י מבקשים להיות נמכרים להם לעבדים ולשפחות, ואין קנה - כי יגזרו עליך הרג וכליון.

יב. אולי נראה להוסיף עוד נקודה, האף אמנם ללא קשר ישיר, איך יש בו לקשור את הראיון, בהמשך הפרשה על הפסוק ועשו ארון עצי שטים (כה, י), דורשת הגמ' עירובין (ג:): ומה תלמוד לומר קח לך כביכול משלך אני רוצה יותר משלהם אבא חנן אמר משום ר' אלעזר כתוב אחד אומר (דברים י, א) ועשית לך ארון עץ וכתוב אחד אומר (שמות שם) ועשו ארון עצי שטים הא כיצד כאן בזמן שישראל עושים רצונו של מקום כאן בזמן שאין עושים רצונו של מקום.

הי"ת כשהוא משמש כאב זה כשעושים רצונו של מקום, אך אם חלילה איננו מתנהגים ככאלו, ולא עושים רצונו, נראה שהי"ת כביכול בא עמנו ולא מניח לנו להיות לבד ומצטופף בקישון לנסות לתקן אותנו, ודו"ק.

מי שטרה

ועצי שטים (כה, ו)

ופרש"י ומאין היו להם במדבר פירש רבי תנחומא יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים. ע"כ.

וידועים דברי המדרש (שמו"ר פרשה לג), א"ר טביומי בשעה שהגיע זמנו של יעקב אבינו ליפטר מן העולם קרא לבניו אמר להם היו יודעין שהקב"ה עתיד לומר לבנים לעשות משכן אלא יהיו כל צרכיו מוכנים בידכם שנאמר והיה אלוקים עמכם^ד (בראשית מח, כא), וכי תעלה על דעתך כשהיה יעקב אבינו חי לא היה הקב"ה עם בניו, אלא כך אמר להם עתיד הוא לומר לכם, **ועשו לי מקדש** והוא יורד ומשרה שכינתו בתוכם שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, ויש מהם שהתקינו עצמן לדברים ויש מהן ששכחו וכשבא משה ועשו המשכן יש מהם שהביאו מעצמן ויש מהם שלא הביאו אלא ממה שהיה מונח בידו שכן הוא אומר כל איש אשר נמצא אתו תכלת וארגמן, ואומר כל אשר נמצא אתו עצי שטים.

ועוד בתנחומא למה קורא אותם **עצי שטים**, כדי לרפאות מה שעתידין לעשות בשטים שנאמר וישב ישראל בשטים (במדבר כה, א) ולא תאמר בארון שעשה משה אלא אפילו כל ארון שישראל עושין צריכין ליתן לו ארז של שטה בו.

וכאן צריכים להקשות הרי הטרחה שעשה יעקב אבינו, לכאורה מיותרת, דהרי לפי שיטת רש"י בריש כי תשא, דחמא העגל קדם לעשיית המשכן, דהרי עד זמן זה לא חמאו אבותינו בחמא העגל ולא היו זקוקים למשכן וכליו, עד זמן זה ה' יתברך היה בתוך בני ישראל^ט, ולכאורה לא היה צריך משכן וכליו, ובית מקדש בעתיד ולא

יג. וקשה תורתנו אומרת שטים, ורש"י מפרש ארזים, האברבנאל כתב לחדש ועצי שטים הוא מין ממני הארזים והם עבים וקלים מאד.

יד. רבנו אור החיים הק' פירש את כוונת יעקב אבינו שלא יחשבו כי במות יעקב תסתלק השכינה מביניהם אלא אפילו ימות יהיה אלוקים עמהם.

טו. המשכן וכל כליו לא היה צריכים מלכתחלה להיות שהרי צוה ה' וכן תעשו שכל אחד יבנה לו מקדש בחדרי לבבו, כי יכין א"ע להיות מקדש לה' ומעון לשכינת עוזו. כמ"ש ה' לדוד (ש"ב ז) והגיד לך ה' כי בית יעשה לך ה', ר"ל שאתה בעצמך תהיה בית לה' כי דוד היה רגל רביעי שבמרכבה, ובאופן זה כן תעשו לדורות שכ"א יבנה מקדש בחדרי לבבו ויכין מזבח להעלות כל

חורבנות, וראיה לדבר מדברי התנחומא (צו סי' יד) כשהקב"ה מראה ליחזקאל את צורת הבית מה הוא אומר: **הגדתי את בית ישראל את הבית ויכלמו מעונותיהם ומדדו את תכנית (יחזקאל מג, י).** אמר יחזקאל לפני הקב"ה: רבש"ע, עד עכשיו אנו נתונים בגולה בארץ שונאינו ואתה אומר לי לילך ולהודיע לישראל צורת הבית, וכתוב אותו לעיניהם וישמרו את כל צורותיו ואת כל חוקותיו, וכי יכולין הן לעשות, הניח להם עד שיעלו מן הגולה ואח"כ אני חולך ואומר להם, א"ל הקב"ה ליחזקאל, ובשביל שבני נתונים בגולה יהא בנין ביתי במל, א"ל הקב"ה: גדול קרייתו בתורה כבנינה, לך אמור להם ויתעסקו לקרות צורת הבית בתורה, **ובשכר קרייתו שיתעסקו לקרות בה אני מעלה עליהם כאלו הם עוסקין בבנין הבית.**

חזקיה המלך

נקדים ונבאר שעל האדם מוטל לקיים את המצוות ולא לעסוק בנבואות ודברים שמיימיים, ודברי ישעיהו לחזקיה המלך יוכיח כמובא בנביא ישעיהו (לה, א) חלה חזקיהו ונמטה למות ויבוא אליו ישעיהו בן אמוץ הנביא, ויאמר אליו כה אמר ה' צו לביתך כי מת אתה ולא תחיה. ובהמשך חזקיהו הסב פניו אל הקיר והתפלל לה', וכאן משיבו ה' לתפלתו באמצעות הנביא, הלוך ואמרת אל חזקיהו כה אמר ה' אלוקי דוד אביך שמעתי את תפלתך ראיתי את דמעתך הנני יוסף על ימך חמש עשרה שנה (שם, ה).

ומפשט הפסוקים איננו יכולים להבין את המופת הגדול והנורא שארע לחזקיה המלך, שהרי היה בגדר חולה שכיב מרע, עד אשר צווה ע"י הנביא למסור

חלקי נפשו לה', עד שימסור נפשו לכבודו בכל עת כמ"ש אברהם ואנכי (ע"כ מפירוש המלבי"ם לפסוק ועשו לי מקדש).

טז. המלבי"ם פרש שתגד להם את בית ישראל את הבית, שבית ישראל המה הם הבית, והבית תלוי בהם, וכל עניני תכנית הבית הם מורים על הנהגת העם עפ"י התורה וחקותיה, ובזה יכלמו מעונותיהם, ומדדו את תכנית, לכוון מדות הנפש כפי מדות הבית. ע"כ יוצא גם מפירוש המלבי"ם שהענין בנין הבית הוא רוחני טפי ולא שבונים בימ"ק למלט שם עוונותיהם. ראה לשון הכלבו: ואם כן אוי להם למדברים דברים בטלים או שחוק בשעת התפילה ומונעין בניהם מחיי העולם הבא, כי יש לנו לעשות ק"ו בעצמינו מן העכו"ם כל שכן אנו שעומדין לפני ממ"ה הקדוש ב"ה, כי ראינו בעוננו כמה בתי כנסיות שנחרבו על שנהגו בהם קלות ראש ונהפכו להיות בתי ע"ז ועליהם אמר הנביא (ירמיה ז, יא) המערת פוצים היה הבית הזה, על כן כל אחד ואחד יתן אל לבו להיות ירא וחרד מפני בוראו, ולא ידבר בשעה שהחזן מתפלל שמנה עשרה.

לו שימסור צוואה, ומיד חזקיה המלך משנה פניו ומתפלל לקיר ואכן ישועה קרובה לבוא, הדבר אינו ברור לנו עד לפירוש חז"ל כמובא במסכת ברכות (י) ונצטט מדברי רז"ל את המשך המעשה, חזקיה המלך מבקש מישעיהו שיתן לו את בתו לאשה, שהרי אפשר שיגרום צירוף זכויותינו, ויצאו ממנו בנים מעולים. אך ישעיהו מסרב תחלה באומרו שכבר נגזרה עליו גזרה שימות, ומה תועיל בתי אם אתן לך. השיבו חזקיה המלך בן אמוץ, כלה נבואתך – וצא, תמה הנבואה ומכאן אתה צריך לשמוע להוראתי, שכך מקובלני מבית אבי אבא, דוד המלך, שאפילו חרב חדה מונחת על צוארו של אדם, אל ימנע עצמו מן הרחמים, לבסוף נתן ישעיהו הנביא את בתו לחזקיהו, ונולדו לחזקיהו שני בנים, מנשה ורבשקה, וידוע איך מת רבשקה וכו', וסיפור מנשה וכו' חזקיהו המלך קרא על עצמו (ועל בניו) וכלי כליו רעים (ישעיה לב, ז) פירש הרד"ק דהכילי שמהשבתו רעה אבל אינו כמו הנבל, כי הנבל יעשה מעשה הרעה, אבל הכילי אינו רע כל כך שיעשה מעשה אבל חושב ומדבר רע, ופירוש כליו רעים מדותיו, ואומר כמו שהוא צר עין ודעת חסרה ורעה – כן כליו רעים וחסרים, וכשימכור ימכור במדה חסרה.

יוצא אפוא לשיטת חזקיהו שלא נשא אשה בתחלה על מנת שלא להביא ילדים רשעים לעולם, לכאורה בתחלה צדק, שהרי בניו היו רשעים^{יז}, והחמש עשרה שנה לא הועילו כלל, אך ישעיהו בחכמתו למרות התנגדותו בסוף, שתפקיד האדם בעולם לא לעסוק בנסתרות כי אם בנגלות, באומרו: בהדי כבשי דרחמנא למה לך מאי דמפקדת איבעי לך למעבד ומה דניחא קמיה קודשא בריך (ברכות י) אומר ישעיה הנביא לחזקיהו המלך למה לך להיכנס לכבשוננו של מקום, מה שצוית עשה, ומה שרוצה הקב"ה לעשות הוא יעשה.

יז. רבשקה כבר מת על ידי אביו, לענין מנשה קיימת מחלוקת ענפה בחז"ל, האם יש לו חלק לעולם הבא, כמובא בנביא יען אשר עשה מנשה מלך יהודה התעבות האלה הרע מכל אשר עשו האמרי אשר לפניו (מלכים-ב כא, יא): וראה במשנה סנהדרין (פ"י מ"ב) שמנשה הוא משלשת המלכים שאין להם חלק לעולם הבא.

לשיטת הירושלמי (נא, ב) שכן התקבלה תשובת מנשה, למרות שמלאכי השרת לא הסכימו והיו מסתמין את החלונות שלא תעלה תפילתו של מנשה לפני הקב"ה והיו מלאכי השרת אומרים לפני הקב"ה רבונו של עולם אדם שעבד ע"ז והעמיד צלם בהיכל אתה מקבלו בתשובה אמר להן אם איני מקבלו בתשובה הרי אני נועל את הדלת בפני כל בעלי תשובה.

מה עשה לו הקב"ה חתר לו חתירה מתחת כסא הכבוד שלו ושמע תחינתו הדא היא דכתיב ויתפלל אליו ויעתר לו וישמע תחינתו וישיבהו. א"ר לעזר בי רבי שמעון בערבייא צווחין לחתרתה עתרתה.

נחזור לדברי המדרש שהובא בתחלה יעקב אבינו צפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לבנות משכן במדבר והביא ארזים למצרים ונטעם וצוה לבניו ליטלם עמהם כשיצאו ממצרים. יעקב אבינו על אף שצפה ברוח קודשו את מה שיארע לישראל פועל בדיוק כפי שאב עושה ודואג לבניו, אינו עוסק בחשבונות שיתכן ולא יהיו זקוקים כלל לעצי שמים אלא יזכו שהמקדש יהיה בתוכם, בבחינת **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** ולא בתוכו, כפירוש רש"י לי, לשמו, היינו לשמה בלבד, גם אם דבר לא נראה לאדם, עליו לקיים את ציווי הבורא באשר הוא שם. ודו"ק.

כמוכן חטאם בשמים, לקו בשמים ומתרפאין בשמים"ה. חטאו בשמים שנאמר וישב ישראל בשמים"ז, לקו בשמים שנאמר ויהיו המתים במגפה (במדבר כה, ט) ומתרפאין בשמים שנאמר עצי שמים. ע"כ, יוצא אפוא אותם שחושבים שעצי שמים כמגפה דווקא מוננו באה הישועה.

נאמר במדרש תהלים (קכו) **שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים**. א"ר יוחנן כל ימיו של אותו צדיק [חוני המעגל] היה מצטער על מקרא זה, מי איכא דניים שבעים שנין בחלמא, יומא חד הוא קא אזיל באורחא חזא ההוא

יח. נ"ב -ידועים דברי האברבנאל שכל מוצרי היסוד לבניין המשכן באו מהעמים מכל הסביבות אל מחנה ישראל למכור כל מיני סחורות, ומשם קנו שמן למאור והבשמים ושמן למשחה ולקטורת, כי אין לחשוב שהוציאו כל זה ממצרים. ומשם קנו גם כן עצי שטים, עכ"ל, ולכאורה שיטת האברבנאל סותרת לכאורה את דברי המדרש. דברי המדרש שעצי שטים/ארזים שנטע לצורך המשכן, ואם כן כיצד שיטת האברבנאל לא תסתור למדרש, נראה לענ"ד שהמדרש דן בסמליות בשמים, חטאו ולקו בשמים, ובבנין המשכן מתרפאין בשמים. ודו"ק.

יט. רבנו בחיי על התורה: ובמדבר היו יערים גדולים, שגדלים שם אותם עצים הקרויים עצי שטים כדכתיב וישב ישראל בשטים (במדבר כה א) ועל שם היער נקרא שם המקום. וכתיב אתן במדבר ארז שטה (ישעיה מא, יט), ואותו עץ היה קל ביותר וחלק ונאה.

כ. ראה משנה ר"ה (פ"ג מ"ח) כיוצא בדבר אתה אומר (במדבר כא ח): עשה לך שרף ושים אתו על נס, והיה כל הנשוק וראה אתו וחי. וכי נחש ממית, או נחש מחיה, אלא, בזמן שישאל מסתכלין כלפי מעלה ומשעבדין את לבם לאביהן שבשמים, היו מתרפאים; ואם לאו, היו נימוקים. ועוד במדרש, ומטף אשר הכית בו את היאור קח בידך (יז, ח) אמר לפניו ריבונו של עולם, מטה זה של פורענות הוא, הוא הבאיש המים במצרים והוא הביא עשר מכות על המצרים, א"ל הקב"ה: אין מדתי כמות בשר ודם שהוא מכה באיזמל ומרפא ברטיה; אבל אני, במה שאני מכה, בו אני מרפא. לכן נאמר: ומטף אשר הכית בו את היאור קח בידך, כדי שידעו הכל שהוא של ברכה.

גברא דהוה קא נטע חרובא, אמר ליה מכדי חרוב עד כמה שנין טעין, א"ל: עד שבעין שנין, אמר לו פשיטא לך דהיית שבעין שנין, אמר ליה ואנא עלמא חריבא אשכחית כי היכי דשתלו לי אבהתי אנא נמי אשתיל לבני ע"כ. שאר המעשה בחוני המעגל ידוע לבל, כעין אמירת חז"ל^א מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת וכו', ובפרשתנו מצינו מירחה יתירה מצד יעקב אבינו ע"ה, בפסוק ה' ועצי שמים, ואותה טרחה זכו ישראל לקבלה ביציאת מצרים.

א. המקור הוא בגמ' ע"ז (ג.) אומרים העובדי כוכבים לפני הקב"ה רבש"ע ישראל שקיבלוה היכן קיימוה וכו' רבש"ע תנה לנו מראש ונעשנה אמר להן הקב"ה שוטים שבעולם מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת, מי שלא טרח בערב שבת, מדיכן יאכל בשבת

פרשת תצוה

מאירים את העולם

יערוך אותו אהרן (כה, א)

ובתנחומא אמר רבי מאיר: אמר הקב"ה חביב עלי נרות שאהרן מדליק, מן המאורות שקבעתי בשמים, למה, שבשעה שהקריבו הנשיאים חנוכה המזבח, לא הקריב שבט לוי, היה אהרן נפשו עגומה, אמר: כל הנשיאים הקריבו בחנוכה המזבח, ואני לא היה לי חלק בקרבנות. אמר לי הקב"ה: חייך, כל השבטים הקריבו חנוכה אחת, ואתה לעצמך תעשה חנוכה מחוץ לפרכת העדות באהל מועד שנאמר: יערוך אותו אהרן ובניו, זה שאמר הכתוב תאות ענוים שמעת ה' (תהלים י, יז), לכך אמר הקב"ה למשה, ואתה תצוה וכתוב יערוך אותו אהרן ובניו, אמר הקב"ה למשה: צו את בני ישראל מביאין שמן זית כדי שיהא אהרן מדליק לפני.

הי"ת משווה את הנרות שהדליק אהרן הכהן לבין המאורות שקבועים בשמים, השמש והירח שנאמר עליהם בתפלת שבת קודש ב'אל אדון: טובים מאורות שברא אלוקינו, וקצת קשה לנו להשוות בין נרות לבין המאורות, המאורות מאירים את כל העולם בין ביום ובין בלילה, משא"כ נר שטוב הוא

א. לשון האור החיים הק' להודיע שבחו של אהרן, כי מה שעשה אהרן לא עשאו לצד המעלה והכבוד אשר האמיר אותו ה' אלא לצד עשות מצות ה', על דרך אומרו לעשות רצונך אלוקי חפצתי (תהלים מ).

ב. המצודות דוד דקדק טובא בלשון תאות ענוים, הלא מעולם שמעת למלאות תאות ענוים לכן גם עתה כשלבם נכון להתפלל בכוונת הלב שמע אליהם ומלא תאותם. ע"כ, יוצא שהתאווה של אהרן הכהן לזכות להיות שותף כאחיו בני ישראל בחנוכה המזבח, האף אמנם לא זכה כמותם אך הזכות נשמרה בעבורו לעתיד לבוא, וראה ברמב"ן שכתב טעם ויעש כן אהרן - לומר שהוא היה המדליק אותן כל ימיו. ואף על פי שהמצווה כשרה בבניו כמו שנאמר יערוך אותו אהרן ובניו, אבל היה הוא מזדרז במצוה הגדולה הזאת הרומזת לדבר עליון וסוד נשגב.

ג. וכן מנהג בני אשכנז לשורר בקול נעים ויחדיו בסוף ברכת הלבנה: טובים מאורות שברא אלוקינו, יצרם בדעת בבינה ובהשכל וכו' קרא לשמש ויזרח אור, ראה והתקין צורת הלבנה. מטעם הפשוט שלא יחשדו בנו הגוים שאנו מתפלל לירח וכו' לכן שרים טובים מאורות שברא אלוקינו, הירח הוא נברא ויש בורא עולם, ולהדגיש זאת שוררו זאת להוציא מלב העכו"ם. ודו"ק.

ד. ראה מלבי"ם שכתב לחלק באומרו: ויחד את המאור הגדול לממשלת היום - השמש שולט ופועל

למקומו ובזמנו, דשרגא במיהרא למאי מהניא (חולין ס:), ואם כן, מה ענין להשוות בין נר שהדליק אהרן לבין המאורות.

כאמור בחולין (שם) מובאת סתירת באותה פסוק, אומרת התוה"ק: ויעש אלוקים את שני המאורות הגדולים (בראשית א, טז), ואילו בהמשך הפסוק נאמר את המאור הגדול ואת המאור הקטן (שם), בתחלה אמרת שני מאורות גדולים, וכי כיצד אחד מהם נעשה קטן, אלא כך היה המעשה בזמן בריאת העולם, שהי"ת ברא את השמש והירח גדולים, וכאן העיזה הלבנה ומענה לפני הבורא יתברך וכי אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד, היינו צריך שיהיה סדר של דרגות, וכאן השיבה ה' לבי ומעמי את עצמך.

והלבנה התעקשה לפני הבורא, שהרי בגלל מה ששאלתי גרם לי למיעומו, פייסה ה' לבי ומשול ביום ובלילה, שתאירי לא רק בלילה אלא גם ביום, כשהשמש מאירה. וכאן קושיית נר בצהרים מה מועיל, והצדק עומה, מה עושים עם לבנה בזמן שיה אור בעולם שמגיע מהשמש, ופה אומרת הגמ' שפייסה שבא מנו עם ישראל את הימים והשנים ובכך מראים ללבנה את חשיבותה, ועוד הלבנה זכתה שממנה ישאבו את מידת הענווה בכך שמכנים את הצדיקים יעקב הקטן, שמואל הקטן, דוד הקטן.

פעולות רבות ביום ביסוד האש ובאור ובצמיחת הפירות היבשים, והמאור הקטן שולט ופועל פעולות בלילה במעינות ונהרות ובפירות הלחים כמו שנאמר ממגד תבואות שמש וממגד גרש ירחים (דברים לז, יד). ע"כ, יוצא שקיימת חלוקה בין השמש לבין הירח.

ה. יש שדורשים לגנאי כלפי הלבנה ויש שדורשים לשבח, ואנן נדרוש לשבח ומכאן יסוד חשוב בענווה, גדלות של אדם נמדדת דוקא כשהוא ממעיט את עצמו, אומרת הלבנה להי"ת לא יתכן שני מלכים בכתר אחד, משיב לה ה': לבי והמעטי עצמך, מי שמחפש את הענווה זוכה, ואכן תזכה הלבנה שיהיה אור הלבנה כאור החמה (ישעיהו ל כו). וגם אפשר לומר דברי שבח על החמה עצמה שהיא לא הוסיפה מדיליה מאומה עמדה ושתקה, בבחינת גם אויל מחריש חכם יחשב (משלי יז, כח) ודו"ק.

ו. וקשה על אודות החלוקה שחילקה התורה בין עשו לבין יעקב, ותקח רבקה את בגדי עשו בנה הגדול וכו' ותלבש את יעקב בנה הקטן, וכאן צריכים לשאול מדוע כונה יעקב כקטן, שהרי אמו רצתה להגדילו מול עשו על מנת שיטול הברכה, בפירוש צרור המור כתב לחדש וז"ל: להודיענו הנס הגדול שנעשה עמו שהיו הבגדים של עשיו בנה הגדול, והלבישה אותם ליעקב בנה הקטן והיו הבגדים מתקטנים מעצמם ונעשים כמידת יעקב כאילו נעשו בשבילו, וזה כעניין שנאמר אצל שאול שהיה ארוך משכמו ומעלה ונעשו לדוד כמידתו כאילו היו שלו כמו שפי' רש"י (שמואל א יז, לח), בשמואל נזכר שהמעיל גדול איתו ביחד.

יוצא אפוא לדרש שהבאנו לעיל שאף אהרן היה בבחינת קטן, שהמעיט עצמו והפך לסמל הענוה כאמור במדרש, ועוד, אהרן הכהן לא קינא לאחיו משה רבנו כשמונה למנהיג על ישראל, אמנם חשש במאד ונמנע במפגיע מלקבל עליו המלכות, ולכן הי"ת השיבו: וגם הנה הוא יצא לקראתך וראך ושמוח בלבוב (שמות ד, יד) לא כשאתה סבור שיהא מקפיד עליך שאתה עולה לגדולה (רש"י). ורבנו אור החיים חק' הוסיף עוד נקודה בשבח אהרן וענותנותו שכן הראוי היה לו להקפיד על היותו הוא לפה ואחיו הקטן יגדל ממנו ואמר כי מלבד שלא יקפיד על הדבר אלא וגם וגו' ושמוח. ובאמצעות דברים אלו יגיד כי הגם שהוא עניו דבר ידבר והגם שהיה כבד פה וכמו שפי' שהענוה לא תגרום הרחקת עשות רצון המלך. ואמר ושמוח בלבו לומר הגם שלא יראך שמוחה לפניו הוא ברוך הוא העד שישמוח בלבו. ע"כ.

אם כן, אהרן זכה לכל מה שזכה דוקא בזכות הענוה המיוחדת שלו, ואם כן מדוע להשוות את המנורה למאורות כאמור בדברי המדרש לעיל **שחביב עלי נרות שאהרן מדליק, מן המאורות שקבעתי בשמים.**

ז. בירושלמי (סוטה פ"ט) מובא דרש בשם שמואל הקטן שגזר תענית על עצירת גשמים וירדו להם גשמים קודם הנץ החמה של יום התענית. סבורין העם לומר שבחו של צבור הוא (שירדו הגשמים עוד לפני התענית). אמר להם: אמשול לכם משל. למה הדבר דומה, לעבד שמבקש פרס מרבו. אמר להם, תנו לו ואל אשמע קולו.

שוב גזר שמואל הקטן תענית, וירדו להם גשמים לאחר שקיעת החמה. כסבורין העם לומר שבחו של צבור הוא וכו' אמר להם: דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, ואמר להם המתינו לו עד שיתמקמק ויצטער, ואח"כ תנו לו. ולשמואל הקטן, שבחו של צבור היכי דמי. אמר משיב הרוח ונשב זיקא אמר מוריד הגשם ואתא מיטרא (תענית כה:).

כשנכנסו זקנים לעלייה ביבנה, יצאה בת קול ואמרה להם יש ביניכם אחד ראוי לרוח הקדש אלא שאין הדור כדאי. ונתנו עיניהם בשמואל הקטן. וכשמת היו אומרים עליו הוי עניו חסיד תלמיד של הלל הזקן. ובשעת מיתתו אמר: שמעון ושמעאל לחרבא, ושאר כל עמא לביזה, ועקץ סגיאין יהויין.

ח. ודוד הוא הקטן (שמואל-א יז, יד). וראה בחולין (פט). שדוד המלך הושווה לאברהם אבינו ומשה ואהרן, הגמ' דורשת הפסוק לא מרבכם מכל העמים חשק ה' בכם (דברים ז, ז) וגו' אמר להם הקב"ה לישראל חושקני בכם שאפילו בשעה שאני משפיע לכם גדולה אתם ממעטין עצמכם לפני נתתי גדולה לאברהם אמר לפני ואנכי עפר ואפר (בראשית יח, כז), למשה ואהרן אמר ונחננו מה (שמות טז, ז), לדוד אמר ואנכי תולעת (תהלים כב, ז).

ט. וראה ברבנו בחיי דכתב ג"כ לא היו מתקנאים במעלתם זה על זה זהו שאמר הכתוב (תהלים קלג) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד, ושמוח בפיו לא נאמר אלא בלבו אר"ש בן יוחאי הלב ששמוח בגדולת אחיו ילבש אורים ותומים שנאמר והיו על לב אהרן.

המנורה טהורה

מובא בגמ' סנהדרין (לז): על דרש הפסוק **וירח את ריח בגדיו** (בראשית כז, כז), רבי זירא אמר: מהבא, וירח את ריח בגדיו, אל תקרי' בגדיו אלא **בוגדיו**, ובמדרשי רז"ל (ילקוט'ש קטו) כגון **יוסף משיטא** ויקום איש צרורות. יוסף משיטא, בשעה שבקשו שונאים ליכנס להר הבית, אמרו: יכנס מהם ובהם תחילה. אמרין ליה: עול, ומה דאת מפיק דידך הוא. נכנס והוציא **מנורה של זהב**. אמרו ליה: אין דרכו של הדיוט להשתמש בו; אלא עול זמן תניינות, ומה דאת מפיק דידך הוא; ולא קבל עליו. נתנו לו מכס שלש שנים, ולא קבל עליו; אמר: לא די שהכעסתי לאלוקי פעם אחת, אכעיסנו פעם שניה. ומה עשו לו, נתנוהו בחמור של חרשים והיו מנסרים בו, והיה צוח: ווי דאכעסתי לבריי.

ויש לשאול מה גרם ליוסף משיטא לשנות דרכו ומעשיו מן הקצה אל הקצה, וכי בגלל שמנעו ממנו ליטול המנורה שבר את הכלים, נראה דהיא הנותנת, יוסף משיטא הגיע למצב של שפל המדרגה שרצה ליטול לעצמו את המנורה, וכעת שביקשו ליטלה ממנו (והרי היו עוד מנורות^א), ומרגע זה של ירידה לדיוטא התחתונה מבחינת היהודי, שנמל חפץ קדוש מן המקדש^ב, גרמה לו לעשות

י. ובשל"ה הק' (כללי התלמוד, יג) מובא כך: וקבלתי, כל מקום שאמרו אל תקרי, הוא משום שיש איזה קושיא המורית כן שלא לקרי כך אלא כך.

אם כן, בגדי יעקב (שנטלו מעשו) הריח יצחק אבינו והרגיש בנבואה שאל לנו לחשוך באף אחד מישראל שחלילה אם יגיעו לדרגת בוגד, עדיין לאותו בוגד יש ריח של מסירות נפש כדוגמת יוסף משיטא. ודו"ק.

יא. ראה דברי הימים-ב (ד, ו) ויעש את מנורת הזהב, עשר כמשפטם, ויתן בהיכל חמש מימין וחמש משמאל.

וראה בפירוש האבן עזרא (שמות כה, לא) שכתב והקדמונים דרשו, כי תוספת היו"ד רמז לעשרה מנורות שיעשה שלמה. והכלל, אם יש שם יו"ד היא מלה זרה.

יב. לדברי המדרש (במ"ד טו, י) ולפיכך כשחרב בית המקדש, נגנזה המנורה. וזה אחד מחמשה דברים שנגנזו: הארון והמנורה והאש ורוח הקדש והכרובים. וכשישוב הקב"ה ברחמיו ויבנה ביתו והיכלו הוא מחזירן למקומן לשמח את ירושלים, ע"כ. ואם כן אם לפי מדרש זה המנורה נגנזה כיצד באמת נטלו אותם רשעים ארורים לפי המובא בגמ' סנהדרין (לז), נראה שע"פ המובא במנחות (כט). תניא רבי יוסי ברבי יהודה אומר ארון של אש ושלחן של אש ומנורה של אש ירדו מן השמים, וראה משה ועשה כמותם, שנאמר וראה ועשה כתבניתם אשר אתה מראה בהר. הארון, השלחן והמנורה ירדו מן השמים בין אם זה בתבנית ובין אם זה החומר הגשמי (עד כמה שניתן להבין) הם נגנזו ביחד עם רוח הקודש והכרובים כדברי המדרש בהמשך, אם כן, כל מה שנטלו הרשעים זה רק העתק

תשובה בעקבות אי זכייתו במנורה, ובאמת יש לשאול עוד, מדוע דוקא המנורה, יתכן לומר שהמנורה המהורה וייחודה מאהרן הכהן שברה אותו וגרמה לו להתנער מהמציאות המדומה שחי בה והבין, וחוללה בו את המהפך הרוחני שהיה מוכן שיהרגו אותו ובלבד שלא יכעים את הבורא ית' ואכן ביסוריו ובמותו שב בתשובה שלמה".

ידוע שבגדי עשו החמודות הגיעו לו מתאוותיו שרצה את נמרוד, ונמרוד נמלם מהאדם הראשון, וכלל לא זכו שבגדים אלו יהיו בהם ריח טוב מאחר ועשו רצה בשביל ליטול בגדים אלו, ואילו נמרוד כפר בבורא יתברך"ד שנאמר הוא היה גבור ציד"י (בראשית י, ט), ובשלבשם יעקב העלו את הריח המקורי, ריח של גן עדן, שידוע שיופיו של יעקב כיופיו של האדם הראשון, שופריה דיעקב מעין שופריה

נאמן למקור ולא המקור. וכלשון הגמ' שם שירדו מעשיה ממקום טהרה, רק מעשיה ולא החומר, וכך אפשר להבין שברגע שנטלו הגוים המנורה לא נותר בה רוחניות אלא גשמיות, כלי עתיק ותו לא, שהרי קדושתו תשוב בזמן בניין בית מקדשנו ותפארתנו בקרוב, ואם כן משולב טובא בגדי עשו החמודות שחמדן מנמרוד שחמדן מאדם הראשון, כל זמן שזה בגד ללא קדושת האדם כאדם הראשון ויעקב אבינו, זה בגד כשאר הבגדים, אף גם המנורה, בזמן שהוציאה יוסף משיאת שב מיד בתשובה והבין את רום ערכה ולכן לא היה מוכן לוותר עליה עד מותו, וכשהגוים נטלו, נותרה המנורה כסכה בכרם כמלונה במקשה כעיר נצורה (ישעיהו א, ח), פירש המצודות דוד תשאר רקנית מיושביה, היינו בלא ערך כלל. ודו"ק.

יג. וידועים דברי רז"ל בירושלמי (מגילה פ"ג ה"ב): אנטונינוס עשה מנורה לבית הכנסת. שמע רבי ואמר: ברוך אלוהים אשר נתן בלבו לעשות מנורה לבית הכנסת.

יד. ובאמת יש לשאול מדוע היו צריכים נמרוד ועשו לבגדים אלו הרוחניים, נראה דאותם בגדים היו בעבור תפיסת החיות והבהמות, ולא לצורך רוחני, ובאמת קשה, מדוע אם כן עשו לא נטל בגדים אלו והיה תופס את החיה הרצויה ומכין מטעמים לאביו ומגיע בזמן לזכות בברכות, שהרי בהפקירו את בגדי האדם הראשון גרם שיעקב יטלם ויזכה אחיו הקטן בברכות יצחק. נראה להשיב בס"ד דיצחק אבינו ציוה ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי (בראשית כז, ד) ביקש יצחק מטעמים כאשר אהבתי, וכי יש ליצחק אבינו תאוות חלילה [נ"ב- ראה מדרש לעיל אודות אהרן הכהן נאמר בכתוב תאוות ענוים שמעת ה' (תהלים י, יז), אף גם כאן תאוות יצחק לציד, ודו"ק]. אלא ביקש מבנו עשו שישיג לו ציד כשר מכל הבחינות, לא רק כשרות האוכל אלא גם כשרות הציד, ובאם היה תופס החיה באמצעות אותו בגד אז זה לא ציד כי אם תפיסה בקלות, וידוע שעשו עשה הכל למען כבד את אביו, וכאן בוודאי רצה לרצות את אביו ולכן לא נטל הבגד המיוחד, והשיג בקושי רב את הציד והתעכב טובא ובכך זכה יעקב לברכות, ודו"ק.

טו. פירש"י צד דעתן של בריות בפיו והטען למרוד במקום. ציד גם נאמר אצל עשו הרשע, איש יודע ציד (כה, כז) וגם זאת פרש"י לצוד ולרמות את אביו בפיו.

דאדם הראשון (ב"ב נח.), ובזכות זה זכה הבגד"ץ לעדנה, בבחינת אחרי בלותי היתה לי עדנה.

בתהלים (קד, ב) נאמר עמה אור כשלמה נוטה שמים כיריעה, המצודת דוד פירש: מלביש את העולם באור כשלמה המעטף גוף האדם.

אותו בגד של האדם הראשון ואשתו עשה להם הי"ת כנאמר: ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור"י וילבישם (ג, כא), מובא במדרש: בתורתו של ר' מאיר מצאנו – **כותנות אור**.

ובמדרש ר' שמעון בן יהוצדק שאל לרבי שמואל בר נחמן, אמר לו: מפני ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה, מהיכן נבראת האורה, אמר לו: מלמד שנתעטף בה הקב"ה כשלמה והבהיק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו. (ב"ר ג, ד).

נחזור לדברי המדרש מודע **חביב עלי נרות שאהרן מדליק, מן המאורות שקבעתי בשמים**, אהרן הכהן ובניו וכן בכל דור ודור הכהן הגדול בעבודתו זוכים לפסוק המיוחד **כי שפתי כהן** ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב, ז), ובמדרש על הפסוק וכל אדם לא יהיה"י באהל מועד בבואו לכפר בקדש (ויקרא טז, יז), ושאלו הלא הכהן הגדול נמצא שם, וכי הוא אינו אדם, והשיבו שאכן הוא באותה שעה למעלה ממדרגת אדם, כמלאך ה' צבאות. וכדי להרגיש את מעלת המקום שהוא נמצא בו עליו ללוש בגדי כהונה, ועל ידם נראה כמלאך **מראה כהן** בצאתו מקודש הקודשים.

טז. ר' יוחנן קרי למאניה מכבדותי (שבת קג.).

יז. כדברי המדרש מהו כתנות עור, בגדי כהונה גדולה שהלבישן הקב"ה וכו' עד שלא הוקם המשכן עבודה בבכורות, לכן הלביש הקב"ה לאדם בגדי כהונה גדולה, שהיה בכורו של עולם. וכן הובא בתנחומא (ישן תולדות יב): דצריך אדם לכבד את השבת בכסותו וכו' שבתחילה כך עשה הקב"ה, שנאמר: ויעש ה' אלוקים לאדם ולאשתו כתנות עור וילבישם.

יח. רבנו בחיי כתב לחדש ע"פ יומא (ירושלמי), אפילו אותן שכתוב בהן ודמות פניהם פני אדם (יחזקאל א, י), לא יהיו באהל מועד. ומה נהדר כהן גדול במעלה הגדולה הזאת עד שאפילו חיות הקדש מפנים לו מקום לעבודתו כדי שייכנס לפני המלך ויעבדנו ביחוד, כי מלאך ה' צבאות הוא (מלאכי ב). ואותו כהן צדוקי שתקן מבחויץ והכניס מבפנים ובא מלאך וחבטו על פניו, בעזרה היה ולא היה לפני ולפנים בשעה שהוא נכנס להקטיר קטרת.

נמצאנו למדים, שכותנות העור שהלביש הקב"ה את האדם ואשתו, מטרתם לא רק להיות מעשה עור המכסה את הגוף, אלא בחינת אור המגלה את מעלת האדם ויחודו. אותם נרות הם האור, אותו בגד הוא הבוגד, אהרן הכהן זכה שהדלקתו האירה והזריחה את העולם, אותה מנורה הצילה את יוסף משיתא וכל הבוגדים בכל הדורות שגרמה להם ליכות לתשובה מלאה, ומכאן פתח לבעלי תשובה, ואל לנו להפחית מערכם, שהרי ערכם רב ורם.

ירידת הדורות

ונתת אל חשן המשפט את האורים ואת התומים (כה, ל)

פירש"י הוא כתב שם המפורש שהיה נותנו בתוך כפלי החשן שעל ידו הוא מאיר דבריו ומחמם את דבריו (יומא עג:) ובמקדש שני היה החשן, שאי אפשר לכהן גדול להיות מחוסר בגדים, אבל אותו השם לא היה בתוכו, ועל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר ושאל לו"ש במשפט האורים (במדבר כז, כא).

רש"י מביא דברי רז"ל (יומא) שבאורים ותומים היה שם מפורש שהשלים לכהן את דבריו, וכל זאת עד בימ"ק השני, שבבימ"ק השני היה רק החשן ואילו השם המפורש לא היה מחמת חסרון הבגדים, וסיכום דברי רש"י שעל שם אותו הכתב הוא קרוי משפט, שנאמר (במדבר כז, כא) ושאל לו במשפט האורים.

רש"י מבאר את ירידת הדורות בין בימ"ק הראשון לשני, ובמקדש שני היה החשן וכו', שהוא הירידה והחסרון^א, וכלשון הפייט (פיוט לתשעה באב) חסרה שכינה משכון מטה בתוך מקדש וישראל וכו'.

יט. עיין ב"ב (קכב.) ולא נתחלקה (הארץ) אלא בגורל וכו' ולא נתחלקה אלא באורים ותומים וכו' הא כיצד, אלעזר מלוכש אורים ותומים ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו. וקלפי של שבטים וקלפי של תחומין מונחין לפניו. והיה מכויין ברוח הקודש ואומר: זבולון עולה - תחום עכו עולה עמו וכו' וחוזר ומכויין ברוח הקדש ואומר נפתלי עולה ותחום גינוסר עולה עמו וכן כל שבט ושבט.

כ. ראה רמב"ם (פ"ד מהל' בית הבחירה ה"א) שכותב את ההבדלים בין בימ"ק הראשון לשני וז"ל: ואף אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקדש, ולא היו נשאלין בהן שנאמר עד עמוד כהן לאורים ותומים, ולא היו עושין אותן אלא להשלים שמנה בגדים לכהן גדול כדי שלא יהא מחוסר בגדים.

כא. עיין יומא (כא:) חמשה דברים שהיו בין מקדש ראשון למקדש שני, ואלו הן: ארון וכפורת וברובים, אש, ושכינה, ורוח הקודש, ואורים ותומים.

ובירושלמי (יומא פ"ז) מבאר את ירידת הדורות, למה נקרא שמה **אורים**, שהן מאירים לישראל, **ותומים** שהן מתמין לפניהם את הדרך – שבעת שהיו ישראל תמימים היו מכוונים להן את הדרך, שכן מצינו **שבדו** להן בגבע בנימין. ע"כ.

מדברי הירושלמי עולה שהאורים שימש כאור לפי המחנה, ואילו התומים היה בודק את אמינות ישראל, האם הם תמימים או לאו, כשהיו ישראל שלמים בעת יציאת ישראל ממצרים היו האורים מאירים והתומים מכוונים להם הדרך האם לצאת למלחמה או לאו, אך אם היו ישראל חוטאים ולא מתנהגים בדרך הנכונה, התומים היו **בודים** להכשיל את ישראל, ה' ישמור.

עם ישראל יצא ממצרים וזכו שה' הולך לפניו יומם בעמוד ענן לנחותם הדרך ולילה בעמוד אש להאיר להם ללכת יומם ולילה (יד, כב), ובמדרש אגדה שואלים כיצד היה עמוד הענן מנחה בדרך, ובכלל למה כתוב לנחתם חסר האות ה, ומתרגמים ארון הקודש הולך לפני ישראל, והענין היתה נעשה כמו אות ה (משמו של הי"ת) וכל זמן שהיא עומדת – היו ישראל חונים, וכשאות ה היתה מסתלקת היו ישראל נוסעים.

עם ישראל זכה ביציאת מצרים לנסים גדולים, ראשית עמוד הענן שהיה הולך ומנחה אותם הדרך, ומאיר להם, ואף האורים, והתומים היה מנצח להם את המלחמות, אך כ"ז כשהם הולכים בתמימות וישרות הלב, תמים תהיה עם ה' אלוֹקִיךָ (דברים יח, יג) וכלשון הזהב של רש"י התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות² ואז תהיה עמו ולחלקו.

עם ישראל היה זקוק בתחלת דרכו ביציאת מצרים להרבה אמונה, ולכן נגלה עמוד הענן, והנסים הגדולים עד לפרשתנו, משפט האורים והתומים, אך לדעת שהעתיד טומן בחובו טובה או ההפך, ותפקידנו שלא לצפות את העתיד,

כב. עיין בספרי (דברים פ"א פסוקא שמט) תומיך ואוריך לאיש חסידך – מי שעתיד ללבוש אורים ותומים. לאיש חסידך – למי שנעשו לו חסדים על ידי בניך. אשר נסיתו במסה, הרבה ניסיונות נסיתו ונמצא שלם בכל ניסיונות.

כג. עיין בנתיבות שלום (דברים ע"א קיד-ק"ח) דרגת תמים תהיה עם ה' אלוֹקִיךָ היא מהמדרגות העליונות שבתורה, היא התבטלות גמורה לה' יתברך שאדם מגיע למדרגה זו מתוך אמון גמור שיש לו בקב"ה. יש כמה דרכים להגיע לשלמות זו – יש התבטלות לה' מתוך אהבה, שמגודל אהבתי לה'

כמובא במשנה יומא (פ"ז מ"ה) ואין נשאלים לך אלא למלך ולאב בית דין ולמי שהציבור צריך ליה.

יהונתן בן שאול

האורים ותומים נועדו לנקודות מסוימות בפרקי עם ישראל ולא לשרת את ישראל באופן תמידי, שהרי כל אדם יצפה ויחל לשאול באורים ותומים, וחלילה נאבד את תמימותנו, ויש להחזיר אלינו את התמימות והישרות כפי שצריך להתנהג.

וראה בפרקי דרבי אליעזר (פ"ה) על שאול המלך שלא חם ולא חמל והתנהג בצדיקות אף שחלילה יתכן וזה יפגע בבנו יהונתן, תדע לך כח החרם בא וראה משאול בן קיש שהחרים שיצומו כל העם מקטון ועד גדול שנאמר ארור האיש אשר יאכל לחם וכו' ויהונתן לא שמע **ואכל מעט דבש** ונהרו עיניו שנאמר **ותאורנה עיניו** ראה שאול את הפלשתים חוזרים על ישראל וידע שמעלו ישראל

אני מתבטל אליו לגמרי, יש התבטלות מגודל יראת ה', ויש התבטלות מתוך אמונה שמתוך שאני מאמין בהנהגת ה' בעולם אני מקבל תמיד באהבה את מה שקורה בעולם ואף פעם אין לי קושיות וסתירות על הנהגת ה' אלא כל מה שיבוא עלי אני מקבל בתמימות. לדוגמא, אנו רואים זאת אצל אברהם אבינו כשהקב"ה אומר לו, התהלך לפני והיה תמים, מיד, וישכם אברהם בבוקר. לאחר שהקב"ה ציווה את אברהם אבינו להעלות את בנו לעולה אנו רואים שאברהם עושה זאת בלי שום היסוס. הוא הולך אחר דבר ה' בתמימות גמורה.

ומקשה בעל התיבות שלום מדוע לא מנה הרמב"ם במניין תרי"ג המצוות את המצוה: **תמים תהיה עם ה' אלוך**, ותיירץ שבמצוות תמים תהיה יש גבוה מעל גבוה מדרגות שאין גדרם שווה אצל כולם, כל אחד לפי שיעור השגתו ולפי דרגתו. על כן היא לא כמו שאר המצוות שנאמרו כציווי שגדרו שווה לכל אחד מ ישראל בכל הפרטים שלה. הקב"ה גילה בתורה שרצונו שהאדם ישיג את הדרגות האלה, ושעל כל אחד ואחד להשתדל ולהגיע לזה לפי השגתו. עניין תמים תהיה עם ה' אלוך, זו לא מצווה מוגדרת, אלא שהקב"ה רוצה שתלך אתו בתמימות, שכל מה שיבוא עליך תקבל בתמימות. מצווה זו שייכת לכל אחד ואחד לפי ערכו, לפי מדרגתו ולפי יכולתו לקבל את הנהגת ה' בעולם מבלי להרהר עליו. על כן ציווי זה לא נמנה במניין תרי"ג מצוות.

כד. לפירוש הרמב"ם (שם) רוצה לומר שאין נשאלין באורים ותומים, אלא בכהן גדול לבוש אלו שמונה בגדים.

כה. וברמב"ם (פ"י כלי המקדש הי"ב) ואין נשאלין בהן להדיט אלא או למלך או לבית דין או למי שצורך הציבור בו שנאמר ולפני אלעזר הכהן יעמוד וגו' הוא זה המלך וכל בני ישראל זה הוא משוח מלחמה או מי שצורך הציבור בשאילתו וכל העדה אלו ב"ד הגדול.

בחרם וראה בשתים עשרה אבנים שכל שבט ושבט שהיה עושה דבר מצוה היה אבנו מגיה אורה וכל שבט ושבט שהיה עושה דבר עבירה לא היתה אבנו מגיה אורה וידע ששבט בנימין מעל בחרם והפיל גורלות ונלכד שאול ויהונתן שנאמר וילכוד שאול ויהונתן ולקח שאול את חרבו להרוג את בנו שנאמר כה יעשה אלוקים לי וכה יוסיף כי מות תמות יהונתן אמרו לו העם אדוננו המלך שגגה היא והקריבו עליו קרבן עולה על שגגתו ויעתר לו ופדאוהו העם ממות שנאמר ויפדו העם את יהונתן ולא מת (שמואל-א, יד, מה).

שאל המלך בצדיקותו ותמימותו הראה לישראל את כח החרס"י, וכאן שאול היה ראוי לשאול לו באורים ותומים לבדוק מי שעבר על החרס"י, וכשהתבררה המבוכה שיהונתן בנו טעם דבש הוא לא חם על בנו, שאין חכמה ואין תבונה ואין עצת לנגד ה' (משלי כא, ל), אך בלחץ העם וחזרה בתשובה"ט פדו את יהונתן מן המוות.

ובמשנה סנהדרין (פ"ט מ"ב): משמתו נביאים הראשונים במלול אורים ותומים. ובגמרא (שם מה:) ת"ש משחרב בית מקדש ראשון – במלול ערי מגרש, ופסקו אורים ותומים, ופסק מלך מבית דוד, ואם לחשך אדם לומר: ויאמר התרשתא

כו. פרש המצודות דוד הוא ענין שבועה וגזם ולא פירש והרי הוא כאלו אמר כזאת וכזאת רעה יעשה לי.

כו. היסוד של חרם הוא פרישות המוחרם מתוך הציבור. אחת המקורות שמביאים חז"ל לעניין החרם הוא מדברי הכתוב וכל אשר לא יבוא לשלשת הימים וגוי יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה (עזרא י, ח) ראה ירושלמי, (מו"ק דף ב.). הרעיון של הנדוי הוא אפוא רעיון של היבדלות – של גירוש, במידה כזו או אחרת, מן הקהל.

כת. בב"י (יו"ד סי' רכח) פסק העובר עליהן מכריזים עליו כי עבר על החרם, ואם לא שב מדרכו הרי הוא בחרם ע"כ. וכאן יהונתן לא ידע כלל מהחרם שאביו הטיל, ויהונתן לא אשם, וכאן העם הצליח לשכנע את אביו המלך להשאירו בחיים.

כט. שאם עשה תשובה העובר על החרם ובא לבית הדין או לפני טובי העיר במעמד מתירים כרצונם, אנשי העיר, יכולים הם בעצמם להתיר לו, וזה מה שעשו ישראל.

ל. וראה באסתר רבה (ד, א) כשושתי המלכה לא חפצה לבוא בדבר המלך, מיד פנה לחכמים ושאלם מה דינה, ואמר המדרש: כשהיינו בארצנו היינו שואלים באורים ותומים ועכשיו מטלטלין אנו וקראו לפניו המקרא בירמיה (מה, יא) שאנן מואב מנעוריו ושקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי ובגולה לא הלך על עמד טעמו בו וריחו לא נמר.

להם אשר לא יאכלו מקדש הקדשים עד עמוד כהן לאורים ותומים (עזרא ב, סג), אמור לו: כאדם שאומר לחבירו עד שיחיו מתים ויבוא משיח בן דוד.

תפקידנו להפוך את 'ירידת הדורות' ל'עליית הדורות', למרות החסרונות, דווקא להתעלות, וכדברי המדרש (ויק"ר ל) על הפסוק בתהלים (קב, יח) פנה אל תפלת הערער ולא בזה את תפלתם, ר' יצחק פתר המקרא בדורות הללו, שאין להם לא מלך ולא נביא, לא כהן ולא אורים ותומים. ואין להם אלא תפילה זו בלבד. אמר דוד לפני הקב"ה ריבונו של עולם, אל תבזה את תפילתם.

ונסיים במדרש תהלים (קב) תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה – וכי עד עכשיו עתידה אומה אחרת להבראות, שהוא אומר ועם נברא, אלא אמר ר' יהודה בר סימון: זה דורו של מרדכי שנבראו כבריה חדשה. ורבנין אמרו: אלו הדורות שהייבין במעשיהם הרעים, ובאין ועושים תשובה ומתפללין לפניך בראש השנה וביום הכיפורים. ולפי שהם מחדשים את מעשיהם, הקב"ה בורא אותם ברייה חדשה.

דרוש לפורים

גאולה לעולם

שאל נשאלתי בדין ת"ח ששואל כענין האם יש ענין להזכיר את שמו בשו"ת, וכדברי המשנה באבות (פ"ו, מ"ו) **והאומר דבר בשם אומרו**. הא למדת, שכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם^א, שנאמר (אסתר, ב, כג): **ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי**. ע"כ.

בספר עין יוסף הביא בשם מנות הלוי על מגילת אסתר, כי אמירת דבר בשם אומרו מורה על מידת הענווה: האומר את הדבר אינו מייחס את הגדולה לעצמו, אלא מביא את הדבר ממי שאמר, דבר זה המורה על מידת הענווה. אסתר לא אמרה למלך אחשוורוש בשם עצמה, אלא בשם מרדכי; מידתו של הגואל, שהוא עניו, היא כמידתו של מלך המשיח, שיהיה עניו ורוכב על חמור. וא"כ כאשר מביאים את דבריו וכן את דברי השואל זוכים לגאולה^ב.

א. בספר פניני שבח כתב לחדש ראב"ד נתניה הג"ר שניאור פרדס שליט"א, בשם מר אביו הגר"ח פרדס זצ"ל: יש בנותן טעם להביא את ביאורו של אאמו"ר זצ"ל לדברי המדרש (ילקוט שמעוני ח"ב תתקס) על הפסוק (משלי כב, כב): אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער. וז"ל המדרש: אמר רשב"י וכו', כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו, שנאמר: אל תגזל דל כי דל הוא. ולפי דברי המדרש הללו, צריך ביאור המשכו של הכתוב: ואל תדכא עני בשער, כיצד מתקשר הוא לראשיתו של הפסוק.

וביאר על פי המובא לעיל, שהמשיח יושב בשער רומי עני ורוכב על חמור. ואם כן, כך הוא ביאור הפסוק: אל תגזול דל - אמור דבר בשם אומרו ובזה תביא גאולה לעולם, וממילא אל תדכא עני - הוא המשיח היושב עני, בשער - מקום ישיבתו הוא בשער רומי. אולם אם לא תאמר דבר בשם אומרו, תמנע גאולה מהעולם, ותדכא ותעכב את העני - המשיח - היושב בשער רומי.

ב. ראה המהר"ל (דרך חיים אבות עמ' שב): כאשר הקב"ה מביא גאולה, ה' יתברך רוצה שידעו כי הוא פעל, ולא יאמרו לא הש"י פעל כל זאת רק חכמתם ועוצם ידם. וכן תמצא בגאולת מצרים כתיב וידעו מצרים כי אני ה' בנטותי את ידי על מצרים והוצאתי את בני ישראל מתוכם (שמות ז, ח). ולפיכך אם לא היתה אסתר בעלת מדה זאת לתלות הדבר במי שראוי לתלותה והיתה ח"ו אומרת לישראל אני עשיתי ברוב חכמתי כדי להתגדל ולהתפאר, לא היתה אסתר ראויה שתבא הגאולה על ידה. עכ"ל.

ועוד מצינו במדרש תנחומא על פרשת במדבר (פרשה כז) אמר ר' תנחום הלביר: מקובל אני מר' מיאשא שקיבל מן הזקנים הלכה למשה מסיני, כל מי שאינו אומר דבר משל תורה בשם אומרו, שעליו הכתוב אומר: 'אל תגזול דל כי דל הוא' (משלי, כב, כב). וכל האומר דבר בשם אומרו – זוכה שיגאלו ישראל על ידו. ממי את למד, מאסתר, ששמועה הדבר ממרדכי, ע"י בן זכתה שנגאלו ישראל על ידיה. הוי, אם שמעת דבר – הוי אומר בשם אומרו. ע"כ.

וכן מצינו בקהלת רבה (פרשה ב), א"ר חייא בר נחמיה אם אין התלמיד צריך לומר שמועה משמו של רבו, למחר תורתו משתכחת, ואיך לא יתן הרב את עצמו על התלמיד מעתה. ע"כ.

כאילו בעל השמועה עומד לפניך

אמירת דבר בשם אומרו איננה רק הבאת דבריו במדויק אלא הופכת מציאות שכביכול בעל השמועה עומד לפני הלומד, כמובא בירושלמי במסכת קידושין (פ"א, ה"ז) האומר שמועה משם אומרה יהא רואה בעצמו כאילו בעל השמועה עומד לפניו. מאי טעמא, אך בצלם יתהלך איש (תהלים ט, ז). ובפירוש קרבן העדה (שם) מבאר שעל ידי זה יגיד הדבר על בוריו, שעיקר הלימוד מרבו בראיית פנים, דכתיב והיו עיניך רואות את מוריך (ישעיהו, ל, ב).

וחלילה, אם אדם לא יאמר דבר בשם אומרו, גורם לשכינה ח"ו שתסתלק מישראל כמובא בסוף מסכת כלה. שהרי אם לא יזום את הגאולה בכך שלא הביא דבר בשם אומרו, גורם לסילוק שכינה מישראל. כמובן, אף פוגם במידת האמת, אמת קנה ואל תמכור.

זכרון להולכים

ובר מן דין, כשכותבים שם השואל זה יוצר אימרה או שאלה שנדונה בבית המדרש וזה בבחינת זכרון להולכים, וכמאמר דוד המלך ע"ה בתהלים (סא, ה) אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיד סלה. ואמרו ז"ל בירושלמי (שקלים פ"ב ה"ה) וכי עלתה על דעתו של דוד שיהא חי וקים לעולמים אלא כך אמר דוד לפני הקדוש ברוך הוא רבש"ע אזכה שיהו דברי נאמרין בבתי כנסיות. שמעון בן נזירא בשם ר' יצחק אמר כל תלמיד חכם שאומרים דבר הלכה מפיו בעולם הזה שפתיו

רוחשות עמו בקבר שנאמר (שיר"ש ז, י) וחכך כיון הטוב וגו' דובב שפתי ישנים מה כומר של ענבים זה כיון שמניח אדם אצבעו עליו מיד דובב אף שפתותיהם של צדיקים כיון שאומרים דבר הלכה מפיהם של צדיקים שפתותיהן מרחשות עמהן בקבר. ע"כ. ובפני משה פירש ד"ה דבריהן, כתב: שמניחין בעולם מה שחדשו בדברי תורה הן זכרונן.

ובשו"ת הרב"ז (ח"א או"ח הקדמה), ביאר מהו הלשון דובבות בקבר, מדוע בקבר ולא בפמליא של מעלה בין המלאכים או בג"ע וכו', והשיב: שדבר זה אינו הבטחה שיהיו שפתותיו דובבות. רק הוא עבודה שיעבוד להיות"ש גם אחר פטירתו. דדבר זה ידוע. שתענוג ושעשוע שיש לצדיקים בעולם העליון בדביקות הבורא ית' אין לו שיעור וערך. שכל תענוגי ומחמדי עולם הזה הוא כאפס ואין נגד רגע אחת שיש להם בעולם העליון. ומכל מקום כשאומרים דבר שמועה משמו של צדיק בעוה"ז. אזי מפריד עצמו מאותו הנועם והתענוג. ויורד לעולם התחתון לעומקה של הלכה הנאמר משמו. עכ"ל.

ובשו"ת מנחת יצחק (ח"ט סי' קל"ה) ביאר בתהלים (פא, ה) אגורה באהלך עולמים אחסה בסתר כנפיק סלה, שדוד המלך ביקש שלא תהיה לו מנוחה שביקש שתמיד יזכירו אותו, וז"ל: התלמידים אין מניחין אותו לישון דאומרים הלכות משמו ושפתותיו דובבות כנ"ל, וכו' שאף בעולם העליון יש להם קשרים בעוה"ז כנ"ל, ואף בזמן שהם בעוה"ז ומחדשים חידושים ובירורי הלכות, אומרים דבר שמועה משמם בעולם העליון, ע"ד דאיתא במד"ת (חקת פרשה ח), בשעה שעלה משה למרום שמע קולו של הקב"ה יושב ועוסק בפרשת פרה אדומה הלכה בשם אומרה, רבי אלעזר בני אומר עגלה בת שנתה ופרה בת שתים וכו' עיין שם, וא"כ בין כשהם בעוה"ז ובין כשהם בעוה"ב המה מקשרים ב' עולמות ומקוים אגורה באהלך עולמים ולכן נקראו קשרים. עכ"ל.

ועוד, כשאומרים דבר בשם אומרו על מי שנפטר, מתקיים לשון הפסוק ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג, ז), וכפי שמפרש בספר בני יששכר

ג. ראה בכת"ס בסוף הקדמת 'אהל לא'ה (הספידא על הרה"ק הכתב סופר זצוק"ל) מש"כ באורך אודות הפסוק ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה, וז"ל: אם העם יתעוררו בתשובה ובפרט אם בניו ילכו בדרכיו אזי גם שם יהיה הולך ואם יהיה הולך לטוב או לרע ח"ו זה תולה בבניו ובתלמידיו וכו' אבל לא כן מי שהניח בנים טובים ומנייהו מי שממלא מקומו ממש זה רק סילק עצמו לאיזה זמן עד שיבואו בניו לערך שנותיו ישוב אל ארץ מולדתו בדמות בניו וגם לעצמו וגם לעולם הניח

(במאמרי חדש כסלו טבת מאמר ב' אור תורה אות נ) שהובטח ליהושע בן יהוצדק: ונתתי לך מהלכים בעוה"ב, היינו תלמידך בעוה"ז שעדיין הם מהלכים נתתי אותם לך, היינו גם אתה מהלך על ידם כשתהיה בין העומדים האלה, אעפ"כ כשיאמרו תלמידך המהלכים שמועות מפיד תחי' גם אתה מהלך ונוסע ממדרגה למדרגה יעו"ש ביתר אריכות.

שואל כענין

שנינו במסכת אבות (פ"ה מ"ז) נאמר שבעה דברים וכו' שואל כענין ומשיב כהלכה, ופירש רבנו עובדיה מברטנורא תלמיד שואל כענין כלומר באותו ענין שהם עסוקים בו, ואז הרב משיב כהלכה.

ובתפארת ישראל (יכין) כתב כי רק ע"י שאלות ותשובות יתחקקו הדברים בלב השומע. ושואל כענין ולא יפליג בדברים אחרים ובהצעות רחבות כדי להראות עוצם חכמתו. וכ"כ משיב כהלכה, כי זהו מה שרוצה. אבל לא יתכוון להטעות חברו, כדי להראותו אח"כ חריפותו שיש בידו כח להטעותו. ע"כ.

וחדש בספר פלא יועץ (ערך שואל כענין) לענין שואל כענין שצריך דעת להיות שואל, שהרי אמרו בזהר הקדוש, שהיו מענישים לתינוק אחד במתיבתא דרקיעא, על שהיה מכסיף לרבו בשאלותיו. ואמרו בש"ס (מו"ק ה.), שתלמיד אחד, כל השנה היה שואל לרבו, כשבתא דרגלא לא היה שואל לו, מפני שמרוד ושמא לא יוכל להשיב ויבוא לידי כיסופא, קרי עלה ושם דרך אראנו בישע אלוקים (תהלים נ, כג). הנה כי כן צריך פלס שלא לשאל לחכם בפני רבים, ובפרט אכסנאי שבא לעיר לא ישאל לו שאלות אלא אם כן קים לה כגוה דאיהו גברא רבא וכל רז לא

ברכה אחריו. כן אחיי נוכל לנחם קצת על שבר הגדול כי אבינו מאוה"ג זצ"ל הניח בנים טובים ת"ח לומדים מופלגי תורה ויראת ה' אוצרים וגם בנותיו הם נשים צדקניות וגם נכדיו ב"ה הולכים בדרכיו ועקבותיו להם נודעו עוסקים בתורה ויראת אל כל היום, כולם אהובים כולם ברורים ב"ה וגו'.

ד. בשו"ת יביע אומר (ח"ד או"ח סי' כה) הביא הגר"ע יוסף זצוק"ל מכתב עם הערות והארות מידידיו הרב הגאון הגדול המפו' ציס"ע קדוש יאמר לו כקש"ת מהר"ר גרשון לפידות זצ"ל. סובב הולך על דברתי בתשו' יביע אומר ח"א. וכתב הגר"ע יוסף: ואידי דחביבותיה דמר גבן הנני מדפיסו כהוייתו, למען יהיו שפתותיו דובבות בקבר. תנצב"ה. וסמוך לזה תשובתי על דברי קדשו. עכ"ל. ועיין באורך בשו"ת משנה הלכות (חי"ג סי' פו) מה שכתב בענין זה להגרש"ז אוירבך זצ"ל.

אנם לה. וכל דאית לה רבא במתא, או כי יקרה שיבוא חכם לעיר, לא ייעף ולא ייגע מלשאל ממנו כל שאלותיו וכל קשיותיו, ולא יעשה דבר קטן ודבר גדול בלי שאלת חכם ובלי עצת חכם, למען ישכיל את אשר יעשה, או יצליח את דרכיו ואז ישכיל. ואם שאל לחכם ולא ידע להשיב, והשיב שלא כהגן, לא יפקפק עליו ולא ירבה דברים, אלא יקבל הכל. עכ"ל.

ועוד, הזכרת שם אומרו מדין כבוד אב. לענ"ד, ידועים הם דברי רש"י ז"ל בפירושו הראשון לתורה אמר רבי יצחק, לא היה צריך להתחיל (את) התורה אלא (שמות יב, ב) מזהחודש הזה לכם, וכו' ודרש ר' חיים פלמיאל (תלמיד חבר של המהר"ם מרומנבורג), שביאר מי הוא ר' יצחק שהביאו רש"י ז"ל: וזאת המימרא דר' יצחק כל בעלי מדרשים בקשוה ולא מצאו מקומה, אך קבלה היא שרבנו שלמה אמרה בשם ר' יצחק אביו.

נמצאנו למדים שאף רש"י הזכיר דברי שאלת אביו, ובזה הראה את חשיבות השואל, ודו"ק.

לסיכום: מכל האמור לעיל, בוודאי כת"ר צודק ועל המשיב לציין את שם השואל בספרו מהטעמים שהבאנו ובזה ששם השואל נכתב גורם לו הנאה ששאל שאלה, ובוודאי שאלה טובה זו גרמה לחידוד בבית המדרש, ואף ייתכן ששאלתו תגרום לחידוש בהלכה, ולמה להפסיד לשואל.

לאחר כותבי מאמר זה העברתיו לידי"ן המאה"ג החכם השלם והכולל, הדיין המצוין והמובהק, כקש"ת הגאון הרב חיים וידאל שליט"א, (חבר ביה"ד ירושלים ת"ז ומלפנים חבר ביה"ד נתניה), על מנת שיעבור על הדברים, וזה אשר כתב לן:

ה. ושמעתי בשם כ"ק האדמו"ר מזלאטשוב שליט"א שהביא דרש מאביו האדמו"ר זי"ע שרש"י הראה בשאלת אביו אמר ר' יצחק שפתח דווקא בשאלתו משום כבוד אביו, ודו"ק. פירוש זה הובא בספר חיי משה וראש ישיבת כסא רחמים הגר"מ מאזוז שליט"א האיר לי כדרכו המאירה, וז"ל: האף אמנם שמרן חיד"א מצא מקורם במדרש ילקוט שמעוני, ומכל מקום ייתכן מאד שרש"י הזכיר את בעל המימרא בשמו מתחילת התורה כדי לרמוז שם אביו זצ"ל.

ט"ו בשבט התשע"ז

כבוד ידיד נפשי הרח"ג ר' אלון ארביב שליט"א,
שלום וברכה עד בלי ירח,

ראיתי את דבריו המאירים כספירים הכל בהבאת מקורות נאמנים אבע"א מקרא ואבע"א סברא.

ואוסיף סברא מדילי, דהנה מרגלא בפי הראשונים והאחרונים להביא את דברי השואל כהלכה ומשבחים אותו באמירה **שאלת חכם חצי תשובה**, ואף שלא מצאתי מקור מפורש לזה בדברי חז"ל, אך ענין זה רמוז במסכת סנהדרין (דף צג:)

רמז [רמז] לה שעתידין ששה בנים לצאת ממונה שמתברכין בשש [שש] ברכות, ואלו הן: דוד, ומשיח, דניאל, חנניה, מישאל ועזריה. דוד – דכתיב ויען אחד מהנערים ויאמר הנה ראיתי בן לישי בית הלחמי **ידע נגן** וגבור חיל ואיש מלחמה ונבון דבר ואיש תאר וה' עמו וגו'. ואמר רב יהודה אמר רב: כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע: **ידע נגן – שידע לישאל [לשאל]**. ופירש בבן יהוידע כי **שאלת חכם חצי תשובה**.

וביאורו, שלפעמים השואל כענין מוביל בתוכן שאלתו אל התשובה המתבקשת, נמצא שלשואל יש חלק בלתי נפרד במסקנת המשיב, והרי הרי הוא כשותף לדבר לכל צד וענין. והוא בכלל מאמר חז"ל במסכת יבמות (דף צב:) ובעוד מקומות: **אי לאו דדלאי לך חספא, מי משכחת מרגניתא תותיה**.

וממקור זה מתחדש, שבאופן שהשואל בשאלתו – חוביל את המשיב לתשובתו, הרי שיש חיוב גמור להזכירו. כי לכאורה יש להבין, מה בא ללמדנו שהאמורא אומר לחברו **שהשיבו אי לאו דדלאי לך חספא** וכו' וכי מה אכפת לשואל מזה, הרי בסופו של דבר המשיב הגיע אל התשובה המיוחלת ולא השואל. אבל נראה שיש כאן כעין זכות תביעה של השואל על המשיב, הואיל והמשיב לא היה מניע לתשובתו זו, לולא הצגת השאלה כפי שנשאלה ע"י השואל, הרי שמעתה, כל אימת שהמשיב חוזר על דברי התורה אלו, יש חיוב עליו להזכיר את השואל.

ונראה שיסוד הלכה זו היא שכל דבר תורה שאחד מחדש יש לו זכות שהדבר יאמר בשמו כי עי"כ זכות הגאולה תבוא על ידו, ואם אינו מזכירו, הרי זה כמו שגוזל ממנו זכות זו, וכן מפורש במדרש תנחומא (בוכר) פרשת במדבר: אמר

הקב"ה אל תגזל דל כי דל הוא, א"ר חזקיה ור' ירמיה בר אבא בשם ר' יוחנן, כל שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזול דל כי דל הוא, וצריך אדם כשהוא שומע דבר, לומר אותו בשם אומרו, אפילו משלישי של הלכה, ששנו רבותינו אמר ר' נחום הלבלר מקובל אני מר' מייאשא שקיבל (מאבא שקיבלו מן הזוגות שקיבלו) מן הזקנים הלכה למשה מסיני. ומי שאינו אומר דבר בשם אומרו, עליו הכתוב אומר אל תגזל דל, וכל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם.

וכך הובא להלכה במג"א (סי' קנו סק"ב) כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו. וכתב בהגהות רבי עקיבא שם שהמקור ממדרש תנחומא פ' במדבר שעובר על לא תגזול דל כי דל הוא וכן הוא בילקוט רמז תרנ"ה ובילקוט משלי כ"ב. וראה עוד בספר חסידים (אות תקפ"ו) דמביא זאת ממקור אחר בשם ספרי ויליף לה מלא **תשיג גבול רעך** (דברים יט, יד).

ומעתה יש להסביר שמה שהאמוראים היו רגילים לומר לחבריהם אי לאו דדלאי לך חספא וכו' זהו משום שהשואל ראה שיש לזכות על ד"ת אלו שייאמרו גם בשמו וכנ"ל.

והריני לברכו בכל מידי דמיטב, לשבת באהלה של תורה ולהמשיך להעמיד את דיני התורה על תילה.

ידידו הדשוה"ט כל הימים,

פרשת כי תשא

מבקשי ה'

ודבר ה' אל משה פנים אל פנים וכו' ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל (לג, יא)

ובגמ' ברכות (סג:) דרשו סמיכות ודבר ה' אל משה פנים אל פנים לבין משרתו של יהושע שהוא נער שלא ימיש מתוך אהל, אמר ר' יצחק אמר לו הקב"ה למשה: משה אני ואתה נסביר פנים* בהלכה איכא דאמרי כך אמר לו הקב"ה למשה: כשם שאני הסברתי לך פנים כך אתה הסבר פנים לישראל והחזיר האהל למקומו ושב אל המחנה וגו' אמר רבי אבהו אמר לו הקב"ה למשה עכשיו יאמרו הרב בכעס ותלמיד בכעס, ישראל מה תהא עליהם, אם אתה מחזיר האהל למקומו מוטב, ואם לאו יהושע בן נון תלמידך משרת תחתך, והיינו דכתיב ושב אל המחנה. אמר רבא אף על פי כן לא יצא הדבר לבטלה שנאמר ומשרתו יהושע בן נון נער לא ימיש מתוך האהל.

א. וכאן הבן שואל מה הענין של הסברת פנים בין הי"ת למשה רבנו, הנה במדרש (קהלת רבה י, י) מובא דרוש הפסוק בקהלת אם קָהָה הַפְּרִזָּל, אם נתקחה הרב על התלמיד כברזל. והוא לא פנים, ואין הרב מסביר פנים לתלמיד. קלקל, קלקול מעשים יש בתלמיד. וחילים יגבר, מה יעשה יביא עשרה בני אדם והם מפסין את הרב, סוף שהוא מותיר הכשר חכמה וגו'. יוצא מלשון המדרש שהי"ת רב חסד ביקש כביכול לפתוח פתח לישראל שמשה יסביר פנים וממילא הסברת פנים תהיה לכלל ישראל, שהרי אין אוהב ישראל כמשה, שמוכן היה לוותר על עצמו באומרו קָהָנִי נָא (שמות לב, לב), ואכן ה' מחל חלקית ולא השמידם באומרו וביום פקדי ופקדתי עליהם חטאתם (שם, לד).

וראה בהמשך שמדבר מענין החטא. אמר רבי ברכיה אם נקחת אמה שהיא קשה כחה כברזל, דכתיב ואתכם לקח ה' ויוצא אתכם מכור הברזל ממצרים (דברים ד, כ), והוא לא פנים קלקל, ואין הקב"ה מסביר פנים לדור, קלקל, מעשים רעים יש בדור, מה יעשה, וחילים יגבר, יגזרו צומין ותעניות והקב"ה יותר הוא להם לעולם. ע"כ, יוצא שהתיקון למעשים הוא צומות ותעניות כמובא באסתר (ט, לא), וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הצמות וזעקתם. שאותם צומות וזעקתם הם שהושיעו אותם בימי המן ואחשוורוש.

דברי הגמ' מראים עד כמה ה' יתברך נתן לישראל רחמים למרות חטא הקדמון, חטא העגל שלדאבון לב כמעט ואיבד את שונאם של ישראל, מנגד רואים חיבה יתירה בהראותו את תפארת גדולתו והגדלות שנתן ה' למשה רבנו, שהי'ת בכבודו ובעצמו מדבר עם משה כמו רֶעַ, חבר, פנים בפנים, וכל זאת למטבתם האישית של ישראל, וההצעה הראשונה שמציע הי'ת למשה להסביר פנים בהלכה, וראה בתענית (ה.) רבא אמר אם ראית תלמיד שלמודו קשה עליו כברזל, בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים וכו', מאי תקנתיה ירבה עליו רעים, ועוד ידוע שיהושע באותה עת היה בן חמישים ויש או חמישים ושבע, ומדוע מכנה אותו התורה כנער, ננסה להשיב בס"ד בהמשך.

ב. ראה לשון הכוזרי (מאמר ראשון צז) וחטאתם היתה בציור אשר נאסר עליהם ושיחסו ענין אלהי אל מה שעשו בידם ורצונם מבלי מצוות האלוקים.

ג. הרמב"ן תירץ שהמילה נער אינה במשמעות של בחור צעיר, כפי שכיום נוהגים לכנות נערים, נער הכוונה משרת, וזו הכוונה ומשרתו יהושע בן נון, שירות נער. ומוסיף הרמב"ן כי בעל השורה הנכבד הוא האיש, והמשרת לו יקרא נער, וכן גחזי נערו (מלכים-ב ד, יב), יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל-ב ב, יד), וכן עשרה נערים נושאי כלי יואב (שם יח, טו), כי יואב לא ימסור כליו, רק לאנשים גבורי חיל שיעמדו על ידו וכו' וכן נערי המלך משרתיו (אסתר ב, ב), ביאור: שהם האנשים העומדים לפני המלך, משרתי גופו, לא משרתי החצר. ואם כן, יאמר ומשרתו יהושע בן נון משרת תמיד, שלא ימוש מתוך האהל. ע"כ.

ובישעיה הנביא (ג, ד) קולל ישראל: ונתתי נערים שריהם ותעלולים ימשלו בם, ופירש המלבי"ם נערים יהיו השרים, ותעלולים, שהם המדות המגונות והתאוות הרעות ימשלו בם, בהנערים המושלים, באופן שהעם יהיו משועבדים אל ממשלת נערים אשר הם משועבדים אל תאות לבבם, עד שתאות הנערים היא תנהיג את ההמון כולו. ובל תחשוב שהעם בעצמו יהיו בעלי נימוס וא"צ להנהגה, אומר.

יוצא לפי פירוש הרמב"ן שהמושג נער משמש כעוזר, וכיום משב"ק-משמש בקודש.

עוד אוסיף והוא נער את בני בלחה ואת בני זלפה (בראשית לז, ב), וראה במדרש דיוסף היה אז בן שבע עשרה שנה ועדיין נקרא נער, אלא שהיה עושה מעשי נערו שהיה מסלסל בשערו. והקשה האמרי אמת טובא דהרי בפרשת העקידה אומר אברהם אבינו לנעריו (ישמעאל ואליעזר) ואני והנער נלכה עד כה (שם כב, ה). והרי יצחק אבינו שנקרא בפי אברהם נער היה אז בן ל"ז שנים כפי שמביא רש"י ומדוע לא הוקשה למדרש שם אותה קושיא הכיצד קוראים נער ליצחק.

ותרץ כאשר אב קורא לבן זקוניו נער אין כל קושיא בדבר שהרי לגבי אברהם היה יצחק תמיד בנך יחידך אשר אהבת את יצחק, ויכול האב לראות את בנו בכל גיל שהוא את הילד הקטן שלו ולכן מכנהו נער. אך כאן התורה בעצמה קוראת ליוסף נער ולא נאמר הדבר ע"י יעקב אביו ולכן מובנת שאלת המדרש. ע"כ, כמובן גם אברהם אבינו מכנה את בנו ישמעאל ונאמן ביתו אליעזר כנערים, מובן כעת ע"פ המובא ברמב"ן ז"ל, שהם משרתים.

המדרש מתאר את **הסבר הפנים** שביקש להראות ה' למשה, יאמרו הרב היינו ה' יתברך בכעס וגם התלמיד משה, אך יש פה נקודה שצריך לאחוז בה מדוע משה רבנו לא קיים את רצון הבורא בזה שלא החזיר את האהל למקומו והתעקש בזה, עד שה' גילה מי יהיה יורשו הוא יהושע בן נון.

רצונו כרצונך

ידוע מאמרם ז"ל בשבת (פז). שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות. ע"כ, וקשה דלפי זה יוצא שהי"ת הסכים עמו, כפי שדורשת הגמ' שם מאי דריש, נשא קל וחומר בעצמו, אמר: ומה ישראל שלא דברה שכינה עמה אלא שעה אחת, וקבע להן זמן, אמרה תורה והיו נכנים וגו' אל תגשו, אני שכל שעה ושעה שכינה מדברת עמי, ואינו קובע לי זמן – על אחת כמה וכמה. ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו – דכתיב לך אמר להם שובו לכם לאהליכם וכתוב בתריה ואתה פה עמד עמדי, ואית דאמרי פה אל פה אדבר בו. ע"כ.

ובאבות דר"נ (פ"ב מ"ג) מובאת לכאורה סתירה מהא בשבת (פז). שכביכול ציווה הי"ת למשה לפרוש מהאשה ולא שמושה עשה כן מדעתו, רבי יהודה בן בתירא אומר: לא פירש משה מן האשה, אלא שנאמרה לו מפי הגבורה שנאמר: פה אל פה אדבר בו (במדבר יב) – פה אל פה אמרתי לו פרוש מן האשה, ופירש, והסכימה דעתו לדעת המקום. ע"כ, יוצא לפ"ז שמושה רבנו עשה את רצון הבורא ית'. כמאמרם ז"ל באבות (פ"ב מ"ד) **עשה רצונו כרצונך**, כדי שיעשה רצונך כרצונו. ובמגן אבות (לרשב"ץ) פירש עשה רצונו כרצונך כאלו אין לך רצון אלא רצונו והוא גם כן יעשה רצונך ברצון מיוחד וגו', יוצא שמושה רבנו פעל ברצון ה', ואם כן, כיצד ניתן לתרץ ב' מדרשים שמושה עשה מדעתו, ובאבות דר"נ עשה לדעת קונו.

נחזור לשאלה המרכזית מדוע א"כ משה רבנו נטה אהלו מחוץ למחנה, נראה שמושה רבנו חש לכבודם הגדול של ישראל, העדיף את כבוד ישראל ולא את כבודו האישי, שהרי בזה שסרב להשיב את האהל מנע מורעו להיות ממושיכי דרכו, למרות שבטבע האדם לדאוג שבניו ימשיכו במפעלו וכאן קם התלמיד יהושע,

ד. ופירש"י שמושה רבנו פירש מן האשה – לגמרי, לאחר מתן תורה, מיד משפירש עם חבריו, שוב לא חזר לתשמיש.

שאוּלִי לַמִּסְתַּכֵּל מֵהַצֵּד (באותה עת) נראה כנִעְרָה, וְהוּא אִשֶּׁר יַחְלִיף אֶת מִנְהִיגוֹתוֹ שֶׁל מֹשֶׁה וְלֹא בְּנֵי כְּפִי שֶׁצִּיפְהִי מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, רֹאִים מִכָּאֵן מִהַּ הַמִּשְׁמָעוֹת לְשֵׁם שְׁמִים לֹא פְּנִיּוֹת, וְאֵף אִם נִפְגַּע עֲדִיין חֵם רַק עַל כֻּלָּל יִשְׂרָאֵל, וּכְדַבְּרֵי הַמִּדְרָשׁ (דב"ר ג, טו) אָמַר ר' יִצְחָק מִן הַלּוּחֹת שְׁנַיִם רִיצָה מֹשֶׁה אֶת הַקֶּב"ה לְיִשְׂרָאֵל. מִה עָשָׂה, עָלָה לוֹ אֵצֶל הַקֶּב"ה כְּעוֹם. אָמַר לוֹ: **בְּנִיךָ חוֹטְאִין וְאַתָּה נֹתֵן עָלֶי קִטְדִּיקִי** (עוֹנֵשׁ). עָשָׂה עֲצָמוֹ כְּאִילוֹ כְּעוֹם עַל יִשְׂרָאֵל. מִנִּיין, שֶׁנֶּאֱמַר וַיֵּשֶׁב מֹשֶׁה אֶל ה' וַיֹּאמֶר אֲנִי חַטָּא הֵעֵם הַזֶּה חַטָּאָה גְּדוֹלָה (שְׁמוֹת לז, לא). כִּיּוֹן שֶׁרָאָה הַקֶּב"ה כֵּךְ, אָמַר לוֹ: מֹשֶׁה, שְׁתֵּי הַפָּנִים בְּכַעַם אֲנִי וְאַתָּה כּוֹעֲסִין עָלֶיךָ. מִיד: וְדַבֵּר ה' אֶל מֹשֶׁה **פָּנִים אֶל פָּנִים** (שְׁמוֹת לג, יא). א"ל הַקֶּב"ה: **לֹא יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפָּנִים בְּכַעַם**, אֲלֹא כְּשֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי נֹתֵן רוּתְחִין, הֵיוּ נֹתֵן צוֹנֵן וְכְשֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי נֹתֵן צוֹנֵן, הֵיוּ נֹתֵן רוּתְחִין. אָמַר מֹשֶׁה: רַב־שָׁע, הֵיכָן יִהְיֶה. א"ל: הֵיוּ מְחַלְתָּ אֶתְּהָ רַחֲמִים. מִה עָשָׂה, מִיד: וַיַּחַל מֹשֶׁה אֶת פָּנָיו ה'. א"ל: וְהָרִי בְּנִיךָ מְרִים, חָלָה אוֹתָן.

וְעוֹד בַּמִּדְרָשׁ (שְׁמוֹר"ר מ"ג-ד) וּמֹשֶׁה יָקָח אֶת הָאֹהֶל, וְנִטָּה לוֹ מִחוּץ מַחֲנֶה – כִּיּוֹן שֶׁרָאָה מֹשֶׁה הַמַּתְנֶה טוֹבָה שֶׁחֵייתָה בִּידָם וְאִיבִדוּתָה, אֵף הוּא כְּעַם עָלִיחָם. שֶׁנֶּאֱמַר: וּמֹשֶׁה יָקָח אֶת הָאֹהֶל וְכו' הִרְחֵק מִן הַמַּחֲנֶה, כִּמְהָ הִיָּה רַחוּק, א"ר יִצְחָק: מִיָּל וְכו' ר' יוֹחָנָן וְר' שְׁמַעוֹן בֶּן לִקִּישׁ. ר' יוֹחָנָן אָמַר: כֵּךְ דִּרְשׁ מֹשֶׁה: מְנוּדָה לְרַב מְנוּדָה לְתַלְמוּד וְכו'.

ה. לַמְּרוֹת שְׁכוֹנָה נֶעַר, אֵין הַכוּוֹנָה לְהוֹרִיד מֵעֶרְכוֹ הָרֵם שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ אֲלֵא הַתּוֹרָה כְּתָבָה אֶת עֶרְכוֹ מוֹל מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְכִמּוֹ שֶׁאֲמַר אֲבִרְהָם אֲבִינוּ עַל בְּנוֹ נֶעַר, וְאֵין הִנֵּעַר נִלְכָּה עַד כֹּה (בְּרֵאשִׁית כב, ה), הַכוּוֹנָה דְּקִימָת דְּרָגָה בֵּין אֲב לְבֵן, אֵף כֵּאֵן בֵּין מֹשֶׁה לְיְהוֹשֻׁעַ, קִימָת דְּרָגָה בֵּין רַב לְתַלְמוּד. וְעוֹד נּוֹסִיף שֶׁלַּמְרוֹת גְּדוֹלָתוֹ שֶׁל יְהוֹשֻׁעַ תְּמִיד חֲשִׁיב עֲצָמוֹ כְּמִשְׁרַת כְּדַבְּרֵי ה' בְּתַחֲלַת יְהוֹשֻׁעַ וַיֹּאמֶר ה' אֶל יְהוֹשֻׁעַ בֶּן נֹון מִשְׁרַת מֹשֶׁה לֵּאמֹר. וְעוֹד שֵׁם (ח, לה) לֹא הִיָּה דָּבָר מִכָּל אֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה אֲשֶׁר לֹא קָרָא יְהוֹשֻׁעַ נֶגֶד כָּל קָהָל יִשְׂרָאֵל.

ו. רָאָה לְשׁוֹן רִשׁ"י עַל הַפִּסּוּק (בַּמִּדְבָּר כז, טז), יִפְקֹד ה' אֱלֹהֵי הָרוּחוֹת לְכָל בָּשָׂר אִישׁ עַל הָעֵדָה, וְז"ל: כִּיּוֹן שֶׁשָּׁמַע מֹשֶׁה וְכו' אָמַר הִגִּיעַ שְׁעָה שֶׁאֲתַבֵּעַ צִרְכֵי שִׁיירֵשׁוּ בְּנֵי אֶת גְּדוֹלָתִי א"ל הַקֶּב"ה לֹא כֵךְ עָלְתָה בְּמַחֲשַׁבָּה לְפָנָיו כְּדָאִי הוּא יְהוֹשֻׁעַ לִיטוֹל שִׁכְר שְׁמוֹשׁוֹ שֶׁלֹּא מִשׁ מִתּוֹךְ הָאֹהֶל.

ז. רַבֵּנוּ בַּחֲיֵי פִירֵשׁ שֶׁמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ הִתְחַנֵּן לְמִידַת הַדִּין כִּי מִילַת פָּנָיו הוּא מִידַת הַדִּין, ע"כ. וְקִשָּׁה לְמַה הִיָּה צִרִיךְ לְמִידַת הַדִּין וְלֹא לְבַקֵּשׁ עַל מִידַת רַחֲמִים, מֹשֶׁה רַבֵּנוּ פִּעַל שֶׁהוּא עֲצָמוֹ יִקְבַּל מִידַת הַדִּין, וּמִמִּילָא כִּיבְכוֹל ה' יִהְיֶה מִדַּת רַחֲמִים, וְאֵין יִהְיֶה רַחֲמִים עַל יִשְׂרָאֵל, כְּאִמּוֹר בְּדַבְּרֵי הַמִּדְרָשׁ (שם) א"ל הַקֶּב"ה: לֹא יִהְיוּ שְׁתֵּי הַפָּנִים בְּכַעַם, אֲלֹא כְּשֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי נֹתֵן רוּתְחִין, הֵיוּ נֹתֵן צוֹנֵן וְכְשֶׁתִּרְאֶה אוֹתִי נֹתֵן צוֹנֵן, הֵיוּ נֹתֵן רוּתְחִין, וְזֶה מִה שֶׁבִּיקֵשׁ מֹשֶׁה לְקַבֵּל הוּא אֶת הָרוּתְחִין הֵיינו אֶת מִידַת הַדִּין, יוֹצֵא אֶפְסָא שֶׁה' יִתְבָּרַךְ הִיָּה בְּמִידַת הָרַחֲמִים וְהִצִּיל אֶת יִשְׂרָאֵל.

יוצא שמושה רבנו ריצה את הקב"ה דוקא מהלוחות השניים, ולא מהלוחות הראשונים, דהרי הלוחות הראשונים שיכרם שרצה שישאל יתאמצו לקבל התורה ובוזה שנמטע אהלו מחוץ למחנה גרם לישראל להתאמץ ולגלות למקום תורה, ראה במהרש"א שחידש שלמרות ויתורו של משה רבנו והסתלקותו מן העולם ללא מוריש ממעמו גרם לכלל זכות לכל הדורות, שהרי מי שחפץ ללמוד תורה מפי משה קראו **מבקש ה'**, ת"ח שהולכים מרחק גדול ללמוד תורה מעיר וכו', וכבוד אכסניא דקאמר בזה שאלו ת"ח שהולכים מעיר לעיר ללמוד תורה והם באכסניא אבל אנשי עיר זכות אותן ת"ח תלויה בה'. ואם כן, משה דאג לזכות את ישראל לאחר מעשה העגל, חפץ היה בזכותם ולא בנוחיותו הוא עצמו, שאותו חמא העגל יוסר באמצעות מבקשי ה'.

אמונה או השתדלות

ולא יחמד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' (לד, כד)

דברה תורה כנגד היצר שלא יאמרו ישראל היאך אנו מניחין ארצינו ובתינו ושוותינו וכרמינו ועולין לרגל, שמא יבואו אחרים וישבו במקומותינו לפיכך ערב להן הקב"ה **ולא יחמד** איש את ארצך בעלתך לראות וכו' ולא עוד אלא שאין רשות לאחד מן המזיקין להזיק אתכם ומעשה באחד שהניח את כריו ובא ומצא אריות סובבין אותו מעשה באחד שהניח בית תרנגולין ובא ומצא חתולות מקורעות בפניהם לקיים ולא יחמד איש את ארצך (מכילתא דרשב"י לד, כד).

ח. הוי גולה למקום תורה (אבות פ"ד, מ"ד), ובפירוש מגן אבות לרשב"ץ כתב: במדרש משלי הביאו זאת המשנה על פסוק אם תבקשנה ככסף ועל כן הזהיר הוי גולה למקום תורה ואל תסמוך לומר חכמים יבואו בכאן כמו שעשה רבי אלעזר בן ערך וכו'.

ט. בתנחומא (ואתחנן ו) אמר לו הקב"ה למשה משה, שתי שבועות נשבעתי, אחת שתמות, ואחת לאבד את ישראל. לבטל שתייהן אי אפשר, ואם תרצה אתה לחיות, יאבדו ישראל. אמר לפניו: ריבונו של עולם, בעלילה אתה בא עלי, אתה תופש את החבל בשני ראשים, יאבד משה ואלף כמותו, ואל יאבד אחד מישראל.

י. רבנו האלשיך הק' פירש: עם כל זה בעיניך תביט כי לא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות וכו'. ואם חלילה וחס לא היה יתברך רק בירושלים, איך משגיח ומשמר ארצך בעלותך לראות וכו'. אך אין זה כי אם שהוא יתברך משגיח ומשמר את כל גבולי ארצך וכו' ובכל מקום עיני ה' צופות כי אין מקום פנוי משכינה.

ועוד בירושלמי (פאה פ"ג ה"ז) חד בר נש שביק ביתיה פתיה ואתא ואשכח חכינה כריכה על קרסקוי"א.

ובאבות דר' נתן (נ"א פ"ב מ"י) מובא הוא היה אומר, אם תבא לביתי אני אבא לביתך, למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי. אם תבא לביתי אבא לביתך – כיצד, אלו בני אדם שמשכימים ומעריבים לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. הקב"ה מברכן לעולם הבא כענין שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתיך (שמות כ, כ). למקום שלבי אוהב לשם רגלי מוליכות אותי – כיצד, אלו בני אדם שמניחים כספם וזהבם ועולין לרגל להקביל פני שכינה במקדש. הקב"ה משמרם בתוך מחניהם, שנאמר ולא יחמוד איש את ארצך בעלותך לראות את פני ה'.

שמירה מעולה היתה מאת הי"ת לכל העולים לרגל שלש פעמים בשנה, ובעלייתם זכו לדברי שלמה המלך בשיר השירים (ו, ז): מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב'י, ופירשו במדרש שאומות העולם מתפעלים מפעמי' עם ישראל בעלותם לרגל, שכולם עולים בבטחה ובשלווה. בידיעה שה' שומר דלתות ישראל.

אמנם במדרש נוסף אמר רבי יודן: אפילו הדיוט מקלם בלשון זה גנאי הוא לו, ואת אומר מה יפו פעמיך, אלא אינו מדבר, אלא פעמי רגלים. והלא פעמים הללו פעמים מגולין פעמים מכוסין, אלא מה יאיין עקיבך במסאנא ברתיה דרחמי.

ונראה לאדם דאין חובת ההשתדלות כלל וכלל, דהרי כשהוא זונח ביתו ועולה לרגל ברגלים, הרי מוותר הוא מראש על רכושו ומראה את אמונתו המוחלטת בהי"ת בלא חובת ההשתדלות, וסיוע מהגמ' בסוטה (דף מה:) ופסקו אנשי אמנה, אמר רבי יצחק אלו בני אדם שהן מאמינין בהקב"ה דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כל מי שיש לו פת בסלו ואומר מה אוכל למחר אינו אלא מקטני אמנה"ד. ע"כ.

יא. תרגום: נחש כרוך על המנעול של הפתח לשמירה – פני משה.

יב. ובמדרש מה היה יפיין לפעמיך שהיו נועלין בעד כל הצרות.

יג. צעדים.

יד. עיין בחידושי המאירי למשלי (יט, כא) בדרוש הפסוק: רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום שעל האדם לתת בטחונו בה' יתברך בכל עניניו, ולא יסמוך על השתדלותו וחריצותו לבד עד שיאמר כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, אלא ישתדל בזה (כלומר יעשה פעולות המביאות פרנסה לאדם, כגון שיעסוק באיזו מלאכה), ויתלה בטחונו בה' יתברך, ולא שימנע ממנו ההשתדלות (כלומר שלא יבא מתוך בטחונו בה' להתבטל מכל מלאכה ולקוות שה' ישלח לו פרנסתו באיזו דרך

ודרכם של החסידים שאינם דואגים כלל למחר, ואינם טורחים אלא לצורך מה שהם זקוקים לו לאותו יום, אבל מה שאינם זקוקים לו לאותו יום, הם בוטחים בה' שלמחרת יזמין להם דרך להשיג את לחמם ושאר צרכיהם, אך כל זה דוקא לחסידים הבוטחים בה' יתברך בכל נפשם שיספק להם צרכיהם דבר יום ביומו¹, אולם שאר בני אדם² ייתכן והם רשאים לדאוג אף לממון שאינם זקוקים לו לאותו יום. אלא שאף שאר בני אדם מחויבים להאמין שה' יתברך הוא המספק צרכיהם, ואסור לאדם לחשוב שרק בזכות חכמתו וחריצותו הוא מצליח בעסקיו.

ועיין בדרשות הר"ן (הרוש י) וז"ל: רצה בזה, כי עם היות שאמת שיש באישים סגולות מיוחדות לדבר מהדברים, כמו שיש אנשים מוכנים לקבל החכמה, ואחרים מוכנים לשית עצות בנפשם לאסוף ולכנוס, ולפי זה יהיה אמת בצד מה, שיוכל העשיר לומר כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה, עם כל זה, עם היות שהכח ההוא נמוע בך, זכור תזכור הכח ההוא מי נתנו אליך ומאין בא. והוא אומרו (שם יח) וזכרת את ה' אלוך **כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל**, לא אמר וזכרת כי ה' אלוך **נותן לך חיל**, שאם כן היה מרחיק שהכח הנמוע באדם (לא) יהיה סיבה אמצעית באסיפת ההון, ואין הדבר כן, ולפיכך אמר כי עם היות שכחך עושה את החיל הזה, תזכור נותן הכח ההוא, יתברך. עכ"ל.

שאינה טבעית) כי בכל הדברים (אף בענינים גשמיים) הזריזות משובחת והעצלות מגונה, אלא עם השתדלותו ישים בטחונו בה' יתברך ויתלה בו הצלחתו, וכמו שנאמר, פן תאמר בלבבך כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, וזכרת את ה' אלוך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

טו. עיין בספר חרדים (מ"ע מהתורה התלויות בלב, פסקא בא) ומעלת שלימות הביטחון בו יתברך שנאמר תמים תהיה עם ה' אלוך ועיין גם בדברי הרמב"ן (ספר המצוות, השגות, מ"ע ח) וכו' ומינה נלמד דמצוה לבטוח בו יתברך בכל לב בכל עניני העולם, כמפורש בקבלה ברוך הגבר אשר יבטח בה' (ירמיהו יז, ז) וכתוב בטחו בו בכל עת (תהלים סב, ט) וכתוב בטח אל ה' בכל לבך (משלי ג, ה).

טז. וראה רלב"ג (משלי יט, כא) ראוי שתדע, כי לא יועיל לאדם טוב ההתבוננות בדברים שלא יפול ברע, אם חטא להי"ת בצד מן הצדדים באופן שיהיה ראוי לעונש, או שלא יגיע מה שגזר הי"ת מהטוב לשכנגדו, וזה כי רבות מחשבות בלב איש, והי"ת יסבב לפעמים שיפול האדם במחשבה מאלה המחשבות אשר תובילהו אל מה שגזר הי"ת עליו לטוב או לרע מצד ההשגחה או מצד העונש, ולזה ראוי לאדם שישתדל להתקרב אל הי"ת כפי מה שאפשר, כי לא תועיל לו בזולת זה שום תחבולה להמלט ממנה שגזר הי"ת עליו, אבל ימצא שכל מה שחשב להתרחק מהדבר ההוא ימציא הסבות המקרבות אותו אליו, וזה מפורסם מאד מהרבה מספורי הנבואה.

הר"ן מבאר לנו שהי"ת נותן הכוח לפעול ולא פועל במקומנו, אך עלינו לזכור שהכוח בא מהי"ת ולא המעשים שהם שלנו (לכאורה), מה שנקרא בפי החמון 'השתדלות', וחלילה לחשוב שהשתדלות זה דבר אחד והכוח שנותן ה' הוא דבר אחד, שהרי גם 'ההשתדלות' זה הכוח של הי"ת, ועוד ידוע דרשת רז"ל (ספרי) על הפסוק וברכך ה' אלוקיך". יכול אפילו עומד ובטל, תלמוד לומר בכל אשר תעשה, היינו האדם צריך לעשות את ההשתדלות גם. ואף כאן בנדון דפרשתנו, **שלא יחמוד איש את ארצך בהעלתך הכוונה שתזכור שהי"ת הוא המבטיח**, אך עליך לזכור שלך קיימת השתדלות והוא **לראות את פני ה'**, שאם לא כן, אז בודאי לא יסמוך האיש ישראל על כך שאם יעלה לירושלים יינזק ביתו, ההפך דווקא בראותך את פני ה' לא יחמוד איש את ארצך, ועוד, דהרי הי"ת מבטיח **והרחבתי את גבולך** היינו חשש של המנהיגים והשלימים שהיו בארץ ישראל, שאולי ינסו הגוים לכבוש את ערי הספר המרוחקים מירושלים, אז כאן מבטיחם ה' **והרחבתי את גבולך** וסמך ליה: ולא יחמוד איש את ארצך וכו'.

יז. הפסוק בספר דברים (טו, יח) נאמר: לא יקשה בעיניך בשלחך אתו חפשי מעמך כי משנה שכר שכיר עבדך שש שנים וברכך ה' אלוקיך בכל אשר תעשה.

נבות היזרעאלי

בילקוט שמעוני (מלכים-א סי' רכב) מובא מעשה דנבות היזרעאלי, וזה לשון המדרש העל הפסוק כבד את ה' מהונך"ט (משלי ג, ט) ממה שחננך שאם היה קולך נאה עבור לפני התיבה.

חייא בן אחותו של ר' אלעזר הקפר היה קולו נאה והיה אומר לו חייא: בני, עמוד וכבד את ה' ממה שחננך.

נבות היה קולו נאה והיה עולה לירושלים והיו כל ישראל מתכנסין לשמוע את קולו. פעם אחת לא עלה והעידו עליו בני בליעל ואבד מן העולם. ע"כ.

ייתכן לומר שאם נבות היה עולה לירושלים לא היה ניזוק ע"י אחאב ואיזבל, ודבר זה למדנו כאמור ולא יחמד איש את ארצך בעלתך לראות את פני ה' (לה),

יח. נבות היזרעאלי מופיע בספר מלכים א, כא, לנבות היה כרם בסמוך לארמונו של אחאב מלך ישראל ביזרעאל. אחאב ביקש ממנו להגדיל את שטח ארמונו ולהופכו לגינה. הוא פנה לנבות בהצעה נדיבה לרכוש את הכרם בתמורה לכרם אחר מאיכות טובה יותר, או בתמורה לתשלום. נבות סירב להצעה באומרו: חלילה לי מה' מתני את נחלת אבותי לך, אחאב כשראה שלא הצליח זאת, הגיע לארצו וסרב לאכול, אשתו איזבל המרשעת, שמעה את הענין, והודיעה, אני אתן לך את כרם נבות היזרעאלי, ומרשעת זו שלחה איגרות, חתומות בחותמו של אחאב, אל נכבדי יזרעאל ובהן הורתה להם להכריז על צום וכינוס, ובכינוס זה יעידו שני עדי שקר שכביכול נבות קילל ה' והמלך, ובעקבות כך נבות יחוייב במיתת סקילה. כמוכא בתוה"ק ויוציאו את המקלל אל מחוץ למחנה וירגמו אותו אבן (ויקרא כג, כד) עיין סנהדרין (מג). שמיתת מקלל ה' בסקילה, ואכן נסקל נבות, מיד הודיעה איזבל לאחאב: קום רש את כרם נבות היזרעאלי אשר מן לתת לך בכסף כי אין נבות חי כי מת, ואכן אחאב ירש הכרם, ולא בניו של נבות, הטעם הראשון שהרוגי מלכות רכושם שייך למלך, ולדעת רבי יהודה נבות היה בן אחי אביו של אחאב ולכן היה ראוי ליוורשו, עיין סנהדרין (מח:), ועוד שאיזבל המרשעת הרגה את בניו ויהוא הרג את יהורם בנם של אחאב ואיזבל כמוכא במלכים ב (ט, כו) אם לא את דמי נבות ואת דמי בניו וכו'.

אליהו הנביא בציווי ה' אמר לאחאב הרצחת וגם ירשת (דעת רבי יהודה בגמ' סנהדרין שם), והודיעו שבמקום אשר לקקו הכלבים את דם נבות ילקקו הכלבים את דמך גם אתה, ואף על איזבל נאמר כן ואכן גם היא מתה ע"י יהוא בשומרון, וכגזירת אליהו הנביא שהכלבים אכלו בשרה.

יט. פרש"י מכל מה שחננך אפי' מקול ערב (אל תקרי מהונך אלא מגרונך).

כ. ובר מן דין, הרמב"ם (פ"ד מהל' רוצח ושמירת הנפש ה"ט) כתב מענין זה, והראה את חומר נטילת הנפש וז"ל: אף על פי שיש עוונות חמורים משפיכות דמים, אין בהן השחתת יישובו של עולם כשפיכות דמים ואפילו עבודה זרה ואין צריך לומר עריות או חילול שבת, אינן כשפיכות דמים. שאלו העוונות הן מעבירות שבין אדם למקום, אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חברו. וכל

כד), אם את ארצך גם את חלקתו של נבות, ועצם העובדה שלא הגיע מידת הדין פגעה בו ואבד מן העולם, ועוד יש לומר שקולו הערב שהיה מתחזן גרם לנחת רוח לישראל, ובזה הפסיד לכלל, ולכן נענש הוא־א.

וראה בברכות (ס:) אמר רבי עקיבא כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד, ולן בשדה, ועמו: תרנגול, נר וחמור. ואז באה הרוח כיבתה את הנר, חתול אכל את התרנגול, ואריה טרף את החמור. וגם על כך אמר רבי עקיבא "כל מאן דעביד רחמנא לטב עביד. באותו הלילה באו גייסות ושבנו את אנשי העיר, ואמר רבי עקיבא, וכי לא אמרתי לכם כל מה שהקב"ה עושה הכל לטובה. ואילו שהה רבי עקיבא בעיר הרי היה נופל בשבי, והקב"ה עשה איפוא חסד עמו שלא מצא מקום ללון בעיר ושהה בלילה בשדה. ע"כ

כאן במסכת ברכות מלמדנו רבי עקיבא את בטחונו המלא בהי"ת שבמקרה שהגיע לעיר לא אירחו אותו, ונשאר לבדו מחוץ לעיר, ובדומה לעם ישראל שעוזבים את עירם ועולים ברגל, רבי עקיבא לא ניזוק ואף ישראל כשעלו לרגל לא ניזוק ביתם, ישראל עשו זאת כציווי ה', ומכאן נולד הבטחון והתוצאות שראו לאחר מכן שחזרו לעירם, ורבי עקיבא ששם בטחונו בהי"ת זכה אף הוא להינצל והודיע דכל מה שעושה ה' הכל לטובה, ביטחון מלא־ג, ומכאן צריכים ללמוד דרך במסילה העולה בית אל, לשים בטחוננו המלא בהי"ת וחלילה שיחשוב שאם שמתי בטחוני בה' לבדו אז אם יקרה משהו שלא ציפתי אז תפחת האמונה, וכאן יש לו לאדם לעשות ההשתדלות כלפי חוץ דכל מה שעושה הכל לטובה.

מי שיש בידו עוון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצוות שעשה כל ימיו, שקולין כנגד עוון זה ולא יצילוהו מן הדין וכו' צא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה וכו' כשנסדרו עוונותיו וזכויותיו לפני אלוהי הרוחות, לא נמצא עוון שחייבו כליה ולא היה שם דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות. שנאמר ותצא הרוח ותעמד לפני ה' זה רוח נבות.

כא. מאחר ולא עלה נבות לבימ"ק הראה שממונו ואדמתו חשובים טפי, ולא השתמש בקול שניחן לעולי הרגלים, לכן לא קיבל שמירה כאשר נבות לא עלה לבית המקדש ולמעשה הראה כי ממונו ואדמתו הינם שלו, וגם לא השתמש בקול שניתן לו מאת ה' לעלייה לרגל, לא קיבל שמירה זו מאת הקב"ה על אדמתו.

כב. עיין בכתובות (סז:) על עני שהיה נוהג לסעוד תרנגולת פטומה ויין ישן, שם מבטחו בה' באוכלי המן.

ונסיים בדברי רבי אברהם בן הרמב"ם ז"ל (המספיק לעובדי ה' שער הבטחון), כל אימת שאין האדם בומח בה' להשגת משאלתו וגו' אין אותו האדם נקרא בומח בה' וגו' ולכן אומרים אנו בעניין השגת הפרנסה או שאר דברים שאם נואש האדם ממבוקשו ואיננו מצפה עוד להשיגו וגו' אין אותו האיש נקרא בומח בה' יתעלה וגו' והריהו מרעי המחשבה וראוי לגנאי על שנתייאש מרחמי הבורא למרות שהוזהר על החפך הגמור וגו' והמדרגה השלישית היא מעלת מי שבטוח בהשגת משאלותיו מאתו יתעלה, ומאמין בזאת בוודאות ובלי ספקות. ומדרגה זו היא הנעלה והנשגבה שבמעלות הבטחון ולא בנקל תושג.

יוצא אפוא מדברי רבי אברהם בן הרמב"ם ששיעור ההשתדלות היא נעה בהתאם לרמתו הרוחנית ודרגתו בבטחון בה'.

פרשת ויקהל

מלאכת שמים

וַחֲנַנְשָׁאם הביאו את אבני השם (לה, כז)

באבות דר"נ (פי"א מ"א) א"ר נתן בשעה שנתעסק משה במלאכת המשכן לא רצה ליטול עצה מנשיאי ישראל והיו נשיאי ישראל יושבין ושותקין ואומרים **עבשיו יצטרך לנו משה**. כיון ששמעו שהעבירו קול במחנה שנאמר והמלאכה היתה דים (לז, ז) אמרו אי לנו שלא היה לנו שותפות במלאכת המשכן עמדו והוסיפו דבר גדול מעצמם שנאמר **וַחֲנַנְשָׁאם** הביאו את אבני השם.

וכאן צריך לשאול מדוע משה לא נטל עצה מנשיאי ישראל שהרי אותם נשיאים היו החשובים בעם ונציגי כל שבט ושבט, רז"ל במדרש (במ"ר יב, טז) הקדימו מאמרם בשאלה מדוע נאמר בתורה **וַחֲנַנְשָׁאם** (כתיב חסר) ולא כפי שהיה צריך לכתוב בצורה מדוקדקת והנשיאים היינו שהסירו מהם את האות יו"ד, וז"ל: לפי שבשעה שאמר משה כל נדיב לב יביאו תרומת ה' למלאכת המשכן, ולא אמר לנשיאים, היה רע בעיניהם על שלא אמר להם להביא, שמחו כל ישראל במלאכת המשכן והביאו בשמחה כל נדבה ובזריזות, ראה מה כתיב ויבאו האנשים על הנשים, שהיו דוחקות זה על זה ובאים אנשים ונשים בערבוביא, ולשני בקרים הביאו כל נדבה שנאמר והמלאכה היתה דים, לאחר שני הימים ביקשו הנשיאים

א. לשון הכלי יקר הזכיר נדבתם באחרונה לפי שרום לבכם הביאם לידי זה שהתנדבו לבסוף לומר יתנדבו הציבור ומה שהם מחסרים אנו משלימין, וכו' ולא עוד אלא והנשאם חסר יו"ד כתיב כי רק אות אחת מן השם הגדול חקוק בשם נשיא דהיינו היו"ד ועל ידי שהתנשאו בדבריהם לקח ה' מן שמם אות זה משמו יתברך המורה כולו על גדר הענוה כמבואר בפסוק בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך, ודבר זה סוד מסודות התורה. וצורת היו"ד מורה גם כן על הענוה והקטנות.

ב. לפי שנאמר פרקו נזמי הזהב אשר באזני נשיכם בניכם ובנותיכם והביאו אלי (שמות לב, לב) אמרו ישראל במה יתכפר עוון פריקת נזמי הזהב מנשותינו בנינו ובנותינו, אשר הערמנום מתכשיטיהן לעשות אלהי זהב, אלא כיון שהקהילין משה להביא כסף וזהב למלאכת המשכן, הביאו כל אחד ואחד מביתו ומכיסו וכו' ואחרי כן חזרו גם על תכשיטי נשיהם בניהם ובנותיהם לטול מהם בזרוע שנאמר ויבואו האנשים על הנשים וכו' כדי שתבוא פריקה זו ותכפר על פרקו נזמי זהב. (מדרש לקח טוב), יוצא ממדרש זה שהעם עשה תשובה למעשה העגל.

להביא נדבתם ולא יכלו, שכבר צוה משה ויעבירו קול במחנה, והיו הנשיאים מצרים על שלא זכו בנדבת המשכן וכו', אמר הקב"ה בני שנזדרזו יכתב שהביאו די והותר, והנשיאים שנתעצלו חיפר אות אחת משמם.

יוצא לפ"ז שמושה לא רצה ליטול עצה מהנשיאים מאחר והם לא נזדרזו והתעכבו מתנתם, וכידוע שבוחן לבות וכליות חפץ בנדבה שתגיע בזריות עם לב חפץ לתת, דהרי יודעים דברים הגמ' יומא (עה) שדרשו הפסוק וְהַנְּשִׂאִם הֵבִיאוּ אֶת אֲבְנֵי הַשֹּׁהַם (שמות לה, כז) תנא נשיאים ממש וכן הוא אומר נשיאים ורוח וגשם אין (משלי כה, יד). אם כן, לשני הפירושים שהנשיאים בחרו את החפץ במקדש שהכי הרבה נראה לעם כחשן המשפטי של הכהן הגדול, ולפירוש השני שזה כמו רוח וגשם שאין בו, דהרי רחמנא לבא בעי, המדרש רוצה להוכיח את עצלנותם ולכן חיפר אות אחת משמם, לומר לנו שאותם שנזדרזו זכו, ואילו הנשיאים לא זכו, ומכאן מובן מדוע משה לא רצה ליטול עצה, שהרי אם זה היה חשוב להם לא היו יושבים ושותקים, אלא מזרזים עצמם כשאר העם, ולא לצפות שהמנהיג יקרא בעיניהם, אמנם כוונתם של הנשיאים היתה לטובה, ואף הם נטלו סיכון גדול, שאם ישראל לא היה סיפק בידם להשלים את כל תרומת המשכן, ישאו הנשיאים הם בתוצאות, ואם כך מדוע בכל זאת הזכירה אותם התורה לגנאי דהרי לפחות מקצת שבח יש להם.

ג. נשיאים הכוונה לעננים, ובאמת מדוע היה לייחס את הנשיאים (ראשי השבטים) כנשיאים היינו עננים, ידועה הגמ' במנחות (קט). תניא, אמר ר' יהושע בן פרחיה בתחלה כל האומר עלה לה (לגדולה), אני כופתו ונותנו לפני הארי, עתה כל האומר לי לירד ממנה, אני מטיל עליו קומקום של חמין. ע"כ, בגמ' זו מוכח שבטבע האדם לא חפץ הוא בנשיאות מכמה סיבות, האחת, שמא לא מתאים הוא, השנית, העם לא יקבלו, שלישית, הוא חושש מכישלונות ועוד טעמים, אך כל זאת כשהוא לא משמש כנשיא, אך כשהוא משמש בתפקיד, תמיד יחשוב שהוא הצודק והמתאים, אינו מקבל את דברי העם וענין הכשלונות תמיד ייחס אותם לאחרים, ומה שאומר התנא שאני מטיל עליו קומקום של חמין, היינו מפזר עשן ומים (כדוגמת ענן) על אחרים שאינם מבינים מהו תפקיד הנשיא.

ד. ראה זהר ק' (ח"ג כג, א) סליקו אלין אבנים לנשיאים, מאי טעמא, בגין דעל לבא דכהנא אישתכחו, אמר קב"ה ליתו נשיאים דלבייהו גם בהו וייתון אלין אבנים דאינון משתכחין על לבא דכהנא ויתכפר עליהו מגסות לבייהו וכו', ועל דא והנשאים הביאו וגו' לכפרא עליהו. תרגום: הנשיאים הביאו דוקא את האבנים מהטעם, מפני שהם מונחים על לבו של אהרן ולכן ציוה הי"ת שהם יביאו את האבנים (שהיו על לב אהרן הכהן) בגלל שלב הנשיאים היה גם בהם מתוך גאווה, ובזה יתכפר עליהם מגסות הלב.

נראה שתוה"ק מלמדת אותנו כלל חשוב באלו החושבים ליטול לעצמם להיות פרנס על הציבור, תמיד להיות הראשונים בכל מערך ולא להותיר את תפקידי הגבאות או הגזכרות רק לגבאים או הגזברים אלא גם הנשיא צריך לעמוד ביחד עם הציבור בראש, דפעמים שהגבאי או הגזבר אינו מבין ללבם של העניים וצריך שהנשיא ידע בזה, ובכלל שהקהל יראו כיצד מסייע לעניים ומהם ילמדו איך וכיצד להתנהג.

הנשיאים בחרו לעצמם להיות מונהגים ולא מנהיגים, מנהיג צועד בראש, הוא הנותן תחלה וראש ומצפה לרחמי שמים שכל הקהל ישמעו לו, ולא ההפך שיאמר להם תרמו כך וכך, ואם לא תצליחו אז אנו נשלים, מנהיג צריך להיות הנחשון¹ שקופץ בראשונה, וממנו ילמדו, וכפי שזעק משה בפרשת כי תשא **מי לה' אלי** (שמות לב, כו) בזעקתו אליהם הוכיחו הלוויים את רצונם לקיים רצון הבורא ובמשה עבדו **ויאמרו אליו כל בני לוי**.

זריזות התורה

ראה באורחות צדיקים (שער התורה) שכתב: וצריך הלומד להיות זריז וזחיר ללמוד, כי מלאכת התורה אינה דומה לשאר מלאכות. כי אם הלומד שאר מלאכות אפילו יבטל ממנה כמה שנים, לא ישכחנה. אבל כשלומד תורה ואינו הזור – מיד שוכח. ואפילו אם יחזור מאה פעמים, אם יסיח דעתו ממנה – ישכח הכל. והדין נותן, כי כל המלאכות אינן צריכות לב כי אם כשלומד המלאכה בתחילה, אבל

ה. ז"ל הגמ' בסוטה (לז). זה אומר אין אני יורד תחילה לים וזה אומר אין אני יורד תחילה לים קפץ נחשון בן עמינדב וירד לים תחילה שנאמר סבבוני בכחש אפרים ובמרמה בית ישראל ויהודה עוד רד עם אל (הושע יב, א), ופירש"י שם שיראו לסמוך עליו וכחשו באמונתם.

ו. ובגמ' יומא (סו). דרשו: מכאן שכל השבט כשר, כיצד חז"ל הגיעו לאישור זה שכל השבט כשר, ידוע שהלויים היתה להם אהבת ה' אמתית ולא חששו ולא פחדו להרוג איש את אחיו ואיש את רעהו ואיש את קרובו (שמות לב, כז). ולכן משה בברכתו ערב הסתלקותו משבטם באומרו: האומר לאביו ולאמו לא ראיתיו ואת אחיו לא הכיר ואת בניו לא ידע כי שמרו אמרתך (דברים לג, ט). אותם הלויים 'לא הכירו' לא התייחסו למשפחה הסתכלו אך ורק איך לשמור את אמרת ה', וכדברי המדרש (ויק"ר כו, א) על הפסוק בתחילת פרשת אמור, אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת (ויקרא כא, א). ר' תנחום בר' חנילאי פתח אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתיים (תהלים יב, ז).

בעשייתן אינן צריכות לב, אך עושה מלאכתו וחושב הנה והנה – אבל הלימוד אינו כן, כי כל פעם ופעם צריך לבו לכיין שמועתו, ולא לחשוב בשום דבר אחר כי אם בשמועתו. לכן מי שיפנה לבו לבטלה, מיד הוא שוכח מה שמרח כל ימיו.

ויקשה כיצד מי שפונה לבו לבטלה מיד הוא שוכח מה שמרח, הרי עמלה של תורה יש בו, ואולי ה' יחון אותו ומיד יחזור בו ויעשה תשובה למעשיו, וישוב לדרך הראשונה. משמע מדברי אורחות צדיקים דלא היא, דכל פעם שהאדם מפנה לבו לבטל מיד הוא שוכח, ומה הוא שוכח את כל מה שמרח כל ימיו, וזה דבר נורא, אחרי כל העמל ניגע לריק.

ועוד בשפת אמת (ויקהל תרמ"ב) כתב והענין להראות כי ביותר צריך מי שהוא במעלה יתירה להחזיק **במדת הזריזות** וכו' לכן בתחלת העבודה יש לכל אחד הזריזות. אבל בהתרוממות האדם נופל מהזריזות וזה פחיתות גדול. לכן יכול הפחות ממנו במדרגה להקדים אותו בכח הזריזות וכו' כמ"ש זריזין מקדימין למצות וכו' שע"י הזריזות מקדים למעלה ממדרגתו.

יוצא שמי שהזדרזו היו כלל ישראל שהם צריכים להיות המונהגים ע"י המנהיגים והפכו הם למנהיגים, ומי שאיחר אלו המנהיגים שהפסידו מדה נפלאה זו, שברגע שהמעיטו עצמם הפסידו חלקם, תרומתם היקרה של הנשיאים שהתגאו נדחתה לסוף הרשימה, ולא עוד אלא שאות יו"ד משמו של הקב"ה נחסרה משמם, ללמדנו כמה שנואה הגאווה וכמה אהובה הענווה¹.

ז. טבע האדם שככל שהוא בדרגה פחותה אין הוא חס על כבודו והזריזות אינה נחשבת בעבורו כפחיתות כבוד, ההפך מהיחס לזריזות שהוא תואר כבוד, ואילו אצל חלק מן המנהיגים חסים על כבודם בבחינת וינהגו בכבודות, וכן אינם מזדרזים באומרים: לך ושוב ומחר אתן ויש אתך (משלי ג, כח) וכאן אלו הפחותים היו אלו שזכו למעלות הגדולות ולא אותם מנהיגים.

ח. והוסיף לי הערה בצידה כב' ידידי הרה"ג ר' שמעון פריי שליט"א וז"ל: עפ"י המאמר מובן בריש פרשת תרומה המזכירה תחלה זהב וכסף וכו', ובסוף רק את תרומת הנשיאים אבני חשן ואבני מלוואים אע"פ שאבנים אלו יקרות יותר מהזהב והכסף, ובאור החיים הקדוש הביא תירוץ נוספים. ראה עוד תירוץ הנפלא של הגר"ש שאנן זצ"ל בספרו עיונים בפרשה (עמ' קפ-קפא).

פרנס על הציבור

ויאמר משה אל בני ישראל ראו קרא ה' בשם בצלאל בן חור למטה יהודה (לה, ל)

ובגמ' ברכות (נה). אמר רבי יצחק אין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור שנאמר (שמות לה, ל) **ראו קרא ה' בשם בצלאל** אמר לו הקב"ה למשה משה הגון עליך בצלאל אמר לו רבונו של עולם אם לפניך **הגון** לפני לא כל שכן אמר לו אף על פי כן לך אמור להם הלך ואמר להם לישראל הגון עליכם בצלאל אמרו לו אם לפני הקב"ה ולפניך הוא **הגון** לפנינו לא כל שכן.

ועוד שנינו בתענית (ט). שלשה **פרנסים** טובים עמדו לישראל משה אהרן ומרים, פרנס הוא דואג לכל צרכי העם הרוחניים והגשמיים, כמו שמצינו בגמ' שם שמושה אהרן ומרים דאגו לפרנסת עם ישראל, ג' מתנות טובות נתנו על ידם ואלו הן באר ענן ומן^ט.

ועוד בספרי (במדבר כז, כב) **ויקה את יהושע** – לקחו בדברים והודיעו מתן שכר פרנסי ישראל לעולם הבא, ע"כ, מכאן החשיבות והערך העליון שקיים ל**פרנס** על הציבור.

בצלאל מונה ע"י ה"ת, אם כי ביקש ה"ת כביכול את רשות משה רבנו, ודרך ארץ נלמד מכך, ואף משה רבנו מודיע שהוא ממנה את בצלאל ע"פ קריאת ה', וכאן עם ישראל מראה את גדולתו שאינם מערערים כדוגמת קרח ועדתו, באומרם למשה רבנו כי כל העדה כולם קדושים ומדוע תתנשאו על קהל ה"א (במדבר מז, ג).

ט. השתיה היא הבאר בזכות מרים, ההגנה שהוא עמוד ענן בזכות אהרן, המזון הוא המן בזכות משה.

י. הרא"ם הקשה ולא ידעתי מדוע לא פירשו זה כמילת קדושים תהיו (ויקרא יט, ב), והתקדשתם והייתם קדושים (ושם יא, מד), כי עם קדוש אתה לה' אלוקיך (דברים ז, ו), שכולם שוים בו. ותירץ דשונה השמיעה וקיימת חלוקה בין הקדושים, שהרי משה רבנו ע"ה שמע כל הדברות מפיו הגבורה וישראל לא יוכלו לשמוע רק אנכי ולא יהיה וכו', משא"כ שאר העם וקרח ועדתו.

יא. קרח בא ב'צדקות' להראות את ידיעתו בהלכה כמובא בירושלמי (סנהדרין פ"י ה"א) אמר לו: בהרת כגרים מהו, אמר לו: טמא. פרח בכולו, אמר לו: טהור. ובמדרש (במד"ר) בית מלא ספרים – מהו שיהא פטור מן המזוזה, אמר לו: חייב במזוזה. אמר לו:

פרנס על הציבור הוא מהמלאכות הקשות כמובא במשל המדרש על בן מלך שסרח על אביו ופייס עליו אוהבו פעם שנים ושלוש כשסרח רביעית נתרשלו ידי אוהבו של מלך, אמר: כמה פעמים אמריח את המלך, אף כאן משה: חטאו בעגל – ויחל משה, ויהי העם כמתאוננים – ויתפלל משה, במרגלים – ויאמר משה אל ה' ושמעו מצרים. במחלוקתו של קרח אמר: כמה אוכל להטריח את המקום, לפיכך: **וישמע משה ויפול על פניו**.

קרח לא חלק על תורה מן השמים, כל טענתנו היתה כלפי משה ואהרן שכולנו שמענו תורה מהר סיני, ושם הגיעו לאמונה בה' ובמשה עבדו, אלא טענתו הייתה על תורה שבעל פה, המסורה לחכמי ישראל, שעל זה מותר לת"ח לחלוק זה על זה¹, וכך להכריע את ההלכה על פי רבים להטות. ועל זה הוא אומר **כי כל העדה כולם קדושים**, אלא שמעה בכך שחלק על משה שלא לשם שמים, והשווה אותו לעם, באומרו: כל העדה וכו', ומפה נפלה טענת קרח.

נוסיף עוד ע"פ המובא במחלוקת בין רבי עקיבא לרבי יהודה בן בתירא בסנהדרין (קט:) **תנו רבנן: עדת קרח אין להם חלק לעולם הבא**. שנאמר: ותכס עליהם הארץ – בעולם הזה, **ויאבדו מתוך הקהל** – לעולם הבא, דברי רבי עקיבא, רבי יהודה בן בתירא² אומר: הרי הן כאבידה³ המתבקשת, שנאמר: תעיתי כשה אובד וכו' (תהלים קיט, קעו), ע"כ.

כל התורה כולה, רע"ה פרשיות, אינה פוטרת את הבית – פרשה אחת שבמזוזה פוטרת את הבית. יב. כמובא באבות (פ"ה מ"ז) איזוהי מחלוקת לשם שמים, זו מחלוקת הלל ושמאי. ואיזוהי מחלוקת שאינה לשם שמים, זו מחלוקת קרח ועדתו.

יג. יוצא מדברי רבי יהודה בן בתירא לימוד זכות על עדת קרח ועדתו, וכמובא במדרש תהלים מזמור מה: למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות. זהו שאמר הכתוב: דודי ירד לגנו וגו' ללקוט שושנים. ולא היו ניכרים, וכל מי שהיה רואה אותם אומר קוצים הם. למה, שהיו עם קוצים. ומה דרכן של קוצים, וכו' קפץ הקב"ה והצילם. משל למלך שנכנס למדינה, ובאו בני המדינה לעטרו עטרה של זהב, מקובעת באבנים טובות ומרגליות. יצאו ואמרו להם: אין המלך מבקש מכם אלא עטרה של שושנים. מיד שמחו בני המדינה. כך היו בני קרח ועדתו. אמרו: הקב"ה מבקש מכם מחתות של זהב. אמר להן הקב"ה: מה לי של זהב, לי הכסף ולי הזהב (חגי ב, ח). ואפילו הקטורת: קטורת תועבה היא לי (ישעיה א, יג). אלא מה אני מבקש, שושנים, אמרו בני קרח: אנו שושנים. אמר להם הקב"ה: ניצחתם, שנאמר: למנצח על שושנים לבני קרח, ע"כ. יוצא שבני קרח ולא קרח. יד. פירוש רש"י שם: ר' יהודה בן בתירא אומר: ויאבדו הרי הן כאבידה המתבקשת – ובאין לעולם הבא, שכך אמר דוד על בני קרח: תעיתי כשה אובד בקש עבדך, הם תעו כשה אובד, ואתה ברחמיך הרבים בקש עבדך ותביאם לעולם הבא. מצותיך לא שכחתי – שקיימו כל מצותיך, כדכתיב (במדבר

משה רבנו נמנע מלהכיר בעדת קרה, ודעת רבי עקיבא שלעדת קרה אין עולם הבא, ואילו רבי יהודה בן בתירא שהשווה את עדת קרה לאבידה, ואם היא נעלמת מתפקידנו להחזירה, וכל זה בתנאי שעדת קרה יהיו תועים כשה אובד, אך מצותיך לא שכחתי, דאם לאו אז אין להם חלק.

אם כך, כל שאר בעלי התפקידים שהיו במדבר נתמנו בהתייעצות עם העם, שהרי במה שונה בצלאל משאר התפקידים, ופה התורה מדגישה **שראו קרא** ה' בשם בצלאל וכו', יוצא שכולם כהנו תחת התייעצות (המלכה), וכל טענת קרה ועדתו היתה לריק, שהרי אף קרה נתמנה לשררה על הציבור, אמנם לא הסתפק במה שקיבל, לבסוף הכל נלקח ממנו, ופשוט.

אולם, אצל בצלאל קיימת עוד נקודה להוכחת תפקידו מעבר לכישוריו כאומן, כמובא במדרש הגדול נאמר: כיון שאמר לו הקב"ה למשה: אספה לי שבועים איש (במדבר יא, טז), עמד משה וחלץ לו אצל בצלאל. אמר לו: מה אתה ממליכני, אמר לו: **עשה פתקים**. מיד עשה כן. ועלה בידו ששה מכל שבט ושבט, חוץ משבט לוי, שעלה ממנו ארבעה. אמר משה: ברוך המקום שהנהיג שררה לשבטו. וחזר ונשקו לבצלאל על ראשו ואמר לו: **אשריך יהודה** שיצא זה מחלציד.

בצלאל דרש שהמינוי שלו יהיה נקי ללא רבב, לא רצה להיות מינוי מטעם^{טז} אלא מינוי מלא מהי"ת, משה רבנו ועם ישראל

טז) כי כל העדה כולם קדושים.

טז. בשו"ת חת"ס (חור"מ סי' יט) כתב על מינוי רב 'מטעם', האם יש תוקף למינוי זה (ולזה קיימות השלכות) האם קיים הדין דינא דמלכותא דינא או שכלל אין תוקף למינוי שלו, וזה לשון החת"ס: הרב הזה, ואם גבהו כארזים וחסון כאלונים, לא יפה עשה בעמיו לעלות על גפי מדומי קרת (קריה, עיר) בחזק יד. ואיה חכמתו בתלמוד, הלא כה אמרו במסכת ברכות (נח.): אמר ר' יצחק: אין מעמידין פרנס על הציבור, אלא אם כן נמליכין בציבור וכו' מעתה ישפוט אדם, אם בצלאל שהיה מלא בחכמה ובתבונה ובדעת, ציווה עליהם הקב"ה ע"י שלוחו הנאמן משה רבנו עליו השלום, ולא רצה להכריחם להתמנות, שלא בשאלת פיהם ורצונם. ואיך יתמנה שום אדם בשום התמנויות, מבלי שאלת פי ורצון רוב הקהל,

יוצא משאלת החת"ס שדן אם השלטונות מינו אותו, האם נחשב דינו: כ'דינא דמלכותא דינא', אולם לכך קיימים תנאים בסיסיים שבלעדיהם לא ניתן לאשר את המינוי של הרב, וכך אומר החת"ס בהמשך: הדיין מחוייב להודיע להשררה, שאין רצונו לקבל על עצמו התמנויות זה שלא ברצון הקהילה. ואז, אם השר כופהו על כך, אז דינא דמלכותא דינא. אך אם לא הודיעהו הדיין להשר כך, ומכל שכן אם הוא השתדל לעצמו הממשלה, הרי הוא אדם שאינו הגון, ומצווה להודיע להשר שהדיין זה עושה שלא כהוגן. ולא ישב על כסא ישראל, ולא ידרוך בארמנותינו.

מינוי תורני

נחזור לנקודת ההתחלה דאין מעמידין פרנס על הצבור אלא אם כן נמלכים בצבור, להיוועץ ולא לחלוק כדוגמת קרה וכו', היום רואים אנו שאנשים מתמנים לתפקידים (רבניים) בהשתדלויות וזה טבעי וזה הוגן, והשאלה האם אותו רב/דיין צריך לעשות השתדלות 'להראות העמים והשרים את יופיה' או שצריך הוא תחלה להימלך בציבור ואח"כ להשתדל מול הגורמים על מנת לזכות ברבנות.

הריב"ש (סי' רע"א) דן במחלוקת שהיתה בין שני אישים רבניים בצרפת, שניהם היו ת"ת, האחד מונה ע"י המלך והשני ע"י הקהל ולא בהסכמת המלך, הריב"ש הכריע בתשובתו הרמה שיש במינוי רבנים דינא דמלכותא, וכיון שמלך במשפט יעמיד ארץ, ובתחום סמכותו של המלך למנות שופטים בממלכתו, דינא דמלכותא דינא אף במינוי רבנים. אך מ"מ דיין שמונה ע"י המלך ללא הסכמת הקהל עושה שלא כהוגן ועתיד ליתן את הדין¹, עי"ש.

אולם התשב"ץ (ח"א סי' קנח), כתב לחלוק דאין במינוי רבנים דינא דמלכותא דינא, ואין תוקף כלל במינוי המלך מכמה טעמים. ובסימן קס"א כתב להוכיח את הפרנס הר"ר שאול שהשתדל במינוי זה וכתב בין השאר דנהג שלא כדין משום דאין ממונים פרנס על הציבור אלא א"כ נמליכין בציבור², כמבואר במס' ברכות.

מז. וראה מה שכתב בספר חסידים (סי' תרצד) אם תראה דור שמנהיגיו רעים, דע לך לפי שהיה להם מנהיג טוב והיו מבזים אותו, וכתב יען כי מאס העם הזה את מי השילוח ההולכים לאט (ישעיה ח, ו), או לפי שהצדיקים היו נוהגים בענוה, כשהיה להם למחות ברעים היו אומרים, מה אני ראוי להוכיח להם, כשהיה לאל ידם או ידי אבותיהם. לכך הרכיב עליהם מנהיג עד שאפילו היו חפצים למחות ברעים יראים מפניהם, וכן אם יוכיחם לא יהיו דבריהם נשמעים אפילו לטובה, ויהיו כפופים לפני רעים.

יז. עיין בשו"ת תשובה מאהבה (ח"א סי' רח): וכל העוסקים עם הציבור נקראים בשם פרנסים: מלך נקרא בשם פרנס כאשר למדו ביומא (כב:): משאול כיון שנתמנה פרנס על הצבור מתעשר ואמרו שם פ"ז ב' שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד ואמרו בערכין (יז). יהויקים וצדק' פרנס לפי דור ודור לפי פרנס. גם הרב שבעיר נקרא בשם פרנס כדאמרו שבת (קיד.). אי בחדא מסכתא באתרי' אי בכלי' תנוי בריש מתיבתא ועיין תענית (י: בתוס' ד"ה איזהו יחיד) בצלאל נתמנה למלאכת המשכן ונקרא בשם פרנס כדאמרו באגדות הרואה דרך כלל כל המנהיגים נקראים בשם פרנסים דאמרו תענית (ט). שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל משה אהרן ומרים ולא עוד אלא שכתבתי במק"א אף שאין לנו בזה"ז דין ת"ח לכמה דברים דין פרנס יש לנו.

ובאמת איננו באים לדרוש במחלוקת מנהיגי הדור אלא רק לתת טעם ושבח לבצלאל במה שהובא בפרשתנו שנהג כדין מהנימוקים הבאים, ראשית שהוא אומן, דמה לאדם שאינו מבין בטיב אומנות לעסוק באומנות, שנית שגם הוא מוכן לקבל השררה^י, דמי שאינו חפץ למה שיסכים לקבל השררה, ועוד בצלאל חפץ היה שיתיעצו עם העם^י (למרות שהי"ת נמלך בגדול הדור המלך ומינה אותו), ועוד, שביקש שיהיה מינוי בקלפי לראות האם זכאי הוא לקבל התפקיד, ואכן מן השמים סייעוהו.

יח. ועיין בהוריות (י:) כמדומין אתם ששררה אני נותן לכם - עבדות אני נותן לכם, שנאמר: דברו אליו לאמר: אם היום תהיה עבד לעם הזה (מלכים א, יב, ז).

יט. ובאמת מה יש בעם להיוועץ, הרי פה זה מינוי שמימי הי"ת ומשה רבנו, נראה להשיב ע"פ המובא בשפת אמת (פרשת זכור תר"ן) על הפסוק: והיה כאשר ירים משה, פירש השפת אמת דידי של משה היו מתגברין כשבני ישראל מסתכלין כלפי מעלה, ואם לאו היו נופלין ידי של משה רבינו ע"ה, ולא היה יכול להרימם, כי משה רבנו הגם כי הוא היה מושיע לבני ישראל, אבל הכל היה תלוי בהכנת בני ישראל, כי כל נשיאי ישראל בכחן של בני ישראל הם נושאים כמו שכתוב שארון נשא את נושאי, יוצא מדברי השפת אמת דכוח העם הוא כוח גדול ויש בכוחו לסייע רבות למנהיג. וכן גם בפרשת חקת (התר"ן) שהוסיף דיש צדיקים שזכות הצבור מסייעתן, והוא פרט הצריך לכלל, וכזה מצינו שאמר משה רבינו ע"ה על יהושע אלוקי הרוחות לכל בשר, שידע להלון נגד כל רוחו של כל אחד, והיא מדריגה פחות ממעלת משה, שהמשיך את הכלל אחריו, ולכן אמר להם המורים את מוריהם.

פרשת פקודי

חופה קונה

ולא יכל משה לבוא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן וכבוד ה' מלא את המשכן
(מ, לח)

חתימות פרשת פקודי מסיימת למעשה את ספר גאולת ישראל, שמות, וכאן תוח"ק מציינת את אי יכולת משה רבנו לבוא אל האהל, והדבר קשה, הרי משה רבנו ניהל את כל בניית המשכן והכנסתם אל אהל מועד וכעת נותר בחוץ.

במדרש (במד"ר פי"ד) ובבא משה אל אהל מועד לדבר אתו וגו'. כתוב אחד אומר (במדבר ז, פט) **ובבא משה** אל אהל מועד לדבר אתו, וכתוב אחר אומר (שמות מ) **ולא יכול משה** לבא אל אהל מועד, אי אפשר לומר ובבא משה שהרי כבר נאמר לא יכול משה, אי אפשר לומר לא יכול משה שכבר נאמר ובבא משה, הכריע כי שכן עליו הענן, אמור מעתה כל זמן שהיה הענן שם לא היה נכנס משה לשם, נסתלק הענן היה נכנס ומדבר עמו. ע"כ לשון המדרש, ועדיין דרשת רז"ל אומרת דרשני, מדוע היה צריך למנוע את משה בחסימת הענן וכבוד ה'.

איתא ביומא (ד:) רבי זריקא רמי קראי קמיה דרבי אלעזר, ואמרי לה אמר רבי זריקא רבי אלעזר רמי: כתיב ולא יכל משה לבא אל אהל מועד כי שכן עליו הענן, וכתיב (שמות כד, יח) ויבא משה בתוך"ה הענן, מלמד שתפסו הקב"ה למשה והביאו בענן.

יוצא לפי דרש הגמ' ביומא שבאמת משה רבנו לא היה ביכולתו להיכנס בלא סייעתא דשמיא ואכן הקב"ה תפסו והכניסו לענן, המשכן הוא בית ה', כנאמר: **ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם** (שמות כה, ח), וכאן עומד משה ולא יכול

א. ובהמשך הגמ' שם דבי רבי ישמעאל תנא נאמר כאן בתוך ונאמר להלך בתוך, (שמות יד) ויבאו בני ישראל בתוך הים. מה להלך שביל, דכתיב והמים להם חמה - אף כאן שביל.

ב. ובפסיקתא דרב כהנא (פיסקא א) מובא משל למלך שהיתה לו בת קטנה, עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנין (בגרות) היה רואה אותה בשוק ומדבר עמה במבואות וכו' כיון שהגדילה ובאתה לידי סימנין אמר: אין כבודה של בתי שאהא מדבר עמה בפרהסיא אלא עשו לי פאפיליון (קיסון) שאהיה מדבר עמה בתוך פאפיליון, כך הוא הנמשל: בתחלה כי נער ישראל ואוהבו (הושע יא, א) במצרים

להיכנס בלא הזמנה שהי' לוקח אותו ומכניסו, וראה בפסיקתא זוטריתא (ויקרא ב.) עושה דברו זה צדיק שעושה רצון יוצרו, ואיזהו זה משה שאמר לו הקב"ה עשה לי משכן ועמד ונודרו ועשה משכן, והיה עומד מבחוץ שהיה מתיירא לבא אל אהל מועד, שנאמר (שמות מ) ולא יכול משה לבא אל אהל מועד, אמר הקב"ה אינו דין שמושה שעשה את המשכן יהא עומד מבחוץ ואני מבפנים, אלא הריני קורא אותו שיכנס, לפיכך כתיב ויקרא אל משה. ע"כ.

חזינן מדברי הפסיקתא שכניסת משה לאהל היה דבר ברור מאליו, העיכוב שלא יכל משה, היה ללמד אותנו דרך ארץ והנהגה נכונה למרות גדלות האדם כמושה רבנו, שלא נכנס בלא הזמנה ישירה מאת הבורא, וכמשל **לאומן-קבלן** שבונה את ארמון המלוכה, כל זמן שהבניין בהיבנותו עם כלי העבודה וחומרי הבניין, **האומן-קבלן** נמצא בשטח, אך כשמוגיעים לחנוכת הבית, מכאן אומר אומן אינו רשאי להיכנס שהרי זה תחום הפרט ולא תחום הכלל שהיה ערב העמדת הארמון. ג"כ משה רבנו השקיע ביחד עם האומנים לבנות את אהל מועד, להקים משכן להי"ת, אך ברגע שהאהל הועמד משה רבנו לא נכנס, וכאן היה צריך ציווי מיוחד של הי"ת כפי האמור בפרשה הבאה, בתחלת ויקרא, ויקרא אל משה, וראה לשון המדרש (תנחומא ויקרא א) אמר לו הקב"ה עשה לי משכן ועמד ונודרו ועשה משכן והיה עומד מבחוץ שהיה מתיירא לבוא אל אהל מועד שנאמר ולא יכול משה לבא אל אהל מועד, אמר הקב"ה אינו דין שמושה שעשה את המשכן יהא עומד מבחוץ ואני מבפנים אלא הריני קורא אותו שיכנס לפיכך כתיב ויקרא אל משה.

חופה

בסוף פרשת משפטים (כה, יח) אומרת התורה **"ק ויבא משה בתוך הענן, פירש"י ענן זה כמין עשן הוא, ועשה לו הקב"ה למשה שביל (נוסח אחר חופה) בתוכו.**

משה רבנו נראה- לפי פשט הפסוקים -שלא התאמץ כלל בכניסתו לתוך הענן משא"כ בסוף פרשת פקודי **ולא יכול משה וכו'**, אילולי דברי רז"ל בגמ' יומא

ראו אותו שנאמר ועברתי בארץ מצרים (שמות יב, יב) בים ראו אותו שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה (שם יד, לא) בסיני ראו אותו שנאמר: פנים בפנים דבר ה' עמכם (דברים ה, ד) וכיון שקיבלו את התורה, ונעשו לו לאומה שלמה אמר אין כבודם של בני שאהא מדבר עמם בפרהסיא אלא ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם.

ג. יוצא שיש קשר ישיר ורציף בין ספר שמות לספר ויקרא, ובחזק שנאמר בסוף פרשת פקודי

(ד:) לא הינו יכולים ליישב שני כתובים אלו, ותימצה הגמ' שם מלמד שתפסו הקב"ה למשה והביאו בענן, מכך יש ללמוד יסוד, האדם מוגבל אין ביכולתו להשיג דברים מסוים בלא סיוע, אך האדם חייב להראות את ההשתדלות שלו, כפי שעשה משה, למרות שאינו יכול, בא הי"ת ותפסו והכניסו לענן ובשבילו יצר שביל שיוכל להתהלך בתוכו, וברצוני לגעת בנוסח הנוסף שהובא ברש"י שביל או חופה, התיבה חופה' טומנת בתוכה קשר אמיץ בין איש לאשה, דהרי אותו זוג לא מכיר כלל אחד את רעהו, לא יודעים מזגם, אינם מבינים בלבות בני אדם, וכעת הם צריכים להתאחד ולהקים בית נאמן בישראל, וכאן מגיעים האבות והאמהות שהם בעלי הניסיון והפצים בנישואי ילדיהם צריכים לתפוס את הזוג ולהכניסם לשביל המוביל לחופה, שביל הוא דרך החיים לבניית מערכת זוגיות בינו לביתה, החופה יוצרת קידושין, היינו קדושה וטהרה, וכשהכל מתחיל בצורה טובה ביתם ישכון לעד.

משה רבנו ע"ה כשהוציא את ישראל ממצרים חפץ היה שישראל יקבלו את התורה, ומכאן תבוא הגאולה ותיקון עולם במלכות ה', אך ישראל כשלו בעמיים של ערב רב, והיה צריך להתחיל מחדש, זוגיות חדשה כביכול, הי"ת מראה למשה רבנו שעם כל הקשיים שהמרו את כבודו בשור אוכל עשבי, ולמרות זאת קיבלם ה' בזכות משה.

בתפיסת לוחות הברית אומרת התורה בספר דברים (מ, יז) **ואתפש** בשני הלחת ואשלכם מעל שתי ידי ואשברם לעיניכם, משה רבנו מגלה לנו מה עשה

בא לחזק אותנו בעקבות הניתוק שהיה לנו במעשה העגל, אולם בנית המשכן כיפר למעשה את החטא, אך את זה לא היה ניתן להוכיח עד אשר הי"ת קראו ויקרא אל משה, ומכאן חזק ונתחזק לישראל. ודו"ק.

ד. בעזר מקודש על ש"ע (אבהע"ז סי' נה) מביא ביאור נפלא מדוע מעמידים חופה עם כלאונסות תחת כיפת השמים, וז"ל: זכרון טוב ויקר לביתו של אברהם אבינו ע"ה שהי' פתוח לארבע רוחות העולם ומזכיר שיקבלו עליהם שיהי' ביתם פתוח לרווחה מעין ביתו של אברהם אבינו ע"ה לאהוב גמילות חסדים. ולהיות מתלמידיו של אברהם אבינו ע"ה במדות טובות בנפש ולשמוח בחלקו שקונה לו ולא לחמוד לזולתו ועיקר הכנסת אורחים הוא על ידי האשה כמ"ש בזהר הקדוש גבי השונמית ז"ל דהאי אושפיזא דביתא דאתתא הוא ע"ש ר"פ בשלח. ולזה בנשואין נזכר להכנסת אורחים מעין ביתו של אברהם אבינו ע"ה. עכ"ל.

ה. וראה בפירוש מנחם המאירי אין לך מנוול מן השור; אלא שבשעה שהוא אוכל עשב, מנוול ביותר. והמירו בו את הכבוד, ושכחו האל שהצליחם ושעשה להם גדולות ונפלאות במצרים ועל הים.

בפועל דהרי בפרשת כי תשא נאמר (לב, כ) וישלך מידיו את הלוחות וישבר אותם, ועיין בירושלמי (תענית פ"ד מ"ה) הלוחות היו מבקשין לפרוח והיה משה תופשן דכתיב (דברים ט, יז) ואתפש בשני הלחות, יוצא שמושה כלל לא רצה לשבור אלא התיבות ביקשו לפרוח ומשה רבנו תפסן ואז זרקן שחלילה לא יגרום לשבר גדול לשונאם של ישראל, ועיין במסכת ברכות (לב). אמר לו הקב"ה למשה משה רד מגדולתך כלום נתתי לך גדולה אלא בשביל ישראל ועכשיו ישראל חטאו אתה למה לי מיד תשש כחו של משה ולא היה לו כח לדבר וכיון שאמר (דברים ט, יד) הרף ממני ואשמידם, אמר משה דבר זה תלוי בי מיד עמד ונתחזק בתפלה.

תפיסת הלוחות ע"י משה והצלת ישראל מכיליון, הביאה לו את הזכות שה' יתברך **תפסו** למשה והביאו בענן כאמור ביומא (ד). ולא רק שהביאו אלא ה' **הצילו** וכאמור במדרש הגדול שמושה רבנו נבהל ונחפו וזלגו עיניו דמעות וביקש לפול מן הענן, אילולי שירד הקב"ה וריחם עליו דכתיב וישכון כבוד ה' על הר סיני ויכסחו הענן לכך נאמר ויבוא משה בתוך הענן.

חזק חזק ונתחזק.

ו. ושם בגמ' הובא משל למלך שכעס על בנו, והיה מכהו מכה גדולה. והיה אוהבו יושב לפניו, ומתירא לומר לו דבר. אמר המלך: אלמלא אוהבי זה שיושב לפני הרגתיך. אמר: דבר זה תלוי בי, מיד עמד והצילו.

פרשת ויקרא

ענוות הן

ויקרא אל משה (א, א)

ובמדרש תנחומא (סי' ה) על הפסוק בתחלים אז דברת בחזון לחסידך ותאמר שויתי עזר על גבור הרימוותי בחור מעם (פמ, כ) דרשו רז"ל: אעפ"י שדיבר הקב"ה עם אדם הראשון, וצוהו על עץ הדעת, הוא לעצמו היה בעולם. וכן נח אעפ"י שדיבר עמו הוא היה תמים בדורותיו, וכן אברהם וכן יצחק וכן יעקב יחידים היו בעולם. אבל משה, כמה צדיקים היו בעולם: שבעים זקנים, בצלאל ואורי ואהרן ובניו והנשיאים, ולא קרא מכולם אלא משה, הוי אומר הרימוותי בחור מעם – זה משה, דכתיב לולי משה בחירו (תחלים קו, כג).

חז"ל במדרש מפליגים בשבחו של משה רבנו ע"ה בקריאת חיבת הי"ת למשה, המדרש מביא תחלה את יציר כפיו של ה', האדם הראשון שעליו נתלו תלי תלים של צפיות שיהפוך ליסוד ועמוד העולם, אך בעקבות הפרת צו הי"ת באוכלו מעץ הדעת, גורש מגן עדן, ואף בנח שלא פעל לחזרה בתשובה של העולם, וגם

א. שמו של משה רבנו מוזכר הכי הרבה פעמים בתורה (שש מאות ארבעים ושבע) וראה בויק"ר (א סי' ג) עשרה שמות נקראו לו למשה: ירד, חבר, יקותיאל, אביגדור, אבי סוכו, אבי זנוח וכו' אמר לו הקב"ה למשה: חייך, מכל שמות שנקראו לך, איני קורא לך אלא בשם שקראתך בתיה בת פרעה: ותקרא שמו משה (שמות ב, י) – ויקרא אל משה. ע"כ, מכאן רואים שבחה של בתיה בת פרעה שישבה בתשובה וזכתה שהשם שכינתה את משה, הוזכר רבות בתורה"ק, משא"כ בשאר השמות שכמעט ולא מופיעים בתורה כי אם בנביא ובמדרשי רז"ל, ועיין במגילה (יג.) לומר לך שכל המגדל יתום ויתומה בתוך ביתו מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

ועוד במדרש (שמו"ר א סי' כו) על הפסוק ותקרא שמו משה – מכאן אתה למד שכרן של גומלי חסדים. אף על פי שהרבה שמות היו לו למשה, לא נקבע לו שם בכל התורה אלא כמו שקראתו בתיה בת פרעה. ואף הקב"ה לא קראהו בשם אחר.

ועוד זכתה בתיה בת פרעה להיכנס חיה לגן עדן כמובא במסכת כלה רבתי (פ"ג הכ"ג) שבעה נכנסו בחייהם לגן עדן, אלו הן, סרח בת אשר, ובתיה בת פרעה וכו'.

ב. המדרש (ילק"ש) מביא משל על דרש הפסוק: ויגרש את האדם (בראשית ג, מד). למלך שהיו לו ג' אוהבין, ולא היה עושה דבר חוץ מדעתן. פעם אחת בקש המלך לעשות דבר חוץ מדעתן, נטל את הראשון, טרדו והוציאו חוץ מפלטרין שלו. השני, חבשו בבית האסורין ונתן אספרוס עליו.

כאשר אנו מגיעים לאבות הקודשים, אברהם יצחק ויעקב רואים שה' מדבר עמם אולם הדבר שונה ממשנה רבנו, שהפניה היא ישירה למשה רבנו, וגדולה מזו כל צדיקי הדור, דור המדבר שמונו במדרש לא זכו כלל לקריאה זו.

ועוד, זכה משה שבפנינו של הי"ת אליו היתה משום חובת השעה, שאילו משה רבנו לא היה מסכים, אזי לא היתה התגלות, והדברים מפעיימים כדברי המדרש באהל מועד עמד לו מן הצד. א"ל הקב"ה: עד מתי אתה משפיל עצמך אין השעה מצפה אלא לך, תדע לך שהוא כן, שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה: **ויקרא אל משה** (ויק"ר א, ה).

ידוע שעל התיבה הראשונה בפרשתנו נכתבו תלי תלים של ביאורים והסברים במדרשי חז"ל למה נכתבה המילה **ויקרא** באלף זעירא, בפירוש רבנו בעל הטורים ביאר הסיבה לכתיבת האות האל"ף של ויקרא זעירא, שמשנה רבנו ע"ה לא רצה לכתוב **ויקרא** אלא **ויקר** כדרך שנאמר אצל בלעם הרשע **ויקר אלוקים אל בלעם** (במדבר כג, ד), דהיינו משה רבנו ע"ה ביקש שתכתב אלף זעירא שישתמע לקורא ויקר יותר מאשר ויקרא, וזאת בענוותנותו הגדולה, שכביכול נראה לו הי"ת במקרה, להבדיל, כמו שנתגלה אצל אותו רשע (בלעם).

אם נתבונן בפירוש המילה **ויקר** שנאמרה אצל בלעם הרשע, מתגלה לנו פירוש קצת שונה מבעל הטורים שהמילה **ויקר** הוא מקרה, דהיינו שבמקרה נתגלה הי"ת לבלעם ואף, לכאורה, למשה רבנו ע"ה.

רש"י בפרשתנו, לכאורה, אינו דורש את האלף זעירא שבמילת **ויקרא** אלא מבאר את תחילת הפסוק **ויקרא אל משה וז"ל: לכל דברות ולכל אמירות ולכל צווים קדמה קריאה לשון חבה לשון שמלאכי השרת משתמשים בו שנאמר וקרא**

שלישי שהיה עליו חביב ביותר, אמר: איני עושה דבר חוץ מדעתו. כך אדם הראשון, ויגרש את האדם. נח, ויסגר ה' בעדו. אברהם שהיה חביב עליו ביותר, אמר: איני עושה דבר חוץ מדעתו, שנאמר: וה' אמר המכסה אני מאברהם. עכ"ל.

ג. אם נעיין בפירוש רש"י בפרשת בלק ויקר אלוקים אל בלעם (במדבר כג, ד), המילה **ויקר** לשון עראי, לשון גנאי, לשון טומאת קרי כלומר בקושי ובבזיון ולא היה נגלה עליו ביום אלא בשביל להראות חבתן של ישראל. ע"כ. ויוצא אפוא שפירוש זה אומר דרשני, רש"י הביא בפרשת בלק ג' פירושים למילה **ויקר**, ואילו בפרשתנו הובאו ב' פירושים שהם עראי וטומאה.

זה אל זה, אבל לנביאי אומות העולם נגלה אליהן בלשון עראי וטומאה שנאמר ויקר אלוקים אל בלעם. ע"כ.

משה רבנו שמע את הקול מדבר אליו דוקא, ישירות משא"כ אצל שאר הצדיקים-ישירות, שהיו במחנה, וראה מסכת יומא (ד:) המדבר בענין דרך ארץ: ויקרא אל משה וידבר, למה הקדים קריאה לדיבור, לימדה תורה דרך ארץ שלא יאמר אדם דבר לחברו אלא אם כן קוראו.

משה רבנו שמע את הקול וחשב שהקריאה באה מה' יתברך באה אליו במקרה, ולכן חשב לכתוב ויקר, ואולי להבדיל מבלעם הרשע. לכן באה התורה והדגישה למשה רבנו פרק בדרך ארץ דקודם יקרא האדם לחברו ולאחר מכן יבקש אשר על לבו. דאילו אצל אותו רשע, נתגלה ה' בדרך מקרה, בלא התראה וזאת בשביל לעצור את אותו רשע ממזימתו –הזדונית– לקלל את שונאי ישראל.

כאן התורה מציגה לנו פן נפלא ברועה הנאמן של ישראל, בשונה ולהבדיל אלפי הבדלות מאותו רשע, שאצל בלעם קרא ה' במקרה, דהרי בלעם רצה לקלל ועצרו הי"ת, ואילו להבדיל את משה רבנו שהוא סמל הענוה והיראה, חשב שהי"ת קראו בגלל איזה נדנוד חלילה של משהו שאינו כשורה, ה' יתברך בפנייתו דוקא מתרים כלפיו שיפעל לכניסתו לתוך אהל מועד, כדברי המדרש שהובא לעיל עד מתי אתה משפיל עצמך אין השעה מצפה אלא לך, תדע לך שהוא כן, שמכולן לא קרא הדיבור אלא למשה: ויקרא אל משה, הי"ת מפציר במשה שהוא מצפה לו, ואף מודיעו שאם לא יאות אזי לא יזכו ישראל, וחלילה שמשה לא יעכב, כדוגמאות הנוספות שהובאו במדרש, כשהסתיר פניו מהביט אל ה', ציוה אותו לך ואשלחך אל פרעה, במדרשים הובא שהי"ת שכנעו במשך שבעה ימים להסכים להיות מושיען של ישראל, אך כשמשה רבנו הבין שאם הוא לא יבצע זאת עם ישראל לא יגאל, והיה מוכן היה לוותר על עצמו וחכל למען כלל ישראל, וכן כשהגיעו ישראל לים, והים לא נבקע, משה רבנו עמד מן הצד, ופה ציווה הי"ת למשה ואתה הרם את מטך ונמה את ירך על הים ובקעוהו – לומר, שאם אין אתה בוקעו אין אחר בוקעו. וכן במעמד הר סיני עמד שוב משה מן הצד. ציוה אותו ה' עלה אל ה' אתה ואהרן – לומר, שאם אין אתה עולה אין אחר עולה, הכוונה שהתורה לא תינתן.

מכאן רואים את גדולת משה, דוקא בענוות האמת^ה עד מתי אתה משפיל עצמך
 אין השעה מצפה אלא לך, עיין ירושלמי שבת (פ"א, מ"ג) מה שעשתה חכמה
 עמרה לראשה עשתה ענוה עקב לסוליה, וחכמים צוו באבות (פ"ד, מ"ד) מאד מאד
 הוי שפל רוח.

משה רבנו זכה ללמד לבני ישראל את דיני הטומאה וטהרה ולהזהירן היאך יהיו
 מקריבין קרבן ומנגד להיות שפל ברך, וכאן צריכים אנו להבין את ההבדל
 בין ענווה נכונה לענווה פסולה.

ד. עין מהר"ל (תפארת ישראל פכ"ג): וכאשר אתה מעיין מה ענינו של משה אצל תורה, תמצא כי
 מדרגת משה שהוא אומר מה אני שתינתן התורה שהיא השכל הפשוט על ידי, בשביל שהיה ממעט
 עצמו הוא ראוי אל התורה.

ה. בגמ' גיטין (נו.) מובא מעשה קמצא ובר-קמצא חרבה ירושלים. שפעם אדם שהיה חברו של
 קמצא ובן-ריבו של בר-קמצא עשה סעודה. אמר לשמשו: לך הביא את קמצא. הלך והביא את
 בר-קמצא. ראה בעל הסעודה שבר-קמצא יושב בסעודתו. אמר לו: האם בעל הבית אתה, מה
 מעשיך פה, קום וצא, אמר לו: כיוון שבאתי, הנח לי ואתן לך תשלום בעבור מה שאוכל ואשתה.
 אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך מחיר מחצית סעודתך. אמר לו: לא. אמר לו: אתן לך את דמי כל
 הסעודה. אמר לו: לא. לקחו בידו והוציאו. אמר בר-קמצא: כיוון שהיו שם חכמים ולא מחו בו, הרי
 שהם הסכימו לכך. אלך ואסית בהם את המלך. אמר לקיסר: מרדו בך היהודים. אמר לו: מאין לך,
 אמר לו: שלח להם קרבן, וראה אם יקריבו אותו. הלך ושלח להם עגלה בת שלש. כשהלך, הטיח
 בה מום בשפתיה; ויש אומרים - בעיניה, במקום שלנו נחשב מום ולגויים אינו נחשב מום. רצו
 חכמים להקריבה משום שלום מלכות. אמר להם רבי זכריה בן אבוקולס: יאמרו שבעלי מומים
 קרבים למזבח, רצו להרוג את בר-קמצא, שלא ילך ויספר למלך. אמר להם רבי זכריה: יאמרו
 שהמטיל מום בקדשים נהרג.

מובא בשם הגר"א (דברי אליהו ליקוטים גיטין) יישוב לקושיא זו, והנה כפי הנראה מפשטות הגמרא
 רצו חכמים להרוג את בר קמצא, וזאת מפני שהיה לו דין רודף במה שאכל קורצא בי מלכא, והלא
 הכלל הוא ש'הבא להורגך השכם להרגו', אלא, שהכריעה דעתו של רבי זכריה שלא להרגו, וטעם
 הדבר שנקטו בדעת רבי זכריה, כי הוא היה הרב והגדול שביניהם, ולא רצו לחלוק עליו, משום לא
 תענה על רב, ע"כ, ריב נכתב חסר, לא לענות לרב, היינו רבי זכריה, ומחמת הענווה (הפסולה)
 שמנעה את הריגת בר קמצא, ומנעה את הקרבת הקרבן של הקיסר, גרמה לחרבן בית מקדשנו.

ו. ועיין בדברי הרמב"ם (הקדמה לפרוש המשניות) כי דווקא רבי יהודה הנשיא זכה לערוך את
 ששה סדרי משנה לפי שהיה בתכלית הענווה, שפלות הרוח והרחוק מן התאוות. כמו שאמרו
 בסוטה (מט:): משמת רבי בטלה ענווה. ובשעת פטירתו זקף ידיו ואמר שלא נהנה מהעולם הזה
 למרות עשירותו.

זכריה בן אבקולס

במסכת גיטין (נז): אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו ושרפה את היכלנו והגליتنا מארצנו.

וקשה לשון ענוותנותו של זכריה, מדוע הובא לשון זו ולא הוראה או גזר דינו של זכריה וכו', ובספר מאור עינים (ישמח לב גיטין) כתב לחדש שזכריה ראה ברוח הקודש שהגיע העת שבית המקדש יחרב, ולכן לא רצה שיתבטל דבר תורה שיאמרו בעלי מומין קריבין וכו', ואם כן צריך להבין למה לא אמר להם כך בפירוש לפי דעתו שלא תועיל עוד שום אופן לבטל הגזירה, היה לו להודיען שלא יבטלו לכל הפחות הדברי תורה בחנם באין פעולה, אלא בודאי מחמת מודת ענוה שהיה בו לא רצה להודיען שהוא יודע זאת ברוח הקודש. ומסיק בדבריו: וזהו ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס החריבה את ביתנו, כי לולא הענוה שבו, והיה מודיענו, היינו רואים איזה תחבולה להרבות בתפלה ותשובה לבורא ב"ה שירחם עלינו שתבטל הגזירה, אך שענוותנותו גרמה לו כל זה שלא רצה לגלות ולהודיענו.

משה רבנו בענוות האמת לימד אותנו דקרבנות שמקריבים מחייבים אותנו בענווה וכפי שהוא ביצע, שפל ברך וקומה, אך לזכור, שפעמים צריך לעצור את הענווה ולבצע את המצוה ותמיד עלינו לחשוב שאם לא נעשה את המצוה, חלילה נאבד אותה. זכריה יכל להציל את כלל ישראל, בזה שמנע את הקרבת הקרבן של הקיסר ולא גרם להריגת בר קמצא מצד שני הביאה להרבן בית קודשנו ותפארתנו, דקודם היה עליו לקרב את ישראל לאביהם שבשמים ולהודיעם שאם לא נשוב בתשובה גם על מעשה בר קמצא, יחרב ביתנו, ואולי בהקרבת הקרבן של הקיסר, עם המום, עם הקושי ונגד התורה ציוי התורה שאין להקריב בעל מום, יכל לגרום לתשובה שלמה, דהרי בהקרבת הקרבן יסתמו מענותיו של בר קמצא, ויכל להינצל ולראות בטוב ירושלים.

ז. מובא באיכה רבתי עוד סיבה להכליל בהרבן הבית את זכריה, מעשה וכו' והיה שם רבי זכריה בן אבקולס והיתה ספק בידו למחות ולא מיחה וכו'.

ח. אולי הקיסר היה הורגו שמטריד אותו בהוצאת שם רע על ישראל, ודו"ק.

תפלה לעני

ויקרא אל משה וידבר ה' אליו מאהל מועד לאמר (א, א)

ובמדרש תנחומא מובא: **ומשה ברח מן השררה**, בשעה שאמר לו הקב"ה, ועתה לך ואשלחך אל פרעה (שמות ג, י), ויאמר בי ה' שלח נא ביד תשלח (ד, יג). אמר רבי לוי, שבעה ימים היה הקב"ה מפתה למשה בסנה לשלחו. והוא משיבו, שלח נא ביד תשלח, וכו' אמר לו הקב"ה, חייך, יש לי מלאכה גדולה מכל מה שעשית. יש לך ללמד לישראל טומאה וטהרה, להזהירן היאך יהיו מקריבין בני קרבן לפני, שנאמר **ויקרא אל משה** וכו' דבר אל בני ישראל אדם כי יקריב מכם קרבן. משה ברח מן השררה ורדפה אחריו.

ובגמ' יומא (ד). מובא דרשת רז"ל על סוף ספר שמות ולא יכול משה לבא' אל אהל מועד **כי שכן עליו הענן** (מ, לה) וכתוב ויבא משה בתוך הענן (שמות כד, יח) מלמד שתפסו"ה הקב"ה למשה והביאו בענן, ועוד מצינו במכילתא (יתרו) על הפסוק ומשה נגש אל הערפלי' (כ, יז), גרם לו ענוותנותו, שנאמר והאיש משה עניו מאד (במדבר יב, ג), מוגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ

ט. מפתח - משתדל ומזרז את משה רבנו כי יאות להנהיג את כלל ישראל, והדברים אינם פשוטים אם משה רבנו יחפוץ או לאו ח"ו, דאם משה רבנו חלילה לא יסכים לא יהיה גואל לשונאם של ישראל, וכדברי המדרש בויקרא רבה (א, ה) אמר רבי אליעזר לכה (ואשלחך אל פרעה שמות ג, י) ודאי הא בסוף תיבותא לומר שאם אין אתה גואלם, אין אחר גואלם ע"כ. דמה שאמר הי"ת למשה לכה, הכוונה לך וה"א, היינו אתה החמישי לאבות העולם ורק אתה יכול לגאול.

י. האור החיים הק' פירש ולא יכול משה, שם היה אחר שקרא אליו ה' נתן בו כח ע"כ. מה שהצליח להביא את משה לרצון בתוך הענן זה היה בזכות כח ה'.

יא. התיבה תפסו הקב"ה למשה יש בה להזכיר שאף משה כביכול תפסו לקב"ה, ראה ברכות (לב). אמר רבי אבהו אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאומרו מלמד שתפסו משה להקב"ה כאדם שהוא תופס את חבירו בבגדו ואמר לפניו רבונו של עולם אין אני מניחך עד שתמחול ותסלח להם, ע"כ, ואולי יש בזה משום 'גזרה שווה' שתחלה משה כביכול תפס לקב"ה למונעו מלהשמיד את שונאם של ישראל במעשה העגל, אף פה תפסו הקב"ה למשה למרות ענוותנותו והביא בענן. ודו"ק.

יב. בעל הטורים בשם פרקי דרבי אליעזר (פרק מא), גש לא נאמר אלא נגש, מיכאל וגבריאל אחזוהו בשתי ידיו, והגישוהו אל השכינה שלא ברצונו. וכתב עוד לרמזו שתיבת הערפל, עולה בגימטריא שכינה. עכ"ל. שמשך כלל לא רצה לגשת וזאת מחמת ענוותנותו הגדולה עמד גם הוא במקום שהעם עמד בו, ולא רצה להתקדם מעבר לעם, עד שאחזוהו שני המלאכים הנ"ל, והגישוהו שלא ברצונו כי דרגתו גבוהה משלהם.

וכו' וכל שהוא גבה לב גורם ליטמא את הארץ ולסלק את השכינה, שנאמר גבה עינים ורחב לב אותו לא אוכל (תהלים קא, ה). וכל גבהי לבב קרויים תועבה, שנאמר תועבת ה' כל גבה לב (משלי טז, ה).

ולא יתכן שאדם בעל גאווה וכל הזמן מצפה ומייחל¹ לשררה וכבוד שיעמוד במקום של קדושה וטהרה, ודאי שלא יביאו אותו בתוך ענן, היינו רוחניות, אך פה ה' קורא לו ומבקש שילמד את ישראל פרקי טהרה וטומאה להזהיר את ישראל, משה לא ראה את עצמו כראוי לכך, אך פה פונה ה' במפגיע אל משה באומרו: ויקרא² אל משה מבקש שילמד, וכאן בא ה' בבקשה ממש רבנו שתהיה לו קצת מן הקצת של גאווה על מנת שיוכה הוא (לאחרים) להשריית השכינה, כמובא לעיל וראה בסוטה (ה). תלמיד חכמים צריך שיהא בו אחד משמונה³ בשמינית⁴ שבגאווה. שאותה גאווה תוסיף כבוד ה' לעם.

יג. כדוגמאת בלעם בן בעור ועוד, אם יתן לי בלל מלא ביתו כסף וזהב (במדבר כב, יח), ופירש"י למדנו שנפשו רחבה ומחמד ממון אחרים אמר ראוי לו ליתן לי כל כסף וזהב שלו שהרי צריך לשכור חיילות רבות ספק נוצח אינו נוצח ואני ודאי נוצח.

ועוד, ידועים דברי השם משמואל (ויקרא, תרע"א) בשם אביו. על ההבדל בין לשון ויקר שנאמרה בבלעם ומשמעותה שדיבורו של ה' בא אליו אך הוא לא נתעלה על ידי הדיבור ונשאר בלעם הרשע כמו שהיה עומד מבחוץ, לבין לשון ויקרא היינו שהי"ת קרא אותו שיקרב הלום, ונתעלה לקראת הדיבור.

יד. ובתנחומא רחק מן מקומך שנים ושלשה מושבות שיאמרו לך עלה, ואל תעלה שלא יאמרו לך רד.

טז. ובקול אליהו (ע"ה) לקט שמועות בשם הגר"א, בחי' אגדות בסופו אות רכד) נאמר: יש לפרש כי יעקב אבינו ע"ה אמר קטנתי מכל החסדים ומכל האמת אשר עשית את עבדיך (בראשית לב, יא), ותלה החסד והאמת שקיבל מהשי"ת על נפשו. ולכאורה קשה הא ע"פ מידת הענוה שאין לו לתלות הגדולה בעצמו רק בזכות אברהם ויצחק, אלא למדנו מזה דהטובות שמקבל האדם מהשי"ת יש לו לתלות בעצמו כדי להקטין את עצמו כמו שאמר יעקב אבינו ע"ה קטנתי מכל החסדים, והיינו אם ידבר האדם מהטובות שכבר קיבל, אבל אם יבקש הצלה או טובה לקבל עתה או לעתיד לא יבקש בזכות עצמו, שהרי שלמה המלך ע"ה לא נענה בזכות עצמו עד שאמר זכרה לחסדי דוד אבי (דברי הימים-ב ו, מב), וכן חזקיהו המלך ע"ה כמבואר בגמ', וזהו הכוונה ת"ח מותר לו להתגאות אחד משמונה שבשמינית כי הפסוק קטנתי מכל החסדים הוא הפס' השמיני שבפרשת וישלח שהיא פרשה שמינית שבתורה, להורות שעל אופן זה מותר להתגאות ולתלות בעצמו.

ויש שכתבו בדרך רמז ע"פ הפסוק מאשר שמנה לחמו (בראשית מט, ח), אשר אותיות ראש- היינו תלמיד חכם שמנהיג את הקהילה, ישתמש רק בשמנה היינו בשמינית של גאווה, והכל בשביל לחמו להילחם ברשעה ובכך לתקן את העולם במלכות ה' בבחינת והוא יתן מעדני מלך, ודו"ק.

טז. פירש"י אחד משמונה בשמינית, היינו משקל קטן הוא והיינו עוכלא כלומר צריך שיהיה בו מעט

משה רבנו צריך שתהיה בו מידת גאווה לפי דרגתו¹, ובזה שמבטל עצמו באומרו להי"ת ודורש שהשליחות תהיה ע"י אחר באומרו שלח נא ביד תשלח (ד, יג) משיבו ה' ויחר"ה אף ה' במשה ויאמר הלא אהרן הלוי (שם יד), וכאן צריך לשאול מדוע משה רבנו סרב², שהרי בעקבות כך זכה אהרן ליטול הכהונה בדין מומשה, ומשה למרות הקושי והרצון הגדול ויתר בענווה גדולה ובלבד שלא ליטול עליו את עול המנהיגות למרות שבזה הפסיד לו ולזרעו אחריו את כהונת העולם, מלכות וכו'.

כהן גדול

וכאן צריכים לחקור האם משה קיבל זאת שאהרן וכל זרעו יהיו כהנים ומשה רבנו יוותר זרעו כשאר הלוויים.

בשמו"ר (פרשה לו). בפסקה א הובא משל למלך שהיה לו אוהב ובקש למנות קתליקוס (גובר) ומנהו על כל בית גנזיו. לאחר ימים בקש לעשות אסטרטיגוס (שר צבא) והיה אותו אוהבו סבור שמוא יעשהו ולא עשההו. אמר לו: לך ומנה אסטרטיגוס. אמר לו: אדוני המלך מאיזו גינוסיא, אמר לו: מגינוסיא שלך.

גאווה שלא יהו קלי הראש מסתוללין בו ויהא דבריו מתקבלין עליהן בעל כרחם, ומעטרא ליה כי סאסא לשיבלתא פרש דגסות מועט נאה והוגנת לו לתלמיד חכם ומעטרתו כסאסא המעטרת את השבולת. יוצא לפירש"י דרב בא לומר שתלמיד חכם חשוב וגם צריך שתהיה בו טיפה זעירה של גאווה וכאמור.

יז. ראה ברכות (י:): תניא נמי הכי, לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום.

יח. ובשמו"ר (ג טז-יז) מובא שמושה לא סתם עכב את תשובתו להי"ת להוציא את ישראל ממצרים, הנימוק של משה היה אהרן אחיו באומרו: עד שלא עמדתי היה אהרן אחי מתנבא להם במצרים פ' שנה וכו' עכשיו אכנס בתחומי של אחי ויהיה מיצר, בשביל כך לא היה מבקש לילך. מיד ויחר אף ה' במשה.

ושואל המדרש מה חרון אף היה שם, שניטלה כהונה ממושה ונתנה לאהרן. אמרו רבותינו ז"ל: הלא אהרן אחיך הלוי. וכי מאחר שאמר אחיך איני יודע שהוא לוי, אלא אמר לו: ראוי היית להיות כהן והוא לוי, ולפי שאתה מסרב על דברי תהיה אתה לוי והוא כהן.

יט. במדרש תהלים (יח) מובא נימוקן של משה שמסרב הוא לגאול באומרו: כבר חישבתי מה שאמרת לאברהם ועבדום ועינו אותם ארבע מאות שנה (בראשית טו, יג) ועדיין לא נשלמו, ולא עשו ישראל שם אלא מאתים ועשר, ופה השיבו ה', לא כמו שאתה מחשב לעצמך, שמיום שנוכח יצחק הקדמתי להם הקץ.

כך ביקש הקב"ה למנות על מלאכת המשכן ועשאו למשה גזבר על הדיינים ועל הכל. וכשבקש לעשות הקב"ה כהן גדול היה משה סבור שהוא נעשה כהן גדול. אמר לו הקב"ה לך ומנה לי כהן גדול. אמר לפניו: **רבון העולם מאיזה שבט אמנה לך**, אמר לו: **משבט לוי**. אותה השעה שמח משה. אמר **כך שבטי חביב**, אמר לו הקב"ה: אהרן אחיך הוא. לכך נאמר ואתה הקרב אליך את אהרן אחיך.

יוצא לפי מדרש זה שמושה רבנו הסכים לבחירת הי"ת ויוצא שמה שמנע עצמו עשה כדיון, אך לא היא שהרי בפסקה ד במדרש שם מובא סגנון אחר, וז"ל: כשאמר הקב"ה למשה ואתה הקרב אליך, **הרע לו**. אמר לו תורה היתה לי ונתתיה לך שאלולי היא אבדתי עולמי. מושל לחכם שנמל קרובתו ועשתה עמו י' שנים ולא ילדה. אמר לה בקשי לי אשה. אמר לה: יכול אני ליטול חוץ מרשותך אלא שהייתי מבקש ענותנותך. כך אמר הקב"ה למשה: יכול הייתי לעשות לאחייך כהן גדול חוץ מדעתך, אלא שהייתי מבקש שתהא גדול עליו. ע"כ

יוצא דלשתי הדרשות משה היה חפץ במינויו האישי או לפחות לזרעו, אם כי בדרש א' שמח כשמחת אהרן אז וראך ושמה בלבו שלפחות אחיו אהרן הוא זה שיהיה כהן, אך לפי דרש ב' לכאורה לא נזכר שמושה רבנו שמה, האף אמנם הי"ת מנסה לפייסו בכך שיהיה הוא גדול עליו.

נראה שמושה רבנו מלמדנו דרך חיים ומוסר שהתפקיד של הכהן הוא חשוב, אך חשובה יותר התורה הקדושה ולה הוא זכה וזיכה את ישראל, תפקיד חשוב ככל שיהיה מוכרע אך ורק ע"י הי"ת כמובא ביומא (לה ע"א וע"ב) מכאן אמר בן עזאי בשמך יקראוך ובמקומך ישיבוך ומשלך יתנו לך אין אדם נוגע במוכן לחבירו ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא^א, ודוקא בעלי הענווה הם הם הזוכים, אכן פעמים צריך לאזור קומץ של גאוה על מנת שיהיו מנהיגי הדור כמובא בסנהדרין (ת). אמר לו הקב"ה **טול מקל, והך על קדקדך, דבר אחד לדור**, היינו שצריך מנהיג אחד, ואכן זכה משה להנהיג את כלל ישראל בתורה ממונו ועד בכלל.

ב. הנצי"ב בהעמק דבר הקשה והנה לא נודע עיקר התרעומת, מנא להו לחז"ל שהרע למשה, ותו אם הרע למשה, אין זה פיוס כל כך, שהרי אינו דומה כהונה שהיא לאהרן ולזרעו ואין לזולתו חלק בה, מה שאין כן התורה, ניתנה לכל ישראל כמו למשה ולזרעו, אלא משה בעצמו היה שליח וזכה.

בא. ופירש"י דאין מלכות נוגעת בחברתה משהגיע זמן המלכות ליפול ותעמוד אחרת לא יאחר זמן כמלא נימא אלא מי שזמנה ליפול בלילה נופלת בלילה שנאמר ביה בלילא איתקטל בלשצר (דניאל ה, ל), ושזמנה ביום נופלת ביום שנאמר ובתחפנחם חשך היום (יחזקאל ל, יח).

יוצא אפוא לפי האמור במדרש בתחלה אמר לו הקב"ה, חייך, יש לי מלאכה גדולה מכל מה שעשית. יש לך ללמד לישראל טומאה וטהרה, להזהירן היאך יהיו מקריבין בני קרבן לפני, שנאמר ויקרא אל משה דבר אל בני ישראל אדם כי יקריב מכם קרבן. משה ברח מן השררה ורדפה אחריו.

ה' נתן לו את המלאכה החשובה ביותר גדולה מכהונה וכל שאר התפקידים שיצפה האדם להורות את ישראל טומאה וטהרה, להזהירן איך יהיו מקריבים קרבנות, משה ברח מן השררה היינו כהונה אך פה התורה רדפה אחריו שהייב הוא להורות את ישראל.

תפלה לעני

בספר כתר שם טוב (א, סו) מובא פירוש הבעש"ט הק' על הפסוק תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו (תהלים קב, א). והבעש"ט המשיל זאת: משל למלך שהכריז ביום שמחתו כל מי שיבקש דבר מן המלך ימלאו לו בקשתו. ויש מי שביקש שררה וכבוד ויש שביקש עושר ונתנו לכל אחד את מבוקשו. והיה שם חכם אחד שאמר ששאלתו ומבוקשו שידבר המלך בעצמו עמו שלש פעמים ביום, והוטב מאד בעיני המלך מאחר שדברו חביב עליו מן העושר והכבוד לכן ימלא בקשתו שיתנו לו רשות להיכנס בהיכלו לדבר עמו ושם יפתחו לו האוצרות שיקח מן עושר וכבוד ג"כ. וז"ש תפלה לעני וגו' לפני ה' ישפוך שיחו שזה מבוקש.

משה רבנו לכאורה הוא החכם שלא ביקש שררה וכבוד בעבורו, היינו ויתר על הכהונה, ומה שביקש את הרשות להיכנס להיכל ומפה קצרה הדרך שכל אוצרות (כבוד ושררה) שיבקשו הם מוגבלים, אך אצל החכם הוא משה רבנו אינם מוגבל, ואם כן, תפלה לעני, זה שחושב שהוא העני שהפסיד הכהונה הוא העשיר הגדול.

נוסיף עוד, ידועים דברי הזהר הק' (קפד): בענייני התפלה, ר' אבא פתח תפלה לעני כי יעטוף (תהלים קב, א) שלשה נאמר בהם תפלה: תפלה למשה, תפלה לדוד, ותפלה לעני.

כב. ראה באבות (פ"ה, מ"ח) משה זכה וזיכה את הרבים, זכות הרבים תלוי בו, שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל (דברים לג, כא).

לכאורה נראים לנו ששלשת התפלות יש בהם חשיבות לפי הסדר הבא, תפלה למושה שהוא בחיר הנבראים, תפלה לדוד בחיר המלכות, והפחות שביותר הוא תפלה לעני, אך הזהר הק' ס"ל דתפלה לעני היא החשובה ביותר הוי אומר: **תפילה לעני**. משום שעני הוא שבור הלב, וכתוב קרוב ה' לנשברי לב (לד, יט).

אם כן, תפלת העני שרמזו הבעש"ט נראה אינו מעניין משה, אך נראה ששלשת התפלות מתייחסות דוקא למושה רבנו וכל תפלה לשעתה, תפלה למושה לאחר מתן תורה, אשר כונה 'איש האלוקים' וזה פשוט, תפלה לדוד היינו מלכות, ויהי בישורון מלך הוא משה, וכאמור בדברי הבעש"ט תפלה לעני (וכלשון הזה"ק תפלה דעני תפלה דא קדים לתפלה דמושה), הוא משה שויתר ונהפך לעני מהכהונה בכך שויתר על הכהונה (מלכות וכו') וכל זה מחמת ענוותנותו, ודוקא מתפלה לעני זכה משה רבנו לשאר התפלות שהיא הנותנת (תפלה לעני) כבנין אב לכל התפלות וכדברי הזה"ק ודו"ק.

יוצא א"כ שתפלה לעני מתייחס למושה רבנו שהוא גופא ייחס לעצמו וכדברי המדרש דכל שבעת ימי המילואים שהעמיד משה המשכן והיה משמש בו ומפרקו לא שרתה בו שכינה וחיו ישראל נכלמים וכו' מיד נכנס משה עמו"י ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל, ע"כ.

כג. הכלי יקר פירש שמצד מעשה העגל נתרחק אהרן כמו שנפסלו בכורי ישראל ומשה קירבו בתפילתו, יוצא שדוקא משה בבחינת **תפלה לעני** זיכה משה לאהרן, ודו"ק.

פרשת צו

פרסום החטא

במקום אשר תשחט העלה תשחט החטאת (ו, יח)

ובירושלמי: ולמה כן, אמר רבי לוי בשם רבי שמעון בן לקיש, כדי שלא לפרסם את החוטאים (יבמות פ"ה ה"ג).

ובמדרש (תדשא יח) לפסוק הבא נאמר: הכהן המחמא אותה יאכלנה במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד, דורשים רז"ל (מדרש תדשא יח) למה גזר המקום לכהנים שלא לאכול חטאת הדיוט חוץ למקדש, אלא בחצר אהל מועד, שלא ילמד אדם אחר מהם שחמא ההדיוט ההוא ויתבייש.

תוה"ק מפליגה בהוראה ובחינוך לדורות ומניעת פרסום החוטא עד כמה שאפשר, ובחז"ל מובאים דברים דומים למנוע פרסום של חוטא, עיין במסכת סוטה (לב:): א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי מפני מה תיקנו תפילה בלחשי שלא לבייש את עוברי עבירה שהרי לא חלק הכתוב מקום בין חטאת לעולה.

ועוד תקנות רבות שתקנו רז"ל שלא לבייש את מי שאין לו, ולא לבייש את מי שאינו יודע.

א. הקשה בבאר שבע: קשה בעיני טובא חדא למה אמר תיקנו והלוא מקרא מלא הוא שצריך להתפלל בלחש כדכתיב וקולה לא ישמע ואמרו בריש פרק אין עומדין מכאן שאסור להגביה קולו בתפילתו והיינו שאינו יכול להשמיע קולו לאחרים לכל הפחות דבתוספתא משמע שצריך להתפלל בלחש עד שלא תשמע אפילו לאוזניו ועוד לפי טעם זה כדי שלא לבייש את עוברי עבירה משמע שאינו צריך להתפלל בלחש כשהוא יחידי והלוא בסוף פרק מי שמתו תניא המשמיע קולו בתפילתו הרי זה מקטני אמנה שמראה כאילו הקב"ה אין שומע תפילתו בלחש ועוד תניא המגביה קולו בתפילתו הרי זה מגביה השקר דכתיב בהו קראו בקול גדול ולפי טעם זה צריך להתפלל בלחש אפילו כשהוא יחיד וצ"ע.

ב. ועיין בשו"ת יביע אומר (ח"ז אבה"ע סי' יז) וכן המנהג פשוט אצלנו שהרב מרא דאתרא מברך ברכת אירוסין, ואין החתן מברך בעצמו כדי שלא לבייש למי שאינו יודע לברך וכו' וע' בשו"ת ויקרא אברהם (חאה"ע סי' ח) שכתב, שבעירו היה המנהג שהחתן בעצמו מברך ברכת אירוסין, והיה

במשנה בכורים (פ"ג מ"ז) בראשונה מי שהיה יודע לקרות מקרא בכורים – קורא, ומי שאינו יודע מקרין אותו, ונמנעו מלהביא בכורים, התקינו שיהיו מקרין הכל.

וכן במו"ק (כו.) ת"ר: בראשונה היו מוליכים בבית האבל עשירים בקלותות של כסף ושל זהב, ועניים בסלי נצרים של ערבה, והיו עניים מתביישים, התקינו שיהיו הכל בסלי נצרים. וע"ש עוד תקנות.

וממעם זה אמרו התוס' (מו"ק כו: ד"ה בבליכה וכו'): מזה שרגילים עתה לקרות (שליח צבורי עם הקורא) זהו מפני כבודו של הקורא, **שלא לבייש** את מי שאינו יודע וכדאמרינן גבי בכורים בראשונה מי שהיה יודע לקרות קורא ומי שאינו יודע (אינו קורא) מקרין אותו, נמנעו מלהביא ביכורים התקינו שיהיו מקרין את הכל.

מכל הראיות שהובאו לעיל נמנעו במפגיע מלפרסם החוטא, ולשמור בעבורו על צנעת הפרט, כמובן שדרך זאת נגיע עמו לתשובה ולא חלילה שאדם ימשיך במעשיו.

אמנם, יש מקרים שאדם חייב לפרסם מעשיו, ואין בכך מניעה, וכלשון הזהב של רבנו כתב (פ"ב ה"ה): ושבה גדול לשב **שיתודה ברבים** ויודיע פשעיו להם ומגלה עבירות שבינו לבין חבריו לאחרים ואומר להם **אמנם הטאתי לפלוגי ועשיתי לו כך וכך והריני היום שב ומתנחם**, וכל המתגאה ואינו מודיע אלא מכסה

קשה הדבר עליו, שלפעמים כשהחתן עם הארץ, לכן צריך מכאן ולהבא שלא יברך החתן ברכת אירוסין, אלא אחר הידוע. ע"ש וכו' להקרותו מלה במלה, ומה גם בהזכרת השם וכו' ומה שמקריין אותו מלה במלה גרע טפי.

ג. וראה מש"כ באבודרהם (קריאת התורה ד"ה והכל עולין) ואמרינן בתנחומא (יתרו טו) מעשה בר' עקיבא שקראו החזן ברבים בבית הכנסת לקרות בספר תורה ולא רצה לעלות אמרו לו תלמידיו לא למדתנו רבינו (דברים ל, כ) כי היא חייך ואורך ימך ולמה נמנעת מלעלות. אמר להם לא נמנעתי מלעלות אלא לפי שלא סדרתי הפרשה שתים ושלוש פעמים שאין אדם רשאי לומר דבר לפני הצבור עד שיסדר אותו שתים ושלוש פעמים בינו לבין עצמו שכן בהקב"ה שהוא נותן מענה לשון לכל הבריות והתורה גלויה לפניו ככוכב, כשבא ליתן אותה לישראל כתוב בו (איוב כח, כז) אז ראה בתורה שאין יודעין אפילו אות אחת שאינן רשאים לעלות וצריך למחות בידם שלא יעלו. 'זיספרה', הכינה וגם חקרה, ואחר כך ויאמר לאדם וגו'.

פשעיו אין תשובתו גמורה שנאמר מכסה פשעיו לא יצליח, בד"א בעבירות שבין אדם לחבירו אבל בעבירות שבין אדם למקום אינו צריך לפרסם עצמו ועזות פנים היא לו אם גילם, אלא שב לפני האל ברוך הוא ופורט חטאיו לפניו ומתודה עליהם לפני רבים סתם וטובה היא לו שלא נתגלה עונו שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. ע"כ

יוצא אפוא מדברי הרמב"ם שקיימת חלוקה בין עבירות שבין אדם לחבירו לבין עבירות שבין אדם למקום, שבעבירות שבין אדם לחבירו, זה תפקיד האדם לפרסם ובכך יתקן מעשיו, שהרי אם לא יגלה אותם, לעולם לא יעשה תשובה. ואילו בעבירות שבין אדם למקום, הי"ת מוכן שיכסה את פשעיו ובכך יחזור האדם בתשובה, כביכול הי"ת נותן לאדם אפשרות לחזרה בתשובה ותיקון אישי למעשיו משא"כ בין אדם לחבירו, וכאמור.

הלח"מ בביאורו לרמב"ם מביא דרשת רז"ל מיומא (פ:) רב רמי כתיב 'אשרי נשוי פשע כסוי חטאה', וכתיב 'מכסה פשעיו לא יצליח', לא קשיא הא בחטא מפורסם הא בחטא שאינו מפורסם, ע"כ, יוצא מהלח"מ שקיים הבדל בין חטא מפורסם לחטא שאינו מפורסם.

ורש"י ביומא (שם) דקדק וחילק: **בחטא מפורסם** – טוב לו שיודה ויתבייש, ולא יכפור בו. **בחטא שאינו מפורסם** – לא יגלה חטאו, וכבוד השם הוא, שכל מה שאדם חוטא בפרהסיא מיעוט כבוד שמים הוא. עבירות שבין אדם לחבירו – יגלה לרבים, שיבקשו ממנו שימחול לו.

כהן גדול

נחזור לדברי המדרש **תדשא** (יה) שהובא לעיל למה גזר המקום לכהנים וכו', ובהמשך המדרש הובא הפסוק: כהן המחטא אותה יאכלנה במקום קדוש תאכל בחצר אהל מועד (ויקרא ו, יט), היינו שאר הכהנים, ולכהן הגדול קיימת חלוקה אחרת, וזה המשך לשון המדרש: **ולמה לכהן הגדול לא עשה כך, אלא בפרהסיא** גזר המקום (ויקרא ד, יב) לשרוף פר החטאת של כהן גדול וכו', למה כן, בשביל טעמים הרבה. שידעו הכל צדקתו של הקב"ה שאינו נושא פנים, לא לקטן ולא לגדול, לא למלך ולא לכהן גדול, שכן כתיב: כי ה' אלוהיכם הוא אלוהי האלוקים ואדוני האדונים, האל הגדול וכו' אשר לא ישא פנים (דברים י, יז).

יוצא מדברי המדרש שקיימת חלוקה נוספת בין כהנים שעושים חטא לבין כהן גדול שעושה חטא, שאותו חטא יפרסם אותו, ועל זה נאמר צדקתו של הקב"ה שאינו נושא פנים^ד.

בפרשת ויקרא (ד, ג) אם הכהן המשיח יחטא פירש רש"י כשהכהן הגדול חוטא אשמת העם הוא זה, שהן תלויין בו לכפר עליהם ולהתפלל בעדם, ונעשה מקולקל, ע"כ, וכן פירש הרשב"ם: לאשמת העם – חכמים דרשו: הרי משיח כציבור; בהוריות (ז:). אך לפי הפשט משמע: לפי שבכהנים נאמר יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל (דברים לג, י), וכל שכן כהן גדול שהוא מומחה לרבים, אם הכהן המשיח יחטא בהוראתו גם להחטיא את העם עמו, והקריב על חטאתו וגו'.

ד. ועיין במס' ברכות (ב:) אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה: רבש"ע, כתוב בתורתך אשר לא ישא פנים ולא יקח שחד, והלא אתה נושא פנים לישראל, דכתיב (במדבר ו) ישא ה' פניו אליך אמר להם: וכי לא אשא פנים לישראל, שכתבתי להם בתורה (דברים ח) ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוהיך, והם מדקדקים עצמם עד כזית ועד כביצה.

ועיין גם במס' נדה (ע:) כתוב אחד אומר כי לא ישא פנים ולא יקח שוחד וכתוב אחד אומר ישא ה' פניו אליך. כאן קודם גזר דין, כאן לאחר גזר דין.

וכן בר"ה (יז:) ת"ש שאלה בלוריא הגיורת את רבן גמליאל: כתיב בתורתכם אשר לא ישא פנים וכתוב ישא ה' פניו אליך, נטפל לה רבי יוסי הכהן, אמר לה: אמשול לך משל למה הדבר דומה: לאדם שנושה בחבירו מנה וקבע לו זמן בפני המלך ונשבע לו בחיי המלך. הגיע זמן ולא פרעו. בא לפייס את המלך. ואמר לו עלבוני מחול לך, לך ופייס את חבירך. הכא נמי, כאן בעבירות שבין אדם למקום כאן בעבירות שבין אדם לחבירו. עד שבא רבי עקיבא ולימד: כאן קודם גזר דין כאן לאחר גזר דין.

ה. הכהן המשיח הוא כינוי לאותם כהנים גדולים ששימשו בבית המקדש הראשון ולפני כן, שנמשחו בשמן המשחה. עיין במסכת קידושין (ט:).

ו. עיין בספר אמרות טהורות על תהלים (ד, ג): "והנלע"ד בדרך הפשוט, דהנה אמרו רז"ל במס' ב"ק (ג.) וסביביו נשערה מאד, מלמד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה וכו' ואמרתי טעם בדבר שהקב"ה מדקדק באמת עם הצדיקים ביותר, והוא, בהיות הם קרובים אל משכן ה', וקרובים יותר אל המלך, אזי הפגם שלהם הוא עולה מאוד עד גבהי מרומים, ולא כן הדיוט החוטא אל המלך אין פגמו גדול כל כך וכו'.

יוצא שכהן גדולי הוא דמות חינוכית לעם ולכן יש לו להיזהר ביותר, אמנם לא בכל הוא "אשם" אך דרך חינוך יש בזה, ופתח תשובה"י לחוטא, משא"כ אצל שאר הכהנים, ושאר המוני העם שחייבים לשמור על כבודם.

ז. וראה מש"כ בזהר הקודש (ח"ג יז, ב) רבי יצחק אמר: אם הכהן המשיח יחטא זה הכהן שלמטה שהוכן לעבודה ונמצא בו חטא לאשמת העם, הוא בודאי שיאשמו בגללו, וי לאותם הסומכים עליו. כעין זה שלח ציבור שנמצא בו חטא, וי לאותם הסומכים עליו. אמר רבי יהודה וכל שכן כהן גדול ביום הכיפורים שכל ישראל ועליונים ותחתונים כולם מחכים ומצפים להתברך על ידו.

ח. עיין במס' ע"ז (ד:) אמר רבי יהושע בן לוי, לא עשו ישראל את העגל אלא ליתן פתחון פה לבעלי תשובה, שנאמר (דברים ה, כו) 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים' וגו', והיינו דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, לא דוד ראוי לאותו מעשה, ולא ישראל ראויין לאותו מעשה, לא דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב (תהלים קט, כב) 'ולבי חלל בקרבי', ולא ישראל ראויין לאותו מעשה דכתיב 'מי יתן והיה לבבם זה להם ליראה אותי כל הימים', אלא למה עשו, לומר לך שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטאו צבור אומרים להו לכו אצל צבור.

פרשת צו

כתב מינוי

קח את אהרן ואת בניו איתו (ה, ב)

קחנו בדברים ומשכהו (רש"י).

ובמדרש תהלים על הפסוק אשכילה בדרך תמים^א (קא, ב). ר' יהודה אומר, אמר הקב"ה למשה: **מנה לי כהן גדול**. אמר לפניו: מאיזה שבט אקח, משבט ראובן, אמר לו: לאו וכו' שעשה וכו' אמר לו: אמנה לך משבט שמעון. אמר לו: לאו, וכו' אמר לו: אמנה לך משבט דן. אמר לו: לאו, וכו' אמנה לך משבט יוסף, אמר לו מלשני בסתר רעהו וכו' (שם שם, ה), אמנה לך משבט של יהודה, אמר לו גבה עינים ורחב לבב וכו' אלא ממי אמנה, אמר לו: תמנה לי משבטך עיני **בנאמני** ארץ לשבת עמדי (תהלים קא, ו), וכן אתה כמו שבטיך, שנאמר: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, (במדבר יב, ז).

משה עומד בפני בחירת כהן גדול, תפקיד עם האחריות הכי חשובה מכל תפקידי השררה שקיימים, ונראה לנו שאהרן הכהן צריך להיות הכהן הגדול מחמת הנהגתו מכבד במצרים, אך לא היא, הי"ת פונה למשה בבקשה למנות כהן גדול, וכאן מציג משה כמה שבטים, לכל אחד יש את המגרעה שלו, אולם פה בוחר הי"ת לשים את הדגש דווקא **בשבט לוי** באומרו: עיני **בנאמני** ארץ לשבת עמדי, אני חפץ דוקא **בנאמן**, ומי הוא הנאמן לפי המדרש הוא משה שנאמר עליו בכל ביתי נאמן הוא, ואם כך, אז יקשה לנו, משה לא נבחר להיות כהן גדול אלא לתקופה

א. המלבי"ם מגדיר מהו דרך תמים: הוא שיעשה מעשה הצדק שלא בעבור שום פניה חיצונית מתקנת שכן ויראת עונש או בעבור פניה אחרת כמו להתגאות ולהתפאר וכדומה, רק יעשהו מצד אהבת הטוב בעבור שהוא טוב ומצד שצוה ה' עליו, ובדרך ההרחבה יקרא תמים מי שנראה בחיצוניותו שמתמיד בצדק ואינו מט ממנו בשום פעם וכו'. והנה מי שאינו תמים ועושה מעשהו בשביל פניות חיצוניות הוא ישקף על התועלויות שיגיע לו בעשותו הטוב, ויתירא מן העונש שיגיע לו בעברו על מצות ה', ואצלו לא ישוה החסד והמשפט, ולא יהיה על שניהם בשוה, לא כן התמים באמת הוא ישוה בעיניו המשפט והעונש כמו הטוב והחסד שיקבל מאת ה', וע"ז הקדים חסד ומשפט אשירה שגם זה שייך לענין התמימות.

קצובה למשך שבעה ימים בלבד, ולאחר מכן מונה ביום השמיני אהרן, אז מדוע משה שולב בדרש הפסוק בהיקש נאמני ארץ לפסוק: בכל ביתי נאמן הוא.

ועוד, אהרן הכהן בשונה משאר השבטים שהוצעו ברשימה הארוכה, ראובן, שמעון, דן, יהודה יוסף מדובר על העבר ואף על העתיד (כשבט דן). וכשאנו מסתכלים על הפסלות לכאורה, משתוממים אנו מהביטוי הקשה שנאמר בתורה על אהרן, ויגוף ה' את העם על אשר עשו את העגל אשר עשה אהרן, אמנם אהרן היה אנוסי אך עדיין קשה שהפסוק מתבטא קשות נגד אהרן שאת העגל אשר עשה אהרן.

ובספרא על פרשתנו מובא הפסוק ויבא משה ואהרן אל אהל מועד, כיון שראה אהרן שקרבו כל הקרבנות ונעשו כל המעשים ולא ירדה שכינה לישראל היה עומד ומצטער. אמר יודע אני שכעס עלי המקום. בשבילי לא ירדה שכינה לישראל. אמר לו משה אחי כך עשית לי, שנכנסתי ונתביישתי ולא ירדה שכינה לישראל. מיד נכנס משה עמו ובקשו רחמים וירדה שכינה לישראל. לכך נאמר ויבא משה ואהרן אל אהל מועד, ויבא משה ואהרן אל אהל מועד, למה נכנס משה ואהרן ביחד, ללמדו על מעשה הקטרת.

ובפרי צדיק הביא בשם הזוהר הק' דמשה שושבינא דמלכא שהוריד השכינה לארץ אהרן שושבינא דמטרוניתא להכנים הקדושה בלב ישראל.

ב. כמוכא בתפלה בשבת ישמח משה במתנת חלקו כי עבד נאמן קראת לו. ראה רמב"ם (פ"ז מהל' יסודי התורה ה"ו) כל הדברים שאמרנו הם דרך נבואה לכל הנביאים הראשונים והאחרונים חוץ ממשה רבנו של כל הנביאים ומה הפרש יש בין נבואת משה לשאר כל הנביאים וכו' ונקשרה דעתו לצור העולמים ולא נסתלק מעליו ההוד לעולם וקרן עור פניו ונתקדש כמלאכים, ע"כ. הרמב"ם מונה את ההבדלים בין משה רבנו לבין שאר הנביאים, וההבדלים בבחינת תהום רבה, זכה משה לתואר בכל ביתי נאמן, וכאמור שכביכול הי"ת מתייעץ עמו בבחירת כהן גדול, מחמת נאמנותו שאין לו כל נגיעה במינוי אלא רק עבד נאמן.

ג. לשון המלבי"ם.

ברירת האדם

רבי יהודה הנשיא באבות (פ"ב מ"א) מציץ לנו איזו דרך ישרה שיבור (שיבורר) לו האדם, באומרו: כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם. רע"ב פירש שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו.

ובמסכת תמיד (כה.) מביא רבי אף אותה לישנא איזו דרך ישרה שיבור לו האדם, וכאן לא דובר על דרך האמצע תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם אלא **יאהב את התוכחות** שכל זמן שתוכחות בעולם נחת רוח באה לעולם טובה וברכה באין לעולם ורעה מסתלקת מן העולם שנאמר ולמוכיחים ינעם ועליהם תבא ברכת טוב (משלי כד, כה), ויש אומרים יחזיק באמונה יתירה שנאמר **עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי** (תהלים קא, ו).

וכאן הבן שואל, הרי זה אותו תנא ובשתי משניות מציץ לנו שני דרכים כל אחת במהותה, ומי קודם למי, על מנת להשיב נקדים את דברי המפרש במסכת תמיד **הרבה דברים צריך לו לאדם לבחור** אלא הכי קאמר איזוהי דרך אחת מדרכים הישרים שיבור לו האדם, ע"כ, יוצא לפי המפרש שכל דברי רבי שיעשה כרצון שמים, יחד"ע תפארת לו מן האדם, רצון בשר ודם. והיינו שינצל את התוכחות שיוכיחוהו בשר ודם, וישתדל למלא את רצונם, ובזה זוכה פעמיים, מחד נוח לשמים ונחה לבני אדם ומנגד אוהב את התוכחה וגורם נחת רוח שמימית ואף גשמית שהרעה מסתלקת מן העולם.

ד. טבעו של האדם שנוטה לראות רק את עצמו ומעשיו, וכמליצה כל הנגעים אדם רואה, חוץ מנגעי עצמו (נגעים פ"ב מ"ה) ואינו מסוגל לראות האם מתנהג הוא כשורה או לאו, וכאן בא התנא להציע לו הצעה שיבחן האדם את עצמו ובכך יבקר בין טוב לפחות טוב, הבחינה הראשונה היא **תפארת לעושיה**, האם אני עושה נחת רוח לבורא במעשיי, והשניה **ותפארת לו מן האדם**, שבני האדם ישבחו מעשיו ויאמרו **אשרי יולדתו** שעושה למען חברו ללא חשיבה לקבל שכר, לשם שמים יפארו וירוממו את עושה המעשה ואת מפעלו, שמעשיו ייטיבו עם הבריות והוא ילך בדרך התורה, דרך שאותה ישבחו הבריות.

ה. בבחינת כל שרוח הבריות נוחה הימנו רוח המקום נוחה הימנו (אבות פ"ג מ"י).

ו. וכלשון המסילת ישרים (פ"ג ביאור חלקי הזהירות) כללו של דבר, צריך האדם להיות מתבונן בשכלו תמיד בכל זמן ובזמן קבוע לו בהתבוננו, מה הוא הדרך האמיתית לפי חק התורה שהאדם צריך לילך בו. ואחר כך יבוא להתבונן על מעשיו אם הם על הדרך הזה אם לא, כי על ידי זה ודאי שיהיה לו נקל לטהר מכל רע וליישר כל דרכיו. וכמו שהכתוב אומר פלס מעגל רגליך וכל דרכיך יכונן (משלי ד, כו), ואומר נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה' (איכה ג, מ).

משה רבנו נצב מול הבורא ית' בשאלת מינוי כהן גדול ולאחר כל נסיונותיו לשבט שממנו יהיה הכהן עד שמגיעה שאלת משה רבנו לשבטו הוא, שבט הלוי, משיבו הי"ת, תמונה לי משבטך עיני **בנאמני** ארץ לשבת עמדי (תהלים קא, ו), וכן אתה כמו שבטיך, שנאמר: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא, (במדבר יב, ז), ואם נחזור לשאלה מדוע דוק **אהרן הכהן** ייבחר שהרי היו עוד רבים משבט הלוי שיכלו למלא את מקומו כולל משה רבנו או אחד מבניו של אהרן, שהרי מה שמנע את שאר השבטים בגלל מעשה אחד בלבד של אחד מבני השבט ומנע מהם עולמית לזכות להיות כהנים, ואילו אהרן הכהן שבגינו נעשה העגל, וחורנו להיות כאדם הראשון לאחר החטא, כמובא בספרים הק'

ננסה להשיב ע"פ הפתיח לסדר העבודה ביום הקדוש **אתה כוננת** עולם מראש, ומשבח הפייט ומכנה את אהרן קדוש ה' משרשיו (לשרתך) קדשת, ובסוף הפיוט אומר **תכנת כל אלה לכבוד אהרן** היינו כל הבגדים הללו לכבוד אהרן, כפי שנאמר ועשית בגדי קודש לאהרן אחיך לכבוד ולתפארת (שמות כה, ב), שאותם אלו הבגדים הם ישמשו **כלי כפרה לישראל ועל ידו פליחת העוון נתת** דווקא ע"י אהרן ובניו שבזכות זה מכפר לישראל ומוחל לחטאיהם.

אהרן הכהן נבחר להיות כלי כפרה לישראל דוקא **ובגלל העגל**, אהרן חפץ היה לתקן את מעשהו ובעוונה הגדולה שהשפיל עצמו וקיבל על עצמו גזירת הבורא ית' הוכיח דרך תשובה^ז, וראה ברבנו בחיי (בפירוש במדבר כ, כה) שהקיש

ז. וכלשון רש"י על הפסוק קח לך עגל (ויקרא ט, ב) להודיע שמכפר לו הקב"ה על ידי עגל זה על מעשה העגל שעשה.

ח. ראה בויק"ר (י, ג) בשעה שעשו ישראל אותו מעשה וכו' ואח"כ הלכו אצל אהרן אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון ששמע אהרן כן מיד נתיירא הה"ד (שם, ה) וירא אהרן ויבן מזבח לפניו נתיירא מהזבוח לפניו אמר אהרן מה אעשה וכו' מה ראה אמר אהרן אם בונין הן אותו הסרחון נתלה בהן מוטב שיתלה הסרחון בי ולא בישראל רבי אבא בר יודן בשם ר' אבא משל לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ולקח את הסייף לחתך את אביו א"ל פדגוגו אל תייגע את עצמך תן לי ואני חותך הציץ המלך עליו א"ל יודע אני להיכן היתה כוונתך מוטב שיתלה הסרחון בך ולא בבני חייך מן פלטיין דידי לית את זייע ומותר פתורי את אכיל עשרים וארבע אנונס את נסיב כך מן פלטיין דילי לית את זייע ומן המקדש לא יצא ומותר פתורי את אכיל והנותר מן המנחה עשרים וארבעה אנונס את נסיב אלו כ"ד מתנות כהונה שניתנו לאהרן ולבניו אמר לו הקדוש ברוך הוא לאהרן אהבת צדק ותשנא רשע (תהלים מה, ח), אהבת לצדק את בני ושנאת מלחייבן על כן משחך אלוקים אלוקים אמר לו חייך שמכל שבטו של לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה קח את אהרן ואת בנו איתו.

בין הפסוק קח את אהרן ואת אלעזר בנו והעל אתם הר ההר לבין הפסוק בפרשתנו קח את אהרן ואת בניו, כמו שקרבו לכהונה אף גם קרבו למיתה, דהרי אותה קיחה שלקחו משה בפרשת במדבר היתה הסתלקות אהרן כנאמר בפסוק לאחר מכן, ואהרן יאסף ומת שם (שם כו).

אותה קיחה שנעשתה במינוי אהרן לכהן גדול ואותה קיחה בהסתלקותו, וכלשון המדרש שאותו היום שהסתלק אהרן, הסתיר משה מאהרן שרצון ה' לקחת את נשמתו, עכשיו למה תסתיר ממני הדבור שאמר לך הקב"ה, אפילו אם הוא דבר מיתה, הריני מקבל עלי בסבר פנים יפות. א"ל: הואיל והזכרת דבר מיתה בפוך – דבר מיתה הוא, והוא הדבר שאמר לי ואני יראתי להודיעך, ועתה ראה מיתתך שאינה כמעשה בשר ודם, ולא עוד אלא שמלאכי השרת באו לסלקך. א"ל אהרן: משה אחי, למה לא אמרת בפני אמי ואשתי ובני, א"ל משה: אחי, אין אתה יודע שזה מ' שנה שעשית את העגל והיית חייב כלייה במיתה, אלא שעמדתי בתפילה ותחנונים לפני המקום ב"ה והצלתי אותך מהמיתה וכו'.

זכה אהרן בנאמנות משה שהצילו וגם האצילו להיות כהן גדול, ואהרן הפך להיות כלי כפרה לישראל ועל ידו סליחת העוון נתת, אהרן נתן את הפתח לכלל ישראל לשוב בתשובה.

פרשת שמיני

פרישות ודרך ארץ

ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם (יא, מד)

תנא דבי רבי ישמעאל עבירה מטמאת לבו של אדם שנאמר (ויקרא יא, מג) ולא תטמאו בהם ונטמאתם בהם אל תקרי ונטמאתם אלא ונטמאתם, תנו רבנן (אל) תטמאו בהם ונטמאתם בהם אדם מטמא עצמו מעט מטמאין אותו הרבה מלמטה מטמאין אותו מלמעלה בעולם הזה מטמאין אותו לעולם הבא תנו רבנן (ויקרא יא, מד) והתקדשתם והייתם קדושים אדם מקדש עצמו מעט מקדשין אותו הרבה מלמטה מקדשין אותו מלמעלה בעולם הזה מקדשין אותו לעולם הבא (יומא לט).

ואמרו בחולין (ו) בהמתן של צדיקים אין הקב"ה מביא תקלה על ידן צדיקים עצמן לא כל שכן, שאם הבהמה של צדיקים הקב"ה לא מביא תקלה על ידם, על הצדיקים לא כל שכן. בזה שאדם מקדש עצמו זוכה שאין הקב"ה מביא תקלה על ידו.

ובמדרש תנחומא (שמיני ס' ה) תפש הקב"ה כל מין ומין והראה לו למשה וא"ל: זה אכול וזה לא תאכל, שנאמר: זאת החיה אשר תאכלו וזה אשר לא תאכלו, שאמר לו: הזהר את ישראל שלא לאכול דברים טמאים וכו' וכל כך למה, כדי שיתן שכר טוב לישראל שמשמרים את המצוות.

א. ובגמ' חולין (יז.) בעי רבי ירמיה אברי בשר נחירה שהכניסו ישראל עמהן לארץ מהו אימת אילימא בשבע שכבשו השתא דבר טמא אישתרי להו דכתיב (דברים ו, יא) ובתים מלאים כל טוב ואמר ר' ירמיה בר אבא אמר רב כתלי דחזירי בשר נחירה מבעיא אלא לאחר מכאן ואיבעית אימא לעולם בשבע שכבשו כי אשתרי להו שלל של עובדי כוכבים דידהו לא אישתרי תיקו. ע"כ ובמשך חכמה כתב לחדש: כי טבע הדברים האסורים שמטמא את הלב, וכמו שכתוב (ויקרא יא, מג) ונטמאתם בהם, ואפילו אם אוכלך בהיתר. ולכן יחלל שבת לחולה ולא יאכילנו נבילה. ע"כ.

ב. המשך המדרש- שלא יטעך יצרך לומר שכל דברים טובים אסר הקב"ה לישראל. אמר הקב"ה: כל מה שאסרתי לך התרתי לך כנגדו. כיצד, אסרתי לך דם נדה, התרתי לך דם בתולים. אסרתי לך את הדם, התרתי לך את הכבד שכולו דם. אסרתי לך את החזיר, התרתי לך את הדג ששמו שיבוטא שהוא דומה לחזיר. אסרתי לך אשת איש, התרתי לך גרושת איש. אסרתי לך נכרית, התרתי לך אשת יפת תואר. אסרתי לך אשת אח, התרתי לך יבמה לאחר מיתתו בלא בנים, שנאמר (דברים כה)

רבי ואנטונינוס

ידועים דברי חז"ל על הפסוק ויתרוצצו הבנים בקרבה וכו' ויאמר ה' לה שני גוים בבטנך ושני לאומים ממעיך יפרדו ולאום מלאום יאמץ ורב יעבוד צעיר (בראשית כה, כג). ופירש רש"י: ויתרוצצו, רבותינו דרשוהו לשון ריצה, כשהיתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכם לצאת, עוברת על פתח עבודת אלילים עשו מפרכם לצאת וכו' שני גוים בבטנך, גיים כתיב כמו גאים, אלו אנטונינוס ורבי, שלא פסקו מעל שלחנם לא צנון ולא חזרת, לא בימות החמה ולא בימות הגשמים.

וצריך ביאור מה ענין אנטונינוס ורבי לכאן.

ידועים דברי התוס' (ע"ז י: ד"ה אמר) אמרינן במדרש, חלב מטמא חלב מטהר, כשנולד רבי גזרו שלא למול, ואביו ואמו מלוחו, שלח קיסר והביאו לרבי ואמו לפניו, והחליפתו אמו באנטונינוס, והניקתו עד שהביאתו לפני קיסר, ומצאוהו ופטרם לשלום, ואמר אותו הגמון, אני ראיתי שמלו את זה, אלא הקב"ה עושה להם נסים בכל עת ובטלו הגזרה, ואמרינן נמי בירושלמי שלסוף למד אנטונינוס תורה ונתגייר ומל עצמו.

חז"ל הפליגו שבשכר אותו חלב שינק אנטונינוס מאמו של רבינו הקדוש זכה ולמד תורה ושימש את רבינו הקדוש, ונעשה מלך לאומתו וירש העולם הזה והעולם הבא.

יבמה יבוא עליה. אסרתי לך כלאים, התרתי לך סדין בציצית. אסרתי לך חלב בהמה, התרתי לך חלב חיה. א"ר ביסנא בשם רבי חייא: כל מה שאסר הקב"ה בבהמה התיר בחיה וכל מה שאסר בחיה התיר בעוף, ואת שאסר בעוף התיר בדג. כיצד, אסר חלב בבהמה התיר חלב חיה, אסר גיד הנשה בחיה והתיר אותה בעוף, אסר בעוף הדם התיר אותה בדג.

ג. ראה במנורת המאור (גר ג כלל א ח"ב פ"ב) שכתב באריכות וביסודיות את המובא לעיל.
ד. וכאן צריך לשאול מה אכל רבנו הקדוש, הרי גם בזמן שהותו אצל אמו של אנטונינוס, נקדים דברי המדרש (שמו"ר) דאמרינן וקראתי לך אשה מינקת מן העבריות, וכי אסור היה לו למשה לינק מחלב מצרית, לא כן תנינא אבל כותית מניקה בנה של ישראל ברשותה, אלא למה אמרה כן לפי שהחזירתו למשה על כל המצריות להניק אותו ופסל את כולן, ולמה פסלן, אמר הקב"ה פה שעתיד לדבר עמי יינק מן מצרית. ע"כ.

נסח לתרץ ע"פ מה שהובא בספר גלגולי נשמות להרמ"ע מפאנו זי"ע (מערכת ו) דאמו של אנטונינוס הניקה את רבי, לכן זכתה שנתגלגלה בתוך אותו איש ישראל שנעשה לו נס שהניק את בנו, כמבואר בגמרא בשבת (נג:), ואם כן, עצם העובדה שאמו של אנטונינוס התגלגלה בתוך אותו

ועוד בגמ' ב"מ (פז.) במדרש (פסיקתא רבתי מד אות ד) על הפסוק: הניקה בנים שרה (בראשית כא, ז) שכל הילדים שינקו חלב משרה אמנו נעשו יראי שמים ונתגיירו: ומהו אם הבנים שמחה, אלא בשעה שילדה שרה את יצחק, היו אומות העולם אומרים בנה של שפחה הוא, ועושה היא עצמה כאילו היא מניקה אותו, באותה השעה אמר לה, שרה מה את עומדת אין השעה הזו של צניעות, אלא עמדי והפריע עצמך בשביל קדושת השם, עמדה שרה והפריעה עצמה וכו' אמר רבי לוי, אילו שבאו באמת נתגיירו, זהו שאמר הניקה בנים שרה, מהו הניקה בנים שנתבנו בישראל, ואילו שבאו לבדוק אותה, אמרו רבותינו נתגדלו בעולם הזה פרקופאות, וכל גרים המתגיירים בעולם וכל יראי שמים שיש בעולם, מן אותם שינקו מן חלב של שרה, הוי אם הבנים שמחה זו שרה. עכ"ל.

הדברים מבחילים, אותו חלב שניתן ע"י האמהות, שרה ורבקה גרמו לשינוי לגויים, שטבעם שונה מעם ישראל, גוי אינו מצוה על אכילה ושתיית איסור, ומותר האדם מן הבחמה אין וכו', כך שאין כל שוני מהאוכל הבחמי, יתכן אף הכשר, שהרי הותרו לגויים לאכול פירות וירקות, ואינם מוחזקים כלא כשרים ומדוע

יהודי שנעשה לו נס שהניק את בנו שלא בדרך הטבע, כל זה בשביל רבנו הקדוש שיזכה שפה קדוש יזכה לחלב כשר שנעשה בו נס בדברי הרמ"ע.

ה. לשון הגמ': אמר רבי לוי אותו היום שגמל אברהם את יצחק בנו עשה סעודה גדולה היו כל אומות העולם מרגנים ואומרים ראיתם זקן וזקנה שהביאו אסופי מן השוק ואומרים בנינו הוא ולא עוד אלא שעושיין משתה גדול להעמיד דבריהם יגמה עשה אברהם אבינו הלך וזימן כל גדולי הדור ושרה אמנו זימנה את נשותיהם וכל אחת ואחת הביאה בנה עמה ומניקה לא הביאה ונעשה נס בשרה אמנו ונפתחו דדיה כשני מעיינות והניקה את כולם.

ו. לשון גדולה וכבוד.

ז. תפקידם של אברהם ושרה היה לגייר את העולם, אברהם את האנשים ושרה את הנשים, בדברי המדרש שהובא לעיל: באותה השעה אמר לה, שרה מה את עומדת אין השעה הזו של צניעות, אלא עמדי והפריע עצמך בשביל קדושת השם. ע"כ, אברהם אבינו מוכיח בשער 'עזרת הנשים', בתחום של שרה אמנו את מציאות ה', הניקה בנים שרה, תפקיד של שרה כעת לעסוק בגיור הנשים, שהרי נשים אלו מסרו את בניהם ומהם נוצרו בעלי אמונה ויחוד ה' בדור העתידי, אברהם גייר האנשים וכו' לא רק בחיותו אלא אף לאחר הסתלקותו.

כלל העולם לא שב בתשובה, פה במעשה שרה ורבקה הם זקוקים לאוכל נקי מתוך גוף כשר, ובזכות אותו גוף כשר (אמהות הקדושות) גרם להם לתשובה.

נחזור לנקודת המוצא שפתחנו, אנו כיהודים שונים בתכלית מהגויים, איסור המאכלים האסורים המטמאים והמטממים את נפש האדם היהודי, שהתורה הזהירה **ולא תטמאו**, חז"ל הפליגו שאכילה אסורה אף גורמת למוח להיסתם¹, טמטום², וכאמור לעיל שלא רק על הבהמות הטמאות שהי"ת אסר לנו לאכילה אלא גם לבהמות הכשרות, שאסורים (כגון: חלב, גיד הנשה).

אך מניין שאם חלילה נאכל הכשרות בלא סימני הכשרות שהורו לנו רז"ל, גם בהם אנו נטממם³. מצינו בב"ר מד סי' א' על הפסוק: אחר הדברים האלה היה דבר ה' אל אברהם⁴ במחזה לאמר: אל תירא אברהם, **אנכי מגן לך** (בראשית טו, א) האל תמים דרכו אמרת ה' צרופה⁵ מגן הוא לכל החוסים בו⁶ (שמואל ב כב לא). אם דרכו תמים, הוא על אחת כמה וכמה, רב אמר: לא נתנו המצוות אלא לצרור בהם את הבריות. **וכי מה איכפת לו להקב"ה מי ששוחט מן הצואר ומי ששוחט מן העורף**,

ח. וכלשון הרמב"ן (דברים יד, ג) המאכלים האסורים הגסים יולידו עובי ואטימות בנפש.

ט. כמו טומטום ואנדריוגנום וכו', ואכמ"ל.

י. וראה בראשית חכמה (שער הקדושה פט"ו) דכתב: פירשו בזוהר פירוש בעניין זה, כי המאכלים הטמאים שהזהירה לנו (אותנו) התורה מהם שורה עליהם רוח חיצוני וטמא, ולכן האוכל מאותם הדברים מטמא נפשו, ומראה על עצמו שאין לו חלק בקדושה ולא באלוקי ישראל, כי הדבר הטמא נעשה חלק איבר בעצם האדם, והנפש מתלבש שם, נמצא שהוא מטמא נפשו ומטמא הנפש המתלבשת בגוף.

יא. חז"ל במדרש (ילקו"ש) מתארים את פחד אברהם אבינו: ירדתי לכבשן האש ונצלתי, לרעבון ונצלתי, עשיתי מלחמה עם המלכים ונצלתי, תאמר שקבלתי שכרי בעולם הזה ואין לי כלום לעולם הבא, וכאן השיבו הי"ת אל תירא אנכי מגן לך, מגן עשיתי עמך בעולם הזה, אבל שכרך מתוקן לעתיד לבוא, שכרך הרבה מאד, כמה דאת אמר: מה רב טובך אשר צפנת ליראיך. וכאן שואל הבן, מה אותו רב טוב שצפן ליראיו, נראה שבזה שגרם לקידוש ה' נורא בהשקיית ילדי הנשים בחלב, גרם לחזרה תשובה עתידית, ודו"ק.

יב. פירש"י ברורה מבטיח ועושה.

יג. פירש המלבי"ם מגן לכל החוסים בו, כי חקי הטבע נכנעים אל החוסים בה'.

הוי: לא נתנו המצוות אלא לצרוף בהם את הבריות, לגרום להם להיות עושים דברים נכונים וחלילה שלא ייכשלו במאכלות^{יד} ובדברים אסורים הן מצד הבהמה, והן מתוכן הבהמה^{טז} לאסור כל המניעות ובכך להיות עם קדוש.

יד. ראה מסילת ישרים (פי"א): והנה, כל בר ישראל שיש לו מח בקדקודו, יחשוב איסורי המאכל כמאכלים הארסיים או כמאכל שנתערב בו איזה דבר ארסי. כי הנה אם דבר זה יארע, היקל אדם על עצמו לאכול ממנו אם ישאר לו בו איזה בית מיחוש, אפילו חששא הכי קטנה, וודאי שלא יקל, ואם יקל, לא יהיה נחשב אלא לשוטה גמור. אף איסור המאכל, כבר בארנו שהוא ארס ממש ללב ונפש הישראל. אם כן, מי אפוא יהיה המיקל במקום חששא של איסור אם בעל שכל הוא, על דבר זה נאמר (משלי כג, ב) ושמח סכין בלועך אם בעל נפש אתה.

טז. וראה במורה הנבוכים (ח"ג פמ"ח) כל מה שאסרתו התורה עלינו מן המאכלים, מזונם מגונה, ואין בכלל מה שנאסר עלינו מה שיספק שאין חיזק בו, רק החזיר והחלב, ואין הענין כן. כי החזיר יותר לח ממה שצריך, ורב הפסולת והמותרות, ורוב מה שמאסתו התורה לרוב לכלוכו ומזונו בדברים הנמאסים, וכו' וכן חלב הקרב משביע ומפסיד העכול ומוליד דם קר מדובק, ושרפתו היתה יותר ראויה מאכילתו. וכן הדם והגבילה קשים להתעכל ומזונם רע, וידוע שהטרפה תחילת נבלה היא. ע"כ, הרמב"ם חילק בין שני סוגי מאכלים, האחד אסור בכללותו שהוא החזיר, והחלב, החלב שאסור מצד עצמו ואינו אסור הבהמה, הרמב"ם בחר להביא שני החילוקים להוכיח את האמור שכשרות המאכלים אינם רק במה שאסרו לנו התורה בפרשת שמייני ובפרשת ראה אלא גם מה שאסור גופא מהבהמה הכשרה, החלב, שגורם מוליד דם קר מדובק, ה' ישמור ויציל.

פרשת תזריע

צו הבאה

זאת תהיה תורת המצורע ביום טהרתו והובא אל הכהן (יד, א)

כתב הרמב"ן וחובא אל הכהן – יאמר שתהיה זאת תורת המצורע ביום שירצה להטהר שיובא אל הכהן כי אין לו טהרה לעולם אלא על פיו.

טהרת המצורע תלויה בפיו של הכהן, ואין למצורע היכן לברוח והגם שכעת יכול להסתדר בלא להגיע לכהן אך מצבו יגרום לו להגיע בעל כורחו בצו לבוא אל הכהן ברצון ואף שלא ברצון, בבחינת אנה אלך מרוחק ואנה מפניך אברח (תהלים קל"ט, ז).

ידועה הגמ' ערכין (טו:) שבעלי הלשון הושוו לנחש, אם ישוך הנחש בלא לחש (קהל' י, יא) ואין יתרון לבעל הלשון לעתיד לבא מתקבצות כל החיות ובאות אצל נחש ואומרות ארי דורם ואוכל זאב טורף ואוכל אתה מה הנאה יש לך אומר להם וכי מה יתרון לבעל הלשון ואמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים שנאמר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ (תהלים ע"ג, ט). ע"כ.

ובגמ' שם הובאה התרופה למכה, מה תקנתן של מספר לשון הרע אם תלמיד חכם הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים (משלי טו, ד) ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם ואין עץ אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה (שם ג, יח).

א. גזירת הכתוב הוא, שאין טומאת נגעים וטהרתן אלא על פי כהן (רש"י ויקרא יג, ב). הכל כשרים לראות את הנגעים, אלא שהטומאה והטהרה בידי כהן. אומרים לו, אמור טמא, והוא אמור טמא. אמור טהור, והוא אמור טהור (נגעים פ"ג מ"א). וראה רמב"ם (פ"ט מהל' טומאת צרעת ה"ב): אפילו היה הכהן קטן או שוטה, החכם אמר לו והוא מחליט או פוטר או סוגר.

ב. אומרים בשם הגר"ח מוולז'ין זי"ע על הפסוק זאת תהיה תורת המצורע וכו' וחובא אל הכהן, צרעת באה על חטא לשון הרע, וכרגיל עיקר הרכילות היא על המנהיגים – הכוהנים. סביר אפוא שהמדבר לשון הרע לא ירצה ללכת אל הכהן, ולכן וחובא אל הכהן.

ג. וכלשון המצודת דוד – איה המקום אשר אלך להסתר מרוח כעסך ואנה אברח ממך.

יוצא שהתרופה של הצרעת נמצאת בידיו של האדם שהרפואה נמצאת בתורה הקדושה, כאשר אדם ספון על התורה והיראה שוכח מלדבר על חסרונות האחר וכל מרצו ושאיפותיו להגדיל את התורה ולהאדירה, דיבור לשון הרע וכו' נובע משעמום וחיפוש אחר האחר להשיג ממנו חסרונות על האחר, אך בידיו התורה התרופה טעמו וראו.

בתוה"ק (שמות ד) מובא המקרה הראשון של המושג צרעת, משה רבנו פונה להי"ת במענת קשות כלפי עם ישראל, וכדברי הרמב"ן **אותה שעה דבר משה שלא כהוגן הקב"ה אמר לו ושמעו לקולך ולכן הי"ת הראה באותות ומופתים למשה רבנו על כך שדיבר שלא כהוגן כלפי ישראל, ונבאר הדברים**

הי"ת מצוה למשה להשליך המטה ארצה, ובהשלכתו נהפך המטה לנחש, משה רבנו נרתע ואז מצווה לאחוז בזנב הנחש ובאחיזתו יהפך הנחש למטה, וכאן צריכים אנו להבין מה הענין באחיזה של הזנב ולא בראש, מדוע שלא יגע בראש הזנב, שהרי נחש זה הוא 'פלא' ואין כאן חשש שיקיש או יזיק חלילה למשה רבנו, מצינו במדרש (פסיקתא זוטא) תירוץ נפלא, דהנחש משים זנבו לתוך אזנו כדי שלא ישמע קול מלחשים שנאמר כמו פתן חרש יאטם אזנו אשר לא ישמע לקול מלחשים (תהלים נה, ה-ו) כך הוא פרעה הרשע לא ישמע אליכם, למען הרבות מופתי (שם יא, ט), ע"כ, באחיזה הזנב מנע משה רבנו את סתימת אזנו של הנחש ובכך ביטל את כוח הארס והנשיכה.

ד. איסור דיבור לשון הרע והוצאת שם רע לחברו ידועים ומפורסמים ואין כמעט מה להאריך בהם, ספרי הכהן הגדול רבנו החפץ חיים זי"ע ולמפורסמות אין צריך ראייה והוכחה, אך נקודה למחשבה אחת חייבים להביא באמצעות המעשה הבא: איש אחד בא לרב ואמר: **האם שמעת כבר מה שמספרים על הידיד שלך,**

לא, ענה הרב, אבל לפני שאתה מספר, תגיד לי: האם העברת את השמועה על ידידי דרך שלש המסננות:

הראשונה **מסננת האמת** אמר הרב, האם, אתה בטוח שהדבר שאתה עומד לספר לי על ידידי אמת, האורח היסס: **בעצם, אני לא בטוח. אני רק שמעתי את הסיפור מפי אחר.** ומה המסננת השנייה, המסננת השנייה, אמר הרב, היא **מסננת הטוב**, האם הדבר שאתה עומד לספר לי על ידידי הוא דבר טוב, להיפך, אמר האורח, זה משהו איום ונורא, והשלישית היא **המסננת של הנחיצה** המשיך הרב, האם זה נחוץ לספר לי את הדבר הנורא על ידידי, שספק אם הוא אמת, אחרי הפסק אמר האורח: **לא, אין זה נחוץ כל כך.**

אם כך אמר הרב כדאי שתשתוק.

ולכן הי"ת מביא את האות הנוסף למשה רבנו והוא הצרעת, הבא נא ידך בחיקך וכו', והנה ידו מצורעת כשלג (ד, ו) מבארים חז"ל במדרש (פרקי דרבי אליעזר פרק ט) ולמה הראה למשה בדבר טמא אות פרעה ולא הראהו בדבר טהור אלא מה המצורע טמא ומטמא כך היו פרעה ועמו טמאים ומטמאים את ישראל וחוזר ונטהר אמר לו כך יטהרו ישראל מטומאת המצריים שנאמר ויאמר הבא נא ידך בחיקך.

מטה האלוקים

שתי האותות הללו נבחרו על ידי ה' ללמד את ישראל אמונה ובכך לנמוע בהם את זרעי האמונה שיזכו הם לגאולה, והמטה עצמו נבחר להיות סמל של אמונה כמובא בילקוט שמעוני (קעא) והיה אם לא יאמינו לקול האות הראשון מה תלמוד לומר לקול. אמר ריש לקיש שהיה המטה מדבר לפני ישראל עם משה הייתי במדין ונהפכתי לנחש ואחר כך נעשיתי מטה ואף היא מרימה קולה טהורה הייתי ונמטאתי וחזרתי ונטהרתי וכן במצרים להודיע גדולתו של הקב"ה.

אותו מטה שמודיע גדולת ה' וחלילה אם יהיו בחוסר אמונה אותו מטה ייהפך להיות נחש, מחד שבט ומנגד מוסר, משה רבנו ע"ה בהטחת דברים כלפי ישראל: והן לא יאמינו לי ולא ישמעו בקולי, גרם שיקבל תחילה העונש והוא יהיה המורה דרך לישראל, ובשבט מוסרו שקיבלו יכל לתת לישראל המופתים ולהראות גדולת ה', וזה מזכיר את לשון הזהב בהקדמת הכהן הגדול מאיזמיר רבי אליהו הכהן זי"ע בהקדמתו לספרו שבט מוסר: זה ספר 'שבט מוסר' אשר טפחתי ורביתי לייסר את עצמי ולאחרים כמוני, אולי בהיותי מוכה אחרים עמי, ירחם הקב"ה עלי לקבלני בתשובה שלימה לפניו, ע"כ. משה רבנו כביכול ייסר עצמו ואז יכל לייסר אחרים הם ישראל, הכי קל לדבר כנגד האחר, אך הקשה הוא בהבנת העונש וזה מה שחש משה רבנו במופת המטה-נחש והצרעת.

ועיין במסכת ע"ז (יט:) מכריז רבי אלכסנדר מואן בעי חיי מאן בעי חיי כנוף ואתו כולי עלמא לגביה אמרי ליה הב לן חיי אמר להו (תהלים לד, יג) מי האיש החפץ חיים וגו' נצור לשונך מרע וגו' שמא יאמר אדם נצרתי לשוני מרע ושפתי מדבר מרמה [אלך] ואתגרה בשינה תלמוד לומר סור מרע ועשה טוב אין טוב אלא תורה שנאמר (משלי ד, ב) כי לקח טוב נתתי לכם תורתני אל תעזובו.

וראה בספר חובת השמירה (פ"א לחפץ חיים) המספר לשון הרע, מגדיל עונותיו עד לשמים. וכו' כי כל דיבור ודיבור של לשון הרע הוא עוון בפני עצמו, כמו שכל דיבור של דברי תורה הוא מצווה בפני עצמה. ע"כ

מתפקידו של הכהן לטהר (ובכך לרפא) את הנגע שנקבע על פיו, והפה שאסר הוא הפה שיתיר, וחלילה וחם שאותו כהן ירצה לנקום נקמות מאותו מדבר לשון הרע, שירצה ל'חנכו', תפקידו של הכהן מסתכם בשתי פעולות להתיר או לאסור אך אין מתפקידו ל'חנך' את החוטא, כמוכחן זה לא מונע מהכהן לתאר זאת במוסר עמוק ונוקב על הידרדרותו של המצורע, אם יקבל מוטב ואם לאו, אז לאו, אך למנוע בידים את טהרתו אסור לו.

בהמשך למה שהבאנו מהגמ' בע"ז דלעיל, במדרש יש קצת שוני אך הפרטים דומים על הפסוק זאת תהיה תורת המצורע, מעשה ברוכל אחד, שהיה מחזיר בעיירות שהיו סמוכות לציפורי, והיה מכריז ואומר מאן בעי למזבן סם חיים, אודקין עליה, ר' ינאי הוה יתיב ופשט בתורקליניה, שמעיה דמכריז מאן בעי סם חיים וכו' א"ר ינאי: כל ימי הייתי קורא הפסוק הזה, ולא הייתי יודע, היכן הוא פשוט, עד שבא רוכל זה והודיעו, **מי האיש החפץ חיים**, לפיכך משה מזהיר את ישראל, ואומר להם, זאת תהיה תורת המצורע, תורת המוציא שם רע. (ויק"ר טז, ב).

וכאן צריכים אנו לשאול מהי החכמה שאמר הרוכל עד שאמר עליו רבי ינאי שאילולא הוא לא היה מבין משמעות הכתוב. והרי מה שאמר הרוכל כתוב בפסוק ואנו אומרים אותו כל יום. וכי ר' ינאי לא ידע את הפסוק, ועוד יש לשאול מה הקושי בפסוק שרבי ינאי לא הבינו בלי הרוכל. שהרי חז"ל הפליגו מאד שכל המדבר לשון הרע עונשו שהוא לוקה בצרעת.

ה. ראה כתובות (כב.). א"ר אסי מנין להפה שאסר הוא הפה שהתיר מן התורה שנאמר: את בתי נתתי לאיש הזה לאשה (דברים כב, טז) לאיש אסרה הזה התירה. ל"ל קרא סברא היא: הוא אסרה והוא שרי לה, אלא, כי איצטריך קרא, לכדרב הונא אמר רב, דא"ר הונא אמר רב מנין לאב שנאמן לאסור את בתו מן התורה שנאמר את בתי נתתי לאיש. ע"כ, עיין רמב"ם (פ"ב מהל' גירושין ה"א), וראה ש"ע (סי' קנב סע' ו) ונו"כ.

ו. עיין בשערי תשובה לרבנו יונה (א, ג) ולא ימצא איחור התשובה זולתי בעמי הארץ, אשר הם ישנים שוכבים ולא ישיבו אל לבבם, ולא דעת ולא תבונה להם למהר להמלט על נפשם. ויש מהם נדחים מעל השם ברוך הוא ולא יאמינו לעונש החטא. ואמרו רז"ל (ברכות יט.) אם ראיית תלמיד חכם שעבר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום, כי באמת עשה תשובה.

הנה בא הרוכל ואמר: מאן בעי סם חיי, היינו מי רוצה להיות בריא בגופו ונפשו שלא ילקה בהם בצרעת, שכן מצורע חשוב כמת. וכשנודע לרבי ינאי שיש צרעת בנפש כמו בגוף נתיישבו לו הקושיות שהיו לו, ואמר: עכשיו אני מבין משמעות הדברים שאמר שלמה המלך ע"ה: שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו. כי מצרות הוא כמו צרעת, ואמר נפשו מכאן מוכח שיש צרעת בנפש כמו בגוף. וזה שאמר כתוב בפירוש צרעת הנפש ולא נקט צרעת הגוף, מפני שחמורה צרעת הנפש מצרעת הגוף כפי שהראנו למעלה ועוד מאחר שהנפש טמאה בצרעת אין תפילתו מתקבלת עד שיכנע ויחזור בתשובה. ולכן אומר הכתוב: ביום מהרתו והובא אל הכהן, היינו ביום שיטהר מעון לשון הרע ויחזור בתשובה, אז יובא אל הכהן רמוז להקב"ה ותפילתו תתקבל. ותרופתו של המספר לשון הרע שיעמול בתורה אחרי שיחזור בתשובה.

יוצא שהצרעת משמשת כ'סמינר' לבעלי הלשון, וראה בכלי יקר שביאר שהצרעת מכריחתו שבעל כרחו שלא בטובתו יובא אל הכהן לבקש ממנו **רפואה לדעת מוסר השכל**. כי אילו הלך מתחילה מרצונו לבקש תורה משפתי כהן ולהיות מתלמידיו של אהרן אוהב שלום ורודף שלום ושלא לשלח מדנים בין אחים בשום לשונו, אז לא היה בא לידי צרעת זו. ומאחר שלא עשה זה מרצונו בהיותו בריא, הנה עכשיו 'הובא אל הכהן' בעל כרחו לבקש ממנו דרך התשובה.

איחור ב'תור'

ובן יונה או תור לחטאת (יב, ו)

ובגמ' כריתות (כה). רבי שמעון אומר, בכל מקום תורין קודמים לבני יונה, יכול מפני שהם מובחרים מהם, תלמוד לומר ובן יונה או תור לחטאת, מלמד ששניהם שקולים.

כשעין הקורא נתפסת לכותרת **איחור ב'תור'**, חושב הוא לתומו שמוגולם איזה סיפור פלא על 'זיתור על תור', שבזכות אותו ויתור זכה וכו'. [ייתכן ויש איזה קשר בין הדברים], אך איני עוסק ב'תור' שאדם שממתיך לתורו בסופר או בבנק וכו', אלא בעוף מהור הנקרא תור.

בפרשתנו פרשת תזריע עוסקים אנו בדיני טומאה וטהרה.

נאמר על היולדת בין אם ילדה זכר או נקבה עליה להביא קרבן עולה וקרבן חטאת [והכל בזמנו ובעתו], ומה מביאים לקרבנות אלו: כבש בן שנתו לעולה, ובן יונה או תור לחטאת (יב, ו) שואלים חכמנו ז"ל מדוע בחרה תורה לשנות את סדר הדברים ולהקדים את בני היונה לתורים, בעוד שבכל הקרבנות, התורים קודמים לבני היונה?^ז

רבותינו הראשונים ועל צבאם הרמב"ן, רבנו בחיי ובעל הטורים מיישבים זאת בתירוץ מופלא ובעל מוסר השכל גדול בעבורנו: **אבל רצה בתורים הגדולים, בעבור פרישותן והדבקם בידוע מהם, שכיון שאבד בן זוגו לא ידבק באחר לעולם, וכן ישראל דבוקים בה' אלוקיהם ולא ידבקו באל אחר לעולם.** אבל היונים קנאים מאד, ובקנאתם יתפרדו ויחליפו, על כן לא בחר בהם אלא הקטנים קודם שיזדווגו, כי היונה בקטנותה אז תוספת אהבה בקן גידוליה יותר משאר העופות ע"כ, כן גם בעל הטורים

כלומר, שונה קרבן חטאת היולדת מכל הקרבנות שמביאים בני יונה, וזאת מפני שבכולם מביאים זוגות, אך כאן מביאים את היחיד, או בן יונה או תור, וידוע שהיונה משתבחת באיסור "עריות" שאינה מתחברת כל עוד בן הזוג חי, כמאמר חז"ל בעירובין (פ:) אמר רבי יוחנן אילמלא לא ניתנה תורה היינו למידין צניעות מהתול וגזל מנמלה ועריות מיונה. אך טבעו של התור שונה מהיונה, שכאשר מת הזכר או הנקבה הולך ומחפש "בית אחר" וכאמור, מה שאין כן בתור כאשר נלקח ממנו בן הזוג, הוא מתאבל עליו כל ימיו ורק לו ישמור אימונים ויחיה בבדידות עד סוף ימיו.

כמה מאמר רבותינו הראשונים זועק בעבורנו, הרי אין איסור לאכול תור, אך כאשר באים להקריב לחטאת שזו התעלות הגדולה ביותר בעבור אותו עוף,

ז. שנינו במדרש ויקרא רבה (אמור פרשה כז) אמר ר' יהודה בר' סימון: אמר הקב"ה, עשר בהמות מסרתי לך, שלש ברשותך ושבע אינן ברשותך. שלש שהן ברשותך, שור שש כשבים ושה עזים. ושבע אינן ברשותך, איל וצבי ויחמור ואקן ודישון ותאו וזמר. לא הטרחתי עליכם ולא אמרתי לכם לעלות בהרים ולהתייגע בשדות ולהביא לפני קרבן מאילו שאינן ברשותך, אלא ממה שברשותך, מן הגדל על אבוסך, שור או כשב או עז. ע"כ.

ח. כמו שכתוב בהמשך ואם לא תמצא ידה די שור ולקחה שתי תורים או שני בני יונה (ויקרא יב, ח). וכן בתחלת ויקרא (ה, ז) וכן שם פסוק יא, וכן בספר במדבר (ו, י), ועוד, וכן בכל התורה הקדימו שתי תורים לשני בני יונה, פרט למקרה שאנו דנים פה במאמר או בן יונה או תור וכו'.

זוכה להיות נרצה כקרבן על המזבח^ט, וכאן באה התורה ומתערבת בנעשה ואומרת לנו: עדיף להימנע ומציעה את בן יונה כברירה ראשונה מאשר לקחת תור ואז להכאיב לבן זוגו, וזה דבר מפליא ומופלא כאחד, עד כמה ירדה התורה לרגישות וכאב של עוף.

ויש בזה מוסר השכל עצום מנחילים לנו רבותינו הראשונים, מדוע דין זה נאמר דווקא בקרבן הטאת של יולדת.

מן הנרדפים

ועוד ידועה הגמ' בבא קמא (צג.) בשאלת מדוע רק מינים אלו הוכשרו למזבח, ואמר רבי אבהו לעולם יהא אדם מן הנרדפין ולא מן הרודפין שאין לך נרדף בעופות יותר מתורים ובני יונה והכשירן הכתוב לגבי מזבח.

ט. ובאמת נשאל וכי יש ענין בין תור ליונה, נבחר ע"פ המובא בחולין (כב:) שגזל תור אינו כשר לקרבן, ואלו גזל היונה כשר והתורה מצווה אותנו בדווקא או בן יונה.
נ"ב - ידוע דהתורים ניצודו דווקא כבוגרים, שאז בשרם טעים יותר מאשר גוזליהם, ואילו היונים נאספו מתוך השוכך ונאכלו בעיקר כגוזלים משום שאיכות יונה בוגרת פחותה בטעם, כמובא בגמרא (כריתות, כח.): אמרו על בן נדבאי: שהיה אוכל ארבע סאה גוזלות בקינוח סעודה. ע"כ.

י. ה' יתברך אוהב את הנרדף אותו שמעליבים אותו, פעמים שזה נראה למסתכל מן הצד שהוא חלש או פחדן, וכאן תוה"ק שהקב"ה יבקש את הנרדף בדוקא, כידוע בענין הקרבנות מובאות שתי דוגמאות האחד אצל הכל שהוא היה נרדף ע"י קין וה' בחר דוקא במנחתו, וישע' ה' אל הכל ואל מנחתו (בראשית ד, ד), וכן בנח מצינו שבדורו היה הנרדף מול כל דור אנשים רעים וחטאים ועמד בפרץ מול כולם ובנה במשך מאה עשרים שנים את התיבה ולמרות שהתנגדו למעשיו, עם כל זה היה בבחינת נרדף ובבחינת נעלבין זכה שהי"ת שעה אף אל מנחתו כאמור בפסוק וירח ה' את ריח הניחח ויאמר ה' אל לבו לא אסף לקלל עוד את האדמה בעבור האדם כי יצר לב האדם רע מנעריו ולא אסף עוד להכות את כל חי כאשר עשיתי (שם ה, כא) הי"ת כביכול הריח את ריח הקרבן והודיע שלא יקלל את האדמה בגלל האדם, גם האדמה היתה בבחינת עולבין בה אלא האדם ייענש ולא האדמה, וראה בפירוש המלבי"ם שכתב דענין הקרבן הוא ששורף את גוף הבע"ח לעפר והחלקים הרוחניים עולים למעלה ע"י האש המפריד בין הדבקים. ומזה ילמד להכניע כחות חמרו ולבטלם ולשרפם ע"י רשפי אש שלהבת אהבת ה', שמעלה רוחניות נפשו ע"י מחשבתו וכוונתו הטובה לה' וה' מצרף מחשבתו הטובה למעשה, וזה ריח הקרבן ר"ל רוחניות שבו, ופ' וירח ה' שה' מקבל הרוחניות העולה מהקרבן, והוא נחת רוח לפניו כאילו נח עצמו הקריב את עצמו לקרבן, ע"כ. יוצא שזה שנח היה עולבין בו אותם בני דורו ובזה שהבין את הענין של הקרבת הקרבן נחשב כאילו הוא עצמו הקריב, ובזה נמחל לעולם.

כמוכן גם זאת במעשה העקידה, למרות שאברהם אבינו לא עקד בסוף את יצחק אבינו, נחשבת לו

נראה שיש באמור כאן מסר להורים המריים, זכיתם משמים וזיכו אתכם בעולל יהודי רך וטהור, רצון ההורים בוודאי לחנכו רק על ברכי התורה והמצוה, לגדלו ליראת שמים זכה וטהורה, ראשית על ההורים להפנים את מסר הרגישות, אם על רגש של תור בודד חסה תורתנו הקדושה, כמה עלינו לשים לב על הנשמה, לגדל את הרך הנולד ברגישות מיוחדת, לחנכו להיות מן הנרדפין (וחלילה לא מן הרודפין*) ומתבקשת בכך שיהיה לו את הרגש לחוש בצרת הקרוב או החבר, ואז עת הזמיר הגיע וקול התור ישמע בארצנו, אמן ואמן.

הזכות לו ולזרעו עד עולם כאילו אפרו צבור ומונח על המזבח.

יא. להיות רודף רק אחרי ה' כאמור בנביא הושע (ו, ג) נדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו ויבוא כגשם לנו כמלקוש יורה ארץ. ראה ברבנו בחיי (שמות ג, א) שכתב: וכן מצינו בישראל שחנכן הקב"ה בנתינת התורה מעט מעט, וכו' וזהו לשון הנביא (הושע ו) ונדעה נרדפה לדעת את ה' כשחר נכון מוצאו, למדנו הכתוב כי יש אנשים שאינם יודעים לרדוף ומבקשים להשיג הידיעה בבת אחת, ולזה אמר ונדעה נרדפה לדעת, שנדע תחלה איך נרדוף, וביאר איכות ההרדפה ואמר כשחר נכון מוצאו, כלומר לא בבת אחת אלא מעט מעט, כשחר נכון מוצאו, ע"כ. בזה מחנך אותנו להשיג ולרדוף באיטיות ובבטחה כמו תינוק שמתחיל ללכת, מתחיל ונופל ואח"כ הולך ורץ.

פרשת אחרי

שתיקה כהודאה

תחלת פרשתנו 'אחרי מות' מחזירה אותנו לפרשת שמיני (י, ב) שבה תואר הסתלקותם של בני אהרן נדב ואביהוא, באומרה: ותצא אש מלפני ה' ותאכל אותם וימותו לפני ה'.

וכאן בפרשתנו מובא מדרש פליאה: כיון ששמע איוב מיתת שני בני אהרן, אמר: אף לזאת יחרד לבי (איוב לו, א), אמר הקב"ה לא יהיו בניו של אהרן דומין למטהו שנכנס יבש ויצא לח טיטום הרשע⁴⁴ נכנס לבית קדשי הקדשים וחרבו שלופה בידו גידר את הפרוכת ויצאת חרבו מלאה דם נכנס בשלום ויצא בשלום ובניו של אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים הה"ד אחרי מות שני בני אהרן (מדרש רבה אחרי מות פר' כ אות ה).

וכי מה הענין והקשר בין איוב להסתלקותם של נדב ואביהוא, מדוע לבו נוקפו ונחרד, שהרי ידוע שאם זה היה נוגע ישירות אליו, הרי מיד היה עושה תשובה ומסלק ממנו את קפידה, כמובא בתחילת איוב שכאשר בניו כלו ימי המשתה היה דואג שיחזרו לקדושתם וכמובא בפסוקים והשכים בבוקר והעלה עולות מספר כולם כי אמר איוב: אולי חטאו בני וברכו אלוקים בלבבם, ככה יעשה איוב כל הימים (א, ה).

על מנת לנסות לתרין, נקדים את המובא בגמ' סוטה (יא). א"ר חייא בר אבא א"ר סימאי שלשה היו באותה עצה בלעם ואיוב ויתרו בלעם שיעץ נהרג איוב ששתק נידון ביסורין יתרו שברח זכו מבני בניו שישבו בלשכת הגזית שנאמר (דברי הימים א ב, נה) ומשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתיים שמעתיים סוכתיים המה הקנים הבאים מחמת אבי בית רכב וכתוב (שופטים א, טז) ובני קיני חתן משה וגו'.

ייסורי איוב נבעו מהשתיקה, ושתיקה כהודאה ולכן עונשו היה קשה, הגר"ח שמואלביץ מבאר נפלא: באו לאיוב ושאלוהו: מדוע שתקת על גזירה נוראה זו, לפחות היית מוחה. הצטדק איוב וטען להגנתו: ידעתי כי מחאתי וזעקותי לא

יועילו, ולכן העדפתי לשתוק. בלעם היה היועץ הראשי והוא יעץ ופרעה היה אתו בעצה אחת, יתרו ברה, ואני נשארתי לבדי, מה הייתי תורם במהאיתי, לכן, הי"ת הביא עליו ייסורים, והתחיל זועק מחמת כאביו. שאלוהו: מדוע אתה צועק, ענה: מסובל אני בייסורים, וכשכואב – צועקים, אף אם אין זה מועיל, אמרו לו: ומדוע כאשר גזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו לא צעקת, אז היה לך זמן לעשות חשבונות אם יועיל או לא יועיל, הוי אומר: לא צעקת, כי לא מספיק כאב לך... ע"כ.

ואכן, יוצא שעונשו של איוב היה בדוקא על שתיקתו, אולם עדיין העיקר חסר, מה ענין בני אהרן, נדב ואביהוא שגרמו לחרדת איוב.

גאון עוזנו מרן החיד"א זצ"ל בספרו חומת אנך בשם רבני אשכנז, על פי הגמרא בסנהדרין (נב.) המציינת את אחת הסיבות למותם של נדב ואביהוא: היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם, אמר לו נדב לאביהוא, אימתי ימותו שני זקנים הללו, ואני ואתה ננהיג את הדור.

אמר להם הקב"ה: נראה מי קובר את מי.

וכאן השאלה זועקת, מדוע אביהוא הסתלק ביחד עם אחיו נדב, והרי רק נדב אמר: מתי ימותו שני זקנים אלו, חייבים לומר שנענש אביהוא על שהיה לו למחות באחיו ולא מיחה.

ובכן, כיון ששמע איוב על דבר מיתת שני בני אהרן, ומי שהיה צריך להיענש היה בדווקא נדב, ולא אביהוא, שהרי שתיקתו כהודאתו, ומידת הדין שרתה על שניהם וקטפה אותם באיבם.

ב. ידועים דברי רז"ל בגמ' גיטין (נו.) על זכריה בן אבקולס, הסיפור המפורסם על קמצא ובר קמצא ואגע בסוף הגמ', יאמרו בעלי מומין קריבין לגבי מזבח, סברו חכמים להורגו שלא ילך ויאמר. [לקיסר רומי] אמר להם רבי זכריה יאמרו: מטיל מום בקדשים יהרג, אמר רבי יוחנן: ענוותנותו של רבי זכריה בן אבקולס, החריבה את ביתנו, ושרפה את היכלנו, והגליתנו מארצנו. עכ"ל. וכאן ישאל הקורא, פה זכריה בן אבקולס מנע ולא היתה פה שתיקה שתיקה, אך ע"פ המובא במדרש איכה יצא עונשו לדראון עולם בעקבות שתיקתו של זכריה, ואפשר לקשר בין דברי הגמרא למדרש טובא, אמר לו (המארח לבר קמצא) קום לך, לקחו בידו והוציאו, והיה שם רבי זכריה בן אבקולס, והיה סיפק בידו למחות ולא מיחה. וכאן אפשר לומר שגם על שתיקתו נענש זכריה, ודו"ק.

מכאן למד איוב שהעובר בשתיקה על דברים רעים נענש גם הוא. אמר מיד לזאת **יחרד לבי**, כי הבין שגם לו צפוי עונש על אשר שתק ולא מחה כנגד גזרתו של פרעה להשליך את ילדי ישראל ליאור.

וכאן הבן שואל, איוב הרי לבסוף לא נענש במיתה כמו בלעם הרשע בעונשו המר שנהרג בחרב, כמובא (איוב מב, יב-יז) **וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו**.

ג. לכאורה קשה להסביר את מותו של אותו רשע, שהרי המשיך לחיות אחר המעשה הרע בייעוץ לפרעה, וכביכול ניתנה לבלעם הזדמנות להמשיך לחיות אך הוא לא ניצל כמו שניצל זאת איוב, והתורה מתארת את מותו: **ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב** (במדבר לא, ט) וישנו מקור נוסף המתאר את מותו ביהושע (יג, כב) **ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם**. ולכאורה משמע אותה מיתה בחרב [עיין ילק"ש (מטות רמז תשפה) מיד נתן עליו פינחס וגו' ותפשו והורידו והביאו לפני משה ודנוהו בסנהדרין ואכמ"ל], אך פה יש נקודה שצריך לשים לב עליה, ביהושע נוסף תואר לבלעם הקוסם, הרמב"ן עה"ת (במדבר כד, א) מחלק בין נבואת משה שהיתה רציפה 'כמדבר אל חברו פנים אל פנים, שמודיעו דבריו וכוונתו עד שיכיר בפניו שהבין דבריו וכוונתו באמירה ובהכרת רצונו בפניו'. ואילו סוג נבואה שהיתה לבלעם זה היה משהו ארעי ולא קבוע כלשון הרמב"ן 'שניבא לכבוד ישראל שעמד על דברי ה' ועל רצונו וחפצו בכל הענין העתיד לבא לישראל'. היא הנותנת לבלעם ניתנה הזדמנות נוספת לאחר ודרך תשובה לאחר המעשה הרע שיעץ לפרעה, אך לא תפס את ההזדמנות ולבסוף נותר עם תואר מפוקפק של קוסם, משא"כ איוב שזכה ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנים וגו' וימת איוב זקן ושבע ימים. וכן זכה להיות גדול מאברהם אבינו כמובא בב"ב (טז: א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם דאילו באברהם כתיב: כי עתה ידעתי כי ירא אלוקים אתה, ובאיוב כתיב: איש תם וישר ירא אלוקים [וסר מרע]. מאי וסר מרע, א"ר אבא בר שמואל: איוב וותרן בממונו היה, מנהגו של עולם - נותן חצי פרוטה לחנוני, איוב ויתרה משלו.

ובאמת יקשה על המובא בגמ', וכי בגלל ויתור בממון זוכה נביא אומות העולם (דהרי איוב היה אחד מהם, כמובא בב"ב שם שבעה נביאים נתנבאו לאומות העולם, ואלו הן: בלעם ואביו בעור, ואיוב, אליפז התימני, ובלדד השוחי, וצופר הנעמתי, ואליהוא בן ברכאל הבוזי). יותר מאברהם אבינו שהיה ראשון לאבות, ונראה לבאר ע"פ האמור בגמ' ע"ז (יח:). כשחלה רבי יוסי בן קיסמא הלך רבי חנינא בן תרדיון וכו' אמר לו מעות של פורים נתחלפו לי במעות של צדקה וחלקתים לעניים אמר לו אם כן מחלקך יהי חלקי ומגורלך יהי גורלי. ע"כ

וחכמי המוסר שאלו שאלה זועקת, וכי מסירות נפשו בתורה הקדושה של ר' חנינא בן תרדיון אשר הקהיל קהלות בזמן שאסור לא יתנו לו גושפנקא לחיי העולם הבא, וכי רק דבר פעוט של החלפת מעות כן יזכו אותו, ותרצו שייכתב ורבי חנינא היה נהנה מהתורה הקדושה, כבודה וחכמתה, אך מעשה הצדקה של החלפת מעות של פורים, מראה את גדלות רבי חנינא בן תרדיון, שהרי דבר זה נעשה במגירה שלו, וכי מי יכול להבחין, ולכן רבי יוסי בן קסמא התפעם מהדבר הגדול הזה, ואף כאן בנדון של איוב, שאיוב היה מוותר על חצי הפרוטה משלו, ולכן זכה איוב למה שזכה.

ויחי איוב אחרי זאת מאה וארבעים שנים וגו' וימת איוב זקן ושבע ימים. א"כ כיצד נפטר מהקפידה של השתיקה.

לזאת נביא את המובא במדרש ספרא (הביאו רש"י בתחלת פרשתנו על הפסוק ואל יבוא בכל עת על הקודש), היה ר' אליעזר בן עזריה מושלו, משל למה הדבר דומה, לחולה שנכנס אצל רופא, אמר לו: אל תאכל צונן ואל תשב במחב. בא אחר ואמר לו: אל תאכל צונן ואל תשב במחב שלא תמות. בא אחר ואמר לו: אל תאכל צונן ואל תשב במחב שלא תמות בדרך שמת פלוני – זה זירונו יותר מכולם.

איוב שראה מעשה מיתת שני בני אהרן, אמר: אף לזאת יחרד לבי (לו, א), עשה תשובה, ולא רק שלא הזיק לעצמו (שהרי היה צריך להסתלק בעקבות שתיקתו) אף בניו ובנותיו לא נפגעו.

יוצא אפוא שתשובה מידית וגם צער על האחר הביא לאורך ימי איוב וימי בניו ובנותיו.

זכות אהרן

בזאת יבא אהרן (טז, ג)

ואף זו לא בכל עת **כי אם ביום הכיפורים**, כמו שמפורש בסוף הפרשה בחדש השביעי בעשור לחודש (רש"י).

שנינו במדרש (שמו"ר לה, ח) על הפסוק: **בזאת יבא אהרן**, באיזו זכות היה אהרן נכנס לבית קודש הקודשים, אמר רבי חנינא בנו של רבי ישמעאל **זכות המילה** היתה נכנס עמו, שנאמר **בזאת יבא אהרן**, זו המילה. כמה דאת אמר: זאת בריתי אשר תשמרו (בראשית יז, י).

רבי יצחק אומר: **זכות השבטים** היתה נכנסת עמו, שנאמר: וזה הדבר אשר תעשה להם (שמות כט, א) מנין זה – שנים עשרה. ואלו הן שנים עשרה אבנים שהיו נתונים על לבו של אהרן ועליהם שמות השבטים וכו', ואילולי זכויות

ד. כמובא במלבי"ם על הפסוק ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות, למ"ש בשם חז"ל הם הם הבנים הקודמים, רק שהבנות נתרבו ביופי וע"ש יפ"ם שנהדר מחדש קרא להן שמות חדשים שמורים על רוב יפ"ם. ע"כ.

הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להיכנס, למה שהיו מלאכי השרת שם. ע"כ.

יוצא לפי המדרש שלאחרן לא עמדה הזכות האישית אלא זכות המילה או השבטים ולא בזכות עצמו, והדבר מפליא מאד, וכי לאחרן הכהן לא היתה זכות עמידה בזכות עצמו, וידוע לכל המובא במסכת תענית (ט.) שענני הכבוד היו בזכות אחרן הכהן שזכה לכלכל את ישראל, כמוזבא בגמ': שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה, ואחרן, ומרים. ושלש מתנות טובות ניתנו על ידם, ואלו הן: באר, וענן, ומן. באר – בזכות מרים, עמוד ענן – בזכות אחרן, מן – בזכות משה. מתה מרים – נסתלק הבאר... מת אחרן – נסתלקו ענני כבוד, שנאמר: וישמע הכנעני מלך ערד (במדבר כא, א), מה שמועה שמע, שמע שמת אחרן ונסתלקו ענני כבוד, וכסבור ניתנה לו רשות להלחם בישראל. והיינו דכתיב: ויראו כל העדה כי גוע אחרן (במדבר כ, כט). אמר רבי אבהו: אל תקרי ויראו אלא וייראו, ע"כ.

אם כך, פרנס גדול כאחרן הכהן לא נפלה בחלקו זכותו האישית כי אם זכות אחרים, ולא שחלילה לא טוב הענין להסתמך על זכות אבות, זכות צדיקים, אך בוודאי פרנס כאחרן הכהן שכל כולו היה למען הכלל, זכותו לא פעלה והיה זקוק לזכות המילה או שנים עשר שבטי יה, מה שאצל משה רבנו הגיע זכותו האישית עמדה לו בלא גורם אחר, וחלילה לומר שבועטים של חטאי העגל וכו', עדיין קשה לנו, ונראה בס"ד לדקדק זאת בדברי רז"ל, על מנת להשיב בס"ד לדברים.

ה. כמוזבא בשמו"ר (פרשה ה) על הפסוק וילך ויפגשוהו, ר' יהודה ב"ר סימון אומר חסד זה אחרן, ואמת זה משה, ור' עזריה אומר חסד זה משה שעשה חסד עם יוסף, ואמת זה אחרן, דכתיב (מלאכי ב) תורת אמת היתה בפיהו הוי חסד ואמת נפגשו (תהלים פה, יא) זה משה ואחרן. וישק לו אין אנו יודעין למי חלק הקב"ה כבוד אם לאחרן אם למשה, י"א לאחרן שהיה במצרים ומתנבא להן לישראל שעתיד הקב"ה לגאול אותם, כדי שיבא משה ויעיד על דבריו של אחרן ויהיו ישראל אומרים אמת היה מתנבא אחרן וכו'.

ו. אחרן הכהן הוא מידת החסד, ועל כן כשנסתלק הוא, הסתלקו ענני הכבוד עימו. כשעם ישראל היו תחת ענני הכבוד הם היו תחת אור מקיף, והם היו מוגנים גם מבחינה פיזית. ענני הכבוד הגנו על ישראל גם מהאויבים היו מצרים וזרקים חצים ואבני בליסטראות, והענן מקבלם (רש"י שמות יט, ד). כשהסתלקו ענני הכבוד, רצה מלך ערד – עמלק (תנחומא, חקת פרשה יח) להלחם בישראל, מאחר ועמלק הוא הניגוד הגמור לקדושת ישראל בעולם. לעתיד לבא גם מלחמות גוג ומגוג שעניינם כעין עמלק, יבוא קיצם בחג הסוכות (שם משמואל, מועדים – סוכות עמ' קפז).

אהרן הכהן

משנה אבות (פ"א, מ"ב) הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה. ע"כ.

המשנה באבות לא מביאה מחלוקת כי אם העברה במסורת מרב לתלמיד, וכפירוש התפארת ישראל (יכין) נקט הלל אחר שמעיה ואבטליון מדהיה תלמידים (יומא לב:) ומדהיה ענוותן מאד (שבת לא.), לכן לימד ג' משניות רצופים בעניין **ענוה**, אחת בדיבור. והב' במעשה. והג' במחשבה.

ובאבות דרבי נתן הובא נוסח דומה הלל אומר, הוי מתלמידיו של אהרן אוהב שלום, ורודף שלום, **ומשים שלום בין איש לאשתו**, אוהב את הבריות, ומקרבן לתורה.

אהרן הכהן עסק בשלום בין אדם לחברו, ובהמשך מובא כיצד היה אהרן הכהן עושה שלום בין איש לחברו, וז"ל האד"נ: שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה, הלך אהרן וישב אצל אחד מהם. אמר לו: בני, ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, אומר אוי לי, היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו. הוא יושב אצלו עד שמסיר קנאה מלבו. וחולך אהרן ויושב אצל האחר, ואומר לו: בני ראה חברך מהו אומר, מטרף את לבו וקורע את בגדיו, ואומר אוי לי היאך אשא את עיני ואראה את חברי, בושתי הימנו שאני הוא שסרחתי עליו, ע"כ.

השמת שלום בין אדם לחברו גורם לאהבה ואחדות בעם, וחלילה מונע שנאת קנאה ותחרות בין איש לחברו.

והדבר הגדול והחשוב השכנת שלום בין איש לאשתו, ובאבות דר"נ מובא נוסח זהה ממסכת אבות אך בתוספת: ומשים שלום בין איש לאשתו. ע"כ. שלום בין איש לאשתו הוא דבר מהותי בהוי המשפחתי של ישראל, שהרי משפחה ללא שדרה איתנה עלולה לפרק את החברה, מחלוקת בין ההורים היכן ישוהו הילדים, שנאה בין ההורים שהילדים בתווק, שהילדים נוקטים עמדה נגד אב או אם, ה' ישמור, וכפי שענינו רואים, גורמים חלילה לפירוק וביטול המשכת הנצחיות

ז. וראה לשון המדרש (ויק"ר ט, ט) תני רבי ישמעאל: גדול שלום, ששם הגדול שנכתב בקדושה, אמר הקדוש ברוך הוא ימחה במים, כדי להטיל שלום בין איש לאשתו.

היהודית, ושם נאמר שבזכות אהרן זכו אלפים בישראל שנקראו שמם אהרן, שאלמלא אהרן לא בא זה לעולם, שהיה משים שלום^ח בין איש לאשתו, ומזדווגין זה עם זה, והיו קורין שם הילוד על שמו, ע"כ.

אהרן הכהן דאג לשלום בית כן ואמיתי שבזכותו נולדו ילדים, ילדי השלום בית, והראיה שהם נקראו על שמו, ואם אלפים נקראו שמם אהרן, נבין כמה משפחות הוא הציל (דהרי גם נולדות בנות).

ועוד במדרש: רבי ברכיה בשם רבי לוי אומר: בזאת, הכתוב מבשרו, שהוא חי ארבע מאות ועשר שנים^ט. וכי עלה על דעתך שאהרן חי ארבע מאות ועשר שנים, אלא מקדש ראשון על ידי ששמשו בו באמונה שמשו בו י"ח כהנים, הוא, ובנו, ובן בנו. מקדש שני על שהיו נוטלין אותה בדמים, וי"א: שהיו הורגין זה את זה בכשפים, שמשו שמונים כהנים, וי"א: שמונים ואחד, וי"א: שמונים ושנים וכו' ומהן שמעון הצדיק ארבעים שנה. כיון, שחזרו להיות משכירין אותו בדמים היו שנותיהן מתקצרות. ע"כ.

נחזור לדברי המדרש שהובא ברישא בזאת יבא אהרן, זכות המילה היתה נכנסת עמו, וכן זכות השבטים היתה נכנסת עמו, ואילולי זכויות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להיכנס, למה שהיו מלאכי השרת שם, ע"כ.

יוצא שאהרן זכה בזכות עצמו רק משום שבזכותו נימולו ילדים מאחדות אהבה ורעות שהשרה בין איש לאשתו, והיא זכות המילה.

זכות השבטים, דהרי בפירוד בין אחים (שבמי יח) כפי שהיה נראה בספר בראשית על יוסף הצדיק, ולא יכלו דברו לשלום, אומר המדרש: שהיה בא (יוסף) ושואל בשלומם ולא היו משיבים אותו, אמר לו הקב"ה יוסף, אתה היית מתחיל לשאול

ח. וראה ברמב"ם (פ"ד מהל' מגילה וחנוכה, הי"ב-יד) מצוות נר חנוכה מצווה חביבה היא עד מאד, וכו' היה לפניו נר ביתו ונר חנוכה או נר ביתו וקידוש היום, נר ביתו קודם, משום שלום ביתו, שהרי השם נמחק לעשות שלום בין איש לאשתו. גדול השלום, שכל התורה ניתנה לעשות שלום בעולם, שנאמר: דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום.

ט. ראה פירוש הרא"ם שביאר בזאת דעולה גימטריא ארבע מאות ועשר, רמז לבית מקדש ראשון, ולא חשיב כה"ג שבבית שני שאינם נקראים בשם אהרן, מאחר שלא נמשחו בשמן המשחה כאהרן, שהרי מימות יאשיהו מלך יהודה נגזר הפך של שמן המשחה.

בשלום אחיך בעולם הזה, והם היו שונאים אותך, אבל לעולם הבא אני מרצה אתכם ומעביר שנאה מביניכם ומושיב אתכם בשלוח ועושה שלום ביניכם, וכך אמר דוד: הנה מה טוב ומה נעים שבט אחים גם יחד (תהלים קלג, א), ע"כ המדרש, וסמך ליה: כשמן הטוב על הראש ירד על הזקן זקן אהרן שירד על פי מדותיו, אהרן הכהן מקשר ועושה שלום, עיין הוריות"א (יב.).

ולדברי הסיפא של המדרש: אם לא הזכויות הרבה שהיו נכנסות עמו ומסייעות אותו לא היה יכול להיכנס, אילולי הזכויות הרבות של אהרן הכהן לא היה יכול להיכנס, ולכן דקדקו היטב במדרש להביא את זכות המילה וזכות השבטים, אותם זכויות שגרמו לאחדות ישראל כולל שלום בין איש לאשתו.

י. פירש המצודת דוד מדותיו- מלבושי כמו מדו בד (ויקרא ו)

יא. כמין שני טפי מרגליות היו תלויות לאהרן בזקנו אמר רב פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקר זקנו ועל דבר זה היה משה דואג אמר שמא חס ושלום מעלתי בשמן המשחה יצתה בת קול ואמרה בשמן הטוב וגו' (תהלים קלג, ג) כטל חרמון מה טל חרמון אין בו מעילה אף שמן המשחה שבזקן אהרן אין בו מעילה ועדיין היה אהרן דואג אמר שמא משה לא מעל אבל אני מעלתי יצתה בת קול ואמרה לו (תהלים קלג, א) הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת

יב. והתפארת ישראל (יכין) מבאר מה הזכות הגדולה להיות מתלמידיו של אהרן: ולכן בעניין חיובו לרבו ולגדול ממנו, אמר שילמד אדם מאהרן, האיך שמח לגדולת משרע"ה, והלך לקראתו, וקראו אדוני, משנבחר להיות רבן של ישראל. ואף שהיה קטן ממנו בשנים ובשאר דברים היה שקול כמוהו, כ"כ אתה תכבד לרב בעדתך, אף שיחיה קטן ממך.

פרשת קדושים

אהבת התוכחה

הוכח תוכיח את עמיתך ולא תשא עליו חטא (יט, יז)

מנין לרואה בחבירו דבר מגונה שהייב להוכיחו, שנאמר הוכח תוכיח, הוכיחו ולא קבל, מנין שיחזור ויוכיחנו, תלמוד לומר תוכיח – מכל מקום. יכול אפילו משתנים פניו, תלמוד לומר לא תשא עליו חטא (ערכין מז:).

ובהמשך הגמ' מובאים דברי רבי טרפון : תמה אני אם יש בדור הזה שמקבל תוכחה. אם אמר לו: טול קיסם מבין שיניך, אמר לו: טול קורה מבין עיניך. אמר רבי אלעזר בן עזריה: תמיהני אם יש בדור הזה שיודע להוכיח. ואמר רבי יוחנן בן נורי: מעיד אני עלי שמים וארץ שהרבה פעמים לקח עקיבא על ידי, שהייתי קובל עליו לפני רבן גמליאל, וכל שכן שהוספתי בו אהבה, לקיים מה שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט, ח).

בדעת רבי טרפון יוצא שאין מי שיכול לקבל תוכחה.

בדעת רבי אלעזר בן עזריה אף אין מי שיודע להוכיח

ואילו בדעת רבי יוחנן בן נורי ההוכחה הצליחה, אמנם זה לתנא הקדוש רבי עקיבא שלמרות שהלקח אותו במילותיו הוסיף בו אהבה, ובדבריו שילב את דברי החכם באדם הוכח לחכם ויאהבך, היינו שאדם לץ וכלשונו היום, אדם ציני, אין כמעט במה להוכיחו דהרי כל תוכחה שנאמר לו יצננה ויהפוך אותה ללעג וקלם, ואם כן, כיצד אנו נוכל לקיים דברי תוה"ק הוכח תוכיח, וחלילה שלא נהיה בבחינת שלא תשא עליו חטא.

נקדים דברי חז"ל בגמ' בבא מציעא (לא.) אמר ליה ההוא מדרבנן לרבא: ואימא הוכח חדא זימנא, תוכיח תרי זמני, אמר ליה: הוכח אפילו מאה

א. שם דנה הגמ' בלשון הכפולה שמופיעה בתורה כדוגמת בכפלי לשון דוגמת: שלח תשלח, השב תשיבם וכו' ומביאה גם את כפל הלשון שלנו: הוכח תוכיח.

ב. וראה באבן העזרא דכתב שמה שנאמר בתוה"ק לא תשנא את אחיך, הוא הפך ואהבת לרעך (יח).

פעמים משמע, תוכיח אין לי אלא הרב לתלמיד, תלמיד לרב מנין תלמוד לומר:
חוכה תוכיח.

יוצא שמצוות התוכחה יש לקיימה בחזרה של תוכחה ואפילו מאה פעמים, ואולי נצליח, משא"כ בת"ח שמוכיח את תלמידו אכן יכול לקבל התוכחה.

וראה ברמב"ם שפסק זאת להלכה (פ"ו מהל' דעות ה"ח) הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: הוכח תוכיח את עמיתך. המוכיח את חבירו בין בדברים שבינו לבינו, בין בדברים שבינו לבין המקום, צריך להוכיחו בינו לבין עצמו, וידבר לו בנחת ובלשון רכה ויודיעו שאינו אומר לו אלא למוטב להביאו לחיי העולם הבא. אם קיבל ממנו מוטב ואם לאו יוכיחנו פעם שניה ושלישית. וכן תמיד חייב אדם להוכיחו עד שיכחו החוטא ויאמר לו: איני שומע. וכל שאפשר בידו למחות ואינו מוחה, הוא נתפש בעוון אלו, כיון שאפשר לו למחות בהם.

וכאן מחלק הרמב"ם בין אדם לחברו כשהחזיר בו בין אדם לחברו משא"כ בין אדם למקום וז"ל: אבל בדברי שמים אם לא חזר בו בסתר מכלימין אותו ברבים ומפרסמים חטאו ומחרפים אותו בפניו ומבזין ומקללין אותו עד שיחזור למוטב כמו שעשו כל הנביאים בישראל.

וכאן צריכים אנו להבנת דברי הרמב"ם, כדברי חז"ל במה שהובא לעיל, אך איננו יודעים דיו את גדרי המצוה, את מי מצווה להוכיח דהרי תנא קדוש כרבי עקיבא, בוודאי ששמה בתוכחה, וצריכים לדעת את אופן ההוכחה.

והנה אלה המצוות כולם נטועות בלב, ובהישמרם ישבו בארץ, כי על שנאת חנם חרב בית שני. הוכח תוכיח – שמא תחשדהו בדבר ולא היה כן, וזה טעם ולא תשא עליו חטא, כי עונש יהיה לך בעבורו.

ג. ולדעת ספר היראים (סי' רכג) אין אדם רשאי להימנע מלהוכיח אלא במקרה שבו מתקיימים שני תנאים: החוטא בוודאי לא יאזין לו, וחטאו הוא בשוגג. על כך נאמרו דברי הגמרא (ביצה ל.) הנח כה להם לישראל, מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין.

ד. וראה בשמונה פרקים לרמב"ם (פ"ד הדין האמצעית) שהסיק שגם בזה צריך להתנהל בדרך האמצע כלשון הזהב.

תוכחה שהיא אהבה

ננסה להשיב בס"ד ע"פ המובא במדרש (ב"ר נד, ג) על הפסוק והוכיח אברהם את אבימלך א"ר יוסי בר חנינא: התוכחה מביאה לידי אהבה, שנאמר: הוכח לחכם ויאהבך (משלי ט, ח). היא דעתו של רבי יוסי בר חנינא שאמר: כל אהבה שאין עמה תוכחה אינה אהבה. אמר ריש לקיש: תוכחה מביאה לידי שלום, והוכיח אברהם את אבימלך, היא דעתיה דאמר כל שלום שאין עמו תוכחה אינו שלום.

התוכחה בלא אהבה אינה תוכחה שהרי אותו אחד שמקבל התוכחה מרגיש שמתריסים כלפיו, ויוצא מכך הפך התוכחה ובוודאי חו"ל לא נתכוונו לזה, ועוד, כשמרגיש הוא שמפצירים בו בתוכחה נכנס למגננה שהיא התקפה באומרו שלמוכיח יש לו נגיעות, יוצא שרק אדם ללא חטא, שמונע עצמו מלקבל שוחד וכו' יכול להוכיח כמו שאמר משה רבנו לא חמור אחד מהם נשאתי (במדבר מז, טו) – לא חמורו של אחד מהם נטלתי, אפילו כשהלכתי ממדין למצרים, והרכבתי את אשתי ואת בני על החמור, והיה לי ליטול אותו החמור משלהם, לא נטלתי אלא משלי (רש"י). וראה במסכת ברכות (י: ונשים לו שם מטה ושלחן וכסא ומנורה (מלכים ב, ד, י). אמר אביי ואיתימא רבי יצחק: הרוצה ליהנות – ייהנה כאלישע, ושאנו רוצה ליהנות אל ייהנה כשמואל הרמתי' שנאמר: ותשובתו הרמתה כי שם ביתו (שמואל א, ז, יז) ואמר רבי יוחנן: שכל מקום שהלך שם – ביתו עמו. ע"כ יוצא שמושה רבנו ושמואל הנביא שלא היתה להם שום נגיעה יכלו אפוא לדרוש בשבט מוסרם ולהוכיח אל נכון את העם.

ה. עיין במסכת (מכות כג:) בג' מקומות הופיע רוח הקודש וכו', ובבית דינו של שמואל הרמתי, וכו' בבית דינו של שמואל, דכתיב: הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו את שור מי לקחתי וכו' ויאמרו לא עשקתנו ולא רצותנו וכו' כי לא מצאתם בידי מאומה ויאמר עד. וראה עוד במסכת נדרים (לח.) דכל הנביאים עשירים וכו'.

ו. וראה גם במדרש תהלים מדרש (טו, ו) על הפסוק נבזה בעיניו נמאס, אומר המדרש שפסוק זה נדרש על משה רבנו שמאס בביזת מצרים. ע"כ, שלא יחשדו שמושה רבנו הוציא את ישראל בגלל ממון, דהרי צווה על ידי ה' (שמות כג, ב) ושאלה אשה משכנתה ומגרת ביתה כלי כסף וכלי זהב ושמלת ושמתם על בניכם ועל בנותיכם ונצלתם את מצרים, וכאן כלל ישראל יכלו ליטול לרבות משה, וכאן הוכיח משה את צדקתו דהרי באותו זמן התעסק בארוננו של יוסף הצדיק ולא נגע כלל וכלל בשאילת מצרים.

ובמדרש (דברים רבה א, ד) בפתיחה לספר דברים אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל, וז"ל המדרש: אמר ר' אחא בר' חנינא: ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה. אלא, אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים: **שונא מוכיחנו**, ואילו ברכם משה היו אומות העולם אומרים: **אוהבם ברכם**. אמר הקב"ה: **יוכיחם משה שאוהבין** ויברכם בלעם ששונאם כדי שיתבררו הברכות והתוכחות ביד ישראל. ע"כ.

יוצא שתוכחות שיצאו מפי משה רבנו הן הן הברכות האמתיות והחזקות¹ שהרי הם ניתנו באהבה רבה ובאהבת עולם לעם ישראל, משא"כ אצל בלעם שברכותיו גרמו לחטא השיטים² וכו', בלעם שם לו למטרה לכלות את שונאם של ישראל, ואם כן מה יועילו ברכות של שונא, כי אם לקבלם ממנו שאמרם, ותו לא, משה בתוכחה ובאהבה שהיא ברכה³ הוכיח אותנו והשריש בנו אמונה.

ז. ראה רשב"ם בפרשתנו לא תתראה לפניו כאוהב: בפיו שלום את רעהו ידבר ובקרבו ישים ארבו (ירמיהו ט, ז). לא טוב הדבר אשר אתה עושה, אל תשנאהו בלבך, אלא הוכיח תוכיחהו על מה שעשה ומתוך כך יהיה שלום. ולא תשא עליו חטא - בלבבך. הרשב"ם מדקדק טובא, שאין צורך להראות טוב ולהימנע מלהוכיח, ההפך שתראה כשונא ובכך תוכיח כדין, ומזה תצא אהבה, ודו"ק.

ח. עיין בספר החינוך (רלט שרשי מצוה) לפי שיש בזה שלום וטובה בין אנשים. כי כשיחטא איש לאיש ויוכיחנו במסתרים, יתנצל לפניו ויקבל התנצלותו וישלם (י"ג וישלים) עמו. ואם לא יוכיחנו, ישטמנו בלבנו ויזיק אליו לפי שעה או לזמן מן הזמנים, כמו שנאמר ברשעים: ולא דבר אבשלום עם אמנון (שמואל ב יג, כב). וכל דרכי התורה דרכי נועם ונתיבותיה שלום.

ט. עיין באבות דרבי נתן (פרק א) זו עצה שיעץ בלעם הרשע על ישראל, דכתיב: ועתה הנני הולך לעמי לכה איעצך אשר יעשה העם הזה לעמך באחרית הימים" (במדבר כד יד). אמר לו: עם זו שאתה שונא, רעב הוא לאכילה וצמא הוא לשתייה ואין להם שיאכלו ושישתו אלא מן בלבד. לך ותקן להם קובות והנח להם מאכל ומשתה והושב בהן נשים יפות בנות מלכים, כדי שיזנו העם לבעל פעור ויפלו ביד המקום. מיד הלך ועשה בלך כל מה שאמר לו בלעם הרשע.

י. ובדברי הילקוט שמעוני (דברים תת) על הפסוק ויהי בארבעים שנה (דברים א, ג) - מלמד שלא הוכיחן אלא סמוך למיתה, ממי למד, מיעקב שלא הוכיח לבניו אלא סמוך למיתה, שנאמר (בראשית מט, א, ג): ויקרא יעקב אל בניו וגו' ראובן בכורי אתה, אמר לו: מפני מה לא הוכחתוך כל השנים הללו, כדי שלא תניחני ותלך ותדבק בעשו אחי. ומפני ארבעה דברים אין מוכיחים את האדם אלא סמוך למיתה: כדי שלא יהא מוכיחו וחוזר ומוכיחו, ושלא יהא חבירו רואהו ומתבייש ממנו, ושלא יהא בלבו עליו, ושלא יהו המוכיחים מתוכיחין. שהתוכחה מביאה לידי שלום. וכן אתה מוצא וכו'.

פרשת אמור

עץ הדר

ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר (כג, מ)

ובמדרש (ויק"ר ל, יא) **פרי עץ הדר** – זו סנהדרין גדולה של ישראל שהדרם הקב"ה בשיבה טובה שנאמר: מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב).

ובגמ' סוכה (לה, ת"ר) (ויקרא כג, מ) **פרי עץ הדר עץ שמעם** עצו ופריו שוה הוי אומר זה **אתרוג** וכו' ר' אבהו אמר אל תקרי הדר אלא (הדר) דבר שדר באילנו משנה לשנה בן עזאי אומר אל תקרי הדר אלא (אידור) שכן בלשון יווני קורין למים (אידור) ואיזו היא שגדל על כל מים הוי אומר זה אתרוג.

בבריאת העולם אמורה היתה האדמה לספק לאדם ושאר הברואים עץ פרי שמעם העץ כמעט הפרי, כך שבזמן שאין פירות על העץ, יתאפשר לאדם לאכול חלק מהעץ להשביע את רעבונו, כלשון הכתוב: **עץ פרי עשה פרי** למינו אשר זרעו בו על הארץ (בראשית א, יא) ופרש"י שיהא **טעם העץ כמעט הפרי** והיא (האדמה) לא עשתה כן אלא ותוצא הארץ עץ עושה פרי ולא העץ פרי, לפיכך כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה.

האדמה בחרה להותיר את האכיות של הפרי רק **בפרי עצמו** ולא בעץ, פרט לעץ האתרוג, שעץ זה טעם העץ כמעט הפרי, כמובא בילקוט שמעוני על

א. וראה בריטב"א שכתב: פי' והא ודאי קים לן דהדר היינו אתרוג ולא היו מסופקין בדבר שנעשה מימות משה אבל לפי שאמרו שאמר הכתוב **פרי עץ** ולא אמר **הדר** לבדו שהוא שם האתרוג ללמדנו שהדר הזה הוא האתרוג בפרי ועצו שוה ושזה סימן והוכחה גמורה שהוא שם אתרוג.

ב. מקור לדברי רש"י הוא בירושלמי (פ"א כלאים ה"ז): למה נתקללה הארץ, ר' יודן בר שלום אמר על ידי שעברה על גזירותיו של הקב"ה, תדשא הארץ דשא עשב מזריע זרע, והיא לא עשת אלא ותוצא הארץ דשא עשב מזריע זרע למינהו. רבי פנחס אמר בשמחה, בציוויה והוסיפה אילני סרק.

ג. עיין בנפש החיים (שער א פ"ו) כי הוא יתברך שמו אחר שברא כל העולמות, ברא את האדם אחר למעשה בראשית – בריאה נפלאה כח המאסף לכל המחנות, שכלל בו כל צחצחות אורות הנפלאות, והעולמות והיכלין העליונים שקדמו לו, וכל תבנית הכבוד העליון בסדר פרקי המרבה, וכל הכוחות הפרטיים הנמצאים בכל העולמות עליונים ותחתונים וכו', ע"כ.

הפסוק: עץ הדעת טוב ורע (בראשית ט, ב). מה היה אותו האילן שאכל ממנו אדם הראשון וכו' איזה אילן שהעץ נאכל כפריו, אין אתה מוצא אלא אתרוג. בעמים של חטאם של אדם ואשתו נתקלקל אף פרי האתרוג שלפחות היה מותר נם הבריאה והוכחת מציאות הבורא שפרי זה לא נפגם, אך כאמור בחטא הקדמון האתרוג גם השתווה לשאר הפירות, וכאמור בדברי רש"י לעיל כשנתקלל אדם על עונו נפקדה גם היא על עונה ונתקללה.

ובמדרש (ספרא ויקרא כו, ד) ועץ השדה יתן פריו, לא כדרך שהיא עושה עכשיו אלא כדרך שעשתה בימי אדם הראשון. ומנין שהעץ עתיד להיות ניטע ועושה פירות בן יומו, תלמוד לומר זכר עשה לנפלאותיו. ואומר עץ פרי עושה פרי למינו מלמד שבו ביום שהוא נטוע, בו ביום עושה פירות, מנין שאף אילני סרק עתידים להיות עושים פירות, תלמוד לומר (ויקרא כו, ד) ועץ השדה יתן פריו.

כל כך הרבה מופתים מעבר לכך שמעם העץ יהיה כמעם הפרי, ביום שנוטעים את העץ יתן פרי, וכן אילן סרק יוציא פרי, וגם בנביא עמוס (ט, יג) מביא תיאור נסי עתיד: הנה ימים באים^ד נאום ה', ונגש חורש בקוצר ודרך ענבים במשך הזרע, והטיפו ההרים עסים וכל הגבעות תתמוגגנה, וראה במצודת דוד ר"ל הרבה תבואה תצמח ויהיו עוסקים בקצירה עד זמן החרישה והחורש והקוצר יגשו ויפגשו זה בזה וכן יפגוש דורך ענבים במי שמושך ומוליך התבואה לזריעה כי ירבו הענבים ויהיו עוסקים בדריכת הענבים עד הזריעה, ע"כ, וכל זאת פסק מחטא האדם ואשתו, והדברים מאד קשים, מעבר למה שחז"ל אמרו במשנה סוטה (מט.) משחרב בהמ"ק בושו חברים ובני חורין וחפו ראשם ונדלדלו אנשי מעשה וגברו בעלי זרוע ובעלי לשון ואין דורש ואין מבקש ואין שואל, עכ"ל המשנה, האדם בחטאיו גורם להריסת העולם, ובקיום מצוותיו לעתיד לבוא גורם לבניין העולם וחידוש ימי בראשית.

אמנם התחלנו באדמה שהתחילה באי קיום רצון הבורא, והאדם ואשתו משכו בעוון זה ולכן בא ה' וקלל את האדם על האדמה, ארורה האדמה בעבורך

ד. וכאן צריכים לדקדק מדוע האדם דייקא ולא האשה, נראה להשיב דהאדם צווה מכל עץ הגן וכו', משא"כ האשה לא צוותה ועוונה פחות מהאדם ולכן הזכירו רש"י בחטא האדם ודין. ודו"ק.

ה. ראה פירוש המלבי"ם שפירש הנה ימים באים, באר עוד שאז יתרבו התבואות והפירות, עד שהקציר יתארך זמן רב עד שיגיע עת החרישה, ודריכת הענבים תתארך עד בא זמן הזרע, מרוב התבואה והענבים כמ"ש והשיג לכם דיש את בציר, וההרים יטיפו עסים מדבש הפירות, והגבעות ששם ירעו הבקר והצאן תתמוגגנה מרוב החלב, כמ"ש בסוף יואל והגבעות תלכנה חלב.

בעצבון תאכלנה כל ימי חיך (בראשית ג, יז), פירש"י תעלה לך דברים ארורים וכו' משל ליוצא לתרבות רעה והבריות מקללות שדים שינק מהם, רש"י במושלו מדמה את האדמה לאדם שיוצא לתרבות רעה, ואת מי מקללים האנשים שמובלים ממנו, את אמו.

המרגלים

משה רבנו שולח י"ב מרגלים לתור את הארץ ובין הדרישות שאומר: ומה הארץ השמנה הוא אם רזה **היש בה עץ** (במדבר יג, כ) פירש"י אם יש בהם אדם כשר שיוגן עליהם בזכותו, וראה ב"ב (טו.) רבא אמר איוב בימי מרגלים היה כתיב הכא (איוב א, א) איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם (במדבר יג, כ) **היש בה עץ** מי דמי הכא עוץ התם עץ הכי קאמר להו משה לישראל ישנו לאותו אדם ששנותיו ארוכות כעין ומגן על דורו כעין.

רבנו האלשיך הק' מפרש ע"פ המדרש שבשעה שהכנענים שמעו שבני ישראל יצאו ממצרים והם מתכוננים לבוא לארץ ישראל, עקרו את כל עצי הפרי בארץ, שלא יהיו בני ישראל נהנים מהם. לכן נצטוו המרגלים לברר **היש בה עץ אם אין**.

בעקירת העצים חישבו בדעתם הכנענים שבכך לא ייהנו את ישראל בפירות ארץ ישראל, וכאן צריכים לשאול, מחד הגמו מתארת את העץ כאדם שמגן על הדור באיוב, ולפי המדרש שהובא שרצו לגדוע את העץ למניעת הנאת ישראל,

ו. ובילקוט שמעוני בעצבון תאכלנה. קשה היא הפרנסה כפלים כלידה וכו', כדלעיל. אמר ר' יצחק: למה הדבר דומה, למלך שאמר לעבדו: אל תטעום את התבשיל עד שאבוא מן המרחץ. אמרה לו אשתו: טעום את התבשיל הזה, שלא יהא מבקש ליתן בתוכו או מלח או מורייס. בא המלך ומצא אותו טועם בשפתותיו, אמר לו המלך: ולשפחתי שמעת יותר ממני, כך הקב"ה אמר לאדם ומעץ הדעת טוב ורע לא תאכל, מה עשתה חוה, האכילה אותו. אמר לו הקב"ה: ולחזה שמעת יותר ממני, מיד נטרד. ויגרש את האדם. ע"כ.

במשל זה יכל האדם ואשתו לאכול מעץ הדעת רק שהיה צריך להמתין, דהרי המלך במשל דרש מעבדו (ולא מאשת העבד) שלא לטעום, אך אשתו הטעתה אותו בסברא שגויה.

ז. פירש"י איוב שהאריך ימים רבים.

ח. אמנם איוב נפטר באותה עת כמוזבא בסוטה (לה.) דרש רבא, אמר הקב"ה: אני חשבתיה לטובה והם חשבו לרעה, אני חשבתיה לטובה - דכל היכא דמטו, מת חשיבא דידהו, כי היכי דניטרדו ולא לשאלו אבתרייהו, ואיכא דאמרי: איוב נח נפשיה, ואטרידו כולי עלמא בהספידא.

נראה דבמניעה זו רצו למנוע את ישראל ממצוות, והוא האתרוג, כל עץ שמשחיתים אותו גורם נזק רוחני לישראל שהרי במניעת האתרוג לא ניתן יהיה לקיים את מצוות ד' המינים, ולכן עשרת המרגלים שרצו להפחית מכבודו של ה' את בעולמו, הודו במקצת וזה פריה, ופירש"י כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו, אין מתקיים בסופו, לכן המרגלים הראו את הפירות הטובים והגדולים עד למאד בשביל להטות לב העם לאחר שיתחילו לומר את השלילה, וכמובן לדאבון לב, זה השפיע עד מאד לישראל, וגרם למיאוס הארץ הוא שעמד עלינו לכלותנו בכל הדורות, ובעבורו גלינו מעל הארץ וכו' ואין שום מבוא לשוב אל שלמותנו, כי אם בשובנו אליה, (לשון הרב בעל עקידת יצחק).

נחזור לדברי המדרש שהובא לעיל **פרי עץ הדר** – זו סנהדרין גדולה של ישראל שהדרם הקב"ה בשיבה טובה שנאמר: מפני שיבה תקום (ויקרא יט, לב).

פרי עץ הדר זו הסנהדרין, הכנענים מנעו מישראל פירות ארץ ישראל כולל האתרוג, והי"ת מנע את הזכויות האחרונות שהיו להם שהוא איוב, שהוא הגן, ולכן משה רבנו שלח את המרגלים לבדוק היש בה עץ, האם יש מי שמגן, האם יש את האתרוג המגן על הדור או לאו.

וראה במסילת ישרים (פי"ט) ראוי לכל חסיד שיתכוון במעשיו לטובת דורו כולו – ומוטלת עליו מצוה להשתדל לזכות, לכפר להתפלל וללמד סגוריא – על הדור כולו. צדיק כזה מגן על דורו וכל דור אוכל מפרותיו שנאמר **אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו**.

בנטילת האתרוג ביחד עם שלשת המינים אנו מבקשים לתקן עולם במלכות שדי, לחזור לבריאת העולם, שמעם העץ והפרי שווה, נזכה ונחיה.

וכלשון רש"י (ד"ה שכיב איוב) שלא תגן זכותו עליהם והיינו דקאמר כלב סר צלם מעליהם.

ט. כלשון הכתוב: באנו אל הארץ אשר שלחתנו וגם זבת חלב ודבש היא וזה פריה. אפס כי עז העם היושב בארץ והערים בצורות, גדולות מאד, וגם ילידי הענק ראינו שם. עמלק יושב בארץ הנגב וגו' (שם יג, כז-כט)

פרשת אמור

קבלת פנים חמה

תורתנו הקדושה בפרשת אמור מלמדת אותנו על תרכובת לחם הפנים, באומרה: ולקחת פולת ואפית אותה שתים עשרה חלות וגו' על השלחן המהור לפני ה'. (כד ה-ו).

וידועים לכל דאחד מעשרה הנסים הפלאיים שהיו במקדש (הנס השביעי) שלא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים (אבות פ"ה מ"ה) ובמזגן אבות לרשב"ץ פירש: ולחם הפנים היה נערך על השלחן ביום השבת ונשאר שם עד שבת אחרת והיה מתחלק לכהנים כל זה הוא במנחות בפרק שתי הלחם ולא אירע בכל אלה תקלה להפסל. ע"כ.

אך פלא גדול מיד לאחר שמתואר הנס והפלא של לחם הפנים, נכנסים אנו לפרשת המקלל, הסמיכות קשה לנו, וללא רש"י ע"פ המובא בתורת כהנים, לא היינו מבינים כלל את הקשר, וז"ל רש"י: מוכיב יצא: רבי לוי אומר מעולמו (איבד חלקו לעולם הבא) יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה (היינו לחם הפנים) יצא לגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמוא פת צוננת של תשעה ימים בתמיה ומתניתא אמרה מבית דינו של משה יצא מחוייב בא ליטע אהלו בתוך מחנה דן אמרו לו מה טיבך לכאן אמר להם מבני דן אני אמרו לו איש על דגלו באותות לבית אבותם כתיב נכנס לבית דינו של משה ויצא מחוייב עמד וגדף. עכ"ל.

חז"ל מבארים את הסיבות למותו של המקלל:

האחד-מה שתואר בתורה שקילל רח"ל את ה'.

השני –לגלוגו על לחם הפנים.

השלישי-כעסו על משה רבנו על כך שפסקו לרעתו, ויצא מן הכלל.

א. רבי לוי אמר: מעולמו יצא, בנה של שלומית היודע את השם המפורש. ששם מפורש לא פרש ממנו. עומד ומקלל.

הסיבות למוותו נראות שונות, מחד מקלל בשם המפורש, וכעס על כך שאין לו ייחוס **איש על דגלו באותות לבית אבותם**, מאחר והמקלל אינו שייך לבית אב שהרי אביו היה מצרי שהרגו משה רבנו בשם המפורש, וייחוסו היה רק מצד אמו שולמית בת דברי.

אולם לגלגו על **'לחם הפנים'** אומר דרשני, מה ענין של **לחם הפנים** שהפריע למקלל אשר הוציאו אותו משלוותו וגרם לו מזה שגרים. על מנת לנסות בס"ד לתרץ זאת נקדים את דברי רז"ל על לחם הפנים ונסיו, כאמור.

שנינו ביומא (כא.) אמר רבי יהושע בן לוי נס גדול היה נעשה בלחם הפנים **סלוקו כסדורו**.

עוד מובא בחז"ל אודות **לחם הפנים**, מנחות (כט.) דאמר ריש לקיש מאי דכתיב על השלחן הטהור מכלל שהוא טמא כלי עץ העשוי לנחת הוא וכל כלי עץ העשוי לנחת אינו מקבל טומאה אלא מלמד שמגביהין אותו לעולי רגלים ומראים לחם **לחם הפנים ואומר לחם ראו חיבתכם לפני המקום** מאי חיבתכם כדריב"ל דא"ר יהושע בן לוי נס גדול נעשה בלחם הפנים סלוקו כסידורו שנאמר (שמואל א כא, ז) **לשום לחם חמי ביום הלקחו. עכ"ל**.

כלל ישראל כשהגיעו בשלשת הרגלים היו מרוגשים למקדש להקריב את קרבנות החג וכו', ועוד לזכות לחביט במעשה פלא זה, לחם הפנים, אולם יש עוד תוספת מעבר לראיית הנס של לחם הפנים, נאמר במסכת יומא (נד.) אמר רב

ב. הלהרגני אתה אומר כאשר הרגת את המצרי (שמות ב, יד), ופרש"י מכאן אנו למדים שהרגו בשם המפורש

ג. ידועה הגמרא ביומא (עו.) שאלו תלמידיו את רבי שמעון בן יוחי מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה אמר להם אמשול לכם משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שיש לו בן אחד פסק לו מזונותיו פעם אחת בשנה ולא היה מקביל פני אביו אלא פעם אחת בשנה עמד ופסק מזונותיו בכל יום והיה מקביל פני אביו כל יום אף ישראל מי שיש לו ארבעה וחמשה בנים היה דואג ואומר שמא לא ירד מן למחר ונמצאו כולן מתים ברעב נמצאו כולן מכוונים את לבם לאביהן שבשמים דבר אחר שהיו אוכלין אותו כשהוא חם. ע"כ.

ב' סיבות שהביאם רשב"י האחד מפגש תמידי ויומי בין ישראל לאביהם שבשמים, והטעם השני כאמור, אוכלין אותו כשהוא חם, האף אמנם טעם ראשון עיקר והוא - כי הקב"ה מחבב שישראל יקבלו את פניו כל יום. אך נראה להוסיף עוד טעם לטעם השני של רשב"י, דהמושג חם בא להראות את חיבת הי"ת עלינו, נס יומי ותמידי במשך ארבעים שנים, אף כאן בנס לחם הפנים שלא רק משתבח בטריית אלא גם בחם. ודו"ק.

קמינא, בשעה שהיו ישראל עולין לרגל מוגללין להם את הפרוכת, ומראין להם את הכרובים שהיו מעורים זה בזה, ואומרים להן: ראו חיבתכם לפני המקום וכו'.

ועוד שם (ע"ב) אמר ריש לקיש, בשעה שנכנסו נכרים להיכל ראו כרובים המעורין זה בזה, הוציאו לשוק וכו'.

זכות גדולה לישראל ששני נסי המקדשה מתגלים לעין כל נסי ה' יתברך, **נס לחם הפנים ונס הכרובים** שמציגים הכהנים וחושפים לעין כל בימים השמחים בשנה, שחלילה לא יהיה אחד שיחשוב שזה לא קיים.

ד. והקשו חז"ל בבא בתרא (צט.) דפסוק אחד אומר על הכרובים (שמות כה, כ) ופניהם איש אל אחיו, ובפסוק אחר נאמר (דה"ב ג, יג): ופניהם לבית, ותירצו: לא קשיא, כאן בזמן שישראל עושין רצונו של מקום, כאן בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום.

ובאמת כיצד בזמן החרבן, שלדאבון לב ישראל לא היו עושים רצונו של מקום, אם כן היאך יתכן שהיו אז הכרובים מעורים זה בזה, שהרי היתה קיימת 'חלוקה שמימית וניסית' שרק בזמן ג' המועדים היו מעורים (מחוברים) ובשאר ימות השנה לא, ראה בחידושי הר"י מיגאש שכתב שביום חרבן בית מקדשנו ותפארתנו, ט' באב, היה מעשה נס להראות חיבת ישראל לפני המקום כחיבת זכר עם נקבה, כמו שהיו מעורים בשעה שעולים לרגל, להראות לעכו"ם מה היתה חיבת ישראל לפני המקום, ע"ע בדברי רבותינו הראשונים רמב"ן, רשב"א ור"ן ועוד שכתבנו ביאור כעין זה.

ועיין בספר פרשת דרכים (דרוש כב) שכתב: והנה באותה שעה שנכנסו עכו"ם להיכל שהיתה שעת חירום, כדי שלא יעלה על דעתנו, כי מאוס מאס את ישראל ובציון געלה נפשו, וכההיא דאמרינן בפרק חלק (סנהדרין קה.) שאמרו 'ישראל עבד שמכרו רבו ואשה שנתגרשה מבעלה כלום יש לזה על זה כלום, וכדי לבטל סברא זו הנפסדת רצה הקב"ה להורות לנו, דאכתי חביבותיה גבן, והשרה שכינתו בינינו, להורות שהוא מצטער בצרותינו וכו'. ותראה, דהשראת שכינתו יתברך הוא הוראה לעכו"ם שהקב"ה מחל לישראל עונם, ואמרינן במדרש (איכ"ר ד, כה) 'תם עונך בת ציון' (איכה ד, כב), 'אותו היום נטלו ישראל איפוכא גדולה על עונותיהם', ואפשר שכדי שידעו העכו"ם שהקב"ה נתרצה להם, הוצרך להראות לעכו"ם שהשכינה עמנו.

ובדב"ק של ג"ע מרן חיד"א זי"ע בספרו 'מראית עין' כתב: הדברים עתיקים כמו שביאר הרב עיר וקדיש הרמ"ע ז"ל, דבעת החורבן היו הכרובים מעורין זה לזה, דבעת החורבן היה יחוד וזיווג עליון וקדוש, כדי שיהיה הכנה וכח לישראל, שלא יאבדו בגלות וכו', ובהמשך מרמז הענין בפסוק (איכה א, טו) קרא עלי מועד לשבור בחורי, וכותב שבשעת החורבן היה תשעה באב מעין דוגמא למועדי ה', שיש למעלה יחוד זיווג עליון, והן הן מפלאות תמים דעים, וגודל רחמי בעל הרחמים, יעו"ש באריכות.

ובספר פרי צדיק (פר' דברים אות יג) כתב שכניסת האויב להיכל גרם לישראל להרהר בתשובה למרות הגזירה של החרבן, ומיד נעשו ישראל בכלל עושין רצונו של מקום.

ה. עשרה נסים נעשו לאבותינו בבית המקדש: לא הפילה אשה מריח בשר הקדש, ולא הסריח בשר הקדש מעולם, ולא נראה זבוב בבית המטבחים, ולא ארע קרי לכהן גדול ביום הכפורים, ולא כבו

נחזור עתה לשאלתו אודות המקלל, וננסה בס"ד לתרצו ע"פ הסיבות שנגרמו לו למותו של המקלל.

המקלל ידע את השם המפורשי וקילל, הגם שידע שאביו מת מאותו שם על ידי משה רבנו ע"ה, ולעיל הבאנו דברי רש"י ע"פ ת"כ: יצא רבי ברכיה אומר מפרשה שלמעלה (היינו לחם הפנים) יצא ללגלג ואמר ביום השבת יערכנו דרך המלך לאכול פת חמה בכל יום שמא פת צוננת של תשעה ימים וגו', וכי מה ענין של המקלל בלחם הפנים ובמציאותו הפלאית שהוא איננו נרקב ומעלה עובש אלא עומד בטוהר.

וכאן השאלה חוזרת, מה בא המדרש לחוסף פרט של לחם פנים (פרט להיותו פרשה סמוכה), וכי אכפת למישהו חסר אמונה כהמקלל אם יש נס ופלא בלחם הפנים.

נראה לבאר דאיתו מקלל שמלגלג נוכח לחם הפנים זה התחיל לו מאותה קלות דעת של ידיעת השם המפורש, אותו שם מפורש שצריך לשמש לדברים עצומים להצלת כלל ישראל ומנגד להכניע את אויבי ישראל כמו שעשה משה לאבי המקלל: וירא איש מצרי מכה איש עברי מאחיו, ויפן כה וכה וגו' ויטמנהו בחול

גשמים אש של עצי המערכה, ולא נצחה הרוח את עמוד העשן, ולא נמצא פסול בעומר ובשתי הלחם ובלחם הפנים, עומדים צפופים ומשתחווים רווחים, ולא הזיק נחש ועקרב בירושלים מעולם, ולא אמר אדם לחברו צר לי המקום שאלין בירושלים. (אבות פ"ה מ"ה)
אולם התגלות הכרובים לא היו בין הנסים שנמנו באבות, נראה דמה שהזכיר התנא באבות הם רק הנסים שהיו גלויים, משא"כ שהכרובים היו מחוברים בשלשת הרגלים בלבד, ובשאר ימות השנה לא היו גלויים ומכוסה, ובפרט שידוע שקיימים עוד נסים במקדש, אך התנא הזכיר את הנסים שארעו מדי יום.

[האף אמנם יקשה המקשה, דהמקרה דהכהן שלא ראה ביום הכיפורים שייך רק ליוה"כ ולא לשאר ימות השנה, כתב בתפארת ישראל יבין מדהיה עי"ז נפסל לעבודה ביו"כ, ועי"ז יהיו כל העם יודעים המקרה שאירע לכה"ג, ויתבייש בצבור. ע"כ דכמה אפשר לראות חסד ה' על יראיו, דאיתו קלא דלא פסיק שאם יארע ח"ו לכהן, ימעיט מערכו ברבים, וחלילה שידברו ממנו רבים, הוא הוא עצם הנס, ודו"ק].

ו. במכילתא (שמות כא, יז) על מקלל אביו ואמו בשם המפורש. או אינו. אלא בכנוי, שאין תלמוד לומר בנקבו שם יומת להביא המקלל אביו ואמו אינו חייב עד שיקללם בשם המפורש דברי ר' אחאי.

(שמות ב, יא-יב). המקלל זלזל בשם המפורש ולידתו קשורה באבא מצרי רשע שמכה סתם איש עברי, ואמא לא כל כך שמורה כאמור במדרש (ויק"ר לב, ה) דרשו כי הייתה פטפטנית ואומרת שלום לכל אחד ומכאן בא שמה שלומית דהות פטמא בשלמא שלם לך שלם לכוון, מפטפמת בדברים, שואלת בשלום הכל, עם כאלו נתונים מבינים מה יעשה אותו הבן שלא יחטא, מנקודה שפלה זו נולד המקלל. כאן נזרע זרע הפורענות, וכמובן, זלזול המקלל בשם המפורש, כמו שאדם נוהג בתורה כבתוך שלו. מה שנוח וטוב לי אני עושה ומה שלא, לא.

עתה, אפשר להבין את ההסבר השלישי ליציאת המקלל, כדברי מדרש תנחומא: תני רבי חייא מפרשת יוחסין יצא, אותו אדם חוייב בדיון. הוא בא בתביעה להיות בתוך מחנה דן. ובית דינו של משה דחה את בקשתו. יצא מחוייב, ועמד וגדף.

מחנה דן (שממנו יצאה אמו) מנעו מהמקלל דרך להיכנס ל'כרם ישראל' ולמרות שהתגיייר ראה שהוא מרוחק מכלל ישראל לכן עשה מה שעשה שקילל בית דינו של משה רבנו, ומקלל את ה', ואגב זה גם מזלזל בנס 'לחם הפנים'.

ז. ואפריון נמטיה לכבוד הדה"מ הגר"מ חביב שליט"א שהוסיף מדיליה נקודה נוספת וחשובה, דכל שלשת הקלקולים של המגדף המוזכרים ברש"י, הם קדושת ישראל בשלשה ממדים הזמן-שבת, במקום-מחנה ישראל שאין מקום לאהלו, שם ה' בקרבנו רוח ממללא-קילל. וזהו אותו האיש יש"ו הארור בשילוש, ושם אמו שאין לו אבא מזרע קודש, ופגע בשלחן שאורו מאריך לאבא, ומאבא לאמא, ללחם הפנים כנגד י"ב שבטי י-ה על כולם השרה שכינתו ית"ש. ושם אמו שלומית-דת של "שלום" נקראת, וכולה דינים קשים, נהרות של דם נקיים שפכו-שבט דן. עכ"ל, דפח"ח.

ח. שמות רבה (פר' א) ולא עוד אלא שבא על אשתו של דתן ולכך הוא חייב הריגה, שנאמר: מות יומת הנאף והנאפת (ויקרא כ), והיינו דכתיב: ויפן כה וכה. ועוד נאמר: ניצים - זה דתן ואבירם. קראם ניצים על שם סופן. הם שאמרו דבר זה, הם שהותירו את המן, הם שאמרו: נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד), הם שהמרו על ים סוף. ע"כ לשון המדרש, כמה הדברים מבהילים, המקלל שיצא מאותה ביאה אסורה יצרה את הדבר הרע הזה ולא רק, גם יצר רוע אצל דתן שביחד עם רעהו אבירם ניסו לקרר את ישראל במעשה נס המן, וזה קושר אותנו למה שהבאנו לעיל בגמ' יומא (עו). מפני מה לא ירד להם לישראל מן פעם אחת בשנה. ודו"ק.

ט. עיין ברכות (לב). אמר רבי חייא בר אבא אמר ר' יוחנן משל לאדם אחד שהיה לו בן הרחיצו וסכו והאכילו והשקהו ותלה לו כיס על צוארו והושיבו על פתח של זונות מה יעשה אותו הבן שלא יחטא.

י. ראה פירוש הרמב"ן: ומה שאמר בת"כ (פרשה יד א) בתוך בני ישראל, מלמד שנתגיייר, אינו שיצטרך בגירות, אלא ככל ישראל שנכנסו לברית במילה וטבילה והרצאת דמים בשעת מתן תורה

ונס לחם הפנים שופך בפנינו אור יקרות לביאור מעשה המקלל, טבע האדם כאשר רואה זר או שאינו מכירו כאנ"ש "אנשי שלומו" וכו' (וד"ל) מיד מרחקו ומזלזל בו, וידועים מאמרם ז"ל בב"ב (נח:) אם היה בעל תשובה, לא יאמר לו **זכור מעשיך הראשונים**, אם הוא בן גרים, לא יאמר לו **זכור מעשה אבותיך**, שנאמר (שמות כב) וגר לא תונה ולא תלחצנו. ע"כ. כמה חמור להרחיק אותם וכמה אונאה יש בזה.

המושג חם שהובא ב**לחם הפנים** וכן **במן** מוכיח לנו איך הגישה שלנו תהיה כלפי האחר, לקבל כל אחד **בחום** ולא להרחיק כי אם לקרב, ואז היינו חוסכים פרשה עגומה זו של המקלל.

(כריתות ט א), אבל נתכוונו לומר שהלך אחרי אמו ונדבק בישראל. וזה טעם "בתוך בני ישראל", שהיה עימם ולא רצה ללכת אחרי אביו להיות מצרי.

פרשת בהר

ברכה במעשי ידינו

וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע וכו' וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית
(כה, כ-כא).

הרמב"ן פירש וז"ל: כי תפחדו בשנה השביעית לאמר מה נאכל, אני אצוה את
ברכתי בשנה הששית שתעשה התבואה לשלש השנים הבאים אחריה,
והיא תוספת ברכה, כדי שתספיק גם בשמטת היובל. עכ"ל.

וכאן השאלה שכל כך הרבה שואלים: הי"ת מוציע שאלה שייתכן ורבים ישאלו
אותה: וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע, וכנגד אותה שאלה, משיב ה':
וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, יוצא דוּו שאלת אמונה אך חסר בה,
כמובא במסכת תענית (ה:): אמר להו רבי שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא
דכי יחיב רחמנא שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי
רצון ופירש"י לחיים ולא למתים דאינו מביא שובעא כדי להמית בני אדם אלא כדי
שיחיו. ע"כ.

אם כן, כיצד ניתן לבאר דברי תוה"ק, מחד מבקשת מאיתנו אמונה ומאידך
מבקשת שנשאל ונבקש את המגיע לנו מהגשמיות, אם נשאל נחמא למטרה
שהאמונה תתערער, ואם לא נשאל, אז לא נזכה לברכה וציוויתי את ברכתי וגו',
עיינ בדברי הנעם אלימלך משם אחיו הגה"ק רבי זושא זי"ע שהתורה מלמדת לאדם
דרכי השם שיהיה שלם בביטחונו על אלוהיו ולא יאמר כלל מה יאכל. עכ"ל. יוצא
אפוא שהשאלה לכשעצמה היא בבחינת אוי לי מיצרי – שדואג באמת ובתמים
לקיום הבית ופרנסתו, ואוי לי מיצרי – דהרי חסר אמונה הוא.

א. ונראה דזה המקור למשפט השגור בפי כל מאן דיהיב חיי יחיב מזוני, דמי שמחייב אותנו הוא
גם זה שמפרנס אותנו, מדוע בני דואגים ודואבים על פרנסתם.

על מנת שננסה להבין יש להקדים את הגמ' בברכות (לה) במחלוקת רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי בענין תורה ודרך ארץ, מחד אומר הכתוב: **לא ימוש ספר התורה הזה מפיד, והגית בו יומם ולילה** (יהושע א, ח) שרק יעסק בעסק התורה. ומנגד דעת רבי ישמעאל: יכול דברים ככתבן, פרש"י: שלא יעסוק בדרך ארץ, ועל כך הוא משיב: תלמוד לומר: **'ואספת דגנך' הנהג בהם מנהג דרך ארץ**, ורשב"י מקשה: אפשר אדם חורש בשעת חרישה, וזורע בשעת זריעה וכו' תורה מה תהא עליה, ומתריץ שמה שכתבה התורה ואספת דגנך אינו המצב הרצוי אלא הוא בזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום ואז מלאכתן נעשית על ידי עצמן, אבל בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים, כמאמר הפסוק: ועמדו זרים ורעו צאנכם. ועל מחלוקת זו אומר אביי: רבים עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם.

יוצא דאם נשאל לדעת רשב"י בשנת השמיטה ישיב לנו, מלכתחלה לא הייתם צריכים לעבוד, ועתה שהגיעה שנת השמיטה הפסיקו במלאכתכם לא רק מצד השמיטה אלא מצד החיוב התורני של כל אחד ואחד **לא ימוש ספר התורה הזה מפיד**. וכדברי רבי נחוראי (קידושין פב.).

וכמובן אם גם היינו שואלים את רבי ישמעאל היה משיב לנו דבששת השנים הראשונות תעשו את החשתדלות וכאן יוכיח ה' את ברכתו: וצויותי ברכתי וכו', ובזכות זאת אף תזכו להנות משני שלחנות, שלחן של פרנסה בלא חסרון כים לשלש שנים ושלחן של תורה בהשקט ובטח.

ב. בספר נפש החיים (שער א' פ"ח) תרץ ואמרו שם הרבה עשו כר' ישמעאל ועלתה בידם והרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל ההמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה, שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל, וע"ז אמרו באבות כל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגו' אבל יחיד לעצמו, שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש, ודאי חובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה ח"ו, וכדעת רשב"י. והנה הפסוק ואספת דגנך הוא מוצא מכלל פרשת והיה שכולה נאמרה בלשון רבים, ופסוק ואספת נאמר בלשון יחיד, לכן קרי ליה אין עושה רצונו של מקום כשמפנה עצמו אף מעט לעסק פרנסה.

אך עדיין קשה מדוע התורה בחרה לשאול שאלה לבני האדם, כביכול לתת להם עצה ותושיה ובכך יזכו לפרנסה, והרי קיימים עוד דברים בחיי היום יום שעדיין הם קשים וכאן התורה לא השיתה עצה לבני אדם שישאלו כך וכך, ואז יזכו לעושר (אושר).

על מנת שננסה להבין נקדים את דברי חז"ל מהגמרא (קידושין לב:) ת"ר מפני שיבה תקום וכו' יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו ת"ל תקום ויראת דבר המסור ללבי נאמר בו (ויקרא יט, יד) ויראת מאלוקיך. ע"כ. ופרש"י יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו – לקמן (דף לג.) פריך אטו ברשיעי עסקינן.

ושם שנינו באותה ברייתא: יכול יעצים עיניו כמי שלא ראהו וכו'. ותוהו הגמרא וכי ברשיעים אנו עוסקים, בכאלה שעוברים בזדון, ואינם מקיימים מצוה, אלא הכוונה שאותו אדם יעצים עיניו לפני שיגיע זמן החיוב לקום לזקן כאשר מגיע זמן החיוב לעמוד בפניו, שהרי אינו רואה אותו ובכך סבור הוא שיוכל להשתמט מחיוב המצוה, מכאן מסיקה הגמ' תקום ויראת, שהדבר מסור ללבי, ועליך להיות ירא מיודע התעלומות.

ג. האף אמנם דיש מצות שאדם עושה כל טעדיק להימנע מקיום המצוה, אולם, בד"ז של כבוד ת"ח הדין שונה, כמו שהובא בשו"ת שואל ומשיב (מהדורה תליתאה ח"א סי' קכ) וז"ל: שם החיוב שיכבד הזקן או הת"ח, ואם כן זה גופא מצוה שלא יעצום עיניו כדי שיכבד הת"ח ואם כן גם כעת המצוה שזה כבודו של חכם ובזה נקנה אהבת התורה ויראת שמים ויהיה כבוד התלמיד חכם חשוב בעיניו. עכ"ל, יוצא אפוא מדברי שואל ומשיב דבנד"ד קיים איסור להימנע או להתחמק מן הקימה דכאן מצוות כבוד ת"ח משא"כ בשאר מקרים שאדם מונע עצמו מן המצווה. כמוכא בגמ' (ברכות לה:) דורות הראשונים היו מכניסין פירותיהן דרך טרקסמין לחייבן במעשר וכו' (מנחות מא.) ששם עשה תחבולות לפטור עצמו מציצית.

ד. דמי לכהן המונע עצמו מלשאת כפיו ויוצא טרם ברכת רצה האם יש איסור להתחמק מקיום המצוה, בביאור ההלכה (סי' קכח ד"ה או) וכיון שהתחכם ויצא לחוץ מתחלה אף שקראו אותו בעת ברכת רצה מיקרי יציאתו זה מקמי דלימטי זמן חיובא ואינו עובר רק משום ויראת מאלוקיך.

ה. כדברי רש"י בדבר המסור ללבי (קידושין לב:) ללבו של עושה הדבר הוא יודע אם ראהו או לאו לפי שיכול להשמט מעיני הבריות שלא יחזיקוהו כרשע ושידינוהו לכף זכות ויאמרו לא ראהו לכך נאמר ויראת מאלוקיך שכל המחשבות גלויות לו ויודע בך שלסתור ולבטל מצותו נתכוונת.

כאן באה התורה להראות לנו שלעובדי האדמה חייבת יראת שמים ולא חלילה בבחינת לעשות לביתנו ולעצום עיניו, על חשבון התורה כאנשים חסרי אמונה בקב"ה, התורה אומרת בפירוש: מותר לשאול (ואף רצוי) אך צריך לשים לב ליראת ה', התורה פונה בשאלה, **וכי תאמרו מה נאכל הן לא נזרע וכו'** אם תשאל כיאות אז באמת התורה תשפיע עליך שפע מיוחד וציויתי את ברכתי לכם בשנה הששית, דאין הברכה חלה על דבר ריקן אלא רק על דבר קיים, דהיינו אם יש קצת אז הקצת מתרבה אבל אם אין כלום אז אין ברכה, שאין הברכה שרויה אלא על משהו קיים וכאן לא קיים שום דבר כי בשביעית לא נזרע, ומודיעה אותנו התורה וצויתי את ברכתי כבר בשנה הששית שאז זה חל על משהו קיים, וכל זאת באמת ובאמונה, ונזכה לברכה במעשה ידינו.

ו. ולביאור הענין אוסיף דעצימת עיניים של החקלאי, אשר יודע שבששית באה לו ברכה עצומה, והוא מעלים עיניו ושואל מה נאכל בשנה השביעית, בבחינת יש לו מנה רוצה מאתיים, עצם העובדה שראית שפע גדול אתה מייחס זאת לעצמך בבחינת כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה (דברים ח, יז), כאן יש חוסר אמונה, ולכן חייב לתקן.

האף אמנם מותר לשאול, וכי תאמרו, ואין בזה ירידה בערך הרוחני, שהרי זו שאלת הי"ת, כביכול אבא שמאשר לבניו לשאול שאלה (לכשתגיע), אך אנו הבנים צריכים לומר, תודה אבא על מה שנתת עד כה, בשנה הששית, וזה ע"פ הפסוק במלאכי והריקתי לכם ברכה עד בלי די (י' כמזבא בשבת (לב:)) אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שייכלו שפתותיכם מלומר די.

ז. שפעמים מתירים לעצמם איבה וגזל מצד הצדק האנושי, כדוגמא, היתר גניבה ממקום ציבור, מהסיבה: 'הם גזלנים', ה' ישמור, עושים מעשה זמרי וכו' (סוטה כב:).

ח. כמו שאמר אליהו הנביא לאשה הצרפתית כד הקמח לא תכלה וצפחת השמן לא תחסר עד יום תתן [תת] ה' גשם על פני האדמה (מלכים א יז, יד) ואלישע לשונמית: הגידי לי מה יש לך [לך] בבית ותאמר אין לשפחתך כל בבית כי אם אסוך שמן (מלכים ב ד, ב) משום שברכה חלה רק על דבר קיים.

ט. ברכות (מ.) ראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם כלי ריקן (את שמניחים בתוכו) (ואילו) מחזיק מלא אינו מחזיק, אבל הקב"ה (זה ההפך) אינו כן מלא מחזיק ריקן אינו מחזיק.

פרשת בחוקתי

מכה שיש בה ישועה

ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לבלותם להפר בריתי (כו, מז)

פרש"י ואף אפילו אני עושה עמהם זאת הפורענות אשר אמרתי בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים לבלותם ולהפר בריתי אשר אתם.

ובגמ' (מגלה יא.) על הפסוק לא מאסתים ולא געלתים לבלותם, לא מאסתים בימי יוונים, ולא געלתים בימי אספסינוס, לבלותם בימי המן, להפר בריתי אתם בימי רומיים, כי אני ה' אלוהיהם בימי גוג ומגוג. ע"כ

ובהמשך הגמ' (שם) מובאת הברייתא עם לשון הפסוק בדרש דומה, לא מאסתים בימי כשדים, שהעמדתי להם דניאל חנניה מישאל ועזריה, ולא געלתים בימי יוונים, שהעמדתי להם שמעון הצדיק, וחשמונאי ובניו, ומתתיה כהן גדול, לבלותם בימי המן, שהעמדתי להם מרדכי ואסתר, להפר בריתי אתם, בימי פרסים, שהעמדתי להם של בית רבי וחכמי דורות. כי אני ה' אלוהיהם לעתיד לבוא, שאין כל אומה ולשון יכולה לשלוט בהם.

א. רבנו בחיי מציין שהמכה בו תבוא בעתיד בעקבות מצבם הרוחני אבל לא אמאסם בגלות, אבל אשמור להם הברית.

ב. המכתב מאלוהי (הגרא"א דסלר זצוק"ל) כתב לחדש במאמרו המחזרת עטרה לבעליה, וז"ל: חורבנה של אדום יבוא רק על ידי חורבן העולם הזה, כאשר מביא הקב"ה את העולם למצב שיסודות חיי העוה"ז יתמוטטו השלווה תתערער חיי הפרט יהפכו לחיי דאגה פחד ויסורים וכל העולם כולו יעמוד תחת אימת הרס וחורבן. אז יתגלה לעין כל שהתרברותו של האדם וגאוותו על התקדמותו בכיבוש הבריאה כביכול, מביאים רק לאבדנו אז יכירו את ההעדר וההפסד שבחיי העולם הזה כשהם מרוקנים מכל תוכן רוחני, המובילים רק לכליה ולאבדון. כשיתייאש האדם מלהשיג רצונותיו ותאוותיו, אז יתגלה אורו של משיח ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו ותראה ירידתה וחורבנה של מלכות אדום לעין כל. כך הורונו חז"ל סנהדרין (צח.). משיח יתיב אפיתחא דרומי, שמקום התגלותו של משיח הוא במקום ההעדר של אדום בסופה כי רק על ידי השגת ביטול ואפסות העולם הזה מסוגלים בני אדם להתרומם ולראות במבט רוחני ותתבטל מלכות אדום ואז יתגלה אורו של משיח.

ג. במהר"ל (תפארת ישראל) כתב מענין גמ' (מגלה שם) ויותר מזה שמעיד על זה המוחש, כי כאשר

דברי הגמ' והברייתא מחולקים לשנים, לכאורה נראים במקצת זהים, בגמ' מובאים מופתי ה' שאף בחיותם בארץ אויביהם וכו', אולם בברייתא מובאת לכל דרש קטעי הפסוק את התרופה שקיבלו עם ישראל בגלותם, בזמן דניאל וכו' שמעון הצדיק וכו' מרדכי ואסתר וכו', בבחינת **מחצתי ואני ארפא** (דברים לב, לט) ובגמ' סנהדרין (צא:) מובאת התרופה שקדמה למכה אמר הקב"ה מה שאני ממית אני מחיה והדר מה שמחצתי ואני ארפא ע"כ, כך גם בברייתא דלעיל, שבכל מקום קשה שהגיעו ישראל בימי כשדים, יוונים וכו' ראו את הישועה, וכאן הקב"ה הראה להם גם פלא ע"י שליחיו והראה להם ישועות שחלילה לא יחשבו שמקרה הוא והראיה שבאותה עת שהיו גדולי ישראל הם גם אלו שהושיעום, בחלק הראשון של הגמ' מובאים מקומות שבו נתגלגלו והישועה שצמחה להם והסיכום כי אני ה' אלוקיהם, ואילו בברייתא גם הראו את המקומות שהגיעו ישראל והיתה להם הרווחה וזה באמצעות השליחים אך כמובן בסיכום כי **אני ה' אלוקיהם**, ישנה ישועה שבאה ע"י עבדי ה' הנביאים וכו', אך תמיד לזכור שהכל מאתו יתברך, ולא ימוש ה' עמו ונחלתו לא יעזוב.

ספר תורה

הנה הגמ' בשבת (קלח:) ת"ר כשנכנסו רבותינו לחרם ביבנה אמרו עתידה תורה שתשתכח מישראל וכו' תניא רבי שמעון בן יוחי אומר **חס ושלום שתשתכח תורה מישראל שנאמר** (דברים לא, כא) **כי לא תשכח מפי זרעו. רשב"י** היה בבחינת

נגלה ונראה לפניך שפלות ישראל וירידתם בין האומות, עד שאי אפשר שיהיה שפלות יותר מזה, ואיך יש להם קיום בין האריות והנמרים, אם לא כי גדול הרועה אשר שומרם, ואם לא כי מאת ה' הייתה זאת והיא נפלאה בעיני כל באי עולם, אי אפשר לאומה שיהא לה קיום כלל.

ד. בספרי כתב להקשות כיצד אפשר לשמוע גם מיתה וגם חיים כאחד, ת"ל מחצתי ואני ארפא, בדרך שמכה ורפואה באחד - כך מיתה וחיים באחד.

ה. ובדברי המדרש באיכה רבתי (ה, כ) א"ר יהושע בר אבין, ארבעה דברים אמר ירמיה: **מאיסה וגעילה עזיבה ושכיחה**. מאיסה וגעילה, דכתיב **המאוס מאסת את יהודה** אם בציון געלה נפשך (ירמיה יד יט). והושב על ידי משה, דכתיב **לא מאסתים ולא געלתים** (ויקרא כו, מד). עזיבה ושכיחה, דכתיב **למה לנצח תשכחנו תעזבנו לאורך ימים**, והושב ע"י ישעיה, דכתיב גם אלה תשכחנה ואנכי **לא אשכחך** (ישעיה מט, טו).

ו. כדאי הוא רבי שמעון לסמוך עליו וכו' (גיטין יט.), בדרך כלל פרשת בחוקתי בין אם מחוברת לבהר או שהיא לבדה, סמוכה ונראית בתקופת הילולא רבא דרשב"י, וכדאי הוא רבי שמעון.

תחיית התורה, באומרו: יכול אני לפטור את כל העולם כולו מן הדין מיום שנבראתי עד עתה וכו', ראיתי בני עלייה והן מועטין אם אלק הן אני ובני מהן אם מאה הם אני ובני מהן אם שנים הן אני ובני הן וגו' (סוכה מה:).

רשב"י בברכות (לה:): אומר אפשר אדם חורש וכו' תורה מה תהא עליה אלא בזמן שישאל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם (ישעיהו סא, ה) ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית ע"י עצמן שנא' ואספת דגנך (דברים יא, יד) הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן כר' שמעון בן יוחי ולא עלתה בידן, ויקשה דשימט רשב"י לא צלחה דהרי רבים עשו כרבי ישמעאל ועלתה להם, לא יתכן שרשב"י יאמר שיטה שאינה מוצלחת, נראה שרשב"י בשיטתו שהוא מבני עליה, אז הדבר ברור ופשוט לו, ולמפורסמות לא צריכים להביא ראיה, שהרי לרשב"י ובנו עלתה להם, והם גופא גרמו שלא תשתבח תורה מישראל.

וראיה לכך נביא מהמדרש בתורת כהנים, ששאל מה נשתייר להם לישראל שלא נגעלו ושלא נמאסו. והלא כל מתנות טובות שניתנו להם, זה ספר תורה. שאם לא היה קיים לישראל, לא היו משונים מאומות העולם כלום, וראה במנחות (צט:): **כל המשמר תורתו**, נשמתו משתמרת. וכל שאינו משמר את התורה, אין נשמתו משתמרת. תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה נשמתך אני נוטל ממך. ע"כ. במאמר חז"ל זה נטוע יסוד קיומו של העם היהודי, שמירת התורה היא הערובה לשמירת הנשמה, דכל זמן שהנשמה בקרבי מודה אני, ובמשל הנשמה לצפור דרור היא הנותנת שאם אתה מאבדה, היינו התורה הקדושה, אז אין נשמתו משתמרת ח"ו.

ז. בנפש החיים (שער א פ"ח) כתב הרבה עשו כרשב"י ולא עלתה בידם, היינו רבים דוקא, כי ודאי שלכלל החמון כמעט בלתי אפשר שיתמידו כל ימיהם רק בעסק התורה שלא לפנות אף שעה מועטת לשום עסק פרנסת מזונות כלל. ועל זה אמרו באבות (פ"ב מ"ב) כל תורה שאין עמה מלאכה וכו'. אבל יחיד לעצמו שאפשר לו להיות אך עסוק כל ימיו בתורתו ועבודתו ית"ש. ודאי שחובה מוטלת עליו שלא לפרוש אף זמן מועט מתורה ועבודה לעסק פרנסה חס ושלום. וכדעת ר' שמעון בר יוחאי.

בתוך התוכחה מופיעה נחמה לישראל^ח שאף היותנו בגוים ונמאסנו שם^ט, עם כל זאת, ה' יתברך לא נטש את ישראל והותיר לישראל את ספר התורה שבו נהגה יומם וליל^י, הדבר היחיד שנותר לנו מזמן קבלת התורה ועד כה, למרות כל הקשיים ואבדן המשכן בשילה, שתי בתי מקדש בירושלים, גלות על גלות, נותר עם ישראל עם התורה, שאילולי התורה לא נחשבנו כמאומה, הן גוים^י כמר מדלי וכשחק מאזנים נחשבו (ישעיהו מ, טו), כך גם ישראל לא היו נחשבים ללא התורה.

נחזור לדברי הגמ' במגלה (שם) **לא מאסתים** בימי יוונים וכו' שהי"ת לא מאס ולא ימאס בישראל כל, ולחיוזוק הדברים נביא את פירוש הרב משך חכמה שכתב: שנתבונן קצת בדרכי ההשגחה העליונה קצת מה שיוכל להבין. וזה, כי כאשר גזרה החכמה העליונה אשר ישראל יתנודדו בארצות, שנים רבות מאד מאד, עד זמן אשר חקקה המטרה האלוקית, אשר לבא לפומא לא גליא, חשבה אופנים ותחבולות אשר ישראל יתקיימו לגוי ולא יתבוללו בעמים. ע"כ, היא הנותנת אותם עוונות שלנו אותם תוכחות שהוכיח אותנו הי"ת בפרשתנו בחקתי, דוקא מהתוכחה נתגלה

ח. ראה השל"ה הק' (דרך חיים תוכחת מוסר אות ד). על הפסוק וזכרתי את בריתי יעקוב וכו' שהקשה דהרי הוא פסוק של נחמה, ועדיין לא גמר הקללות, ואיך הפסיק בפסוק של נחמה בתוך הקללות. וקבלתי, כי אף זה הפסוק הוא מתוכחת מוסר, כי אינו דומה רשע בן רשע החוטא לרשע בן צדיק, כי הרשע בן צדיק עונשו מרובה, שראה אביו מתנהג בחסידות והוא אין מנהג אבותיו בידיו. וכן אין דומה מי שהוא דר במקום מכוער למי שהוא דר במקום תורה. על זה אמר: אני אזכור לך אלו הדברים לכף חובה, שאתה מזרע אבות הקדושים אברהם יצחק ויעקב. וגם הארץ אזכור, כי נתתי לך ארץ ישראל שאוירא דארץ ישראל מחכים, ועם כל זאת לא הלכת בדרך ישר. על כן כל איש ישים אל לבו, ובפרט מי שיש לו אבות שהיו יראי אלוקים, וגם מי שיושב במקום חכמים לומדי תורה צריך לראות ביותר לילך בעקביהם, לתורה למעשים ולמדות, ולילך בדרכי החמודות.

ט. ובאלשיך הק' מה שלא מאסתים ולא געלתים וכו', הוא כי זכרתי להם ברית ראשונים אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים - שהיו שם עובדי ע"ז וימרו על ים בים סוף, ועם כל זה כרתתי להם ברית.

י. וכלשון הזהב ברמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ח) כל איש ישראל חייב בתלמוד תורה, בין עני בין עשיר, בין שלם בגופו בין בעל יסורים, בין בחור בין זקן גדול. אפילו עני המחזר על הפתחים, אפילו בעל אשה ובנים, חייב לקבוע לו זמן לתלמוד תורה ביום ובלילה, שנאמר והגית בו יומם ולילה, עד אימתי חייב לתלמוד, עד יום מותו. ראה ש"ע (יו"ד סי' רמו סע' א).

יא. פירש"י: העכו"ם הממאנים להכיר את בוראם ואין חשובין לו להעמיד מהם לנביאים לגלות סודו.

רחמיו של הי"ת שלא מאם ולא געל אותנו, אם כן, יוצא שדוקא שמאסותם וכו' היא למובת ישראל על מנת לשמרם כל ימות הגלות, וחלילה לא יתקלקלו בין האומות, שהרי אותם שחשבו כי טוב להסביר פנים לגוי על מנת שאמצא חן בעיניו^י, אותם נעלמו כליל והיו כלא היו, ואילו נומרי התורה חק' מתחזקים ועולים מחיל אל חיל מגבירים חיילם בתורה, וכל עיקר שמירתם של ישראל בגלותם ובארצנו הוא בזכות אותו ספר תורה שהוא הנצח.

חזק חזק ונתחזק.

יב. בדברי אותם כזבים עפ"ל ה"ה אדם בצאתו ויהודי בא"י (ל"ג), ה' ישמור שיהודי כותב על יהודים שבצאתו אינו אדם אם הוא רוצה להיות יהודי, אך אם יתנהג כגוי אז יקרא אדם, דברים בטלים ומבוטלים, אתם (ישראל) וכדברי הגמ' בכריתות (ו:): על הפסוק בנביא יחזקאל (לד, לא) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם' אתם קרויין אדם ואין העובדי כוכבים קרויין אדם.

פרשת במדבר

חופה וקידושין

באהר לחדש השני בשנה השנית (א, א)

במדרש (במד"ר א, ה) הוא שאמר הכתוב **לא עשה כן לכל גוי** (תהלים קמז, כ) וכן **וירם קרן לעמו** (שם קמח, יד), **משל למלך שנמל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה גירשה ולא כתב לה גט** כך לשנייה ולשלישית ולא היה כותב להם כתובה ולא גט אלא מה עשה ראה ענייה יתומה בת אבות ביקש ליטול אותה אמר לשושבינו אל תנהוג בה כראשונות זו בת אבות היא צנועה היא במעשיה וכשרה"א וכתוב לה כתובה באי זו שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באיזו איפרכיא (ארי').

במשל זה שהובא במדרש מתואר מלך שמונע עצמו לכתוב לאשה כתובה, כתובה היא התחייבות הבעל כלפי אשתו, וראה בשבת (יד:) שמעון בן שטח תיקן כתובה לאשה, כדי להקשות על הבעל לגרש את אשתו. הכתובה כוללת התחייבות קבועה של הבעל לשלם לאשה סכום כסף בזמן הגירושין, או שיורשיו יתנו אם ימות לפניו. ויוצא א"כ כשאין התחייבות של הכתובה והקידושין אינו חייב בגט, וכן לא קיים תשלום הכתובה שנגבה לאחר מתן הגט.

וקשה על המובא במשל שהרי קיים חיוב לגבר לישא אשה ולקדשה כדת וכדין, וכאן נמל אשה ראשונה ולא כתב לה כתובה, גירשה ולא כתב לה גט וכן

א. וז"ל מהר"ל (תפארת ישראל פכ"ג) כי המתגאה הוא הפך הענוה שהמתגאה הוא שמייחד עצמו בחשיבות ובמעלה ואיש כזה אין לו מעלת הפשיטות כלל, אבל מי שיש בו הענוה עד שאינו מחשיב עצמו לדבר כלל הרי הוא פשוט לגמרי שאינו מיוחד בדבר מה, וזה שהוא ראוי ומיוחד אל התורה שהיא שכל פשוט.

ב. דבכתיבת הכתובה יקשה על המלך לגרשה, ולכן לא כתב, דאם היה כותב היה לו קשה לגרשה ולכן תקינו רבנן כתובה כדי שלא תהא קלה בעיניו להוציאה (קידושין לט:).

ג. אמנם יקשה לך, דחיוב הגט תלוי במעשה הקידושין ולא בכתובה, שמי שהתקדשה גם ללא כתובה צריכה גט. נראה להשיב דזה בישראל דארוסה (בזמנא) דאינה חפצה להיכנס לחופה הרי צריכה גט, אך באומות העולם שנחשבים כפילגש וגוים אין בהם קידושין ואין בהם גירושין, וא"כ כשאין התחייבות מצד הגוים אז אין גם התחייבות מצד המלך הי"ת.

לשניה וכו', ומה שונות הנשים הראשונות מהאשה האחרונה שהיא בת אבות צנועה במעשיה וכשרה.

נשיב כי במשל שהובא מדובר על מלך שמונע עצמו לכתוב לה כתובה, וכי שרי להו, נשיב שמלך שונה משאר העם, ראה רמב"ם (פ"ד מהל' מלכים ה"ד) וז"ל: וכן לוקח מכל גבול ישראל נשים ופלגשים נשים בכתובה וקידושין, ופלגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא ביחוד בלבד קונה אותה ומותרת לו אבל ההדיוט אסור בפילגש, ע"כ. יוצא שהדיוט הוא דאסור בפילגש, משא"כ במלך, וכאמור במשל ששם מדובר על מלך דווקא.

וכאן נחזור להמשך דברי המדרש ונביא את הנמשל: כך הקב"ה ברא לדור המבול ולא כתב אימתי בראן העבירן מן העולם ולא כתב אימתי העבירן אלא ביום הזה נבקעו כל מעינות תהום רבה (בראשית ז, יא) וכן לדור הפלגה וכן למצרים לא היה כותב אימתי נבראו ואימתי מתו אלא כיון שעמדו ישראל אמר הקב"ה למשה איני נוהג באלו כאותן הראשונים אלו בני אבות הם בני אברהם יצחק ויעקב"ל לך כתוב להם באיזה חדש בכמה בחדש ובאיזו שנה וכו' (במד"ר א, ה).

יוצא שעם ישראל (בת אבות, כשרה וצנועה) שונה משאר האומות שהובא בנמשל דור הפלגה שכפרו בהי"ת ורצו להילחם בהי"ת, וכן מצרים שרדו בישראל ואמונתם הסתכמה בשה, לכן כאן אין התחייבות של איש כלפי אשה, שהרי אומות אלו בנות השפחה, בבחינת כי לא יירש' בן האמה הזאת עם בני עם יצחק (בראשית כא, י).

ד. עיין בש"ע (אבהע"ז סי' כו) דאין האשה נחשבת אשת איש אלא על ידי קידושין שנתקדשה כראוי אבל אם בא עליה דרך זנות שלא לשם קידושין אינו כלום. ואפילו בא עליה לשם אישות בינו לבניה אינה נחשבת כאשתו, ואפילו אם ייחדה לו, אלא אדרבה כופין אותו להוציאה מביתו. וכתב הרמ"א דודאי בושה היא מלטבול ובא עליה בנדתה אבל אם מייחד אליו אשה וטובלת אליו יש אומרים שמוותר והיא פילגש האמורה בתורה (ראב"ד) וי"א שאסור ולוקין על זה משום לא תהיה קדשה (רמב"ם, רא"ש והטור). ע"כ.

ה. ובסדר ארקים (כבוד החופה) הפסוק הראשון בפרשתנו יש בו י"ז תבות כנגד הקב"ה ואברהם, יצחק ויעקב וישראל ושנים עשר שבטים.

ו. ראה בפירוש הכלי יקר (שם) וכי בעבור שגרשו א"א לו לחזור לירשתו אחרי מות אביו. ונראה שעל ירושת המעשים הוא מדבר, כי ראתה שרה את בן הגר המצרית אשר ילדה לאברהם מצחק בגלוי עריות מצד שהיה בן הגר המצרית הולידה בדומה לה כי כל המצריים שטופי זימה שנאמר (יחזקאל כג.ב) וזרמת סוסים זרמתם, ותולדותיהן כיוצא בהם, על כן אמרה שרה לגרשו כדי שלא

ועוד, עד קבלת התורה בסיני ביום ו' בסיון שאז חל שינוי מהותי באישות, והנישואין נהפכו להתחייבות של גבר כלפי אשתו, וכלשון הזהב של הרמב"ם (פ"א מהל' אישות ה"ד) קודם מתן תורה היה אדם פוגע אשה בשוק אם רצה הוא והיא נותן לה שכרה ובוועל אותה על אם הדרך והולך לו וזו היא הנקראת קדשה משנתנה התורה נאסרה הקדשה שנאמר לא תהיה קדשה מבנות ישראל (דברים כג, יח) לפיכך כל הבועל אשה לשם זנות¹ בלא קידושין לוקה מן התורה מפני שבעל קדשה. עכ"ל, יוצא מדברי הרמב"ם שקודם מתן שרי לאותו מלך (ואף להדיוט) קדשה, אך משנתנה תורה בישראל נאסר עליהם פרט למלך².

חג שבועות

נחזור לדברי המדרש בתחילה, הי"ת נתן לאומות אפשרות להינשא מחדש, אך הם בחרו להישאר כפילגש בלא חיובים רוצים ומעונינים בהנאות שלהם ולא להתחייבויות, כמובא בפרקי דרבי אליעזר (פמ"א) על הפסוק: ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו (דברים לג, ב), שהי"ת פנה מיוזמתו לאומות העולם לקבל את התורה לחזור להיות אשה עם כל ההתחייבויות כתובה וכו', ולא פילגש אך אומות העולם נאותו לחלקים הנוחים להם, ולא על הכל, ובכך מנעו עצמם לקבל את

ילמוד יצחק ממעשיו.

ז. כמופיע בתוה"ק על יהודה ותמר, איה היא הקדשה (בראשית לח, כא).

ח. וכלשון רבנו יונה בשערי תשובה (שער ג סי' צד): אל תחלל את בתך להזנותה ולא תזנה הארץ ומלאה הארץ זמה (ויקרא יט, כט). פירשו רבותינו (סנהדרין עו.) כי בא הכתוב הזה להזהיר שלא ימסור אדם בתו פנויה לביאה שלא לשם קדושין, ולא תזנה הארץ, שאם אתה עושה כן - הארץ מזנה ועושה פירותיה במקום אחר ולא בארצכם, וכך הוא אומר וימנעו ריבנים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך (ירמיה ג, ג), ולא הותרו פילגשים בלא כתובה ובלא קידושין אלא למלך, שאימתו מוטלת על הבריות, ולא יזנו אחרים עמה, על כן ייחוד המלך על הפילגש כעין אישות. ואחר היתר הפילגשים למלך גזרו רבותינו על כלה בלא ברכה שתהא אסורה על בעלה כנדה. ע"כ, יוצא מדברי רבנו יונה שקדשה היא מיוחדת לאחד הוא המלך (במשל שהובא במדרש) ולא קדשה לשאר הדיוטים דיש חשש של זימה וכו', אך במלך אין חשש, ולכן מלך זה גרשם בלא כתובה ובלא גט. ודו"ק.

ט. עיין בשו"ת הרשב"א (ח"ד סי' שיד) שכתב משנתנה תורה נתחדשה הלכה ואסורה הפילגש והיא אשה המוזמנת לו בלא כתובה וקידושין ונקראת פילגש כדרך שאמר הכתוב ולבני הפילגשים אשר לאברהם וכו'. והיא שאסרה תורה כמו שאמר הכתוב ולא תהיה קדשה - משמע אף המיוחדת לו אסורה משום קדשה, עכ"ל.

התורה מהם ומזרעם, וכאן במדרש מובא שאף הגדילו לעשות שהם ביקשו שהי"ת יתן את התורה על חובותיה וזכויותיה לעם ישראל בלבד, באומרים: תן תורתך לעמך שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום (תהלים כט, יא), ומשם חזר ונגלה על בני ישראל וכו' וכאן פנה הי"ת לעם ישראל ואמר להם הבורא יתברך, מקבלים אתם עליכם את התורה, אמרו לו כלם בפה אחד אנו שומרים את התורה ומוכנים לעשות ולקיים כל הכתוב בה שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע (שמות כד, ז).

וגם כן הי"ת כביכול המלך פטור מחיובו עליהם, משא"כ עם ישראל שקיבלו על עצמם התחייבויות' ואף התחייבו לקבל את התורה כמוכא בגמ' עירובין (נד). ואמר רב מתנה מאי דכתיב **וממדבר מתנה**^א (במדבר כא, יח) – אם משים אדם עצמו כמדבר זה, שהכל דשין בו^ב, תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו, אין תלמודו מתקיים בידו, אמר ליה אם אדם משים עצמו כמדבר זה שהכל דשין בו, תורה ניתנה לו במתנה.

ובש"ע (סי' תכח סע' ד) פסק מרן: ולעולם קורין פרשת במדבר סיני קודם עצרת, ובכף החיים (אות טז) כתב הטעם ע"פ הלבוש כדי שלעולם תפסיק הפרשה הזאת בין פרשת בחקתי שיש בה קללות התוכחה ובין חג השבועות שהוא יום הדין על הפירות שלא יקראו הקללות סמוך ליום הדין ויהיה לו פתחון פה לשמן לקמרג ח"ו.

פרשת במדבר תהיה סמוכה לחג השבועות, במדבר הוא מדבר סיני שבו ישראל קיבלו את התורה ואין קשר מאחד בין תחלת הספר הרביעי הנוגע לשנה השנית לצאת ישראל ממצרים לחג השבועות, שהמדרש על הפסוק הראשון בפרשה מודגיש במשל **שהמלך ציווה לכתוב לה כתובה באי זו שבוע באי זו שנה באי זה חדש בכמה בחדש באיזו איפרכיא**, כל דקדוקי הזמן בעבור ישראל, וראה בפסיקתא דרב כהנא (פ"ב) ראו באיזה חודש נתתי את התורה, בחדש השלישי,

י. עיין שבת (פח.). דרש ר' סימאי בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע באו ששים ריבוא של מלאכי השרת לכל אחד ואחד מישראל קשרו לו שני כתרים אחד כנגד נעשה ואחד כנגד נשמע. יא. ראה במד"ר (א, ז) דכל מי שאינו עושה עצמו כמדבר הפקר אינו יכול לקנות את החכמה והתורה לכך נאמר במדבר סיני.

יב. ובפסיקתא דרב כהנא (פרשה יב): מפני מה ניתנה במדבר סיני, ללמדך שאם אין אדם מבקר עצמו כמדבר הזה אינו זוכה לדברי תורה. מה המדבר אין לו סוף, כך היא התורה אין לה סוף וגו' וכשם שאין לה סוף כך אין למתן שכרה סוף.

במזל תאומים, שאם ביקש עשו הרשע להתגייר ולעשות תשובה ולבוא וללמוד תורה יבוא וילמד ומקבלו אני, לפיכך נתנה בחדש השלישי. ע"כ

וראה בפיוט הכתובה לרבי ישראל נג' ארה זי"ע ציין בפיוטו פרטים מדויקים על החופה הגדולה שנעשת בין המלך הי"ת לבין ישראל, וז"ל: בששי בשבת אניד את הרשום בכתב הנשתון יום להנחיל אוהביו תורה אל חי נתכון ששה ימים לחדש סיון" ביום מסיני בא וזרח משעיר אל נעלם הופיע מהר פארן על מלכי גוים כלם בשנת אלפים וארבע מאות וארבעים ושש לבריאת עולם למנין שאנו מונין וקהל עדתי בכל תפוצותיה פה בארץ הלזו ביד אל נתלו אשיותיה כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. ע"כ.

מכאן לישראל שהם העם הנבחר, הי"ת בחר אותם בשונה מהראשונים מאחר ואנחנו בני אבות הם בני אברהם יצחק ויעקב, בני אבות ועוד עם שיודע מתי הוא נולד בבחינת תהלים (כב, לב) יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה"י, עם שיודע את זמן הורתם ולידתם משא"כ אצל הגוים שהזמנים שלהם משובשים לא יודעים מי קדם ומה קדם מאחר ואין להם שטר או כתובה או כל מקור המוכיח לידתם, וזקוקים עד למאד בישראל שיתנו את מקור הזמן, דהרי כעת אנו בשנת התשפ"א, שנת חמשת אלפים ושבע מאות ושמונים ואחת, אצל הספירה הנוצרית היא שנת אלפים עשרים ואחת, ואצל המוסלמים קיים פער אדיר בשנים, להם חלפו אלף ארבע מאות ארבעים ואחד, ואילו בימות החמה חלפו אלף שלש מאות תשעים ושמונה, פערה של ארבעים ושתים שנים, כך שהזמנים נקבעים מזמן שהם החליטו.

ולהבדיל העם הנבחר, עם ישראל שהזמנים ברורים, בחר הי"ת לפתוח את ספר במדבר באחד לחודש השני בשנה השנית.

יג. וראה ר"ן (שבת פח.) שכתב מענין חודש סיון וז"ל: בירח תליתאי בחודש השלישי ניסן אייר סיון ובסיון ניתנה התורה והוסיפה ההגדה בדבר זה אותותיה משולשים כלומר שהתורה נקריית אמת שנאמר אמת קנה ואל תמכור (משלי כג, כג) ומספר אמת ג' אותיות וישראל בני אבות ג' אברהם יצחק ויעקב משבט שלישי ראובן שמעון לוי ומן לוי נולד משה שעל ידו ניתנה תורה לוי יש בו ג' אותיות משה ג' אותיות ונצפן ג' ירחים כדכתיב ותצפנהו שלשה ירחים (שמות ב ב) ובזה אמרו אמר ר' לוי הא למדתה שכל מעשה אותו היום היה משולש. וכן כהן לוי וישראל- משולש.

יד. וראה בפירוש המלבי"ם רק הזרע אשר יבואו ויגידו צדקתו הוא יסופר לה' שהיה עם נולד בעולם אשר עשה אותו ויחשבהו ה' בין הנוולדים מעשה ידיו אשר היו בעולם, אבל דשני ארץ היורדים עפר ולא חיו את נפשם, הם כאלו לא היו בעולם כלל.

תולדות משה

ואלה תולדות אהרן ומשה וגו' נדב ואביהו (ג, א-ב)

והקשה רש"י ואינו מזכיר אלא בני אהרן, ומתריץ ונקראו תולדות משה לפי שלמדן תורה, מלמד שכל המלמד את בן חברו תורה מעלה עליו הכתוב כאילו ילדו.

וקשה, הרי משה רבנו לימד את כל כלל ישראל תורה, מדוע בדווקא הובאו בניו של אהרן: נדב ואביהו אלעזר ואיתמר, ועוד, גם בניו של משה רבנו לא הוזכרו בתולדותיו?

על מנת לתרץ זאת בס"ד יש להקדים את המדרש (מד"ר) הקשה וכי מה ענין תולדות אהרן לתולדות משה, לומר לך שאע"פ שלא ירשו בניו של משה את כבודו, לכך הקישן הכתוב לתולדותיו של אהרן, מה בניו של אהרן הם ראויים לקבל גדולת אביהן, אף תולדות של משה הם ראויים גדולת אביהן, אלא שזכה יהושע תחלה וקבלה, לקיים מה שנאמר במשלי נוצר תאנה יאכל פריה (משלי כז, יח).

יוצא אפוא ממדרש רבה דתולדות הם לאו דווקא הבנים כי אם התלמידים, והכא התורה ציינה תולדות אהרן ומשה והזכירה רק את בניו של אהרן, יוצא אפוא דיהושע בן נון, גדול תלמידיו של משה רבנו (למרות שלא הוזכר) הוזכר רק במדרש אשר נדרש עליו: נוצר תאנה יאכל פריה.

ועוד בגמ' (ב"ב עה.) דרשו ז"ל על הפסוק: ונתת מהודך עליו (במדבר כז, כ) – מהודך ולא כל הודך. זקנים שבאותו דור אמרו: פני משה כפני חמה, פני יהושע כפני לבנת. אוי לה לאותה בושה ואוי לה לאותה כלימה.

ונשאלת השאלה מדוע הזקנים אמרו כך, ומתריצים כי הצעירים שבאותו דור כשראו את רבם החדש אמרו: גם הרב הקודם לא היה בצעירותו אלא

טז. בזהר (ויקרא נו:) הובא שהיתה התורה צריכה לכתוב: ואלעזר ואיתמר, ולמה אמרה אלעזר ואיתמר, אלא ללמדנו ששקול היה אביהו כשני אחיו (אלעזר ואיתמר) ונדב שקול כנגד כל אחיו. טז. ובמדרש החפץ (כת"י) הקשה מדוע בני משה לא הוזכרו והשיב מאחר ובני משה היו עם יתרו באותה שעה שהיו ישראל ביציאת מצרים וכן לא עברו הים עם ישראל, לכן לא זכו ששמש ייזכר פה.

כפני לבנה, ורק אחר-כך נתעלה ונעשה כפני חמה. אבל זקנים שבאותו דור הכירו את משה רבנו ע"ה, רבם הקודם עוד בצעירותו וידעו כי אפילו אז כבר היה **כפני חמה**, ולכן אמרו: **אוי לה לאותה בושח, אוי לה לאותה כלימה**.

ומה בושח ומה כלימה היתה זו לזקנים, אמרו חכמינו במדרש, שזכה יהושע להיות מנהיג במקום משה, על-שום שנהג בחיי משה כמושרת (ויהושע בן נון משרת משה), והיה מסדר את הספסלים בבית-המדרש ופורם את המחצלות, ולפיכך נתקיים בו: **נוצר תאנה יאכל פריה**.

הזקנים, אשר בשעתו כשמושה הנהיג את ישראל: אמרו **בושים אנו לעשות מה שעשה יהושע**, דבר זה לא לכבודם, אך כשראו עכשיו כי דוקא בזכות זה נעשה יהושע למנהיגם של ישראל ופניו מאירות כפני לבנה קראו: **אוי לה לאותה בושח ואוי לה לאותה כלימה**, אוי לבושח. בזמנו אנו אשר התביישנו אז לסדר את הספסלים בבית-המדרש. אותה בושח גרמה לנו עכשיו כי נהיה תלמידיו של יהושע הצעיר. מכן אמרו חכמים גדול שימושה יותר מלימודה. אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו. זכה לגדולה ולנבואה. לפיכך, אמרו חכמים **קרא ושנה ולא שימש ת"ח ר' אלעזר אומר הרי זה עם הארץ ר' שמואל בר נחמני אמר הרי זה בור** (סוטה כב.). ולפירש"י בור גרוע מעם הארץ".

אתם התלמידים צריכים להביט אל המנהיג וללמוד איך להיות כפופים אליו ולזכות לשמש את הרב, כי גדול שימושה יותר מלימודה"ח, וכן מצינו בדרשות ר"י אבן שועיב (שלח קד) וז"ל: ולכן היה אומר התנא כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב מן השתיקה. פירוש כי כל ימיו של רבן שמעון בן גמליאל גדל בין החכמים ללמוד מוסר ומדות טובות, וכמו שאמרו ז"ל גדול שימושה מלימודה שנאמר פה אלישע בן שפט אשר יצק מים על ידי אליהו, ולכן זכה למלאכת מקומו.

ובירושלמי אמר רבי עקיבה כך היתה תחילת תשמישי לפני חכמים פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאתי מת מצוה וניטפלתני בו כארבעת מיל עד שהבאתיו למקום הקברות וקברתיו וכשבאתי אצל ר' אליעזר ואצל ר' יהושע

יז. הבדל בין בור לעם הארץ מבואר במסכת אבות (פ"ב מ"ה), רבן גמליאל בנו של רבי יהודה הנשיא: אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד. מכאן שבור אינו בקי בחטאים על בורים ואינו יודע ליזהר מהם, ואילו עם הארץ מכיר את האיסורים ורק אינו בקי בלפנים משורת הדין.

יח. כמובא בפסיקתא זוטרותא (לקח טוב) בהעלותך (קב:).

אמרתי להם את הדבר אמרו לי על כל פסיעה ופסיעה שהיית פוסע מעליך עליך כאילו שפכת דמים אמרתי אם בשעה שנתכוני לזכות נתחייבתי בשעה שלא נתכוונתי לזכות על אחת כמה וכמה באותה שעה לא זזתי מלשמש חכמים הוא היה אומר **דלא שימש חכימאי קמלא** (נזיר פ"ז ה"א).

דברי רבי עקיבא מבחילים, שמי שלא שימש תלמידי חכמים חייב מיתה.

ידועה הגמ' סנהדרין (נב.) וכבר היו משה ואהרן מהלכין בדרך ונדב ואביהוא מהלכין אחריהן וכל ישראל אחריהן. אמר לו נדב לאביהוא אימתי ימותו שני זקנים הללו ואני ואתה ננהיג את הדור, אמר להן הקב"ה הנראה **מי קובר את מי**.

ועוד בעירובין (סב.) לא מתו בני אהרן עד שהורו הלכה בפני משה רבן. מאי דרוש – ונתנו בני אהרן הכהן אש על המזבה, אמרו: אף על פי שהאש יורדת מן השמים – מצוה להביא מן ההדיוט. ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאימא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו. ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה, אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: **כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה**^ט. וישנם עוד טעמים בחז"ל מהו העוון של הסתלקותם ואכמ"ל.

טעמים אלו מקשרים אותנו לדברי רבי עקיבא בירושלמי, תלמיד (ככל שיהיה גדול) עדיין הוא צריך להיות בכפיפות וסמיכות לגדול הדור, חז"ל דרשו על יהושע בן נון את הפסוק במשלי **נוצר תאנה יאכל פריה**. אך יש שלא שמו לב להמשך הפסוק: **ושומר אדונו יכבד**. ופירוש המלבי"ם: מי שרוצה לאכול פרי התאנה צריך לנצרה (שהנצירה הוא יותר משמירה) כי פרי התאנה מתבכרים אחד

יט. כנפסק ברמב"ם (הלכות ת"ת פ"ה ה"ב) איזהו חולק על רבו, זה שקובע לו מדרש ויושב ודורש ומלמד שלא ברשות רבו, ורבו קיים, ואע"פ שרבו במדינה אחרת, ואסור לאדם להורות בפני רבו לעולם, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. וכן נפסק בש"ע (יו"ד סי' רמב סע' ג) אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכל המורה לפני רבו חייב מיתה.

אחד, וצריך ללקטם בכל בקר טרם יזרח השמש שאל"כ יתלעו הפירות שבכרו, כמ"ש במדרש ובירושלמי, לכן "שומר אדוניו" צריך להמצא אצלו בכל בקר, וללקט הפירות דהיינו פרי חכמתו, כמו שכתוב ביהושע לא ימוש מתוך האהל, ועי"כ "יכבוד" זכה לכבוד שסמך ידיו עליו כמו שאמרו חז"ל. עכ"ל.

לבני אהרן ניתנה הזכות הגדולה להיות תלמידי משה רבנו, זכו לראות את פני החמה במלוא זוהרה ולזכות לאבא אהרן קדוש ה', אך הם מיהרו ואצה להם הדרך לסלק מהם את גדולי הדור, ולא זכו לשמש מספיק את גדולי הדור בבחינת התאנה"א הנמה פניה (שרה"ש ב, יג), והאבן עזרא פירש: פניה – הוא הפרי טרם שיתבשל וכן הוא בלשון ישמעאל, ולכן נסתלקו קודם זמנם.

יהושע בן נון, זכה להיות משמש בקודש, והוא תולדות משה ואהרן, לבני אהרן נדב ואביהוא היתה להם הזכות לקבל זאת, שהרי ידוע שאהרן ומשה היו דומין זה לזה וכל מי שהיה רואה למשה רבנו היה סבור שהוא אהרן וכו', לפיכך ייחסה התורה את שניהם, ואף הבנים של אהרן זכו לזה שהיו דומים לאביהם ולדודם משה רבנו (מדרש אנדה), ובמקום למנף זאת לטובתם איבדו זאת, וכאן זכה יהושע להיות דומה למשה רבו, פני משה, פני יהושע ודו"ק.

ב. ידוע שנדב ואביהוא היו שקולים כנגד שבעים הסנהדרין בשביל שהיו משמשים את משה, ולכן היתה מיתתם מכפרת על ישראל.

בא. כידוע מהמדרש (במד"ר נשא) למה נמשלה תורה כתאנה, שרוב האילנות הזית הגפן התמרה נלקטים כאחת, והתאנה נלקטת מעט מעט. כך התורה- היום לומד מעט ולמחר הרבה, לפי שאינה מתלמדת לא בשנה ולא בשתיים - עליו נאמר נוצר תאנה. התאנה, בשונה משאר האילנות, אינה נלקטת בבת אחת, וכדי לאכול את פרותיה, זקוק אדם להתמדה, לסבלנות ולאורך רוח, לא ביום אחד ולא בבת אחת צמח יהושע, וכך היו צריכים להיות המחליפים של משה רבנו, לבנות ולהיבנות על דודם.

הג השבועות

שמועה טובה

נאמר במגילת רות (ג, טז) ותבוא אל חמותה, ותאמר מי את בתי, ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש.

והשאלה המתבקשת וכי חמותה לא ידעה שזו (רות) כלתה, הרי היא האדם האחרון הקרוב אליה ביותר מכל אנשים שחיו בארץ ישראל.

בוודאי שבזמן חושך לא ניתן להבדיל בין בני אדם, ואילו הפגישה של נעמי עם כלתה היתה דוקא בבוקר שהרי בועז אומר לרות שכבי עד הבוקר דהיינו שרק בבוקר נפגשו, ועוד נעמי אומרת לה במפורש כי לא ישקוט האיש כי אם כלה הדבר היום, היום דוקא כשהיה אור יום, ואם כן מתחזקת הקושיא וכי נעמי לא ידע שזו רות, ומה הטעם ששאלה אותה מי את בתי.

ותחילה נקדים את מאמרם ז"ל על הפסוק במשלי (טו, ל) מאור עינים ישמח לב שמועה טובה תדשן עצם, דהיינו בשמועה טובה האיר הקב"ה עיניהם של צדיקים, שמח את לבן דשן עצמותם כשבשרן בשורות טובות.

א. ברור הדבר שבעז לא יכל לדעת מי זו אותה אשה כאשר שכבה למרגלותיו, וכמאמר הפסוק ויחרד האיש וילפת והנה אשה שוכבת מרגלותיו (רות ג, ח): אומר המדרש: לפתתו כחזוית התחיל ממשמש בשערה אמר רוחות אין להם שער. אמר לה מי את, רוח או אשה, אמרה אשה. פנויה או אשת איש, אמרה לו פנויה. טמאה או טהורה, אמרה לו טהורה. (ר"ר ו, א).

ב. יש עוד פסוק המציין שמועה טובה, במשלי מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק (כה, כה) ופירש"י: שמועה טובה אף היא שווה להם וכן יעקב ותחי רוח יעקב אביהם, דהיינו שניהם הנאתם שווה מים קרים כאשר הנפש עייפה וגם שמועה טובה הבאה לאדם ממרחק. אף הכא, ב'אמה של מלכות' רות דהיא נקראת רות המואביה, עדיין מייחסים אותם למקום מוצאה, (שאו"ל) מוטב היה שלא להזכיר ארץ המוצא ובפרט מואב אך כאן כותב המגילה דוד מלך ישראל, בחר להזכיר את מוצאה וייחוסה שעל הכל היא ויתרה בעבור נישואי ליהודי, שבעבור רות כמו המים הקרים על נפש עייפה (אלמנותה) כך שמועה טובה מארץ מרחק, מרחק היא ארץ ישראל, שנישואי הבוסר שהיו לה במואב לא סיפקו את הצד הרוחני שלה, אך שמועה טובה מארץ מרחק, היא ארץ ישראל. ודו"ק.

ע"ע במס' ברכות (סה.) וכי מה ראו לסמוך בשורות טובות לגשמים, רבי ברכיה בשם רבי לוי: על שם מים קרים על נפש עיפה שמועה טובה מארץ מרחק. ונראה לענ"ד לבאר עוד נדבך דהרי תחלת

את הקשר בין גוף לנפש מבטא יפה המובא בגמרא (גיטין נז:) על הפגישה בין רבן יוחנן בן זכאי לבין אספסיאנוס המצביא הרומאי. אספסיאנוס לא הבין מדוע אינו מצליח לנעול את נעלו השנייה לאחר שרק דקות אחדות לפני כן נעל ללא בעיות את הנעל הראשונה. רבן יוחנן בן זכאי הסביר לו על פי הפסוק ממשלי **שמועה טובה תדשן עצם** כי כיון שבין נעילת הנעל הראשונה לשנייה התבשר כי התמנה למלך התרחבה כף רגלו, השמועה שימחה אותו והשפיעה על גופו עד כי גרמה להרחבת כף רגלו, עד כי הנעל לא התאימה לו עוד.

ונראה גם לדרוש כמעין זה על הפסוק בבראשית וירא וירץ לקראתם, אומרים חז"ל שראו המלאכים שאברהם אבינו היה מחליף לעצמו תחבושות לברית המילה ולא היה יכול לזוז (עיין רש"י ברא' יח, א). וקשה, אם היה אברהם אבינו כל כך חלש וכואב, כיצד פתאום קם ורץ לקראת המלאכים, אלא שבשעה שאדם מקבל בשורה טובה הוא מקבל כוחות חדשים והוא מסוגל להתגבר על כל כאב, וכשראה אברהם אבינו את האורחים כל כך שמח שהנה נזדמנה לו מצות הכנסת אורחים וקיבל כוחות חדשים ורעננים והיה מסוגל לרוץ לקראתם. ודו"ק.

ונסיף את האמור במדרש תנחומא (ויצא סי' יב) בענין יופי רחל מול לאה, המדרש שולל את ההניחה שרחל חיתה יותר יפה מלאה ("לא שהיתה כעורה מרחל") וזאת ע"פ דרש הפסוק **וללבן שתי בנות** (בר' כט, מז), שוות בנוי וביופי וכו', ואם כן מקשים למה נאמר בפסוק **ועיני לאה רבות**, אלא כיון שילדה רבקה את עשו ויעקב,

המגילה דידן עוסק באלים מלך בעלה של נעמי אשר עוזב את ארץ ישראל למואב בעקבות הרעב בארץ כמופיע בתרגום כפן שתייתאי ביומי בועז דמתקרי אבצן צדיקא דמן בית לחם יהודה (הרעב הששי שהיה בימיו של בועז הנקרא אבצן מבית לחם יהודה). ודרש הגמ' תואם מה ראו לסמוך בשורות טובות הם נישואי רות לבועז, הם הגשמים, הרעב שהיה בארץ ישראל.

ועוד, שהרעב אינו מתייחס לאלים מלך (כפי שנראה לקורא בתחלה) שהרי פירש"י שאלים מלך יצא מארץ ישראל לחוץ לארץ מפני צרות העין, שהייתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו, לכן נענש, הרעב מתייחס לבועז וכאמור שהוא השמועה הטובה.

האף אמנם בארץ ישראל לא היתה בעיה של גשמים כי אם רעב, אך בוודאי יש להתייחס לגשמים מלשון חוסר גשמים, היינו הרעב, וכלשון תוספתא עבודה זרה (פ"ד ה"ד) לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם כן הולכין חיטין סאתים בסלע. אמר ר' שמעון: במה דברים אמורים, בזמן שאין מוצא ליקח. אבל בזמן שמוצא ליקח, אפילו סאה בסלע לא יצא. וכן היה ר' שמעון אומר: אלים מלך היה מגדולי הדור ומפרנסי ציבור, ועל שיצא לחוצה לארץ מת הוא ובניו ברעב. והיו כל ישראל קיימין על אדמתן, שנאמר: ותהום כל העיר עליהם ותאמרנה הזאת נעמי, מלמד שהייתה כל העיר קיימת, ומת הוא ובניו ברעב.

נולדו ללבן שתי בנות לאה ורחל, שלחו אגרות אלו לאלו והתנו ביניהן, כדי שיטול עשו את לאה, ויעקב ישא רחל, והיתה לאה שואלת על מעשיו של עשו, והיתה שומעת שמעשיו רעים, והיתה בוכה בכל שעה לומר כך עלה גורלי לרשע הזה. ומתוך כך נעשו עיניה רכות, שנאמר ועיני לאה רכות. והתוצאה של כך שרחל היתה יפת תואר ויפת מראה מפני שנאמר שמועה טובה תדשן עצם, דהיינו מעצם השמועה הטובה שתזכה להיות עם הצעיר דהיינו יעקב אבינו, גרם לרחל אמנו להתייפות יתרה על לאה שעלה בגורלה את עשו. ע"כ.

ואולי אפשר לבאר על דרך זו את שאלת נעמי לרות מי את, כי הכוונה על השינוי המהותי שיש בך, בין ערב הליכתך לבועז לבין הבוקר שאחרי, רות ביקשה ופרשת על אמת כי גואל אתה, השיבה לה בועז: ועתה בתי אל תיראי וגו' ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי וגו' ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי. בועז לא נתן את הסכמתו להשתדך עמה אך הבטיח שבאם פלוני אלמוני יסרב להינשא לה, אזי הוא ישא אותה, וכאן כבר יכלה לראות נעמי את השינוי המהותי שחל בכלתה.

ואולי אפשר לבאר על דרך זו את שאלת נעמי לרות מי את, כי הכוונה על השינוי המהותי שיש בך, בין ערב הליכתך לבועז לבין הבוקר שאחרי, רות ביקשה ופרשת על אמת כי גואל אתה, השיבה לה בועז: ועתה בתי אל תיראי וגו' ועתה כי אמנם כי אם גואל אנכי וגו' ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי. בועז לא נתן את הסכמתו להשתדך עמה אך הבטיח שבאם פלוני אלמוני יסרב להינשא לה, אזי הוא ישא אותה, וכאן כבר יכלה לראות נעמי את השינוי המהותי שחל בכלתה.

ג. ובדב"ק דמרח"ק מלכא זי"ע בחזו"ע (בפירוש 'אמה של מלכות') על מגילת רות שהביא בשם התורה תמימה דשאלת נעמי היתה האם הצליחה דרכך והאם את פנויה או נשואה. וכמאמר המדרש וכי לא היתה מכירה, אלא אמרה לה, מה את פנויה או אשת איש, וכאשר רות השיבה ותגד לה את כל אשר עשה לה האיש, דהיינו עדיין פנויה ומתעתדת לראות היעמדו דברי בועז, ונעמי ששמעה זו השיבתה כי לא ישקוט האיש כי אם כילה הדבר היום, הרושם שניכר על פניו (עד אשר לא הכרתיך) נשאר בך עדיין. ודו"ק.

ובשו"ת ציץ אליעזר (ח"ג סי' צח) ביאר הפסוק מי את בתי ע"פ הירושלמי דיבמות וז"ל: עלה בדעתו שיש לפרש שכוונת נעמי בשאלה מי את בתי היתה לשאול לה שתספר לה מה החליט בועז על גורלה ולא יזהר עם היא נחשבת מעתה, לבית - ישראל (וממילא: בתי) או לבת - עכו"ם (ואינך בתי). וכלשון דכתיב: ובעל בת אל נכר. עכ"ל.

ונראה לבאר עוד בס"ד על דרך זה בשאלה **מי את** דהיינו בצורתה "הרוחניות" שראתה נעמי את פני רות שאינן כתמול שלשום שנשתנה זיווה וזכתה לעלייה מטעם שעשתה דבר גדול, אחר ששמעה וקיבלה על עצמה לעשות ככל אשר יעצה לה וציוותה עליה חמותה, על אף שצעד זה מסוכן ומשונה. נוסף עוד טעם: חמותה של רות שאלה לרות **מי את בתי**, כי מאחר שהיה לרות הצעה של שידוך עם בועז, יתכן שכבר כיסתה פניה יותר משום צניעות, להראות שכרגע אינה פנויה להצעות אחרות".

והלא דומה היה מצבה של רות למצבו של יעקב אבינו עליו השלום שהגיב לדברי אמו, ואמר **אולי ימושני אבי וחיתי בעיניו כמתעתע וחבאתי עלי קללה ולא ברכה** (בראשית כז, יב).

ומלבד זאת היתה גבורה מצד רות להתגבר על הרגשת הטבע שבמעשה זה היה וויתור וניסיון, שלפי חז"ל היה אז בועז בן שמנים שנה והם אמרו, האשה אוהבת בחור מסכן מזקן עשיר (רות רבה, ו).

אם כן, בשביל מעשה זה ששמעה רות לחמותה נעמי לקולה ולעצתה, קיבלה וקיימה ככל אשר ציוותה חמותה עליה ולא סירבה נגדה, זכתה להתעלות, ואור העלייה זו היה מרחק על פניה, ונעמי הכירה והבחינה בכך. ומתוך הפתעה ושמחה פתאומית אמרה לרות **מי את בתי** הנך אחרת. ואני רואה שגר עליון דולק על ראשך, נשתנית ונתעלית, ודו"ק.

ד. ולא יביט בה איש זר סתם, ולכן חמותה לא הכירה אותה. ולכן שאלה **מי את בתי**.

ה. כמובא בבראשית (כד, סז) על הפסוק **האהלה שרה אמו** - פירש"י ע"פ ב"ר ויביאה האהלה והרי היא שרה אמו כלומר ונעשית דוגמת שרה אמו שכל זמן ששרה קיימת היה נר דלוק מע"ש לערב שבת וברכה מצויה בעיסה וענן קשור על האהל ומשמתה פסקו וכשבאת רבקה חזרו.

פרשת נשא

חטא בלא יודעין

נאמר בפרשתנו ואיש את קדשיו לו יהיו איש אשר יתן לכהן לו יהיה (ה, י)

ובעל הטורים פירש ואיש את קדשיו לו יהיו. וסמך ליה פרשת סוטה לומר שמי שמשחה קני הנשים ואינו מקריבם, בדרך שעשו בני עלי, הוי כאלו שכבסם.

ולהבנת דברי בעל הטורים נביא את דרש הגמ' (שבת נה:): ר' שמואל בר נחמני משום ר' יונתן אמר כל האומר בני עלי חטאו אינו אלא טועה, אלא מה אני מקיים אשר ישכבון את הנשים, מתוך ששהו את קניהן שלא הלכו אצל בעליהן, מעלה עליהן הכתוב כאלו שכבסם. ע"כ. היינו בני עלי חטאו בכך שהיו משהין מלחקריב את קרבנן של הנשים ועיכבו אותם.

וכאן נשאל, האם קיים חטא או לא, דהרי הגמ' אומרת דכל האומר בני עלי חטאו אינו טועה ומנגד היו משהין קני הנשים, נראה שדרשו את בני עלי כצדיקים, ואמרו בעבור שנתן אברהם שבע הכבשות לאבימלך נענשו בניו, כי הפלשתים הרגו מהם שבעה צדיקים: חפני ופנחס שאול שמשון וכו' (ב"ר פנ"ד).

ידוע שביום הכיפורים בוידוי בחמשת התפלות² אומרים אנו: ועל חטא שחטאנו לפניך ביודעים ובלא יודעים.

חטא בלא יודעים הכוונה שעושים עבירה ולא יודעים זאת, כמובא לעיל בבני עלי וכן בבני שמואל ועוד, שמבצעי העבירה באותה שעה לא מרגישים בחטאם

א. ועוד נדון דומה בשבת (נו.). כל האומר בני שמואל חטאו אינו אלא טועה, שנאמר 'ולא הלכו בניך בדרכיך' - בדרכיך הוא דלא הלכו הא מיחטא נמי לא חטאו. אלא מה אני מקיים 'זיטו אחרי הבצע', שלא עשו כמעשה אביהם, שהיה שמואל הצדיק מחזר בכל מקומות ישראל ודן אותם בעריהם, שנאמר 'והלך מדי שנה בשנה וסבב', והם לא עשו כן אלא ישבו בעריהם כדי להרבות שכר לחזניהם ולסופריהם. ע"כ.

משמע שחטאם של בני שמואל שלא פעלו כפי אביהם, וכן נראה גם בבני עלי, שלא הלכו בדרכי אביהם עלי, ומכאן חטאם, ודו"ק.

ב. מנחה של ערב יוה"כ, ערבית, שחרית, מוסף ומנחה, בשונה מתפלת נעילה מתחילים אנו אתה הבדל אנוש מראש וגו' ואם יצדק מה יתן לך. ע"כ.

'בלא יודעים'. אך בדורות הבאים אז דורשים את 'העבירות' שלהם ויכולים אנו להיות יותר חכמים ומונעים מהחטא, כאשר רוצים להשוות בין דור זה לדור קודם, עיין ברכות (לה.) ועוד.

וידועים דברי רש"י (ע"פ המדרש) על הפסוק **ואיש את קדשיו לו יהיו** מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותן לו יהיו המעשרות סוף שאין שדהו עושה אלא אחד מעשרה שהיתה למודה לעשות.

ובאמת דברי המדרש שהביאו רש"י מביא הבטחה 'הפוכה' ממה שלמדנו עשר תעשר וכו' (דברים יד, כב) ובגמ' (תענית ה:) מאי דכתיב **עשר תעשר** – עשר בשביל שתתעשר. וכמו שמצינו במלאכי והריקתי לכם ברכה עד בלי די (ג, י) עיין במסכת שבת (לב:) אמר רמי בר חמא אמר רב: עד שייכלו שפתותיכם מלומר די. ע"כ. יוצא אפוא שמי שמונע המעשר והצדקה יהיה עני חלילה, ואם יתן יזכה להיות עשיר.

ולענין הצדקה הובא בכתובות (סח.) רבי יהושע בן קרחה אומר **כל המעלים עיניו** מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים. ע"כ, דברים חמורים, ועיין בספר

ג. ידוע ומפורסם המעשה בחסיד אחד שהיה לו שדה ברוכה והיתה למודה להוציא בכל שנה ושנה אלף כור של תבואה, והיה אותו חסיד מפריש מאה כור לשנה למעשרות לימים כאשר הזקין ולא היה באפשרותו לעבוד באותו שדה קרא לבנו וצווה אותו להשמר ללכת באותו הדרך שהוא היה נוהג להפריש בכל שנה ושנה ואל יטוש דרך זו לעולם, וכעבור זמן נפטר אותו זקן. בשנה ראשונה המשיך אותו בן במעשה אבותיו. אולם שנה לאחר מכן החליט אותו בן במקום מאה למעשר נתן תשעים והיתה השדה מוציאה תשע מאות והמשיך לפחות, בשנה שלאחריה השדה הוציאה שמונה מאות עד שהלך ופחת והגיע למצב שהשדה במקום להוציא אלף כור שהיתה למודה להודיע הוציאה בסך הכל מאה כור שכמות זו היה נותן למעשר באותה שנה באו ידידיו וקרוביו בשירים ובמחולות לביתו, כעס עליהם אותו בן ואמר להם: לא מספיק שאינכם משתתפים בצערי אלא אתם שמחים לאור למצבי הקשה ענו לו אותם ידידים שהשמחה הזו באה מכיון שהוא הפך להיות כהן במקום שהיה בעל הבית עד עכשיו. ולכן שמחה זו על אשר הוא נהיה לכהן הבין אותו בן את הרמז וזה שאמר הפסוק ואיש את קדשיו לו יהיה, שאם האדם ממעט בתרומות ובמעשרות סופו שישאר לו רק המעשר.

ד. הרמ"א (יו"ד סי' רמז, סע' ד) כתב שהנותן מעשר כספים נעשה עשיר, ומותר לבחון את ה' בזה. אולם השל"ה (מס' מגילה נר מצוה כב) כתב שמרן לא הזכיר זאת, מפני שלדעתו אסור לנסות את ה' במעשר כספים, ומה שדרשו על הפסוק **"עשר תעשר"** הכוונה שהנותן מעשר דגן תירוש ויצהר, שמצוותם מהתורה, נעשה עשיר. ועל זה נאמר במלאכי שאפשר לנסות את ה'. אבל לא בנתינת צדקה.

פתח עינים למרן חיד"א (ב"ב י.) משמו של המהרח"ו זי"ע, נאמר שם כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד ע"ז אפשר לפי פשוטו לפרש כך: כי הנה עיניו תחזינה מישראלים מה שכתוב בתורה על מצות הצדקה, וגו' ויש שקורא בתורה נביאים וכתובים ושומע כמה מעלות טובות לצדקה, והוא מעלים עיניו, מורא שאינו מאמין בתורה בנביאים ובכתובים ובדברי רבותינו ז"ל, וסובר שהקב"ה אינו משלם לו, ואינו מאמין לא בשכר ולא בפורענות, וא"כ הוא כופר והווי כאילו עובד ע"ז. ובגמ' איתא כאילו עובד ע"ז, וזה לא ע"ז ממש, ונהירנא שראיתי למהרח"ו בדרשותיו בכתב שכתב, ולכן כתוב "פן יהיה דבר עם לבבך בליעל, ולא כתיב דהווי כע"ז ממש והתם אפ' מחשבה רעה מצרפה, אמנם בצדקה אינו נחשב כע"ז אלא כשידבר ג"כ, וזהו שאיתא דבר עם לבבך בליעל.

עוד מצינו פירוש בירושלמי (נדרים פ"א ה"ג) ואיש את קדשיו לו יהיו – **יתנם לכל מי שירצה**. ע"כ דהיינו יש לו רשות לבחור לאיזה כהן הוא רוצה לתת. ע"כ, ננסה לבאר בס"ד, חז"ל מבארים לנו שנתנית המעשר צריכה להינתן בלב שלם, פעמים שאנשים אינם שמים לב וחושבים לזכות את קרוביהם, כדוגמת טובת הנאה, שמאד צריכים להתרחק מזה, שחלילה לא יהיה חטא, אמנם יש אשר פועלים מטוב מצפונם אך שוכחים שקיימים עוד אנשים שהם אינם בגדר 'אנשי שלומם' שגם להם היה צריך להעביר את מעשרותיו.

פירוש רש"י מי שמעכב מעשרותיו ואינו נותנן לו יהיו, מטיב את פירוש בעל הטורים שהובאו לעיל שמי שמשעה קיני הנשים ואינו מקריבם, כדרך שעשו בני עלי, וכו'.

ואת השילוב אפשר לעשות ע"פ דוגמת סוגי האנשים, יש אשר הם **עופקים בתורה**, יש לך אדם שזכחו הקב"ה ויושב ולן באהלה של תורה יומם וליל בבחינת ואיש את קדשיו לו יהיו דהיינו שהוא בעצמו זכה לשבת ול עסוק בתורה. והוא המעולה.

אולם, ישנה בחינה אחרת של עסק התורה של אותו אדם שלא זכה לשבת ולעסוק בתורה אלא על ידי שהוא **תומך** בלומדי תורה מבחינת עין חיים היא למחזיקים בה אז יש לו חלק בתורה, וזה שנאמר ואיש אשר יתן לכהן לו יהיה, זאת אומרת ע"י שהוא נותן לאותו תלמיד חכם הנחשב ככהן אז לו יהיה.

חז"ל דורשים מאיתנו ללכת תמיד בדרך שהיא תפארת לעושיה במאמר התנא באבות (פ"ב מ"א), כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם, מחד לתת ולקרב אך לא להיות צמודים רק ל'מקורבים', לדעת איך לשלב ולהגיע לתכלית העשיה שהיא התפארת, ולא נהיה בבחינת על חמא שחמאנו בלא יודעים.

נשיא בעמך

ויקריבו נשיאי ישראל ראשי בית אבותם הם נשיאי הממוות (ז, ב)

פירש"י: שהיו שוטרים עליהם במצרים והיו מוכים עליהם, שנאמר ויוכו שוטרי בני ישראל (ספרי מה).

שוטרי ישראל ספגו את המכות שהיו ישראל צריכים לקבל מהמצרים, בעקבות הגעת משה ואהרן אל פרעה להושיע את ישראל, ופרעה כתגובה הוסיף להם עבודות במציאת התבן, ומי שהציל את ישראל שלא סיפק בידם לקושש תבן היו השוטרים, אותם שוטרים זכו להיות משבעים זקני ישראל, ראה במדרש (שמו"ר ה, כ) מכאן אתה למד, שהיו כשרים ומסרו עצמן על ישראל וסבלו מכות כדי להקל מעליהם, ולפיכך זכו לרוח"ק שנאמר אספה לי שבעים איש מזקני ישראל וגו', אמר

ה. פירש הרע"ב שיהא נוח לו, ויהיו נוחין בני אדם ממנו. וזה יהיה, כשילך בכל המדות בדרך האמצעי ולא יטה לאחד משני הקצוות. שאם הוא כילי ביותר, יש תפארת לו, שאוסף ממון הרבה, אבל אין בני אדם מפאריין אותו במדה זו. ואם הוא מפזר יותר מן הראוי, בני אדם המקבלים ממנו מפארים אותו, אבל אינו תפארת לעושיה ואינו נוח לו, שהוא בא לידי עניות בשביל כך. אבל מדת הנדיבות שהיא אמצעית בין הכילות והפיזור, היא תפארת לעושיה, ששומר את ממונו ואינו מפזר יותר מן הראוי. ותפארת לו מן האדם, שבני אדם מפארים אותו שנותן כמו שראוי לו ליתן. וכן הדין בכל שאר המדות. ע"כ.

ו. עיין בסנהדרין (יז). שבשעה שאמר לו הקב"ה למשה אספה לי שבעים איש אמר משה: כיצד אעשה, אברור ששה מכל שבט ושבט - נמצאו שנים יתירים. אברור חמשה חמשה מכל שבט - נמצאו עשרה חסרים. אברור ששה משבט זה וחמשה משבט זה - הריני מטיל קנאה בין השבטים. מה עשה, בירר ששה והביא שבעים ושנים פיתקין. על שבעים כתב זקן, ושנים הניח חלק. בללך ונתנן בקלפי. אמר להם: בואו וטלו פיתקיכם, כל מי שעלה בידו זקן אמר כבר קידשך שמים. ע"כ. יוצא שאותם שוטרים זכו להיות שבעים הזקנים בעל עקדת יצחק כתב חידוש נפלא דהנה במקום גנותם של ישראל למדנו שבחם, כי אפילו בעת ההיא שסופר מהם כל הגנות הנזכר, לא היה קשה למצוא שבעים איש ראויים שתשרה עליהם השכינה. ועוד סופר שנמצאו שם בעלי ענווה עצומה כאלדד ומידד, שלא מצא לבם אותם לצאת האהלה.

הקב"ה הם לקו עליהם לפיכך יזכו לרוח הקודש ונתמנו נביאים עליהם, ע"כ לשון המדרש. אותם שוטרים זכו להיות נשיאים בזכות אותם מכות.

וקשה, שהרי באותו מדרש (שמו"ר) דורשים את הפסוק ויבואו שוטרי בני ישראל ויצעקו, תבן אין נתן לעבדיך, ויראו שוטרי בני ישראל אותם ברע לאמר, וכיצד נשמרה להם הזכות שהרי הם רטנו כלפי משה רבנו, והאמונה בגאולה ישראל נתערערה על ידם.

המדרש משיב שמי שבא אל משה במענות לא היו כלל שוטרי ישראל עצמם, אלא אותם נצים דתן ואבירם וז"ל: ויפגעו את משה ואת אהרן נציבים, אחר ששה חדשים נגלה הקב"ה על משה במדין ואמר לו לך שוב מצרים, בא משה ממדין ואהרן ממצרים, ויפגעו בהן שוטרי ישראל כשהיו יוצאים מלפני פרעה, מהו נציבים, אמרו רבותינו ז"ל דתן ואבירם היו עמהן שכתוב בהן ודתן ואבירם יצאו נציבים (במדבר טז, כז), התחילו מחרפין ומגדפין כלפי משה ואהרן.

יוצא שאותם אילו שהתלוננו לא היו השוטרים המוכים אלא דתן ואבירם מה שטבעי היה צריך להיות מצד השוטרים, אך תמיד יש את 'פי הנפש' ש'כואבים' את הכאב של האחר, שהאחר (השוטרים) עשו זאת מרצונם ושאפתם היתה להציל עד כמה שאפשר את ישראל ממכות, ולכן זכות זאת עמדה להם וזכו להיות נשיאי ישראל.

ז. המהר"ל כותב בספרו גבורת ה' (י"ט): ולפיכך אמרו כי אלו שני אנשים העברים הם דתן ואבירם, שהיו מעולם רצועת מרדות למשה וישראל ונתחזקו פעמים הרבה בזה, ולכך לא בא הדבר הזה על ידי מקרה רק על ידי מי שהוא מוכן לזה בעצם הם דתן ואבירם ועל ידם ראוי לגלגל דבר זה. וכאשר תבין דברי חכמים תדע כי דתן ואבירם הם מתנגדים תמיד למשה ולאחריו.

ח. רש"י הביא את דברי המדרש בתנחומא שדתן ואבירם באו בקומה זקופה לחרף ולגדף כמו ויתיצב ארבעים יום דגלית (שמואל א, יז).

ט. ראה ברבנו האלשיך הק' שדקדק בפסוקים טובא וז"ל: אמנם, הנה כתבנו כי על כל עשרה מישראל היה שוטר עברי, ועל כל עשרה שוטרים נוגש מצרי, להכות את השוטרים הבלתי כופין את ישראל לעבוד עבודה, כמו שאמרו ז"ל (שמות רבה ה כג). וסיפרה תורה חסידות שוטרי בני ישראל, שאין צריך לומר שלא היו מכים את הישראלים על בלתי עשותם מלאכה, כי אם גם דבור קל לא היו מדברים להם. וזה יאמר, והנוגשים אצים על השוטרים, כדי לאמר להם לישראל העושים במלאכה, כלו מעשיכם.

אמנם אפשר לפרש גם על הדרך הפשט שהיו אלו השוטרים ולא דתן ואבירם, עדיין יש זכות גדולה לאותם שוטרים ע"פ פירוש המלבי"ם מספר צדקת השוטרים, שאחר שראו שאין תקוה ראו את עצמם ברעה היותר גדולה מה שיצטרכו לאמר לישראל לא תגרעו מלבניכם זה נגע אל עצמם ואל בשרם כאלו הם ברעה גדולה כי השתתפו בצרת ישראל, השוטרים השתתפו בצער ישראל.

ראה בפרקי אבות (פ"ו, מ"ו קנין ל"ט) **נושא בעול עם חברו**, ואת המקור לזה למדנו ממושה רבנו כמובא בפסוק: ויגדל משה ויצא אל אחיו וירא בסבלותם^י. (שמות ב, יא) ואומר על כך המדרש: **מהו וירא בסבלותם**, שהיה רואה בסבלותם ובזכות. ואומר: חבל לי עליכם, מי יתן מותי עליכם, שאין לך מלאכה קשה ממלאכת הטיט, והיה נותן בתפיו ומסייע לכל אחד ואחד מהם. (שמו"ר א, כז), הי"ת בחר"ה את משה רבנו להיות מנהיגן ומושיעין של ישראל בסנה: אתה הנחת עסקך והלכת לראות בצערן של ישראל^{יד} ונהגת בהן מנהג אחים, אני מניח את העליונים ואת התחתונים ואדבר עמך. הוא הדין, וירא ה' כי סר לראות.

ויצא שהמידה הנפלאה של משה היא נושא בעול עם חברו, ובזכות אותה מדה זו זכה לגדולה^{יז}, וראה בשמו"ר (ב, ב) ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן וכו' ברח ממנו גדי ורץ אחריו וכו' כיון שהגיע משה אצלו אמר אני לא הייתי יודע שרץ

י. ראה במש"כ בפרשת פינחס, מגלגלין זכות וכו'.

יא. ראה ביכין שכתב דנושא בעול עם חברו בכל הדברים: בטרחת הגוף, בהוצאות ממון, בצער נפשו, על מה שקרה לו לחבירו, והן כשחסר שכל לחבירו בעניינים זמניים או נצחיים, לא יחוש מלהטריח את עצמו ליעצו, ללמדו וכו'.

יב. פירש"י שנתן עיניו ולבו להיות מצר עליהם.

יג. ועיין שמו"ר (ב, ב) ואף משה לא בחנו הקב"ה אלא בצאן וכו' ומשה היה רועה.

יד. ולא רק צער ישראל אף בשל אחרים, כהסברו של הסבא מקלם שמושה רבנו למרות הסבל והרדיפה מצד פרעה כלפיו לא הניח לצער בנות יתרו, כשראה שם מה שעשו הרועים לבנות מדין ויגרשום שלא כדין, ויקם משה ויושיעין (אור רש"י שמות מאמר קצ"א).

טו. במדרש מובא שהיו שני גדולי עולם שהי"ת בדקם וקבע שהם יעלו לגדולה, מעבר למשה כפי שהוזכר לעיל, דוד המלך ע"ה וז"ל המדרש: בדק לדוד בצאן ולא נהגם אלא במדבר להרחיקם מן הגזל שכן אליאב אמר לדוד (ש"א יז, כח) ועל מי נטשת מעט הצאן ההנה במדבר מלמד שהיה דוד מקיים המשנה (ב"ק עט:): אין מגדלים בהמה דקה בארץ ישראל אמר לו הקב"ה נמצא אתה נאמן בצאן בא ורעה צאני שנאמר (תהלים עח, עא) מאחר עלות הביאו. (שמו"ר ב, ג)

היית מפני צמא עיף אתה הרכיבו על כתיפו והיה מהלך אמר הקב"ה יש לך רחמים לנהוג צאנו של בשר ודם כך חייך אתה תרעה צאני ישראל הוי ומושה היה רועה, וכן באהרן^{טז}, ובמרים הנביאה^{יז}.

עם ישראל זכו לגאולה בזכות הרועים הנאמנים משה ואהרן, אך גם הם פעלו וקיבלו את הדין בשונה מעשו הרשע, עשו במקום לקבל התחייבות גלות של ישראל ולשאת בעול עם חברו, בחר לברוח שעשו הרשע הלך לו אל ארץ מפני יעקב (בראשית לו, ו) וכן כלל ישראל נשא בעול הגלות, ולדרכנו הכתוב יודיע טעם מניינם שמונה הוא וחולך בספר התורה מי ומי הבא לקבל גזירת מלך לסבול עול הגלות ולא פנה עורף כמעשה עשו הרשע שהלך לו אל ארץ מפני יעקב (בראשית לו, ו), ודרשו רז"ל (ב"ר פ' פ"ב) מפני שטר חוב של הגלות, מתוך פירוש האור החיים הק'.

נשיאי ישראל

במדרש (במד"ר יב, טז) על הפסוק **ויקריבו נשיאי ישראל** (ז, ב), מובא שהנשיאים הזדרזו להקריב תחלה ואילו במלאכת המשכן נתעצלו^{יח} ולא הביאו אלא אבני שהם ואבני מלואים באחרונה, מדרש זה מראה שהנשיאים עשו תשובה ממה

טז. הרמב"ן פירש: הקב"ה ראה שהוא כ"כ אוהב לברך את ישראל, לכן בפרשתנו (נשא) התורה הפכה את זה לציווי. מכיוון שהתורה ראתה שיש לכהנים את ההשתוקקות לברך את ישראל, היא נתנה להם את זה בתור מצווה. זה מה שהכהנים צריכים לכוון בבוקר כשהם הולכים לברך – אשר קדשנו בקדושתו של אהרן – במה מתבטאת קדושתו של אהרן, הקדושה של אהרן מתבטאת בזה שהוא אוהב את עמ"י, ולכן הוא מברך. לכן ניתנה לנו ברכת כהנים בצורת ציווי.

יז. מרים הנביאה נשתבחה בהצללת אחיה משה רבנו שהמתינה לדעה מה יעשה לו (שמות ב, ד), משא"כ הגר המצרית שפחת שרי שכלו המים מן החמת וישמעאל היה בסכנת נפשות, זרקה את בנה ותשלך את הילד וגו' ותלך ותשב לה מנגד וגו' כי אמרה אל אראה במות הילד (בראשית כא, טז), אין בהגר נשיאה בעול עם חברו, נוסף עוד, מידה זו של נשיאה בעול עם חברו מודגשת ביתר שאת במעשה מרים, שכן, מרים היא רק אחותו של משה, ואילו הגר שהיא אם ישמעאל נהגה להפך ממש, ודו"ק.

יח. פרש"י והנשאים: א"ר נתן מה ראו נשיאים להתנדב בחנוכת המזבח בתחלה ובמלאכת המשכן לא התנדבו בתחלה אלא כך אמרו נשיאים יתנדבו צבור מה שמתנדבין ומה שמחסרין אנו משלימין אותו כיון שהשלימו צבור את הכל שנאמר (שמות לו) והמלאכה היתה דים אמרו נשיאים מה עלינו לעשות הביאו את אבני השהם וגו' לכן התנדבו בחנוכת המזבח תחלה ולפי שנתעצלו מתחלה נחסרה אות משמם והנשאים כתיב.

שהתעלצו בהקמת המשכן, שבהקמת המשכן כלל ישראל נשאו כל אחד בעול חברו מה שלא עשו כן הנשיאים, ייתכן ולנשיאים היתה שאיפה לדאוג להשלמה מלאה, אך ישראל היו מאוחדים והביאו בשמחה כל נדבה ובזריזות בבוקר בבוקר עד שהי"ת הודיעם שהמלאכה היתה דים"ט (שמות לו, ו), בפירוש החפץ חיים עה"ת, פירש: והנה כאן בשביל שנתעצלו קמצה התורה אות יו"ד. ואצל נדבת הנשיאים בפרשת נשא האריכה התורה בנדבת כל נשיא בפרשה מיוחדת ולא כללה אותם יחד, אם כי נדבותיהם היו שוות. וכל זה ללמדנו בא, כמה חביב להקב"ה עניין שבני אדם עושים אותו בחבורה עם הציבור ואינם מתנאים איש על אחיו, אף אין בהם קנאה ותחרות.

נחזור לרישא מאמרנו, הנשיאים במצרים ספגו מחלומות להצלת ישראל, נשמרה זכותם שנשאו בעול עם ישראל, ובכך זכו לשמש כנשיאי ישראל במדבר, הם העומדים על הפקודים, הם ראו את ישראל בשברון, והם יראו את ישראל בתקומתו ובנשיאותו.

יט. השפת אמת (תרל"ה) מקשה מדוע משה רבנו צוה שלא להביא יותר תרומה, ואכן ישראל שמעו למשה שנאמר ויכלא העם מהביא. יש להבין ומה זה האריכות בתורה בענין זה. ונראה כי ראו הצדיקים והחכמים כי נתפשט ההתנדבות יותר מהראוי. וחששו שלא יהיה עוד ברצון אמת לשם שמים. כי הכל הולך אחר הרצון לש"ש. יוצא מהשפת אמת שהי"ת מחפש שלא יתערבו רצונות אחרים לרצון הנדבה. הגם שיש בזה מצוה רבה פעמים זה יכול להיות הפך רצון ה'.

פרשת בהעלותך

פסח לדורות

וידבר ה' אל משה בשנה השנית וגו' ויעשו בנ"י את הפסח במועדו (ט, א-ב)

פירש רש"י ע"פ גמ' פסחים (עו.) במועדו, אף בשבת, במועדו אף בטומאה.

ובזהר הקדוש (ח"ג קנא:) הקשה אמר רבי אבא מהו המעם שהזהירה תורה כאן על הפסח, והרי כבר הוזהרו במצרים על כך. ותירץ שעם ישראל חשב שלא נצטוו על הפסח אלא במצרים, וכיון שעשו את הפסח במצרים שוב אינם מצוים על כך, ולכן בא הי"ת והזהירם על כך שלא יאמרו: כיון שכבר הקרבנו את הפסח במצרים כבר עבר זמנו במל קרבנו, ה' הזהירם שוב במדבר סיני בשנה השנית להורות ולצוות על כך לדורי דורות.

ומדרש לקח טוב הקשה למה נאמר לאמר התיבה פעמיים: אלא מלמד ששאל משה רבנו ללמוד לשעה ולדורות.

קיים הבדל בין פסח ראשון לפסח שני, כדמצינו במשנה (פסחים פ"ט מ"ג): מה בין פסח הראשון לשני, הראשון אסור בבל יראה ובל ימצא והשני מצה וחמץ עמו בבית. הראשון טעון הלל באכילתו והשני אינו טעון הלל באכילתו. זה וזה טעון הלל בעשייתו ונאכלין צלי על מצה ומרורים ודוחין את השבת.

א. מפני שהוא גנותן של ישראל (פסחים ו: ספרי סד.) שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה (מצרים) בלבד. (רש"י ט, א.)

ב. וכדברי החינוך: על כן היה מרצונו ברוך הוא לזכות במצוה זו הנכבדת כל איש מישראל ואל יעכבהו אונס וריחוק מקום מעשותה, כי אם יקרהו עיון שנאנס בחדש הראשון ולא זכה בה עם הקודמין יעשה אותה בחדש השני. ולפי שהוא יסוד גדול בדת, הגיע החיוב גם כן אף על הגר שנתגייר בין פסח ראשון לשני, וכן קטן שהגדיל בין שני הפסחים, שחייבין לעשות פסח שני. וידבר ה' אל משה לאמר, דבר אל בני ישראל לאמר.

ד. פסח שני הוא מצוה מהתורה, כמבואר בפרשת בהעלותך וברמב"ם (סה"מ מצ' נ"ז) ובספר החינוך (מצ' ש"פ).

ה. וברמב"ם (קרבן פסח פ"י ה"ו): מה בין פסח ראשון לפסח שני, וגו' ולמה לא ישוה השני לראשון לכל הדברים מאחר שנאמר ככל חקת הפסח יעשו, לפי שפירש בו מקצת חקת הפסח, ללמד שאינה שוה לראשון אלא בדברים שנתפרשו בו, והן המצות שבגופו והם חקת הפסח. עכ"ל.

וקשה, כיצד ישראל חשבו שהפסח הוא רק למצרים ולא לדורות (כמובא בזהר דלעיל) ועוד, המושג **במועדו** דרשו ז"ל אף בשבת וכו', וכי גם יציאת מצרים לא היה חזק טפי שצריך לחזקו לשנה הבאה ולעשות הפסח בשנה הבאה שהיה צריך להדגיש לקיים פסח אף שחל בשבת, ועוד שהיה צריך לדרוש פעמיים לאמר גם לשעה וגם לדורות.

על מנת לתרץ נקדים את דברי הגמ' סוכה (כה:) על הפסוק: ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם, דרשו בגמ' מי הם אותם אנשים שהיו טמאים, רבי יוסי הגלילי אומר: נושאי ארונו של יוסף, רבי עקיבא: מישאל ואלצפן היו עוסקין בקבורת נדב ואביהוא.

וקשה, מתוספתא כלים (פ"א ה"ח) נכנסו מצורעים לפניו מן החומה לוקין את הארבעים. זבין וזבות נדות ויולדות להר הבית לוקין שמונים. טמא מת נכנס להר הבית. ולא טמא מת בלבד אמרו, אלא אפילו מת עצמו שנאמר: ויקח משה את עצמות יוסף עמו. עמו – במחנה לויה. ע"כ. משמע שארונו של יוסף היה במחנה לויה ולא במחנה אפרים או מנשה.

ו. בדברי הגמ' מגילה שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות, שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לבין האומות, שלחה להם כבר כתובה אני על דברי הימים למלכי מדי ופרס. ע"כ. אמנם משמע מדברי רז"ל דלא השיבו לה, אך המציאות החזקה הכתיבה כן לדורות, על אף התנגדות רז"ל ופוק חזי וכו', ודו"ק.

פסח מצרים היה צריך חיזוק מצד הי"ת, דהרי פסח הראשון היה לשעתו בשנה הראשונה לצאתם ממצרים, וכאן באה התורה בפרשתנו לסמוך יתדות וקביעת ההלכה לדורות לפסח, ומאחר וכבר דנה התורה בפסח דורות הוסיפה לנו את פסח שני.

ז. המשך חכמה מחדש על הפסוק: ויהי אנשים אשר היו טמאים לנפש אדם. שהם נושאי ארונו של יוסף היו שנאמר בתהלים (עח, ס) אהל שכן באדם (מ"ר פ' בשלח). הכוונה דאמרו ביבמות כל אדם שאין לו אשה אינו אדם שנאמר ויקרא שמם אדם, הרי הזכר והנקבה שניהם אדם, ויוסף הצדיק השליט ביצרו, ולא נזדוג רק לאשתו לקיום המין, לא להנאתו הוא נקרא אדם.

ח. ובמד"ר (בר' פה, ג) ולא משה הָעֵלָם, שנאמר: ויקח משה את עצמות יוסף עמו (שמות יג יט) אלא לפי שנגזר עליו שלא יכנס לארץ, וְאֵלֹו נִטְפְּלוּ בָהֶם, לפיכך נקראת על שמם. זכות משה ואחריותו על הבאת יוסף הצדיק לקבורה בשכם, ידוע דברי המדרש בתחלת פרשת בשלח על הפסוק: חכם לב יקח מצות (משלי י, ח), מנהיג חכם שוויתר על ביזת מצרים בעבור קבורת יוסף הצדיק.

יוצא אפוא אם כן, שהיחיד שיכל להיטמא טומאת מת (לשיטת רבי יוסי הגלילי) היה משה רבנו, ולא ידוע לנו שמושה היה בין הנטמאים, ההפך מרע"ה קדוש וטהור שפה אל פה דיבר עם ה'ת, וכאן נעוץ סוד גדול באישיות משה רבנו, אמנם ארון יוסף לא נכנס למחנה הכהונה או המשכן, אבל משה יוצא ובא ממחיצתו של ארון יוסף המת למחיצת קודש הקדשים של אהל מועד, שגם אהרן הכהן הגדול לא נכנס לשם כי אם פעם בשנה.

וכאן נראה לחדש דשיטת ר' יוסי הגלילי (סוכה כה): אין בה אלא חידושה, שבזכות **עצמות יוסף** קבלנו את **דין פסח שני**, שניתנה לנו הזדמנות לקיים שוב את מצוות פסח ולזכור את יציאת מצרים, למי שלא יכול היה לקיים פסח בזמנו. על החמצה של חגים אחרים, אומר המדרש: מעוות לא יוכל לתקון, אך לפסח, יש תקנה ותקווה לדורות.

יוצא שכלל ישראל לא הבינו מהו **פסח לדורות** והסתפקו **בפסח מצרים** ותו לא, לכן באה התורה ולמדה אותנו שאמונת היחוד ויחידוש העולם שנחקקה במעשי קרבן הפסח במצרים, ימשיך לפסח דורות, וכדברי הגמ' פסחים (עז). **במועדו**, אף בשבת"א, ולכן בדין פסח שני ציוותה על פסח לדורות באומרה: **בחודש הראשון לאמר, ויעשו בני ישראל את הפסח במועדו** (ט, א-ב), היינו פסח דורות ביי"ד בניסן (בשנה השנית).

ולענין פסח שני כאמור, רצתה התורה שפסח מצרים ודורות יגיעו עד לאחרוני האחרונים בעם ישראל גם לדורות הבאים (אחרי דור המדבר) שאף אותם

ט. ההזדמנות היא בעבור ישראל ולא למשה (על אף שהתחיל במצוה), כמובא בסוטה (יג): מאי שנא בשכם, אמר ר' חמא בר' חנינא: משכם גנבוהו, ולשכם נחזיר אבידתו, ע"כ, משמע שיש בקבורתו של יוסף הצדיק ע"י האחים בלבד, ענין של חזרה ותיקון, אתם גנבתם אותו משכם, ולשם גם תחזירו, ובדומה לפסח ראשון, המועד היחיד שקיים לו תיקון, דמי שלא קיים פסח ראשון, חייב הוא בשני, דהיינו להשלים כדברי המדרש (ספרי זוטא) מתיבת לדורותיכם שפסח שני נוהג לדורות, ודו"ק.

י. כדמצינו בספרי: מפני שהוא גנותן של ישראל (פסחים ו: ספרי סד). שכל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא הקריבו אלא פסח זה (מצרים) בלבד. (רש"י ט, א)

יא. עיין שבת (פז): שפסח של השנה השנית חל בשבת, שהרי הקמת המשכן היתה באותה השנה בא' ניסן שחל ביום ראשון. וממילא י"ד ניסן יום הקרבת הפסח חל בשבת.

יב. אמנם יש הבדל בין יחיד לציבור, עיין תוספתא (פסחים פ"ח ה"ב) נאמר שהיחיד עושה פסח שני ואין הציבור עושה פסח שני, רבי יהודה אומר: אף הציבור עושה פסח שני. ע"כ.

שנתאחרו למצוה"י לאחר הפסח הראשון ולא סיפק בידם, תינתן להם הזכות לפסח שני בציווי ה'": בחודש השני בארבעה עשר יום בין הערבים יעשו אותו וכו' (שם, יא).

עם ישראל ניסה לנתק עצמו מנחם מצרים, ובא משה רבנו בציווי ה' להוסיף ולהורות על הראשונות, באומרו: **עמדו ואשמעה** מה יצוה ה' לכם (שם, ח) ורש"י הפליג בשבח משה רבנו: **אשרי ילוד אשה שכך מוכבטה, שכל זמן שהיה רוצה היה מדבר עם השכינה**, מרע"ה לא היה צריך להתכונן ולהזדמן לנבואה מפני שהוא מכוון ועומד, ובוודאי במופת זה שראו אותם בטמאים שמשה רבנו עוד נותן להם אפשרות לחזות בנעם ה' ואומר כתלמיד המוכבט לשמוע מפי רבו **עמדו ואשמעה**, **עמדו דייקא**, עמדו ותחיו שותפים להידוש פסח שני שהוא תוספת לפסח מצרים ודורות.

שובה ישראל

ובנהה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל (י, לו)

מגיד שאין השכינה שורה בישראל פחותים משתי אלפים ושתי רבבות (רש"י)

ובספרי זוטא פותח בשאלה מה רצה משה רבנו לומר להי"ת בפסוק זה, רבי יהודה אומר אמר משה **איני מניח** שכינה שתדבר בארץ עד שתברך את עמך ישראל, ובמה אני רוצה שתברכם, שיעשו אלפים ורבבות, שוב ועשם אלפים

יג. ובטעם המתוק כמובא בסה"ק הפרי צדיק (פסח שני לאחר פר' קדושים ס"ב) והנה האנשים שהיו טמאים לנפש אדם היו אנשים צדיקים וגו' והיו פטורין מן הדין מפסח ראשון מטעם עוסק במצוה ומה לחצם לקרב לפני מרע"ה בצוה רבה למה נגרע וגו' ומה היה הגרעון מצדם, אך צעקתם היתה כי המה היו משתוקקים מאד לקיים מצות הקרבת הפסח בזמנו בתוך כלל ישראל, וע"ז הצר להם מאד שלא זכו לגשת לקודש בתוך כלל ישראל במועדו, וע"ז השיב להם מרע"ה עמדו ואשמעה וכמ"ש (ברכות כו:): אין עמידה אלא לשון תפילה, היינו התפללו להשי"ת מעומק לבבכם ע"ז וע"י הצעקה והתשוקה שלכם תמשיכו דבר ה' אלי כמו שהמשיכו ישראל את התורה כולה בגודל תשוקתם, ועי"ז אשמע מה יצוה ה' לכם. וכן היה כי פעלו בתפילתם התחדשות הדין מהקרבת פסח שני המרמז כי יש תקוה לכל נפש מישראל אפילו לטמא ושהיה בדרך רחוקה במזיד שהתרחק עצמו מלגשת אל הקודש, ואפ"ה עושה פסח שני וכמ"ש (שבת פט:): אם יהיו חטאיכם כשנים הללו שסדורות ובאות מששת ימי בראשית □ כשלג ילבינו להיות זדונות כזכויות. ועוד, זהו מ"ש **הבא ליטהר מסייעין** אותו (רש"י ע"פ יומא לט.) שהקב"ה ציוה על פסח שני רק בזכות בקשתם של הטמאים למה נגרע.

ורבבות, על כל מסע ומסע שיהיו נוסעין יהיו אלף נעשה רבוא, לקיים מה שנאמר ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף"ד פעמים (דברים א, יא).

והמדרש מביא גם את דברי רבי שמעון שכך אמר משה רבנו להי"ת: תרד שכינה לארץ ויהי שם אלפים ורבבות, שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושתי רבבות, כדרך שהיא שורה למעלן שנאמר רכב אלוקים"ו רבותים אלפי שנאן (תהלים סה, יח) אף בארץ אינה שורה אלא בתוך אלפים ורבבות שנאמר: שובה"י ה' רבבות אלפי ישראל.

יוצא שקיימת מחלוקת במדרש בין רבי לרבי שמעון, רבי יהודה אומר שמשה רבנו ביקש מהי"ת שהשכינה לא תרד לארץ עד שתברך את עמך ישראל, וכאן קיימת דרישה שיעשו שני אלפים ושני רבבות, היינו עשרים ושנים אלף, והברכה תשרה בישראל שאם ישראל הם בכמות של אלף יהיו רבבה.

יד. וכתב רש"י: אמרו לו אתה נותן קצבה לברכתנו וכו' אמר להם, זו משלי היא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דיבר לכם.

כתב הפלא יועץ (אות ב): כתוב טוב עין הוא יברך (משלי כב) ואמרו חז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך (נדרים לח). כי מי שהוא טוב לעולם יבורך. והמברך את ישראל, הוא גם מתברך, כדכתיב ואברך מברך וכו' ראוי להשתדל לעולם לברך את ישראל אולי יהיה בעת רצון ויעשו דבריו פירות. לכן גם המתברך הוא יברך ויאמר וכן למר. כידוע המעשה המובא בגמרא (מגילה כז:) על האמורא רב שבידך לרב הונא ונתקיימה ברכתו, והקפיד רב על שלא השיב לו רב הונא וכן למר. ונמצא שאם ברכתו עושה פירות הרי הוא גומל חסד עם חברו, ועל כל פנים עושה נחת רוח ליוצרו. כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, ולמצוה תחשב לו וכו' ע"כ. היינו העובדה שמברך איש ישראל את חברו גורם לו להיות גם מתברך מברכתו, וזה רצון הי"ת.

טז. פירש המצודת דוד רכב אלוקים, מוסב למעלה לומר גם בעבור זה היו בטוחים כי סוף הדבר שתהיה גאולה שלמה כי ראה חיבתך לפני המקום כי הלא מלאכי רכבו המה הרבה רבבות שרים וה' שוכן בם גם אף בעת בואו בקדושתו להר סיני ליתן התורה כי גם המלאכים ירדו עמו ובכל עת המה קרובים לשכינה.

טז. תוה"ק מתארת את חזרת ראובן אל הבור, לאחר שציפה לראות את יוסף בחיותו או במותו, אך לא כך היה, ראה שיוסף לא בבור, על זה אומר המדרש (ב"ר פד, יט) אמר לו הקב"ה מעולם לא חטא אדם לפני ועשה תשובה ואתה פתחת בתשובה תחלה חייך שבן בנך עומד ופותח בתשובה תחלה ואיזה זה הושע שנאמר שובה ישראל עד ה' אלוקיך (הושע יד, ב). יוצא שראובן הוא שפתח בתשובה כאן בארץ ועל זה שבחו הי"ת, ואף כאן בפרשתנו שובה ה' רבבות אלפי ישראל, אמנם כאן בפרשתנו שהי"ת חפץ שישובו רבבות ואלפי ישראל, ואילו בהושע ליחיד, אך דוקא הרבים צריכים ללמוד מן היחיד שיכול לפתוח פתח פה בארץ ויגרום להתעוררות מלמטה.

ואילו לשיטת רבי שמעון שהשכינה תרד בכל מצב ויתכן אף ללא אלפים ורבבות, אך כמובן סמוך ובטוח רבי שמעון שברגע שתהיה התעוררות מלמעלה תהיה התעוררות דלתתא.

אם כן, במחלוקת זו שבמדבר חלוקים רבי יהודה ורבי שמעון, רבי יהודה שברצון ישראל תרד השכינה, ואילו לרבי שמעון קודם שתתרחש השכינה ובכך יתעוררו ישראל.

ובמדרש ילקוט שמעוני (על נ"ך תשצו) הביאו השוואה בין מידת ה' יתברך לבני אדם, בשר ודם כשהוא יוצא לשלום יוצא יחידי וכשהוא יוצא למלחמה יוצא בבני אדם מרובין, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן כשהוא יוצא למלחמה אינו יוצא אלא יחידי שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, וכשהוא יוצא לשלום יוצא באלפים ורבבות שנאמר רכב אלוקים רבותים אלפי שנאן, ע"כ, הי"ת יוצא לשלום לעולם שקיימת ההתעוררות מצד ישראל.

בן עזאי

שנינו ביבמות (סג:) תניא רבי אליעזר אומר כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים וגו' בן עזאי אומר כאילו שופך דמים וממעט הדמות שנאמר ואתם פרו ורבו אמרו לו לבן עזאי יש נאה דורש ונאה מקיים נאה מקיים ואין נאה דורש ואתה נאה דורש ואין נאה מקיים אמר להן בן עזאי ומה אעשה שנפשי חשקה בתורה, אפשר לעולם שיתקיים על ידי אחרים. תניא אידך רבי אליעזר אומר כל מי שאין עוסק בפריה ורביה כאילו שופך דמים שנאמר שופך דם האדם (בראשית ט, ברכות נז:).

י. מגדולי התנאים רבי שמעון בן-עזאי, מובא בב"ב (קנח:) שבן עזאי היה תלמיד חבר לרבי עקיבא, ואף היה מאורס לבתו, אולם לא נשאה לאשה (כתובות סג:), בן עזאי הסתלק בצעירותו עיין בדברי רש"י (סנהדרין יז:). ולמרות שהסתלק בצעירותו נחרטה דמותו בזמן התנאים כאחד מגדולי, עיין קידושין (ב.). ועוד הריני כבן עזאי בשוקי טבריה, ועוד דהרואה בן עזאי בחלום יצפה לחסידות (ברכות נז:). משמת בן עזאי בטלו השקדנים (סוטה מט:).

יח. שיטת בן עזאי היא שקיום התורה הוא ללא הפסקות, ויתכן אף ביטול הנישואין, אך כל זה כאשר הוא פוסק מד"ת, וידועים דברי רז"ל בגמ' (ע"ז ג:) על דרש הפסוק בתהלים (מב, ט) יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירו עמי אמר רבי לוי כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין לו גחלי רתמים, ע"כ.

ו) וסמך ליה ואתם פרו (שם ז) וגו' רבי אלעזר בן עזריה אומר כאילו ממעט הדמות בן עזאי אומר וכו' אמרו לו לבן עזאי יש נאה דורש וכו'.

ובהמשך הגמ' (סד.) למד שאין השכינה שורה על פחות משני אלפים ושני רבבות מיישראל הרי שהיו ישראל שני אלפים ושני רבבות חסר אחד וזה לא עסק בפריה ורביה לא נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מיישראל.

שיטת בן עזאי מדבר על איכות בעם ישראל ולא הכמות פעמים שהכמות לא מעידה על האיכות וד"ל, בן עזאי מדבר בגנות מניעת הילודה ממעטת את הדמות, אולם לא מקיימה, ואם כן אם ננסה לחזור למחלוקת במדרש שהובא לעיל בשיטת רבי יהודה ורבי שמעון, יוצא שבן עזאי נוטה לכאורה כשיטת רבי יהודה: ובמה אני רוצה שתברכם, שיעשו אלפים ורבבות, שוב ועשם אלפים ורבבות, על כל מסע ומסע שיהיו נוסעין יהיו אלף נעשה רבוא, לקיים מה שנאמר ה' אלוקי אבותיכם יוסף עליכם ככם אלף פעמים, כיצד ייתכן שאלף נעשה רבוא (עשרת אלפים) משמע שבן עזאי מצדד באיכות ישראל ולא בכמות.

ובמדרש (ילק"ש משלי תתקסד) מובא מימרא בשם בן עזאי: אם מנבל אדם עצמו ואוכל חרובים" (י"א תמרים או תורמוסין) ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתחייהם של תלמידי חכמים, והיה כל עובר ושכ אומר שומה הוא זה – לסוף נעשה סופר ונמצא בו כל התורה, ע"כ.

על מנת להגיע למיצוי הכוח הרוחני של האדם עליו להגיע לדרגת שפלה גשמית בעולם הזה על מנת להגיע לדרגה הרוחנית הגבוהה שנעשה סופר, עיין במסכת קידושין (ל.) לפיכך נקראו ראשונים **סופרים** – שהיו סופרים כל האותיות שבתורה.

אם כן לשיטת רבי יהודה כמדרש שלעיל נותרנו עם האיכות וזה מדרגת בן עזאי.

אולם לשיטת רבי שמעון תרד שכינה לארץ ויהי שם אלפים ורבבות, זה כאשר קיימת כמות בישראל, למרות שאנו בדרגה נמוכה מבקשים שתתד השכינה לישראל ואף בארץ השכינה אינה שורה אלא בתוך אלפים ורבבות, ולזה נצטט את דברי חז"ל בגמ' (ב"ק פג.): תנו רבנן לא יגדל אדם את הכלב וכו' ללמדך שאין שכינה שורה על ישראל פחות משני אלפים ושני רבבות חסר אחת והיתה אשה

מעוברת ביניהם וראויה להשלים ונבחה בה כלב' והפילה נמצא זה גורם לשכינה שתסתלק מישראל.

אותו מוגדל כלב רע דינו כדין כמגדל חזירים כאמור בגמ' שם שהמגדל כלבים כמגדל חזירים, אם ישראל חלילה יורד במדרגה כ"כ נמוכה ראה מסכת מנחות (סד:) באותה שעה אמרו: ארור שיגדל חזירי', וארור שילמד בנו חכמה יוונית, וראה גם שבת (סג.) כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו, שנאמר למס מרעהו חסדי' (איוב ו, יד), שכן בלשון יונית קורין לכלב למס, רב נחמן בר יצחק אמר: אף פורק ממנו יראת שמים, שנאמר ויראת שדי יעזוב (שם). יוצא שיש בזה מניעת חסד וגם פורק ממנו יראת שמים.

נסכם דברי רבי יהודה במדרש לעיל, אינו מניח שכינה שתדד עד שתברך את עמך ישראל, שתעשה הברכה בזכות לימוד התורה.

שיטת רבי שמעון שתדד השכינה כמות שהיא שהרי אין השכינה שורה אלא בתוך אלפים ורבבות היינו חכמות, ודו"ק.

נזכה שהי"ת יקיים בנו מקרא שכתוב: שובה ה' רבבות אלפי ישראל.

כ. אמנם בהלכה קיימת חלוקה בין כלב רע לכלב טוב, עיין בהג"מ (פי"א מהל' רוצח ה"ג): סוף פרק אלו נעדרות ופרק קמא דב"ק, רבי נתן אומר: מניין שלא יעמיד אדם סולם רעוע בתוך ביתו ולא יגדל כלב רע בתוך ביתו, תלמוד לומר לא תשים דמים בביתך (דברים כב, ח). אבל כלב שאינו רע מותר לגדל כדאמרינן ב"מ (עא.) ארמלתא לא תרבי כלבא באושפיזא מפני החשד משמע הא אחר מותר ע"כ.

עיין גם ביש"ש (ב"ק פ"ז מ"ה) דין כלב רע לא יגדל אדם בתוך ביתו, אלא בקשירה מעולה, ומתירו בלילה, אם הוא מפני חשד גנבים. ולא דוקא כלב רע, אלא סתם כלב שהוא מנבא בכל אדם קרוי רע, ודוקא כלבים קטנים לנוי הבית, או כהאי גוונא, שידוע לכל שאינו מזיק מותר, אפילו בלא קשירה.

כא. ראה ש"ע (חו"מ סי' תט סע' ב) לא יגדל ישראל חזירים בכל מקום, אפילו למשוך בהם עורות, ואין צריך לומר לסחורה.

יוצא שמי שמגדל חזיר לא רק עובר על איסור אלא גם מקבל קללה, ואף אסור לגדל חזיר אפילו שלא לצורך אכילה כלל, אולם שאר בעלי חיים אסור לקנותם כדי להשתכר מהם, אבל חזיר אסור לגדל אפילו אם נפלו לו בירושה.

כב. חסד ענינו חרפה כמו חסד הוא (ויקרא כ).

פרשת שלח לך

בין מרים הנביאה למרגלים

חז"ל במדרש תנחומא שואלים למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה מרים על עסקי דיבה שדיברה באחיה, ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר (רש"י).

האברבנאל פירש את דברי מרים: העלבון אשר היה עושה משה לאשתו בהיפרדו ממנה. ואמרו, כי אם היה עושה כך להיות ציפורה שחורה ככושית, הנה כשנשא אותה כבר הייתה כושית – היהפוך כושי עורו, – ועם כל זה לקחה וחוליד ממנה בנים, ואם כן – מה ראה עתה שנפרד ממנה, – וכן אמרו שאם נפרד ממנה מפני צורך הנבואה – חרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר, ולא נפרדנו אנו מזה – מהיותנו נביאים, ולמה אם כן נפרד משה מאשתו מפני נבואתו, הלא גם בנו דבר ה' וישמע ה' את דברינו ואם אנו מדברים אליו וה' שומע את קולנו מבלי הפרדה זו – למה זה נפרד משה מאשתו.

וכאן צריך לשאול, דלשון הרע שדיברה מרים הנביאה היה על אחיה משה רבנו גדול הנביאים, שכביכול הוא שווה עדרך לגדרי הנבואה שלהם, שהרי מרים ואהרן היו נביאים עוד בטרם נולד משה רבנו, ומכאן שגו שמושה רבנו נותן ומאציל כוח הנבואה על כל הנביאים ואף לקודמים לו כאמור בתורתנו ולא קם עוד נביא בישראל כמשה אשר ידעו ה' פנים אל פנים (דברים לד, י), וכאן בפרשתנו במרגלים, הדבר אינו דומה שהרי המרגלים הוציאו דיבה על עצים ואבנים ואילו מרים ואהרן דיברו לשון הרע על משה רבנו. ועוד מובא בגמ' בערכין (טו.) תניא א"ר אלעזר בן

א. בספרי מובא שמרים דיברה על כך שפירש משה מפריה ורביה, אלא שראתה צפורה שאינה מתקשטת בתכשיטי נשים. אמרה לה: מה לך שאין את מתקשטת בתכשיטי נשים, אמרה לה: אין אחיך מקפיד בדבר. לכך ידעה מרים, ואמרה לאחיה, ושניהם דברו בו. ועוד במדרש לקח טוב (יג, ב) ומה מרים שלא נתכוונה אלא כדי שלא יתבטל אחיה פו"ד, כך הם (המרגלים) שהוציאו דיבת הארץ על חינום וכו'.

ב. פירש"י שהיה לבו גם בו ומדבר אליו בכל עת שרוצה כענין שנאמר ועתה אעלה אל ה' עמדו ואשמעה מה יצוה ה' לכם.

פרמא: בוא וראה כמה גדול כח של לשון הרע, מנלן, ממרגלים, ומה המוציא שם רע על עצים ואבנים כך, המוציא שם רע על חבירו על אחת כמה וכמה.

אם כן, קשה לנו, שהרי בפרשת מרים דיברה על משה רבנו, ואילו בפרשת המרגלים הוציאו דיבה על ארץ ישראל, ואם כן כיצד יקחו מוסר המרגלים מפרשת מרים.

על מנת לתרין, נקדים שפרשת המרגלים גרמה (וגרמת) לכלל ישראל לאסון, וכפי שמופיע בגמרא (תענית כט.): ותשא כל העדה ויתנו את קולם ויבכו **העם בלילה החורא** (יד, א), אמר רבה אמר רבי יוחנן (אותו היום ערב) **תשעה באב** היה אמר להם הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם ואני קובע לכם בכיה לדורות, ובאותו תאריך ט' באב, חרב הבית הראשונה ובשנית. הקב"ה גזר: ובניכם יהיו רועים במדבר ארבעים שנה ונשאו את זנותיכם עד תום פגריכם במדבר, במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום, יום לשנה תשאו את עוונותיכם ארבעים שנה (יד, לג-לד). משמעות העונש היא שבמשך ארבעים שנים הבאות ימותו כל יוצאי מצרים באותו התאריך.

חטאם של המרגלים היה בהתייחסותם אל ארץ ישראל כאל עצים ואבנים, ולא כאל דבר שיש בו נשמה.

ארץ ישראל שונה מכל הארצות, תורתנו הקדושה מייחסת לארץ ישראל רגישות מיוחדת, **ארץ אשר ה' אלוקיך דורש אותה, תמיד עיני ה' אלוקיך בה** (דברים יא, יב). וידועים דברי הרמב"ן (בראשית יט, ה) ודע כי משפט סדום היה **למעלת ארץ ישראל**, כי היא מכלל נחלת ה', ואינה סובלת אנשי תועבות, וכאשר תקיא את הגוי כולו מפני תועבותם, הקדימה וראתה את העם הזה שהיו רעים מכולם לשמים ולבריות, ושממו עליהם השמים והארץ, והושחתה הארץ בלא רפואה לעולם. מפני

ג. כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן, ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר - (רש"י ב"ב קכא.).

ד. כבודו של משה היה חשוב בעיניו עוד פחות מעפר ואפר, א"כ ראוי היה למרגלים ללמוד בקל וחומר, שאם מי שדבר לשון הרע על משה רבנו נענש כ"ש שהמדבר על הארץ לשון הרע חטאו חמור ועונש יענש.

שבעבור טובה נתגאו, וראה הקב"ה שיהיה לאות לבני מרי לישראל העתידים לירשה כאשר התרה בהן, גפרית ומלח שרפה כל ארצה, כמהפכת סדום ועמורה, אדמה וצבויים אשר הפך ה' באפו ובחמתו. כי היה באומות רעים וחמאים מאוד, ולא עשה בה ככה, אבל למעלת הארץ הזאת היה הכול, כי שם חיכל ה'. עכ"ל.

המרגלים ראו כיצד לקתה מרים שדיברה לשון הרע על משה איש האלוקים, ולא לקחו מוסר, והוציאו דיבה על ארץ ישראל – שהיא ארץ מקודשת לקדוש ברוך הוא, מרים דיברה עם אהרן על מרע"ה והי"ת הגן על מרע"ה: ויחר אף ה' בם וילך' (יב, ט), חטא המרגלים שהם חשבו שהם שונים ממרים הנביאה שהרי הם לא דיברו על בשר ודם, אך פה הטעות שלהם, הם דיברו נגד ארץ ישראל, ודיבור על ארץ ישראל כדיבור על הי"ת, ולכן עונשם של המרגלים גדול מנשוא, שהרי הוציאו דיבה הארץ חנם כדי למנוע את ישראל שלא יעלו לארץ ישראל, והרי חטאם היה בנין אב שלא רק שעם ישראל (יוצאי מצרים) לא נכנסו לארץ ישראל אלא כל האסונות הגדולים שארעו לכלל ישראל החלו ביום המור והנמחר מ' באב, בתי מקדש ועוד ה' ישמור.

ונראה להוסיף עוד נקודה על פי הפסוק: **והברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים** (יג, כב) מזה ענין הברון ומצרים, וכך לשון המדרש (תורת כהנים אהרי פרשתא ה): מפני מזה זכו הכנענים לישוב בארצם ארבעים ושבע שנים, שנאמר והברון שבע שנים נבנתה לפני צען מצרים אלא בשביל שכיבדו את אברהם, שאמרו לו (הכנענים): **שמענו אדוני נשיא אלוקים אתה בתוכנו** (בראשית כג, ו) זכו לישוב בארצם שבע וארבעים שנה.

ה. מלמד שאף אהרן נצטרע, דברי רבי עקיבא (שבת צז). ועיין באבות דר"ן (נוסח א פ"ט) מתוך שעמדו שניהם ודברו בצדיק באת עליהם הפורענות ונצטרעו שניהם, שנאמר ויחר אף ה' בם וילך, מזה ת"ל וילך, מלמד שנסתלק הצרעת מאהרן ודבק במרים מפני שלא אהרן עסקן בדברים, אבל מרים שהיתה עסקנית (רגילה) בדברים מיד נענשה יותר. ע"כ, ועוד, התוה"ק מתייחסת לשגגת מרים באומרה: זכור את אשר עשה ה' אלוקיך למרים (דברים כד, ט).

ו. שנסתלקה השכינה מסיבת טומאת מרים, וכאן בנדון פרשתנו, פרשת המרגלים.

ז. ארבעים ושבע נשמע קצת תמוזה, אך מתרצים, שבע שנים ועוד ארבעים שנים, ארבעים שנים היו מהלך עם ישראל במדבר, כך שלא נכנסו מיד בתום 7 שנים, ולכן יוצא אפוא שזכו לארבעים ושבע, ודו"ק.

עתה בס"ד ניתן לבאר ע"פ הגמ' סוטה (לד:) **ויבוא עד חברון, ויבואו** מבעי ליה, אמר רבא: מלמד שפרש כלב מעצת המרגלים והלך ונשתטח על קברי אבות אמר להן: **אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים**, משמע מדברי הגמ' סוטה שפרט לכלב בן יפונה אף אחד לא הצטרף עמו, וכאן נבעה טעותם של המרגלים, שאילו היו הולכים אחר כלב בן יפונה מיד היו חשים את הפחד הנורא ומנגד הכבוד הגדול שחשים אנשי חברון לאברהם אבינו, שהרי בזכות אברהם אבינו זכו לישיבה נוספת עוד שבע שנים, וכאן באה התורה ומציינת פרט שאינו שייך לנושא: **וחברון שבע שנים נבנתה לפי צוען מצרים**, ומה אכפת לן אם היא נבנתה שבע שנים או מספר אחר של שנים, אלא תערב לנו גדולת ארץ ישראל, שאם רק כינו אדם בתואר כבוד, **נשיא אלוקים** זכו להיוותר בחברון עוד שבע שנים.

אתם המרגלים תיטלו מוסר מהכבוד והיראה של ארץ הקודש, שעניי ה' בה כל הזמן, וקל וחומר שהיו צריכים לקחת מוסר ממרים הנביאה כך היה צריך להיות, אם מרים שדיברה רק במשה רבנו שהשוותה אותו לשאר הנביאים, ועשתה שלא כדיון, היה עליכם להיוהר אלף אלפי פעמים מארץ ישראל, דהנה הכנענים יוכיחו שבזכות אמירת שבה על אברהם אבינו זכו לעוד מספר שנים בארץ ישראל (שאף ארץ ישראל נקראת ארץ כנען).

וכאן בא כלב בן יפונה להוכיח ע"פ תורתנו הקדושה באומרה: **וחברון שבע שנים נבנתה לפי צוען מצרים**, שהרי ראה את אנשי חברון שמפנים את כליהם לקראת עזיבתם את הארץ מפני עם ישראל שאמורים להיכנס בימים הקרובים (שהרי לא ידעו שעם ישראל יתעכב ארבעים שנים), וידועים דברי רחב לאנשים: ותאמר אל

ח. רש"י: בא להודיעך שבחה של ארץ ישראל, שאין לך טרשין בארץ ישראל יותר מחברון, לפיכך הקצוה לקברות מתים, ואין לך מעולה בכל הארצות ממצרים כמצרים שנאמר כגן ה' כארץ מצרים (בראשית יג, י) וצוין היא המעולה שנאמר כי בצוין שריו (ישעיהו ל, ה) והיתה חברון טובה ממנה שבעה חלקים (סוטה לד:).

ועוד, בספרי זוטא (פינחס פכ"ז יב) ומה פסולת (של מדבריות) הרי ארץ ישראל ארבע מלכויות מתכשות עליו, ק"ו לשבחה של ארץ ישראל.

ט. בבחינת כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחננו (תהלים קב, טו), והמלבי"ם פירש: כי רצו, וכן תושיעם מצד העם שבעונותיהם החרבת את ציון, שהם כבר רצו ופייסו את אבניה, שתחלה נחרבה ציון לרצות על עונותיהם, ושפך ה' חמתו על העצים והאבנים, ואח"כ רצו הם את אבניה שנשפך דמם בעבור אבני ירושלים ועל אמונתם, ואת עפרה יחננו שמתאבלין תמיד עליה ונושקים את עפרה.

האנשים (הם פינחס וכלב בן יפונה) ידעתי כי נתן ה' לכם את הארץ וכי נפלה אימתכם עלינו וכי נמוגו כל יושבי הארץ מפניכם (יהושע ב, ט), אומרת רחב לאנשים שהעיכוב של ארבעים שנים גרמו לשכחה שהרי ידענו שבקוד מספר ימים תכנסו לארץ, ועיכוב זה לא ידענו מה הוא, שהרי הזכירה שה' הוביש את מי ים סוף מפניכם בצאתם ממצרים וכו'. הבינה שעם ישראל בדרך לארץ חמדתם.

עומד משה רבנו ומבקש מהמרגלים והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, אומר משה רבנו : אל תכנסו כגנבים אלא והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ (שיר השירים זוטא פ"ו ט), הטעות של המרגלים שחשבו שאנשי ארץ כנען יש להם זכות מצד אברהם אבינו, אמר להם משה וחזק ידם והתחזקתם ולקחתם מפרי הארץ, היינו שתגששו לראות את פחדם, ואכן עשה זאת כלב בן יפונה שהרי הגיע לבדו להתפלל אצל האבות, וכי מה יש למרגל להגיע לקברי צדיקים, שאם הגיע לכאן משמע שהוא מזרעם, וכאן כלב בן יפונה לא חשש ולא פחד מהם אלא הלך בגאון לקברי האבות, ונטל כוחו ממושה רבנו, באומרו והתחזקתם, ועוד אמר כלב בן יפונה: **פר צלם** מעליהם (יד, ט) נשלמה חוקם והגיע הזמן שאמר הקב"ה לאברהם אבינו ודור רביעי ישובו הנה.

הומת מגן

ועתה יגדל נא כוח ה' כאשר דברת לאמר (יד, יז)

ובמדרש ילמדנו מתאר את בקשת משה רבנו להי"ת, תנצח מדת רחמים למדת הדין, משל למה הדבר דומה, לשושבין שנכנס לפני המלך להליץ זכות על בתו. מצא את המלך ואת הדיין עסוקין בענין הבת. התחיל השושבין תמה. אמר מה אעשה, אם אני מתחנן לפני המלך צריך אני לדין בכבוד המלך. מה עשה, כלל את שניהם והזכיר את המלך בראשונה. זהו ועתה יגדל נא כוח ה'. מיד מחל לו המלך ואמר: סלחתי כדברך.

משה רבנו במשל המדרש משמש כשושבין^א, הי"ת הוא המלך, והדיין הוא מדת הדין, והבת זו ישראל, משה רבנו שולח מרגלים, והמרגלים גרמו לישראל

^א. אמנם זכות, אך מוגבלת לשבע שנים.

^{יא}. ראה ברכות (סא.) מלמד שנעשה הקב"ה שושבין לאדם וברש"י שושבין משתדל בחופתו ובזיווגו וכן בעירובין (יח.) מלמד שעשה הקב"ה שושבנות לאדם הראשון ופירש"י שנשתדל

שלא לחפז לעלות לארץ ישראל, ואף לבכות כל אותו הלילה, וכאן משה רבנו חילק בין עשרת המרגלים לבין העם^י, עשרת המרגלים פשעו, אך כלל ישראל לא צריך לשלם בגינם, שעונשם של ישראל שהי"ת יכם בדבר, ולכן בא משה רבנו בדברים עם הי"ת ועתה יגדל^י נא כוח ה', משה רבנו הגדיל את שמו של ה' באות י של יגדל שאין לגדולת ה' סוף וקץ, וכדברי המשל כלל את שניהם והזכיר את המלך בראשונה.

מעמד המלך

ועוד מדרש שעוסק אף הוא ב**שושבין**. תנחומא (פינחס יא) נדרש הפסוק יפקוד ה' אלוקי וגו'. זה שאמר הכתוב, האותיות שאלוני על בני ועל פועל ידי תצוני (ישעיה מה, יא). משל למה הדבר דומה. למלך שנשא אשה ו היה לה שושבין, כל זמן שהמלך כועס על אשתו, השושבין מפיים ומתרצה המלך לאשתו. בא השושבין למות, התחיל מבקש מן המלך, אמר לו, בבקשה ממך תן דעתך על אשתך. אמר לו המלך, מה אתה מצוני על אשתי, צוה את אשתי עלי, שתהא זהירה בכבודי. כביכול כך אמר לו הקב"ה למשה, עד שאתה מצוני עליהם ואתה אומר, יפקוד וגו', צוה אותן עלי, שיהו זהירין בכבודי.

אף במשל זה אנו צריכים לשאול מדוע המלך היה צריך לצרף שושבין, ובכלל מדוע לא ניתן בכלל לפתור את הבעיות של המלך והמלכה.

נראה, שהמלכה לא מבינה את מעמדה ובכך גורמת למלך לכעוס, וכל פעם שמתחילות הבעיות השושבין מנסה בכל דרך להשוות ולהשלים ביניהם, וכאן במשל זה השושבין עומד למות, וכאן עולה השאלה, האם **שושבין** הוא נציג המלכה, שהרי כל פעם הוא מוגן עליה מפני המלך, אך פה המלך מבקש ליישב את ההדורים בינו לבין המלכה גם בעת שהשושבין לא יהיה בעולם, ואת זה אפשר

בחיתונו לשמחו ולהתעסק בצרכי סעודת חופה. עיין כתובות (יב). בראשונה היו מעמידין להם שני שושבינין וכו'.

יב. העם זה לשון גנאי על ישראל, וכל מקום שנאמר ישראל לשון שבח, וכאן בפרשתנו ויבכו העם בלילה ההוא. (במד"ר כ, כג).

יג. במדרש רבי עקיבא על האותיות שואל מדוע האות י' של יגדל גדולה, והשיב לפי שמגדל כוחו על כל באי העולם.

לעשות רק כאשר השושבין יגרום למלכה להבין את מעמדה ומעלתה (לאחר מותו) אין לה מי שיגן עליה, ולכן מבקש ממנה להטיב דרכיה שלא להכעיס את המלך.

וכאן אפשר לבאר את הנמשל בעבורנו, עם ישראל הוא כביכול המלכה, ואילו משה הוא **השושבין** ששימש כמגן בין הי"ת (המלך) לבין ישראל, אך גם משה רבנו עמד ערב הסתלקותו, שהרי בכניסת ישראל לארץ ישראל מיד משה רבנו היה צריך להיפטר מן העולם⁸¹, המרגלים היו שלב אחד לפני כניסת ישראל לארץ, אך בעקבות מותם של עשרת המרגלים, ובכיתת העם: לו מתנו בארץ מצרים, ולמה ה' מביא אותנו אל הארץ הזאת וכו' הי"ת גזור: במספר הימים אשר תרתם את הארץ ארבעים יום⁸², יום לשנה יום לשנה⁸³ תשאו את עוונותיכם וגו'.

משה מקשה על הי"ת האם הכל שווין לפניך, תם ורשע אתה מכלה. מרגלים הכעיסו לפניך בדיבת הארץ, ואני ששימשתי את בנך לפניך במדבר ארבעים שנה, מקרה אחד לי ולחם (תנחומא דברים ג, א), ואף גם במשל זה דין ודברים

יד. ראה במדרש (שמות כ, ח) ויהי בשלח פרעה מי אמר וזי משה אמר וזי, משל לאחד שנעשה לבתו של מלך שושבין והיה רואה במזל שהוא מוציאה מבית אביה ואינו בא עמה לבית החתן לחופתה התחיל בוכה, אמרו לו מפני מה אתה בוכה, אמר להם בוכה אני שנתיגעתי להוציאה, ואני בא עמה לחופתה. כך אמר משה צועק אני שנתיגעתי להוציא את ישראל ממצרים ואני נכנס עמהן לארץ, לכך ויהי בשלח.

משה רבנו היה צריך להיפטר מן העולם בגיל 81, דהרי גזירת ה' עליו שלא יכניס את ישראל לארץ. טו. עיין בפסיקתא זוטרתא (דף קח.) על הפסוק ובניכם יהיו רועים במדבר. יהיו מתאחרים במדבר ארבעים שנה במספר הימים אשר תרתם את הארץ. יום לשנה יום לשנה. מכאן אמרו חכמים כל העוסק בתורה יום אחד בשנה כאלו כל השנה כולה עסק. וכל העובר עבירה אחת בשנה כאלו כל השנה כולה עבר. ארבעים שנה כנגד ארבעים יום שבהם נתנה התורה. כנגד ארבעים יום של יצירת הולד.

טז. וראה רבנו בחיי דהקשה טובא על לשון הפסוק: יום לשנה יום לשנה. שהיה צריך לומר: שנה ליום שנה ליום, כלומר אני מעניש אתכם וגוזר עליכם שתהיה מטולטלין במדבר כאהל רועים המטלטל ממקום למקום שנה אחת לכל יום ויום אשר תרתם את הארץ, ולפי קשור הענין היה לו להקדים הפורענות.

ומתוך: אבל בא להודיענו שמתוך ענשו ותוכחתו למדנו רחמנות, וכשאמר יום לשנה יום לשנה בא לרמוז מה שדרשו רז"ל: (תנחומא שלח ח, זמ"ר טז, יא) והלא ארץ ישראל ארבע מאות פרסה על ארבע מאות פרסה והיאך הספיקו ללכת בארבעים יום, אלא גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין שיגזור עליהם שנה ליום וקצר להם את הדרך, ולפיכך אמר יום לשנה יום לשנה, כאב המכה את בנו לא מכת אכזרי אלא כרחם אב על בנים, ובאורו: הנני קצרתי לכם את הדרך כדי שימעט שבועתי.

בין המלך לשושבין, המלך ביקש לישא אשה ושלה שלוחים לראות האם הכלה נאה, השיבו שלא נאה ואף כעורה, השושבין של המלך השיבו: אין אשה נאה הימנה בעולם, וכשהגיעו לערוך החופה, לא נתן השושבין להכנים את השלוחים שנשלחו בתחילה אל המלך מאחר והם אמרו שהיא כעורה.

כך אמר משה: לפני הקב"ה המרגלים הוציאו דיבה על הארץ ואמרו: ארץ אוכלת יושביה (במדבר יג, לב). אבל אני לא ראיתי אותה ושבתיה לפני בניך ואמרת: כי ה' אלוך מביאך אל ארץ טובה. ועכשיו אראה אותה אם כדברי אם כדבריהם, שנאמר: אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן וגו'. אמר ליה: כי לא תעבור. אמר לו משה: אם כן הכל שווין לפניך, תם ורשע אתה מכלה.

משה רבנו שימש שושבין בכל המשלים לעיל, שושבין אשר תיווך בין ישראל לאביהם שבשמים, מסר נפש בעבורם ובעבור ארץ ישראל, וכאן יוצא שלא יזכה להיכנס לארץ, האף אמנם זכה לעוד שלשים ותשע שנים נוספים על חייו, שהרי באם לא היו נשלחים המרגלים, אז היו ישראל נכנסים מיד לארץ, ומשה היה נפטר, ובעיניים של עשרת המרגלים שהוציאו דיבה ולא למדו ולא לקחו מוסר ממעשה מרים^י, לכן זיכה ה' את משה בעוד שנים באומרו: **לדעתך** (פסוק לד:) אני איני מצוה לך, אם תרצה שלח (רש"י).

וכאן צריכים לשאול מדוע ישראל (וגם משה רבנו) סבלו יתר על המידה, וידוע שלעולם מדה טובה מרובה על מדת פורענות (פסוק יא.) וכתב רש"י **ועישה חסד** – שאדם עושה לשלם שכר עד לאלפים דור נמצאת מדה טובה יתירה על מדת

יז. השפת אמת בפרשתנו (תרס"ד) הקשה וכי כך מדתו של הקב"ה להוסיף עונש שנה על יום, הלא מדה טובה מרובה. וחידש דארבעים שנים עלו במחשבה מלכתחלה ע"י הי"ת, אך פה הי"ת המתין לראות האם המרגלים יעשו שליחותם כדיון, ויתארו בדיוק את מה שראו ולא את הפרשנות, ואם המרגלים היו עושים כן, מיד היו נכנסים לארץ ישראל.

יח. עיין במה שהקשו התוס' בסוטה (יא. ד"ה מרים) דגבי מרגלים נחשב יום לשנה, והוא יותר ממדה טובה דגבי מרים, ומדה טובה במרים נזכר כבר דהיתה אחד מחמש מאות.

וכבר תמה מהרש"א בחדושי אגדות איך היתה יותר שהרי במרים חמש מאות ובמרגלים אחד משלוש מאות ששים וחמשה. וצריך לומר דעת התוספות דכתיב יום לשנה ומסתמא לא הלכו כי אם ביום ולא בלילה, והמה נתיסרו על ידי זה בעיכוב במדבר יום ולילה, אם כן הויא מדה כפולה שבע מאות ושלשים ב' פעמים שס"ה.

פורעניות אחת על חמש מאות שזו לארבעה דורות וזו לאלפים, ואם כן מדוע החמיר ה' על ישראל פי שלש מאות חמשים וישש, וגזר עליהם להסתובב שנה כנגד כל יום, ומתריצים כי אדרבא, מדת הרחמים היא שאמרה יום לשנה ולא ממדת הדין הוא זה, כי ע"פ מדת הדין מלבד זאת שהם לא יכלו להיכנס לארץ גם היה עליהם למות בתוך ארבעים יום רצופים וכך אף אחד מהם לא היה משלים את שנותיו לגיל ששים ובניהם היו נותרים ללא אב ואם ומנהיג.

אם כן מתי המדבר"ט לא מתו במהלך כל השנה אלא רק ביום אחד בלבד – ט' באב (בכ"ח ח'ינ'ס), וכך בכל שנה ושנה, השי"ת ברחמיו המרובים נטל נשמות ישראל בפריסה של ארבעים שנים ורק ביום ט' באב, ואף דאג למשה רבנו ע"ה, אף שלא נכנס לארץ ישראל, אך היה עמם בכל השנים עד שהסתלק ערב כניסת ישראל לארץ כנען, ובכך לא הותיר את ישראל בלא מנהיג, שושבין חומת המגן של ישראל מול ה' יתברך.

ראה פירוש האור החיים הקדוש זי"ע (דברים ג, כו) ולזה **אם יכנס משה לארץ, ויבנה בית המקדש, יצטרך ה' להשליך חמתו כשירשעו, ולא על בית המקדש, ויכלו ישראל ח"ו, א"כ משה רבנו העדיף לקבל את הדין ברחמים בעבורו ובעבור כלל ישראל, יוצא שהשושבין מנע כניסתו לארץ ושימש כשושבין למלך וביקש כי תנצח מדת רחמים למדת הדין, אותה מידה מגיעה על החטא, אך יש לתת אותה במדת רחמים דווקא, ולכן שיבח לבורא ועתה יגדל נא כוח ה'.**

יט. ועוד מצינו בגמ' תענית (ל:): כי לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב ויום הכיפורים וכו', אמר רבי יוחנן כי בו כלו מתי מדבר, ומבאר רש"י שכלו מתי מדבר - דתניא כל ארבעים שנה שהיו במדבר בכל ערב תשעה באב היה הכרוז יוצא ואומר צאו לחפור והיה כל אחד ואחד יוצא וחופר לו קבר וישן בו שמא ימות קודם שיחפור ולמחר הכרוז יוצא וקורא יבדלו חיים מן המתים וכל שהיה בו נפש חיים היה עומד ויוצא וכל שנה היו עושין כן ובשנת ארבעים שנה עשו ולמחר עמדו כולן חיים וכיון שראו כך תמהו ואמרו שמא טעינו בחשבון החדש חזרו ושכבו בקבריהן בלילות עד ליל חמשה עשר וכיון שראו שנתמלאה הלבנה בט"ו ולא מת אחד מהם ידעו שחשבון חדש מכוון וכבר מ' שנה של גזרה נשלמו קבעו אותו הדור לאותו היום יו"ט.

פרשת קרח

שם משמאל

לכן אתה וכל עדתך הנועדים על ה' ואהרן מזה הוא כי תלינו עליו (טז, יא),
המחלוקת הזו שאתם עושים אותה כנגדנו אינה אלא כנגד הקב"ה (מדרש
תנחומא ישן).

ושם במדרש הביאו משל למלך שהיו לו הרבה עבדים, והמלך רצה שאחד מעבדיו
יהיה בן חורין, ולתת לו 'אות חרות ושררה', ובכך להפוך אותו ליועץ המלך.
עמדו חבריו העבדים כנגדו והתנגדו לשחרורו ומענו שהוא עצמו נעשה בר חורין
ונמל לעצמו אותה גדולה, הרי ברור לכל עכשיו שכל מי שעומד כנגד אותו יועץ
(העבד בתחלה) לא כנגדו עומד אלא כנגד רבו עומד.

אף כך אמר להם משה: אלו אהרן אחי נמל לעצמו את הכהונה מדעתו, אזי יפה
עשייתם שהתרעמתם עליו, והרי הקב"ה הוא נתן לו שהמלכות והגדולה שלו,
ולכן מי שעומד על אהרן אחי, הוא חולק על הקב"ה.

ובמדרש לקח טוב אמרו: כל המהרהר אחר רבו, כאילו מהרהר אחר השכינה.
ובאמת יקשה לנו כיצד הגיעו קורח וכל עדתו לשפלות הזו להתרים ולדבר כנגד
גדולי ישראל אהרן קדוש ה' ואף על משה רבנו ע"ה המציאו שמועות
שחשדו שהתחתן עם אשת איש, מלמד שכל אחד ואחד קנא את אשתו ממשה
(פנהדרין קי).

עם כל המענות הקשות של קורח על המנהיגים ומינויים, הקהילו קהלות ומגיעים
לביזוי ת"ח וכן להורות הלכה כנגדם.

א. על ידי מה נחלק, על ידי אליצפן בן עוזיאל אחי אביו, שנעשה נשיא על משפחתו וגו' אמר קורח,
ארבעה אחים היו אחי אבא, שנאמר (שמות ו, יח): ובני קהת עמרם ויצהר חבורן ועוזיאל, עמרם
הבכור, זכה אהרן ובניו לכהונה, ומשה אחיו למלכות. מי ראוי ליטול את השניה לא השני. ואני בנו
של יצהר, הייתי ראוי להיות על משפחתי נשיא. והוא עשה בנו של עוזיאל קטן של אחי אבא יהא
גדול עלי. הריני חולק ומבטל כל מה שנעשה על ידו. לפיכך הייתה מחלוקתו. (תנחומא).
ב. הקהילו עליהם קהלות ואמרו: בואו ונודיע לכם מעשיו של בן עמרם (ילמדנו).

על מנת לבאר כיצד מגיעים לשפלות שכזו, יש להקדים את דברי הקדושת לוי וז"ל: ויקח קורח, כי יש צדיק שעובד רק לעשות תענוג להבורא ברוך הוא ואצל זה הצדיק אין חילוק אם הוא עושה תענוג להבורא ברוך הוא או צדיק אחר עושה תענוג להבורא ברוך הוא. אבל מי שרוצה לקבל שכר על עבודתו זה רוצה שהוא בעצמו יעשה תענוג להבורא. וזהו ויקח קורח, שרצה שהוא יקח ולא אחר. וזהו פירשי שלקח מקח רע לעצמו שבשביל זה חלק על משה ורצה להיות כהן גדול ואם היה עובד רק לעשות תענוג להבורא ברוך הוא בוודאי לא היה חולק שיהיה הוא כהן גדול, עכ"ל.

קורח רצה לקחת לעצמו את המצוות, הוא ולא אחר, לא היה מוכן לשתף את כולם, הוא רצה להיות המלך, הכהן הגדול גם הלוי וכו', שום דבר לא לתת לאחרים, כעין מה שאמרה אשת און בן פלת כמובא בגמ' סנהדרין (קט:): אמר רב: און בן פלת – אשתו הצילתו. אמרה לו: מה איכפת לך, אם משה הרב, אתה תלמיד, ואם קרח הרב, אתה תלמיד. ע"כ, אשת און בן פלת אמרה כעת אין לך שום תפקיד או שררה מצד משה שהרי כל המנהיגים קיבלו את תפקידם, ואם יזכה קורח גם פה לא תקבל תפקיד, אז מה איכפת לך, וידועים דברי רז"ל מה עשתה בעבורו ואיך הצילתו, חכמת נשים בנתה ביתה (משלי יד, א).

ועוד, קרח, שפקח היה, מה ראה לשמות הזה, אלא – עינו המעתה: ראה שלשלת גדולה עומדת הימנו – שמואל שישקול כמשה ואהרן שנאמר (תהלים צט, ו) משה ואהרן בכהניו, ושמואל בקוראי שמו וכו' עשרים וארבע משמרות עומדות מבני בניו, שכולם מתנבאים ברוח הקודש וכו' כל אלה בנים להימן (דברי הימים א, כה). אמר: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד מומני, ואני אדום (-אשתוק), – ולא ראה יפה. לפי שבניו עשו תשובה, ועומדין מהן. (מדרש רבה קרח פרשה יח).

ג. ועיין בשמות רבה (פרש' טז) מפרט ממידותיו של שמואל: בא וראה מה בין משה לשמואל. משה היה נכנס ובא אצל הקב"ה לשמוע הדיבור, ואצל שמואל היה הקב"ה בא, שנאמר (שמואל א ג, י): ויבא ה' ויתיצב. למה, – אמר הקב"ה: בדין ובצדקה אני בא עם האדם – משה היה יושב, ומי שהיה לו דין בא אצלו ונידון, שנאמר וישב משה לשפוט את העם, אבל שמואל היה טורח בכל מדינה ומדינה ושופט, כדי שלא יצטערו לבוא אצלו, שנאמר (שם ז, טז) והלך מדי שנה בשנה. אמר הקב"ה: משה, שהיה יושב במקום אחד לדון את העם, יבא אצלי לאהל מועד לשמוע הדיבור; אבל שמואל, שהלך אצל ישראל בעיירות ודן אותם, אני הולך ומדבר עימו, לקיים מה שנאמר (משלי טז, יא) פלס ומאזני משפט.

ידועה הגמרא (ברכות לא:) א"ר אלעזר שמואל מורה הלכה לפני רבוי' היה שנאמר וכו' אמר ליה מימר שפיר קא אמרת מיהו מורה הלכה בפני רבך את, וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה, אתיא חנה וקא צוחת קמיה אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו' אמר לה שבקי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבה מיניה אמרה ליה אל הנער הזה התפללתי.

ופרשו התוס' כי מורה הלכה בפני רבך את, אף על פי ששמואל לא למד תורה מעלי הכהן בכל זאת נחשב כמורה הלכה בפני רבו, מאחר ועלי היה גדול הדור.

וידוע שהמורה הלכה בפני רבו חייב מיתה בדיני שמים' (עירובין סג.).

ובמסכת קידושין (ל:) אמר רבי חייא בר אבא: אפילו האב ובנו, הרב ותלמידו שעוסקין בתורה' בשער אחד, נעשים אויבים זה את זה ואינם זוים

ד. גמ' יומא (נג.) מאי טעמא איענוש, - כדתניא, רבי אליעזר אומר: לא מתו בני אהרן אלא על שהורו הלכה בפני משה רבן.

ה. המהרי"ק (שורש קסט) כתב שמדברי תוספות אלו לומדים שהאיסור להורות הלכה בפני רבו חל גם על גדול הדור שאינו רבו, אם הוא בא ללמוד בפניו. ועיין בתרומת הדשן (סי' קלח) דכתב שהאיסור חל לגבי גדול הדור אפילו לא בא ללמוד בפניו, וכן נפסק להלכה בש"ע (סי' רמד סע' י).

ו. ותלמיד אחד היה לו לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו. אמר רבי אליעזר לאמא שלום אשתו: תמיה אני אם יוציא זה שנתו. ולא הוציא שנתו. אמרה לו: נביא אתה, אמר לה: לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי, אלא כך מקובלני: כל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה.

ועיין ברמב"ם (הל' ממרים פ"א ה"ד): כשהיה בית דין הגדול קיים לא היתה מחלוקת בישראל, אלא כל דין שנוגד בו ספק לאחד מישראל שואל לבית דין שבעירו אם ידעו אמרו לו אם לאו הרי השואל עם אותו בית דין או עם שלוחיו עולין לירושלים ושואלין לבית דין שבהר הבית אם ידעו אמרו לו אם לאו הכל באין לבית דין שעל פתח העזרה, אם ידעו אמרו להן ואם לאו הכל באין ללשכת הגזית לבית דין הגדול ושואלין, אם היה הדבר שנוגד בו הספק לכל, ידוע אצל בית דין הגדול בין מפי הקבלה בין מפי המדה שדנו בה אומרים מיד, אם לא היה הדבר ברור אצל בית דין הגדול דנין בו בשעתן ונושאים ונותנים בדבר עד שיסכימו כולן, או יעמדו למנין וילכו אחר הרוב ויאמרו לכל השואלים כך הלכה והולכין להן. משבטל בית דין הגדול רבתה מחלוקת בישראל.

וידועה הגמ' (עירובין סב:) אפילו ביעתא בכותחא בעו מיניה מרב חסדא כל שני דרב הונא, ולא אורי.

ז. דווקא להורות במקום רבו אסור, אבל להתווכח עם רבו באיזה פסק או הוראה, שלא נראה לו כמו שרבו אומר, ויש לו ראיות והוכחות, וודאי שרי (מותר), שהרי כל הש"ס מלא מזה שהתלמידים התווכחו עם רבותיהם. ואמרו חז"ל; אפילו הרב ותלמידו נעשו אויבים זה לזה בהלכה, ואת והב בסופה, שאחר כך נעשו אוהבים זה לזה וכן אב ובנו, וכך דרכה של תורה. ואמרו חז"ל ומתלמידי

משם עד שנעשים אוהבים זה את זה, שנאמר **את והב בסופה** אל תקרי בסופה, אלא בסופה. ופירש"י: מתוך שמקשים זה על זה, ואין זה מקבל דברי זה, נראין כאויבים, והכי דריש לה: ספר מלחמות – מלחמה שעל ידי ספר, **והב בסופה** – אהבה יש בסופה.

לקורח אצה הדרך, לא רק שרצה לנכס לעצמו את כל התפקידים שרצה שהוא יקח ולא אחר, ואף רצה לקחת אליו גם את שמואל הנביא (למרות שהוא סבו) באומרו: אפשר הגדולה הזו עתידה לעמוד ממני, ואני אדום^ה.

קורח חשב שנכדו שמואל הנביא ימשיך בדרכו (הנלווה) שלו **להורות הלכה בפני רבו**, כפי שעשה שמואל הנביא לעלי הכהן, וכאן קמה נכדתו, חנה אשת אלקנה באומרה: אני האשה הנצבת עמכה, עמדה והצילה את בנה שמואל הנביא ממיתה, וחנה לא הסתפקה בחבטחות לבן יותר טוב בזה וגו' אמר לה שבקי דאענשיה ובעינא רחמי ויהיב לך רבה מיניה אמרה ליה **אל הנער הזה התפללתי**.

שמואל הנביא הוכיח במועשיו (שגרמו כמעט להסתלקותו מהעולם) ששחיטה כשרה בזר, הדבר אינו שייך אך ורק לכהנים, וזאת מהוכחת הפסוקים שהוכיח בחכמותו לעלי הכהן, בזאת שמואל הנביא קבע שלאף אחד אין זכות למנוע מהאחר קיום המצוות, הסבא קורח רצה ליטול הכל לעצמו, ובא נכדו שמואל הנביא ותיקן את אשר עיוות וזכה למושח שני מלכים^א, את שאול ואת דוד מלך ישראל, ושמו נקרא

יותר מכולם, ואסור להחניף בדברי תורה, והתורה נקראת אמת. ומכל מקום, אם רבו עומד על דעתו, אסור לו להורות עד שרבו יודה לדבריו (ערוה"ש יו"ד סי' רמד סקב"ד).

ח. חז"ל השיבו שקורח לא ראה יפה. לפי שבניו עשו תשובה, ועומדין מהן.

ט. על אף ששמואל היה עשיר, לא רצה להנות משל אחרים, שנאמר ותשובתו הרמתה כי שם ביתו וא"ר יוחנן שכל מקום שהלך שם ביתו עמו (ברכות י:).

י. חז"ל ביומא (כב:) דורשים דאין ממנים פרנס על הציבור אלא מי שקופה של שרצים תלויה לו בצווארו, ולקרח עצמו טרם התמלאה 'קופת השרצים' שהרי הוא בן יצהר בן קהת בן לוי, וקרח רצה שהייחוס שלו יהיה כשמואל הנביא ששקול כמשה ואהרן, דהיינו שהוא יותר טוב משניהם. אלא שקרח טעה (עינו הטעתו), כיון שהוא עצמו היה קופת השרצים של שמואל הנביא.

יא. אמר רב גברא בגוברין, ושמואל אמר זרע שמושח שני אנשים ומאן אינון שאול ודוד, ור"י אמר זרע ששקול כשני אנשים ומאן אינון משה ואהרן, שנאמר משה ואהרן בכהניו ושמואל בקוראי שמו (תהלים צט). ורבנן אמרי זרע שמובלע בין אנשים וכו' לא ארוך ולא גוץ ולא קטן ולא אלם ולא צחור ולא גיחור ולא חכם ולא טיפש (ברכות לא:)

בסלודין שהצליח בזכות אביו אלקנה, שהלך ממש בדרכיו, כמובא במדרש: כי לא הרבה יזכור את ימי חייו, זה דורו של עלי, כי האלוקים מענה בשמחת לבו, זה אלקנה שהיה מדריך את ישראל ומעלה אותם בירושלים בכל שנה ושנה בדרך אחרת, לכך הכתוב מקלסו (שמואל א, א) ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה (קה"ר פרשה ה).

ותגזור אומר

האיש אחד חטא ועל כל העדה תקצוף (שז, כב)

פירש"י הוא החוטא, ואתה על כל העדה תקצוף. אמר הקב"ה יפה אמרת, אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא.

ויקשה לך, אם אחד חטא למה שכל העדה תקבל עונש, וכי משה רבנו היה צריך להוכיח להי"ת מי חטא ומי לא חטא, ועוד, היכן היא הערבות בין ישראל כמאמר הפסוק (ויקרא ד, ב) נפש כי תחטא¹, מדבר מענין כלל ישראל, ובוודאי האחד חוטא גורם לכל העדה לסבול.

ובמדרש (ויק"ר ד, ו) תני חזקיה: שם פזורה² ישראל (ירמיהו ג, יז) נמשלו ישראל לשם. מה שם הזה לוקה על ראשו או באחד מאיבריו וכל איבריו מרגישים. כך הן ישראל, אחד מהן חוטא, וכולן מרגישים שנאמר: **האיש אחד חטא**.

תני רבי שמעון בר יוחאי משל לבני אדם שהיו יושבין בספינה, נמל אחד מהן מקדח והתחיל קודח תחתיו. אמרו לו חבריו: מה אתה יושב ועושה, אמר להם: מה אכפת לכם. לא תחתני אני קודח, אמרו לו מפני שהמים עולים ומציפין עלינו את הספינה³. ע"כ.

יב. וראה בספרא (שם) נפש כי תחטא- בני ישראל מביאים חטאת ואין עובדי כוכבים מביאים חטאת; ואין צריך לומר מצוה שלא נצטוו עליהם בני נח אלא אף מצוה שנצטוו עליהם בני נח- אין מביאים עליהם חטאת.

בני ישראל- אין לי אלא בני ישראל; ומניין לרבות את הגרים ואת העבדים, תלמוד לומר נפש.

יג. פזורה זה פירוד ולא אחדות.

יד. ללמדנו, שכאשר אדם מישראל חוטא הרי הוא מביא רעה על כל ישראל, ואין הוא יכול לטעון כנגד הבאים למונעו מן העבירה: לאו בעל דברים ידי את. ישראל כולם יושבים בתוך ספינה אחת. שטף המים עתיד לבוא על כולם, חס ושלוש, בין על החוטא ובין על מי שלא חטא.

ואם כן, דרשת חזקיה ורשב"י מדברות על כלל ולא על הפרט, חזקיה ממשיך את ישראל לשה, שה שמקבל מכה בראשו כל גופו כואב, כמו כל בעל חיט, הראש לא מנותק מהגוף, ומשלו של רשב"י קידוח התמהוני בספינה שלא אכפת לו מהסובב אותו שהרי הוא אומר שרק תחתיו הוא קודח ולא מתחת הנוסעים בספינה.

ועוד מצינו במדרש (כמד"ר יה, יא) **ויאמרו** אמרו לפניו: רבונו של עולם, מלך בשר ודם שמרדה עליו מדינה ועמדה וקללו את המלך או שלוחיו עשרה או עשרים מהם, משלח שם לגיונותיו ועושה בם אנדרלמוסא והורג הטובים עם הרעים, לפי שאינו מכיר בהם מי מרד ומי לא מרד, מי כבד את המלך ומי קלל. אבל אתה היודע מחשבותיו של אדם ומה שהלבבות והכליות יועצות ויצרי בריותיך אתה מבין, ואתה יודע מי חטא ומי לא חטא, מי מרד ומי לא מרד, אתה יודע רוח של כל אחד ואחד מהם. לכך נאמר אלוקי הרוחות לכל בשר האיש אחד יחטא וגו'. אמר להם הקב"ה: **יפה אמרתם, אני מודיע מי חטא ומי לא חטא.**

וחזורת הקושיא מדוע כלל ישראל יפגעו בעמים של קרח ועדתו, מעיקרא מאי סבר לכלול את ישראל ולבסוף מאי סבר שרק החוטא יאשם.

צלפחד

בנות צלפחד עומדות לפני משה ואלעזר הכהן" ולפני הנשיאים וכל העדה בשאלה קשה על כך שאביהם מת ובנים אין לו כי אם חמש בנות, וכאן מוסיפה חבת השניה"': והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה' בעדת קרח, וכאן הקשו טובא

טו. עיין במדרש תנחומא (בשלח סי' טו) אמר רבי ברכיה מי שיש לו הרבה צאן לא מרגיש ומטפל בכל אחד ואחד, אלא בכולם יחד, אבל מי שיש לו שה אחד מאכילו, משקהו, מטפל בו בעונתו ובזמנו שהוא אחד, כך הקב"ה מטפל ומגדל את עמו ישראל אחד.

טז. לשון הפסוק: ויפלו על פניהם ויאמרו אל אלוהי הרוחות לכל בשר, האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף.

יז. בנות צלפחד היו בתקופת תום הארבעים שנה במדבר כך שאהרן הכהן כבר הסתלק, ולכן כתוב לפני משה ולפני אלעזר (ספרי, עיין בדברי דש"י).

יח. במדרש ילמדנו חילקו את דברי הפסוק לחמשת הבנות, הראשונה אמרה: אבינו מת במדבר, השניה אמרה והוא לא היה וכו' בעדת קרח וכו', השלישית אמרה כי בחטאו מת, הרביעית אמרה ובנים לא היו לו, החמישית אמרה למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו.

המפרשים מה ענין צלפחד לענין קרח, וכי עבירה אחת בלבד היתה לו, אמנם איננו יודעים במדויק את סוג העבירה, ועל כך מובא מחלוקת במסכת שבת (צז:) ת"ר מקושש זה צלפחד וכן הוא אומר ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש וגו' (במדבר טו, לב) ולחלן הוא אומר אבינו מת במדבר (שם כו, ג) מה לחלן צלפחד אף כאן צלפחד דברי ר' עקיבא אמר לו ר' יהודה בן בתירא עקיבא בין כך ובין כך אתה עתיד ליתן את הדין אם כדבריו התורה כיסתה ואתה מגלה אותו ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק. ע"כ.

דעת רבי עקיבא שהוא היה המקושש^{יט}, ופרש"י למה נסמכה פרשת מקושש לפרשת עבודת אלילים, לומר, שהמחלל את השבת כעובד עבודת אלילים, שאף היא שקולה ככל המצוות, ואף פרשת ציצית לכך נסמכה לאלו, לפי שאף היא שקולה כנגד כל המצוות, שנאמר ועשיתם את כל מצוותי (שם טו, לב).

המקושש היה בין פרשת עובד אלילים אשר דבר ה' בזה ואת מצוותיו הפר, וכאן השאלה לקשר בין פרשת עובד אלילים למקושש, הוא צלפחד לדעת רבי עקיבא בגמ', דמי שעובד ע"ז כופר בכל התורה כולה, ראה מסכת ע"ז (נד:) תנו רבנן: שאלו פלוסופין את הוקנים ברומי: אם אלוקים אין רצונו בעבודת כוכבים, מפני מה אינו מבטלה, אמרו להם: אילו לדבר שאין העולם צורך לו היו עובדין הרי הוא מבטלה, הרי הן עובדין לחמה וללבנה ולכוכבים ולמזלות, יאבד עולם מפני השומים, אלא עולם כמנהגו נוהג, ושומים שקלקלו עתידין ליתן את הדין, ע"כ, עבודת אלילים מוחקת את האמונה באל אחד, שכל הכופר בעבודה זרה נקרא **יהודי** (מגילה יג.), ולענין ציצית אף היא שקולה כנגד כל המצוות, ומכאן הסמיכות בין ציצית לע"ז.

וכאן צריכים אנו לשאול מה ענין המקושש שהוא פעולת יחיד, שהרי פעל מיוזמתו למצוות ציצית המוטלת על כלל ישראל, עיין בדברי התוס' (ב"ב קט:) שהביא המדרש שצלפחד לשם שמים נתכוין שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחויבין במצות עמד וחילל שבת כדי שיהרג ויראו אחרים ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה כדמוכחי קראי. ע"כ.

^{יט.} ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום השבת, ויקריבו אותו המוצאים אותו מקושש עצים אל משה ואל אהרן ואל כל העדה ויניחו אותו במשמר כי לא פרש מה יעשה לו. (במדבר טו לב-לד)

רש"י בפרשת שלח לך (טו, לב) על הפסוק ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו וגו', פרש בגנותן של ישראל דיבר הכתוב, שלא שמרו אלא שבת ראשונה, ובשנייה בא זה וחיללה.

התוס' בגמ' פירש שלשם שמיפ' נתכוון המקושש, ואילו רש"י לא דקדק בגנות המקושש, אולם אלא בגנות ישראל דיבר הכתוב, ששבת ראשונה שמרו ואילו השניה לא שמרו בעמיו של המקושש, וכאן צריכים אנו לבאר מדוע חטא של אדם יחיד נחשב גנותן של ישראל, נראה לתרץ בס"ד שעם שיצא ממצרים לאחר נסי הנסים שזכו לראות עין בעין, ובכל זאת קיים אדם אחד שמחלל את השבת, היא גופא גנות. מוטל היה על גדולי ישראל לכוונע מהמקושש לחלל השבת, בשבט או במוסר, ומשלא נעשה כך, דבר זה גנות על ישראל שלא היתה בהם ערבות, עיין סנהדרין (כז:) אינו אומר איש באחיו אלא איש בעוון אחיו, מלמד שכל ישראל ערבים זה בזה.

נחזור לדברי המדרש שהובאו בתחלה (ויק"ר ד, ו) נמשלו ישראל לשם. מה שהיה הזה לוקה על ראשו או באחד מאיבריו וכל איבריו מרגישים. כך הן ישראל, אחד מהן חוטא, וכולן מרגישים שנאמר: האיש אחד יחטא. ורשב"י המשיג זאת במשל המקדח תחתיו בספינה.

כ. עיין נזיר (כג:) אמר ר"נ בר יצחק: גדולה עבירה לשמה ממצוה שלא לשמה. והאמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות אפי' שלא לשמן, שמתוך שלא לשמן בא לשמן, אלא אימא: כמצוה שלא לשמה, דכתיב תבורך מנשים יעל אשת חבר הקני מנשים באהל תבורך (שופטים ה, כד). מאן נשים שבאהל, שרה, רבקה, רחל ולאה. ראה רש"י לשופטים שרה שנאמר בה הנה באהל (בראשית יח, ט) רבקה שנאמר בה ויביאה יצחק האהלה (שם כד, סז) רחל ולאה שנאמר בהן ויצא מאהל לאה וגו' (שם לא, לג).

כא. רש"י פירש על הכלל ולא דיבר בגנות המקושש ביחיד, יתכן ודעת רבי יהודה בן בתירא (גמ' שבת צו:) שצ'לפחד צדיק הוא (מוציא לעז על אותו צדיק), לכן פירש"י שכתוב בגנותן של ישראל ולא של המקושש עצמו (באם הוא צ'לפחד), ודו"ק.

כב. עיין ספרי על הפסוק: ויניחו אותו במשמר מלמד שכל חיבני (בריתות) [מיתות] נחבשים. כי לא פורש מה יעשה לו. והלא כבר נאמר מחלליה מות יומת, ומה תלמוד לומר כי לא פורש. אלא שלא היה יודע באיזה מיתה יומת עד שנאמר לו מפי הקודש. ויאמר ה' אל משה מות יומת האיש לדורות. רגום אותו באבנים לשעה. כל העדה במעמד כל העדה. אתה אומר במעמד כל העדה, או כל העדה כמשמעו. תלמוד לומר יד העדים תהיה בו בראשונה להמיתו, הא מה תלמוד לומר כל העדה, במעמד כל העדה. ע"כ. מכאן נראה אולי לדייק שבמקושש זה שייך לכל העדה ולא דוקא לחוטא, ודו"ק.

עם ישראל הם כלל ועבירת יחיד גורמת לעונש לרבים, משה רבנו בשאלתו להי"ת **האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף** (טז, כב), עניינה אין עבירת יחיד כי אם כללית, ואם כן, מדוע הי"ת בתשובתו למשה רבנו: יפה אמרת, אני יודע ומודיע מי חטא ומי לא חטא (לשון רש"י), אם כן מדוע נענשו ישראל בעוון המקושש מה שאין כן בקרח ועדתו.

נראה להשיב בס"ד דאינו דומה עבירת יחיד של המקושש לעבירות יחיד של קרח ועדתו, המקושש היה מוטל על כתפי העדה להזהירו ולהצילו מלקושש עצים, ומשלא פעלו כן, האשמה בהם¹, ואילו בקרח ועדתו הדבר כבר אינו נוגע לגדולי ישראל, שהרי קרח כפר בכל גדוליה משה ואהרן וכו', קרח עקר מהם את הסמכות, משה רבנו בחכמתו בשאלתו להי"ת, **האיש אחד יחטא**, עם ישראל בבחינת כולנו בני איש אחד נחנו (בראשית מב, יא), אך קרח ביקש לעקור הכל בעזות פנים וידועים דברי המדרש: קשה היא המחלוקת כדור המבול. נאמר כאן אנשי השם (שם ו, ד) ובפרשתנו קריאי מועד אנשי שם, מה אנשי שם שנאמר להלן (בדור המבול) מחלוקת, אף אנשי שם שנאמר כאן בקרח היו מחלוקת, בדור המבול שטפו המים ועקרו את דור המבול, אף כאן הי"ת עקר לחלוטין את קרח ועדתו שבלעה האדמה אותם ואת כל היקום שברגליהם.

ולכן חשש משה רבנו והיה צריך להכריע: אם כמות כל האדם ימותון אלה וכו' וידעתם כי נאצו האנשים את ה' (טז, כט-ל) משה היה בבחינת ותגזור אומר ויקם לך² (איוב כב, כח), והתורה מעידה שהמקום ברוך הוא קיים מאמרו של משה רבנו, ובלעה אותם ואת כל אשר להם, שלא יהיה זכר וזכרון בעולם.

כג. עיי' בספרי ואשימם בראשיכם (דברים א, יג) - אם שמרתם את דבריכם הרי ראשיכם שמורים, ואם לא שמרתם את עצמיכם אין ראשיכם שמורים. מלמד שאשמותיהם של ישראל תלויים בראשי דייניהם. וכן הוא אומר יחזקאל (ג) בן אדם צופה נתתיך לבית ישראל ושמעת מפי דבר והזהרת אותם ממני.

כד. פירש המלבי"ם: גם מה שתגזור בדרך גזרה, יקם לך, כי כל הטבע תהיה נכנעת תחתך, וכמו שגזר יהושע על השמש שתדום ואליהו שאמר אם יהיה טל ומטר כי אם לפי דברי. ע"כ. וכמובן, בפרשתו, משה גזר אם כמות כל אדם וכו'.

עתה מובן היטב בקשת משה מהי"ת, אותו קרח ועדתו יחטאו, ולא תהיה להם תקומה, וכלל ישראל ניצלו, ואף און בן פלתי.

כה. ואף שהיה מעדת קרח ניצל, דהרי האדמה פתחה את פיה וביקשה לבלוע את און, והיה און יושב על מיטתו, והיתה מבקשת האדמה לבלוע אותו, עמדה אשתו ואחזה במיטה ואמרה: רבון העולמים כבר נשבע בעלי בשמך הגדול שלא יהיה שותף במחלוקת בעולם, מה שמך חי וקיים אף זה אם יכפור בשבועה אתה חי וקיים שתפרע ממנו. לאחר כך אמרה לו: קום צא אמר לה: מתבייש אני ממשה רבנו. אמרה לו: אף אני אעשה זאת למענך. יצאה ועמדה בדרכו של משה. כשעבר משה היתה צווחת ובוכה. אמר משה: מה טיבה של אשה זו, שמא יש לה דין, אמרו לו: רבנו, אשתו של און היא. וכך היה המעשה הלך משה אצל ביתה ועמד אצל הפתח ואמר: און בן פלתי, צא, יצא, אמר לו משה המקום ימחול לך. (מדרש אגדה).

פרשת חקת

מי באר

ולא היה מים לעדה ויקהלו (ב, ב)

פרש"י: מכאן שכל מ' שנה היה להם הבאר בזכות מרים.

שנינו במסכת תענית (ט.) רבי יוסי ברבי יהודה אומר: שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל, אלו הן: משה אהרן ומרים. ושלש מתנות טובות נתנו על ידם, ואלו הן: **הבאר וענן ומן**. **באר** בזכות מרים, **ענן** בזכות אהרן, **מן** בזכות משה. מתה מרים – נסתלק הבאר שנאמר ותמת שם מרים וכתיב בתריה ולא היה מים לעדה.

ובגמ' בב"מ (פו:) תנא דבי רבי ישמעאל בשכר שלשה זכו לשלשה בשכר חמאה וחלב זכו למן בשכר והוא עומד עליהם זכו לעמוד הענן בשכר יקה **נא מעט מים זכו לבארה של מרים**.

ובמדרש ילמדנו: בשעה שצדיקים מתים הן עושין רושם, כשמת רבי אליעזר נתעקרו כל האילנות שהיו באותו מקום. כשמת רבי יהושע נפלה איסטווא (שדרת עמודים) של טבריא, וכן את מוצא כשמתה **מרים נסתלק הבאר**.

התורה הקדושה מתארת מיד לאחר הסתלקות מרים את תלונת העם: **וירב העם עם משה ויאמרו לאמר ולו גוענו בגוע אחינו לפני ה' (ב, ג).**

וכאן צריכים לשאול מדוע העם רב עם משה רבנו, וכי הם לא מרגישים בפטירתה, וצערם של האחרים הקדושים משה ואהרן, אלא והמדרש שם אומר: כיון שמתה מרים, משה ואהרן עסוקין בה (מרים הנביאה) וישראל מבקשים מים ואין מוציאים, מיד נתכנסו עליהם. כיון שראו אותם באים, אמר משה לאהרן: תאמר מה כינוס זה, אמרו לו אהרן: לא בני אברהם יצחק ויעקב הן, גומלי חסדים בני גומלי חסדים.

אמר לו משה: אי אתה יודע להפריש בין כינוס לכינוס, אין זה כינוס של תקנה אלא של קלקלה.

הבעס של עם ישראל, לכאורה, צודק, שכביכול משה מייחס להם כינוס של קלקלה ולא של תקנה, שאילו היו באמת רוצים תקנה היו צריכים להביא את שרי האלפים ושרי המאות וכו'.

עוד תביעה היתה כלפי העם, נאמר: ותמת שם מרים* ותקבר שם (ב, א), כלומר לא הייתה למותה שום השפעה על העדה, ומשום כך מעתה שוב לא היו מים לעדה.

משה רבנו שכל כך ציפה לחזות בארץ ישראל, מודיע לו הי"ת: **יען לא האמנתם בי להקדישני לעיני בני ישראל, לכן לא תביאו את הקהל הזה אל הארץ אשר נתתי להם.** המה מי מריבה אשר רבו בני ישראל את ה' ויקדש בם (ב, יב-יג), ובגמ' סנהדרין (ק:) על הפסוק: אשר רבו בני ישראל את ה', מקשים הרי כתוב וירב העם עם משה ולמה נאמר כאן: רבו בני ישראל את ה', מתרצת הגמ' **כל העושה מריבה עם רבו כעושה עם שכינה.** ע"כ.

משמע מדברי חז"ל בסנהדרין שיצירת המחלוקת מצד העם גרם למשה רבנו לשנות ולהכות במטה במקום לדבר עם הסלע כציווי הי"ת.

מי הבאר

תורתנו הקדושה מונה שני זמנים המדברים על בקשת מים, ומי שפתר זאת היה משה רבנו, בפעם הראשונה עושה מרע"ה כמצוות ה': **הנני עומד לפניך שם על הצור² בחורב והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם** (שמות יז, ו).

א. אמנם במדרש על הפסוק קהלת (ז, א) טוב שם משמן טוב, כשנולדה מרים לא ידע בה בריה, וכשמתה היא מפורסמת לכל. המדרש מבאר להם כיצד נעשה לה פרסום, שהרי ישראל חשבו שכל המתנות ניתנו בזכותם, אך כשמתה מרים ולא היה מים כלל, הבינו ישראל שהמתנות בזכות הפרנסים (משה, אהרן ומרים) בלבד, ולא מכוחם.

ב. הגמ' בב"מ (פו:) אמר רב יהודה אמר רב כל מה שעשה אברהם למלאכי השרת בעצמו עשה הקב"ה לבניו בעצמו וכל [מה] שעשה אברהם ע"י שליח עשה הקב"ה לבניו ע"י שליח (בראשית יח, ז) ואל הבקר רץ אברהם (במדבר יא, לא) ורוח נסע מאת ה' ויקח חמאה וחלב (שמות טז, ד) הנני ממטיר לכם לחם מן השמים (בראשית יח, ח) והוא עומד עליהם תחת העץ (שמות יז, ו) הנני עומד לפניך שם על הצור [וגו'] (בראשית יח, טז) ואברהם הולך עמם לשלחם (שמות יג, כא) וה' הולך לפניו יומם (בראשית יח, ד) ויקח נא מעט מים (שמות יז, ו) והכית בצור ויצאו ממנו מים ושתה העם.

ובמקרה השני בפרשתנו, (במדבר כ, יא) וירם משה את ידו ויך את הסלע במטחו פעמיים ויצאו מים רבים ותשת העדה ובעירם, אמנם ידוע כמוכן ההבדל העקרוני בין שתי המקרים שבראשון משה עשה מה שנצטווה, ובשני משה נצטווה לדבר את הסלע והוא הכה אותו.

ננסה לחבר את הרעיון בס"ד, עם ישראל יוצאים למדבר לאחר שירת הים (שמות טו, כב), ובמשך שלשה ימים אינם מוצאים מים. הם לא מתלוננים, רק כאשר הם מגיעים למרה, והמים מרים, אז הם מתלוננים. אז ה'ת' אומר למשה להשליך עץ אל המים ולהמתיקם, ולזאת הגיעו ישראל לאחר אמונה עמוקה בלא להרגיש צמאון שלשה ימים אך לדעת שה' נמצא עמם והוא רואה ויודע מה שעובר עלינו – אז מה הטעם להתלונן כאשר הגיעו בני ישראל לדרגת אמונה, ולצערנו מכאן היתה נקודת שפל שדרדר את ישראל באמונה, דווקא במופת זה של המתקת מים, שהרי מיד לאחר מכן בא עמלק (טז, ח) ויבא עמלק וילחם עם ישראל ברפידים.

ולכן עם ישראל היה חייב לעבור מסלול של התחזקות באמונה, ובמובא בפרשתנו אסוף את העם ואתנה להם מים, העם נמצא ברמה רוחנית גבוהה, שהרי הם חשים את מציאות ה' יום יום ובטוחים שה' ימלא את חסרונם, כמובא במדרש ילמדנו: התחילו אומרים שירת הבאר לעצמן, שנאמר: אז ישיר ישראל, אמרו: רבנו של עולם, עליך להיות עושה לנו נסים ועלינו לומר שירה. ע"כ.

שירה זו נובעת מאמונה עמוקה ושרשית, עם ישראל זכה להגיע מעצמו ותוך תהליך קשה אל רמת האמונה הגדולה ולכן פצחו בשירה הבאר מעצמם, כך שאף המדרש הקשר למה לא נזכר משה בשירה, והשיבו במדרש: כשם שרבו של אדם אומר עמו פרשתו כשהוא נער, כך אמר משה עמם, לאחר ארבעים שנה עמדו על פרקן ואמרו שירת הבאר לעצמן.

עם ישראל חשו בצערם הגדול והעמוק של משה רבנו, הבינו שבעקבות תלונתם גרמו להסתלקותו במדבר.

ג. דברי רש"י: סמך פרשה זו למקרא זה לומר תמיד אני ביניכם ומזומן לכל צרכיכם ואתם אומרים היש ה' בקרבנו אם אין חייכם שהכלב בא ונושך אתכם ואתם צועקים אלי ותדעון היכן אני משל לאדם שהרכיב בנו על כתפו ויצא לדרך היה אותו הבן רואה חפץ ואומר אבא טול חפץ זה ותן לי והוא נותן לו וכן שניה וכן שלישית פגעו באדם אחד אמר לו אותו הבן ראית את אבא אמר לו אביו אינך יודע היכן אני השליכו מעליו ובא הכלב ונשכו

אך משה ואף אהרן, למרות שניסו לבטל את גזירת הבורא, קיבלו את הדין באהבה.

וכאן נביא את דברי המדרש (במד"ר פי"ט יג), אמר לו הקב"ה למשה באיזה פנים אתה מבקש לכנס לארץ, האם שבחך הוא שהוצאת ששים רבוא וקברתם במדבר ואתה מכנים דור אחר, עכשיו יאמרו : אין לדור המדבר חלק לעולם הבא, אלא תהא קבור בצידן ותבוא עמכן לעתיד לבוא, שנאמר : כי שם חלקת מחוקק ספון, ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה (דברים לג, כא).

משה רבנו קיבל גזרת ה' באהבה שנאמר : ויקדש בם, פרש"י שמחו משה ואהרן על ידם, כשהקב"ה עושה דין במקודשיו.

כלל ישראל חשו שהם לא אחראים דיו על עצמם, ותלונתם הותירה מאחריהם את משה ואהרן, לכן התפרצו בשירה (כא, יח): באר הפרוה שרים זה משה וזקני ישראל, משה רבנו חפר פעמיים לישראל באר, פעם אחת ביציאת מצרים והשניה בפרשתנו, תחלת חודש ניסן, בשנה האחרונה של מרע"ה, ובהמשך כרוה נדיבי האם במחוקק במשענותם, המחוקק"ה הוא רמז להסתלקותו של משה רבנו במדבר ביחד עם כלל ישראל שלא זכו להיכנס לארץ ישראל.

ולכן ישראל התחילו אומרים שירת הבאר לעצמן, שעתה אין להם על מי להיסמך, כפי שסמכו עד כה על משה רבנו, המדרש הגדול אומר: כיון שהצדיקים מסתלקין, השונאין באין ומתגרין בישראל, ע"כ. עם ישראל חשש מאד מהסתלקות מרע"ה, והחשש התחיל בהסתלקות מרים הנביאה, שהרי בזכות מרע"ה חזרו המים לישראל, וענני הכבוד שהיו עד לא' באב בזכות אהרן הכהן, גם פסקו, ומי שהחזירם זה מרע"ה, ועתה מבינים שבהסתלקות מרע"ה, גם המים, הענן והמזן לא יהיה להם ומעתה יצטרכו לדאוג לעצמם, כמו בא בתענית (ט) על הפסוק זכריה (יא, ה) ואבחד את שלשת הרעים בירח אחד ומכאן ראינו את גדולתם ועצמאותם שכבר יש להם את הכוח והשפעה לבקש מהקב"ה עליך להיות עושה לנו נסים ועלינו לומר שירה.

ד. שהרי אהרן הכהן לא היכה בסלע ומדוע ייענש, אומר המדרש מכאן שהמתחבר לעוברי עברה כעוברי עברה, אולם יכל אהרן הכהן לומר לא חטאתי, אך כבש כוז ולא למד על עצמו סגוריה, ומשה מקלסו.

ה. כאמור במדרש לעיל: אלא תהא קבור בצידן ותבוא עמכן לעתיד לבוא, שנאמר : כי שם חלקת מחוקק ספון, ויתא ראשי עם צדקת ה' עשה (דברים לג, כא).

ו. והמשך הפסוק: ותקצר נפשי בהם וגם נפשם בחלה בי, פירש המצודת דוד כן יאמר על דבר

מחיה ומוון

לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמוון (ב, ה)

וסמין ליה וירב העם עם משה (שם, ג), העם בא בטרונא כלפי משה ואהרן שאין מוסר, כמוכן שמושה רבנו מיד דאג לפרנס את ישראל במן ובמים (וענני הכבוד) עד הסתלקותו.

ובפסוק שאנו דנים אומרים העם: ולמה העליתנו ממצרים להביא אותנו אל המקום הרע הזה, הכוונה למדבר, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמוון, וכאן יש להקשות וכי המדבר הוא מקום זרע לפירות איכותיים שנשתבחה בהם ארץ ישראל, ולכל ידוע שהמדבר הוא מקום צחיח ללא מים, ומים ששתו ישראל כל הארבעים שנה במדבר היו בנס, וכעת בפטירת מרים הנביאה הם מלינים שזה לא מקום זרע תאנה וכו', מדוע העם נזכר זאת בסוף הארבעים שנה^ז, כל כך הרבה שנים לחוות עין בעין בנסי ה', וכעת בהיעדר מים לזמן מה, מלינים העם, אז מה בדיוק טענת ישראל, שהרי ביציאתם ממצרים שלשים ותשע שנים קודם ידעו שהסיבם הקב"ה דרך המדבר, וכל תלונתם שחפצים בתאנה, גפן ורמוון וכמוכן מים מסתכמת בהתרסה ובהטרדת משה ואהרן, ותו לא.

אך לא היא, אין מדובר בסתם תלונה, ובכלל עם ישראל הוא דור דעה^ח, אנשי רוח, ומה בדיוק היתה טענתם. ייתכן לומר דאדם כאשר הוא צמא מקבל ערפול חושים ולכן הוא מבקש דבר שלא הגיוני: פירות או ירקות.

הקשה לסבול וכן ותקצר נפשו למות (שופטים ט"ז), שקשה להם בהסתלקות מרע"ה. ודו"ק.
ז. כל מקום שנאמר העם, לשון גנאי הוא, ויהי העם כמתאוננים (במדבר יא, א) וירב העם, וידבר העם באלוקים (שם, כא, ה), עד אנה ינאצוני העם הזה (שם, יד, יא).

ח. המדרש מקשה מדוע נקלחו העם כלפי משה ואהרן, ומתרצים שהבינו שהישועה תצמח אך ורק בזכותם של משה ואהרן, כמובא בתענית (ט). שלשה פרנסים טובים עמדו לישראל אלו הן משה ואהרן ומרים וג' מתנות טובות ניתנו על ידם ואלו הן באר וענן ומן באר בזכות מרים עמוד ענן בזכות אהרן מן בזכות משה מתה מרים נסתלק הבאר שנאמר (במדבר כ, א) ותמת שם מרים וכתוב בתריה ולא היה מים לעדה וחזרה בזכות שניהן.

ט. א' בניסן, יום הסתלקות מרים הנביאה ע"ה.

י. ויסב אלוקים את העם דרך המדבר ים סוף (שמות יג, יח)..

יא. עיין בשל"ה הק' (כללי התלמוד יד, פה קדוש) וקרוב לזה מצאתי בספר בעשרה מאמרות (מאמר

וכאן צריכים אנו לשאלה מדוע הזכירו דווקא פירות או ירקות, שהרי ידוע לכל בר דעת שבמדבר לא צומחים פירות או ירקות, ולענין המים, כאמור, זה היה מעשה נסי, אז גם מקום זרע תאנה ורימון וכו'.

ועוד, הזכירו ישראל את בהמתם באומרים: למות שם אנחנו ובעירנו, שהרי גם להם צריך היה לדאוג בכל אותם ארבעים שנים.

באר מרים

נקדים את דברי התוס' בחולין (פה: ד"ה אלא), דכתב למעוטי עפר מדבר קאתי דלא שמעינן ממתני' דצמחין גדלין בו מאליהן אלא דמה שזרעין בו אינו מצמיח, ע"כ, מדבר הוא לא מקום זרע, ולא גידולי פירות או ירקות כאמור, וא"כ כיצד ישראל טענו טענה זו, התוס' מתרצים וי"ל דשמא אז כשבאו שם ישראל היה מצמיח, התוס' מחדש לנו שהמדבר אינו מקום זרע, אך כשישראל הגיעו למדבר שינו את טבע העולם, וגרמו למקום צחיח להפוך למקום פורה ומפרה"ק, וראה בכלי יקר שביאר טובא שהטעם שהכאר באה בזכות מרים הוא משום שהיו ג' מנהיגים בדור המדבר וכל אחד היה מיוחד במדה מסויימת. ובזכות משה עמוד התורה זכו למן, כמו שאחז"ל לא נתנה תורה אלא לאוכלי המן. **ובזכות מרים שהיתה עמוד החסד כמו שנאמר** (שמות א, יז) **ותחיין את הילדים שהיו מפפיקות**

חיקור דין ח"ב פ"ח), בענין דור המדבר שהם בני עליה יותר מכל הדורות הבאים אחריהם, וזכו לראות בסיני את הנשמע, ועל הים אמרו זה אלי ואנוהו (שמות טו, ב). וכבר נודע ממעלתם של דור דעה, שהיה כל אחד מהם שקול כאלף איש, דכתיב (דברי הימים - א טז, כה) דבר צוה לאלף דור, מלמד שמקבלי התורה שקולים כאלף דור. וכתיב אדם אחד מאלף מצאתי (קהלת ז, כח), זה משה רבינו ע"ה שהיה שקול ככולם. ואם כן איך אמר רבי עקיבא (סנהדרין קי:): שדור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, ופירש הרב הנזכר לעיל שאין להם צורך לעולם הבא, דהיינו לנו יש צורך לשוב לעולם הבא, משום דכתיב ביה ואמר ביום ההוא הנה אלוקינו זה (ישעיה כה, ט), והם הורו עליו באצבע בעולם הזה כדאמרן. ואף על גב דשם בפרק חלק (סנהדרין שם), אמר רבי יוחנן על רבי עקיבא, שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה, היינו משום דאמר למילתיה בלישנא דמשתמע לתרי אפי. ורבי עקיבא עשה כן, כי היכי דתהוי להו כפרה, דמשום הכי נמי מתנינן בשלשה מלכים (שם צ, א), וקרנין ומתרגמינן במעשה העגל הראשון (מגילה כה.), ע"כ.

יב. והנה הרש"ש (שם) הקשה דהרי ישראל התלוננו ואמרו לא מקום זרע, ולדברי התוס' צ"ב מה מקום לתלונתם הא כשהיו שם הצמיח. וכ' די"ל שהתלוננו על אשר לא מצאוהו זרוע בבואם, כי הם לא יוכלו לזרוע בעת בואם, כי ע"פ ה' נסעו ופן לא יתמהמהו שמה עדי יגיע זמן הקציר ויהיה יגיעם לריק. ע"כ. דכל רצונם של ישראל שלא להתעכב, ולכן התלוננו.

להן מים ומזון זכו לבאר. ובזכות אהרן שהיה עמוד העבודה והקריב קרבנות שגורמים להשראת השכינה זכו להשראת השכינה ע"י ענני הכבוד. עכ"ד, יוצא מפירוש הכלי יקר שהבאר באה בזכות גמילות חסדים. ויש לומר דמחמת כך זכו לבאר שמביאה לתורה.

אם כן, יש לשאול על מה התלוננו העם עד כה, שהרי המים זרמו עד כה, והמן היה בזמן.

נקדים את דברי התנחומא (קדושים ז') כיון שישראל יצאו ממצרים והיו מהלכין במדבר, הוריד להם הקב"ה את המן והגיו להם את השלו והעלה להם את הבאר, והיה כל שבט ושבט עושה לו אמת המים ומכנים אצלו, והוא נוטע בו תאנים ורמונים, ועושין פרות בני יומם, כשם שהיה מתחלת בריתו של עולם – עין פרי עושה פרי למינו (בראשית א, יא) חטא אדם, זורעין חטים וצומח קנין ודרדר. משנסתלק הבאר מה כתיב שם, לא מקום זרע ותאנה וגפן ורמון, וכל כך למה, ומים אין לשתות. אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל כשתכנסו לארץ, אני מחזיר לכם את כל הטובה, שנאמר: כי ה' אלוהיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, ארץ חטה ושעורה, וגפן ותאנה ורמון, ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם (דברים ה, ז-ט).

נראה שתלונתם מתייחסת להפסקת הנסים המיוחדים שנבעו מבארה של מרים, שהרי נסי המדבר היו מעל ומעבר לכל הבנה, עם שלם של כמה מיליונים וצריך לדאוג להם למחיה יומיומית, לינה, דאגה לפרט ולכלל, באם נראה אצלנו, במציאות הרגילה כאשר יוצאת משפחה למקום מנוחה, כמה עומס ולחץ נוטלים מן הבית למקום המנוחה, וכאשר חוזרים משם לבית, מתקבל אנהת רווחה, שתחלות לאל חזרנו, כל תיאור יקטין לנו את ההבנה כיצד פעל ה' במשך ארבעים שנים לטובת ישראל בדאגה הבלתי מובנת ולא נתפסת בשום בשכל אנושי, וכדברי המדרש כלל ישראל במשך הארבעים שנים היו כאדם הראשון קודם החטא.

עתה במציאות של ישראל, מרים הנביאה נפטרה לבית עולמה, ומיד ישראל חשים בחסרון אשר לא ימנה, אין מים לעדה, אולי חיינו מצפים מהעם להניח לשתיה ולהתייחס לאבלות משה ואהרן ובני משפחתה הקרובה, אך לא היא, המדרש הגדול מתאר היו יושבין ובוכין בפנים וישראל בוכין בחוץ, ולא ידע בהן משה עד שש שעות, נכנסו אצלו ואמרו לו: עד מתי אתה בוכה. אמר להן: ולא אבכה על אחותי שמתה. אמרו לו: עד שאתה בוכה על נפש אחת, בכה עלינו, שאין

לנו מים לשתות. מיד עמד ויצא עמהן וראה הבאר יבשה והם מריבים עמו, אמר להן: לא כך אמרתי לכם, לא אוכל לבדי שאת אתכם (דברים א, ט).

ונחזור לשאלתנו מדוע היו צריכים ישראל לעבור דרך המדבר דוקא, המכילתא מביא שתי דעות, כדי לעשות לעם ישראל נסים וגבורות במן, בשלו ובבאר, ודעה שניה כדי ליגעם ביסורים כדי לצרפם ולזככם.

אם כן, עם ישראל דאגו מחסרון המים והפירות וכו', חששם עלה בקרבם שמעתה יצטרכו הם לדאוג לצרכי גופם, ומה שהיה עד כה הסתיים, ומה שחשבו בתחילה שכל הנסים מתייחסים אליהם ולא לרועים (משה, אהרן ומרים) הפיל בהם פחד גדול, ולכן עם ישראל רב"ע עם משה רבנו, ולא סתם רבו, רבו בזמן שמשה רבנו בוכה"י ומצטער על פטירת אחותו הגדולה, ומכאן הבינו שהכל ייעצר וזה חששם, כדברי המדרש ילמדנו: כדי שידעו הכל כמה היתה צדקת ויצטערו עליה רבים ויגמלו איתה חסד, אתה מוצא צדיק שהוא מת, נועלין את השוק, כדי שיצטערו כמו הרבים ויגמלו איתו חסד.

עם ישראל הליון על מקום הרע לא מקום זרע ותאנה וכו', וחששם האמיתי שהסתיימה הזכות בעבורם, וכאן בא ה' וניחמם באמצעות משה רבנו: אמור להם לישראל כשתכנסו לארץ, אני מחזיר לכם את כל הטובה, שנאמר: כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ טובה, ארץ נחלי מים, ארץ חטה ושעורה, וגפן ותאנה ורמון, ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם (דברים ה, ז-ט), יוצא ששאלת ישראל האם באמת נזכה לשפע הזה בארץ ישראל, ובזה שהיכה את הסלע והביא להם מים, הראה את כוח התורה, ויך את הסלע במטהו פעמים ויצאו מים רבים, חז"ל אומרים שיצאו שנים עשר מעיינות מים, והם נמשכים לכל שבט, עין מים אל פתח בתיהם וכו'.

יג. למודים היו ישראל לעשות מריבה עם משה, ולא עם משה בלבד, אלא אף עם השכינה שנאמר: אשר רבו בני ישראל את ה' (מדרש הגדול).

יד. ידוע ע"פ הרמב"ם (פי"ב מהל' אבלות הי"ב) דההספד הוא כבוד המת אי לכך מצווה גדולה להספיד את המת כראוי, ומצווה שירים את קולו לומר עליו דברים המשבירים את הלב כדי להרבות בבכי ולהזכיר שבחיו של המת (ש"ע יו"ד ס' שדמ סע' א) והסיקו חז"ל בגמרא (סנהדרין מו: ומזו.) שההספד הוא יקרא דשכבי דהיינו כבוד המת, סיפור מעלותיו ושבחיו.

משה רבנו דאג להם למים אך לא למופתים שהורגלו קודם שהיה להם פירות וירקות, לכך היתה חסרה מרים הנביאה, החסד הגדול שעשתה ובזכות מרים שהיתה עמוד החסד כמו שנאמר ותחיין את הילדים שהיו מספיקות להן מים ומזון זכו לבאר, אך מאחר ועמוד החסד הסתלק, נותרו רק המים^{טו}.

^{טו}. וראה בהעמק דבר דכתב: שהי"ת התנהג עמם בשנה זו בדרך הממוצע. וכמו אומנת ילד היונק העומד להגמל מוחלב. כבר איזה משך לפני הגמלו מרגלת את הילד מעט מעט באכילת לחם. ומכל מקום לעת הצורך מניקתו עד שהוא נגמל לגמרי. כי קשה להחליף סדר החיים בפעם א'. כך החל המקום ית' להפרישם מן הנס ולהעמידם על הליכות עולם הטבע וללמדם איך יעשו בעת יהיה השגחה לענוש אותם ולמנוע טובה וגשמי השנה ולא יהיה עוד כח משה אשר בבקשתו לבד נעשה הכל. והנה כשנפסק המים מן הבאר הבינו ישראל שזהו שלא בתורת עונש על איזה דבר. אלא כדי להרגילם לחיים טבעיים, וכו' ואמרו בלשון ולמה העליתנו. היינו שנהיה בדוקא אנשי מעלה הראויים להשגחה פרטית. ומש"ה היה הריב עם משה ביחוד כמש"כ בספר שמות שם.

פרשת בלק

מלחמת הרוח בגשמיות

כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואתה תאור יואר (כב, ו)

ובמדרש תנחומא (ישן ו) מנא היה יודע, אלא שבשעה שביקש סיחון להילחם במואב היה מתירא שהיו גבורים. שכר את בלעם ואת אביו לקלל את מואב, שכן הוא אומר: על כן יאמרו המושלים באו חשבון תבנה ותכונן עיר סיחון, וכתוב: כי אש יצאה מחשבון. וכתוב: אוי לך מואב, לכך אמר: כי ידעתי את אשר תברך מבורך ואשר תאר יואר, ע"כ.

וכאן צריכים אנו לשאול מה אכפת לבלק מעם ישראל, באם רצונך להילחם עמם בצע מלחמה, ובמלחמה כמו במלחמה יש מנצח או מנוצח, אז מה בדיוק היה הפחד של בלק מעם ישראל.

חז"ל אומרים שהחשש של בלק לא היה גשמי אלא פחד רוחני, שהרי דרך הפעולה בה בוחר בלק לפעול כנגד ישראל היא בדרך רוחנית, בדרך שמעל הטבע, וכדברי האדמו"ר בעל השפת אמת זי"ע (שנת התרל"ב) ששופך אור יקרות לביאור הפסוק: כיסה את עין הארץ, היא הסתכלות ארציות, שבני ישראל האירו להיות הראייה רק אל הפנימיות בכל דבר, ולבטל הסתכלות חיצונית, מה שנראה לכאורה בעין הגשמי, עכ"ל.

א. מדרש לקח טוב שואל מה לשון מושלים, אלו מושלי משלות, כמו הנשים העונות במחולות בימי שאול: היכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו (שמואל-א יח, ז) כך היו מוציאים משלות וחידות ולשון עניות. בואו חשבון- היא עיר הממלכה: תבנה ותכונן עיר סיחון - היו מתפללות עליו ועל ממלכות.

ב. מלחמה סותרת מחד להילחם לא בגשמיות (כלי מלחמה) אלא ברוחניות (קללות בלעם), והתכלית של מלחמתו, למנוע את הגשמיות של התורה על כל ארץ ישראל. ונבאר: חששו של בלק שעם ישראל ישנה את הארציות שהטביעו שבעת העממין על ארץ ישראל, שהרי ידע ברגע שישאל ישלטו על ארץ כנען, ארץ ישראל אז גם שלשת העממין מסביב, שהם עמון, מואב ועשו, יחששו מהצפון להם כמו באב בנבואת עובדיה הנביא: ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את ה' עשו וכו'.

דור המדבר

יציאת עם ישראל ממצרים גרמה סבל לעם אחד בלבד, והם המצרים, שאר אומות העולם ירגזון, הביעו צער ותו לא, במילא לא מוסיף לי ולא גורע ממנו, וכאשר עם ישראל קיבלו את התורה כמעט לא היה חשש מצד העולם, פרט לחששות של מבולד ושאר דמיונות, אולם לאחר שהרגיעם בלעם פנו כולם והלכו איש איש למקומו. האומות לא חששו מישראל כשהיו במדבר, שהרי הם 'שמימים' אוכלים מן, לומדים תורה וחיים על חשבון הי"ת, לא הייתה כל בעיה לאומות העולם, כל עוד הם לא באים לשנות להם כלום מהארציות שלהם [גשמיים]. אך כעת כאשר בני ישראל עומדים להיכנס לארץ כנען, האומות רואים שתורת ישראל היא לא רק לאנשי המדבר אלא גם לחיי החברה בין אדם לחברו, מצות התלויות בארץ הקלאות שמיטה וכו', התורה קובעת את כל פרטי הפרטים של חיי האדם הן ברוחניות והן בגשמיות, לזאת אומות העולם לא מוכנים, והראשון שראה את "הנזקים" התורניים שייעשו ישראל, היה בלק, וחששו אינו מסתפק בסיפוח או קביעת ריבונות על הארץ מפריע לו: **הנה כיסה את עין הארץ**, עם ישראל הולך לעצור את שצף קצף החיים הגשמיים של שבעה עממיים בארץ, והולכים להכניס את האור הרוחני ובוזה לגרש את החושך הגשמי (העבודה זרה) של ארץ כנען, ומעתה להפוך אותה לארץ ישראל, ארץ הקודש.

אומות העולם לא מוכנים ולא מקבלים את רוח התורה, הם אינם חפצים במצות שבין אדם למקום או בין אדם לחברו, מבחינתם כל דאלים גבר, אינם

ג. ולכן ציוה הבורא: לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו (דברים כג, ח), ובספרי (ק"ז) א"ר אלעזר בן עזריה, המצרים לא קבלו את ישראל, אלא לצורך עצמם, וקבע להם שכר, ע"ל. למרות מה שעשו המצרים לישראל הי"ת נתן להם שכר על "האירוח" הקלות בנישואי דור שלישי וכו'.

ד. כמובא במכילתא דרבי ישמעאל (פרשה ה) באותה שעה נתכנסו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו שמא מבול מביא לעולם. אמר להם, כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר (ישעיה נד, ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא אבל מביא מבול של אש; אמר להם, לא מבול של מים ולא מבול של אש הוא מביא אלא הקב"ה רוצה ליתן תורה לעמו, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו ייתן. וכיוון ששמעו מפיו הדבר הזה, פנו כולם והלכו איש איש למקומו.

ה. לשון המדרש: זה בלק שהיה רואה את ישראל יושבין בנחת וענני כבוד מקיפין אותן, והמן יורד עליהם, והשלו עולה, והבאר מהלכת, ועמוד האש לפנייהם, והיה רוצה לחבלם ולא הניחו הקב"ה לקיים מה שנאמר ה' לא יעזבנו בידו.

ו. ומדמה את ישראל כשור: עתה ילחכו הקהל את כל סביבותינו כלחוך השור את ירק

מוכנים להבין ולהשכיל שלתורה יש הרבה מה לומר גם בגשמיות ולא רק רוחניות, תורת ה' תמימה משיבת נפש, ואפילו הנפש הכי רחוקה יכולה להתקרב להי"ת.

נחזור לדרוש דלעיל בקבלת התורה המכילתא דרבי ישמעאל (פרשה ה) ונצטט המדרש: באותה שעה נתכנסו כל מלכי אומות העולם אצל בלעם הרשע, ואמרו לו שמא מבול מביא לעולם. אמר להם, כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול לעולם, שנאמר (ישעיה נד, ט) כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי. אמרו לו, שמא מבול של מים אינו מביא אבל מביא מבול של אש; אמר להם, לא מבול של מים ולא מבול של אש הוא מביא אלא הקב"ה רוצה ליתן תורה לעמו, שנאמר (תהלים כט, יא) ה' עוז לעמו יתן. וכיוון ששמעו מפיו הדבר הזה, פנו כולם והלכו איש איש למקומו, ע"כ.

השדה. ובמדרש תנחומא מדוע המשיכו את ישראל לשור, שור כוחו בפיו, אף אלו (עם ישראל) כוחן בפייהם.

ז. לפי דברי חז"ל בהבטחה ראשונה על ירושת הארץ הובטחו עשר ארצות. שבעה מהן קבלו בני ישראל ואילו שלש זכו בהן: עמון, מואב ועשו. לעתיד לבוא - גם שלש אלה יזכו בהם בני ישראל.

ח. כדברי החינוך (מצוה תכה) לפי שאלו השבעה עממים הם שהחלו לעשות כל מיני עבודה זרה וכל תועבת השם אשר שנא, ועל כן בהיותם עיקר עבודה זרה ויסודה הראשון נצטוו עליהם למחותם ולאבדם מתחת השמים, לא יזכרו ולא יפקדו בארץ החיים, ובמצותנו זאת עליהם להחרימם ימצא לנו תועלת, שנאבד זכרם מן העולם, ולא נלמד ממעשיהם, וגם יש לנו לקח מוסר בזה, שלא נפנה אחר עבודה זרה, כי ברדפנו אחר כל איש מהמשפחה הרעה הזאת להרגו על התעסקם בעבודה זרה, לא יעלה על לב איש לעשות כמעשיהם בשום פנים.

ט. המשך חכמה במעשה העקידה פירש: אמנם עכשיו שאברהם השתמש במדת האכזריות לשחוט את בנו יחידו הנולד לו לזקנותו אשר הוא נגד הטבע ולא כוון, רק לקיים רצון ה' יתברך ולפרסם אלקותו, לכן מעתה ירש זרעך את שער שונאיו. שמעתה נתונים העמים הנשחתים, הם הז' אומות שבארץ ישראל שנאמר עליהם לא תחיה כל נשמה (דברים כ, טז), ואסור לחמול אף על עולל ויונק שלזה צריך אכזריות לכאורה. ובכל זאת אני יודע כי והתברכו בזרעך, שלא יכונו בהאכזריות, רק לקיים מצות הי"ת.

י. המדרש (תנחומא ישן) מבאר שבלק לא היה מלך כי אם נסיך, כיון שנהרג סיחון המליכוהו תחתיו, ומבאר המדרש מה הלשון: ובלק בן צפור מלך למואב בעת ההיא, שנזדמנה לו אותה שעה, שהמליכו אותו לצורך המלחמה בישראל. משמע שבתום המלחמה (אם לא יצליח) אזי יסולק מתפקידו. ג"כ בלעם הוא נביא לתקופה ולא לקבע, בתחילה התורה מתארת את מותו: ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (במדבר לא, ט) וישנו מקור נוסף המתאר את מותו ביהושע (יג, כב) ואת בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם. ולכאורה משמע אותה מיתה בחרב, אך לא היא, לבסוף נותר מכל הנבואה שלו קוסם, אוהז עינים ותו לא. ודו"ק.

בלעם זלזל בקבלת התורה, והראיה שמיד שלאחר שמעו את "דרשתו" והשגותיו כל אחד הלך למקומו, כמובן מאליו, הדבר לא משפיע עלי או על משפחתי, הענין הוא "דתי" ושייך אך ורק לישראל, אך בלק, כאמור, לא קיבל זאת, הוא דרש לשנות את המציאות באומרו: הנה עם יצא ממצרים הנה כיפה את עין הארץ, ורצונו היה לא רק לפגוע רוחנית אלא גם גשמית, ולבלק אצה הדרך ורצונו למחוק את ישראל, ואגרשנו מן הארץ, רצה למנוע מעם ישראל את זכותו בתורתו ובארצו, וכאן בלעם הרשע נכנס לתמונה בהצעתו לאחר כל ניסיונות של צלחו לקלל שלבסוף בירך את ישראל, שחז"ל במדרש מביאים שברכותיו היו ראיות, ובאמת נשגב מבינתו, עם כאלו ברכות מדוע ישראל חטאו, המדרש מבאר שבלעם כשברכן היו ברכותיו שוות לכולם ואין בהם פגם, לפיכך גבה דעתן של ישראל ובואו לידי תקלה בעצת בלעם".

זו היתה עצת בלעם למיגור עם ישראל, אך בלק ציפה לביטול כליל של ישראל, ומכאן נבעה מחלוקתם של בלעם ובלק, בלעם אומר תניה לאומה בשבחה', תראה כמה שהיא טובה ולבסוף מתוך יחירות, הם ייכשלו, ואם תלחם בהם מיד הם מתאחדים סביב התורה, בלק לא הבין זאת, הוא רצה עצה לחסל ומיד גם רוחנית וגם גשמית שהבין שתורה היא לא רק רוחנית אלא גם גשמית, אך מה קרה, קם פינחס בן אלעזר ועצר את המגיפה", שבזכות התורה ניצלו עם ישראל.

יא. וז"ל המדרש: כשברך בלעם את ישראל היה קולו וכו', וגדולה ברכה שברך בלעם את ישראל מברכות שברך יעקב את השבטים, ומברכות שברכם משה, שכשברך יעקב את השבטים הוכיח את ראובן ואת שמעון ולוי, ואף משה לא ברכן עד שהוכיחן תחלה.

יב. זה לא אומר שבלק היה "צדיק" שהרי ידוע שבלעם שנא את ישראל יותר מבלק, כמוכח במדרש שהרי בלק אמר ארה לי, ובלעם אמר לה' שבלק קבה לי. ורש"י על אתר כותב: קבה לי - זו קשה מארה לי שהוא נוקב ומפרש.

יג. וכאן הגמ' סנהדרין (פב:) על הפסוק: ויקם מתוך העדה ויקח רמח בידו, וחז"ל למדו שאין נכנסים בכלי נשק לבית המדרש, ולכן מה עשה פינחס שלף שננה והניחה באונקלי וכיון והיה נשען והולך על מקלו, וכיון שהגיע אצל שבטו של שמעון. אמר: למה לא אעשה כמותכם, וכי שבט שלי גדול משלכם שאהיה פרוש וטהור יותר מכולכם. כיון ששמעו כן אמרו: הניחו לו אף הוא לעשות צרכיו נכנס. ע"כ, וכך הרג וחסיל את זמרי וכזבי ומנע את המגיפה מעם ישראל.

בלעם הוכיח לבלק שאין חכמה"י ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' (משלי כא, ל) שהרי לבסוף התחבר זרעו של בלק עם עם ישראל, ולא לסתם חיבור של 'עמך', אלא לחיבור של 'זרע המלוכה' יי, בדברי הגמ' הוריות (י:) אמר רב יהודה אמר רב: לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אפילו שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה, שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע – זכה ויצתה ממנו רות, דאמר רבי יוסי ברבי חנינא: רות – בת בנו של עגלון מלך מואב בן בנו של בלק מלך מואב, ע"כ.

בלעם בנבואה מרמז לזה הן עם כלביא יקום (כג, כד) שואלים במדרש מתי זה יהיה, ומשיבים: בימי דוד ושלמה, בארי זה דוד, לא ישכון בארצו עד שיעשה נקמה בכנענים, שיסתלקו לחלוטין מארץ ישראל.

יד. ופירש הרלב"ג (שם) הנה לא תועיל חכמה ותבונה ועצה במה שיחשוב אדם לעשותו לנגד ה' כי אף אם יתחכם ויתבונן ויקח בו העצה היותר נכונה לא יוכל לשנות גזרת הש"י כלומר להגעתה כמו שיראה מענין מכירת יוסף ומספורים אחרים באו בדברי הנבואה ואפשר שיהיה הרצון בזה כי לא תצטרך חכמה ותבונה ועצה בהשתדלות בהגעת חפציו לאשר הוא נגד ה' ואצלו ר"ל למי שהוא דבק בו כי הוא ישיר דרכיו וארחותיו באופן שיכנון מחשבותיו ולשני הפירושי' ימשך יפה מה שזכר אחר זה. ע"כ.

טו. מלכות לכתחלה לא היתה צריכה להיות, מלכות זה גשמיות, שהרי שמואל הנביא אומר: עתה שימה לנו מלך לשופטנו ככל הגוים (שמואל-א ה, ד), אך רצון העם גבר, אך מכאן היתה הנפילה ומלחמת עמלק לא בוצעה כמו שצריך, וה' ניחם כי המליך את שאול על ישראל (שם טו, לה) ולכן היה צריך למנות מלך אחר, את דוד המלך, וכאן הי"ת נתן לשמואל הנביא סימנים ברורים, שלא רק חיצוניות אלא הפנימיות ויאמר ה' אל שמואל אל תבט אל מראהו ואל גובה קומתו כי מאסתיהו, כי לא אשר יראה האדם, כי האדם יראה לעינים וה' יראה ללבב (שם טז, ז). המצודת דוד פירש את המילים כי לא אשר יראה האדם: רצה לומר איני רואה לתלות בדבר אשר רואה האדם. ע"כ, ולכן מלכות זה מצד ההכרח, וכאן הגמ' מחדשת שבשכר ארבעים ושנים קרבנות שהקריב בלק הרשע – זכה ויצתה ממנו רות, דוקא "הלוחם" הגדול בעם ישראל יצא וזרעו התחבר למלכות ישראל. ודו"ק. דוד המלך חיבר את המלכות לרוחניות וגם לגשמיות, והטיח בפני בלק את תורת ישראל שהיא שרירה וקיימת ודוד מלך ישראל חי וקיים.

אהבתי אתכם

מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' (כג, ה)

פרש"י: אני אין כוחי אלא שאני יודע לכוין השעה שהקב"ה כועס בה"י, והוא (הי"ת) לא כעס כל הימים הללו שבאתי אליך, וזהו שנאמר עמי זכר נא מה יעין וגו', ומה ענה אותו בלעם, למה דעת צדקות"ה' (מיכה ו, ה).

ובגמ' ברכות (ז.) א"ר אלעזר אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט והיינו דקא"ל בלעם לבלק: מה אקב לא קבה אל ומה אזעום לא זעם ה' מלמד שכל אותן הימים לא זעם. וכמה זעמו רגע וכמה רגע א"ר אבין ואיתימא רבי אבינא רגע כמימריה.

וידוע מש"כ התוס' ואם תאמר מה היה יכול לומר בשעת רגע. יש לומר בלם. מכאן למדים אנו מה כוחה של מילה, בכל עת האמור בפרשה, הי"ת מנע מזמנו הראוי לכעם, והגמ' שם מביאה שיעור זמן של רגע שאין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה שבה זועם הקב"ה, חוץ מבלעם הרשע"י.

בלעם הרשע הוכתר כסמל הרשע והרוע, ורבות נכתב אודות ידיעותיו של בלעם, כפי שחז"ל הפליגו (במד"ר יד, כ) על הפסוק בסוף ספר דברים ולא קם נביא עוד בישראל כמשה: בישראל לא קם אבל באומות העולם קם וכו' ואיזה זה בלעם וכו' משה לא היה יודע מי מדבר עמו ובלעם היה יודע, יודע דעת עליון"י.

מז. כלשון הפסוק בפרשתנו ויודע דעת עליון (כד, טז) ראה באליהו זוטא (י) לפיכך נתן להם הקב"ה בלעם בן בעור, שהוא מעולה בחכמתו כמשה. משה יתיר דבר אחד ובלעם חסר דבר אחד, משה חסר דבר אחד ובלעם יתר דבר אחד וגו' במשה כתיב הודיעני נא את דרכיך (שמות ל, יג), ובבלעם כתוב ויודע דעת עליון.

נוסף ש' נתן נבואה לבלעם כדי שלאומות העולם לא יהיה פתחון פה, אם היה לנו נביא כמשה וכו'.

יז. פירש המצודת דוד: כל הטובה הזאת עשה עמכם למען תדעו צדקות ה' שעושה לפניכם משורת הדין.

יח. ראה סנהדרין (קה.) יודע דעת עליון השתא דעת בהמתו לא הוה ידע דעת עליון הוה ידע מאי דעת בהמתו.

יט. וראה בתורה תמימה (דברים לג, ג) שפרש בשם הגר"ח מוולוז'ין זצ"ל שראית משה ובלעם דומה

יוצא מדברי המדרש, לכאורה שבלעם הרשע היה נביא מעט יותר ממושה רבנו והוא פלא עצום, כיצד איש טמא שמתהולל עם בהמתו יהיה כלל נביא, ראה בפירוש הרמב"ן ז"ל (בד, א) וז"ל: ויש להסביר על פי מ"ש רז"ל (מגילה לא): קללות שבמשנה תורה וכו' משה מפי עצמו אמרן, ובפרש"י (כי תבוא כה, כג): משה מפי עצמו אמרן.. הקל משה בקללותיו לאמרן בלשון יחיד, וגם כן בקללה זו הקל, שבראשונות הוא אומר את שמיכם כברזל וארצכם כנחושה (שם, יט), שלא יהיו השמים מזיעין כדרך שאין הברזל מזיע, ומתוך כך יהא חורב בעולם, והארץ תהא מזיעה כדרך שהנחשת מזיע והיא מרקבת פירותיה, וכאן הוא אומר שמיך נחשת וארצך ברזל, שיהיו שמים מזיעין, אע"פ שלא יריקו ממר מכל מקום לא יהיה חורב של אבדון בעולם, והארץ לא תהיה מזיעה כדרך שאין הברזל מזיע, ואין הפירות מרקבין.

אחיה השילוני

אותם ברכות שברך בלעם את ישראל לא היה בהם כוח והשפעה, כמובא בתענית (ב). אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן מאי דכתיב נאמנים פצעי אוהב ונעתרות נשיקות שונא (משלי כז, ו) – טובה קללה שקילל אחיה השילוני את ישראל יותר מברכה שברך בלעם הרשע. אחיה השילוני קלל בקנה אמר להם לישראל והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה, מה קנה זה עומד במקום מים וגזעו מחליף ושרשיו מרובין ואפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו אלא הולך ובא עמהן, דממו הרוחות עמד הקנה במקומו. אבל בלעם הרשע בירכן בארז שנאמר כארזים עלי מים (במדבר כד, ו) מה ארז זה אינו עומד במקום מים ואין גזעו מחליף ואין שרשיו מרובין אפילו כל הרוחות שבעולם נושבות בו אין מזיזות אותו ממקומו כיון שנשבה בו רוח דרומית עוקרתו והופכתו על פניו ולא עוד אלא שזכה קנהא ליטול הימנו קולמוס לכתוב בו ספר תורה נביאים וכתובים.

לראית נשר ועטלף. שניהם מבחינים בין היום ללילה אבל הפוך. הנשר אוהב את קרני השמש, והעטלף את הלילה, וציור זה מקביל לידיעת משה ובלעם לדעת עליון, ששניהם ידעו לבין דעת עליון, אבל זה פירש לאור וזה להיפך.

ב. סנהדרין (קה): אמר רבי אבא בר כהנא כולם חזרו לקללה חוץ מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, פירש"י וכולם – כל הברכות של בלעם חזרו לקללה כמו שהיה כוונתו מתחילה.

כא. בזכות מה קנה זכה שיטלו ממנו קולמוס לכתוב סת"ם תנו רבנן לעולם יהא אדם רך כקנה ואל

השוואת חז"ל בין אחיה השילוני¹ לבלעם הרשע, אחיה למרות התוכחה המגולה שהראה לישראל, לבסוף עם ישראל חזר לאדמתו, ואילו אותם ברכות נהפכו לקללה, נראה שזו כוונת חז"ל שגם ברכה מרובה יכול לגרום קללה, אולם קללה פעמים שהופכת להיות ברכה, ומה שנראה קשה ורע פתאום מגלים שהכל היה למובנה.

אף כאן בנבואת משה רבנו מול אותו רשע בלעם, משה רבנו תמיד היה מוכן בכל עת לדבר עם הי"ת, והיה מצוה אותו כפי הרצון לפניו, אולם בלעם היה מכוי ומחשב בדבר ההוא שהוא חפץ בו וחולך ומתבודד ומכין נפשו להיות עליו הרוח אולי יקרה ה' לקראתו, ויודע שאם יחול עליו בענין ההוא אשר חשב ידבר עמו לא בענין אחר.

ועוד, משה יכול לבד לדבור היה מדבר עמו כמו שאמר עמדו ואשמעה מה יצוה ה'י² (במדבר ט, ח), וכן בכל עת שיהיה לפניו יתעלה הרצון להיות מצוה אותו מאהל מועד וישמע את הקול מדבר אליו, הי"ת קורא אליו שנאמר: ויקרא אל משה, ואילו בלעם היה צריך לכיין את השעה שיהיה לו הדבור ולא תנוח עליו הרוח אלא באותה השעה, אצל בלעם נאמר ויקר ה', היינו במקרה, משא"כ אצל משה רבנו וכאמור, בלעם היה נביא לזמן מה ולאחר מכן דינו היה כקוסם בלבד. ראה במדרש חופת אליהו (עמ' 168 באוצר המדרשים), אמר ר' יצחק: בשעה שהרגו בני ישראל

יהא קשה כארז מעשה וכו' מיד נכנס רבי אלעזר בן רבי שמעון ודרש לעולם יהא אדם רך כקנה ואל יהא קשה כארז ולפיכך זכה קנה ליטול הימנה קולמוס לכתוב בו ספר תורה תפילין ומזוזות (תענית כ. ב:).

כב. נבואת אחיה השילוני: והכה ה' את ישראל כאשר ינוד הקנה במים, ונתש את ישראל מעל האדמה הטובה הזאת אשר נתן לאבותיהם, וזרם מעבר לנהר, יען אשר עשו את אשריהם מכעיסים את ה' (מלכים-א יד, טו). יוצא מנבואה זו שישאל יהיה עם חלש וכנוע לגוים ולכן יצטרכו לכוף ראשם בפני הגוים, אשר ישפילו אותו במשך הגלות הארוכה, אך לבסוף ישראל לא יאבד ולא יישבר ולבסוף ישוב לארץ הקודש, ורואים אנו שנבואה זו התקיימה פה בארץ הקודש, כאשר אנו רואים עין בעין בשוב ה' ציון, עולם התורה והשיבות גדל לאין שיעור בלע"ר, תורה וגדולה בארץ ישראל.

כג. פירש"י המתנינו לי פתח אהל מועד ואשיב לכם מענה, אשרי ילוד אשה שכך מובטח לו.

בלעם, היו מתנחמין ואומרים: מה עשינו שהרגנו נביא שכתוב בו ויודע דעת עליון¹, יצתה בת קול ואומרת: קוספיה הרגתם ולא נביא.

כל החיזיון שראה בלעם היתה לנקודה שבו הי"ת כביכול כועס, ובוה בלעם התעלה יתר על משה רבנו, אולם בשאר הזמנים, תוקפו של בלעם כשאר קוסמים אוהזי עינים, בלעם שימש כיועץ בזמן שבלק קראהו הנה עם יצא ממצרים וכו', ובעצתו גרם למותם של עשרים וארבעה אלף איש וביניהם זמרי נשיא שבט שמעון.

בכל מהלך הפרשה נראה שישראל אינם נמצאים באותה פרשה, אמנם מדברים עליהם, אך נראה כמושהו צדדי שיזמו אויבי ישראל להילחם בישראל, אולם בסוף הפרשה (כד, כה) ויקם בלעם וילך וישב למקומו² לאחר שנסתלקה ממנו

כד. וראה במדרש פתרון תורה דכתב דברים נוקבים כנגד אותו רשע, והלוא מלאכי השרת שחייהן חיי עולם אינן מכירין בדעתו של הקב"ה ורשע זה יהא כתוב יודע דעת עליון, אלא כך אמר בלעם הרשע לבלק: יודע אני באלוהיהם של אלו שהוא שונא את הזימה. בוא ואתן לך עצה שתעשה: הזהירו את בנותיכם ואמרו להן: אל תבעלו להם עד שישתחוו לפעור. ע"כ. כל אותה דעת עליון זה המהלכים הרוחניים אם יחטאו כך וכך, אולם בלעם הרשע אינו יודע מה יהיה בעתיד, ועוד נוסף, שבלעם הלל את עצמו, שהוא כביכול יודע דעת עליון, ולא היא.

כה. וראה באגרת תימן לרמב"ם שכתב בחריפות נגד קוסמים, הנה התבאר והתאמת שהנביא הזה שהבטיח במקום הזה אינו נביא שיבוא במצווה ולא יחדש תורה, אבל הוא איש שלא יצריכו לקסמים ולמעוננים ולחכמת הכוכבים, ונשאל ממנו מה שיארע לנו כמו שהאומות שואלים למעוננים ולקוסמים, שכן מצאנו שאול ששאל לשמואל על אבדה שאבדה לו. אבל שלא נאמין בנבואת זיד ועמר, אין זה בשביל שאינם מישראל, כמו שחושבים ההמון, עד שנצטרך לדייק ממלת מקרבך מאחריך, שהרי איוב וצופר ובלדד ואלפיז ואליהוא כולם אצלנו נביאים, ואף על פי שאינם מישראל, וכן חנניה בן עוזר נביא שקר, ואף על פי שהוא מישראל. אבל נאמין בנביא או נכחישו מצד נבואתו, ולא מצד יחוסו.

כו. וראה בפירוש היעב"ץ לאבות (פ"ה) וז"ל: אילו נשלמה עצת בלק ובלעם לא נשתיירו משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ואין בכל התורה דבר יורה על אהבת השי"ת על ישראל כזה, והוא דמיון לאיש השומע עצת רשעים יועצי רע על חבירו וחגר כלי מלחמתו כנגדם והצילו, ולכן אמר (מיכה ו) זכר נא מה יעץ בלק וגו', שהיו ישראל לבטח ובלק ובלעם חורשים עליהם רע, והאשימם האלוקים והפילם ממועצותיהם וברוב פשעיהם הדיחם, וכל זה שלא ע"י נביא שעמד בפרץ לפניו ולא ע"י תפלה שהתפללו ישראל, כי לא ידעו בכל אלה והוא לבדו ב"ה ידע את עצתם, ובאהבתו ובצדקתו הוא גאלם למען שמו, הוא אומר למען דעת צדקות ה'.

כז. המדרש ילמדנו אומר שהלך בלעם למקומו שכבר נסתלקה ממנו רוח הקודש לעולמים וכן לכל אומות העולם, וזאת אחת הבקשות שביקש משה רבנו: ובמה יודע אפוא (שמות לג, ט) ביקש משה שלא ישרה הקב"ה שכינתו עוד על אומות העולם. שביקש משה שלא ייווצר שוב פעם מצב שבו נביא ירצה לקלל את שונאם של ישראל.

הנבואה, והבין ש'ברכותיו' לא צלחו, נטל על עצמו את דרך העצה שלדאבון לב עלתה בידו, שהרי מיד הליכתו סמיך ליה **וישב ישראל בשטים** וכו'.

בלק חשב שבלעם יקלל בזמן הנכון, אך הוא לא ידע שהנה לא ינום ולא יישן שומר ישראלי^כ. באותם זמנים שמר ה' על ישראל, והנביא מתאר: עמי זכר נא מה יעץ וגו', ומה ענה אותו בלעם, למה דעת צדקות ה', בלעם ידע שאין סיכוי לקלל, לכן פנה בעצה לבלק להפוך את ישראל כדין אשה סוטה, וזהו שנאמר וישב ישראל בשטים, דרשו רז"ל על תקרי בשיטים^{כז} אלא בסיטים, שישראל נעשו לפני ה' כסוטה^{כח}, זו שסמטה על בעלה, וכאן קם פינחס מתוך העדה ועצר את המגיפה והשכין שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, למען דעת צדקות ה'.

כידוע ע"פ תהלים (קיו, א) הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים כי גבר עלינו חסדו^{כט}. וכאן יש לשאול מדוע הגויים וכל האומות יהללו את ה' בגלל החסדים שהוא עושה לעם ישראל שהרי אנחנו צריכים להלל ולשבח על כך, ולא הם. כי

כת. ובמד"ר (אסתר ו, א) על הפסוק: בלילה ההוא נדדה שנת המלך - נדדו שמים, כסאו של מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שראה את ישראל בצרה. וכי יש שינה לפני המקום, והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, אלא, בזמן שישראל שרויין בצער ואומות העולם בשלוה, לכך נאמר (תהלים מד כד) עורה למה תישן (תהלים מד, כד).

כט. במדרש תנחומא נאמר: חטאו בשטים ולקו בשטים ומתרפאין בשטים וכו' ומתרפאין בשטים שנאמר עצי שטים עומדים (שמות כה, ה) אתה מוצא שלא זו משם עד שעמד פינחס והשיב את חמה וכו'. עיין יומא (עב).

ל. סוטה יכולה להתפרש כשלילה, אך פעמים דוקא מהסוטה בא השלום בין איש לאשתו, עיין בברכות (לא:): אלך ואסתתר וכו', וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר: ונקתה ונזרעה זרע, וגם כאן בפרשתנו, למרות היותנו כסוטה, זכו לישראל לשלום בינם לבין אביהם שבשמים, ודו"ק.

לא. בחידושי מרן רי"ז הלוי על התורה כתב לבאר את דרשת הגמרא, שמצאנו שני סוגי ברכות על נסים, ברכה אחת על נסים שקרו לאדם עצמו ומודה ומשבח על חסדי ה' עמו וזו ברכת הגומל, והסוג השני זה הרואה מקומות שנעשו בו נסים לישראל כמי ים סוף, וכמורד בית חורון וכאבן שבקש עוג לזרוק על ישראל, שמברך על נס זה ואלו הם ברכות הראיה, ועל זה אמר הפסוק, הללו את ה' כל גויים שבחוהו כל האומים, והטעם שהם צריכים להלל אפילו שהנס לא היה בעבורם, כי גבר עלינו חסדו, כלומר, שהנס נעשה בדרך גבורה כמו שכתוב כימי צאתך מארץ מצרים אראנו נפלאות, כלומר, שיהיו ניסים גדולים ומפורסמים, ועל זה צריך לברך ברכת הראיה אפילו מי שלא קרה לו הנס, ולכן אמר שהגויים צריכים לשבח מדין ברכת הראיה, וקל וחומר אנחנו שיש לנו גם ברכת הראיה וגם הגומל.

פעמים רבות זוממים הגויים הרשעים לעשות צרות לכלל-ישראל, והי"ת מפר את עצתם ומקלקל את מחשבתם, וכל התוכניות המרושעות מתבטלות לגמרי. ועם ישראל אינם יכולים להודות לה' על כך, כי הם בכלל לא ידעו שהגויים רצו לעשות להם רע, כפי שהיה בזמן בלק ובלעם, שנראה שלא ידעו כלל וכלל, ודבר זה התגלה בדיעבד בעקבות המאבנות מדין^ל, עיין פסחים (קיה:)^{לג}. יוצא שצדקת ה' שלא כעם באותם הימים בימי בלעם, הצילו את ישראל, בבחינת כל בלי יוצר עליך לא יצלח^{לד} (ישעיהו נד, יז).

לב. ולאחר זמן, מצאתי בס"ד בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שנו) שכתב שמשנה רבנו וישראל לא ידעו מענין בלק ובלעם כי ע"י הודעת הקב"ה להם, ותהלות לה' שכוונתי בס"ד לזה וששתי כמוצא שלל רב, וזה לשון קודשו: כל התורה כולה ראינו בעינינו חוץ מפרשת בלעם מי הגיד לנו מה היה בין מלך מואב בין קוסם אחד בלעם שבא אליו אל ארצו, ולמה בא ומי הביאו ומי ידע שבנה מזבחות ושרצה לקלל ונהפך לברכה מי בא בסודם וישראל היו שרוים במדבר ואם הם עמדו בא מואב אש הפסגה וראו למטה אל המדבר למרחוק מאין ידעו יושבי מדבר שמביטים עליהם מראש ההר הזה ושמנחשים עלי ואפילו משה רבנו לא ידע ורק מפה הקב"ה ית"ש נכתבו הדברים וכו'.

לג. הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דעביד בהדיהו כל שכן אנו דגבר עלינו חסדו (אמר לו) ועוד (חדא) עתידה מצרים שתביא דורון למשיח.

לד. זה הוא שאמר הכתוב כל בלי יוצר עליך לא יצלח (ישעיהו נד, יז), אלו אומות העולם שהן מתכלין מן העולם, וכל מחשבה שהן יועצין על ישראל אינה מצלחת. ולמה נמשלו בכלים, לומר לך מה הכלי הזה כיון שנשבר אין לו תקנה, כך אומות העולם אין תקומה למפלתן ואין מלכותן מתקיימת אלא מולכין לפי שעה וכלין מן העולם. וכל לשון תקום איתך למשפט תרשיעי זה בלעם הרשע שבא להכות את בני ישראל בלשון, והרשיעו אותו ישראל בדין שנאמר 'זאת בלעם בן בעור הרגו בחרב', למה, בזכות תורה שנקראת 'זאת' והנחילה הקב"ה לישראל שנאמר זאת נחלת עבדי ה'. (מדרש הגדול בלק).

פרשת פינחס

מגלגליו הובה

ובני אליאב נמואל ודתן ואבירם הוא דתן ואבירם קרואי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן (כב, ו)

ובסדר אליהו רבה (פי"ח) כתב: צא ולמד מדתן ואבירם הרשעים, שנתכוננו ועשו מחלוקת בין ישראל לאביהם שבשמים, בין ישראל לחכמים, בין חכם לחברו, בין אדם לחברו, בין איש לאשתו, מתוך דרכיהם נקבע להן שם רע להן ולבניהם עד סוף כל הדורות שנאמר: הוא דתן ואבירם הרשעים מה לי לומר שדתן ואבירם הרשעים, אלא הן דתן ואבירם שאמרו לו למשה במצרים: מי שמך לאיש שר ושופט (שמות ב, יד) הן דתן ואבירם הרשעים, כיוצא בדבר אתה אומר: ויפגעו את משה ואת אהרן נצבים לקראתם (שם ה, כ) ולחלן הוא אומר: יצאו נצבים פתח אהליהם (במדבר טו, כז), נאמר כאן נצבים, ונאמר לחלן נצבים, מה נצבים האמור לחלן דתן ואבירם הרשעים, אף נצבים האמור כאן דתן ואבירם הרשעים. כיוצא בו אתה אומר: ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים (שמות ב, יג) ולחלן הוא אומר: ולא שמעו אל משה ויוותרו אנשים ממנו (שם טו, כז) מה אנשים האמור לחלן דתן ואבירם הרשעים. אף אנשים האמור כאן דתן ואבירם הרשעים. מכאן אמרו כל שאתה יכול לתלות ברשע, תלהו. עכ"ל.

מבהיל, עד כמה מידת הדין היתה מתוחה על שניהם, כשאינך יודע על מי להפיל או להשליך את הסירחון, תלה אותם ברשעים הידועים, הם דתן ואבירם.

נאמר בספר דברים (כב, ה) כי יפול הנופל, ובאמת נשאל מדוע תוה"ק כפלה יפול הנופל, דהרי פשוט שמי שיפול הוא הנופל, ידועה דרשת הגמרא בשבת (לב).

א. המהר"ל כותב בספרו גבורת ה' (י"ט): ולפיכך אמרו כי אלו שני אנשים העברים הם דתן ואבירם, שהיו מעולם רצועת מרדות למשה וישראל ונתחזקו פעמים הרבה בזה, ולכך לא בא הדבר הזה על ידי מקרה רק על ידי מי שהוא מוכן לזה בעצם הם דתן ואבירם ועל ידם ראוי לגלגל דבר זה. וכאשר תבין דברי חכמים תדע כי דתן ואבירם הם מתנגדים תמיד למשה ולאהרן.

ב. שם תורתנו הקדושה עוסקת בבניית בית חדש, מצוות מעקה לגג. פירש רבנו בחיי וז"ל: ולכך יצוה כי כשיבנה ביתו שיעשה מעקה לגגו ולא יניח ברשותו נזק ומכשול

מר עוקבא מאי קראה (דברים כב, ח) כי יפול הנופל ממנו ממנו להביא ראייה וגו' אלא שמגלגלין זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב.

שאותו אדם ראוי ליפול כבר מששת ימי בראשית, שכך נגזר עליו, רק שלאדם יש בחירה אם זה יתרחש אצלו או לא. אותו 'נופל' יפול בכל מקרה וזה כלל לא תלוי בנו. רק שאנחנו צריכים להיות נקיים ולעשות מעקה כך שלא יפול אצלנו. וזוהי חובת ההשתדלות המומללת עלינו.

התורה מעידה על דתן ואבירם: אשר הצו על משה ועל אהרן בעד קורח בהצותם על ה', וכאן שואלים וכי הם הצו רק כלפי משה ואהרן ולא כנגד ה' אלא דורשת הגמ' סנהדרין (ק). כל החולק על רבוי בחולק על השכינה שנאמר **בהצותם על ה'.**

בני קרח

בהמשך אומרת התורה: **ובני קרח לא מתו** (כו, יא) חז"ל במדרש אומרים מה הזכות היתה בידיהם של בני קרח שניצלו, שבשעה שהיו יושבין אצל קורח אביהן, רואין את משה וכובשין את פניהן בקרקע'. אם נעמוד מפני משה

להכשל בו בני אדם, ולא ישים דמים בביתו, וכענין זה המגדל כלב רע או המעמיד סולם רעוע בתוך ביתו וכן הזכירו ז"ל.

ג. כי מגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. כלומר, שאם יש זכות שצריכה לבוא ולהתגשם בעולם בהשגחה פרטית, אז מגלגלים שתקיים על ידי משהו זכאי, שכאילו הוא גרם לטובה לבוא. ואם יש חובה כלשהי שצריכה לבוא, כמו אותו אדם שצריך ליפול, אז מזמנים משהו חייב, משהו שבחר לעשות רע וכך הרע שמגיע לעולם בהשגחה פרטית כאילו נעשה על ידו.

ד. וראה רמב"ם (פ"ה הל' ת"ת ה"א): אמרו חכמים מורא רבך כמורא שמים, לפיכך אמרו כל החולק על רבו בחולק על השכינה שנאמר **בהצותם על ה'.**

ה. חז"ל במשנת רבי אליעזר (פ"ה עמ' 96) דורשים על הפסוק: אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקודת כל האדם (במדבר טז, כט) גדולה הצלת בנים לאבות יותר מהצלת האבות לבנים, שהאבות אינן מצילין את הבנים בזכותם וכו'. אבל הבנים מצילין את האבות מדינה של גיהנם, והלא קורח היו לו בנים צדיקים ומפני מה לא נצול בזכותו, אלא משה רבנו ביקש מלפני הקב"ה שלא ינהג עם קורח במידת הרחמים, כדרך שהוא נוהג במדת רחמים, אלא במידת הדין שנאמר: אם כמות כל האדם וכו', איזה הוא פקודת כל האדם, אע"פ שהיו לו בנים צדיקים, אינו ניצל בזכותו, ומניין שהוא לו בנים צדיקים, שנאמר: ובני קורח לא מתו.

ו. וראה חפץ חיים (שמירת הלשון ח"א שער הזכירה פי"ז) בהגה שכתב: ואפילו אם הוא רואה

רבנו נוהגין ביזיון באבינו וכבר נצטוונו על כיבוד אם ואם, ואם לא נעמוד הרי כתיב מפני שיבה תקום מוטב שנעמוד מפני משה רבנו אע"פ שאנו נוהגין ביזיון באבינו. באותה שעה הרחישו (ביקשו) לבם בתשובה, עליהם אמר דוד המלך בתהלים (מה, ב) רחש לבי דבר מובל. ע"כ.

בני קורח עשו חשבון פשוט, מחד גדול הדור ומנגד האבא, כבוד האבא יותר חשוב ונזכה לפחות שנכבש את פנינו בקרקע, אך אם לא נעמוד הרי אך יש תוספת אצל משה רבנו מפני שיבה תקום, בני קורח עשו חישוב מהיר ואז נתגלתה יראת השמים שבהם, וזה הצילם מרדת שחת, ומניעת דורות על גבי דורות שיכלו לצאת בזכותם, כדוגמת אלקנה, שמואל הנביא ועוד.

ובספר עקידת יצחק (פינחס שער פד) כתב: הנה דתן ואבירים קריאי העדה אשר הצו על משה ועל אהרן בעדת קרח כלומר **על ריב לא להם** ותפתח הארץ את פיה ותבלע אותם בכללם עד שלא נשאר שריד ופליט באהליהם. אמנם קרח שנכנס על ריב שלו הלא הוא עצמו ואנשיו נענשו אמנם **בני קרח לא מתו**.

מזן אור שבעת הימים **האור החיים הקדוש** זי"ע מוסיף על דברים אלו חידוש עצום השופך אור חדש על מה שהבנו עד כה במחלוקת קרח: הן הנה היו (דתן ואבירים) סיבה לכל מעשה קרח, הפץ ה' לפרסם הרשעים שהם סיבה לרשע הנעשה, והוא אמרו: **הוא דתן ואבירים**. כלומר, שלא רק שרעתם של דתן ואבירים היתה גדולה מרעת קרח, אלא שדתן ואבירים היו **המניעים הבלעדיים** וקרח רק נגרר אחריהם, וזו א"כ הסיבה לשיטת רבנו **האור החיים הק'** שבגללה דתן ואבירים נמנים שוב

שהדין עם אביו, אעפ"כ יראה להשקיט, ולא להחזיק המריבה עם הצד שכנגדו. דמלבד מצות הבאת שלום, יש לו לחשוב אולי טועה בדמיונו מצד האהבה התקועה בלב האדם שהוא אוהב לאביו כנפשו, כדאיתא בספרי רעך אשר כנפשך זה אביו, ואין אדם רואה חוב לעצמו.

ז. אומר דוד המלך: רחש לבי דבר טוב אומר אני מעשי למלך, זכו בניו של קרח שמזרעם יצא שמואל הנביא ששקול כמשה ואהרן, וגם משח שני מלכים, שאול ודוד.

ח. וז"ל האורח"ק: ראה כי לא בא הכתוב כאן אלא לומר שהן הנה היו סיבה לכל מעשה קרח, כי יחפוץ ה' לפרסם הרשעים שהם סיבה לרשע הנעשה, והוא אומרו הוא דתן וגו' אשר הצו וגו' פירוש את אחרים על ה' ומשה עבדו, וכך פרש"י, הא למדת שהם המחטיאים העדה הנועדת, ואפשר שגם את קרח הם החטיאוהו, והגם שאמר הכתוב ויקח קרח שנראה שמעצמו עשה, אפשר שהיה למה שקדם לו מהם ולעולם הם הצו אותו. ואומרו ותפתח וגו' אחר שהדברים כבר כתובין בפרשת קרח, נתכוין לומר שגם בליעת קרח ואכילת האש ר"ן איש הם היו סיבה למאורע מתחלה ועד סוף, הא למדת שהגם שנקלחו היהודים על משה ועל אהרן היו חוזרים בהם אם לא היו ב' הרשעים

במפקד השני ומוזכרים בחטאם, ועוד, לקבוע העוון בדתן ואבירם – ולחקל מעל קרח. לזה גמר אומר: **ובני קרח לא מתו**, הכוונה שזה יגיד זכות אביהם שלא שִׁמְפָם חובו כדרך ששִׁמְפָם חובם של דתן ואבירם כל בתייהם להיותם עיקר המחלוקת, וגם דוד המלך בתהלים (קו, טז-יז) ויקנאו למושה במחנה לאהרן קדוש ה', ותפתח ארץ, ותבלע דתן, ותכם על עדת אבירם.

דתן ואבירם ייזכרו לדראון עולם יתר ויתר על פני קורח וזרעו, דתן ואבירם היו הרודפים הראשונים בתורה נגד משה ונגד ה', שהרי בפרשת קורח מצמצמים את קודשא בריך הוא ומייחסים את עליית עם ישראל לארץ הקודש כדבר לא נכון, באומרים: ויאמרו לא נעלה, המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש' להמיתנו במדבר (טז, יב-יג) שהרי אין לך שקר גדול שהרי יצאו מן התופת לאחר מאתיים ועשר שנים לאחר שעינו את ישראל ולהשוותה לזבת חלב ודבש, את מצרים הרעים, ומושה רבנו שומע שהוא העלה את ישראל ממצרים והוא זה שרצה להמיתם במדבר ולא להכניסם לארץ ישראל כאן נוכח משה רבנו שמלחמתם של דתן ואבירם קשה שבעתיים מקורח ועדתו, קורח רצה משרות רמות לו ורק לו ולבני משפחתו, ייתכן שאם היו נותנים לו 'משרת כבוד' נשיא הלויים אולי היה שותק. אך דתן ואבירם הם המתסיסים הגדולים, שגם ביזו את ארץ חמדה וחוציאו דיבה רעה על ארץ הקודש באומרים: המעט כי העליתנו מארץ זבת חלב ודבש, היינו ארץ מצרים, להמיתנו במדבר היא ארץ ישראל, ולכן בחרה התורה להזכירם שוב

ט. המלבי"ם על אתר מפרש שדתן נבלע לבדו ואילו אבירם היה לו עדה של בנים ובנות שהם עשרה, ועל זה אמר: ותכם על עדת אבירם.

י. וכלשון המעדני שמואל זצ"ל: רואים כאן עד לאיזה שפלות ושחיתות הגיעו, שכאשר כבר כל ישראל יוצאים ביד רמה מארץ מצרים, מגיע כבר הרגע הגדול הזה שבו זוכים לצאת מאותה ארץ שכבר מאות שנים שמצפים לצאת ממנה ואין שום אפשרות לכך מפני שאף עבד אינו מסוגל לברוח ממנה בשום פנים ואופן, ואחר כל כך הרבה ניסים ונפלאות שעשה להם הקב"ה לגאלם מעבודת פרך בחומר ולבנים - לחרות עולם, הנה לפתע פתאום דתן ואבירם מפנים עורף לעמם ונשארים לבדם עם המצריים במצרים, וכאשר פרעה עוד שולח את הבוגדים הללו להחזיר את בני ישראל למצרים, מתוך הסתה לפחד מפני בעל צפון, הם עושים כדבריו, ואכן היה חלק מהעם שנשמע להם ורצו לחזור מצרימה, אחרי כל הנסים הגלויים שראו כולם, והטעם שנשארו במצרים אע"פ שסבלו שם רבות מהנוגשים ובפרט לאחר שכל ישראל כבר יצאו משם, אפשר לומר מפני שלא היו מוכנים להודות בצדקת משה ואהרן שהצליחו להוציאם ממצרים ולגאלם, אבל עתה אם אכן יצליחו להכניס מורד בלב ישראל ולהחזירם למצרים תחת יד פרעה, אם כן יתברר למפרע שאכן משה לא הצליח לגאלם מיד מצרים ואז נשארו הם הצודקים בטענתם.

בפרשתנו להראות שמהם לא נותר כל זכר, ואילו קורח, ששמו מתנוסס בריש גליה כחולק הגדול ביותר על משה רבנו, מתמעט שהרי בניו של קורח לא מתו^{יא}, לא הם ולא זרעם.

מכאן נבין את חומר מגלגלים חובה על ידי חייב, שכל חובה אפשרית (ואף ברמז) תחול על אותם ניצים דתן ואבירם.

ואף גם זאת, בענין ימי הפורענות שאנו שרוים, ימי בין המצרים, חז"ל בגמ' תענית (כט.) סמוך לחשכה הציתו בו את האור והיה דולק וחולך כל היום כולו שנאמר (ירמיהו ו, ד) אוי לנו כי פנה היום כי ינמו צללי ערב והיינו דאמר רבי יוחנן אלמלי הייתי באותו הדור לא קבעתיו אלא בעשירי מפני שרובו של היכל בו נשרף ורבנן אתחלתא דפורענותא עדיפא ובשניה מנלן דתניא מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב. ע"כ פירש"י היינו תשעה באב דרגילין להיות בו רעות.

'החובה' בימי בין המצרים שבהם מתאבלים על הגלות ובשיאם תשעה באב ומנגד 'החובה' בדתן ואבירם מקשרת את אובדן ארץ ישראל בגלות, ארץ ישראל נעזבה בגלל זילותא של ארץ ישראל של דתן ואבירם באומרם שאף לא ארץ זבת חלב ודבש הביאותנו, ובמדרש תנחומא: על מה אתה מתרברב עלינו, מה טובה עשית לנו, הוצאנו מארץ מצרים שהיא כגן ה', ולארץ כנען לא הכנסתנו, ה' ישמור.

נזכה שימים אלו יהפכו ה' לטובה ולברכה. אכ"ר.

והוסיף לי בכת"ק הגר"מ חביב שליט"א : דבריו נאמנו מאד, ויש מעט לתבלין, שיוסודן מדין 'מסית' שנצטוונו שלא ללמד עליו זכות, כמפורסם במשנה בתלמוד וכן נפסק, אכן אין מי שלימד זכות עליו, לחלוק ע"כ.

והאירו רבותינו ז"ל כידוע לכת"ר ששורש הדין מנחש הקדמוני שלא לימד עליו רחמנא זכות ולא נתן לו פתחון פה ר"ל, והחושב להתחסד חלילה יותר ממקור החסד והרחמים, סופו להתאכזר על רחמנים.

יא. וכלשון הזהב של רבנו אור החיים הקדוש: לפי מה שכתבנו כי כאן בא אלוקים לקבוע העון בדתן ואבירם ולהקל מעל קרח, לזה גמר אומר ובני קרח לא מתו, הכוונה שזה יגיד זכות אביהם שלא שטפם חובו כדרך ששטף חובם של דתן ואבירם כל בתיהם להיותם עיקר המחלוקת, עכ"ל.

ואני לו למי שמועם מעפר לחמו להכנס במחיצתו של מסית ה' לא עלינו ולא עליכם עד סוף כל הדורות, אך טוב וחסד ירדפנו שנשב בבית ה' לאורך ימים, ועוה"ב בכלל, אכי"ר.

ורחמיו על כל מעשיו

ותקרבנה בנות צלפחד (כו, א)

ובספרי כיון ששמעו בנות צלפחד שהארץ מתחלקת לשבטים ולא לנקבות, נתקבצו כולן זו על זו ליטול עצה. אמרו: לא כרחמי בשר ודם רחמי המקום, בשר ודם רחמיו על הזכרים יותר מן הנקבות, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן, אלא על הזכרים ועל הנקבות, רחמיו על הכל, שנאמר טוב ה' לכל ורחמיו"י על כל מעשיו (תהלים קמה, ט).

וקשה, מדוע השווה רחמים שהי"ת משרה על כל מעשיו שהם החיות והעופות וכו' לבני אדם, מדוע בנות צלפחד בחרו בפסוק זה בתהלים ורחמיו על כל מעשיו.

במדרש תנחומא (שם) מובא שבאותו הדור הנשים היו גודרות מה שאנשים פורצין. שכן את מוצא שאמר להם אהרן: פרקו נזמי הזהב (שמות לב, ב), ולא רצו הנשים ומיחו בבעליהן, שנאמר: ויתפרקו כל העם וגו' (שם שם ג), והנשים לא נשתתפו במעשה העגל, וכן במרגלים שהוציאו דיבה, וישוּבו וילינו עליו (יד, לו). ועליהם נגזרה גזרה, שאמרו: לא נוכל לעלות אל העם (יג, לא), אולם הנשים לא היו עמהם בעצה, שהרי כתיב למעלה מן העניין: כי אמר ה' להם מות ימותו במדבר ולא נותר מהם איש וגו' (כו, סח), איש ולא אשה, על מה שלא רצו להיכנס לארץ"י.

יב. וראה ב"מ (פה.) מאהבה באו ומאהבה הלכו דרבי ע"י מעשה באו וע"י מעשה הלכו ע"י מעשה באו מאי היא, אותו העגל שהיו מוליכים אותו לשחיטה, הלך העגל ותלה את ראשו בכנף בגדו של רבי ובכה. אמר לו: לך, לכך נוצרת. אמרו: הואיל ולא ריחם – יבואו עליו ייסורים. ועל ידי מעשה הלכו – יום אחד הייתה שפחתו של רבי מטאטאה את הבית. היו שם בני חולדה והייתה מטאטאה אותם. אמר לה: הניחי אותם, כתיב: ורחמיו על כל מעשיו. אמרו: הואיל ומרחם – נרחם עליו.

יג. פרש"י למשפחות מנשה בן יוסף למה נאמר והלא כבר נאמר בן מנשה אלא לומר לך יוסף חבב את הארץ שנאמר שמות יג יט והעליתם את עצמותי וגו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה וכו', חיבוב ארץ ישראל היה מצד הנשים בשונה מהגברים שהוציאו דיבה וכו'.

אבל הנשים, קרבו עצמן לבקש נחלה. ותקרבנה בנות צלפחד. ולכך נכתבה פרשה זו סמוך [למיתת מרים], שמשם פרצו האנשים וגדרו הנשים.

בנות צלפחד לא העיזו פנים מול משה רבנו, ונגשו חלילה להתרים על כך שאין שוויון בין הזכר לנקבה, דהרי היכן יגורו עם כניסתן לארץ, היכן יזכו למנוחה ונחלה, ולשון **ותקרבנה** היינו בענווה¹ וכלשון רבנו האור החיים הקדוש להגיד שביישניות היו וקודם שעמדו לפני משה, נתקרבו לפני גדולי השבטים, והוא אומר למשפחות מנשה ואחר שנתקרבו לבני משפחתם הסירו מסוה הבושה לעמוד לפני משה, ולדברי האומר סרס המקרא ודרשהו לא יכלו לעמוד לפני משה, עד שקדמו לעמוד לפני שלמטה ממנו, ודבר זה ממדת הבושה.

בנות צלפחד שמרו על קדושתן כל אותם שנים מיציאת מצרים ועד ממש לפני כניסתם לארץ ישראל, אף אחת מחמשת הנשים לא נישאה, ודבר זה הוא שבח כלפיהן, ראה במסכת שבת (צו: צו). על המחלוקת בין רבי עקיבא לרבי יהודה בן בתירא, מי היה צלפחד, לדעת רבי עקיבא היה מקושש העצים שבחטאו מת, ולדעת רבי יהודה בן בתירא היה מן המעפילים, רבי יהודה ס"ל שצלפחד היה צדיק, באומרו: התורה כסתו ואתה מגלה אותו, ואם לאו אתה מוציא לעז על אותו צדיק, ואם כדעת רבי יהודה בן בתירא שצלפחד היה צדיק ודאי שחינך בנותיו לקדושה, דהרי כל אותם ארבעים שנים היו חמשת בנות צלפחד ללא אב ובלא משענת ובכל זאת שמרו כאמור על קדושתן, דהרי התורה מעידה עליהם: כן בנות צלפחד דוברות, וראה בסנהדרין (ה). זכו בנות צלפחד שפרשה נכתבה על ידן².

בעקבות התביעה של בנות צלפחד התחדשה פרשת הנחלות וכאן אמר רש"י דבר פלא, מה פירוש **בן בנות צלפחד דברת**, בתרגומו **יאות** וממשיך רש"י ואומר כך כתובה פרשה זו לפני במרום בשמים ככה כתובה פרשה זאת מגיד שראתה עינן מה שלא ראתה עינו של משה כלומר שבנות צלפחד הגיעו לדרגה גבוהה וראו מה שלא ראתה עינו של משה איפה שמשה רבנו לא הגיע לראות

יד. עיין ב"ב (ק"ט): בנות צלפחד חכמניות הן, דרשניות הן, צדקניות הן וכו' תנא דבי רבי ישמעאל: בנות צלפחד שקולות היו, שנאמר: ותהיינה, הויה אחת לכולן.

טו. נכתבה על ידן, היינו שחידשו את תורת הנחלות, ואף גם המקושש, בדעת רבי עקיבא: ראויה היתה פרשת מקושש שתכתב על ידי משה, אלא שנתחייב מקושש ונכתבה על ידו ללמד שמגלגלים זכות על ידי זכאי וכו' (ב"ב ק"ט).

בנות צלפחד הגיעו לראות כן בנות צלפחד דברת יפה תבעו אשרי אדם שהקב"ה הודה לדבריו.

ע"י ב"ב (קמ"ט) שבזכות חכמתן יסדו הן את מ"ו באב"י, אמר רב יהודה אמר שמואל: בנות צלפחד הותרו להינשא לכל השבטים, שנאמר: לטוב בעיניהם תהיינה לנשים (במדבר לו, ו), אלא מה אני מקיים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים (שם), אומרת הגמ' עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן.

וראויה היתה פרשת נחלות ליכתב על ידי משה, אלא שזכו בנות צלפחד ונכתבה על ידן וכו' ללמדך שמגלגלים זכות ע"י זכאי וחובה ע"י חייב.

ולמרות גדולתן וייחודן בפרשת נחלות, עדיין היו בגדר ותקרבנה, לשון ענווה מול סמל הענווה משה רבנו.

צלפחד בן חפר

אם כן, כאן המקום להקשות, מדוע בנות צלפחד חרדו לגורלן בשונה משאר יוצאי מצרים, הרי בוודאי מוטל על משה רבנו והמנהיג הבא יהושע בן נון לדאוג לפרט, יוצא שדאגתן לכאורה, אינה במקום.

בספר אבן שלמה (נחמני) תירץ ע"פ ספרי דכל המחלל את השבת אינו נוטל חלק בארץ שנאמר ראו כי ה' נתן לכם השבת כי ה' נותן לכם א"י בשביל השבת כי א"י היא נחלת יעקב והשבת ג"כ נחלה בלי מצרים השומר נחלה זו זוכה לנחלה זו אבל ישראל כששמעו במדבר הזה יתמו וכו' ולא יירשו את א"י נמצא אין צריכין לשמור את השבת היוצא לנו מזה שהמחלל שבת אינו יורש א"י א"כ כיון שצלפחד חלל שבת איך בנותיו תבעו חלק אביהם בא"י הא אביהם אין לו חלק בא"י אבל אי אמרינן דלש"ש נתכוון שפיר מוגיע לו חלק בארץ וז"כ המקראות אבינו מת במדבר ר"ל מפני תיבת במדבר הזה יתמו כנ"ל וכו' ועמדו וחללו השבת וחוא לא היה בתוך העדה שחללו השבת שלא לש"ש אלא לש"ש נתכוון, ועתה מוגיע לנו נחלה אפי'

טז. לשון הגמ' תענית (ל). אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש, זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד (במדבר לו, ו) דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה. אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר: ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה (שופטים כא, א). מאי דרוש, אמר רב: ממנו, ולא מבנינו.

שחלל שבת ולזה אמר להם משה אם אמת שלש"ש נתכוון מוגיע לכם חלק אבל מי יאמר זה אם לא הקב"ה בוחן לבות וכליות לזה ויקרב משה את משפטן לפני ה'.

חידוש האבן שלמה מבואר על פי רבי עקיבא בגמ' שבת שצלפחד הוא המקושש, שבמעשהו גרם לקידוש ה', וכלשון התוס' (ב"ב קיט: ד"ה אפילו) דאמר במדרש דלשם שמים נתכוין", שהיו אומרים ישראל כיון שנגזר עליהן שלא ליכנס לארץ ממעשה מרגלים שוב אין מחויבין במצות, עמד וחילל שבת כדי שיהרג, ויראו אחרים, ולא נשאו עד סוף ארבעים שנה".

ידועה הגמ' (שבת קנ:) תנו רבנן מעשה בחסיד אחד שנפרצה לו פרץ בתוך שדהו ונמלך עליה לגודרה, ונזכר ששבת הוא ונמנע אותו חסיד ולא גדרה, ונעשה לו נס ועלתה בו צלף וממנה היתה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו. על זה כתב השל"ה הק' (הגהות למסכת שבת) קבלתי, זה החסיד היה גלגול של צלפחד שהיה מקושש עצים בשבת, על כן זה החסיד נשמר במאוד כדי לתקן קלקולו ועלה לו צלף אחד, וזהו סוד **צלפ-חד**.

וראה ביצה (כה:) והיינו דאמר רבי שמעון בן לקיש שלשה עזין הן: ישראל באומות, כלב בחיות, תרנגול בעופות, ויש אומרים אף עז בבחמה דקה, ויש אומרים אף צלף באילנות. ע"כ, וכאן יש לשאול מהי העזות שמופיעה בצלף, נראה, מתוך התבוננות בטבע, כי הצלף גדל בכל מקום – מתוך קירות ועל גבי סלעים, ובכך מתבטאת העזות שלו. לצלף אין מסגרת שבה הוא גדל, הצלף פורץ מסגרות.

נראה שכך פעלו בנות צלפחד בעזותן (אך בענווה) מול משה, ראשית ישראל באומות, וענין הכלב והתרנגול והעז, הם הושוו לעזות בבחינת ורחמיו על

יז. מרן חיד"א בפני דוד (קרח) פירש יודע היה משה רבנו שהמקושש במיתה, שנאמר מחלליה מות יומת (שמות לא, יד), אבל לא היה יודע באי זו מיתה הוא ימות, ובפשטות, הסתפק באיזו מיתה ממיתין מי שמחלל שבת וכו' ולפי המדרש שהביאו התוס' דהמקושש לשם שמים נתכוון, לפי שהיו אומרים דאין צריך לקיים המצות במדבר, לכך ברעות נפשיה לקטלא נפיק למען ישמעו ולמען ילמדו דלא פקע חיוב המצות ע"ש. וכו' אמור מעתה דהיה יודע משה רבנו ע"ה דמחלל שבת בסקילה, אך במקושש היה מסופק אם חייב מיתה, לפי דעשה לשם שמים, וכו' ויאמר ה' מות יומת האיש, שהוא תואר לצדיק, כלומר אף דבצד מה הוא צדיק והוי ליה שוגג מות יומת, שהדבור והמעשה היה בעבירה, שהתרו בו ולא הניח מלקושש, ונמצא שהתיר עצמו למיתה כמו שהוא דין המותרת, ומדיבורו וממעשיו היה חילול ה' אף דמחשבתו טובה.

יח. כעין זה מופיע בתרגום יונתן פר' שלח (טו, לב).

כל מעשיו ואף שהם עזים, אף גם באילנות, הצלף, הוא אותו צלפחד, שהמית עצמו וקידש שם שמים, להראות את כוח ה' בעולמו שמי שמחלל שבת דינו בסקילה, וכאן במעשה בנות צלפחד, פעלו הבנות בדרך אביהן, שהראו עזותן למען ארץ ישראל בדברי הספרי ר' נתן אומר יפה כח נשים מכה אנשים: אנשים אומרים נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד, ד), ונשים אומרות תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו, ע"כ בזמן שעמדו ישראל לפני משה ואמרו: נתנה ראש ונשובה" וכו' אמר להן משה לבנות צלפחד והלא ישראל מבקשים לחזור למצרים, וכאן הראו הן את תוקפן בבקשתן תנה לנו אחוזה בתוך אחי אבינו, הן עשו זאת עוד בטרם כלל ישראל נכנסו לארץ ישראל, והן ביקשו לחזק על ידי זה אמונתם האיתנה בדברי הי"ת שיביא את בני ישראל לארץ זבת חלב ודבש וע"כ גם משה אמר להם משה והלא ישראל מבקשים לחזור וכונתו היה שישמעו בני ישראל מה שאמרו בנות צלפחד שמוף ישראל להחזיק בארץ ויאמינו גם בני ישראל.

ולכן בנות צלפחד קמו לפני משה ואמרו אבינו מת וכו' לאחר שנזכרו לראות בחוסר אמונתם של בני ישראל בדברי ה' יתברך שיביאם אל ארץ זבת חלב ודבש ביקשו לחזק אמונת ה' ואהבת ארץ הקודש, ולכן אמרו עליהן בגמ' ב"ב (שם) חכמניות הן, דרשניות, צדקניות הן.

יט. על הפסוק בשמות (ב, יג) ויצא ביום השני והנה שני אנשים עברים נצים אומר המדרש תנחומא (י) מי היו אותם שני עברים, אלו דתן ואבירם. וגם הם שאמרו: נתנה ראש ונשובה מצרימה (במדבר יד, ד).

פרשת מטות

שכינה וועקת

ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב (כב, ו)

בלעם מאי בעי התם א"ר יוחנן שהלך ליטול שכר עשרים וארבעה אלף [שהפיל מישראל] אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב היינו דאמרי אינשי גמלא אזלא למיבעי קרני אודני דהוו ליה גזיון מיניה (יהושע יג, כב) ואת בלעם בן בעור הקוסם, קוסם נביא הוא א"ר יוחנן בתחלה נביא ולבסוף קוסם וכו' (סנהדרין קו.).

הגמ' שאלה מה הענין של בלעם עם חמשת מלכי מדין, ומתרצת הגמ' שבלעם הלך ליטול שכר של עשרים וארבעה אלף שמתו מעם ישראל, ובאותה עת משה רבנו ציוה לפינחם לצאת ולהילחם במדין ומכאן זכו ישראל לשני דברים להמית את אנשי ונשות מדין שהזיקו לישראל וגם את נותן העצה, בלעם הרשע.

בלעם הרשע, עם כל הידע הרוחני שהשיג, בדרך ללא דרך, לרבות נבואה ורוח הקודש לא יכלו להצילו ממיתה זו, שהרי התורה בסוף פרשת בלק (כד, כה) ויקם בלעם וילך וישב למקומו, אומר המדרש: מלמד שנסתלקה ממנו רוח הקודש, יוצא אפוא שאם בלעם לא היה הולך לבקש שכר יכול להיות שלא היה מת.

א. שיכל לצפות ולחזות ואז לא להגיע לדרוש תשלום אשר לבסוף הפכו לתשלום מגונה שבו מת. ב. ועוד במדרש שם: ביקש משה רבנו שלא תשרה השכינה יותר על אומות העולם, שהרי בעטיה של זכיה זו כמעט שאבדו רבים משונאם של ישראל, ואילולי פינחם שעמד בפרץ והציל ויהיו המתים במגפה ארבעה ועשרים אלף, ה' ישמור.

מענין לענין באותו ענין, יש אשר שאלו מדוע מסתיימת הפרשה במיתת שונאם של ישראל, ויש אשר הפליגו ומוסיפים עוד כמה פסוקים מפרשת פינחם על מנת לסיים בכי טוב, אך אין צורך, שמה שסיימה התורה את פרשת פינחם היא היא כי טוב בעבור ישראל, שהרי היו צריכים להסתלק עוד רבים וזכות פינחם עמדה להם ויהיו במתים רק המספר הנזכר, ודו"ק.

ג. ראה מאמר מגלגלים חובה מפרשת פינחם דלעיל, כי מגלגלים זכות על ידי זכאי וחובה על ידי חייב. כלומר, שאם יש זכות שצריכה לבוא ולהתגשם בעולם בהשגחה פרטית, אז מגלגלים שתתקיים על ידי מישהו זכאי, שכאילו הוא גרם לטובה לבוא. ואם יש חובה כלשהי שצריכה לבוא, כמו אותו אדם שצריך ליפול, אז מזמנים מישהו חייב, מישהו שבוחר לעשות רע וכך הרע שמגיע לעולם בהשגחה פרטית כאילו נעשה על ידו.

ידוע שהי"ת ציווה על משה רבנו (לא, ב) **נקום נקמת בני ישראל** מאת המדינים ואחר תאסף אל עמך, חז"ל בספרי אומרים שמיתתו של משה רבנו היתה מעכבת למלחמה, אך למרות זאת מרע"ה מיד מודיע: החלצו מאתכם אנשים לצבא ויהיו על מדין לתת נקמת ה' במדין.

האף אמנם שיש מדרש שמרע"ה ביקש לפיים את הקב"ה ולמנוע את מיתתו: אמר לפניו, רבנו של עולם, לי ראוי מיתה אחר שראיתי דרכך ומעשיך וארחותיך.

משיבו הקב"ה: משה, אלו חיים ארוכים יפים לבני אדם, כבר לאבותיך הראשונים לא הטעמתי אותן טעם מות אלא גניזה יפה לך מן הכל שנאמר: יקר בעיני ה' המותה לחסידיו (תהלים קמז, טו), ועדין לא נתפיים, עד שפייסו הקב"ה בשני דברים: אמר לו הקב"ה לא יראו ישראל במפלת שונאיהם ולא תכבש מדין לפניהם. מיד נתפיים משה והסכים לדבר ה' שישראל יראו במפלת שונאיהם ותכבש גם מדין, אמר משה רבנו: בין היום בין מחר סוף הכל בא לידי מיתה שנאמר: מתוקה שנת העובד אם מעט אם הרבה, מוטב שיראו ישראל בשונאיהם במפלתם של שונאיהם ותכבש מדין מידם.

משה רבנו ויתר על חיו לגרום נחת רוח לעם ישראל.

מות בלעם

ובמדרש (ילק"ש רמז תשפה) אמר רבי שמואל בר נחמן אמר רבי יונתן כשהלך פינחס למדין הוא וכל חיילותיו שהלכו עמו, כיון שראה בלעם הרשע את פינחס עשה את שתי זרועותיו כשני לוחות אבנים והיה פורח ועולה למעלה מפני שהוא משתמש בשם המפורש, אף פינחס כיון שראהו פורח ועולה אף הוא עושה שתי זרועותיו כשני לוחות אבנים והיה פורח ועולה אחריו עד שמצאו עומד ומשתטח לפני כסא הכבוד, מיד נתן עליו פינחס ציץ של הקדוש ברוך הוא ותפשו והורידו והביאו לפני משה" ודנוהו בסנהדרין והרגוהו שנאמר ואת בלעם הרגו, וכשם

ד. בפרקי דר"א (פרק לח) מובא המדרש על אסנת: ומה עשה יעקב, הביא ציץ וכתב עליו שם הקדוש ותלה על צוארה ושילחה והלכה לה, והכל צפוי לפני הקב"ה וירד מיכאל המלאך והורידה למצרים לביתו של פוטיפר וכו'. מכאן מבינים שמעשה פינחס (המלאך) דמה למיכאל שהציץ סגולתו להוריד הרוח לגשמיזות, ודו"ק.

ה. למרות שמשה מנע עצמו מלצאת למלחמת מדין כמובא במדרש תנחומא (ישן ה) אכן הי"ת

שעשה הקדוש ברוך הוא נקמה במואב ובמדין כך עתיד הקדוש ברוך הוא לעשות נקמה בעובדי אלילים שנאמר כי יום נקם בלבי ושנת גאולי באה (ישעיה סג, ד). עכ"ל.

ובספר יהושע (יג, כב) ואת בלעם בן בעור **קוסם** הרגו בני ישראל בחרב אל חלליהם, המצודת דוד פירש: עם שאר החללים ודומה להם ולא היה יכול להציל עצמו **בקסמיו**.

השינוי בין פרשתנו ואת בלעם בן בעור הרגו בחרב לבין המובא ביהושע בלעם בן בעור הקוסם הרגו בני ישראל בחרב, הוא בתיבת קוסם, הגמ' סנהדרין (קו). שהובאה לעיל מחדשת לנו שמאחר ובלעם נתן עיניו לקלל את ישראל נימלה ממנו נבואה ונעשה קוסם, המילה קוסם נראית בימינו כדבר של 'אחיזת עינים', אך לא היא, רש"י כותב על הפסוק: לא ימצא כך מעביר בנו ובתו באש **קסם קסמים**, איזהו קוסם האוחז את מקלו ואומר אם אלך אם לא אלך.

והרמב"ם (פי"א, הל' ע"ז חט"ז) כתב: דאין בכשופים ובקסמים ממש, ואין ראוי לישראל שהם חכמים מחוכמים להמשך בהבלים אלו.

יוצא, דהסיבה שבכל זאת נאסר השימוש בהם היא, שעובדי הכוכבים היו משתמשים בהם במהלכי טקסי העבודה זרה כדי להלחיב ולשכנע את הקהל, ויש להתרחק מכל סממן של עבודה זרה, ואם כן, בדעת הרמב"ם דאין בכשופים ובקסמים ממש, מדוע לייחס ערך לקוסמים, ועוד ציווה הרמב"ם שלא ראוי שימשכו אחרי החבל.

שלח את משה רבנו לנקום את משה רבנו שלח אחרים ולמה, בגלל שמושה שנתגדל במדין אמר משה אינו דין שאני מצר למי שעשו לי טובה, ע"פ המשל הידוע: באר ששתית ממנו מים אל תזרוק בו אבן, וכן לא רצה להכות את היאור. ע"כ, אך להרוג את בלעם לא ויתר, מהטעם הפשוט שבלעם לא היה שייך למדין ועוד, המיתה היתה מחוץ למדין.

ו. הרמב"ם (פי"א מהל' ע"ז ה"ו) איזה הוא קוסם, זה העושה מעשה משאר המעשיות, כדי שיישום ותיפנה מחשבתו מכל הדברים עד שיאמר דברים שעתידין להיות, ויאמר דבר פלוני עתיד להיות, או אינו הווה; או שיאמר שראוי לעשות כך, והיזהרו מכך.

ז. אמנם הרמב"ן (דברים יח, ט) חולק על הרמב"ם, וס"ל דיש בכשפים אמת, אלא שהכשפים פועלים כנגד הטבע שהתורה הקב"ה, ומשום כך יש בעשייתם איסור. ועוד, שהאדם לא סומך על הקב"ה שיעזור לו, ופונה לאמצעים זרים.

נראה להשיב בס"ד, ע"פ המובא במדרש אמר משה רבון העולמים אם היינו עובדי אלילים או כופרים במצות לא היו רודפין אחרינו ולא שונאין אותנו ועכשיו אינן רודפין אחרינו אלא בשביל תורה ומצות שנתת לנו הנקמה שלך הוי לתת נקמת ה' (ילק"ש ממות).

אומר מרע"ה להי"ת למרות הקושי של ישראל עדיף להיות נרדף ע"י כל אומות העולם וזאת בזכות התורה והמצוה שנתת לישראל במעמד הר סיני, שירדה שנאה לעולם על כך שקיבלנו את התורה (שבת פט:). וכדברי הנשר הגדול באגרתו המפורסמת: דעו שזאת היא תורת ה' האמיתית שנתנה לנו ע"י אדון כל הנביאים הראשונים והאחרונים, שבתורה הזאת הבדילנו הבורא משאר בני העולם, שנאמר (דברים י טו): רק באבותיך חשק ה' לאהבה אותם ויבחר בזרעם אחריהם בכם מכל העמים כיום הזה וגו' ומפני שייחד אותנו הבורא במצוותיו ובחוקותיו וגו' קנאנו הגויים כולם על דתנו קנאה גדולה, וילחצו מלכיהם בשבילה לערער עלינו שמנה ואיבה. ע"כ.

משה רבנו יכל לעכב את יציאת ישראל למלחמה בעוד כמה שנים וכך יזכה לעוד שנות חיים בעולם, העדיף מרע"ה מיד לבצע וכל זאת להראות את כוח ה', שבעייתיו ובזמן הנכון שיגיע אותו רשע, בלעם לבקש שכר, שם יספוג את המהומה הקשה שזרקו אותו מן העולם, ועוד כדי להראות לעולם את חיבת ישראל למשה, שרק הצדיקים והכשרים מסרו נפשם כמוכא בפסוק: וימסרו מאלפי ישראל (לא, ה), בזה שראה מרע"ה את מסירות הנפש של ישראל שמה בכוחם של ישראל שלא יצאו להילחם בשביל עיטור עוז ומופת אלא לקעקע את העבודה זרה מן העולם, ולעצור מזימת הרשע בעולם, ועוד, בשביל לבטל מבלעם ומכל הגוים שיותר לא תשרה השכינה יותר עליהם, כי אם על ישראל.

ח. כאמור במדרש שבלעם עשה שתי זרועותיו כשני לוחות אבנים וכו' ועומד ומשתטח לפני כסא הכבוד, מיד נתן עליו פינחס ציץ של הקב"ה ותפסו והורידו וכו', פינחס עשה מעשה בשליחות משה לבטל את בלעם הרשע, שניסה לבוא עם התורה הם "שני לוחות אבנים" ולהשטח ולנסות לתפוס רחמים אצל ה"ת, פינחס ביטלו באמצעות הציץ, שהרי ידוע שהציץ- מכפר על עזות מצה, אותה עזות של בלעם הרשע, אינה יכולה להיות דרה עם השכינה יחדיו.

ספר חיים תוכחות מוסר

ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד (לב, א)

לשון מדרש תנחומא (ישן מטות ט) זה שאמר הכתוב: כי לא ממוצא ומערב ולא ממדבר הרים^ט, כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ז-ח) מהו כי לא ממוצא ומערב, לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה והולך ממזרח למערב **נעשה עשיר**. אפילו פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחזר על המדבריות ועל ההרים, **לא נעשה עשיר**. מהו ולא ממדבר הרים. אמר רבי אבא: כל הרים שבמקרא הרים, חוץ מזה שהוא **רוממות**, שאין אדם מתרומם מן הדברים הללו. ומה הקב"ה עושה, נוטל מזה ונותן לזה וכו', תדע לך כשביקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את המדינים בידם, מה כתיב: וישבו בני ישראל את נשי מדין ואת טפם ואת כל בהמתם ואת כל מקנהם (לא, ט) ואחר כך ומקנה רב היה לבני ראובן, הרי כי אלוקים שופט זה ישפיל (מדינים) וזה ירים (בני גד ובני ראובן^א).

המדרש שואל מפני מה נסמכה פרשת בני גד ובני ראובן למלחמת מדין, ומתריץ המדרש שהי"ת רצה להעשיר את בני גד ובני ראובן, עושר זה נשמר בעבורם, ועל מנת שיזכו הם לעושר, גרם למדינים שיהיה להם (ולחן) רצון עז לגרום לישראל לחטוא, ובחטא זה יורה הי"ת צרור את המדינים וכלשון הספרי: שהיו מתיעצים על ישראל להרע להם, המדינים הפקירו את בנותיהם, ולכן פה הי"ת

ט. פירש"י: השמש וממערבו ולא מן המדברות שאתם מפרשים בשיירא להרבות ממון לא בכל אלה להרים קרן.

י. כן אתה מוצא בבני גד ובבני ראובן, שהיו עשירים והיה להם מקנה גדול וחיבבו את ממונם וישבו להם חוץ מארץ ישראל, לפיכך גלו תחילה מכל השבטים, שנאמר (דברי הימים-א ה, כו) ויער אלוקי ישראל וכו' ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם. מניין, ממה שכתוב בתורה ומקנה רב היה לבני ראובן ולבני גד עצום מאד (במדבר לב, א).

יא. ובמדרש (במד"ר כב) שלש מתנות נבראו בעולם, זכה באחת מהן, נטל חמדת כל העולם: זכה בחכמה - זכה בכל, זכה בגבורה - זכה בכל, זכה בעושר - זכה בכל. אימתי, בזמן שהן מתנות שמים ובאות בכח התורה, אבל גבורתו ועושרו של בשר ודם אינו כלום.

אם בני גד ובני ראובן יחשבו שמגיע מכוח עצמם, מתנות אלו יאבדו מהם, וזה לדאבון לב מה שקרה בסוף, שהרי בני גד ובני ראובן גלו ראשונים בחרבן בית מקדשנו ותפארתנו.

ראה בשפת אמת (מטות תרלח) שביאר את חטאם ועונשם העתידי של בני גד ובני ראובן: ובודאי חלק זה הי' מוכן לבני גד ובני ראובן אבל הי' בא להם אחר חלוקת הארץ ואז הי' טוב להם. ומרע"ה התנה עמהם שאחר שיעברו חלוצים יקחו את חלקם וע"י שהקדימו לשאול חלקם נענשו לבסוף.

הורה למשה לצוות על ישראל צרור את המדינים (כה, יז) שהם אויבי ישראל וגרמו למותם של נשיא שבט ישראל ומותם של עשרים וארבע אלף במגפה, ולא היתה מחילה, וכאן היתה דרישת ה'ת נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים^{יב}.

עושר גדול היה לבני גד ובני ראובן ורצונם היה לדאוג לרכושם לפני טפם, וכאשר שמע משה תחלה את רצונם, הטיף להם מוסר נוקב וקשה: האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה. ולמה תניאון את לב בני ישראל וכו' (לב, ו-ז).

בלשון תוכחה חשב משה להניא אותם מעצתם השלילית, אך בני גד ובני ראובן הם בשלהם, וכאן הם מציעים את ההצעה ונראה שכלל לא השכילו ולא הבינו עד כמה הם שונים, ומציעים הצעה חדשה: גדרות צאן נבנה וכו' וערים למפנו, על כך פירש^י בדברים קשים כלפיהם וז"ל: חסים היו על ממונם יותר מבניהם ובנותיהם שהקדימו מקניהם למפם. אמר להם משה לא כן עשו העיקר עיקר והטפל טפל בנו לכם תחלה ערים למפכם ואחר כך גדרות לצאנכם.

רש"י מבאר לנו את השקפת התורה הקדושה כלפי בני גד ובני ראובן, לשונם החמיאם: ובמקום לפתוח בהגנת הילדים: גדרות צאן למפם הציעו גדרות לצאן, שהופכים את העיקר למפל, והטפל שהוא הצאן לעיקר, הענין הרכוש^י היה מבחינתם קודם לכל דבר, ומכאן נעוצה ההשקפה הלא נכונה של בני גד ובני ראובן.

משה רבנו הפיץ היה בכניסת כל שבטי ישראל לארץ ישראל, כל השבטים לרבות ראובן וגד כולם צריכים לחוש ולמעום טעם הארץ^י, לקיים את מצוותיה ואז

---

^{יב}. הנקמה דווקא למדינים ולא המואבים, וכלשון רש"י שהמואבים נכנסו לדבר מחמת יראה שהיו יראים מהם, שיהיו שוללים אותם, שלא נאמר אלא (דברים ב, ט) אל תתגר בם מלחמה. אבל מדינים נתעברו על ריב לא להם.

^{יג}. ראה בפירוש האו"ח הק' (לב, ג) שנחכמו בני גד ובני ראובן כלפי משה שכביכול הכל נסי ואין צורך בהם דווקא שהרי כל יציאת מצרים ושהייתם במדרש וגם כניסתם לארץ ישראל הכל נעשה בצורה נסית ולא מובנת בשכל אנוש, אך בתוצאה, במקום שימשיכו את הנסים אליהם פה בארץ, עדיין חושבים על רכושם, ונותרו בדעתם, לפי שהיא ארץ מקנה ולהם יש מקנה רב.

^{יד}. וראה מש"כ בגודלו החסד לאברהם (מעין ג נהר יב) ודע שכל מי שדר בארץ ישראל נקרא צדיק, גם שאינם צדיקים כפי הנראה, שאם לא היה צדיק היה מקיא אותו הארץ, כדכתיב ותקיא הארץ את יושביה (ויקרא יח, כה), וכיון שאינה מקיא אותו בודאי נקרא צדיק אף על פי שהוא נראה בחזקת רשע.

לראות עין בעין בנסי ה' הגדולים כפי שהבטיח, ולכן בא משה בטענה: **האחיכם יבואו למלחמה ואתם תשבו פה**, האחים שלכם יזכו לראות במופתי ה' במלחמות ה' כפי שהיה בפרשת מדין, שהתורה מעידה **ולא נפקד ממונו איש** (לא, ג), ומכאן ביאור לדברי רז"ל מדוע נסמכה פרשת בני גד ובני ראובן לפרשת מדין, ועוד על התיבות זכרון לבני ישראל פירש רבנו בחיי, זכרון לנס שעשה להם המקום שהרי ידוע שזה פלא עצום ומהנסים הגדולים שאירעו לישראל, שבמלחמת מדין היה עם רב כחול ים, ובאו ישראל והרגו מהם וישבו מהם אלפים ורכבות, והכתוב מעיד שלא חסר ישראל אחד במלחמה, וזה נס גדול.

משה רבנו רצה להוכיח לבני גד ובני ראובן כלשון המדרש על הפסוק בתהלים (עה, ז-ח) כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים לא ממה שאדם עמל ויוצא לפחורה והולך ממזרח למערב נעשה עשיר. אפילו פורש בספינות והולך ממזרח למערב וחזר על המדבריות ועל ההרים, לא נעשה עשיר. כל מה שיש לאדם הוא רק מחייתו, ולכן היה צריך משה רבנו להוכיחם ולהוכיחם היא דוקא ממדין עצמו, מדוע הוא ספג את המהלומה הקשה בשונה ממואב, שהרי מואב היו אלו שרצו להילחם בישראל וכאן התורה אומרת: אל תצר את מואב ואל תתגר בו מלחמה (דברים ב, ט).

שתי פרידות טובות

רז"ל בבא קמא (לה) דרשו על הפסוק: ויאמר ה' אלי אל תצר את מואב ואל תתגר בם מלחמה (דברים ב, ט) וכי מה עלה על דעתו של משה, לעשות מלחמה שלא ברשות^{טו}, אלא נשא משה קל וחומר בעצמו, אמר: ומה מדינים שלא באו אלא לעזור את מואב, אמרה תורה: צרור את המדינים והכיתם אותם, מואבים עצמן לא כל

טו. ראה רמב"ן שהקשה על לשון חז"ל באגדה שם, אל תצר את מואב. וכי עלה על דעתו של משה לעשות מלחמה שלא ברשות, אלא נשא משה קל וחומר בעצמו, אמר: ומה מדינים שלא באו אלא לסייע למואב אמרה תורה צרור את המדינים והכיתם אותם, מואבים עצמן לא כל שכן, אמר לו הקב"ה: לא כשעלה על דעתך, שתי פרידות יש לי להוציא מהם: רות המואביה ונעמה העמונית. והנה קודם הקל וחומר הזהירו למשה מן המואבים. ועוד אם מפני הקל וחומר, למה הוצרך להזהיר מבני עמון. אולי לא הקפידו בלשון האגדה בכך.

שכן, אמר לו הקב"ה: לא כשעלתה על דעתך עלתה על דעתי, שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית¹.

משה רבנו לימד את בני גד ובני ראובן מוסר נוקב וכפול², משה עשה קל וחומר ומה מדינים שלא באו אלא לעזור למואב, אמרה התורה: צרור את המדינים והכיתם אותם, מואבים עצמן שהתחילו בקלקול ושכרו את בלעם לא כל שכן. השיבו ה' שלא כך וכו'. משה מלמד את השבטים שדרך חשיבת התורה שונה לחלוטין מחשיבת בני אדם, למרות שהדבר נראה ברור פעמים הוא הפך רצון הבורא, בני גד ובני ראובן הסתכלו על כספם ורכושם הרב, הסתכלו שהם "זכו" בעושר גדול: **ומקנה רב היה לבני ראובן**, הרי כי אלוקים שופט זה ישפיל, אך זה לבסוף היה להם לרועץ, שהרי הראשונים שגלו מארץ ישראל היו דווקא בני גד ובני ראובן לפני כל השבטים, שנאמר (דברי הימים-א ה, כו) ויער אלוקי ישראל וכו' ומי גרם להם על שהפרישו עצמם מן אחיהם בשביל קניינם.

מואב נלחמו נגד ישראל כהגנה מישראל, אולי אוכל נכה בו ואגרשנו מן הארץ (כב, ו) שלא היה מבקש אלא לגרשם שלא יכנסו לארץ, חששם הגדול היה מעם ישראל, ואילו המדינים שכלל לא היה להם פחד מישראל אלא היה להם פחד רוחני עמוק, פחדו מהי"ת, שהרי בזמן שבאו זקני מואב וזקני מדין, ונתבקשו הם לינו פה הלילה, בבוקר נאמר רק: **ויקומו שרי מואב וכו'**, ורש"י (פסוק ז ד"ה וקסמים בידם) לפיכך כשאמר להם לינו פה הלילה, אמרו אין בו תקווה, הניחוהו והלכו להם שנאמר **וישבו שרי מואב עם בלעם, אבל זקני מדין הלכו להם**. ע"כ, זקני מדין לא האמינו בחי"ת ולא רצו לשרש כל אמונה לדורות הבאים, שהרי אם בלעם מודיע

טז. ואמר ר' חייא בר אבא אמר ר' יהושע בן קרחה: לעולם יקדים אדם לדבר מצווה, שבשביל לילה אחת שקדמתה בכירה לצעירה, קדמתה ארבע דורות לישראל: עובד, ישי, דוד, ושלמה. ואילו צעירה עד רחבעם, דכתיב: (מלכים-א יד, כא) ושם אמו נעמה העמונית (ב"ק לח:). וראה ברמ"ע מפאנו (עשרה מאמרות מאמר אם כל חי ח"ג אות ט) צא ולמד מרות המואביה שלא נתקבלה אלא בשעת ענייה ומרודה של נעמי, ורות דבקה בה דווקא לא בשלוותה כי המר שדי לי מאד. וכן מאלף נשים שגייר שלמה לא נתקבלה מכולן להעמיד ממלכת ישראל אלא נעמה העמונית שנשאת לו כשהיה בדלי דלות, ולא חזר למלכותו אלא בזכותה.

יז. הוא תנאי כפול, מה שנקרא בחז"ל בגמ' קידושין (סא.) ר' מאיר אומר: כל תנאי שאינו כתנאי בני גד ובני ראובן - אינו תנאי, שנאמר: ויאמר וכו' אליהם אם יעברו בני גד ובני ראובן, וכתבי: ואם לא יעברו חלוצים; רבי חנינא בן גמליאל אומר: צריך הדבר לאומרו, שאלמלא כן, יש במשמע שאפי' בארץ כנען לא ינחלו.

שה' יתברך רוצה לדבר איתו, מן הנימוס להמתין, אך הם חששו שאולי תתעורר בהם אמונה, ואילו זקני מואב שהרי נכונות להישאר, זכו שמהם יצאו שתי פרידות טובות יש לי להוציא מהן, רות המואביה ונעמה העמונית.

אף כאן בפרשתנו, משה רצה להוכיח את בני גד ובני ראובן במניעתם להיכנס לארץ ולראות את נסי ה', אך הם בחרו שלא להיכנס, הם הם הראשונים שגלו, הם החסירו רוחניות להם וגם לזרעם, ומכאן תוכחת משה כלפיהם.

פרשת מסעי

היעדר נשיא

למטה יהודה כלב בן יפונה (לה, יט)

ובמדרש הגדול: מפני מה בכולן נאמר נשיא חוץ מיהודה ושמעון ובנימין, יהודה יצא ממנו כלב בן יפונה, וכבר נקרא נשיא משילוח המרגלים, שנאמר למטה אבותיו תשלחו כל נשיא בהם (יג, ב) ושמעון לפי שהיה שנוי ומרוחק ממעשה השמים, לפיכך לא זכה להקרות משבטו נשיא. ובנימין יש אומר (לשבח) שאלידד בן כסלון האמור כאן הוא אלדד חברו של מידד שנתנבא במחנה, ומפני שהיה נביא לא קראו נשיא, שהנבואה גדולה מן הנשיאות. ויש אומר שצפה משה מה שעתידי שבטו של בנימין לעשות בגבעה (שופטים יט, כ) לפיכך לא קרא משבטו נשיא. ע"כ.

יוצא אפוא שיהודה לא זכה לתואר נשיא מאחר וכבר הוזכר אצלו נשיאות אצל כלב, וכן אצל בנימין הוזכר אם כי ברמז, וי"א שבנימין לא זכה לתואר נשיא מאחר ומשה רבנו צפה בנבואה במעשה פילגש בגבעה וכו'. ואילו שמעון בגלל שהיה שנוא עוד מזמן תוכחתו של יעקב אבינו על הריגתם של אנשי שכם (עם לוי) ועוד, נשיא שבטו זמרי בן סלוא עשה את המעשה הנורא עם כזבי וגרם למותם של עשרים וארבעה אלף מישראל, לא זכה שישבטו יקרא נשיא.

עון אבות על בנים

כותב רבנו בחיי (שמות כח, טו) בענין אבני החשן על שבט שמעון, וז"ל: שמעון היה מפותח על פטדה היא אבן ירוקה ככרתי בכרכי הים, וכן תרגומו ירקן ונקרא פראשמ"א והוא מין נפך שהוא מרקד"י שהוא ג"כ ירוק ככרתי. ודע כי פראשמ"א

א. על הפסוק: וישארו שני אנשים במחנה שם האחד אלדד ושם השני מידד תרגם יונתן בן עוזיאל, שאלדד ומידד הם בניו של אליצפן בן פרנך שילדה לו יוכבד בת לוי בזמן שגרשה עמרם בעלה, ונשאת לו עד שלא ילדה את משה - וַתֵּנֶחַ עֲלֵיהֶם רוּחַ נְבוּאָה.

אולם בדעת זקנים מובאת שיטה נוספת שסבורה שאלדד ומידד היו אחי משה מצד האב ולא מן האם וז"ל: אחי משה היו, כי כשנתנה תורה ונאסרו על העריות, פרשו כולם (מן העריות) שנאמר וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו, ודרשינן על עסקי משפחותיו.

ומרקד"י הכל מין אחד וחתיכה אחת כענין שבארתי לך ברובי"ן ובלאש"ו, אלא שהמרקד"י הוא המובחר והוא המלוקט ומחותך ממנו והוא בתכלית הירקות וזיוו מבהיק ואורו מתנוצץ עד מאד והפראשמ"א ירוקה גם כן אבל היא למטה ממנו עד מאד בין בירקות בין בזיו האור, ומה שנתנה האבן הזאת לשמעון על שם שהוריקו פניו של זמרי בן סלוא נשיא שבט שמעון וכן כל מי שחטאו משבט שמעון בבנות מואב הוריקו פניהם, וכן דרשו רז"ל סימן לעברה הדרוקן. וסגולת האבן הזאת של פטדה שהיא מקררת את הגוף וע"כ היא מצויה בארצות כוש שהם חמים ושמופי זמה וצריכים אליה לקרר אותם וזהו שכתוב (איוב כה, יט) לא יערכנה פטדת כוש, יחם אותה לכוש שהיא מצויה בארץ כוש. ע"כ.

משה רבנו ע"ה בברכות שברך את כלל ישראל לפני הסתלקותו השמיט את **שמעון**, רש"י שואל: מפני מה לא ייחד לו ברכה בפני עצמו, שהיה בליבו עליו על מה שעשה בשיטים. ובדעת זקנים כתבו טעם נוסף, שמרע"ה לא ברך את שמעון כמו שלא בירכו אביו (יעקב אבינו), משום מעשה דשכם אמר: אתם עכרתם אותי, ועוד הוסיף שבט שמעון על חטאתו פשע במעשה זמרי.

ויש אשר כתבו שבברכת יהודה כלולה הברכה ברמו לשמעון, **שמע** ה' אל קול יהודה, **שמע**, זה **שמעון**, משל לשור שהיו עסקיו רעים, שמחבל הבריות, צרו צורת ארי על איבוסו לשכך חמתו.

פירוש: משל לשור, סוד חסד, שנאמר ואריה מהימין, שאלולא חסד למעלה מן הגבורה מדת הדין הקשה מהרבת העולם. (חמדת ימים להגה"ק רבי שלום שבזי זי"ע).

א"כ ששמעון לקה בשנים, חטא באבות, ששמעון ולוי גרמו ליעקב להוכיחם, אמנם לוי שב בתשובה במעשה העגל, אך שמעון הוסיף בחטא זמרי וכזבי, ומכאן

ב. עכרתם אותי, הם שמעון ולוי, אולם שבט הלוי לא נענש לפי שתיקן המעוות בעגל, שנאמר ויאספו אליו כל בני לוי.

וכן את ראובן יעקב מוכיחו, ואילו משה רבנו כן מברכו יחי ראובן ואל ימות ופירש"י יחי ראובן בעולם הזה ואל ימות לעולם הבא, דהיינו שגם ראובן וגם לוי קיבלו מחילה גמורה.

ג. בספרי כתיב: מלמד שנתפלל משה על שבטו של שמעון, אמר לפניו: רבונו של עולם, כל זמן ששבטו של שמעון שרוי בצרה ומתפלל לפניך אתה מעלה אותו מתוכה, ואל עמו תביאנו, שקרבו עמו לברכה, שנאמר ויאמר יהודה לשמעון אחיו עלה איתי בגורלי (שופטים א, ג) ויפלו חבלים מנחלת בני יהודה לנחלת בני שמעון.

החמא של האבות המשיך על הבנים, וכמשל המובא במדרש (ספרי) שנים לוו מן המלך, אחד פרע למלך וחזר והלווה את המלך ואחד לא דיו שלא פרע אלא חזר ולווה. כך שמעון ולוי, שניהם לוו בשכם, כעניין שנאמר (בראשית לד, כה) ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו ויבואו על העיר במח ויהרגו כל זכר. לוי פרע מה שלווה במדבר, שנאמר (שמות לב, כו) ויעמד משה בשער המחנה ויאמר כה אמר ה' שימו איש חרבו על ירכו ויעשו בני לוי כדבר ה'. וחזר והלווה את המקום בשמים, שנאמר (כמדבר כה, יא) פינחס בן אלעזר בן אהרן הכהן השיב את חמתי מעל בני ישראל בקנאו את קנאתי בתוכם ולא כיליתי את בני ישראל בקנאתי. שמעון, לא דיו שלא פרע, אלא חזר ולווה, שנאמר ושם איש ישראל המוכה אשר הכה את המדינית זמרי בן סלוא נשיא בית אב לשמעוני.

עלי קללתך

רבקה אמנו מצוה לבנה לקחת את ברכת אביו מאחיו הגדול עשו, יעקב אבינו חושש ואומר: אולי ימושני אבי והייתי בעיניו כמתעתע והבאתי עלי קללה ולא ברכה (בראשית כו, יב).

רבקה אמנו לא מקבלת את דעתו של בנה ואומרת: עלי קללתך בני אך שמע בקולי ולך קח לי (שם, יג).

יעקב עושה את מצוות אמו אך מרגיש שבמעשה זה ישלם בעתיד, וזה רמזו בתיבה עלי ראשיתו בהצעתו "הנדיבה" של לבן ויאמר נקבה שכרך עלי ואתנה (ל כה): ואכן המכה לא איחרה שיעקב אומר ללבן: ותחלף את משכורתי עשרת מונים (ל, מא).

וכן בדרישת עשו ליעקב במפגשו ורצונו להובילו לשעירה, חשש יעקב שאולי יתכן שמפה תבוא המכה, באומר: אדוני יודע כי הילדים רכים, והבקר עלות עלי וכו' (לג, יג).

ועוד, כאשר שכב והמור באים בהצעה נדיבה ליעקב ובניו אומרים: הרבו עלי מאד מוחר ומתן (לד, יב).

ובתגובת האחים הקדושים שמעון ולוי עושים את מעשה שכב, מתרים יעקב אבינו כלפיהם: ונאספו עלי והיכוני ונשמדתי אני וביתי (לד, ל), ומתוך זה היתה

התוכחה הגלויה של יעקב אבינו בבניו עכרתם אותי, והתוצאה : שמעון ולוי אחים כלי וכו'.

ובמעשה יוסף הצדיק, כאשר האחים חוזרים לכנען (בלא שמעון) מתחננים שוב לחזור למצרים עם בנימין, אומר יעקב: אותי שכלתם, יוסף איננו, שמעון איננו, ואת בנימין תקחו, **עלי** היו כלנה.

ובטרם הסתלקותו מתאר יעקב אבינו את צרתו בפטירת אשתו, ואני בבואי מפדן, מתה **עלי** רחל בארץ כנען.

התיקון היה בימי בנו יוסף הצדיק, שאמר, אתם חשבתם **עלי** רעה אלוקים חשבה לטובה (ג, כ). כל האסונות והצרות שבאו על יעקב, שיעקב ובניו חשבו שהם קללות, בסופו של דבר היו חלק מתוכנית אלוקית לטובה, להחיות עם רב.

אף כאן, שמעון סבר וקיבל למרות כל הקשיים, מחד תוכחתו של אביו יעקב אבינו, ומנגד התעלמותו של משה רבנו משבטו, אך זה לא הפך אותו לרגזן ונקמן ח"ו, ההפך סבר וקיבל, ואת מה שאפשר לתקן אז יש לתקן, ולא לחשוב שחשך עליך עולמך ואין תקווה לאחריתך.

לאה אמנו

לאה אמנו בלידת בנה השני שמעון אומרת: **כי שמע** ה' כי שנואה אני ויתן לי גם את זה (כט, לג) רבנו הספורנו מחדש על לידת שמעון וז"ל: ותמורת השנאה המסובכת מן **החשד** נתן לי גם את זה, **ע"כ**, **החשד** מופיע אצל ראובן שהיה בעלי חושדני שהסכמתי להטעותו ותמורת **החשד** נתן ה' לי זרע כענין בסוטה', **לאה** כדוגמת בנה שמעון רואה בפרי בטנה (ראובן ושמעון) פיצוי על היחס שהיא זוכה מבעלה, שתיקתה כשתיקת שמעון, ועוד שתיקת דינה לאחר מעשה שכם, מובא במדרש (בר"ר פ): אמר רב הונא, אמרה ואני אנה אוליך את הרפתי, עד שנשבע **לה שמעון שנוטלה**.

ד. כמובא בברכות (לא:): א"ר אלעזר אמרה חנה לפני הקב"ה רבש"ע אם ראה מוטב ואם לאו תראה אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה ואי אתה עושה תורתך פלסתר שנאמר (במדבר ה, כח) ונקתה ונזרעה זרע.

ועוד, שמעון תיקן את מעשה מכירת יוסף, שהרי יוסף אומר לאחיו: ויאמר אלהם מרגלים אתם וכו', ולבסוף נוטלים את שמעון ואוסרים אותו ולא את שאר אחיו, כפי שהיה מצופה מהשליט, שהרי אם הם מרגלים אז כולם יהיו אסורים.

ועוד, אומר יעקב אבינו בתוכחתו: ארור אפם וכו' אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל, פרש"י אין לך עניים וסופרים ומלמדי תינוקות אלא משמעון, כדי שיהיו נפוצים, וזו היא מציאות ודרך החיים של שמעון.

שמעון בשונה משני השבטים יהודה ובנימין (שלא נאמרו בהם נשיא) שהרי הוא קרוי ע"פ המדרש 'שנוי ומרוחק', ולמרות הכל ממשיך בדרכו הגם שהנשיאות לא ניתנה לו, ושבוטו קיבל שני חלקים בשונה משאר השבטים, עניינו בחיבור עם ישראל לתורה באמצעות כתיבת הסת"ם (ספר) המחברת בין ישראל לאביהם שבשמים, וכן בלשמש כמלמד תינוקות, נוטל את חינוך הבנים על כתפו, ללמדם דרך התורה והמצוה, ואף אם תלמיד מתרחק או שהוא שנוא, עדיין לא אומר שלא יוכל לגבור ולהתעלות רוחנית, ובתנאי שהכל בשם הענווה, וזה היה סמלו של שמעון.

חזק חזק ונתחזק.

ה. עירובין (יג.) וכשבאתי אצל רבי ישמעאל אמר לי: בני, מה מלאכתך, אמרתי לו: לבלר אני. אמר לי: בני, הוי זהיר במלאכתך שמלאכתך מלאכת שמים היא, שמא אתה מחסר אות אחת או מויתר אות אחת - נמצאת מחריב את כל העולם כולו.

ו. אחד המקצועות הקשים והתובעניים ביותר הוא תפקיד המלמד, ורבים מגדולי עם ישראל זכו לשמש בתפקיד זה כאמור בגמ' ב"ב (כא.) אמר רב ברם זכור אותו האיש לטוב ויהושע בן גמלא שמו שאלמלא הוא נשתבח תורה מישראל שבתחלה מי שיש לו אב מלמדו תורה מי שאין לו אב לא היה למד תורה מאי דרוש (דברים יא, יט) ולמדתם אותם ולמדתם אתם התקינו שיהיו מושיבין מלמדי תינוקות בירושלים מאי דרוש (ישעיהו ב, ג) כי מציון תצא תורה ועדיין מי שיש לו אב היה מעלו ומלמדו מי שאין לו אב לא היה עולה ולמד התקינו שיהיו מושיבין בכל פלך ופלך ומכניסין אותן כבן ט"ז כבן י"ז ומי שהיה רבו כועס עליו מבעיט בו ויצא עד שבא יהושע בן גמלא ותיקן בשיהו מושיבין מלמדי תינוקות בכל מדינה ומדינה ובכל עיר ועיר.

ונפסק ברמב"ם (פ"א מהל' ת"ת ה"ג): וחייב לשכור מלמד לבנו ללמדו, ובהל' ז: היה מנהג המדינה ליקח מלמד התינוקות שכר, נותן לו שכרו. וחייב ללמדו בשכר עד שיקרא תורה שבכתב כולה, וכן נפסק בטור (סי' רמה) מושיבין מלמדי תינוקות בכל עיר ועיר. וכל עיר שאין בה מלמדי תינוקות מחרימים אנשי העיר עד שיושיבו מלמדי תינוקות. ואם לא הושיבו מחריבין העיר, שאין העולם מתקיים אלא בהבל פיהם של תינוקות של בית רבן.

פרשת דברים

טרחת יתירה

אִיכָה אִשָּׁא טֹרַחְכֶם וּמִשְׁאֲכֶם וּרְיִבְכֶם (א, יב)

פירש"י: ומשאכם, מלמד שהיו אפיקורסין, הקדים משה לצאת, אמרו מה ראה בן עמרם לצאת שמא אינו שפוי בתוך ביתו, איחר לצאת אמרו מה ראה בן עמרם שלא לצאת, מה אתם סבורים, יושב ויועץ עליהם עצות רעות וחושב עליהם מחשבות ס"א מצות וחשבונות.

ובמדרש תנאים נאמר כלשון זה, אם כי בשינוי הקדים משה לצאת וגו' הילך לצדדין אמרו ראו בן עמרם מהלך לצדדין כדי שלא נעמוד מפניו **מצוה קלה שבידינו הוא מבקש לעקור ממנו ואיזו זו עמידת זקן** אמר להם עשיתי כך וכך ולא קיבלתם עליכם עשיתי כך וכך ולא קיבלתם עליכם הבו לכם אנשים חכמים ונבונים וידועים לשבטיכם וכו' (מדרש תנאים).

המדרשים נראים לכאורה חלוקים, מחד קורה המדרש לישראל אפיקורסין, ומנגד רואים את רצונם העז לקיום המצוות באומרים: **מצוה קלה שבידינו הוא מבקש לעקור ממנו ואיזו זו עמידת זקן**.

ובבאר שבע (פנהדרין ז): כתב דאפיקורס אינו מין, והביא ראיה מהרמב"ם (פירוש על המשניות מ"א) וז"ל: פירש אפיקורוס מלה ארמית היא, ובחבורו (פ"ג הל' תשובה ה"ח) כתב שלשה הן הנקראין אפיקורסים, האומר שאין שם נבואה כלל כו', והשמיט לגמרי מה שמפרשת הגמרא לקמן מאי אפיקורוס, וצ"ע.

א. מצוות עשה מהתורה לכבד ולהדר פני החכמים והזקנים כמופיע בפסוק: מפני שיבה תקום והדרת פני זקן (ויקרא, יט, לב). עיי' קידושין (לב:): רמב"ם (פ"ו הל' ת"ת ד"ט) מי שהוא זקן מופלג בזקנה, אף על פי שאינו חכם, עומדין לפניו. ואפילו החכם שהוא ילד עומד בפני הזקן המופלג בזקנה. ואפילו זקן כותי מהדרין אותו בדברים ונותנין לו יד לסומכו, שנאמר לפני שיבה תקום - כל שיבה במשמע.

ובהמשך הפסוק ויראת מאלוקיך, פירש"י: יכול יעצום עיניו וכו' שלא ראהו, לכך נאמר: ויראת מאלוקיך, שהרי דבר זה מסור ללבו של עושהו, שאין מכיר בו אלא הוא. וכל דבר המסור ללב - נאמר בו ויראת מאלוקיך.

ונ"ל לפרש מלת אפיקורוס לפי דעת הגמרא שהוא ענין אפיקורותא, ולכן אמרו אפיקורוס זה המבזה תלמיד חכם, כענין שאמרו (ב"ק סב:) חד בר נש איפקר לרבי יהודה ב"ר חנינא כו', וכמו שאמרו בריש ארבעה נדרים (בג.) **ששכיחי אפיקורי דמצערי רבנן. כן נ"ל.**

דברי הב"ש נותנים ביאור נפלא על זכותם של ישראל, שהמילה אפיקורס אינה מין ולא מאמין דווקא, אלא איש מרחק המצער רבנן, ובפרשתנו, הצער שהיו ישראל מצערים את משה, הצער הוא לאו דווקא בצער אישי אלא אף תורני, כמובא במדרש לעיל: ראו בן עמרם מהלך באמצע שבגלל זה יצטרכו לעמוד הילך לצדדין אמרו ראו בן עמרם מהלך לצדדין כדי שלא נעמוד מפניו מצוה קלה שבידינו הוא מבקש לעקור ממנו ואיזו זו עמידת זקן.

בכל מצב הראו קושי, אם לעמוד בפניו זה מורח בעבורם, ואם עובר מן הצד אזי מצער אותם על כך שהם הפסידו מצוה, כדברי התנא באבות (פ"ב מ"א) **הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה**, התנא מזהיר אותנו שלא להפסיד שום מצוה, אף לא כזאת שנראית בעיניך "קלה", מפני שאין אתה יודע מה מתן שכרן של מצוות, ואולי דווקא המצווה ה"קלה" הזו תזכה אותך בשכר גדול יותר ממצוה אחרת שנראית בעיניך כגדולה יותר.

ב. וכלשון המדרש (מד"ר טו): אמר רב אבא הכהן בר פפא: כשהייתי רואה סיעה של בני אדם, הייתי הולך בדרך אחרת שלא להטריח עליהם, שלא יהיו רואין ועומדין מלפני, וכשאמרתי דברים לפני ר' יוסי בן ר' זבידא, אמר לי: צריך אתה לעבור לפניהם, ויהיו רואים אותך ועומדים לפניך, ואתה מביאם לידי יראת שמים שנאמר מפני שיבה תקום ויראת מאלוהיך.

ג. ובמגן אבות פירש: שאם ישב ולא עשה עבירה שנותנין לו שכר כעושה מצוה כמו שנזכר בראשון מקדושין אם העבירה היא חמורה יהיה שכרה יותר גדול מהקלה זהו פירושו. ואינו נראה כי ידוע הוא שהעוסק במצוה שאפילו קלה שבקלות פטור הוא ממצוה אפי' חמורה שבחמורות ואינו מתחייב. מפני שקול זה וגם ממדרש חכמים בדרשת על כן יאמרו המושלים אינו נראה כן וגם לשון המשנה אינו מתיישב בפירוש זה שהיה לו לומר והוי מחשב שכר מצוה כנגד הפסדה ושכר ביטול עבירה כנגד הפסדה וכן נראה ממה שאמרו בנדרים פרק אין בין המודר וכל מצות מי יש להן שיעור למתן שכרן והא תנן הוי זהיר במצוה קלה כבחמורה שאין אתה יודע מתן שכרן של מצות.

תוכחה מגולה

ובמדרש תנאים (א, א) אלה הדברים אמר הקב"ה **חביבה עלי תוכחת משה לישראל מעשרת הדברים**: אמר ר' שמעון אשריהם של צדיקים שאין נפטרינן מן העולם עד שהן מצווין את בניהם אחריהם וגו' וכן משה רבינו לא נפטר מן העולם עד שהוכיח את ישראל על עונות שבאו לידם וצוה אותם לשמור מצוותיו של הקב"ה.

פלא גדול ועצום שחביב הי"ת את התוכחה שהוכיח משה רבנו בטרם הסתלקותו את ישראל אף יותר מעשרת הדברות, ידוע שהתוכחה היא לא רק שבט כנגד מעשה לא נכון שעושה האדם אלא תפקיד הגדול, אשר מראה להראות לאדם את הדרך והמעשה אשר יעשה, ומה שעשה עד כה אינו נכון, מי לנו גדול מיעקב אבינו ע"ה שהוכיח את ראובן, ולא חשש שמא יגרום לראובן לעזוב הכל וללכת לצד דודו, עשו הרשע, ובמקרה של ראובן ההפך הוא קיבל תוכחתו וממנו התעלה עד אשר הזכירו משה בברכתו¹ (משא"כ שמעון, ראה האמור בפרשת מסעי), וידוע שע"פ המשנה באבות (פ"ו מ"ו) ארבעים ושמונה מעלות בהם נקנית התורה נמנית התוכחה כאחת מהדרכים, וכדאי לו לאדם להיות מאוהבי התוכחה ופירש הרע"ב על דרש הפסוק: הוכח לחכם ויאחבך (משלי ט, ח), שהוא חפץ בתיקון מידותיו, ולומד מכל אדם, הימנעות מתוכחה גורמת ההפך רצון הבורא כמובא בשבת (קטז:) לא הרבה ירושלים אלא מפני שלא הוכיחו זה את זה.

ועוד במדרש על דרש הפסוק: אלה הדברים, א"ר אחא ב"ר חנינא ראויות היו התוכחות לומר מפי בלעם והברכות מפי משה, אלא אילו הוכיחם בלעם היו ישראל אומרים שונא מוכיחנו, ואילו ברכם משה היו אומות העולם אומרים אוהבין

ד. ובהמשך המדרש: אלה הדברים א"ר ישמעאל דברים הללו שקולים כנגד עשר הדברות שקבלו ישראל מהר סיני ולא עוד אלא שעשרת הדברים כשאמרו עליהם נעשה ונשמע לא המתינו מעט עד שמרדו בהן ואמרו (שמות לב, ד) אלה אלהיך ישראל ודברים הללו החזירו את ישראל למוטב ודיבקו בהקב"ה ובתורתו שני' (דברים ד, ד) ואתם הדבקים בה' אלוהיכם א"ל הקב"ה למשה הואיל ונדבקו ישראל בי בדברים הללו לא יהיו נקראים אלא על שמך שני' אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל אשר דבר ה' לא נאמר אלא אשר דבר משה. עכ"ל

ה. יחי ראובן ואל ימות ופירש"י יחי ראובן בעולם הזה ואל ימות לעולם הבא, דהיינו שראובן קיבל מחילה גמורה.

ו. דייק נפלא רבנו אור החיים הקדוש אלה ולא זולתם, שכל ימיו דבר משה רק את דברי ה' ולא דבריו, ורק הדברים הללו - שהם דברי תוכחה ומוסר בערוב מותו - דברי משה, ללמדך שקיים משה

ברכן. אמר הקב"ה **יוכיחן משה שאוהבן**, ויברכן בלעם ששונאן כדי שיתבררו חברכות והתוכחות ביד ישראל (דב"ר פרשה א, ד).

התוכחה נועדה אך ורק להועיל ולהביא שלום, שהרי אין חובה להוכיח אם התוצאה תהיה הפוכה, מצווה התוכחה מעידה על סופה, שהרי אם התוצאה תהיה רק קלקול והחרפת המצב, אזי אין מצווה להוכיח, אלא להפך במקרה כזה המצווה היא שלא להוכיח, וכדברי חז"ל: ואמר רבי אילעא משום ר' אלעזר בר' שמעון: כשם שמצוה על אדם לומר דבר הנשמע, כך מצוה על אדם שלא לומר דבר שאינו נשמע. רבי אבא אומר: חובה, שנאמר: (משלי ט) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך (יבמות סה:).

וכפסק הרמב"ם (פ"ו דעות ה"ז) הרואה חבירו שחטא או שהלך בדרך לא טובה מצווה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים שנאמר הוכח תוכיח את עמיתך.

וכ"כ השל"ה הקדוש (דרך חיים תוכחת מוסר) אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך, הענין, כשאתה רוצה להוכיח את חברך, אל תאמר לו כך וכך אתה גרוע, כי אז ישנאך ולא ישמע לדבריך. וזהו שאמר 'אל תוכח לץ', שלא תוכח אותו בדרך ולזול לומר לו לץ אתה. רק אדרבה תאמר לו חכם אתה, ואם כן חרפה היא לאיש כמוך לעשות כה וכה, זהו 'הוכח לחכם', כלומר, תעשהו לך לחכם, אז יאהבך וישמע לקול דבריך ויקבל מוסר.

את הציווי ודברת בם, בדברי תורה ולא בדברים בטלים.

ז. כדברי הספרי (פסקא ב) התוכחה מביאה לידי שלום וכן אתה מוצא באברהם שנאמר והוכיח אברהם את אבימלך, מהו אומר ויכרתו שניהם ברית, וכן הוא אומר ביצחק ויאמר אליהם יצחק מדוע באתם אלי ואתם שנאתם אותי ותשלחוני מאתכם, מהו אומר וישלחם יצחק וילכו מאתו בשלום.

ח. ידועים דברי רבי ישראל סלנטר: הניסיון יורנו, שלא יתכן להיות עובד ה' גם במדרגה נישאה בלי לימוד המוסר. אכן, ההתהפכות מרע לטוב בלי מוסר, היא כמו בקשת הראיה בלי עין ושמיעה בלי אוזן. כלומר, הכח להשתנות, הוא רק ע"י לימוד המוסר. ומוסיף רבי ישראל ביאור דבריו באיגרת המוסר, ומבהיר שישנם שני ענינים, ענין אחד הוא, שהתורה באופן כללי מהווה תבלין ליצר הרע, מי שלומד מסכת ב"ק או מסכת גיטין וכל מסכת אחרת, מכניע בזה היצר הרע. אך יש ענין נוסף, שלכל יצר הרע יש התבלין המיוחד לו, כגון, אדם שמתקשה להתפלל בכוונה, עליו ללמוד את עניני התפילה, כלומר הלכות תפילה ומאמרי חז"ל לחשיבות התפילה.

יש לתת את המוסר בדרך עקיפה כמעשה משה רבנו, כמושל המופיע במדרש (פרקי דר"א פמ"ד), מלך שהיה לו פרדס וכלב קשור בפתח הפרדס, והמלך היה יושב בעליותיו צופה ומביט בכל מה שבפרדס. לימים נכנס אחובו של המלך לגנוב מן הפרדס, ונשכו הכלב וקרע את בגדיו. אמר המלך, אם אומר לאחובי למה נכנסת לתוך הפרדס, הריני מביישו. ואם לא אומר לו כלום, יחשוב שלא ראיתיו וינסה לגנוב שוב בפעם אחרת. אלא הריני אומר לו הראית כיצד קרע הכלב השומט את בגדיך ולא הבין שאתה אוהבי, ועל ידי זה יבין שראיתיו כשבא לגנוב. כך אמר משה, אם אומר להם לישראל, איך הטאתם במקום פלוני, ואיך הכעסתם במקום אלמוני, הרי הם מתביישים. ומאידך צריך אני להוכיחם לכן הזכיר להם את המדבר שבו הטיב להם ה' שהוריד להם מן, והם יודעים שהמון ירד להם על ידי תלונתם כשאמרו מי יתן מותנו במדבר. וכן את כל המקומות שחטאו בהם.

תורתנו הקדושה מלמדת אותנו שעם ישראל לא רצו לקבל מוסר בפן של תוכחה כי אם מוסר שהוא אהבה, אכן על מרע"ה היתה להם תרעומת שהלך מהצד ולא גרם להם לעמוד בפניו, ואף הקשו לו: מבקש לעקור ממנו ואיוזו זו עמידת זקן, וכדברי המדרש, אמר לי: **צריך אתה לעבור לפניכם**, ויהיו רואים אותך ועומדים לפניך, ואתה מביאם לידי יראת שמים שנאמר **מפני שיבה תקום** וגו' **ויראת מאלוקיך**.

עם ישראל היה ראוי לתוכחה כמובא במדרש (ילק"ש רמז תשפט) **אל כל ישראל מלמד** שהיו כולם בעלי תוכחה ויכולים לעמוד בתוכחות^ט.

ט. תוכן האמור הועבר לעיון כב' הדיין המצוין הגר"מ חביב שליט"א - חבר בית הדין הרבני נתניה, משה שפיר קאמרת, וזה הוסיף בכת"ק: אשריכם ת"ח שדברי תורה חביבים עליכם, שאתם טורחים ליישבם זב"ז, ומדה בכנ"מ יקויים בכם וישם לך שלום נשאר לפרש שאלתם, חביבות תוכחה יותר מעשרת הדברות,

כלל הוא שהמחזיק, המעמיד, המעשה (המ' בצירי) יותר מהעושה. הן לחיוב והן לשלילה. כגון משמשים ע"ז אין להם ביטול, והע"ז עצמה יש לה, וכן מה שהזכרנו לגבי המסית שדינו חמור יותר כדלעיל פר אמור. כך התוכחה של טוב עין - רעיא מהמנא היא המעמידה את עשרת הדברות וכו' ואידך זיל גמור..

קצבה לברכה

ויברך אתכם כאשר דבר לכם (א, יא)

מהו שוב ויברך אתכם כאשר דבר לכם, אלא אמרו לו: משה, אתה נותן קצבה לברכתנו, כבר הבטיח הקב"ה את אברהם אשר אם יוכל למנות (בראשית יג, מז), אמר להם זו משלי הוא, אבל הוא יברך אתכם כאשר דבר לכם.

ובמדרש (דב"ר פ"א יג) הובא משל: אמר רבי לוי למה הדבר דומה, למלך שאמר לשר הצבא שילך לחלק ללגיונותיו מליטרא ליטרא של זהב. הלך ונתן להם מחמשה חמשה זהובים ומעשרה זהובים, אמרו לו: המלך אמר לך שתתן לנו מליטרא ליטרא של זהב, ונתת לנו מחמשה חמשה זהובים. אמר להם, משלי הם, כשיבוא המלך הוא יתן לכם משלו.

כך אמרו לו ישראל: רבנו משה, הקב"ה לא נתן קצבה לברכותינו, ואתה אמרת אלף פעמים, אמר להם משה מה שברכתי אתכם, משלי ברכתי, כשיבוא הקב"ה יברך אתכם: כאשר דבר לכם.

רבי שמעון בן חלפתא

וקשה מהיכן היו הברכות למשה שיכול להבטיח משל עצמו 'יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים', דכאן לא משמע שמדובר בברכה שאדם מברך את חברו, אלא כאן מדובר בהבטחה שהבטיח משה רבנו לכלל ישראל, אמנם הגביל זאת באלף, משא"כ אצל הי"ת ויברך אתכם כאשר דבר לכם, ועוד, דהרי כל אחד יש לו את בית עולמו שלו בלבד, ולא נכנסים לכלל כי אם לפרט, שאדם הולך לבית עולמו ולא לעולם של אחרים, כמוכא במדרש רבה (שמות נב, ג) מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שבא ערב שבת ולא היה לו מאין להתפרנס יצא לו חוץ מן העיר והתפלל לפני

י. ישנו מעשה דומה בגמ' תענית כה. אך שם מדובר על התנא רבי חנינא בן דוסא, אמנם המעשה דומה למה שהובא במכילתין (נט:): לגבי חפץ שיוורד מן השמים, כמוכא בגמ' תענית כאמור, ובגמ' ד במעשה של רבי שמעון בן חלפתא שנשלחה לו אבן יקרה מן השמים, ושם במכילתא מובא המעשה של רבי שמעון בן חלפתא: מי איכא בשר היוורד מן השמים, אין, כי הא דרבי שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא, פגעו בו הנך אריותא דהוו קא נהמי לאפיה, אמר (תהלים קד, כא) הכפירים שואגים לטרף, נחיתו ליה תרתי אטמתא (-ב' ירכים של בשר), חדא אכלוה וחדא שבקוה, אייתיה ואתא לבי מדרשא, בעי עלה, דבר טמא הוא זה או דבר טהור, אמרו ליה, אין דבר טמא יורד מן

האלוקים וניתן לו אבן טובה מן השמים נתנה לשולחני ופרנס אותה שבת אמרה אשתו מהיכן אלו אמר לה ממה שפרנס הקב"ה אמרה אם אין אתה אומר לי מהיכן הן איני טועמת כלום התחיל מספר לה אמר לה כך נתפללתי לפני האלוקים וניתן לי מן השמים אמרה לו איני טועמת כלום עד שתאמר לי שתחזירה מוצאי שבת אמר לה למה אמרה לו אתה רוצה שיהא שולחנך חסר ושלחן חבירך מלא. והלך ר' שמעון והודיע מעשה לרבי, אמר לו לך אמור לה: אם שלחנך חסר אני אמלאנו מישלי, הלך ואמר לה, אמרה לו: לך עמי למי שלמדך תורה, אמרה לו ר' ובי רואה אדם לחבירו לעוה"ב"א לא כל צדיק וצדיק הוה ליה עולם בעצמו שנאמר (קהלת יב, ה): כי הולך האדם אל ביתי עולמו"י וסבבו בשוק הסופדים, עולמים אין כתיב אלא עולמו כיון ששמע כן הלך והחזיר.

השמים. בעי מיניה רבי זירא מרבי אבהו, ירדה לו דמות חמור מהו, אמר ליה וכו', הא אמרי ליה אין דבר טמא יורד מן השמים, ע"כ. במעשה זה רבי שמעון בן חלפתא התירו לו חכמים לאכול הבשר דאותו בשר ירד מן השמים, וא"כ קשה לן מדוע במעשה של רבי חנינא בן דוסא ובמעשה הנוסף של רבי שמעון בן חלפתא לא התירה אשת רבי שמעון בן חלפתא לאכול, נראה דכאן בדבר פעוט, בשר שהוא דבר שמתכלה וערכו לא רב משא"כ באבן יקרה או רגל של שלחן, ודו"ק. ועוד, במקרה של רבי שמעון בן חלפתא (המובא במכילתא הערה קודמת), מדובר על בשר חתוך, מה היה קורה עם היה יורד בעל חי, האם טעון שחיטה, מצינו בשפתי כהן (עה"ת בהעלתך) שכתב דבשר היורד מן השמים כשר בלא שחיטה, ואם ירד בעל חי מלמעלה מותרים לאכלו בלא שחיטה, ולמד זאת מהשלו.

יא. הגר"י מסלנט זצ"ל דקדק בלשון אשת רבי שמעון בן חלפתא שכוונתה לדחות את דברי רבנו הקדוש, שאתה אדם קדוש וחסיד ובנית עולמך בעולם הזה (שהיה עשיר) וגם עולמך לעתיד לבוא על ידי התורה והמצוות, אבל מכיון שאתה נשיא ועשיר גדול, חסרה לך מעלתו של העוסק בתורה מתוך הדחק. לעומת זאת בעלי, רבי שמעון, לומד תורה מתוך הדחק, ואיך אתה אומר למלא את שלחנך החסר משלחנך, בטענה זו נצחה את רבנו הקדוש ואת רבי שמעון בן חלפתא. הלך רבי שמעון והחזיר את האבן הטובה.

יב. לשון האבן עזרא: בית עולמו הוא הקבר והוא הבית שידור שם לעולם ויש עולם קצוץ כמו וישב שם עד עולם ועבדו לעולם.

יג. בזה יובן בס"ד הפסוק: כי הולך האדם אל בית עולמו וסבבו בשוק הסופדים. לכאורה, סדר הפסוק היה צריך להיות להיפך. בתחילה וסבבו בשוק הסופדים, ולאחר מכן כי הולך האדם אל בית עולמו. ברם, אילו היה כתוב כך, הייתי אומר וסבבו בשוק הסופדים, כי הולך האדם אל בית עולמו. כלומר, עתה משמת הולך הוא אל בית עולמו שיתנו לו שם בעולם הבא. לכן הקדים כי הולך האדם אל בית עולמו - פירוש: בעולם הזה הוא הולך לבית עולמו שם, אשר הכין לו בימי חייו כאן. ואחר כך כשמת מכריזים זאת עליו הסופדים.

יד. רבותינו במדרש אמרו הנס האחרון היה קשה מהראשון כיון שפשט ידו להחזירו מיד ירד המלאך ונטלה הימנו

אשת רבי שמעון בן חלפתא התכוונה לומר לרבנו הקדוש, שכל צדיק וצדיק בונה לעצמו את העולם שיהא לו שם בעולם הבא. בניה זאת נעשית כאן בעולם הזה במצוות ובמעשים טובים שהוא מקיים. ומכיון שכל אחד מכין לו בחייו את העולם הבא כאן בעולם הזה, אי אפשר ליתן שם זה לזה מאומה. כל אחד מקבל רק את עולמו שהכין לעצמו, אף כאן בפרשתנו, כיצד משה מבטיח יוסף ה' עליכם ככם אלף פעמים, מבטיח משלוי, מתוך סל המצוות האישי לכלל ישראל, אמנם הוא מוסיף שגם הוא מוגבל באומרו: ויברך אתכם כאשר דבר לכם.

נקדים את פירוש הגה"ק בעל מחשוף הלבן (רבנו יעקב אביחצירא זי"ע) שפירש דכשחטאו ישראל בעגל נטלו ממש רבנו ע"ה אלף אורות, ונטלו מישראל הכתבים שלהם ונתנו למשה, ובכל שבת מחזירים למשה רבנו ע"ה האלף אורות שלו, והוא מחזיר גם כן בכל שבת לישראל הכתרים שלהם שנטלו מהם ונתנו לו ומן הראוי כיון שעל ידו שחטאו בעגל הם שגרמו שנטלו אורות שלו ונטלו שלהם ונתנו לו, אף על גב דחוזרים לו שלו בשבת לא היה מחזיר להם שלהם. אמנם מאחר שהוא עבד נאמן ואינו רוצה להנות משל אחרים, כיון שחוזרים לו שלו הוא מחזיר להם שלהם.

יוצא אפוא מדברי רבנו המחשוף הלבן שלמשה רבנו היה את הכוח האישי להבטיח לישראל, רק עם הגבלה, עד אלף, ולא יותר.

משה רבנו ברך תמיד את ישראל, וקשה מדברי חז"ל בילקוט שמעוני שלא זכה משה שיקרא איש האלוקים עד שבירך את ישראל, ועולה כאן תמיה, הרי משה רבנו ברך את ישראל ד' פעמים, האחת וירא משה וכו' ויברך אותם (שמות לט, מג), ברכה שניה ויבא משה ואהרן אל אהל מועד ויצאו ויברכו את העם (ויקרא ט, כג) ברכה שלישית בפרשתנו ה' אלוקי אבותיכם יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם כאשר דבר לכם, ברכה רביעית בפרשה האחרונה: וזאת הברכה אשר ברך משה איש האלוקים את בני ישראל לפני מותו (דברים לג, א).

טו. וכאן אנו צריכים לשאול מה ראה משה רבנו להוסיף משל עצמו בנוסף על ברכת ה', ועוד מה ענין של ברכת אברהם אם יוכל למנות וכו', נקדים את דברי המעס לועז שכתב: משה לא רצה להחזיק לעצמו את הגדולה שהוא יכול לברך את העם ללא קצבה, ומשום כך קצב ברכתו. וכשתמהו ישראל על כך כדברי רש"י השיב להם: אני מברך אתכם בדבר שיש לו קצבה, אבל ה' יברך אתכם בברכה הלא קצובה שהובטחה לאבותיכם.

נראה להשיב שמשנה רבנו לא רצה להחזיק לעצמו גדולה שיכול לברך ללא גבול מוכיח את הענווה, וכאן הוכיח את ענוותנו שהברכה מוגבלת שידע כל אחד מה יכולתו וגבולו, ולא יחשוב שמגיע לו בלי גבול אלא הברכה חייבת להיות מוגבלת, וזאת נלמד דווקא ממשנה רבנו.

נסכם, משה רבנו הבטיח ברכה משלימי לתת לישראל, ראה פסיקתא דר"כ, הרבה ברכות ראשונים כל אחד ואחד בדורו, ולא היתה ברכה מעולה בעולם כברכותיו של משה".

ועוד אוסיף בשם הספר ויקח יעקב אבן (להרח"צ יעקב קרעי זצ"ל) שכתב לחלק טובא בברכות, וזה לשונו: ישנם שני סוגי ריבוי, האחד ריבוי כמוותי כלומר מניין אוכלוסין, והשני ריבוי איכותי כלומר חשיבות הנמנים. ואם כן אפשר לומר שכוונת משה רבנו שבאיכותם וערכם של ישראל, רבים הם כבר היום, יותר מרובות גוים. וכעין מה שמצינו במדרש (שהש"ר ד, ב) שפעם אחת ביקש רבי לעזרר את תלמידיו, ודרש: אשה אחת ילדה במצרים ששים רבוא בברם אחת, קם תלמידו, רבי ישמעאל ב"ר יוסי, ושאלו לשם אותה אשה, השיבו רבי: זוהי יוכבד שילדה את משה ששקול כנגד כל ישראל שהיו ששים רבוא. ע"כ.

ונסכם דבריו: שברכת ה' היתה בכמות ולברכה זו אין קצבה, אך משה הוסיף וברכם באיכות, ולברכה זו יש קצבה.

טז. עיין בדברי הגמרא (ברכות ז. ומגילה טו.) אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך. והטעם לכך, משום שעיקר הכח שיש בברכה להתקיים הוא באהבה ובשמחה שיש בלבו של המברך. כאשר ברכתו למתברך היא מתוך אהבה שמחה והכרת הטוב, הרי הברכה יוצאת מכל הלב, ויש בזה הסגולה שתתקיים, גם אם המברך הוא הדיוט. משא"כ כשזה מגיע מאדם גדול כמשה רבנו.

יז. כתב הפלא יועץ: כתוב טוב עין הוא יברך (משלי כב, ט) ואמרו חז"ל אל תקרי יבורך אלא יברך (נדרים לח). כי מי שהוא טוב לעולם יבורך. והמברך את ישראל, הוא גם מתברך, כדכתיב ואברככה מברכך וכו' ראוי להשתדל לעולם לברך את ישראל אולי יהיה בעת רצון ויעשו דבריו פירות. לכן גם המתברך הוא יברך ויאמר וכן למר. כידוע המעשה המובא בגמרא על האמורא רב שבירך לרב הונא ונתקיימה ברכתו, והקפיד רב על שלא השיב לו רב הונא וכן למר. ונמצא שאם ברכתו עושה פירות הרי הוא גומל חסד עם חברו, ועל כל פנים עושה נחת רוח ליוצרו. כי טוב בעיני ה' לברך את ישראל, ולמצוה תחשב לו.

מעצם העובדה שהמברך את ישראל הוא גם מתברך, משמע שטוב בעיני ה' לברך את ישראל, וכי זהו רצון השי"ת, וכמו שנאמר אצל אברהם אבינו ואברכה מברכך (בראשית יב, ג) שה' מברך את המברך, משמע שרצונו שנעשו כן.

יוצא מדברי ויקח יעקב אבן, שמושה רבנו רצה להגביל את ישראל בברכותיו להם באיכות ולא בכמות, כלשון הנביא הושע (ב, י) **ובכסף הרביתי לה וזהב עשו לבעליה**, ופירש הרד"ק את תחלת הפסוק: והיא לא ידעה וכו' כי היו מתעים אותה ראשיהם ונביאי השקר, וכל הטוב שהיה לה לא היה לה אלא מאתי שהייתי שולח ברכתי בדגן ובתירוש וביצהר ושולח ברכה במעשי ידיהם עד שהיה להם רוב כסף וזהב וישמן ישורון ויבעט (דברים לב, טו), ועשו הכסף וזהב בבעלים כמו שאמר (ירמיהו י, ד): בכסף וזהב ייפהו.

משה רבנו מתחלת פרשתנו דברים הוכיח את ישראל, אולם, בהגבלת הברכה ובזה רמז לישראל שעדיף שיהיו מוגבלים בברכותי^י, ושלא חליל יבעטו בכל הטוב שיקבלו, חשובה היא האיכות של הברכה ולא הכמות, שהרי ככל שגדלה הכמות, גם היצרים השליליים גדלים עמה, וד"ל.

יח. וראה בפירושי רז"ל בתהלים (עח, ח), ולא יהיו כאבותם דור סודר ומורה וכו' ואכמ"ל.

יט. והקשה לי ת"ח חשוב, אם באמת הקב"ה בירך אותם ללא גבול, מה מוסיפה ברכתו של משה רק עד אלף פעמים,

אשיב ששאלה זו כבר נשאלה במדרש הגדול, וכי מה צורך ברכה כאן, והמדרש השיב באמצעות משל: מלך שהשיא את בתו וכתב לה כתובה מרובה, והעיד עליה (היינו התרה בה) שלא תקלקל מעשיה, לסוף קלקלה מעשיה והיה שושבינה מוכיחה ומשיבה, ולא היתה חוזרת בה, לסוף חזרה למוטב, כיון שראה שושבינה, שחזרה למוטב התחיל מוכיחה על מעשיה (הרעים) שעשתה, ושמעה ושתקה ולא השיבה דבר, כיון שראה אביה שנתוכחה בתו ונתביישה וקבלה התוכחה, אמר (המלך) לשושבינה: כפול לה את כתובתה, ע"כ המשל.

והנמשל: כנסת ישראל לפי שאהבה הקב"ה באהבת נעורים, שנאמר נער ישראל ואוהבו (הושע יא, א) קלקלו מעשיהם שנאמר ויצמד ישראל לבעל פעור (במדבר כה, ג), עמד משה והוכיחם על מה שעשו ונתביישו ממנו ולא השיבו אותו דבר, באותה שעה אמר הקב"ה למשה: הואיל ושתקו וקיבלו התוכחה- ברכם, ולא במאה אלא באלף, לכך פתח משה ואמר: יסף עליכם ככם אלף פעמים ויברך אתכם.

יוצא שמושה רבנו ברך בציווי הי"ת, אך ברכתיו מוגבלות לאלף שהרי יכל לברך גם מאה פעמים, אך משה ברך טפי כרצון הבורא יתברך, כמוכן גם זו בהגבלה עד אלף, וכאן דייק טובא משה רבנו, היינו אם ישראל ירצו עוד ברכות (כאשר דיבר לכם) תשנו את דרכיכם, ותזכו לא רק לכמות אלא גם לאיכות, ודו"ק.

פרשת ואתחנן

שמירת הנפש

רק השמר לך ושמור נפשך (ד, ט)

פירש"י: אז, כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים.

משמע מדברי רש"י דמי ששוכח דברי תורה ומעוותו נקרא **שוטה**, ובגמ' חגיגה (ד.) איזהו שוטה המאבד מה שנותנים לו. ועוד במסכת אבות (פ"ג מ"י) למדו מכאן שהשוכח דבר אחד ממשנתו מתחייב בנפשו כי גורם לעצמו שגם ה' ישכחו, כמו שנאמר (חושע ד, ו): ותשכח תורת אלוקיך אשכח בניך גם אני.

ובגמ' ברכות (לב: ג.) תנו רבנן: מעשה בחסיד אחד שהיה מתפלל בדרך, בא שר אחד ונתן לו שלום. ולא החזיר לו אותו חסיד שלום, המתין לו השר עד שסיים תפלתו. לאחר שסיים תפלתו, אמר לו השר: ריקא, והלא כתוב בתורתכם רק השמר לך ושמור נפשך, ועוד כתיב בה ונשמרתם מאד לנפשותיכם (שם, טו) ואם כן כשנתתי לך שלום, למה לא החזרת לי שלום, וסכנת את עצמך, והרי אם הייתי חותך את ראשך בסייף, מי היה תובע את דמך מידי, אמר לו אותו חסיד: המתן לי עד שאפייסך בדברים, וכך פייסו לשר. אמר לו: אילו היית עומד לפני מלך בשר ודם ובא חברך ונתן לך שלום, וכי היית מחזיר לו שלום, אמר לו השר: לא, אמר לו החסיד: ואם היית מחזיר לו, מה היו עושים לך בבית המלך, אמר לו השר: היו חותכים את ראשי בסייף, אמר לו החסיד: והלא דברים קל וחומר. ומה אתה שהיית עומד לפני מלך בשר ודם, שהיום הוא כאן, ולמחר הוא בקבר, היית חושש כך מעונשו, ולא היית מחזיר שלום בפניו. אני, שהייתי עומד בתפלה לפני מלך מלכי

א. פירש רבנו בחיי דהכוונה למעמד הר סיני. ואם ישכח ויסיר ענין המעמד הנכבד והנפלא ההוא מלבו יבא לכפור בעיקר, וזה אבדן הגוף והנפש.

ב. כתב רבנו יונה דאם שכחה על ידי הזקנה או על ידי אונס אחר רחמנא פטריה.

ג. בשביל שלא חזר עליה, מעלין עליו כאילו מתחייב בנפשו. שמתוך שכחתו הוא בא להחזיר את האסור ונמצאת תקלה באה על ידו, ושגגתו עולה זדון. אי נמי כאילו מתחייב בנפשו, לפי שאותה משנה היתה משמרתו ועכשיו ששכחה אינה משמרתו

המלכים הקדוש ברוך הוא, שהוא חי וקיים לעד ולעולמי עולמים, על אחת כמה וכמה שלא היה לי להפסיק לפניו, ולהחזיר לך שלום, מיד נתפיים אותו השר, ונפטר ממנו אותו חסיד לביתו לשלום. ע"כ.

ונפסק בשלחן ערוך (או"ח סי' קד סע' א) לא יפסיק בתפלתו. ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. אבל מלך עובדי כוכבים, אם אפשר לו לקצר דחינו שיאמר תחלת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו, יקצר, או אם אפשר לו שיטה מן הדרך, יטה ולא יפסיק בדיבור, ואם אי אפשר לו, יפסיק ע"כ. ובמוג"א (שם סק"א) ס"ל דאיתו חסיד שהיה בטוח שיקבל תשובתו.

ובאמת דברי המג"א הם חידוש שאותו חסיד היה בטוח שלא ינזק מאותו שר, ובאמת יקשה לנו, הרי אותו חסיד שמנע עצמו מלומר שלום בתפלה סיכן טובא את עצמו, עד אשר אותו שר ציטט לו מקור מהימן מהתורה את הפסוק רק **השמר לך ושמור נפשך**, ובוודאי צריכים אנו להבין מהיכן היה לאותו חסיד בטחון זה, ואם חלילה היה הורגו, מי היה דורש דמו, ובכלל אם הביאו חז"ל מעשה זה, אין בו כי אם חידוש, וננסה בס"ד לקשר את פירוש רש"י על הפסוק רק השמר וכו', כשלא תשכחו אותם ותעשום על אמתתם תחשבו חכמים ונבונים, היינו אם דבר זה ייעשה באמת ובתמים תחשבו לחכמים ונבונים וכפי אותו עובדא בחסיד זה שניצל ממוות מאותו שר, והמשך דברי רש"י: ואם תעוותו אותם מתוך שכחה תחשבו שוטים, אם חלילה תקחו את התורה ותנסו לעוותה חלילה היה קורה ההפך ואותו חסיד היה נהרג, שהרי אותו חסיד היה בטוח בחייו, דאם לא כן, היכן מותר לאדם לסכן עצמו, והרי חז"ל ביומא (פה:) על הפסוק: וחי בהם ולא שימות בהם, שמצוות התורה נתנו כדי שיחיו בהם, ולא שימותו על ידי קיומן. וכן פסק הרמב"ם וז"ל: אשר יעשה אותם האדם וחי בהם – ולא שימות בהם. הא למדת, שאין משפטי התורה נקמה בעולם, אלא רחמים וחסד ושלוש בעולם. ואלו המינים שאומרים שזה חילול שבת, ואסור, עליהם הכתוב אומר: גם אני נתתי להם חוקים לא טובים ומשפטים לא יחיו בהם (פ"ב שבת ה"ג). ע"כ וידוע שהזריז ה"ז משובח ואינו צריך ליטול רשות מב"ד (תוספתא שבת פט"ז).

ד. פיקוח נפש דוחה את כל המצוות פרט לשלשת העבירות חמורות – ע"ז, שפיכות דמים וגילוי עריות, שעליהן אמרו: יהרג ובל יעבור (סנהדרין עד. רמב"ם יסודי התורה ה, א-ב).

אם כן, קשה במעשה גחסיד (בברכות) מי התיר להפקיר את חייו בעד לימוד פורה ומהנה שאנו למדים מהמובא מהגמ' שם.

נקדים את דברי רבנו יוסף חיים (בן יהודה) שפירש עוד צד במובא בגמ' וז"ל: אמאי אצטריך בעל המאמר לומר דברים אלו, מאחר שאמר ונתפיים אותו השר, ונ"ל בס"ד, דאמרו בגמרא שאלו לרב על תלמידי דבי רב שבאים לביהמ"ד דרך היער שהוא מקום שיש בו חשש סכנה אם רשאים בכך והשיב ליתנו עלי ועל צוארי, וחזרו ושאלוהו בחזירתם מביהמ"ד לביתם כיצד ואמר להם לא ידענא, דלא תחשוב כי גם זה שנעשה באותו חסיד היה בדרך הילוכו מביתו לביהמ"ד לכך הגינה עליו זכות ביהמ"ד שהולך לשם, לזה סיים ונפטר אותו חסיד לביתו לשלום, דהיה זה בהילוכו לביתו, ועכ"ז נעשה לו הנם שנפטר לשלום.

היינו שזכות התורה, בית המדרש הגן עליו ולכן יכל לקחת הסיכון (לאותו חסיד זה לא סיכון כי אם דרך חיים), ולכן יש לעשות חילוק בין שמירת הנפש לשמירת הגוף כמובא על הפסוק שדרשינן ביה: **השמר לך ושמר נפשך** וסמך ליה **ונשמרתם מאד לנפשותיכם** (פס' טו) דהפסוק הראשון דצריך אדם לשמר את נפשו בענין הרוחני דהרי נאמר בהמשך הפסוק פן תשכח את הדברים אשר ראו עיניך וכו', ובדרש הפסוק ונשמרת מאד לנפשותיכם מדבר מענין הנפש, דהרי נאמר מיד כי לא ראייתם כל תמונה ביום דיבר ה', היינו שמירת הנפש הגופני, כמובא במסכת מנחות (צו:) ר' יוחנן ור' אלעזר דאמרי תרוייהו תורה ניתנה בארבעים ונשמה נוצרה בארבעים כל המשמר תורתו נשמתו משתמרת וכל שאינו משמר את התורה אין נשמתו משתמרת, במהרש"א שם בח"א **השמר לך** בתורה ועי"ז **שמור נפשך** שהיא הנשמה באדם וכו'.

ה. ובדרך רמז הוסיף הבן יהודה: מה שאמר נפטר לשלום, כלומר שנפטר מן אותו השר בשימת שלום, שנתן לו השר שלום כשנפטר אותו חסיד ממנו, שנתן הקדוש ברוך הוא לאותו חסיד אהבה וחסן בעיני השר, דלא די לו שלא הרגו, אלא אהב אותו וחזר ונתן לו שלום שנית כשנפטר ממנו שכיבדו בנתינת שלום, אי נמי ר"ל אף על פי שהיה לחסיד באותה שעה פחד של מות, לא הזיק לו זה הפחד בגופו כדרך אדם שנקרה לו איזה פחד, אלא נפטר לביתו לשלום בלי שום מיחוש בגופו כלל ע"כ.

ו. זו אזהרת הרהור עבודה זרה שאין אדם נתפש על הרהור עברה חוץ מעבודה זרה.

ז. נדה (ל.).

ובהמשך הגמ' (מנחות שם) מובא משל לאדם שמסר צפור דרור לעבדו אמר כמדומה אתה שאם אתה מאבדה שאני נוטל ממך איסר בדמיה נשמתך אני נוטל ממך. ע"כ.

מדברי הגמ' והמשל משמע דאין לאדם להפקיר את נשמתו ולא יאמר אחרון בצורה ובגוף אחר, חלילה, אלא מוטל עליך לשמור, אך כל זה בתנאי של שמירת הנפש ע"פ התורה"ק כפי שנהג אותו חסיד בעובדא דברכות.

ולענין שמירת הגוף, שכאן צריכים לשמור במאד, וכך למד הרמב"ם (רוצה פי"א ה"ד) דבענין עשיית מעקה לגוף, שלא רק בעשיית מעקה לגג יש מצוות עשה, אלא כל מכשול שיש בו סכנת נפשות מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה שנאמר השמר לך ושמור נפשך. הרי שלמד מן הפס' הנ"ל מצוה על שמירת הגוף. וכן פסק מרן בשלחנו המחור (ח"מ סי' תכו סע' ה) וכן כל מכשול שיש בו סכנת נפשות, מצות עשה להסירו ולהשמר ממנו ולהזהר בדבר יפה, שנאמר השמר לך ושמור נפשך. ובביאור הגר"א (שם סק"ו) הפנה לגמ' שהבאנו לעיל בברכות שמושם מקור הפירוש הזה בפסוק, וממנו למדו מצות עשה לשמור את הנפש, והראיה שאותו חסיד ניצל בזכות התורה"ק.

ונסכם דהתורה חילקה בין שמירת הנפש לשמירת הגוף, דפסוק ט רק השמר לך ושמור נפשך שם דיברה רק מענין הרוח ושמירת הנפש, דהרי אותו שר שהלך על החסיד הביא דרש פסוק זה, ולכן באו חז"ל וגילו לנו דהחסיד ניצל בזכות התורה הק'.

ובהמשך בפסוק טו ונשמרתם מאד לנפשותיכם, היינו הגוף, להיזהר ולהתרחק מכל מיני הדברים המסכנים את האדם, ופיקוח הנפש שצריך לעורר הוא רק כאשר יש חשש אמיתי, ולכן התורה הזהירה ונשמרתם מאד דייקא.

ולקושיא כיצד החסיד סמך על הנם, מצאנו בספר עיון יעקב שהידש שאותו חסיד היה מסוג החסידים שהיו יודעים בנפשם שהם חסידים גמורים וכל כוונתם לשמים, על כן: שומר מצוה לא ידע דבר רע (קהלת ה, ח). ואם כן, מדוע היה צריך לעשות השתדלות, מתרץ העיון יעקב על מנת שיראה שהוא דרך טבעי ולא דרך ניסי. משמע שהיה ברי לו שלא יארע דבר תקלה, ולכן חסיד זה יכול לסמוך על הנם.

תאוות לבו

אעברה נא ואראה את הארץ הטובה (ג, כה)

אֵיתָא בגמ' (סוטה יד.) דרש רבי שמלאי מפני מה נתאוה משה רבנו ליכנס לא"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך אלא כך אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימין אלא בא"י אכנס אני לארץ כדי שיתקיימו כולן על ידי אמר לו הקב"ה כלום אתה מבקש אלא לקבל שכר מעלה אני עליך כאילו עשיתם שנאמר לכן אחלק לו ברבים וכו' (ישעיהו נג, יב).

משה רבנו עם כלל ישראל מתייצבים ערב כניסתם לארץ הקודש, וכאן עומד משה ומתחנן ומבקש מתנת חנם להיכנס לארץ שבה נתאוה"ל לה מכל מקום בעולם, ובפנותו לפני ה' מבקש אעברה נא בלשון בקשה, וחז"ל מנסים לחקור את רצון משה, וכי לאכול מפריה ולשבוע מטובה, אלא משה רבנו חפץ היה בקיום המצוות בארץ ישראל, וקשה לך, שאלת רבי שמלאי מתחלה וכי לאכול מפריה וכו', למה נשאלה שאלה זו דהרי הוא מוטיב לה, והוא מפרק לה, דהרי מיד משה דוחה זאת, הרבה מצות נצטוו ישראל ואין מתקיימים אלא בארץ ישראל. ואם כן, מדוע פתח רבי שמלאי בגשמיות באכילה ושביעה ולא התחיל ברוחניות שהרבה מצות נצטוו ישראל.

ראה בדברי הרמב"ן בסה"מ (עשה ד) דס"ל דמצוות יישוב ארץ ישראל מה"ת, שמושה רבנו חפץ היה להיכנס לארץ ישראל מפני המצות התלויות בה, וכדמשמע בפשטות המימרא בשם רבי שימלאי, וכן הובא בשו"ת תשב"ץ (ח"ג סי' קצ"ח) וז"ל: וכן מה שאמרו בסוף פ' המקנא אמר משה הרבה מצות נצטוו ישראל

ח. לשון רש"י לפסוק ואתחנן, אין תחנון בכל מקום אלא לשון מתנת חנם, אע"פ שיש להם לצדיקים לתלות במעשיהם הטובים, אין מבקשים מאת המקום אלא מתנת חנם.

ט. ע"פ תהלים (כא, ג) תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו כל מנעת סלה, הי"ת לא מנע התפלה של משה רבנו, אך ביקשו שבתפלה החמש מאות וחמש עשרה, רב לך, תאוות לבו נתתה, היינו רצונו להיכנס לארץ הקודש וגם לא מנע את התפלה עד למנין ואתחנן, ודו"ק.

י. וז"ל: ואומר אני, כי המצווה שחכמים מפליגים בה, והוא דירת ארץ ישראל, עד שאמרו: כל היוצא ממנה ודר בחוץ לארץ - יהיה בעיניך כעובד ע"ז, שנאמר: כי גרשוני היום מהסתפח בנחלת ה' לאמר לך עבוד אלהים אחרים וגו' (שמואל-א כו, יט) ואמרו: ישיבת ארץ ישראל שקולה כנגד כל המצוות. עכ"ל.

בארץ יתקיימו על ידי, לאו לענין מעשרות דקאמר, דהוא בעבר הירדן היה, ושם נוהגות, ולמה בקש שיעבור הירדן, יכולה היתה שבועת הקב"ה שלא יעבור הירדן וישאר חי בעבר הירדן ויקיים שם המצות אלא במצות הנוהגות במלחמת עממים ובהבדלת ערי מקלט להשלים מצוה שהתחיל בה ובהכרתת זרע של עמלק ובמנות מלך ובבנין בית המקדש שלא היו נוהגות עד שיעברו את הירדן, הנהו הוה בעי לקיומי, אבל לענין קדושת הארץ כמו שארץ כנען אשר לעבר הירדן ימה היא קדושה, כן ארץ סיחון ועוג נוהגות בה כל חובת קרקע, עכ"ל.

אם כן, לשיטת התשב"ץ שמשנה רבנו התכוון להיכנס לארץ ישראל כדי לקיים מצות הנוהגות בפני עצמן ולא בשביל מצות התלויות בארץ, וממילא יש לומר שהישוב בארץ ישראל נוהג בפני עצמו, וזו היתה דרישת משה רבנו בבקשתו להי"ת להיכנס לארץ.

יוצא ששיטת התשב"ץ בביאור דברי רבי שמלאי: מפני מה נתאזה משה רבנו ליכנס לארץ ישראל, שמצוות ישוב ארץ ישראל הוא מצד המצות התלויות בארץ, ועוד שגם יישוב הארץ הוא גופיה נוהג בארץ, וא"כ מאחר שנכנסו לארץ ומצות התלויות בארץ נהגו בעבר הירדן, יכל אף משה לקיים מצות ישוב הארץ בעבר הירדן, כפי שעשו ופעלו בני גד ובני ראובן וחצי שבט המנשה"א.

יוצא שמשנה רבנו חפץ היה להיכנס לארץ לאו דווקא משום המצוות התלויות בארץ, דהרי לשיטת התשב"ץ היה אפשר לקיים מצות ישוב ארץ ישראל (ומעשרות) בארץ סיחון ועוג, אלא רצה להתיישב בה, בתוכה דייקא, ואם כן, יוצא שדרישת משה רבנו מהי"ת היא דווקא להיכנס לארץ ישראל.

ובגמרא ברכות (מד.) מובא שנוסח ברכה מעין שלש על פירות: אמר ליה אבי לרב דימי מאי ניהו ברכה אחת מעין שלש אמר ליה אפירי דעין על העין ועל פרי העין ועל תנובת השדה ועל ארץ חמדה טובה ורחבה שהנחלת לאבותינו לאכול מפריה ולשבוע מטובה"י.

יא. ובמשך חכמה (בתחלת פרשת ראה) דלא קשה מידי, דלפי זה בני גד ובני ראובן לא קיימו מצות ישיבת ארץ ישראל, ובדאי אינו כן, דקיימו גם בארץ סיחון ועוג מצוה זו כו'. ואם כן מדוע היה משה מבקש ליכנס לארץ, ודאי כל זמן שלא היה כיבוש וחילוק הארץ, היו מקיימים בזה ישיבת ארץ ישראל, עכ"ל. יוצא לפירוש המשך חכמה דכבר קיימו מצות ישוב א"י בארץ סיחון ועוג.

יב. ובהערות לתורה תמימה בדברים (פ"ג הערה ו) כתב דלפי דרשה זו צ"ע בנוסח הברכה מעין שבע,

רבנו הטור (או"ח סי' רח) מביא מחלוקת בנוסח ברכת על המחיה האם אומרים **ונאכל מפריה ונשבע מטובה**, דלשיטת הרא"ש אין לאמרוי, יוצא שלשיטת רבי שמלאי אכן, שלא הגענו לארץ בשביל לאכול ולשבע דייקא, אולם לרוב הפוסקים אכן מוסיפים **לאכול (ונאכל)** מפריה וכו', ופוק חזי מאי עמא דבר.

במור וקציעה כתב לחדש שבפירות יש מעלה מיוחדת משום שפירות ארץ ישראל מחכימים הם ומוסיפים חכמה ודעה לנהנים מהם: כי פירות ארץ ישראל מוסיפים כח וחכמה, כמו"ש (ב"ב קנח:) באורא דמחכים. ולא על חנם האריך התלמוד (ברכות מד.) להזכיר אכילה מופלגת דר' יוחנן ותלמידיו כי אכלי פירות גינוסר, שנראית באמת גוזמא. אבל ח"ו שכוונו לספר בגנותם, אלא בשבחם, ובשבח א"י נתכוונו.

אם כן, לכאורה יוצא אפוא שאין שום חיסרון שבכך שמשנה רצה להיכנס לא"י בשביל לאכול מפריה, שהרי מעלה זו לא היתה בחוץ לארץ כאמור לעיל, וא"כ למה הוצרכה הגמ' לפרש שמדובר במצוות התלויות בארץ, ועוד, הרי מפשט הפסוקים משמע שאכן רצונו של משה היה ליהנות מטובה של ארץ ישראל – אעברה נא ואראה את הארץ הטובה אשר בעבר הירדן ההר הטוב הזה והלבנון. וידוע שקדושת הפירות נובעת מקדושת הארץ וקדושת הארץ נובעת מקיום המצוות בארץ ישראל כמבואר בב"ח, הלא קדושת הארץ נשפע בה מקדושתה של ארץ העליונה והיא נשפעת גם בפירותיה שיונקים מקדושת השכינה, על כן ניחא שאומרים ונאכל מפריה ונשבע מטובה, כי באכילת פירותיה אנו נזונים מקדושת השכינה ע"כ, וא"כ גם אנו באנו לקיים מצוותיה, ונזכה שתהיה קדושת השכינה בקרבנו מאכילת הפירות. אבל משה שכינה תדיר גביה, ולכן לא היה צריך.

אלא שזה כבר מחלוקת בין הגאונים, וכפי שהביא הטור (סי' רח): וכתב עוד וי"א **ונאכל מפריה ונשבע מטובה** ואין לאומרו שאין לחמוד הארץ בשביל פריה וטובה אלא לקיים מצוות התלויות בה ע"כ ובה"ג ישנו וא"א הרא"ש ז"ל לא היה אומרו.

ובנה ירושלים והכניסנו לתוכה ונאכל מפריה ונשבע מטובה, והלא מדרשה זו מוכח שאין זה מן המדה לבקש הכניסה לא"י לתכלית זו, ואף כי בודאי אין ראיה ממשנה רבנו לכלל ישראל, אבל בכ"ז איך תקנו לכתחלה נוסח כזה שאינו מן המדה.

יג. וכן מנהג ק"ק תימן (בלדי) שאין בנוסחתם לאכול מפריה ולשבע מטובה.

בנות צלפחד

בסוף פרשת מטות תוה"ק מתארת את כיבוש חוות יאיר, המקום היה בגלעד ונתן אותו משה רבנו למכיר בן מנשה והוא התיישב בה, וכאן מגיע יאיר בן מנשה, שלכאורה הוא מאותו שבט שהתורה מציין בן מנשה, ואם כן, מה התורה באה לחדש לנו בזה, שיאיר בן מנשה הלך וילכוד את חותיהם ויקרא אתהן חות יאיר (במדבר, לב, מא) והרמב"ן כתב לחדש שאותו יאיר בן מנשה, התייחסה משפחתו לצד אמו ולא לצד אביו, שמצד אביו הוא היה משבט יהודה (ראה בפירוש האבן העזרא), ורש"י מחדש שקרא את שם המקום 'חות יאיר' על שמו מאחר שלא היו לו בנים, קראם בשמו לזכרון, וקשה, הרי הארץ נתחלקה לשבטים וכיצד הגיע יאיר וכבש חלק, ותירצו שהכיבוש היה מחוץ לארץ ישראל, ושם מותר כמובא במעשה דחות יאיר.

יוצא אם כן, לא מובנת טרוניית ראשי אבות למשפחת בני גלעד בן מכיר בן מנשה ממשפחות יוסף (שם, לו, א) כלפי משה רבנו כאומרם: אדוני צווה בה' לתת את נחלת צלפחד אחינו לבנותיו, והיו לאחד מבני שבט בני ישראל לנשים ונגרעה נחלתן מנחלת אבותינו (שם ב-ג), ואם כן, יכלו בנות צלפחד להינשא לכל אחד מן שבטיא ולא דווקא לשבט מנשה, דהרי מנשה"ה הוא מחלק של יוסף"ה, מדוע משה לא דחה את ראשי השבטים באומרו, כפי שעשיתם עם שבט מנשה שנתן להם את הגולן כמובא בפרשתנו"ה, כך אעשה עם בנות צלפחד.

וראיתי שתירצו טובא שבנות צלפחד"ה ייחסו עצמן ליוסף דווקא, יוסף חבב את הארץ וכו' ובנותיו חבבו את הארץ שנאמר תנה לנו אחוזה, ללמדך שהיו כולם צדיקים שכל מי שמעשיו ומעשה אבותיו סתומים ופרט לך הכתוב באחד מהם

יד. דליוסף יש גם את שבט אפרים, ועוד אחד עשר שבטים נוספים, וכאן ראשי האבות למשפחות בני גלעד מנעו מבנות צלפחד להשתדך לעוד אחד עשר שבטים וחצי, וצמצמו אותם רק לשבט מנשה.

טו. ואני נתתי לך שכס אחד על אחיך (בראשית מז, כב), ופירש הרשב"ם: ואני באותה הארץ נתתי לך חלק אחד יותר על אחיך, שמנשה ואפרים כראובן ושמעון יהיו לי לקחת שני חלקים בארץ אשר אני ובניי עתידים לקחת מיד האמורי בחרבי ובקשתי וכו'.

טז. את בצר במדבר בארץ המישור לראובני, ואת ראמת בגלעד לגדי ואת גולן בבשן למנשי (ד, מג).

יז. בד"כ פרשת ואתחנן סמוכה לט"ו באב. עיין ב"ב (ק"ט): בנות צלפחד הותרו להינשא לכל

לייחסו לשבת, הרי זה צדיק בן צדיק וכו' (לשון רש"י), יוצא שבנות צלפחד מוכנות היו לצמצום שידוכיהן ובתנאי שיזכו לשבת בארץ ישראל ולא מעבר לגבולותיה כדוגמת בני גד וראובן וחצי שבט המנשה.

ואם כן דרישת משה רבנו כדרישת בנות צלפחד שהפץ משה רבנו להיכנס לארץ הקודש כדוגמת האבות הקדושים, וגם יוסף הצדיק בהשבעתו את ישראל: כי השבע השביע את בני ישראל וגו' והעליתם את עצמתי מזה אתכם (שמות יג, יט) פירש רבנו בחיי בעוד שהיו ישראל משתדלים בצרכי הגוף ומתעסקים בשאלת כסף וזהב היה **משה מתעסק בצרכי הנפש** בדבר מצוה וכענין שכתוב (משלי י) חכם לב יקח מצות, והיה ביד יוסף זכות קבורת אביו ולכך זכה בגדול ממנו זה משה ומשה ג"כ זכה בגדול ממנו זה הקב"ה שנאמר ויקבור אותו בגי' (דברים לד, ו).

יוצא שמושה רבנו מסמל את הרוחניות של ארץ ישראל (ולא הגשמיות) כמובא בדברי רבי שמלאי בגמ' סוטה לעיל על 'תאוות משה"י וכי לאכול מפריה הוא צריך או לשבוע מטובה הוא צריך, משה רבנו לא היה לו כל צורך גופני באכילה ובשביעה, משה רבנו היה חפץ ביישוב הארץ. כדי שיתקיימו הרוחניות והגשמיות יחדיו.

השבטים, שנאמר: לטוב בעיניהם תהיינה לנשים (במדבר לו, ו), אלא מה אני מקיים אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים (שם), אומרת הגמ' עצה טובה השיאן הכתוב, שלא ינשאו אלא להגון להן. ראה תענית (ל). אמר רב יהודה אמר שמואל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה. מאי דרוש, זה הדבר אשר צוה ה' לבנות צלפחד (במדבר לו, ו) דבר זה לא יהא נוהג אלא בדור זה. אמר רב יוסף אמר רב נחמן: יום שהותר שבט בנימין לבוא בקהל, שנאמר: ואיש ישראל נשבע במצפה לאמר איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה (שופטים כא, א). מאי דרוש, אמר רב: ממנו, ולא מבנינו.

יח. ובאמת ליעקב הקשה על קושית המימרא מפני מה נתאזה משה כו', הא מוטל עליו לקיים מצות ישוב ארץ ישראל. ותירץ דאולי יש להוכיח מזה כי מצות ישוב ארץ ישראל אינה אלא למי שיש לו חלק ונחלה בארץ ישראל וכיון שבני לוי לא היה להם חלק ונחלה בארץ א"כ אולי היו פטורין גם ממצות ישוב ארץ ישראל. ע"כ, יוצא שמושה רבנו, שאף הוא מבני לוי, אך התאווה היתה לחלק בארץ ישראל ובכך יקיים מצות ישוב הארץ ברוחניות.

פרשת עקב

חובת ההוכחה

וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך (ה, ה)

ידועים דברי הגמרא ברכות (ה.) הדנה באריכות בענייני ייסורים, ונצטט את מה שנוגע לפרשתנו: תניא רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא תורה מניין שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יהא ומתורתך תלמדנו ארץ ישראל דכתיב (דברים ה, ה) **כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך** וכתיב בתריה כי ה' אלוקיך מביאך אל ארץ מובח העולם הבא דכתיב (משלי ו, כג) כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר.

בסיכום ארבעים שנה עומד משה רבנו ע"ה ומתאר להם פרט אחר פרט במעשיהם, המוסר שצריכים לקחת, וכאן אומר מרע"ה: **כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלוקיך מיסרך**, וכאן צריכים לשאול על איזה ייסורים תוה"ק משווה בין איש או אב שמייסר את בנו לבין הו"ת שמייסר אותנו, וכי יש אפשרות להשוות בין אדם למציאות הבורא.

תורתנו מגלה לנו טפח במציאות חיינו היומיומית כאשר נופלים על האדם ייסורים ומכאובים, אל לו להפוך את הייסורים לדברים שקרו בגלל שלא נזהר, חוסר תשומת לב, זה אשם וכו', אלא בקבלת הייסורים אלו אנו רואים את יד ה' בדבר, בדברי הגמ' בברכות שם: אם רואה אדם שיסורין באין עליו **יפשפש במעשיו שנא'** (איכה ג, מ) נחפשה דרכינו ונחקורה ונשובה עד ה'. פשפש ולא מצא יתלה **בבטול תורה** שנאמר (תהלים צד, יב) אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו ואם תלה ולא מצא בידוע שיסורין של **אהבה הם** שנאמר (משלי ג, יב) כי את אשר יאהב ה' יוכיח.

א. וברש"י שם על הפסוק: אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, פירש: שבשביל יסורין צריך אדם לבא לידי תלמוד תורה.

חז"ל חילקו את הייסורים לשלש קבוצות עיקריות: הראשון מעשה האדם, מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך^ב (מסכת עדיות פ"ה מ"ז), השני ביטול תורה כדברי הגמ' שבת (לג.) בעוון ביטול תורה הרב וביזה רבה. והשלישי יסורין של אהבה כמו בא בשבת (נה.) אין יסורין בלא עון.

וכאן עלינו לחלק בין ייסורים של אב כלפי בנו אשר האב פועל מתוך אהבה רבה לבנו, אך פעמים בלא שימת לב הייסורים נובעים מתוך כעס, רצון להראות לבן מי השולט, ויש כאן חשש גדול שהייסורים לא יועילו שפעמים הבן מרגיש שהייסורים ניתנו כעונש לא מידתי, וכמו בא בדברי רבנו האור החיים הקדוש וז"ל: שישער האדם עם לבו שאין טבע אדם להוכיח וליסר אלא לבנו כי עליו יקפיד בראותו עשות רע מה שאין בן ירגיש לבו בראות בן חבירו עשות רשע, וזה מטבע המוטבע באנוש להרגיש על בנו בעשותו דבר אשר לא יעשה ויקללנו ויכנו מה שלא יעשה בן למי שאינו מקפיד עליו, כמו בן ה' אלהיך מיסרך, פירוש שהגם שהאומות עושים רשע ותועבות לא יקפיד עליהם כמו שמקפיד עליך להיותו אלוך ששנתייחד שם אלקותו עליך ולזה מיסרך על כל דבר אשר לא טוב עשות.

ב. בשעת מיתתו (של רבי עקיבא בן מהללאל) אמר לבנו בני וגו' אמר לו (בנו) אבא פקד עליי לחברך אמר לו איני מפקד אמר לו שמא עוולה מצאת בי אמר לו לאו מעשיך יקרבוך ומעשיך ירחקוך.

ג. בעון עינוי הדין ועיוות הדין וקלקול הדין וביטול תורה חרב וביזה רבה, ודבר ובצורת בא, ובני אדם אוכלין ואינן שבעין, ואוכלין לחמם במשקל, דכתיב (ויקרא כו): והבאתי עליכם חרב נקמת נקם ברית וגו', ואין ברית אלא תורה, שנאמר (ירמיהו לג.): אם לא בריתי יומם ולילה וגו'. ועוד בירושלמי (חגיגה פ"א ה"ז): ויתר הקב"ה על ע"ז וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון בטול תורה.

ד. דברי רב אמי בגמ' שבת: אין יסורין בלא עון דכתיב (תהלים פט, לג) ופקדתי בשבת פשעם ובנגעים עונם. ופרש"י: דהוה להו בנים ומתו - הוה להו יסורין של אהבה, שהאבלות מכפרת על עוונותיו, ע"כ ואילו שם בעמוד א, ד"ה יסורין של אהבה פרש"י: הקב"ה מייסרו בעולם הזה בלא שום עון, כדי להרבות שכרו בעולם הבא יותר מכדי זכותיו. בתחלה רש"י ציין לייסורים של אהבה כשבנים מתים, ואילו כאן מייסרי הייסורים ללא עון כי אם אהבה, ונראה לתרץ ע"פ דברי רש"י גופא: דהיינו דאם פשפש ולא מצא - דלא מצא עבירה בידו שבשכילה ראויין יסורין הללו לבא, לכן פה יבין שמדובר בייסורים ללא עון כי אם באהבה. ויש לעיין בדברי אליהו לאיוב (לב, ב-ד) חרה אפו על צדקו (שכיבכול איוב אינו רשע) ובשלשת רעיו חרה אפו על אשר לא מצאו מענה וירשעו את איוב. יוצא אם כן שלדעת אליהו הייסורים ניתנו כדין וקיים חטא, דהרי למובא בגמ' שבת: אין יסורין בלא עון, אך בוודאי אביו אינו רשע כמו שחשבו שלשת רעיו.

ה. בגלל הייחודיות של עם ישראל הקב"ה מייסרם, ראה כוזרי (מאמר ב אות מד) וכן הענין האלוכי

לעומת הי"ת שמייסר אותו במידה ובמשורה, הראשון ייסורים על מעשה האדם – התנהגות לא ראויה בין אדם לחברו ולכן נענשי וכדברי הגמ' ברכות (שם) על הפסוק אלה דברי חברי' מה ברית האמור במלח מלח ממתקת את הבשר אף ברית האמור ביסורין יסורין ממרקין כל עונותיו של אדם.

השני הוא **ביטול תורה** הוא הדרגת ביניים בינו לבין הקב"ה, ופעמים הקשים ביותר.

ממנו כמעלת הנפש מן הלב, ועל כן אמר רק אתכם ידעתי מכל משפחות האדמה על כן אפקוד עליכם (עמוס ג, ב) ואלה החלאים וגו' וכאשר הלב משרשו ועצמו זך שווה המזג דבקה בו הנפש החיה, כן ישראל מצד שרשם ועצמם. וכאשר ישיג הלב משאר האברים חליים מתאווה הכבד והאצטומכא והביצים מרוע מזגם, כן ישראל ישיגם החלאים מהתדמוותם בגוים וגו' ואנחנו בצרה והעולם במנוח. והצרות המוצאות אותנו סיבה לתקנת תורתנו ובור הבר ממנו ויציאת הסיגים מתוכנו. ובבורנו ותקוננו ידבק הענין האלוקי בעולם. כמו שידעת, כי היסודות להיות מהם המוצאים. ואח"כ הצמח, ואח"כ החיים ואח"כ האדם, ואח"כ סגולת האדם. והכל נהיה בעבור הסגולה ההיא, להדבק בה הענין האלוקי, והסגולה ההיא בעבור סגולת הסגולה, כמו הנביאים והחסידים. עכ"ל.

ו. פירש הספורנו בפרשתנו מיסוד: נותן לך במצוותיו מוסר נאות אל השלמות המכוון מאיתו, ובבראשית (כד, יד) פירש אותה הוכחת (היא רבקה אמנו) יסרת והורית אותה מוסר השכל באופן שתהיה ראויה לעבדך יצחק.

ז. לאחר התוכחה במשנה התורה (כח, סט).

ח. וראה בספר מעלות התורה (לאחי הגר"א) כתב: כי בכל מצוה ומצוה, ובכל דבור מדבורי התורה, נכלל כל התורה וכל המצוות כלן כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן, ולכן נמשלה התורה לעץ, כמו שנאמר: כי עץ חיים היא למחזיקים בה (משלי ג) כמו שהעץ שורש אחד נתפשט לכמה ענפים, וכל ענף וענף לכמה שרביטים, וכל שרביט ושרביט לכמה פירות, וכל פרי יש בו כמה גרעינים, וכל גרעין יש בו כח לצמוח אילן שלם, עם השרשים, וענפים, ושרביטין ועלין ופירות, וגרעינים בתוכם עם כח המצמיח עוד אילן, וכן לאין תכלית, וכן מכל ענף יכול לנטוע אילן שלם, עם כל פריטים הנ"ל, כמו שכתבו הפילוסופים. כן הוא בדבורי התורה והמצוות, כל דבור ודבור ומצוה, כולל כל המצוות וכל הדבורים.

ט. וכדברי רבנו יונה (שער ג, יד) יש אנשים רבים בהמון העם חושבים, כי אין עיקר האבדון והפסד הנפש זולתי בעבירות שיש בהן מעשה, וכי אין אבדן נפש אל האיש אשר הוא טהור מחטוא במעשה, ובדרך העבירות לא הלך, וחדל מעשות מצוות ומעשים טובים. על כן אנו חייבים להודיע תועי רוח בינה, כי אמרו זכרונם לברכה (ירושלמי חגיגה פ"א ה"ז): ויתר הקב"ה על עבודה זרה וגלוי עריות ושפיכות דמים ולא ויתר על עון בטול תורה. ואמרו (ספרי דברים עקב): כשם ששכר תלמוד תורה גדול מכל המצוות, כך עונש המבטל גדול מכל העבירות, ואמרו (סנהדרין צט). כי דבר ה' בזה ואת מצותו הפר (במדבר טו, לא) – נאמר על מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק. וכבר זכרנו לך כל אלה בשער התורה.

השלישי ייסורים של אהבה אלו הצדיקים האהובים ביותר שהקב"ה מייסרם באהבה, אף בלא חטא.

ולכן דקדק הכתוב לומר: **כאשר ייסר איש את בנו** ה' אלוקיך **מיסרד' – הייסורים** שמביא עלינו הקב"ה, ידמו לייסורים שמייסר"א איש את בנו המאומץ, שנועדו אך ורק לטובת הבן, בלי שום טובת הנאה לו עצמו. כמובא בתהלים (פ, טו) וכנה אשר נטעה ימינך ועל בן אמצתה לך פירש הרד"ק: אמצת (בנוסחנו: אמצתה) לך – כי כבר אמצת אותה לך, ועתה נטשת אותה.

עם ישראל מבקש להיות כבן ממש' ולא כבן מאומץ', אכן בן מאומץ מקבל את המגיע ע"פ מעשיו, אך **בן ממש** מקבל ייסורים אף יותר ממה שהיה ראוי לו, בדברי רשב"י בברייתא (ברכות שם) שלש מתנות טובות נתן הקדוש ברוך הוא

י. וראה גם בספר בן איש חי (דרושים) שכתב שהתוכחה של הקב"ה נובעת מאכפתיות גדולה הרבה יותר משל אב בשר ודם לבנו, ומדייק ממה שנקט הפסוק בלשון כאשר ייסר איש את בנו, ולא כאשר ייסר אב את בנו. הן אמת שאב מרחם על בנו יותר מאשר על ילדים אחרים, אך אם נתבונן בכך, למעשה לא תמיד כוונת האב רק לטובת הבן, אלא גם לטובת עצמו, שלא יתבזה בכך שגידל ילד רע. לעומת זאת, איש המאמץ ילד ומגדל אותו, כשהוא מחנך ומייסר את בנו המאומץ, הרי בודאי הוא מתכוון אך ורק לטובתו של הבן בלבד, שהרי גם במקרה שלא ילך בדרך הישר, אין לו חרפה מכך כמו אביו מולידו.

יא. וכן פירש בחמדת ימים (לגה"ק ר"ש שבזי זי"ע) מיסרד: שעינך והרעיבך שתראה ותקח דרך מוסר ותגדל נפשך במדת הבטחון שהוא עיקר כל המצוות. ע"כ, מדברי רבנו שבזי זי"ע שהעינוי שמוציא אותו מבחינת בן להיות בן מאומץ, שאם תזכה להיות בן ממש תוכל אף למנף את הייסורים שיגדל אצלך מידת הבטחון, ודו"ק.

יב. רבנו האלשיך הקדוש בתורת משה פירש נפלא את הפסוק מיסרך, כדרכו בקודש משלב הוא את הפסוק הקודם שמלתך וכו' עם וידעת עם לבבך, ואז מבאר באור יקרות וז"ל: על כן הנה באתי להשכיחך כי מה שתראה שעם שענייתך עם כל זה שמלתך לא בלתה וכו' הלא הוא כי הכל מאתי, אלא שהתנהגתי עמך כאב עם בנו אשר אהב ששמאל דוחה וימין מקרבת, מייסרו מצד אחד ומרחם אותו מצד אחר. עכ"ל.

יג. והוסיף לי הגר"מ חביב שליט"א הערה בסוף הדברים וז"ל: עם ישראל אינו מבקש להיות כבן ממש, אלא זו מציאות שכבר העיד בנו בחותמת אמת ונצחית בני בכורי ישראל, ואפילו לרבי יהודה (שאין הלכה כמותו באה ואכמ"ל), בזמן שאין עושין רצונו של מקום לא "נקראים" בנים בלבד, אבל בעצם הנם בנים. ע"כ

ונראה להוסיף את המהר"ל בספר נצח ישראל (פי"א) וז"ל: וקאמר רבי מאיר, לא זה בלבד שנקראו "בנים" כאשר הם סכלים, ופירוש "סכלים" כאשר הם נעדרים החכמה אשר ראוי שיהיה להם, ובשביל העדר קנין החכמה אין ראוי שיתבטל מהם שם "בנים". כי כאשר הם חוטאים בשגגה, שלא יבינו בשביל העדר החכמה, לא יסולק שם "בנים". אבל אינם פושעים שיהיו מזידים יודעים את

לישראל (ולא עכו"ם) וכולן לא נתנן אלא ע"י יסורין אלו הן תורה וארץ ישראל והעולם הבא, ע"כ. שהמתנות ניתנו רק לישראל ולא לשאר האומות".

רבונם ועם כל זה חוטאים. ועל זה אמר כי עויד יותר מזה, שגם כאשר הם פושעים במזיד נקראים אל השם יתברך "בנים", שנאמר "בנים לא אמן".

הרי אף שהאב הוא מוכיח ומלמד ומזהיר את בניו, ויודעים הבנים את אביהם, ועם זה אין אמן בהם, מכל מקום שם "בנים" עליהם. ולא זה בלבד, אלא אף אם דביקים לגמרי בעבודה זרה, ויוצאים במעשיהם מן הקדוש ברוך הוא להיות דביקים בו, ובדבר זה היה ראוי לומר שיתבטל שם "בנים" אשר הם מצטרפים אל השם יתברך כמו צירוף הבן אל אביו, ועל זה אמר שגם בענין זה נקראו "בנים" אל השם יתברך.

וכל זה מפני כי אין שייך בטול לענין זה אשר נקראו ישראל "בנים", כי שם "בנים" מצד אשר השם יתברך הוא עלה להם (הקב"ה הוא הסיבה לקיום ישראל), כמו האב שהוא עלה אל הבן, והוא מצד עצמו של האב, ודבר זה אין שינוי לו בכל חטא אשר יעשו, תהיה החטא מה שהוא, שכל חטא שהוא הסרה מן השם יתברך - הכל הוא מצד העלול (החטא קיים רק אצל ישראל - "העלול"). אבל מצד כי הוא יתברך עלה להם, דבר זה הוא מצד אמיתת עצמו.

יד. וכמשל הבן איש חי בבן יהוידע וז"ל: ועוד נראה לי בס"ד דיסורין מכווערין קאי על עניות בר מינן, כי העני יהיה מכווער בעיני בני אדם, הן בחכמתו כדכתיב וחכמת המסכן בזויה, והן במלבושיו שאם ילבש בגד יקר של משי חושבים העולם שהוא בגד פשוט, ואם ילבש טבעת מאבן טובה ויקרה, חושבין שהוא של זכוכית.

מעשה בשני חתנים אחד עשיר ואחד עני שנכנסו לבית הכנסת, והעשיר נכנס תחלה, והיה לובש חגורה אחת מבגד צמר גפן פשוט, שקנאה בשבעה דינרים של כסף, והיתה באצבעו טבעת מאבן פשוטה של זירקון (זכוכית פשוטה), שקנה אותה בשני דינרי כסף, אשר מראיתה דומה לאבן טובה של יהלום, והתחילו בני אדם להסתכל בו כדרכן, ויאמר אחד לחבירו ראה חגורה זו כמה חשובה בודאי ערכה חמשים זהובים, אמר לו חבירו זו לפחות כשמונים זהובים, וישאל לו על הטבעת אם ימצא כזאת לקנות במאתים זהובים, ויאמר לו חבירו מה אתה אומר, כזאת אפילו בארבע מאות זהובים לא ירצו למכור, והנה אחר כך נכנס חתן העני והיה לובש חגורה יקרה שהיא צעיף קשמיר, שוה מאה זהובים שלקח אותה בשאלה מן גביר אחד, בעבור אותו יום בלבד, ובאצבעו טבעת מאבן טובה, שלקחה גם כן בתורת שאלה שווייא ת"ק זהובים, ויאמר אחד לחבירו מה תחשוב בכמה לקח העני הזה חגורה, אמר לו למרובה בעשרה דינרים, כי צמר גפן היא זו, ושאלו על הטבעת, אמר לו זו אבן של זירקון, שוה למרובה שני דנרי כסף, נמצא גם שמלבושים ותכשיטין, כשיהיו על העני יהיו מכווערים בעיני העולם, וכן עוד גם כן העני יהיה מכווער גם מצד המעשים והמידות, והעשיר להפך, כמו שאמרו כסף מטהר ממזרים, ראה כמה גורם העוני כיעור לאדם מכל הצדדין, ולכן העניות נקרא יסורין מכווערין שעוברים את האדם. ונראה לפרש בס"ד טעם שתהיה עניות בשביל ביטול תורה, כי ידוע יעקב ועשו חלקו העולמות, ואין לישראל עושר ומותרות בעולם הזה, ורק הם זוכים בעושר מדין מציל זוטו של ים, כי על ידי עסק התורה שלהם העולם קיים, ולכן זה שאינו עוסק בתורה צריך שיהיה עני, ולכן אומרים העולם בלשון מליצה 'חסורי מחסרה והכי קתני' ודוק.

יישר כחך

ואכתוב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שברת

(י, ב)

חז"ל במסכת שבת (פז.) תניא: שלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו¹: הוסיף יום אחד מדעתו, ופירש מן האשה, ושבר את הלוחות וכו'. שבר את הלוחות. מאי דריש אמר: ומה פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, אמרה תורה: וכל בן נכר לא יאכל בו (שמות יב, מג), התורה כולה כאן וישראל משומדים – על אחת כמה וכמה, ומנלן דהסכים הקב"ה על ידו, שנאמר: **אשר שברת**. ואמר ריש לקיש: **יישר כחך ששיברת**².

אולם באבות דר"נ (פ"ב מ"ג) מובאות חמש דעות שמושה רבנו לא שיבר בדיעבד אלא לכתחלה היינו ברצון הי"ת, ונצטט את דבריו שם: **רבי יהודה בן בתירא אומר: לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: פה אל פה אדבר בו (במדבר יב, ח) פה אל פה אמרתי לו: שבר את הלוחות. ויש אומרים: לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: וארא והנה חטאתם לה' אלוקיכם (דברים ט, ז) אינו אומר וארא אלא שראה שפרח כתב מעליהם וכו' רבי אלעזר בן עזריה אומר לא שבר משה את הלוחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה, שנאמר: אשר עשה משה לעיני כל ישראל (שם לד, יב) – מה לחלן**

טו. מאמרם ז"ל לאו דווקא על שלשה דברים שהסכים הי"ת עם משה רבנו, שהרי מרגע קבלת התורה בכוחם של חכמי ישראל בכל דורות הבאים אחריו לדרוש ולחדש הלכות. והכל בכלל תורה יחשב, ולכאורה שוב אין צריך להסכמה ותפקידו לקיים את התורה ע"פ הכללים שהתורה נדרשת, ואם דבר זה תואם, אז אין צורך בהסכמה, ואם כן, מדוע היה אפוא צריך משה רבנו להסכמה, נראה ששלשת הדברים נעשו תוך כדי קבלת התורה, האחד, הוספת יום אחד על ימי הגבלה, זה היה עוד בטרם קבלת התורה, ופרש מן האשה, לא חזר לאשתו כלל לאחר מתן תורה, והשלישית שבירת את הלוחות שהבין, לכאורה, שישראל משומדין וכו', אז אם כן, ישראל לא ראויים עתה לתורה, לכן משה הוזקק להסכמת הי"ת לדרשות הפסוקים שהוכיח משה, וק"ו וכן סברא, ומכאן נפתח הפתח של תורה שבעל פה, ובהסכמה זו גילה הקב"ה שהתורה ניתנה לידרש כך באופנים שחז"ל התוו, וכאמור.

טז. וכן הובא במנחות (צט.) לענין ביטול תורה, אמר ריש לקיש: פעמים שביטולה של תורה זהו יסודה, דכתיב: אשר שברת- אמר לו הקב"ה למשה: **יישר כחך ששברת**.

נצטוה ועשה אף כאן נצטוה ועשה וכו' רבי מאיר אומר: לא שבר משה את הלחות אלא שנאמר לו מפי הגבורה^י, שנאמר אשר שברת (שם י, ב) יישר כוחך ששברת.

וכן בירושלמי (תענית פ"ד ה"ג) תני רבי ישמעאל: הקב"ה אמר לו שישברם, שנאמר ואכתב על הלוחות את הדברים אשר היו על הלוחות הראשונים אשר שיברת. אמר לו: יפה עשית ששיברת.

ואם כן, לשיטת אבות דר"נ והירושלמי ששברת הלוחות היו לכתחלה ורצון הבורא ית', ולא כמובא בשבת שהאישור למעשה היה בדיעבד, ולכאורה זה נראה כסתירה במדרשים.

ועוד, ישנם שני מדרשים (דב"ר ג, יד) שמראים שפעולת משה רבנו היתה נגד רצון ה', לכאורה, ומשה שבר את הלוחות מתוך כעס, ואת זאת דרשו רז"ל על הפסוק בקהלת (ו, ט) אל תבהל ברוחך לכעוס כי כעס בחיק כסילים ינוח. ושואל המדרש ומי היה זה שכעס, זה משה, שנאמר: ויחר אף משה וישלך מידו את הלוחות (שמות לב, יט). אמר לו הקב"ה: הא משה, אתה מפיג חמתך בלוחות הברית, מבקש אתה שאפיג את חמתי, ואין אתה רואה שאין העולם יכול לעמוד אפילו שעה אחת, אמר לו: ומה יש לי לעשות, אמר לו: לתת עליך עונש אתה שברת אותן ואתה מחליף אותן. זהו שכתוב: פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים.

הי"ת הפיץ היה להעניש את משה על כך ששיבר את הלוחות, וכן הובא בילקו"ש (עקב רמז תתנד): בעת ההיא אמר ה' אלי פסל לך – זה שאמר הכתוב: עת להשליך אבנים. בשעה ששבר משה את הלוחות היה הקב"ה מתרעם עליו. א"ל הקב"ה: אילו חצבת הלוחות ויגעת בהן ונצטערת, לא היית משברן. אני חוצב להבות שנאמר: קול ה' חוצב להבות אש ואתה משברן, עכשיו תדע מה היא כחן, אתה פסל אותן. עת כנוס אבנים – פסול לך שני לוחות אבנים.

יוצא שהעונש שקיבל משה שהוא צריך לפעול את הפעולות של כתיבת הלוחות כנאמר: ואכתוב על הלוחות וכו', משה רבנו מציין את עונשו, וסמך ליה, אשר שברת, שלכתחלה עלה במחשבה שהלוחות הראשונים יהיו קבועים לעולם

יז. ועוד במדרש אגדה (שמו"ר פמ"ו, פ"ג) יהושע ושבעים זקנים תפסו בידיו שלא ישברם ולא יכלו לו, אמר הקב"ה תהא שלום באותה יד דכתיב (דברים לד, יב) ולכל היד החזקה אשר עשה משה, ואפשר דמשום הכי דריש האי אשר לשון אשרי.

ועד, אך בחטאם של הערב רב, כאשר ראה משה את העגל"ה והמחולות השליך מידיו את הלוחות ושיברם תחת ההר.

וכאן צריכים לדקדק בלשון חז"ל, אם הי"ת כעס על מעשה השבירה שעשה משה רבנו, אם כן מדוע יזכה משה לעושר עצום" כמובא בנדרים (לה). **לא העשיר משה אלא מפסלתן של לוחות וכו'**, וכיצד מתוצאה של עונש, יקבל משה רבנו שכר גדול, אם כך רואים אנו שיש בשבירת הלוחות רצון ה'.

טענת המלאכים

במסכת שבת (פה:) מובא דרשת רבי יהושע בן לוי על מפגש משה עם מלאכי השרת, והמלאכים התריסו במשה, שכביכול התורה צריכה להישאר בשמים ולא בארץ, ואכן משה החזיר תשובה ע"פ ה', האם למצרים ירדתם לפרעה השתעבדתם, האם יש לכם ע"ז, שמירת שבת, משא ומתן, כיבוד הורים וכו'. ועל כך המלאכים מיד הודו לו להקב"ה.

ועתה בשבירת הלוחות המלאכים אולי יטענו (ואולי בצדק) שהתורה צריכה לחזור למקורה בשמים ולא לתתה לבני אדם, והראיה שבשעה שמושה רבנו שבר הלוחות הוכיח שהתורה אינה מתאימה ואף הגדיל משה רבנו דרשה מעצמו על פסח שהוא אחד מתרי"ג מצות, וכו' התורה כולה כאן וישראל משומדים – על אחת כמה וכמה, אם כן טענת המלאכים נכונה.

אך לא היא, הגמ' בשבת (פו.) ששלשה דברים עשה משה מדעתו והסכים הקב"ה עמו, הוא ההוכחה שהצדק עם משה ולא עם המלאכים, בקשותיו שנענו (ואף בדיעבד) הוסיף יום, פרש מן האשה ושבר את הלוחות, כל זאת מדבר על חיי היום והמציאות של העולם, ולא בשמים, משה רבנו איפשר לישראל להתעלות ולכן הוסיף להם יום, מלאך לא צריך להוסיף אפילו לא רגע בשביל לקבל את התורה

יח. לשון הרשב"ם : כשראה את העגל תשש כחו ולא היה בו כח והשליכם רחוק ממנו קצת שלא יזיק את הגליו בנפלים.

יט. ראה תנחומא ישן (כי תשא כט) על הפסוק ברכת ה' היא תעשיר (משלי י, כב) זו ברכת משה, שאמר לו הקב"ה פסל לך שני לוחות.

שהרי הוא קבוע ועומד, ואילו ישראל זקוקים לשלשה ימי הגבלה, פרישה מן האשה, וקדושת הבית היהודי, פרישה זו היא הוספת טהרה משא"כ אצל מלאכים. ובשבירת הלוחות הוכיח משה שהלוחות שייכות לארץ ולכן זרקן, כדברי המדרש (דב"ר ג, יג) שנדרש הפסוק בקהלת (ג, ה) **עת להשליך אבנים ועת כנום אבנים**, ד"א: עת להשליך אבנים – חכמים אומרים: מדבר במשה. עת היה שישליך משה את הלוחות, דכתיב: וישלך מידיו את הלוחות (שמות לב, יט); **ועת כנום אבנים** – עת היה שיחזירם לישראל, שנאמר: פסל לך וכו'.

בהוכחת הגמ' גופא יוצא שמושה רבנו קיבל גושפנקא מאת הבורא יתעלה שהדברים שלו נכונים באומרו: יישר כחך ששיברת, היינו שיברת את מענות המלאכים, שהתורה צריכה להישאר בשמים ולא בארץ, ודו"ק.

משה הוכיח את המלאכים שהתורה **לא בשמים היא**, ודווקא בגלל רוממותה נועדה לרומם גם את המציאות השפלה של הארץ, והתורה ירדה לסוף דעתו של האדם, האדם דוקא, ולא המלאכים, לרדת לארץ ולהרים את קומת הארץ לשמים. לכן, משה מוריד את התורה, על אף שהוא ידע כבר שחטא ישראל בעגל. שהרי בכך ההוכחה הטובה שהתורה נדרשת ומתאימה לישראל דייקא. מאידך, לאחר שהתורה הורדה לארץ, על אף שהדבר נעשה ע"פ ה', התורה כבר אינה בשמים, ויש מחוייבות לחכמי הדורות לפרשה על פי הבנתם, ומעשה ד'תנורו של עכנאי' יוכיח (ב"מ נט). שלחכמים יש שיקול דעת תורני שמוכיח שמציאות התורה היא בארץ, ואילו לשיטת רבי אליעזר שמענותיו נדחו ע"י חכמי ישראל, שהתורה כבר ניתנה ולא בשמים היא.

ב. ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה (זכריה ג, ז), פירש"י העומדים שרפים ומלאכי השרת שאין להם ישיבה.

כא. אמנם הכוונה לפרישה של משה, אך יש בזה גם פרישה של ישראל, היינו במצוות הטהרה בינו לבניה, וכאן משה הפליג בחובת הפרישה האישית שלו מרעייתו, ובכך ביטא משה התעלות שלו והרי הוא מתוך כלל ישראל, ובכך הוכיח את המלאכים בזה, ודו"ק.

כב. מטרת ריבוי המצוות היא כדברי רבי חנניא בן עקשיא: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות (מכות, פ"ג, משנה טז), דהיינו, המצוות הן זכות שה' נתן לישראל ע"מ שדרכן יתאפשר החיבור בין הנשמה האלוקית שבאדם לבין קב"ה, וכן מובא במדרש: לא נתנו המצוות אלא לצרף בהם את הבריות (מד"ר, בראשית, פרשה מד).

נחזור לשני המדרשים המראים הפך היינו שזה היה נגד רצון הבורא, אל תבהל ברוחך לכעוס, אומר הי"ת אתה מפיג המתך בלוחות הברית, מבקש את שאפיג את חמתי, אומר ה' למשה, אל תבהל ברוחך לכעוס, שכביכול ישראל אסורים, שהרי אתה מבקש ממני שאמחל ואומר 'סלחתי כדבריד', גם עליך משה לפעול כך בבחינת מתון מתוקן, ובמדרש השני (ילקוט"ש) שהיה ה' מתרעם על משה ואומר: אילו חצבת הלוחות ויגעת בהן ונצטערת, לא היית משברן, מוטל על משה האמור בקהלת (ג, ה) עת להשליך אבנים ועת כנוס אבנים, פעלת בהשלכת האבנים היינו הלוחות, כעת עליך לכנוס האבנים, פסול לך להחזיר עטרה ליושנה, ובכך רצה ה' במעשיו באומרו יישר כחך ששברת, ובכך משה זכה לישראל את התורה וגם זכה הוא באופן אישי בעושר וכאמור בנדרים (לה). לא העשיר משה אלא מפסלתן של לוחות, יוצא אפוא שאין סתירה בין דרשות רז"ל, וכל דרשה משלימה את חברתה.

כג. ע"פ ברכות (כ.). מתון מתון ארבע מאה זוזי שו"א.

כד. אמנם מרע"ה הוכיח את ישראל בעווננו שקרא את ישראל מומרים, וא"כ כיצד הסכים אשר שברת, הרי בשבירה הוכיח שישראל מומרים, יוצא לענ"ד לפי דרשתנו הבנה נוספת, שמשה דיבר שבח על ישראל ולא גנות חלילה, שהרי משה בענוותנו מראה שישראל טרם הבינו את מטרת התורה וסודותיה, ובכלל המלאכים ביקשו את התורה להם ולא לבני אדם, ומזה הוכחה טובא שישראל הם בחזקת שוגים ולמרות שהם מומרים, התשובה תוציא אותם מחזקת 'מומר', וכלשון הזהב של הרמב"ם (פ"ג מהל' תשובה הי"ד) כל הרשעים והמומרים וכיוצא בהן שחזרו בתשובה, בין בגלוי בין במטמוניות, מקבלין אותן, שנאמר שובו בנים שובבים (ירמיהו ג, יד, ירמיהו ג, כב). אע"פ שעדיין שובב הוא, שהרי בסתר שב ולא בגלוי, מקבלין אותו בתשובה, עכ"ל, יוצא כדברי ריש לקיש בגמ' שבת, יישר כחך ששיברת, שבשבירה הכרעת את ישראל לזכות.

פרשת ראה

נחת לבורא

ולא ידבק בידך מאומה מן החרם למען ישוב ה' מחרון אפו ונתן לך רחמים ורחמך
והרבך כאשר נשבע לאבותיך (יג, יח)

ובמדרש על הפסוק למען ישוב ה' מחרון אפו, אם עושה אתה דין בעיר הנדחת
השבות חרון אף מן העולם.

ובעל הטורים כתב שלא תדאג לומר חרבתי עיר ויושביה לכך מבישרך לומר שלא
תדאג ויפרך וירבך.

ובספר החינוך (מצוה תסד) לשרוף עיר הנדחת ואת כל אשר בה. ועיר הנדחת
נקראת עיר מישראל שנדחו על ידי אנשים בני בליעל לצאת מתחת כנפי
השכינה, וילכו אחרי שרירות לבם הרע לעבוד עבודה זרה, ועל זה נאמר (דברים יג,
יז) ושרפת באש את העיר ואת כל שללה.

שרש מצוה זו ידוע הוא, שאנשים רעים וחמאים כאלה שהסכימו יחד הסכמה רעה
ונמאסת כזו ראוי למחות שמם ולאבד זכרם מן העולם ולא ישאר בעולם
מקום זכר להם כלל, ואין להם כליון חרוץ יותר מן השרפה.

א. מדיני המצוה: מה שאמרו זכרונם לברכה (סנהדרין קיא:) שאין העיר נעשית עיר הנדחת, כלומר,
לדון אותם בדין עיר הנדחת שאנשיה נהרגין בסיף וממונם נשרף עם העיר, עד שיהיו מדיחיה שנים
או יותר על שנים. שנאמר (שם יד) יצאו אנשים וגו' ויהיו מדיחיה מאותו השבט ומאותה העיר,
שנאמר (שם) מקרבך וידיחו. ועד שידיחו רובה ויהיו המדיחים ממאה ועד רבו של שבט. אבל אם
לא הדח רבו של שבט אינם נדונין בדין עיר הנדחת אלא כיחידים, שהם נסקלים וממונם ליורשיהם,
שנאמר יושבי העיר, ולא כפר קטן ולא כרך גדול, ופחות ממאה כרך קטן, ורובו של שבט כרך גדול.
ודין ערי מקלט וכן ירושלים שאין נעשית עיר הנדחת, וכן עיר שהיא בספר אינה נעשית עיר הנדחת.
ודין היאך עושין אותה עיר הנדחת, וההתראות ששולחין לה על ידי שני תלמידי חכמים, ומה
שאמרו בענין רחובה, ומה שאמרו בנכסי צדיקים שבתוכה שלא הדחו עמה, ודין הקדשות שבתוכה,
ודין פרות דקלים שבתוכה, ודין נכסי אנשי עיר אחרת שבתוכה או נכסי אנשי עיר הנדחת שבמקום
אחר, ויתר פרטיה, במסכת סנהדרין (פ"א).

האברבנאל פירש דהיה ראוי להתאכזר על אויבי ה' לעשות מעשה רשום לשמעו תצלנה אזנים. והוא שיחריבו את העיר כלה הקטנים עם הגדולים. לפי שהבנים הקטנים שאין להם זכות ולא חובה מעצמם הם קניני האדם וממונו ונכסיו וכו' ככה הילדים אשר להם ימותו כי הם בני הפושעים ומבטן ארור לא יצא ברוך וכו' וצוה עוד שתהיה העיר תל עולם ולא תבנה עוד לפי שבזה ישאר זכרונם לדור דורים.

האברבנאל מבאר כי הריגת החפים והאיסור על בנייתה של העיר מחדש נועדו לזעזע ודבר זה יהיה לזכרון לדור דורים, וכלשון הזהב: **מבטן ארור לא יצא ברוך**.

ובגמ' יומא (כב:) שאול באחת ועלתה לו דוד בשתים ולא עלתה לו.

ובילקוט שמעוני (שמו"א סי' כח) מפני מה זכה שאול למלכות, מפני הענווה, דכתיב ודאג לנו, שקל עבדו כיוצא בו, מפני מה לא נמשכה מלכות שאול, מפני שלא היה בה שום דופי.

וגם חז"ל מדגשים לנו **מפני מה נענש שאול**, באיזה עוון מפני שמחל על כבודו, שנאמר: ובני בליעל אמרו: מה יושיענו זה, ויהי כמהריש.

שאול המלך נמנע מלהשמיד את אנג מלך עמלק ושמירת רכוש העמלקים, שלקח שלל, בניגוד להוראת שמואל במצוות ה', סיכם שמואל ויכוח מר עם שאול באמרו לו: קרע ה' את ממלכות ישראל מעליך היום ונתנה לרעך הטוב ממך. (שמואל-א טו, כח).

ועל עוון זה ננזף קשות ע"י שמואל הנביא ובמעשה קריעת המעיל (בשגנה) נסתיימה מלכותו של שאול המלך ועיקר הסיבה לסיום מלכותו, הרחמים זה הפך הדין, דאם היה עושה שאול דין בעמלק היה שב חרון אף מן העולם.

חז"ל אומרים שאול חטא פעם אחת ונענש, וניטלה ממנו המלכות ולא הועברה לזרעו. דוד חטא פעמיים ולא ניטלה מלכות ממנו, וחז"ל במדרש (פסיקתא

ב. עיין שבת (נו.) א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן כל האומר דוד חטא אינו אלא טועה שנאמר (שמואל א יח, יד) ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו וגו'.

ג. דוד המלך ביקש לדעת האם הקב"ה מחל לו, שהרי ידע דוד המלך שאם זה ייחשב לו עוון אזי לא יזכה שזרעו של דוד ימשיך במלכות כפי שהיה אצל שאול המלך, וז"ל הגמ' בשבת (ל.) עשה

רבתי פ"ח) מביאים את דברי המקטרגים, מלאכי השרת לפני הקב"ה ואומרים: רבונו של עולם, מפני מה אתה נוטל את המלכות משאול ונותנה לדוד.

חז"ל מבארים שחטאיו של דוד היו הריגת אוריה החתי ומניית עם ישראל, ולמרות זאת לא נלקחה ממנו מלכותו בגין כך. מה ההבדל ביניהם, שאול כשבא אליו שמואל להוכיחו על ענין עמלק, התנצל ואמר: הקימותי את דבר ה' (שמואל-א, טו, יג), ואילו דוד כשבא אליו נתן הנביא להוכיחו, התוודה מיד ואמר: חטאתי לה' (שמואל-ב, יב, יג). מיד ענה לו נתן גם ה' העביר חטאתך.

בוידי רבנו נסים: רבונו של עולם, מנהג בית דינך הצדק לא כמנהג בתי דינין של בני אדם, שמדת בני אדם כשהוא תובע את חבירו בממון אל בית דין או אל השופט, אם יכפור ינצל מן הממון, ואם יודה מתחייב לתן, ובית דינך הצדק לא כן הוא, אלא אם יכפור אדם אוי לו ואוי לנפשו, ואם מודה ועוזב אתה מרחמהו.

גבעונים

יושבי גבעון שמעו על כיבושי יריחו והעני והחליטו לכרות ברית עם בני ישראל. הם נקטו בערמה והתחפשו כדי להיראות כאילו באו מארץ רחוקה, ואכן, בכך הצליחו להתגבר על חשדם של בני ישראל, וכרתו איתם ברית. לאחר שלשה ימים הבינו בני ישראל כי למעשה מדובר בתושבי המקום: קרובים הם אליו ובקרבו הם יושבים (יהושע ט, טז), אך מאחר שכרתו עימם ברית, לא יכלו להכות אותם.

עמי אות לטובה ויראו שונאי ויבושו אמר דוד לפני הקב"ה רבונו של עולם מחול לי על אותו עוון אמר לו מחול לך, אמר לו עשה עמי אות בחיי, אמר לו בחייך איני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע, ואכן, שלמה המלך אמר: אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דוד עבדך (דברי הימים-ב ו, מב), מיד נענה, באותה שעה נהפכו פני שונאי דוד כשולי קדירה, וידעו הכל שמחל לו הקב"ה על אותו עון. (עיין מועד קטן ט).

ד. ייחודיות נפלאה היתה לדוד מלך ישראל שאף באבשלום שעשה את מה שעשה, ולאחר שלש שנים יואב שלח אשה חכמה לנסות להחזיר את אבשלום לאביו דוד המלך, וכך מובא במקרא (שמואל-ב יד): אבל אשה אלמנה אני וימת אישי וגו' והנה קמה כל המשפחה על שפחתך ויאמרו תני את מכה אחיו ונמתהו בנפש אחיו אשר הרג ונשמידה גם את היורש וכבו את גחלתי אשר נשארה לבלתי שים וגו' ויאמר חי ה' אם יפל משערת בנך ארצה. ע"כ, לדוד המלך היה רגש מיוחד וטוב לב, לעשות דברים חותכים ואת זה ידע יואב, לכן מעשה "האלמנה" נועד שדוד המלך ימחל על עון בנו אבשלום.

נשיאי בני ישראל החליטו להשאיר אותם בחיים במעמד של עבדים, חוטבי עצים ושואבי מים לכל העדה.

אמנם יהושע הביע כעס על הגבעונים: למה רימיתם אותנו? (שם כב) הגבעונים השיבו כי עשו זאת מפחד כיון שידעו שבני ישראל עומדים להשמיד את כל יושבי הארץ, ונירא מאוד לנפשותינו מפניכם ונעשה את הדבר הזה, והניחו את גורלם בידי יהושע: ועתה הננו בידך כמוב וכישר בעיניך לעשות לנו עשה (שם כה). יהושע הציל את הגבעונים וקיבע את מעמדם כחוטבי עצים ושואבי מים לעדה ולמזבח ה' עד היום הזה.

ובשמואל-ב (כא, א) מתואר הרעב בתקופת דוד המלך. דוד המלך הבין שלא יתכן שתם רעב בלא עוון, הי"ת עונה לו על אתר שהעונש הוא על מעשי שאול אשר המית את הגבעונים. ובגמ' בבא קמא (קט.) שנתבע שאול על מעשה מוות עקיף, בכך שהרגו בציווי את נוב עיר הכהנים שהם היו המעסיקים של הגבעונים, וכאן שואלת הגמ' היכן מצינו שהרג שאול את הגבעונים אלא מתוך שהרג נוב עיר הכהנים שהיו מספיקין להן מים ומוזון מעלה עליו הכתוב כאילו הרגו.

דוד המלך בצדקותו הטוהרה רצה להסיר את הקפידא של הגבעונים משאול המלך, הגבעונים בתחילה אמרו שאין להם רצון בפיצוי או בנקמה, כאומרים: אין לי כסף וזהב עם שאול ועם ביתו ואין לנו איש להמית בישראל (שם ד), אך בהמשך ביקשו להוקיע (להרוג) שבעה אנשים מבניו של האיש אשר כילנו בגבעת שאול בחר ה'. דוד בחר שבעה מצאצאי שאול ונתן אותם לגבעונים אשר הוקיעו אותם.

ועוד, דרשו במדרש על הפסוק שהבאנו: **ונתן לך רחמים**, לך רחמים ולא לאחרים רחמים, וכן הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה (שם, כא, ב) פירש"י:

ה. יהושע בן נון אמנם אינו הראשון שקיבל ציבור נכרי אלא גם משה רבנו ע"ה קיבלם, כמובא ביבמות (עט.). משה גזר עליהם לההוא דרא, ופירש"י על חוטבי עצים שהיו בימיו.

ו. ירושלמי (פ"ד קידושין ה"א) תני רבי אימי בשם רבי יהושע בן לוי וגו' תליין יהושע בדופן. אמר: אני לא מקרבן ולא מרחקן אלא במי שהוא עתיד לבנות את בית הבחירה ואת שדעתו ליקרב יקרב לרחק ירחק. בא דוד וריחקן, שנאמר: והגבעונים לא מבני ישראל המה (שמואל ב כא ב). ולמה ריחקן, על שם "ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה". אמר דוד בעוון ד' דברים הגשמים נעצרים בעוון עובדי ע"ז וגילוי עריות ושפיכות דמים ופוסקין צדקה ברבים ואינן נותנין וגו' בדק דוד בכל דורו ולא מצא אחד מהן. התחיל שואל באורים ותומים וגו' ויאמר ה' אל שאול ואל בית הדמים.

כלומר והן הראו בעצמם מדת אכזריות שאינן מזרעו של אברהם אבינו ואינן ראויין לידבק בישראל ולכך גזר עליהם דוד שלא יבואו בקהל אמר שלשה סימנים יש באומה זו רחמנים וביישנים וגומלי חסדים מי שיש בו שלשה סימנים הללו ראוי לידבק בו.

ובגמ' יבמות (עט:) מבארת שהגבעונים הראו שאין בהם מדת בני ישראל ביישנים רחמנים וגומלי חסדים והם העיוו בפני דוד ולא רחמו ולא עשו חסד, ובכל זאת רב ה' את ריבם כי בני ישראל נשבעו להם, והיה הקצף הגדול עד שבקש שאול להכותם בקנאתו לבני ישראל, בחשבו אותם כמורדים וכאויבי ישראל מה שלא היה כן, והגזירה הזאת שבקש להכותם ולהשמידם לא נבטלה בעת ההיא כי העם עשו כם כרצונם כנ"ל, ולכן יצא הקצף דוקא בדור ההוא.

הרמב"ם (פי"ט הל' איסורי ביאה הי"ז) קיבע את ההלכה: כל מי שיש בו עזות פנים או אכזריות ושונאש את הבריות ואינו גומל להם חסד, חוששין לו ביותר **שמוא גבעוני הוא**. שסימני ישראל האומה הקדושה ביישנים רחמנים וגומלי חסדים. ובגבעונים הוא אומר והגבעונים לא מבני ישראל המה, לפי שהעיוו פניהם ולא נתפייסו ולא רחמו על בני שאול ולא גמלו לישראל חסד למחול לבני מלכם, והם עשו עמהם חסד והחיום בתחלה.

לכן בא דוד המלך ותיקן את מעשה שאול המלך במעשה נוב והרעבתם של הגבעונים (בעקבות הריגת הכהנים), כמובא בפרקי דר"א (פי"ז) על דין גמילות חסדים לאבלים, מהיכן למדים, מאנשי גלעד, כשנהרג שאול ובניו אמרו אנשי יבש גלעד, האיש (שאול) שהצילנו מהרפת בני עמון אין אנו חייבים לגמול לו חסד, ועמדו כל הגיבורים שלהם וחלכו להם כל הלילה לחומת בית שן שנאמר ויקומו כל אנשי חיל וישאו את גופת שאול וגו' ויצומו שבעה ימים¹ (דברי הימים-א, י, יב).

ז. דואג שדאג להריגתם של אנשי נוב כאשר ברח דוד משאול אל אחימלך הכהן בנוב, נתן לו הכהן לחם קודש, ואת חרב גלית הפלשתי, מבלי שידע כי בורח הוא (ש"א כ"א). דואג הלשין על אחימלך לשאול, ונצטוו להרוג את אחימלך. דואג הרג שמונים וחמשה כוהנים ואת נוב הכה לפי חרב, מאיש ועד אשה, מעולל ועד יונק. ושור וחמור ושה (ש"א כ"ב). מזמור נב בתהלים מדבר על דואג, ומה יצא לאותו דואג, שאין לו חלק לעולם הבא (פ"י סנהדרין מ"ב), שאול המלך ובניו זכו והוא לא זכה.

ח. פרש"י את הסיבה למה מסרו עצמם בסכנה לקחת גופות שאול ובניו מהר גלבע יותר משאר ישראל, והתשובה: לפי שעשה להם שאול טובה שהצילם כשעלה נחש העמוני עליהם וכנגד אותם שבעת ימים שנתנו להם זמן אם יבא להם מושיע והיו צמים ומתענים אולי יבא להם מושיע ובא

להשלמת הענין נוסף שתיקון מעשה שאול המלך, והבאתו לקבורה ע"י דוד המלך שהרי בזכותו אותו חסד נתמלא ה' ברחמים גדולים ונתן מטר על הארץ, כלשון המקרא: ויעתר אלוקים לארץ אחרי כן. דוד המלך ע"ה השיב את הרון האף, ואת הדין שהיה על שאול המלך הפכו לרחמים, ובזכות זה נתמלא ה' רחמים והוריד מטר על הארץ.

נסכם, יש דין שהיבבים לקיים בגוים ולסלק את הרחמים מהם, אך בישראל יש לסלק את הדין לחלוטין ולצרף את הרחמים.

כי יעמוד לימין אביון

כי יהיה כך אביון וכו' **פתח תפתח את ירך לו** (טו, ז-ח)

פתח תפתח: אפילו כמה פעמים (רש"י).

וכאן צריכים לחקור בכפל הלשון **פתח תפתח**, הרי בנתינת הצדקה מטרתה שיתן איש ישראל לעני די צרכו, מדוע הורתה תורתנו לנו **פתח תפתח**, דברי רש"י: **אפילו כמה פעמים** ברורים, היינו שנתנית הצדקה לא תוגבל לעני אחד ויש לתת לעוד, הספרי מחדש שיקל עליך לפתוח עוד פעמים ולהתגבר על ערלת הלב.

מכאן רבותינו הראשונים מנו את המצוות עשה בצדקה: **פתח תפתח**, וכנגד מצוות לא תעשה: לא תאמץ את לבבך^א, ולא תקפוץ את ירך^ב.

שאוּל והושיעם כנגדן נתענו עתה גם הם ז' ימים וגם מפני אכילות שנהגו שבעת ימים כי גם קרוביהם היו כשהרגו ישראל את יושבי גבעה במעשה פלגש בגבעה (סוף שופטים) נתנו אנשי יבש בנותיהם לבנימין כשחטפום מן המחולות.

ט. והוסיף לי כב' הגר"מ חביב שליט"א, ועיין סנהדרין (עא.) הא דתניא עיר הנדחת לא היתה ולא עתידה להיות ולמה נכתבה דרוש וקבל שכר, הא למדת שהדין עם ישראל דיו להיות לפנים בבחינת אמר רבי אבא בר כהנא: גדולה הסרת טבעת, יותר מארבעים ושמונה נביאים ושבע נביאות שנתנבאו להן לישראל, שכולן לא החזירו למוטב, ואילו הסרת טבעת החזירתן למוטב (מגילה יד.).

י. רמב"ם (ספר המצוות, מצוות עשה קלב).

יא. וכן מבואר מדברי הסמ"ק (מצוה כ) שלא לאמץ לבבו מליתן צדקה כדכתיב (דברים טו) לא תאמץ ולא תקפוץ. פי' קפיצת ידים שלא יאמר אם אתן פרוטה לעני לא יהא קרני שלם מוטב שלא אתן תלמוד לומר לא תקפוץ. ולא תאמץ שלא יאמר מה לנו לסייע לפלוני אם היה רוצה היה מרויח יותר מצרכו ת"ל לא תאמץ וכו'.

יב. עיין רמב"ם, (שם, לא תעשה קלב) ועוד מרבותינו הראשונים, יראים (סי' רב), סמ"ג (מצוות ל"ת סי' רפט).

שנינו בגמ' (שבת קנא.) אמר לה רבי חייא לדביתהו: כי אתי עניא – אקדימי ליה ריפתא, כי היכי דלקדמו לבניך – אמרה ליה: מילט קא ליימת להו – אמר לה: קרא קא כתיב **'כי בגלגל' הדבר הזה**, ותנא דבי רבי ישמעאל: גלגל הוא שחוזר בעולם, ע"כ.

דברי רבי חייא לאשתו שיש לקדם את העני בפת לחם וכל זאת כדי שבעתיד, אם חלילה הבנים יהיו עניים אז אותם עניים (שיהפכו לעשירים) יקדמו את בנינו גם בלחם. וקשה, האם בגלל שאני נותן אני כבר דואג לעתיד ילדיי שחלילה יפלו לפתחי אחרים, וכקושיית רעיייתו, וצ"ע בדברי רבי חייא שהצפיה בכך שאני נותן צדקה אומר שדור הבא יהיה עני, שהרי צריך להיות היפך, בגלל הדבר הזה אזכה שבני לא יזכו להיות עניים, והוסיף להקשות רבי ישמעאל שגלגל הוא שחוזר בעולם, ולא כתב למי, האם למי שנותן וכמעשה רבי חייא או לזה שלא נותן, שמעלים עצמו מן הצדקה¹, וכלשון הפסוק במשלי (כה, כו): נותן לרש אין מחסור ומעלים עיניו רב מארות.

אלימלך ובניו

רבי שמעון בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ (כ"ב צא.).

ובזהר חדש (לה, א) מוסיף: אמר להם רבי ברכיה וכי לא דרכן של צדיקים לברוח מפני הרעב והרי גדולים מאלימלך אברהם יצחק (וייעקב) עשירים ממנו והלך

יג. וראה גם בפירוש רבנו בחיי: לא אמר בעבור ולא אמר למען אלא בגלל, לשון גלגל הוא, כלומר גלגל הוא שחוזר בעולם, אם לא נתן לו אני מהפך את הגלגל ואעשה אותך עני והוא עשיר, שנאמר כי אלוקים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים עה, ח). ודרשו רז"ל לעולם יבקש אדם רחמים על מדה זו, שאם לא בא הוא בא בנו, ואם לא בא בנו בא בן בנו.

יד. הרמב"ם (פ"ז מהל' מתנות עניים ה"ב) כתב בשני האיסורים הקבלה, וז"ל: וכל הרואה עני מבקש והעלים עיניו ממנו ולא נתן לו צדקה עבר בלא תעשה שנאמר לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון.

וכן הוא בטור (יו"ד סי' רמז) שדין העלמה מקביל ומתאים ללא תקפוץ, וז"ל: ועוד יש לא תעשה למעלים עיניו ממנה שנא' (דברים טו) לא תאמץ את לבבך ולא תקפוץ את ירך מאחריך האביון. יוצא דלשיטת הרמב"ם (והטור שמביאו) שהמעלים עיניו מן הצדקה, הוא מי שאינו נותן לעני שמבקש צדקה.

זה למצרים מפני הרעב... א"ר ברכיה אמר ר' יצחק הקב"ה גרם להם לצדיקים הללו לצאת מתוך הרשעים וכו' ולפיכך הביא הרעב. אבל אלימלך במקום [צדיקים] הוא יתיב וכו' ועוד שראה הדין חל בכל העולם וברח וחלץ בין האומות.

במדרש תנחומא (שמיני ט) פירש כי אלימלך היה צריך לעורר את העם לחרטה^{טז}.

ועוד במדרש (רות רבה א, ד) מבואר טעם נוסף מדוע נענש אלימלך, אלימלך היה מגדולי המדינה ומפרנס הדור, וכשבאו שני רעבון אמר עכשיו כל ישראל מסבבין פתחי, זה בקופתו וזה בקופתו. עמד וברח לו מפניהם, וראה בפירוש רש"י על המגילה עשיר גדול היה ופרנס הדור, ויצא מארץ ישראל לחוץ לארץ מפני צרות העין, שהייתה עינו צרה בעניים הבאים לדוחקו. **לכך נענש**.

וראה גם בזהר חדש (כרך ב, מגילת רות לה): ותאמר נעמי לכלותיה וגו' כי שמעה בשדי מואב כי פקד ה' את עמו לתת להם לחם. א"ר ברכיה א"ר יצחק בא וראה מי שמעלים עיניו מעניים בשני בצורת, הם יראו בנחמות העולם ולא ימותו עד שיופקדו לטובה, והוא לא יזכה לראותה. אלימלך עשיר היה כיון שראה שהגיע הרעב העלים עיניו מן הצדקה וברח לשדי מואב... וכשבא הרעב עניים היו באים אליו והעלים עיניו מהם וברח, ועוד שראה הדין חל על העולם וברח וחלץ בין האומות.

יוצא שהטעם שנפגע אלימלך ובניו^{יז} במיתה במניעתם מלתת צדקה לעניי ארץ ישראל, ולא רק אלימלך נפגע אלא גם בניו, כך שזרעו נכחד בעוון אי פרנסת הדור, ולמעמים הנוספים שבגלל שעזבו את ארץ ישראל, טעם זה מוסיף את הסיבה לעזיבתם שלא יבואו העניים לביתם וידרשו מהם ממון ומזון, ועוד היה לו מקום של צדיקים, שיכל להגן על הדור ולא עשה זאת אלא ברח הוא לחו"ל, יוצא שמשני הטעמים שהבאנו לעיל מסביר אל נכון את עונשו של אלימלך ובניו במניעתם מלתת צדקה, והדברים תואמים למ"ש רבי חייא בגמ' שבת לעיל, כי אתי עניא – אקדימי ליה ריפתא, כי היכי דלקדמו לבניך.

טז. ראה המהרש"א (ב"ב צא: דס"ל שמשפחת אלימלך הייתה צריכה להתפלל לכפרת האומה, כפי שהיה נהוג בעתות רעב.

טז. ולא היה לבניו ללמוד מאביהם לחזור לארץ ישראל, אף הם נשאו להם נשים מואביות, שלא הטבילו אותם ולא גיירו אותם (תנחומא בהר ג).

נסכם את דברנו ע"פ דברי רז"ל במדרש (רות זוטא א) מי גרם לשבט יהודה לישא אשה מואביה, על שעשו מעשה עמון ומואב. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים (דברים כג, ה), ע"כ.

וא"כ הטאם של אלימלך ובניו שלא פעלו בחדש 'פתוח תפתח' וירדו למואב, וידוע שאותם מואב ועמון לא קדמו אתכם בלחם ובמים, וראיתי בספורנו שכתב לחדש שרק עמון לא קידם בלחם ובמים ואילו מואב כן נתן לחם ומים בכסף, כאמרו אוכל בכסף תשבירני (דברים ב, כח) כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער. אם כן, יוצא שלפי מדרש רות זוטא שנקודת המוצא 'על אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים' וזה מתייחס רק לעמון ולא למואב, ואם כן קשה מדוע נענשו גם מואב, ומתריץ שאצל מואב הוסיף על חטאתו פשע אשר שכר עליך וכו'. ובכן לא תדרוש שלומם ששניהם לא קדמו, ועמון לא נתן אפי' בכסף. ומואב שנתן שכר את בלעם, וממואב היה צריך אלימלך ובניו להימנע מלרדת אליהם, ומוזה ששהו שם אלימלך ובניו גרם לחטא הנורא שהכלילו גם את שבט יהודה" בנישואין האסורים עם אשה מואביה.

נחזור לדברי רבי חייא לאשתו (שבת קנא). כשבא העני להקדים לתת לו לחם וכו' והקושי מדוע שבניו יסבלו בכך שהוא נותן, מצינו תירוץ נפלא באור החיים הק' על הפסוק כי יהיה בך אביון וגו'. אומרו **בך**, אולי שנתכוון לרמוז מאמרם ז"ל שאמרו (בבא בתרא י.) "שהטעם שבוחר ה' לייסר לאדם בעולם הזה בייסורי העונן,

יז. וראה בילקוט המכירי (תהלים קיח, כב) מובא שישי אבי דוד רצה להכשיר זרעו, שהרי סבתו היא רות המואביה ורצה לטהר זרעו, שהרי עד כה נולדו לו שבעה בנים, ורצה שהבן השמיני יוולד משפחה ואז יטהר בן השפחה ויהיה כשר לבוא בקהל, שהרי לא יבוא עמוני ומואבי וכו', ונצבת אם דוד המלך מנעה מהשפחה לבוא אל ישי, ואכן עשתה אם דוד עמו הלילה ונתעברה מדוד. בקשו בניה להרגה ואת בנה דוד, אמר להם ישי הניחו לו ויהיה לנו משועבד ורועה צאן, ואכן זכה דוד המלך למלכות דווקא מאמו נצבת ואביו ישי, והענין שלא יבואו עמוני או מואבי היינו רק הזכר ולא הנקבה, ואכמ"ל.

יח. תניא היה רבי מאיר אומר יש לו לבעל הדין להשיבך ולומר לך אם אלוקיכם אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן אמור לו כדי שניצול אנו בהן מדינה של גיהנם וזו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא, וכאן חילק רבי עקיבא את תשובתו בשני משלים, האחד לעבד שהיה חבוש ובא אדם אחר והאכילו, ובמשל השני בכך של המלך שהיה חבוש ובא אדם והאכילו, שבמקרה דן המלך שיגר לו מתנות ואילו על מי שהאכיל את עבדו המלך כעס.

כדי שבאמצעותו (העני) יזכה חברו המפרנסו, והוא מה שרמזו במאמר **בך אביון**, פירוש, בסיבתך בא לו העוני הגדול. עכ"ל.

יוצא אפוא שהעשיר שייך לעוני של העני, והוא **לכאורה הגורם לעוני שלו**. הוא העשיר מקבל מהשפע האלוקי ביד רחבה, אז עכשיו יש לו תפקיד, עליו לדאוג לצרכיו של העני.

ואומרו מאחד אחיך, פירוש, לא תחשוב בראותו אביון שהוא **פחות**, דע שהוא מהמיוחדים שבאחיק, ואין הוכחה מהעוני היותו שפל אחרים.

כלומר יש איזה שהוא תהליך בעולם שגורם לכך, שאם אדם לא פותח את ידו לאביון, סופו להיות אחיו של האביון. התהליך טבוע בתוך המציאות. בסופו של דבר כולנו שייכים למציאות הזו של האביונות. ההבנה הזו מעוררת למשהו, היא בונה בעולם הפנימי שלנו יחס מחודש למצוות הצדקה.

וראה עוד בפירוש המאור ושמש (ויקהל) כתב: כל איש ואשה אשר נדב לבם אותם וגו' **אבל במצות צדקה** צריך לעבוד ה' בהיפך ממדרגה הנ"ל, כי הנה טבע האדם לאהוב הרבה ממון ולרדוף אחר הממון ומכל שכן שלא לחסרו דהיינו לפזרו לצדקה הוא נגד הטבע, על כן ציותה התורה במצות הצדקה לא ירע לבבך בתתך לו כי טבע בני אדם שמיצר בחסרון ממון על כן צריך האדם לשבר עצמו שלא ירע לבבו רק יתן באהבה וזהו קשה מאוד.

מתפקידו של האדם לקיים **פתח תפתח**: אפילו כמה פעמים, על האדם (העשיר) לתת ולפתוח כמה פעמים, ובפעולה זו מרחיק עצמו מן העוני וגורם

יט. המאור ושמש כתב לחלק בין שאר המצוות למצוות הצדקה, במצוות הצדקה יתן ויתן ואין הגבלה משא"כ בשאר המצוות, שהביא כמה דוגמאות במצוות שכליות לכאורה ('שכל האדם' שמראה שמבין בגזירות הבורא כדוגמת קן צפור ועוד) ויראה שיעשה רק מחמת גזירת המלך לעבדיו. ואילו הצדקה, הגם שהיא גזירת הבורא, יוסיף יתר על מצוה זו, וכאמור.

כ. וכלשון רבנו בחיי על כפל הפסוק **נתון נתן** בהמשך לפסוק **פתח תפתח**: ענין הכפל לומר אם נתן יוסיף הקב"ה על ממונך ותחזור ותתן. ודרשו רז"ל נתון נתן, ואפילו מאה פעמים. והענין שלא יספיק לו אם נתן לו פעם אחת בלבד אלא עד כמה פעמים הוא חייב ליתן לו, ועל זה אמר שלמה ע"ה (משלי כא) וצדיק יתן ולא יחשוד, כלומר ולא יחשוד מלתת. ועוד יכול לומר נתון נתן לו בנחת ודרך תמימות, לא דרך גערה וגסות הרוח, כי בזה יתקיים עשרו, ועל זה אמר שלמה ע"ה (שם יג) כפר נפש איש עשרו ורש לא שמע גערה, אימתי נתקיים עשרו של אדם ויהיה לו כפר וכפרה כשהרש לא ישמע גערה מהעשיר אלא שנותן לו בלב טוב בסבר פנים יפות.

טובה"א לעצמו ולזרעו, וכמובן לתת את הצדקה באהבה, ובל ישכח איש ישראל שהי"ת תמיד יהיה לצד העני ובעל הקושי, וכמאמר דוד המלך בתהלים (קט, לא) **כי יעמד לימין אביון להושיע משופמי נפשו, פירש המצודת דוד: כאשר יעמוד לימין האביון להושיעו מיד הרשעים השופמים לקחת נפשו במשפטם המקולקל.**

כא. תני בשם רבי יהושע יותר ממה שבעל הבית עושה עם העני, העני עושה עם בעל הבית, שכן אמרה רות לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו היום, ולא אמרה אשר עשה עמי אלא אשר עשיתי עמו, הרבה פעולות והרבה טובות עשיתי עמו בשביל שהאכילני פרוסה אחת (מדרש רבה רות, ה, ט).

ועיין עוד במעשה אודות רשב"י במדרש (במד"ר, לד, יב) בחלום שחלם בליל ראש השנה שבני אחותו נתבעים למלכות שש מאות דינרים. קרא להם ומינה אותם פרנסי צדקה. שאלו אותו: מהיכן נוציא כסף לעניים, אמר להם: הוציאו משלכם וכתבו הכל בפנקס, ובסוף השנה אם יחסר לכם דבר מזה אני אשלם לכם. בסוף השנה הלשינו עליהם למלכות. יום אחד כאשר ישבו ועסקו במשי בא איש אחד מן המלכות ופקד עליהם: או שתעשו בגד חשוב למלך, או שיגבו מכם שש מאות דינרים. אחר הדברים האלה לקחם שליח המלך והושיב אותם בבית האסורים.

כאשר שמע רבי שמעון בר יוחאי את אשר אירע להם, הלך אליהם ושאלם: כמה הוצאתם במשך השנה לצדקה, הוציאו לפניו את הספרים שבהם היו כתובים כל הוצאותיהם: חמש מאות תשעים וארבעה דינרים. אמר להם רבי שמעון בר יוחאי: תנו לי ששה דינרים ואני אפדה אתכם בסכום זה מבית הסוהר. אמרו לו: ראה, הזקן הזה, שליח המלך, תובע שש מאות דינרים ואתה אומר שבששה דינרים תוכל לפדות, אמר להם: תנו ששה דינרים ולא איכפת לכם היאך אני אצליח.

נתנו לו בהצנע ששה דינרים. הלך רבי שמעון בר יוחאי אל אותו זקן ונתן לו את הששה דינרים, כשנודע לבל יספר למלך דבר מכל הענין, ומיד שחררם הזקן מכלאם. שאלוהו בני אחותו את רבי שמעון בר יוחאי: וכי ידעת מראש את אשר צפוי לנו, אמר להם: חייכם, כבר מליל ראש השנה ידעתי שיקחו מכם שש מאות דינרים. אמרו לו: מדוע לא אמרת לנו מראש, וכי לא היינו נותנים גם את הששה דינרים האלה לצדקה, אמר להם: ידעתי שאילו אמרתי לכם, ודאי הייתם מאמינים לי ונותנים, אלא הסתרתי זאת מכם והוצאתי מכם את הכסף באופן שלא תדעו, כדי שתעשו את המצוה לשמה. שכן אילו ידעתם שנאבדו שש מאות דינרים בודאי שהייתם נותנים אותם כדי שלא לתתם למלכות, ולא הייתם מקיימים מצוה לשמה.

כב. כמאמרם ז"ל בסוכה (נב:) אלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו.

פרשת שופטים

דרישה להיים

וחבר חבר ושואל אוב וידעוני ודורש אל המתים (יה, יא)

ידועים דברי הגמרא סנהדרין (סח:): שואל אוב הינו, ודורש אל המתים. דורש למתים כדתניא ודורש אל המתים זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות, כדי שתשרה עליו רוח טומאה, וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה: ומה מרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה. המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה (פרש"י נבואת שכינה) על אחת כמה וכמה, אבל מה אעשה שעוונותינו גרמו לנו שנאמר: כי אם עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלוקיכם (ישעיה נט, ב).

הרמב"ם (פי"א הל' ע"ז הי"ז): איזה הוא דורש אל המתים זה המרעיב את עצמו והולך ולן בבית הקברות, כדי שיבוא המת בחלום, ויודיעו מה ישאל עליו. ויש אחרים שהן לובשים מלבושים ידועים, ואומרים דברים, ומקטירין קטורת ידועה, וישנים לבדם כדי שיבוא מת פלוני, ויספר עימו בחלום. כללו של דבר: כל העושה מעשה כדי שיבוא המת ויודיעו לוקה.

ובפ"ד מהל' אבלות ה"ד פסק מציינים את כל בית הקברות ובונים נפש על הקבר, והצדיקים אין בונים להם נפש על קברותיהם שדבריהם הם זיכרונם, ולא יפנה אדם לבקר הקברות*.

וכן פסק מרן בשלחנו המהור (יו"ד סי' קעט סע' יג) דורש אל המתים זה שמרעיב עצמו ולן בבית הקברות כדי שתשרה עליו רוח הטומאה.

ובהגהות מימוני (פי"ג הל' ע"ז ה"ח) מביא בשם ספר היראים (שלד, שלח) שאין זה מוגדר דורש אל המתים, אלא לרוחו של מת ואין בזה איסור. האיסור הוא בדורש

א. ובכסף משנה כתב: מה שכתב ולא יפנה אדם לבקר הקברות זה סיוס מה שכתב שדבריהם הם זיכרונם ולא יפנה אדם לבקר נפש שעל גבי קברותיהם ועל ידי כן יהיו נזכרים, שאינם צריכים שעל ידי דבריהם ומעשיהם הטובים הם נזכרים ע"כ, משמע מדברי הכס"מ שלדעת הרמב"ם אין איסור גמור לבקר בבתי הקברות

לגו של מת, ולא כאשר דורש לרוחו. והביא ראייה מדברי הגמ' בברכות (יה): באותו חסיד שאשתו הקניטה אותו בליל ראש השנה והלך ללון בבית החיים ושמע רוחות מספרות. וכן רבא הלך לשאול את אביו על מעות יתומים.

והביא הב"י (יו"ד קעט) את דבריו, וכתב שלכאורה אין להביא ראייה מאותו חסיד שלא הלך לדרוש אל המתים לא מרוחם ולא מגופם, אלא מבואר להדיא בגמ' שהלך לבית החיים מחמת שהקניטה אותו אשתו, וכאשר היה בבית החיים שמע את הרוחות מספרות, הוא ברח וממילא שמע, שאל"כ וכוונת הגמ' שהיה לו עניין לשמוע את הרוחות היו אומרים הלך ולן בבית הקברות. ואמנם מבואר בגמ' שלשנה אחרת שוב הלך ללון בבית הקברות ושמע את הרוחות מספרות, נוקט הב"י שצריך לומר שאף באותה שנה ברח מחמת אשתו, וברח לבית הקברות כי היה מתבייש בדבר. ואף אם לא כן לא היה הולך להשביע את הרוחות וכד' ולא שיודיעו לו מה לעשות וכו', ממילא שמע מה הם מספרות.

המחבר (סי' קעט, סע' יד) והרמ"א חלוקים, לדעת המחבר נראה שפסק כדברי היראים בחלק אחד, היינו שבעודו חי מותר להשביע אותו שיבא לספר עמו לאחר מיתתו. וברמ"א הביא שיש מתירים אף בכד'ג לאחר מיתתו באופן שלא השביע את גופו של מת אלא רק את רוחו.

יוצא אפוא מדברי הפוסקים שמדובר בסוג של אדם שהופך את מהות חייו למתים ולא לחיים, ובאמת רואים אנו רבבות רבבות הולכים להשתטח על קברי צדיקים בארץ הקודש האבות הקדושים רש"י ועוד רבות (ויש מהם שנוסעים לחו"ל), וכאן יש להביא את מה שכתב בגודלו הגר"א אזולאי בספר חסד לאברהם (מעין ד נהר כב): ויכול לקשור נפשו בחיותו בגשם בנפש הצדיק, וזה בחיותו שופך נפשו על קבר הצדיק, ומדבק נפש בנפש ומדבר עם נפש הצדיק ומודיעו, והנפש יעורר שאר הנפשות, וענין זה נתאמת אצלנו שהיה בזמננו זה, גם העידו מגידי אמת על האר"י זל"ה ועל תלמידיו.

ב. עיין שדי חמד (מערכת א"י אות א), ובשו"ת יחו"ד (ח"ה סי' נז) כתב: ולכן מותר לצאת מארץ ישראל לחוץ לארץ כדי להשתטח על קברי הצדיקים, כיון שדעתו לחזור לארץ ישראל, וראה מש"כ בתשובות ונהגות (ח"ג סי' סא) להקל ובתנאי אם מרגיש התעוררות מיוחדת לצדיקים מיוחדים, שלומד מתורתם, לבוא על קברם ממש, יש בזה מצווה.

ג. ונבדו ג"ע מרן חיד"א זי"ע שם הגדולים (חלק גדולים מערכת א אות קצט) בשם מהר"ח זי"ע: רק זה אומר כי כמה שנים הייתי תמיה על מנהג ישראל שמתפללין בזיהאר"ה (ביקור) אצל קברות

ועיין סוטה (ד:): שכלב בן יפונה עלה להשתטח על קברי האבות במערת המכפלה, ואמר להם: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

עיין זהר חדש (מגלת רות דף לה:): ושם מסופר על אשת עובדיהו הנביא שהשתטחה על קברו וצעקה **ירא אלקים כך וכך עושים ליתומך**, ועובדיה נגלה אליה ואמר לה שתלך לאלישע לבקש ממנו עצה.

כל האמור לעיל זו לא פסיקה ואין להורות ממנו הלכה אלא רק לימוד, וכל רצוני בכתיבתי לגלות רובד נוסף בפרשה, ונחזור לדברי חז"ל בסנהדרין.

רבי עקיבא

בסוף מסכת מכות (כד ע"א – ע"ב) מובא וכבר היה רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה ורבי יהושע ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ושמעו קול המונה של רומי מפלטה ברחוק מאה ועשרים מיל, והתחילו בוכין ורבי עקיבא משחק וכו' אמר להם לכך אני משחק, ומה לעוברי רצונו כך לעושי רצונו על אחת כמה וכמה.

שוב פעם אחת היו עולין לירושלים, כיון שהגיעו להר הצופים קרעו בגדיהם, וכו' אמר להם לכך אני משחק וכו' עד שלא נתקיימה נבואתו של אוריה הייתי מתיירא שלא תתקיים נבואתו של זכריה, עכשיו שנתקיימה נבואתו של אוריה בידוע שנבואתו של זכריה מתקיימת. ע"כ

גדול התנאים רבי עקיבא היה רואה את הרע והופכו לטובה, חפץ בכל לב בגאולת ישראל והעולם כולו, ועיין בירושלמי (תענית פ"ד ה"ה) תני רבי שמעון בן יוחי עקיבה רבי היה דורש: דרך כוכב מיעקב – דרך כוזבא מיעקב. רבי עקיבה כד הוה

הצדיקים ואין לקרות ק"ש או להתפלל תוך ד' אמות של מת או בבית הקברות כמ"ש בא"ח סי' עא ולהרמב"ם לא יצא אף בדיעבד.

וכיוצא בזה הייתי תמיה על מ"ש בספר עמק המלך שאברהם אבינו ע"ה השלים מנין וכן על מעשה שעשה רבנו האר"י זצ"ל בבהכ"נ וכיוצא.

עד שמצאתי בספר חסידים (תתשכ"ט) שכתב רבנו הקדוש היה נראה בבגדי חמודות שהיה לובש בשבת ולא בתכריכין ופוסט ב"ב מקידוש כי הצדיקים נקראים חיים ולא כשאר מתים שהם חפשים מן המצות עכ"ד

חמי בר כוזבה הוה אמר דין הוא מלכא משיחא, אמר ליה רבי יוחנן בן תורתא: עקיבה, יעלו עשבים^ד בלחייך ועדיין בן דוד לא יבא.

ועוד במסכת ברכות (ס:) תנא משמיה דרבי עקיבא: לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא למב עביד. וגו' אמר להו: לאו אמרי לכו כל מה שעושה הקדוש ברוך הוא הכל לטובה.

ואילו במשנה סנהדרין (פ"י מ"ג) עשרת השבטים אינן עתידין לחזור עוד לארץ ישראל אף בימות המשיח, שנאמר: וישלכם אל ארץ אחרת כיום הזה (דברים כט, כז), מה היום הולך ואינו חוזר – אף הם הולכים ואינן חוזרים, **אלו דברי ר' עקיבא**. ובגמ' שם (ק:) תנו רבנן: דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר: במדבר הזה יתמו ושם ימותו (במדבר יד לה). יתמו – בעולם הזה, ושם ימותו – בעולם הבא. ואמר: אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתתי (תהלים צה, יא), **דברי רבי עקיבא**. ובהמשך הגמ' א"ר יוחנן שבקה רבי עקיבא לחסידותיה^ה וכו'. וקשה, מדוע רבי עקיבא תלמיד רבי נחום איש גמזו שייסד את המושג **כל מה שעושה ה' הכל לטובה**, יניח את החסידות, ויהפך בזכותם של דור המדבר.

ננסה בס"ד להשיב על חזרת רבי עקיבא מחסידותו כמובא לעיל בשם רבי יוחנן שהמושג 'מרגלים' הוא מושג שלילי ורע מאוד, בכל דור ודור יש אשר 'מרעיבים' עצמם בשביל להוציא דיבה רעה על ארץ ישראל ועל כלל ישראל, וכאן

ד. מה ענין העשבים בלחיים שדרשו חז"ל על רבי עקיבא, מצאתי במדרש רבי עקיבא (אלפא ביתא, אות ט"ת) שכתב: שהצדיקים מציצין הימנו כתות כתות כעשבי השדה בכמה לבושין שריחן הולך מסוף העולם ועד סופו כריח גן עדן, שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ (תהלים סב), ואין עיר אלא ירושלים שנאמר העיר אשר בחרתי בה. ע"כ. יוצא שעשב זה רמז לירושלים, ומכאן ההבחנה המיוחדת והנפלאה של גאולת ישראל שנטה קו רבי עקיבא משאר התנאים הקדושים, כאמור בסוף מכות. ודו"ק.

ה. חסידות רבי עקיבא הובאה הסנהדרין (ק:): אספו לי חסידי כורתי ברית עלי זבח – אלו רבי עקיבא וחבריו שמסרו עצמן לשחיטה על דברי תורה, וכשיבא הקב"ה ליפרע פורענות הצדיקים ולתבוע דמו של רבי עקיבא, אינו שוכח דמן של ישראל מיד אומות העולם ולא דמן של צדיקים בלבד אלא כל מי שנהרג בימי השמד ועליהם נאמר – כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת עניים (מדרש שוחר טוב תהלים ט, יג).

רבי עקיבא היפך בזכותם לחובתם של אותו דור דעה שבמקום לחשוב אמת על ארץ ישראל כיהושע בן נון וכלב בן יפונה, הפכו את ארץ ישראל לארץ אוכלת יושביה, ולכן עונשם כבד גם של דור המדבר וגם בדורות שעד ימינו שמהפכים את הזכות של ארץ ישראל. בשאלתם למשה רבנו ע"ה האם ניתן לכבוש את ארץ כנען אם לאו, אלא מי שהולך בדרכי המרגלים הווה אומר, שנזרקה בו אפיקורסות ואינו מאמין בבורא עולם. וכדרך שאמרו חז"ל בגמרא (סוטה לה.) דבר גדול דברו מרגלים באותה שעה, כי חזק הוא ממנו – אל תקרי ממנו, אלא ממנו, כביכול, אפילו בעל הבית (הי"ת) אינו יכול להוציא כליו משם.

אם כן, נחזור לדברי הגמ' סנהדרין (סה:) שהובאו בתחלה: וכשהיה רבי עקיבא מגיע למקרא זה היה בוכה: ומה מרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טומאה שורה עליו רוח טומאה. המרעיב עצמו כדי שתשרה עליו רוח טהרה על אחת כמה וכמה, אבל מה אעשה שעוונותינו גרמו לנו שנאמר: כי אם עוונותיכם היו מבדילים בינכם לבין אלוקיכם.

פה רבי עקיבא בכה באמת על זה המרעיב עצמו שתשרה עליו רוח טומאה, אותם דור דעה שיכלו בנקל להיכנס לארץ ישראל בתוך מספר חודשים מיציאתם ממצרים, אך איבדו הכל באומנם הארץ אשר עברנו בה לתור אותה ארץ אוכלת יושביה היא וכו' (במדבר יג, לב), במדרש דרשו שרצונם של אותם נשיאים היה להיוותר במדבר ושתמשך להם הנשיאות, אך כלב בן יפונה היה שונה, הוא דרש לאבות הקדושים כמובא בגמ' (סוטה לד:) מלמד שפירש כלב מעצת מרגלים, והלך להשתטח על קברי אבות. אמר להם: אבותי, בקשו עלי רחמים שאנצל מעצת מרגלים.

במקרה של כלב בן יפונה שדרש אל האבות לשבח יאמר רבי עקיבא, ואילו בפסוק שהובא בפרשתנו דורש אל המתים, היינו דורש וממשיך באותה התנהגותם נלוזה שלחם, אותם מתי המדבר, עליהם רבי עקיבא היה בוכה זה המרעיב עצמו והולך ולן בבית הקברות, רוצה לדרוש אותם הכוונה בהתנהגותם.

ונסיים בדברי רז"ל: עקיבא ניהמתנו, עקיבא ניהמתנו.

תמים או שלם

תמים תהיה עם ה' אלוקיך (יה, יג)

שלים תהא בדחלתא דה' אלהך (אונקלוס)

ובספרי דברים (פיסקא קעג) פירש תמים תהיה עם ה' אלוקיך – כשאתה תם, חלקך עם ה' אלוקיך. וכן דוד אמר: ואני בתומי אלך פדני וחסני (תהלים כו, יא), ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם" (שם מא, יג). תמים תהיה עם ה' אלוקיך – אם עשית כל האמור בענין, הרי אתה תמים לה' אלוקיך.

פרש"י ע"פ המדרש התהלך עמו בתמימות ותצפה לו ולא תחקור אחר העתידות, אלא כל מה שיבוא עליך קבל בתמימות ואז תהיה עמו ולחלקו.

ובמדרש תהלים על הפסוק הראשון בפרק קיט: אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה', אמר שלמה המלך ע"ה: מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו (משלי כ, ז). ואם בניו אשריהם בעבורו, הוא על אחת כמה וכמה. והקב"ה לא בקש מאברהם אלא שיהיה תמים, שנאמר התהלך לפני והיה תמים (בראשית יז, א). וכן אמר משה לישראל: תמים תהיה עם ה' אלוקיך (דברים יח, יג). לפני ה' אלוקיך אין כתיב כאן, אלא עם ה' אלוקיך. אם היית תמים – הרי אתה עם ה' אלוקיך. למה, שאף הוא תמים, שנאמר בו: הצור תמים פעלו (דברים לב, ד).

וכאן צריכים לשאול מה ההבדל בין תמים לבין שלם, אולי תמים הוא לא השלם דווקא, שהרי 'תמים' זה פעמים מושג של אדם שאינו מכיר את השטח והאנשים, ואז הלילה נכשל, ואינו בבחינת שלם, שהרי אינו מבין דיו בחיי העולם, ואילו 'שלם' היינו אדם מושלם בכל.

נקדים את דברי הרמב"ן לביאור הענין: שנייחד לבבנו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד וממנו לבדו נדרוש העתידות

ו. ראה ספורנו שפירש את המונח 'תמים' היינו שלימות שגם בדרישת העתידות לא תדרוש זולתי ע"י נביא או ע"י אורים ותומים. וכתב הרמב"ן: וטעם תמים תהיה עם ה' אלוקיך – שנייחד לבבנו אליו לבדו ונאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד, וממנו לבדו נדרוש העתידות, מנביאיו או מאנשי חסידיו רצוני לומר אורים ותומים.

ז. כפירוש האונקלוס.

מנביאיו או מאנשי חסידיו רצונו לומר אורים ותומים ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבואו וכו' אמר שתהיה תמים עם השם בכל אלה ולא תירא ממגיד עתיד אבל מנביאו תדרוש ואליו תשמע. עכ"ל.

וכן בספר המצות (מצוה שמינית) כתב: שנצטוונו להיות לבבנו תמים עמו ית' וכו'. וענין הצוואה הזאת שנייחד לבבנו אליו לבדו ית' ושנאמין שהוא לבדו עושה כל והוא היודע אמתת כל עתיד וממנו לבדו נדרוש הבאות מנביאיו או מאנשי חסידיו ר"ל אורים ותומים ולא נדרוש מהוברי שמים ולא מזולתם ולא נבטח שיבואו דבריהם על כל פנים.

הראשונים (רמב"ן, וספר חרדים) למדו מקרא זה המצות של אמונה ובטחון בהשי"ת. אולם יש לבאר, מדוע מצוה זה נקראת תמים מלשון שלם עם ה' אלוֹקִיךָ, הרי אפשר דקאי על מצוה אחרת, וצ"ב מדוע דוקא מצוה זו של אמונה בהשי"ת הוא שלימות האדם.

שאל המלך

שמואל הנביא מצוה את שאל המלך דברים ברורים: עתה לך והכיתה את עמלק והחרמתם את כל אשר לו ולא תחמל עליו והמתה מאיש עד אשה, מעלל ועד יונק משור ועד שם מגמל ועד חמור (שמואל-א טו, ג).

ההוראה הייתה ברורה מצד שמואל הנביא לא לחמול ולהמית הכל מכל כל, ושאל פועל נגד רצון הי"ת, ויחמל שאל והעם על מיטב הצאן... ועל כל הטוב ולא אבו החרימים (שם, ט), חטא שאל ברור, פעל נגד רצון ה'. ואת עלית על כלנה, היתה השארת אנג המלך חיה לילה אחד, וזה לדאבון גרם לנזק עתידי עצום, ואכמ"ל.

ח. מובא ברבנו אלשיך הק' שהותרת אנג לילה שלם, גרם להותרת זרע עמלק בעולם, וראה גם בספר הדרש והלכה כתב וז"ל: שבשביל שהחיה שאל את אנג לילה אחת נולד המן, ולפי המקובל בא אנג באותו לילה על שפחה בבית האסורים, והשפחה בודאי לא היתה עמלקית, יען שאל המית כולם והשאיר רק את אנג וולד שפחה כמותה (קידושין סט) והבן או הבת שנולד מאנג והשפחה נטהרו ומקבלים אותם כשיתגיירו, כמו שאמר ר' טרפון שם יכולים ממזרים ליטהר אם נושא שפחה והלכה כר' טרפון עכ"ל.

ואכן קרנו של שאול המלך ירדה פלאים מזמן שנמשח דוד המלך ע"י שמואל הנביא, ובמלחמה האחרונה שבה נסתלקו שאול ובנו יהונתן, מובא ששאול המלך הלך לשאול באוב, ובעלת האוב שואלת: ותאמר האשה את מי אעלה לך, ויאמר את שמואל העלי לי, ותרא האשה את שמואל ותזעק בקול גדול ותאמר האשה אל שאול לאמר למה רמיתני ואתה שאול (שמואל-א כה, יא-יב), וכאן שמואל הנביא מבשרו: ומחר אתה ובניך עמי גם את מחנה ישראל יתן ה' ביד פלשתים (שם, יט)

במדרש תנחומא (אמור), מובא הדו-שיח בין שאול לשמואל: ויאמר שאול צר לי מאד ופלישתים נלחמים בי ואלקים סר מעלי ולא ענני עוד גם ביד הנביאים גם בחלומות.

אמר לו שמואל: ויעש ה' לו כאשר דבר בידי ויקרע ה' את הממלכה מידך ויתנה **לרעך לדוד**, (שמואל-א כה, כז). אמר לו שאול: כשהיית אצלנו (כשהיית בחיים) אמרת ויתנה לרעך הטוב ממך ועתה אמרת **לרעך דוד**. אמר לו: כשהיית אצלך הייתי בעלמא דשקר ואמרתי לך דברי שקר, חששתי ממך שלא תהרגני, ברם עתה בעולם האמת לא תשמע ממני אלא דברי אמת.

פירושו של דבר : בעולם הזה, אמר שמואל, שדוד טוב משאול, אבל בעולם האמת אין הוא יכול לחזור על כך כי הוא באמת אינו טוב ממנו, ולכן אמר רק **לרעך לדוד**.

ובמועד קטן (טז): מובא על הפסוק: וידבר דוד לה' את דברי השירה הזאת ביום הציל ה' אתו מכף כל איביו **ומכף שאול** (שמואל-ב כב, א). אמר לו הקב"ה לדוד: דוד, **שירה אתה אומר על מפלתו של שאול**. אלמלי אתה שאול והוא דוד אבדתי כמה דוד מפניו, היינו דכתיב: שגיון לדוד אשר שר לה' על דברי כוש בן

ט. פרש"י ע"פ תנחומא שראתהו עולה שלא כדרך העולים שהמעלה בזכורו עולים רגליהם למעלה וזה עולה ראשו למעלה בשביל כבודו של שאול, ע"כ וכאן צריכים לשאול, מדוע זעקה בקול גדול אותה בעלת האוב, הרי היא "בעלת מקצוע" ורגילה בדבר לכאורה, במלבי"ם כתב שהרי כל האוב וכו' הם דברים שאין בהם ממש והכל דמיון, ומתרץ ע"פ הרלב"ג וז"ל: וכ"ז לא יכילו הכתובים האומרים שהיה הדבר ממש, ושנבא לו מה יהיה למחרת, ומי ימלוך אחריו. ויאמר רב האי גאון ורב סעדיה שלא האשה החיתה את שמואל רק הבורא החייהו למען יודע לשאול העתיד לבוא עליו ועל ביתו.

ימיני (תהלים ז, ז). וכי כוש שמו וחלא שאול שמו אלא מה כושי משונה בעורו אף שאול משונה במעשיו.

פרש"י: אלמלי אתה שאול, שנולדת במזלו והוא דוד, שנולד במזלך, אבדתי כמה דוד, שהוא צדיק ממך, משונה במעשיו – צדיק גמור.

וקשה, הרי ידועה הגמ' ביומא (כב:) בן שנה שאול במלכו (שמואל-א יג) שלא טעם טעם חטא, כמו תינוק בן שנה, ואילו בירושלמי (בכורים ג) אמרו: שנמחלו לו עוונותיו כתינוק בן שנה.

ואם כן, מדוע נעצרה מלכות שאול לבניו ובניו בניו ועברה לדוד המלך ובניו ובניו בניו עד ביאת משיח צדקנו, מתרצים מפני שלא היה בו שום דופי, דאמר ר' יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידק אין מעמידים פרנס על הציבור אלא אם כן קופה של שרצים תלויה לו מאחוריו, שאם תזוה דעתו עליו אומרים לו חזור לאחורריך. אמר רבי יהודה אמר רב: מפני מה נענש שאול, מפני שמחל על כבודו.

יוצא ששאול המלך היה בבחינת תמים תהיה עם ה' אלוקיך, ביצע את כל המוטל ואף נהג בחסידות יתירה אך לא היה בבחינת שלם, וזה שהוכיחו שמואל הנביא, (ש"א טו, יז) **אם קטן אתה בעיניך**, שזה גרם לך כל החטא הזה, היה לך לקבל שאדרכה אתה ראש שבטי ישראל אתה, ולכאורה זה הכשלון במלכותו, המלך הראשון בישראל שנהרג וכן זרעו, וכך השלמות' שחשב שלא יוכל להשיג ובכך **מנעו ממנו ומזרעו את מלכות ישראל**.

י. ראה יומא (כב:) רב הונא: כמה לא חלי ולא מרגיש גברא דמריה סייעיה; שאול באחת - ועלתה לו, דוד בשתים - ולא עלתה לו. שאול באחת מאי היא - מעשה דאגג, והא איכא מעשה דנוב עיר הכהנים, אמעשה דאגג כתיב נחמתי כי המלכתי את שאול למלך וכו' (שמואל-א, טו), הגמ' מביאה חטא אחד אך יוצא שהם שנים (אגג, נוב), במעשה אגג היה צריך להרוג ללא רחם כציוי ה' ולא לחפש להיות צדיק הרבה, ואילו במעשה נוב ששם נגדעו כהנים, שזה נגד רצון ה', ובהמשך הגמ' אמר רב יהודה אמר שמואל: מפני מה לא נמשכה מלכות בית שאול - מפני שלא היה בו שום דופי, אז היכן הבעיה, שלמות, הגם שנוב זה היה נגד רצון ה', אך אותו עוז וגבורה, ללא רחם היה צריך להיות לשאול נגד עמלק ואגג, ומכאן חטאו וסיום מלכותו, שאול היה בבחינת כל שנעשה רחמן על האכזרים הם הם העמלקים ואגג, לסוף נעשה אכזר על רחמנים, נוב עיר הכהנים (עיין במדרש תנחומא מצורע).

ועוד, מעשה מיכל, מיכל אשת דוד חיפשה את השלמות בבעלה המלך, ולקחה דוגמא מבית אביה שהיה שלם (לדעתה), מיכל בת שאול רטנה על כך שראתה את המלך דוד מפוז ומכרכר לפני ה' ותבז לו בלבה (שמואל-ב ו טז), כאשר ראתה מיכל את בעלה דוד המלך רוקד ומפוז לפני התורה

יוצא שהאופן להיות שלם לגמרי בהשי"ת, היינו רק אם שני חלקי עבודת ה' הם שווים וראה בחובות הלבבות^א, והיינו חובת האברים, וחובת הלבבות. ואם אלו הם שלמים – הוא תמים עם ה' אלוֹקֵיך.

וא"כ, לפי זה יש לדון במלכות שאול המלך בהנהגתו בתמימות ולא בשלמות, **תמים תהיה עם ה'** – והיינו שהאופן להיות שלם לגמרי בה' יתברך הוא רק **עם לבו הוא שלם** – והיסוד היסודות לכל עניני חובת הלבבות מיוסד על – אמונה בה' ולבצע בדיוק את המוטל עליו ולא היה לו לחסות ולעכב לרגע את גדיעתו של אגג, אין צורך ב"לשם ייחוד" לפני הריגתו, פעמים שרחמים לרגע הופך לרוע, ומובן היטב מדוע הראשונים למדו מקרא זה מצות אמונה בה'.

ויש להוסיף עוד על זה, שכתב הרמ"א בתחלת השלחן ערוך (או"ח סי' א): שויתי ה' לנגדי תמיד (תהלים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות הצדיקים אשר הולכים לפני האלוקים וכתב הגר"א (שם): ובמעלת הצדיקים – כמ"ש איש צדיק תמים את האלוקים התהלך נח וכן בחנוך וכן באבות אשר התהלכו אבותי לפניו

כאדם פשוט, הוא התבזה בעיניו. לאחר שכל ישראל נפרדו מהמלך, יצאה מיכל לקראתו ואמרה לו: היום נגלה כבודו של בית אבא. בוא וראה מה בינך לבין אבא – כל בית אבי היו צנועים וקדושים וכו' ואתה עומד ומגלה לבושך כאחד הריקים.

כאשר סיימה את דבריה, השיב לה דוד: וכי לפני מלך בשר ודם שחקתי, ולא לפני מלך מלכי המלכים שחקתי, אשר בחר בי מאביך ומכל ביתו וכו' של בית אביך היו מבקשים כבוד עצמן ומניחים כבוד שמים, ואני איני עושה כן, אלא מניח כבוד עצמי ומבקש כבוד שמים. עוד נאמר שם במדרש (במדבר רבה ד, ב): ולפי שאמרה מיכל כן, נענשה, שכן כתיב אחריו: ולמיכל בת שאול לא היה לה ילד עד יום מותה.

יא. ויש לבאר זה על פי דברי החובות הלבבות בהקדמתו שכתב שני חלקים לעבודת ה'. האחד: חובת האברים – והיינו כל המצות שצריך האדם לעשות בגופו, כגון תפילין, ישיבת סוכה, אכילת מצות וכדומה. השני: חובות הלבבות – והם כל המצות התלויות בלבו של אדם, כגון: להאמין בה', לאהבו, ליראו, שלא להאמין באלקים אחר, ולבטוח בו, וכדומה. וכתב כל ספרו לבאר כל עניני חובת הלבבות. וכתב וז"ל, וצריך שתדע, כי הכונה והתועלת במצוות הלבבות הם שיהיו גלויינו וצפונינו שוים ושקולים בעבודת השם, עד שתהיה עדות הלב והלשון והאברים שוה, ויצדיק כל אחד מהם את חברו ויעיד לו ולא יחלוק עליו ולא יסתור דבריו, והוא אשר יקראהו הכתוב תמים, באמרו תמים תהיה עם ה' אלוֹקֵיך ואמר תמים היה בדורותיו, ואמר הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו (תהלים טז, ב), ואמר אשכילה בדרך תמים מתי תבא אלי אתהלך בתם לבבי בקרב ביתי (שם, קא, ב), עכ"ל.

(בראשית מ"ח, טו) וזהו כל מעלת הצדיקים, עכ"ל. דברים נוראים, שכל מעלת הצדיקים הוא זה שלבו תמים עם ה'.

וכן בספרי על הפסוק בפרשתנו תמים תהיה וכו' כשאתה תם – חלקך עם ה' אלוקיך, וכן דוד אמר **ואני בתומי אלך** פדני וחנני (תהלים כו, יא), ואני בתומי תמכת בי ותציבני לפניך לעולם (שם מא, יג). **תמים תהיה עם ה' אלוקיך**, ע"כ. הרי מבואר מדברי המדרש דמי שהוא **תמים** זוכה להשגחתו של השי"ת, באופן נפלא שהשי"ת עמו לעזרו.

וכן מובא בנדרים (לב). אמר רבי יצחק: כל המתמים עצמו – הקב"ה מתמים עמו, שנאמר: עם חסיד תתחסד עם גבר תמים תתמם. א"ר הושעיא: כל המתמים עצמו – שעה עומדת לו, שנאמר בבראשית **התהלך לפניו והיה תמים** (יז, א), וכתוב: והיית לאב המון גוים, ע"כ"י. שמי שהוא תמים עם ה', גם השי"ת הוא תמים עמו אין שום פגעים באים עליו.

לסיכום תמים תהיה וכו' הוא בשלמות בפחד וביראת ה', תמים במצות ובמעשים שלמים, לעשות את הדברים בצורה נחרצת ללא עיכובים"י.

יב. וראה בביאור המהר"ל דבר זה ענין מופלג מאד, איך המתמים עצמו מלמטה כלומר שהוא תמים בכל דרכיו, ומצד הזה אשר אינו מתחכם, רק כפי אשר ברא השם יתברך אותו הוא נוהג בתמימות, לכך גם השי"י נוהג בתמימות ואין באים עליו פגעים שהאדם צריך לשמור מהם. וכל זה מפני, כי כאשר הוא תמים מלמטה הוא דבק בתמימות מלמעלה, כי התם הוא הולך ביושר, והיושר שאינו נוטה לא לימין ולא לשמאל ואין הפסק אליו כאשר התבאר במקום [אחר], כאשר מתמים לכך עצמו מלמטה מתמים עמו ג"כ מלמעלה. ולא כן כאשר הולך בעקום, כי דבר זה יש לו הפסק רק היושר אין לו הפסק.

יג. וכפעולת שמואל הנביא ללא כל עיכוב

פרשת כי תצא

דורש שלום

ללא תתעב מצרי כי גר היית בארצו (כג, ח)

תורתנו הקדושה מציינת בפסוק ח שני עמים, אדומי ומצרי, האדומי משום שאחיק, והמצרי משום שגר היית בארצו.

וכאן שאלת המדרש, מפני מה ציוה ה' שלא לתעב מצרי, שהרי טבעי הדבר, לאחר הסבל הגדול והנורא, ובפרט לאותו דור שעוד "זכו" לנחת זרועם של המצרים, במצרים ומחוצה לה, עד לנפ קריעת ים סוף שבהם תם ונשלם עידן מצרים, וכאן תודה"ק מצוה שלא לתעב מצרי.

והמדרש מתאר זאת במשל: בשר ודם אם יעשה לחברו רעה אינה זוה מלבו לעולם. אבל הקב"ה הוא אינו כן, היו ישראל במצרים והיו המצרים משעבדין אותם בטיט ובלבנים, לאחר כל הרעות שעשו לישראל חס הכתוב עליהן, ואמר: לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, אחר השלום שנאמר בקש שלום^א ורדפהו (תהלים לד, יד).

ופירש רמב"ן וכן המצרים – הרחיקם שלשה דורות מפני רשעם, אשר עשו עמנו רעות רבות וצרות, אבל לא יתעב אותם לעולם, בעבור שהיינו גרים בארצם, ונמלטנו עמהם בימי הרעב בכבוד שעשו לאבינו, והמליכו עליהם ממנו קצין ומושל^ב.

א. לתעב מצרי הזהיר הקב"ה שעם ישראל לא ימנע מהמצרי והאדומי מלכוא בקהל כמו העניין בעמוני ומואבי, שלהם אין אפשרות לכוא בקהל.

ב. פירש המצודת דוד: בקשתך יהיה לעשות שלום בין איש לאחיו, וכדברי המשנה פאה (פ"א מ"א) אלו דברים שאין להם שיעור וכו', והבאת שלום בין איש לרעהו. ופירש הרמב"ם בפירוש המשניות וכל המצוות שביין אדם לחבירו נכנסות בגמילות חסדים, ושים לבך עליהם כי כן תמצאם, שהרי הלל הזקן (שבת לא.) כשאמר לו הגוי: למדני תורה על רגל אחד, אמר לו: דעלך ביש, לחברך לא תעביד. וכשתחקור על העניין הזה, תמצא תלמוד תורה שוקל כנגד הכל, כי בתלמוד תורה יזכה האדם לכל זה, כמו שביארנו בתחילת דברינו, שהתלמוד מביא לידי מעשה.

ג. ע"פ דברים (לא, יז) והיה לאכל ומצאאו רעות רבות וצרות.

ד. ע"פ משלי (ו, ז) אשר אין לה קצין שטר ומשל.

ובאמת יקשה לנו, עם שסבל מאד מנחת זרועם של המצרים, דורשת התורה מאיתנו שלא לתעב אותם, אולי בדין אדומי המצב שונה, שהרי עשו עדיין בגדר אחי' שיש בו איזה קירבה, אך מצרים זה הפך האמונה של ישראל, והקושי בגלות מצרים היה להוציא את מצרים מישראל, שהרי ישראל יצאו ממצרים, אך הטבע השלילי, הע"ז שהיתה שם, נמעה בלבם דברים שאינם נכונים, והי"ת הצילנו מידם.

וכעת, כאמור, תוה"ק דורשת מאיתנו למצוא תמיד את דרך השלום למרות שפעמים זה נגד המקובל והידוע' וכאן מדגישים לנו שאף לגוי הקשה שהוא מצרים, צריכים לדרוש את השלום.

וצריכים אנו לשאול מדוע דינם של המצרים קל יותר מעמון ומואב, עמון ומואב לא הקדימו אותנו בלחם ובמים וכן ששכר מואב את בלעם לקלל, והמדרש כבר שואל: וכי ישראל היו זקוקים ללחם או מים, שהרי מן ירד מן השמים ובארה של מרים היה הולך עמם, ענני כבוד וכו', אלא דרך ארץ הוא הבא מן הדרך מקדימין לו מאכל ומשתה. ואילו המצרים לא 'דאגו' יותר ממואב ועמון, מדוע להם

ה. וכלשון הספרי: לא תתעב אדומי, מפני מה, כי אחיך הוא וגדולה אחווה.

ו. ובפסקי ר"ד (סוף מס' ברכות סג.) על דברי המשנה עת לעשות לה' הפרו תורתך. פירש התקינו שיהא אדם שואל שלום חבירו בשם של הקב"ה, ולא אמרינן מזלזל הוא בשמו של הקב"ה בשביל כבוד הבריות להוציא שם שמים עליו, ולמדו מבוועז ומן המלאך שאמר לגדעון ה' עמך, ואומר אל תבוז כי זקנה אמן, למוד מדרכי אומתך לעשות שראית כי הם עשו. ואו' עת לעשות לה' הפרו תורתך. פעמים שמבטלין דברי תורה כדי לעשות לה', אף זה המתכוין לשאול שלום חבירו זה רצונו של מקום, שנאמר בקש שלום ורודפהו. מותר להפר דברי תורה ולעשו' דבר הנראה לאלוקים.

ז. ועיין בספר המדע [הקדמות] (להגר"י אייבשיץ זי"ע) שכתב: התורה ציותה לנו לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו, והלא הדברים ק"ו מה המצריים עובדי הצאן שהעבידו את בני ישראל בפרך וגזרו עליהם כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו נצטוונו שלא לתעב אותו מפני שהיו אכסניה לאבותינו, אומות שבמדינותינו אשר מלכיהם ושריהם מטיבים עמנו, ונותנים לנו מחיה ושארית בארץ ומשפיעים עלינו מחסדם ורוח בינתם, ובצילם אנו חוסים, ועל ידיהם אנו חיים בשלום ובשלחה, על אחת כמה וכמה שלא לתעב אותם, ונהפוך הוא עלינו לכבדם ולפארם ולנשואם ולהתפלל בעדם תמיד, כמאמר חז"ל הוי מתפלל בשלומה של מלכות (אבות (פ"ג מ"ב). וכה אמר הנביא ודרשו את שלום העיר אשר הגלית אתכם שמה והתפללו בעדה אל ד' כי בשלומה יהיה לכם שלום (ירמיה כט, ז).

ח. עיין יבמות (עו:) עמוני ומואבי אסורים ואיסורן איסור עולם, אבל נקבותיהם מותרות מיד, ובפירוש שכל טוב (בראשית מה, ט) על ההיתר של יוסף לשאת את אסנת המצרית בת פוטיפר לאשה, נאמר: ויאמר יוסף אל אביו בני הם. וכשרים כמותי, אשר אין בהם פגם: אשר נתן לי אלוקים.

ניתנה אפשרות החתנות בדור שלישי משא"כ אצל עמון ומואב שדינם כממזרים עד עולם.

ננסה לתרץ ע"פ המובא במשנת רבי אליעזר (פרשה יח) ר' יהודה בן גמליאל אומר: שתי אומות: אחת קידמה את ישראל בחרב ואחת קידמה אותם בעבירה: אדום קידמו את ישראל בחרב וכו' מה הקב"ה אומר לו, לא תתעב אדומי: מואב קידמו את ישראל בעבירה וכו' מה הקב"ה אומר להן, לא יבא עמוני ומואבי. נמצאת אומר: המחטיא את חבירו בדבר עבירה קשה ממי שהוא הורגו.

אמנם המצרים לא מוזכרים כאן, אך בוודאי ניתן להשליך כדוגמת אדום, שמואב באו להחטיא את ישראל לכן הם ובניהם עד עולם לא יכולים לבוא בקהל, האף אמנם שהנשים החטיאו, הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם (במדבר לא, טז) ובספרי כתב: הן הנה היו לבני ישראל בדבר בלעם – מה היה דבר בלעם, אמר להם: אפילו אתם מכניסים כל המונות שבעולם לא אתם יכולים להם, שמא מרובים אתם מן המצרים, שנאמר ויקח שש מאות רכב בחור, (שמות יח, ז) אלא בואו, ואני נותן לכם עצה מה תעשו: אלוקיהם של אלו שונא זמה. העמידו לכם נשיכם ובנותיכם בזמה, והם שטופים בזמה.

יוצא אפוא מדברי הספרי, למרות כל מה שעשו המצרים שבאו עם שש מאות רכב, ואף יותר לא היו מזיקים לישראל כמו שמואב שהעמידו את נשיהם ובנותיהם שגרמו זימה, ותהי המגיפה, רח"ל.

בהיתר ניתנו לי, מאת הקב"ה, כענין שנאמר: לא תתעב מצרי (דברים כג, ח). והלא דברים ק"ו, ומה עמון ומואב שנאמר בהן, לא יבוא בקהל ה' (שם שם ג), וקיי"ל עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית, מצרי דכתיב ביה: לא תתעב מצרי, אינו דין שתהא מצרית כשרה לבוא בקהל, שהרי זה בטרם חטאם של מצרים כלפי ישראל, (אפ"ל גם במואב ועמון בטרם חטאם, הרי מותרים, ודו"ק) ובכך ניתן היתר לבני יוסף הצדיק שגולדו לו מאסנת בת פוטיפרע, ודו"ק, וי"א שאותה אסנת היא בת דינה, ויש עוד הרבה להתפלפל בזה ואכמ"ל.

ט. וכדברי המדרש בתנחומא (פינחס ד) ר' שמעון אומר שכל המחטיא את האדם יותר (חמור) מן ההורגו, שההורגו הורגו בעולם הזה, ויש לו חלק לעולם הבא, והמחטיאו הורגו בעולם הזה ולעולם הבא.

דרך השלום

במסכת בב"ק (צב): שואלת הגמ' מנא הא מילתא דאמרי אינשי: בירא דשתית מיניה לא תשדי ביה קלא, א"ל דכתיב: לא תתעב אדומי כי אחיך הוא ולא תתעב מצרי כי גר היית בארצו.

הי"ת מחנך אותנו שבור ששתית, הוא המצרים, לא תזרוק בו אבן (או תסתום אותו כפי שנהגו הפלישתים, ועולם כמנהגו נוהג ואכמ"ל). וכדברי דרך ארץ זוטא (יא) רבן שמעון בן גמליאל אומר: על שלשה דברים העולם קיים – על הדין, ועל האמת ועל השלום. אמר רבי מונא: ושלשתן דבר אחד הוא – נעשה הדין, נעשה אמת, נעשה שלום... כל מקום שיש משפט יש שלום, וכל מקום שיש שלום יש משפט.

ועוד במדרש (שמו"ר יט, כז) על הפסוק וישלח ישראל מלאכים, זה שאמר הכתוב: במח בה' ועשה טוב, שכן ארץ ורעה אמונה (תהלים לו, ג). ואמר סור מרע ועשה טוב, בקש שלום ורדפהו (שם לד, טו).

לא הקפידה התורה לרדוף אחרי המצוות, אלא **כי** יקרא קן צפור לפניך (דברים כב, ו); **כי** תפגע שור אויבך (שמות כג, ד); **כי** תראה חמור שונאך (שם, ה); **כי** תחבט זיתך... לגר ליתום ולא למנה יהיה (דברים כד, כ); **כי** תבצור כרמך... לגר ליתום ולא למנה יהיה (שם, כא); אם באו לידך, אתה מצווה עליהם, ולא לרדוף אחריהם. אבל השלום – **בקש שלום** במקומך ורדפהו במקום אחר. וכן עשו ישראל: אף על פי שאמר להם הקב"ה (דברים ב) החל רש והתגר בו מלחמה, רדפו אחרי השלום, שנאמר וישלח ישראל מלאכים אל סיחון.

ופה יש יסוד בקיום הארץ מול אויביה, הי"ת מצפה שנהיה **'בקש שלום ורדפהו'**, הכוונה שתמיד צריך לבקש את השלום למען האחדות ומניעת החרב והרעב והשבי והביזה וכו', בטרם פתיחת המלחמה יש לבצע את האמור בפסוק: כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה **לשלום** (דברים כ, י) ראשית הוא השלום, בבחינת **בקש שלום** אך אם חלילה היא מסרבת לשלום של התורה, (פסוק יב) ואם לא תשלם עמך ועשתה עמך מלחמה וצרת עליה, אז תפקידך **לרדוף**, דהיינו לחסלם.

וכאן נעוץ סוד הגאולה של עם ישראל שכה אנו מצפים מזה שנים, וכך מובא דרך ארץ זוטא (פרק השלום ב) אמר רבי יהושע בן לוי אמר להם הקב"ה לישראל,

אתם גרמתם להחריב את ביתי ולהגלות את בניי. **היו שואלים בשלומה' ואני מוחל לכם**, מה מעם, **שאלו שלום ירושלים** (תהלים קכב, ו), ואומר ודרשו את שלום העיר (ירמיה כט, ז) ואומר (תהלים קכב, ח) **יחי שלום בחילך**, ואומר למען אחי ורעי וגו' ומי בחילך, ואומר (שם) למען אחי ורעי וגו' ומי שהוא אוהב שלום ורודף שלום ומקדים שלום ומשיב שלום – הקב"ה מורישו לחיי העולם הזה והעולם הבא, וענויים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום. (תהלים לו, יא).

הי"ת מבקש מעם ישראל לשנות את טבעם^א, ונגד רצונם ומבקשם שלא לתעב מצרי, הכוונה לא להשוותם לעמון ומואב, וכל זה למה בשביל שנדע לרדוף אחר השלום, ואם נדע את דרך השלום^ב נזכה לגאולה, **היו שואלים בשלומה ואני מוחל לכם**.

י. שלום ירושלים, הי"ת רוצה שנשאל בשלומה תמיד ובכך נזכה לגאולה.

יא. ראה המעשה בקהלת רבה (פרשה יא) רבי אלעזר בן שמוע היה מטייל על שפת הים הגדול. ראה ספינה שנטרפה בים וכהרף עין טבעה. וטבע כל מה שהיה בה. ראה איש אחד (מניצולי הספינה) יושב על קרש של הספינה מגל לגל, ועלה ליבשה כשהוא ערום והיה מסתתר על שפת הים. אירעה השעה שישראל עולים לדגל לירושלים. אמר להם: מבני עשו אחיכם אני, אנא הבא לי מעט כסות ואתכסה בה. שפגעני הים ולא ניצל איתי דבר. אמרו לו: כך יפגעו כל בני אומתך. תלה עיניו וראה את רבי אלעזר שהיה מטייל ביניהם. אמר לו: רואה אני שאתה איש זקן ונכבד בעמך ואתה חכם (ומבין) בכבוד הבריות. אלא זכה בי ותן לי כסות שאכסה בה את תחתית שפגעני הים. היו על רבי אלעזר בן שמוע שבע איצטלות. פשט אחת ונתן לו. ועוד, הובילו לביתו והאכילו והשקו ונתן לו מאתים דינרים וליווהו והרכיבו ארבע עשרה פרסות. ועשה לו כבוד רב עד שהעלהו לביתו. לאחר ימים מת קיסר הרשע ומינו אותו למלך תחתיו. גזר (המלך) על המדינה ההיא: כל הגברים להרג וכל הנשים לביזה. אמרו לר' אלעזר בן שמוע: לך פייס עלינו. אמר להם: אתם יודעים שזו המלכות אינה עושה דבר על חנם. אמרו לו: יש כאן ארבעה אלפים דינרים, קח אותם ולך ופייס בעבורנו. לקח אותם ועלה ועמד על שער בית המלכות. אמר להם (לשומרי הסף): לכו אמרו למלך: איש יהודי אחד עומד על הפתח, רוצה לשאול בשלום המלך. אמר המלך: הכניסוהו. כאשר ראהו המלך, ירד מעל כסאו ונפל על פניו. אמר לו: מה מעשהו של אדוני כאן ולמה הטריח עצמו לכאן, אמר לו: בשביל שתרחם על המדינה הזאת ותבטל גזירה זו. אמר לו: התורה, כלום כתוב בה שקר, אמר לו: לא. אמר לו: לא כתוב בתורתכם לא יבוא עמוני ומואבי בקהל ה', למה, על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים. וכתוב: לא תתעב אדומי כי אחיך הוא. ואני, לא בן עשו אחיכם אני, ולא גמלתם לי חסד, ומי שעובר על דברי התורה חייב מיתה. א"ל רבי אלעזר בן שמוע: אף על פי שהם אשמים, תסלח ותרחם עליהם. אמר לו: אתה יודע, הכי המלכות הזאת עושה דבר בחינם, אמר לו: יש עמי ארבעת אלפים דינרים. קח אותם ותרחם עליהם. אמר לו: ארבעת אלפים הללו יהיו לך, חלף המאתיים שנתת לי. והמדינה כולה תינצל בגינך, תמורת מאכל ומשתה שהאכלת והשקת אותי. ובדברי המדרש: האספו ואגידה לכם - ציווה אותן על המחלוקת. אמר להם: כולכם באסיפה

לשון נוצחת

כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע (כג, י)

שהשטן מקטרג בשעת סכנה (רש"י)

במדרש תנחומא שאלו חז"ל מהו ונשמרת מכל דבר רע. ומשיבים: כשהוא אומר **דבר** (רע) אף על לשון הרע. כמה קשה לשון הרע, משל לנכה רגלים שהיה מרעיש את המדינה. אמרו: אלו היה שלם על אחת כמה וכמה, כך הלשון מחותך ומונח בתוך הפה והוא מרעיש את העולם. למה הדבר דומה, לכלב שהוא קשור בשלשלת וחבוש ונתון לפניו משלשה בתים והוא מנבח וכל העם מתיראים ממנו. אלו היה בחוץ מה היה עושה. כך לשון הרע נתון לפניו מן הפה ולפנים מן השפתיים ומכה שאין לו סוף אלו היה בחוץ על אחת כמה וכמה, ע"כ.

עם ישראל בטרם יציאתו למלחמה מצווה ע"י הי"ת באמצעות כהן משוח מלחמה"י להיזהר בדברים האסורים כמובא בגמ' כתובות (מו.) על הפסוק **והיה אם בן הכות הרשע** (דברים כה, ב) **אזהרה למוציא שם רע מנלן ר' אלעזר** אמר **מלא תלך רכיל** (ויקרא יט, טז) רבי נתן אומר **מונשמרת מכל דבר רע** (דברים כג, י) וכו', רז"ל הוכיחו שחלילה דיבור לשון הרע והוצאת שם רע יכול להזיק בהצלחת המלחמה, כשיוציאים למלחמה ה' מתהלך כביכול במחנה, וצריך קדושה יתרה כדי שלא לגרום לשכינה שתסתלק. לכן מובן שיש ליזהר מכל חטא, להישמר מכל דבר רע. לא רק במעשה גדול, אלא אפילו בדבר קל, כשישראל עומדים בחפוגה בין קרב לקרב, קיים מתח גדול באופן טבעי, שהרי לא ידע האדם האם יחזור מן המלחמה או לא ישוב,

אחת, ואם נעשיתם אגודה אחת התקינו עצמכם לגאולה, כמו שכתוב: **זאתה בן אדם קח לך עץ אחד**, וכתוב עליו ליהודה ולבני ישראל חבריו, מה כתוב אחריו: **זעשיתי אותם לגוי אחד בארץ**, בהרי ישראל, ומלך אחד יהיה לכולם למלך. כן יהי רצון במהרה בימינו אמן. ע"כ, ודבר זה יכול להיעשות רק באמצעות השלום.

ועיין פלא יועץ (שנו, ג) ועל ידי אהבה ואחוה שלום ורעות מעורר אהבת דודים למעלה, ועושה שלום במרומים וכו' וזהו הטעם שבזה תלוי גאולתנו ופדות נפשנו.

יג. תוה"ק מחדדת לכל היוצאים למלחמה, **נוהל יציאה לקרב**, באומרה: והיה כקרבכם אל המלחמה ונגש הכהן ודבר אל העם. ואמר אלהם שמע ישראל (דברים כ, ב-ג) סוד ההצלחה במלחמה ושלא יפקד איש כמו שאירע במלחמת מדין שכתוב שם (במדבר לא) ולא נפקד ממנו איש, שהרי מנהג העולם בשאר האומות אע"פ שמנצחין שיאבדו רבים מהם, אבל במלחמת מצוה הם ינצחו את הכל ואחד מהם לא ימות שם (רבנו בחיי).

ופעמים להפיג להצם לא נזהר מדבר רע, לכן פה ירדה התורה לסוף דעתו של האדם בהזחירה להישמר מכל דבר רע, ובזה טמון סוד ההצלחה במלחמה.

בגמ' בכתובות מוכיח רבי נתן שהתורה מזהירה על איסור דיבור לשון הרע, שהרי מדובר על יציאה למלחמה שבה האדם היוצא חושש לגופו שמא יפצע וכו' או לחייו שימות במלחמה^ד, לכן גם בסמוך שנלמד על אוהרה באיסור דיבור לשון הרע בנוסף, במיוחד יש לזהר בלשון במחנה שיש בו השראת שכינה, כיון שהדיבור קשור ליחודיות האדם בהיותו דרגת מדבר, שזה כגילוי של היותו בעל נשמה. לכן במחנה שבו ישנה השראת שכינה^ה זה חל במיוחד בדגש על שמירת הלשון, שאז ראוי שהשכינה תשרה שם. וזוהי כוונת הכתוב **ולא יראה בכ ערות דבר ושב מאחריך**, שקודם נאמר **דבר** כרמז לדיבור, ולכן גם עכשיו שנאמר **דבר** זה כרמזו שבדיבור רע גורם להסתלקות השכינה.

דור דוד ודור אחאב

כמו שמוכא בגמ': ואמר רב חסדא אמר מר עוקבא: כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה: **אין אני והוא יכולין לדור בעולם**, שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל (תהלים קא, ה), אל תיקרי אותו **לא אוכל**, אלא **אתו לא אוכל** (שם). במלחמה יש חשיבות לא רק להימנע מכל חטא, אלא גם להתחזק ברוחניות. יוצא מדברי הספרי: כי תצא מחנה – כשתהיה יוצא, הוי יוצא במחנה, מה החידוש בזה, הרי ברור שלמלחמה יוצאים במחנה, וכן תמות וכי

יד. מדוע תורה^ק הדגישה ענין זהירות דוקא בשעת המלחמה ולא בשאר עתות צרה, הכלי יקר על הפסוק ואמר אלהם שמע ישראל אתם קרבים היום למלחמה על איביכם אל ירך לבבכם אל תיראו ואל תחפזו ואל תערצו מפניהם (דברים כ, ג) פירש כך: וכי דווקא בשעת מלחמה צריך להזהר ולא בזמן אחר אלא ודאי לפי שבמלחמה היצאה מתגרה בו ביותר הן בדבר ערוה הן בשאר עבירות כדי להפילו ביד אויביו, ע"כ למדם התורה שיהיו מזוירים במלחמה לעמוד כנגד יצרם שלא יביאם לידי חטא במקום הסכנה, ותדע שבעקידה ובשאר מפרשים ראיתי שפירשו כל המלחמות שבפרשה זו על מלחמות האדם עם יצרו ודבר זה רחוק מכליותי להוציא המקראות ממשוטים, ומה שכתבנו מסכים עם פשוטו מכל צד להורות הדרך אשר בו ינצחו האומות והוא כשיהיו שלמים במעשיהם במלחמה ולא נפקד מהם איש לעבירה.

טו. כי ה' אלוסיכם החלץ עמכם להלחם לכם עם איביכם להושיע אתכם (דברים כ, ד) ובספרי מי שהיה עמכם במדבר, הוא יהיה עמכם בעת (צרה) [מלחמה]. וכן הוא אומר, להלחם לכם עם אויביכם להושיע אתכם מנחשים ועקרבים ורוחות הרעים.

התורה באה ללמדנו כיצד הם סדרי מלחמה, אלא שיש בזה עניין רוחני, שבמחנה, כשיש חיבור של ציבורי השכינה שורה על הציבור, ולכן מהצד הרוחני ראוי לצאת דווקא במחנה – בקבוצה שתחול עליהם השכינה כראוי.

המדרש (ויק"ר כו, ב) מפליג בשבח דורו של דוד מלך ישראל, דור שלא טעמו טעם חטא", היו יודעין לדרוש את התורה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור, והוא דוד מצלי עליהן. הדא הוא שדוד אומר אתה ה' תשמרם" (תהלים יב, ח) – אתה ה' נטר אורייתך בלבחון. תנצורם מן הדור זו לעולם – מן הדור ההוא שהוא חייב בליה.

דורו של דוד המלך, דור נפלא במיוחד, אך המדרש מספר בכאב שעם כל הגאון והתפארת יוצאים למלחמה ונכשלים בזה אחר זה. והסיבה לכך מחמת כת מספרי לשון הרע, וז"ל המדרש: הוא שדוד אומר: נפשי בתוך לבאים – לבאים זה

טז. עיין ברכות (ח). רבי נתן אומר, מניין שאין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים, שנאמר: הן אל כביר ולא ימאס (איוב לו, ה), וכתוב: פדה בשלום נפשי מקרב לי כו' (תהלים נה, יט), אמר הקב"ה: כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם.

עיין במהר"ל (דרך חיים אבות פ"ב מ"ד) שכתב: הרי לך מבואר שה' יתברך רצונו בציבור דווקא, ורצונו הוא כאשר מתפללין על צרכיהם מה שצריך להם וכו' ודבר זה ענין עמוק, כי אין מקטרג לציבור, במה שהם ציבור יש להם כח כללי, ובצד הכלל אין חטא, כי החטא הוא בפרטים, אבל בכללי לא שייך חטא וקטרוג, לכך הקטרוג לציבור מצד הפרט בלבד, דהיינו מה שעשו היחידים, אבל מצד הכלל אין קטרוג.

יז. יש שפרשו שלא טעמו חטא, היינו התינוקות, וכלשון המדרש אמר רבי אסיא למה הם מתחילים התינוקות של בית רבן ללמוד בספר ויקרא אלא מפני שכל הקרבנות כתובים בו ומפני שהם טהורים עד עכשיו ואינם יודעים מהו טעם חטא ועון לפיכך אמר הקדוש ברוך הוא שיהיו מתחילין תחלה בסדר הקרבנות יבואו טהורים ויתעסקו במעשה טהורים. (מדרש תנחומא פרשת צו סימן יד).

נ"ב- עוד מצינו בפלטי בן ליש שאף הוא היה בדורו של דוד, כאשר נשמר מלחטוא עם מיכל בת שאול המאורסת לדוד, מוגדר כמי שאף הוא לא טעם טעם חטא, וז"ל: כתיב פלטי וכתיב פלטיאל א"ר יוחנן פלטי שמו ולמה נקרא שמו פלטיאל שפלטו אל מעבירה. מלמד שנעץ חרב בינו לבינה ואמר כל העוסק בדבר זה (היינו זנות) ידקר בחרב. והא כתיב וילך אתה אישה, שנעשה לה כאישה. הלך ובכה אחריה. על מצוה דאזל מיניה. עד בחורים שנעשו שניהם כבחורים שלא טעמו טעם חטא. (ילקוט שמעוני שמואל א רמז קלו)

יח. פרש"י והיה דוד מתפלל עליהם רבש"ע ראה כמה תורתך ואמרתך ברורה ומזוקקת שבעתים בלבם אתה ה' תשמרם שמור אותם בלבם תצרנו מן הדור הזה שלא ילמדו דרכיהם להיות דלטורין. היינו כת מספרת לשון הרע.

אבנר ועמשא, שהיו לבאים בתורה. אשכבה לוחטים – זה דואג ואחיתופל, שהיו להוטין אחר לשון הרע. בני אדם שיניחם חנית וחצים – אלו אנשי קעילה וכו' ולשונם חרב חדה – אלו הזיפים וכו' באותה שעה אמר דוד: וכי מה השכינה עושה בארץ, רומה על השמים אלוקים – סלק שכינתך מביניהון.

אולם דורו של אחאב – כולם עובדי עבודת כוכבים היו, ועל ידי שלא היו בהן דילטורין – היו יוצאין למלחמה ונוצחין. הוא שעובדיה אמר לאליהו: הלא הוגד לאדוני וכו' ואכלכלם לחם ומים (מלכים-א יח, יג). אם לחם, למה מים, אלא מלמד שהיו המים קשים לו להביא יותר מן הלחם. ואליהו מכריז בהר הכרמל ואומר: אני נותרתי נביא לה' לבדי (שם, יח, כב), וכל עמא ידעי ולא מפרסמי למלכא.

יוצא לדאבון לב דור של צדיקים מפסידים בקרבות, ודור של רשעים מנצחים, והדברים אומרים דרשני.

נחזור לדברי המדרש שהובא בתחלת דרשתנו, משל **לנכה רגלים** וכו' למה הדבר דומה **לכלב שהוא קשור בשלשלת**. במדרש זה שולבו שני משלים בענין איסור דיבור לשון הרע, המשל הראשון על נכה רגלים שבני המדינה היו מפחדים ממנו, ואמרו שאילו היה הולך כאחד האדם היה מפיל חתתו על בני המדינה היינו לא רק מפחיד אלא גם נוקט בפעולות קשות של אלימות וכו' במדינה.

המשל השני לכלב שהיה אזוק בשרשרות של ברזל והיה מפחיד את העם, אולם לא מסכן אותם באותו רגע, שהרי היה כלוא בתוך כלוב, הסיכון הממשי היה רק כשהיו מתקרבים אליו, ובמשל זה כבמשל הקודם, שאם היה בחוץ ומשוחרר בלא כבלים הרי שהיתה פגיעתו רעה עד מאד.

יט. במדרש נוסף (דב"ר ה, י) מדבר לא מדורו של דוד המלך אלא מדור שאול: אבל דורו של שאול כולן היו דילטורין. תדע לך, כשהיה שאול רודף אחר דוד, היו הכל אומרים עליו לשון הרע לשאול, שנאמר: בבוא דואג האדומי וגו' (תהלים נב), בבוא הזיפים ויאמרו לשאול. (שם נד), לפיכך היו נופלים במלחמה.

כ. ראה רמב"ם (רוצח פ"ד ה"ט) אבל שפיכות דמים מעבירות שבינו לבין חברו. וכל מי שיש בידו עוון זה הרי הוא רשע גמור, ואין כל המצוות שעשה כל ימיו שקולין נגד חטא זה, ולא יצילוהו מן הדין וכו' צא ולמד מאחאב עובד עבודה זרה, שהרי נאמר רק לא היה כאחאב, וכשנסדרו עונותיו וזכויותיו לפני אלוקי הרוחות, לא נמצא עוון שחייבו כליו, ולא היה שום דבר אחר ששקול כנגדו אלא דמי נבות וכו' והרי הוא הרשע לא הרג בידו אלא סיבב, קל וחומר להורג בידו.

פירוש רש"י ז"ל על לשון הפסוק דלעיל, ונשמרת מכל דבר רע, היינו שהשטן מקטרג בשעת סכנה, במשל הראשון של נכה רגלים, השטן לא יכול לעשות כלום כל עוד אנו מתנהגים כשורה, אז השטן נותר על מקומו ללא פעילות, אמנם הוא 'תמרור אזהרה' בעבורנו שחלילה לא יקטרג, וראה בילקוט שמעוני, משל לעשיר שהיה לו אוהב אחד והיה נושך וממית את הבריות. אמר אותו עשיר לאוהבו: בני, אם אתה חייב ממון לאדם אני פורע ואל תתחבא ממנו. אם ראית אותו כלב שומה, ממנו תתחבא, שאם נושך איני יודע מה לעשות לך. כך אמר הקב"ה: בשש צרות יצילך (איוב ה, יט) בשוט לשון תחבא, בא הכתוב ללמדך, שכל מי שאינו ראוי לבוא בקהל לא יצא למלחמה. אמר להן (הקב"ה לישראל) הוּוּ זהירין שלא יצאו עמכם בני אדם שיש בידם עבירות, שנאמר: ונשמרתם מכל דבר רע.

ובמשל השני שהובא במדרש תנחומא על הכלב, פה הדבר שונה, אכן הוא מסוכן, אך אם חלילה הכלב ישוחרר משלשותיו, אז יזיק הוא הרבה בשונה מאדם נכה שאינו קשור אך אין ביכולתו לקום ולעשות מעשים לא טובים.

הדברים אומרים דרשני, דורו של דוד שחטאו בחטא לשון הרע היו נכשלים במלחמות, היו כמשל השני כלב שקשור בשלשלת, שלשלת היא השרשרת, שבו דוד המלך מבקש אתה ה' תשמרם, שמור אותם שלא יהיו בעלי כת מספרי לשון הרע, שבגלל זה יתירו את השרשרת ויפסידו.

ואילו דור אחאב למרות היותם עובדי ע"ז נצחו את המלחמה, הם כמשל הראשון 'אדם נכה רגלים', אחאב שמר ונזהר^{כא} וחינך את דורו שלא לדבר לשון הרע,

כא. לאחאב קמה זכות בדורו, למרות היותם עובדי הבעל ואין לו חלק לעולם הבא כמוזבא במס' סנהדרין (צ.) אל עדיין היה באחאב נגיעות של יראת ה', כאמור במאמרנו זה מה בין דוד דוד לבין דורו של אחאב, עיין בספר מלכים א' (כב, א) ששם מוזכרת תגובתו של אחאב לנבואת הפורענות של אליהו: ויהי כשמע אחאב את הדברים האלה ויקרע בגדיו וישם שק על בשרו ויצום, וישכב בקש ויהלך אט. ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר. הראית כי נכנע אחאב מלפני, יען כי נכנע מפני לא אביא הרעה בימיו, בימי בנו אביא הרעה על ביתו. היינו אחאב החליט לשוב בתשובה, ובעקבות כך אמר הקב"ה לאליהו כי דחה את העונש לימי בנו.

שהרי דבר רע הוא הלשון הרע, ובכך נצח המלחמה, כי תצא מחנה על אויבך ונשמרת מכל דבר רע, רע הוא לשון הרע, וצריך להישמר בו.

ועוד בפרקי דרבי אליעזר (פמ"ג): תדע לך כח הצדקה והתשובה, בא וראה מאחאב מלך ישראל שעשה תשובה גדולה, שגזל וחמס ורצח, שנאמר (מלכים-א כא) הרצחת וגם ירשת, ושלח וקרא ליהושפט מלך יהודה וכו' ובצום ובתפלה היה משכים ומעריב לפני הקב"ה, והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא חזר למעשיו הרעים עוד, ונרצית תשובתו, שנאמר: הראית כי נכנע אחאב מלפני. וחז"ל שבחוהו: אחאב שקול היה (מחצה מצוות ומחצה עבירות) וותרן בממונו היה, ומתוך שהיה מהנה תלמידי חכמים מנכסיו כיפרו לו מחצה.

וכן בגמ' סנהדרין (קב.) מפני מה זכה אחאב למלכות, מפני שכיבד את התורה שניתנה בכ"ב אותיות. ובילקוט שמעוני (מלכים רכב) מציינים חז"ל את מעשיו של אחאב כדוגמה מופתית לכוונה של תשובה. כה דבריהם: כי נכנע אחאב מפני (מלכים-א כא, כט) מלמד ששלח וקרא ליהושפט מלך יהודה והיה מענה נפשו בצום, והיה משכים ומעריב לפני הקב"ה בתפילות ותחנונים ונתרצה לו.

כב. וראה בתפארת שלמה (פרשתנו) כי תצא וכו' ונשמרת מכל דבר רע, הנראה לרמז בזה על יום ראש השנה הבא עלינו לטובה וכו'. ועיקר ההכנה על יום הנורא הזה להיות אחוה ורעות בין בני ישראל וכו' מי האיש החפץ חיים לבקש בראש השנה כתבנו בספר החיים, נצור לשונך מרע לבל ידבר על חבירו, סור מרע ועשה טוב, וזהו הכנה ליום הדין להוציא משפטנו לאורה, כי אם האדם מחזיק את חברו בחזקת צדיק אזי גם הוא יכתב בספרי הצדיקים.

פרשת כי תבוא

ובאו האובדים

וענית ואמרת לפני ה' אלוֹקֶיךָ אַרְמִי אֹבֵד אֲבִי וירד מצרימה' ויגר שם במתי מעט ויהי שם לגוי גדול עצום ורב (כו, ה)

פרש"י מזכיר חסדי המקום, ארמי אובד אבי לבן בקש לעקור את הכל כשרדף אחר יעקב, ובשביל שחשב לעשות חשב לו המקום כאילו עשה שבעובדי כוכבים חושב להם הקב"ה מחשבה כמעשה.

ובמסכת ביכורים (פ"ג מ"ו) עודהו הסל על כתפו קורא מהגדתי היום לה' אלוֹקֶיךָ (דברים כו) עד שגומר כל הפרשה. ר' יהודה אומר: עד ארמי אובד אבי. הגיע לארמי אובד אבי מוריד הסל מעל כתפו ואוחזו בשפתותיו, וכהן מניח ידו תחתיו ומניפו וקורא: מארמי אובד אבי עד שהוא גומר כל הפרשה ומניחו בצד המזבח והשתחוה ויצא.

בספרי על המילים ארמי אובד אבי, מלמד שלא ירד יעקב לארם, אלא (לאובד) [להאבד]. ומעלה על לבן הארמי, כאלו איבדו.

ובגמ' פסחים (קטז.) מתחיל בגנות ומסיים בשבח, מאי בגנות רב אמר מתחלה עובדי עבודה גלולים היו אבותינו.

גנות ישראל להזכיר להם את אבות אבותיהם, לבן, בתואל, נחור וכו', וכאן יש פה חשש לאונאה' כמובא במשנה בבא מציעא (נה:) היה בעל תשובה' לא יאמר

א. והריטב"א כתב להקשות ותימא מה ענין וירד מצרימה אצל ארמי אובד אבי. וכותב לתרץ שבעל ההגדה בא לפרש שכל ענין זה נחשב לגזירת בין הבתרים כי כל ימיהם של האבות אחר הגזירה היו בצער ובנסיונות ולא ראו בטובה עי"ש.

ב. דברי הגמ' מתייחסים להגדה של פסח ולא בענין בביכורים.

ג. למושג ההלכתי אונאה קיימות שתי קבוצות האחד בענייני מסחר והשני בענייני הנפש (בעל תשובה או גר).

ד. בעל תשובה עובר מסלול קשה, הוא צריך לשנות את מקום מגוריו, לשנות את סביבתו, ביגוד וחזות, ופעמים שקיימים נפילות והשגות מצידו, וכאן צריכים אנו בני אברהם יצחק ויעקב

לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים^ה לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך שנאמר וגר לא תונה ולא תלחצנו (שמות כב, כ), ובגמ'^ו (שם נט:) תנו רבנן המאנה את הגר^ז עובר בשלשה לאוין והלוחצו עובר וכו'.

עם ישראל לאלפיו מוגיע עם פירות הביכורים לבית המקדש, מחזה נפלא ויפה, אך דווקא במעמד זה מוגנים ישראל את עצמם: ארמי אובד אבי, מדוע התורה בלשונה גורמת לנו כבני העם היהודי לומר לשון של גרות, וכשאלת הגמ'^ז בפסחים לעיל מעירה שהתורה מתחיל בגנות ומסיימת בשבח, ייתכן והיה יותר טוב להשתמש במונח גרים ולא להזכיר את לבן, כי אם להזכיר את אברהם אבינו במה שאמר לו ה"ת בברית בין הבתרים: כי גר יהיה זרעך בארץ לא להם ועבדום וענו אותם (בראשית טו, יג). או להזכיר את יצחק אבינו שהיה כגר בארץ פלישתים שהמיהו בו אשמה לך מאיתנו וכו' (כו, מז).

וכאן בפרשתנו מזכירים דוקא את יעקב אבינו שעובד אצל לבן, ודוקא להזכיר הגנות. ואף שלא עבדו בחנם, כמ"ש ארבע עשרה שנה בשתי בנותיך ושש שנים בצאנך, עכ"ז היה מפני ההכרח (זוהי הגנות). כמ"ש חז"ל, שאלפז נמל ממונא כל אשר נתן לו יצחק, ורק במקלו עבר את הירדן, והוכרח לעבוד את לבן.

ואם נתבונן נראה שיעקב אבינו הסתדר יתר על האבות, אמנם עם יסורים אך זכה להוציא מלבן את בנותיו, לקח את רכושו, והפגיעה בו היתה מועטת, ואם כן,

לקבלו בזרועות פתוחות ולא לנתקו, ובגמ'^ח באה להוכיח אותנו שלא להשפילו ולהזכירו 'זכור מעשיך הראשונים', אל תזכור לנו עוונות ראשונים, כאן מדובר ביהודי בן לעם היהודי שהתנתק וצריכים אנו להשיבו חזרה בתשובה, וחלילה אנשים שמונעים או מתלוצצים עוברים על איסור אונאת דברים.

ה. גר עובר מסע ארוך ומייגע בשונה בתכלית מבעל תשובה, שהרי בעל תשובה הוא בן לעם היהודי ובנקל יכול לשוב בתשובה, אולם גר עזב עמו ומוולדתו ובית אביו ונדד לעם אחר, ופעמים בהליך הגיור נשברים הגרים מחמת העומס הרב שמטילים על מנת להניאם מלהתגייר, ומי ששורד הגיור והופך להיות גר צדק, פה צריכים המוכיחים, 'משנה זהירות' בזהירות מרובה מלהוכיחם וחלילה מלהשפילם בזכור מעשי אבותיך וכו'.

ו. בספר המצוות (מצווה רנא) כתב הרמב"ם הזהירנו מהונות קצתנו את קצתנו בדברים, והוא שנאמר לו מאמרים יכעיסוהו ויבהילוהו, ולא יוכל לעמוד מפני שיתבייש מהם, כמו שתזכור פעולת נערותו ועשה תשובה מהם, ותאמר לו מי העתיקך מהדבר הפלוני אל זה העניין הטוב. וראה בלשון החינוך (שלח) דברים שיכאיבוהו ויצערוהו ואין בו כח להעזר מהם.

מדוע הגנות התחילה ביעקב אבינו, ועוד, היה לו לומר אבי היינו יעקב עבד ארמי הוא לבן, ומדוע התורה השתמשה ארמי אבד אבי.

נקדים את פירוש המילולי אובד¹, צאן אבדות היה [היו] עמי² (ירמיהו נ, ו), תעיתי כשה אובד³ (תהלים קיט, קעו), ועוד, לבן הארמי ביקש לאבד את יעקב, כפירוש הספרי: מלמד שלא ירד יעקב לארם, אלא להאבד, ומעלה הכתוב על לבן הארמי כאילו אבדו.

בין לבן לפרעה

בבואנו לעסוק בלבן הארמי בהשוואה מול פרעה הרשע, נראה לכאורה הפך, בהגדה של פסח אומר בעל ההגדה צא ולמד מה ביקש לבן הארמי לעשות ליעקב אבינו, שפרעה לא גזר אלא על הזכרים ו**לבן ביקש לעקור את הכל** שנאמר ארמי אובד אבי וכו', ע"כ, הכתוב מספר כי כאשר הוא רדף אחר יעקב, מעט לפני שהשיג אותו, הזהיר אותו הי"ת לבל יפגע ביעקב אבינו: ויבוא אלוקים אל לבן וכו' הישמר לך פן תדבר עם יעקב מוטב ועד רע (בראשית לא, כד). וכך כשנפגשו אמר לבן עצמו ליעקב, יש לאל ידי לעשות עמכם רע ואלוקי אביכם וכו' השמר לך מדבר עם יעקב מוטב עד רע (שם כט). אם כן, לבן לא עשה דבר ליעקב ולמשפחתו. אפשר לומר שלבן הרשע רצה תחילה, אבל בסופו של דבר לא עשה זאת.

ז. עיין במדרש (בר"ר חיי שרה ס ס' יג) על הפסוק אחותנו את היי לאלפי רבבה (בראשית כד, ס) ר' ברכיה בשם ר' לוי: כתיב: ברכת אובד עלי תבוא (איוב כט, יג). ברכת אובד - זה לבן הארמי, שנאמר: ארמי אובד אבי (דברים כו, ה)

ח. פירש המלבי"ם עמי היו דומים כצאן אבדות במדבר שהם הפקר, ומה היתה הסבה לזה, כי רעיהם התעוּם ועלו על ההרים.

ט. המצודת דוד פירש: ר"ל כמו השה הזה כשהוא אובד מן העדר אינו יודע לחזור עד שיבקשו הרועה כן תועה אני בדעתי ולא אדע מעצמי כל תוכן הדרך לכן בקש אתה את עבדך וראה הדרך אשר ילך בה כי לא שכחתי מצותיך והבא לטהר הלא מסייעין לו מן השמים

י. נראה שלבן לא התכוון להרע בדוקא לבנותיו ובניהם, שהרי אמר בפירוש ליעקב: הבנות בנותי והבנים בני והצאן צאני וכו' (בראשית לא, מג). אמנם רצה הוא להשתלט על הבנות והנכדים והרכוש וכל אשר אתה דואה לי הוא, תאוות בצע שהיתה ללבן, זו הכוונה לעקור את הכל, אך סייעתא דשמיא הצילה את יעקב אבינו שהרי ללא ה' שהיה לו, יתכן שיעקב היה חוזר בגפו, כפי שהגיע בגפו בעקבות עשו ובנו אליפז שבא בעירום ובחוסר כל.

לעומת זאת פרעה לא רק זמם לעשות רע לבני ישראל, אלא גם ביצע את זממו: הרג כל יילוד זכר, כדי להעביר את עם ישראל מן העולם, הביאם לטומאה עד לכדי מ"ט שערי טומאה ואילו שקעו בעוד שער אחד לא היו נגאלים, העבדים בפרך, ושוב, לבן לא ביצע את מה שרצה בתחלה, ואם כן כיצד בעל ההגדה מוכיח הפך מציאות שניהם, שלבן הוא הרשע ואילו פרעה הוא פחות רשע.

הנצי"ב (שאר ישראל פ"א) כתב לבאר סיבת עקירת לבן ומקדים בקושיא: ואל תקשה על פרשה זו גופא היאך כתוב: ארמי אבד אבי שהוא היהדות, והלא בסיפור יעקב עם לבן לא נזכר מאומה שלבן היה בלבו איזה מינא על אמונת יעקב. ומתריץ כל האנשים אחי יעקב שכבר למדם יעקב תורת היהדות, ואשר על זה אמר יעקב: שים כה נגד אחי, ועליהם אמר לבן שבקש לעשות איתם רע, להרוג את כולם, אם כי לא עשו לו מאומה, אך הוא בחפצו לשפוך את חמתו על היהדות לא מצא לו דרך אחרת כי אם לעקור את הכל.

אמנם יש לשאול במה הצמדק פרעה ביתר על לבן הארמי, פרעה היה אויב לישראל גלוי, כי הוא ידע שאת עם ישראל אי אפשר להשמיד לגמרי לכן הוא חשב על רעיון הרבה יותר מתוחכם. הוא אמר: את כל העם אי אפשר להשמיד ולכן אני אשמיד רק את הזכרים, לא את הנקבות. הנשים שיישארו, יצטרכו להתחתן, וינשאו לגברים מצריים. ייוולדו להם ילדים שייקראו יהודים לפי היהדות שכן האם יהודייה אך הם יחיו חיים של גויים לגמרי ואחרי כמה דורות הם כבר לא יזכרו שהם יהודים וכך אף אחד לא יידע שפעם היה עם כזה שנקרא יהודים. שבוה פרעה הוכיח את רשעותו שביקש לעקור הכל בפתרון הסופי, ואם כן, מדוע 'השתבח' פרעה מלבן.

לבן היה מתעתע ביעקב, אצלו זה היה בהסתר ב'התחסדות יתירה' וכאן נעוצה הבעיה, פתרון של פרעה פעמים שלא יצלח שהרי דרכי תשובה של דור שלישי ודור רביעי משפיע ונוצרים בעלי תשובה וגריס"ג, ואילו אצל לבן הוא פתרון סופי מתחלה ועד סוף, באומרו הבנות בנותי וכו', רוצה לנכס לעצמו את כל שארית

יא. הגאון הנצי"ב חיבר חיבור על מגלת שיר השירים אשר יכונה מטיב שיר, ובתוכו יש מאמר יקר הנקרא **שאר ישראל** ויחד יקראו רנה של תורה. (דפוס ורשה שנת לשאר עמו לפ"ק התרמ"ז)

יב. ומכאן למובא בגמ' ב"מ (נח:) היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים אם הוא בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך.

יעקב ולמנוע את יציאתם מחרן, וכאן היה צריך יעקב אבינו לנס ההצלה של הי"ת שהרי יעקב אבינו עוד בטרם פגש את לבן אומר לרחל כי אחי אביה הוא (בראשית כט, יב): ופרש"י אם לרמאות הוא בא גם אני אחיו ברמאות.

נחזור לדברי רש"י בפירוש הפסוק ארמי אובד אבי, **מזכיר חסדי המקום**, כל הענין בהזכרת יעקב זה להזכיר את תהלות ה' לנו, הקב"ה הצילנו מלבן, שהרי יעקב אבינו הסתכן במאד בבית לבן וכדברי המדרש (תנחומא עקב ס' ג) ברח ללבן לחרן ונצטער בבנותיו של לבן, ואחרי כן בקש להרגו, שנאמר ארמי אובד אבי. לבן ביקש לעקור הכל, היינו את יעקב אבינו, בחר האבות ובכך להרוס את שלשלת עם ישראל, ומכאן השבח ולא הגנות ארמי אבד אבי, איננו מזכירים את גנות הייחוס מצד לבן, שהרי בזה שנקט לבן להרוג את לבן, ומנעו הי"ת מזה, וגרם לניתוק הקשר בין הבנות"י ובניהם ונכדיהם מסבם לבן, ואין פה גנות אלא ללבן עצמו דוקא, ולנו ישראל נותר כשנגיע עם הטנא: להזכיר חסדי המקום.

אוצרות שמים

יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים לתת מטר ארצך בעתו (כה, יב)

בפרשת כי תבוא קיימות הקבלות בין פסוקי ברכה לפסוקי תוכחה בהמשך הפרשה בפסוק יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו' מתחילה בפתיחה של אוצר טוב שהמשמעות היא מתן מטר הארץ בעתו, כמו שנאמר ונתתי מטר ארצכם בעתו"י,

יג. ותאמרנה לו העוד לנו חלק ונחלה בבית אבינו, ופרש האור החיים הקדוש לשון התורה חלק ונחלה וז"ל: לרמז ב' דברים, הא' הוא חלק הנוגע להם בירושת אמם שכבר מתה, והב' נחלת אביהם, והחליטו שאין להם תוחלת משניהם והראיה הלא נכריות נחשבנו לו כבר שמכרנו זה לך האות שאין אנו אצלו במדרגת בנים וממילא יצו עליהן לבל ירשו בו. הגם שבמשפטי הגוים אפשר שהבנות ירשו ואון יוכיח וכמעשה רשב"ג ואחותו, (שבת קטז). ואומרו ויאכל גם אכול ב' אכילות, א' ירושת כתובת אמם, והב' מה שעבד יעקב י"ד שנה בעדם

יד. וכלשון הספרי (דברים מב): רבי נתן אומר: בעתו - מלילי שבת ללילי שבת, בדרך שירדו בימי הילני המלכה. וכל כך למה, כדי שלא ליתן פתחון פה לבאי העולם לומר, הרי שכר כל המצות, אלא אם בחקתי תלכו ואם את משפטי תשמורו ועשיתם אותם - ונתתי גשמיכם בעתם. והיה אם שמוע תשמעו אל מצותי - ונתתי מטר ארצכם בעתו יורה ומלקוש.

ואלו בתוכחה (כה, כב-כג) והיו שמיך אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתך ברזל. יתן ה' את מטר ארצך אבק ועפר מן השמים, ופירש"י ולא כל צרכו ואין בו כדי להרביץ את העפר, ועיין בתענית (ט:).

על הפסוק **יפתח ה' לך את אוצרו** שואל המדרש, מה לשון **יפתח**, ומתרץ רבי יהודה: אלו אין דין לצדיקים אלא שמרוויחים את העולם שהם בתוכו, שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום מה נאמר בהם, **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים**, ואין פתיחה אלא לשון הרווחה שנאמר: **יפתח את רחמה**^{טז} (בראשית כט, לא).

ואלו אין דין לרשעים אלא שדוחקים את העולם שהם בתוכו שבזמן שאין עושים רצונו של מקום, מה נאמר בהם, וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים (דברים יא, יז), ואין עצירה אלא לשון הדחק שנאמר: **כי עצר עצר ה'** (בראשית כ, יח).

וכן מצינו במדרש תנחומא (פרשת ויצא סי' טז) על הפסוק: ויזכור אלוקים את רחל וגו' ויפתח את רחמה, שואל המדרש: מהו שיקנה אדם שלחן בשבת בספוג, כך שנו רבותינו (מסכת שבת פכ"א מ"ג): ספוג^{טז} אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, ואם לאו אין מקנחין בו. שאם אין עליו עור תפור לו, הוא בא לקנה [בשבת] והמים נכנסין והוא [כונם] [כובש] והמים יוצאין, ונמצא סוחט בשבת. לפיכך אם יש לו עור בית אחיזה מקנחין בו, [ואם לאו אין מקנחין בו], שלא יהא עוצר והמים יוצאין. בוא וראה מעשיו של הקב"ה שאינן כמעשה בשר ודם. בשר ודם כשעה שעוצר בספוג חמים יורדין, פתח ידו אין חמים יורדין. אבל הקב"ה אינו כן, אם עצר אין חמים יורדין, שנאמר: **הן יעצר במים ויבשו** (איוב יב טו), וכתוב: **ועצר את השמים ולא יהיה מטר** (דברים יא, יז), אבל אם פתח, הן יורדין שנאמר: **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים** (דברים כה, יב).

טז. ויפתח את רחמה אצל רחל, וגם אצל לאה שאף היא היתה עקרה.

טז. ולענין הספוג ראה במשנה באבות (פ"ה מט"ו) שספוג הוא אחת מתכונות תלמידי החכמים: הדומה לספוג כיצד, זה תלמיד ותיק שיושב לפני חכמים ולמד מקרא ומשנה מדרש הלכות ואגדות כשם שספוג סופג את הכל כך הוא סופג את הכל.

יוצא אפוא שהטבע הוא כמשל ודרך קיום העולם^י, וממילא אינו מחייב את ישראל, הטבע נכפף^י לישראל בזמן שעושים רצונו של מקום^י, וזה בבחינת האמור בפרשתנו: **יפתח ה' לך את אוצרו הטוב**, והכל בתנאי התורה, ואם חלילה לא, אז מטר ארצך אבק וכו'. וידועה הגמרא (ב"ב כה): ואמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: מיום שחרב בית המקדש – אין הגשמים יורדין מאוצר טוב, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב. בזמן שישראל עושין רצונו של מקום וישראל שרויין על אדמתם – גשמים יורדין מאוצר טוב, בזמן שאין ישראל שרויין על אדמתם – אין גשמים יורדין מאוצר טוב.

עם ישראל צריך לדעת שכל הזכות של גשמים תלוי אך ורק במעשים, כמו שדרשו חז"ל במסכת חגיגה (יב:): על הפסוק מפרשתנו **השקיפה ממועון קדשך מן השמים** (כו, טו) מכון שבו אוצרות שלג ואוצרות ברד ועליית טללים רעים ועליית אנגלים וחדרה של סופה [וסערה] ומערה של קיטור ודלתותיהן אש, ופרש"י כל אלה לפורעניות, דהיינו מן השמים יש ברכה, לאחד תהיה הברכה בדרך של מטר או שלג ואף חמה וזה יספק את צרכי אדמתו, ולשני ההפך, כל מה שירצה לגדל יהיה בדיוק ההפך מהרצון.

וכן בספרי (דברים פיסקא מג) על דרש הפסוק בתוכחה: **והיו שמיך אשר על ראשך נחושת והארץ אשר תחתך ברזל**, כביכול יעשו עם ישראל כל מיני מצדקי והערמות לצאת את ארץ הקודש ולשהות בחו"ל ואז כביכול בהיותו בחו"ל לא

יז. אין אומות העולם חשובין לפני הקב"ה, ואין לו עסק בהם, אלא עם ישראל בלבד שנאמר: כך בחר ה' אלוקיך (דברים ז, ו) ואע"פ שהמטר יורד ושדותיהם עושות פירות ומשפיעות והן רואין שלווח, (הכל הוא) בזכות ישראל (דב"ר).

יח. כמובא בחולין (ז). במעשה דרבי פינחס בן יאיר, אמר ליה גינאי חלוק לי מימך ואעבור כך אמר ליה אתה הולך לעשות רצון קונך ואני הולך לעשות רצון קוני אתה ספק עושה ספק אי אתה עושה אני ודאי עושה אמר ליה אם אי אתה חולק גוזרני עליך שלא יעברו כך מים לעולם חלק ליה. פרש"י דכל הנחלים הולכים אל הים בגזירת המלך, היינו בטבע העולם, אך גם בגזרת מלך (הקב"ה) יכול הטבע להיעצר ולהיעשות רצון הצדיק.

ועוד, אף הבהמות שטבען קבוע, ואין בהם בינה או דעת, עושים רצון ה', כאתון בלעם, וכן חמורו של רבי פינחס בן יאיר, כמובא בשבת (קיב:): וע"ז אמר ר' זירא אם ראשונים בני אנשים אנו כחמורים ולא כחמורו של ר' פינחס בן יאיר אלא כשאר חמורים.

יט. ברכות (לה:).

כ. פירש הרשב"ם: שלא ירד מטר מן השמים, אלא יתן את מטר ארצך אבק ועפר: הרוח, במקום שרגיל להמטיר מטר, ימטיר לך מן השמים אבק ועפר, כלומר: מגובהי ההרים, שהן יבשים מאין

תחול עליו התוכחה, וכך כתוב בספרי: ילך לחוצה לארץ ויהי שרוי בטובה, תלמוד לומר: והיו שמיד וכו', בכל מקום שתלך. ע"כ.

ועיין תוספתא ע"ז (פ"ד ה"ד): לא יצא אדם בחוצה לארץ אלא אם כן הולכין חיטין סאתים בסלע"א. אמר ר' שמעון: במה דברים אמורים, בזמן שאין מוצא ליקח. אבל בזמן שמוצא ליקח, אפילו סאה בסלע לא יצא. וכן היה ר' שמעון אומר: אלימלך היה מגדולי הדור ומפרנסי ציבור, ועל שיצא לחוצה לארץ מת הוא ובניו ברעב. והיו כל ישראל קיימין על אדמתן, שנאמר: ותהום כל העיר עליהם ותאמרנה הוצאת נעמי (רות א, יט) מלמד שהייתה כל העיר קיימת, ומת הוא ובניו ברעב. ע"כ.

הדברים קשים לנו, ואם חשבנו שנמצא נחמה לתושבי ארץ ישראל שלפחות זכות אחת קיימת לנו, שהרי אנו שרויין על אדמת ארץ הקודש, יוצא שאם לא עושים את רצון ה', הדבר אינו נכון בשבילנו ולא קיימת לנו הזכות, וצריכים אנו לעזרה מיוחדת של ה"ת על מנת לזכות בברכה, ואם כן, כיצד ניתן למצוא מענה לעצירת הטבע בארץ הקודש.

תפלת יחיד

תניא: היה רבי מאיר אומר: גדולה תשובה, שבשביל יחיד"י שעשה תשובה – מוחלין לכל העולם כולו, שנאמר ארפא משוכתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממונו (הושע יד, ה), מוחם לא נאמר, אלא ממונו.

ועוד, שנינו במדרש (דב"ר פ"ז ז) אמר הקב"ה לישראל: בני, כל הטובות שבאות בעולם בזכותכם הן באות, כיצד, הטל אינו יורד אלא בזכותכם, מנין, שנאמר: ויתן לך האלוקים מטל השמים (בראשית כז, כח) המטר אינו יורד אלא

מטר, ירד אבק ועפר שינקרו עיניכם. ומתוך כך יתגדל ה' נגף (להלן, כה) - שלא תוכל לראות ותברח מפני אויבך. מטר ארצך - לשון ירידה, כמו המטיר על סדום ועמורה גפרית ואש (בראשית יט, כד); ימטר על רשעים פחים אש וגפרית (תהלים יא, ו).

כא. ועיין גם (ב"ב צא). ת"ר אין יוצאין מארץ לחו"ל אא"כ עמדו סאתים בסלע א"ר שמעון אימתי בזמן שאינו מוצא ליקח אבל בזמן שמוצא ליקח אפילו עמדה סאה בסלע לא יצא וכן היה ר"ש בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו ופרנסי הדור היו ומפני מה נענשו מפני שיצאו מארץ לחוצה לארץ.

כב. המהר"ל (נתיב התשובה פ"ג) מבאר ע"פ הגמ' נדרים (לט:) שהקב"ה ברא את כוח התשובה לפני שברא את העולם, היינו, כוח התשובה קדם למציאות החומרית ולחטא האדם הראשון. מכאן

בזכותכם, מנין, שנאמר: יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, אף השלום אינו בא לעולם אלא בזכותכם. מנין, שנאמר: וישלם לך שלום (במדבר ו, כז) בזכותך. ע"כ דברי המדרש.

המדרש מדגיש לנו את לך, שזה היחיד, תפקיד של כל אדם להיות שליח נאמן ואף שהוא יחידי, אל לו להתייחס לכלל כשרואה שאין ביכולתו להשפיע מעבר ליכולתו, אלא ינהג במידת אברהם אבינו¹ כמובא בפסחים (קח). בשעה שהפיל נמרוד הרשע את אברהם אבינו לתוך כבשן האש, אמר גבריאל לפני הקב"ה: רבש"ע, ארד ואצנן, ואציל את הצדיק מכבשן האש. א"ל הקב"ה: אני יחיד בעולמי והוא יחיד בעולמו, נאה ליחיד להציל את היחיד, ג"כ בפרשתנו יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וכו', למרות שאתה יחיד, הי"ת ישפיע עליך. אף בתוכחות בפרשתנו, כתב רש"י הקיל משה בקללותיו לאמרן **בלשון יחיד**, שהגשם ייעצר כמו הנחושת שהוסמת את המים לעבוריה.

שעניין התשובה הוא לשוב אל המציאות הטהורה שקדמה לחטא ואדם השב בתשובה, מתחבר אל הרצון הגדול הזה. אולם, כיוון שהאדם הוא פרט אחד מכלל העולם אין הוא משפיע רק על עצמו, אלא מרומם מעט את כל העולם יחד איתו אל אותו רצון לשוב למציאות שקדמה לחטא, לכן גם הכפרה באה על כל העולם.

כג. עיין אבות (פ"ה מ"ח) שבעה מיני פורעניות באין לעולם, על שבעה גופי עבירה: מקצתן מעשרין ומקצתן אינן מעשרין – רעב של בצורת באה, מקצתן רעבים ומקצתן שבעים. גמרו שלא לעשר – רעב של מהומה ושל בצורת באה. ושלא ליטול את החלה – רעב של כליה באה. ראה גם תענית (יט): נהרא אנהרא – בצורתא, מדינתא אמדינתא – כפנא.

כד. ראה ספרי (האזינו פיסקא שיא פסוק ח) על דרש הפסוק: בהנחל עליון גוים וגו' יצב גבולות עמים וכו' (דברים לב ח) – עד שלא בא אברהם אבינו, כביכול היה הקב"ה דן את העולם במידת אכזריות. חטאו אנשי מבול – הציפם כזיקים על פני המים. חטאו אנשי מגדל – פיזרם מסוף העולם ועד סופו. חטאו אנשי סדום – שטפם בגופרית ואש. אבל משבא אברהם אבינו לעולם, זכה לקבל ייסורים והתחילו ממשמשים ובאים. ע"כ. משמע שאברהם אבינו למרות היותו יחיד היה מוכן לספוג ולקבל את הייסורים בשביל העולם.

כה. כמובא ביבמות (דף עח): ויהי רעב בימי דוד שלש שנים שנה אחר שנה. שנה ראשונה אמר להם שמא עובדי עבודת כוכבים יש בכם דכתיב ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם ועצר את השמים ולא יהיה מטר וגו' (דברים יא, טז) בדקו ולא מצאו. שניה, אמר להם שמא עובדי עבירה יש בכם דכתיב וימנעו רביבים ומלקוש לא היה ומצח אשה זונה היה לך וגו' (ירמיהו, ג, ג) בדקו ולא מצאו. שלישית, אמר להם שמא פוסקי צדקה ברבים יש בכם ואין נותנין דכתיב נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר" בדקו ולא מצאו (משלי כה, כד).

נסכם את הרעיון, תפלת יחידי יכולה להשפיע לטובה על האדם ובתנאי שעושים רצונו של מקום ואז נזכה לאוצר חברות מאת הבורא.

כך נראה לענ"ד לפרש שאף ביחיד יכול להשפיע טובה על הכללי.

כו. וראה בתענית (ח.) אמר רבי אמי אין תפילתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים [איני והא] אוקים שמואל אמורא עליה ודרש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ולא נאמנו בבריתו ואף על פי כן והוא רחום יכפר עון וגו' לא קשיא כאן ביחיד כאן בציבור. ע"כ, יוצא אפוא שדווקא בציבור, ופרש"י: שאין תפילתם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו כלומר, שנפשו מכוונת בכפו. היינו שאדם צריך למסור עצמו בשביל שתפלתו, תפלת יחיד תתקבל, אמנם תפלה בציבור יותר נשמעת, כפסק הרמב"ם (פ"ח מהל' תפלה ה"א) תפילת הציבור נשמעת תמיד ואפילו היו בהן חוטאים אין הקב"ה מואס בתפילתן של רבים לפיכך צריך אדם לשתף עצמו עם הציבור ולא יתפלל ביחיד כל זמן שיכול להתפלל עם הציבור.

כז. כבוד הגר"מ חביב שליט"א ציין לעיין בזה"ק (דף קס ב) ותא חזי, שונמית כד אמר לה אלישע (מלכים-ב ד, יג) היש לדבר לך אל המלך או אל שר הצבא, היש לדבר לך אל המלך, ההוא יומא יום טוב דראש השנה הוה, וההוא יומא דמלכותא דרקייעא שלטא למידן עלמא, וקב"ה אקרי מלך המשפט בההוא זמנא, ובגין כך אמר לה היש לדבר לך אל המלך, מה כתיב ותאמר בתוך עמי אנכי יושבת, מאי קאמרה, לא בעינא למהווי רשימאה לעילא, אלא לאעלא רישאי בין סגיאין, ולא לאפקא מכללא דלהון, וכך בעי ליה לבר נש לאתכללא בכללא דסגיאין, ולא לאתייחדא בלחודוי בגין דלא ישגחון עליה לאדכרא חובוי בדקאמרן. ע"כ.

מכאן למדנו שלעולם יכול אדם את עצמו עם הציבור, ודאי בראש השנה שאין בקשות פרטיות. האף אמנם כותב השורות הקשה על דברי הגר"מ שהרי אלישע הנביא לא חשב כך, שהרי כן ביקש ממנה היש לדבר לך אל המלך, דאם לא כן, מעיקרא מאי סבר,

ותירצתי לענ"ד שאולי מה שזכתה השונמית שבנה חבקוק יזכה לשני חבוקים, אחד של אמו ואחד של הנביא, אך החיבוק של הנביא העמיד אותו, באומרו וצדיק באמונתו יחיה. כמוכא במכות (כד.) בא חבקוק והעמידן על אחת. משמע שאף יחיד, כסברת אלישע הנביא ודו"ק.

הגר"מ חביב השיב לי: ספרים וסופרים רבים למדו מזוהר הנ"ל שההדרכה הנכוחה כשונמית (נפש החיים ועוד) דברי הנביא מובנים ג"כ כי בכוחו של צדיק יסוד עולם לפרוש בכנפיו ולהגן אלף המגן, צריך חונן ומלוה, זה לפרקים וליחידי סגולה. אבל הדרך הכבושה לרבים היא כשונמית ודוק.

פרשת נצבים

יסר יסרני

אתם נצבים היום כלכם לפני ה' אלוהיכם (כט, ט)

מלמד שכינסם משה לפני הקב"ה ביום מותו להכניסם בכרית (רש"י).

ובמדרש (תנחומא נצבים ס"א) ואם תאמר מפני מה הגוים נתחייבו כליהא, ואנו קימין. לפי שבשעה שבאו עליהן יסורין מבעמים בהן ואינם מזכירים שמו של הקב"ה, שנאמר: שפוך חמתך אל הגוים אשר לא ידעוך (תהלים עט, ו).

אבל ישראל כשהיסורין באין עליהן הם נכנעים ומתפללים שנאמר: כום ישועות אשא **ובשם ה' אקרא** (תהלים קמז, יג), צרה ויגון אמצא **ובשם ה' אקרא** (שם ג-ד) לפיכך אמר להם הקב"ה אע"פ שקללות הללו באות עליכם הן מעמידות אתכם, וכן הוא אומר: למען ענותך ולמען נסותך (דברים ח, טז) וכך אמר להם משה לישראל: אף על פי שהיסורין הללו באין עליכם יש לכם עמידה, לכך נאמר: **אתם נצבים היום כלכם. יוצא** מדברי המדרש חלוקה בין ישראל לעמים, שדוקא מתוך היסורים ישראל יודעים שהכל מאיתו יתברך, ישראל שמקבלים את יסוריהם תמיד מסתכלים למען ענותך ולמען נסותך, העיניו או היסורים, מביאים את איש ישראל להאמין שכל היסורים הם דווקא להיטבך באחריתך, ועוד נקודה העיניו זהו עיניו שאין פת

א. ובמדרש אלה הדברים זוטא דרשו הפסוק: הפוך רשעים ואינם (משלי יב, ז) משל למה הדבר דומה, לשתי תמונות אחת של זהב ואחת של שיעור, הציתו בהן את האור, אותה של שיעור אבדה מיד, אותה של זהב קיימת. כך הרשעים אובדין מן העולם כהרף עין.

ב. פרש המצודת דוד הסר החמה מאתנו ושפוך אותה על הגוים אשר לא ירצו לדעת אותך.

ג. ראה לשון הזהב של הרמב"ם באיגרת תימן: שבתורה הזאת הבדלנו הבורא משאר בני העולם וכו' בשביל שקדמו לאבותינו מעשים טובים בידיעת הבורא.

ד. ראה במגלת רות (א, כא) אני מלאה הלכתי וריקם השיבני ה' וכו' וה' ענה בי ושדי הרע לי. בתחלה היה נראה שכביכול נעמי מראה את הצלחתה האישית, אך ביסורים היא מציינת את הי"ת שריקם השיבה, הגם שיש בזה נדנוד של עבירה, אני מלאה הלכתי, ללא סייעתא דשמיא, אך בצרות, כאן אני מבינה שהכל מאיתו יתברך. ודו"ק.

ה. ובילקוט שמעוני קהלת (רמז תתקעד) על הפסוק טוב אחרית דבר מראשיתו (קהלת ז, ח) לפי שנאמר החיים והמות נתתי לפניך (דברים ל, יט) שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו שני

בסלך, וחייך תלויים למרום בכל יום (רשב"ם), שכל אותם התוכחות שקראנו בפרשת הקודמת (כי תבוא), הרעיון העיקרי הם דרך לחזרה בתשובה, כשאדם רואה שמקבל הכל ללא צער וללא עמל אינו חש במתנת ה', אלא דוגל הוא בכוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה! (שם ה, יז) אך כשבאים יסורים אז מבין שיסורים אלו באים להטיב עמו וחלילה לו לבעט בהם, ראה גם בדרשות הר"ן (דרוש עשירי): שכתב בדרך מוסר לאותו עשיר שמוען כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה. זכור תזכור שהכח ההוא מי נתנו אליך ומאין בא, והוא אומרו וזכרת את ה' אלוך כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל. לא אמר וזכרת כי ה' אלוך נותן לך החיל, שאם כן היה מרחיק שהכוח הנמוע באדם לא יהיה סיבה אמצעית באסיפת החון ואין הדבר כן, ולפיכך אמר, כי עם היות שכוחך עושה את החיל הזה – תזכור נותן הכוח ההוא יתברך.

ואילו הגוים מתוך היסורים מבעטים וכלל לא מזכירים את ה', לא מייחסים את היסורים להי"ת אלא לכל מיני סיבות שנגרמו מסיבה כזו או אחרת, ויש מן הגוים שאף שמייחסים את היסורים להי"ת גופא, ואומר שהעונש מה' ומחרפו, הגוי מתעסק בעונש ולא בגורם, ומכאן החלוקה הברורה בין ישראל לבין הגוים.

רק צריכים לדעת שאם חלילה נבעט ביסורים ונשאל למה, איך זה קרה, זה הופך אותנו להתנהגות הפך רצון ה', שהרי יש המשבחים מעשיו יתברך רק במה שנוגע אליהם אישית ועושה לו נחת רוח, משא"כ ביסורים שהוא רומן למה נעשה להם כך, וחבל שלא עשה כך, שאם היה עושה כך, או שלא היה מגיע אז היה ניצל וכו', דברי שטות ורעות רוח.

דרכים, נלך באיזה שנרצה. תלמוד לומר ובחרת בחיים וכו'.

ו. הרמב"ן כתב ידוע כי ישראל גיבורים ואנשי חיל למלחמה, כי נמשלו לאריות ולזאב יטרוף, ומלכי כנען במלחמה ניצחו אותם, על כן אמר: אם תחשוב (ח, יז) כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה, תזכור ה' שהוציא אותך ממצרים, ולא היה לך שם כוח ועוצם יד כלל. ותזכור עוד, כי במדבר אשר אין לאל ידך לחיות שם עשה לך כל צרכך, אם כן, גם החיל הזה אשר עשית בכוחך, ה' הוא שנתן לך הכוח כאשר עשית אותו. ואם תשכח את ה', יכלה כוחך ושארך ותאבד כאשר אבדו הם, כי כל עוזבי ה' יכלו.

למה יאמרו הגוים

ידועים דברי רז"ל (ברכות לב.) אמר רבי אלעזר, אמר משה לפני הקב"ה: ריבונו של עולם, עבשיו יאמרו אומות העולם: תשש כוחו כנקבה ואינו יכול להציל. אמר הקב"ה למשה: וחלא כבר ראו נסים וגבורות שעשיתי להם על הים, אמר לפניו: ריבונו של עולם, עדיין יש להם לומר: למלך אחד, יכול לעמוד, לשלושים ואחד מלכים, אינו יכול לעמוד. אמר רבי יוחנן: מנין שחזר הקב"ה והודה לו למשה, שנאמר: ויאמר ה' סלחתי כדברך. תני דבי רבי ישמעאל: כדברך, עתידים אומות העולם לומר כן. אשרי תלמיד שרבו מודה לו.

ובוודאי יש לשאול מדוע אכפת להי"ת מה ולמה יאמרו הגוים, הרי עצם העובדה שישראל חיים וקיימים והינם ככוכבי השמים לרוב, חכמה ועצמה רבה, הרי היא גופא הוכחה שה' מחל להם, ומה הענין מה יאמרו הגוים או בלשון דוד המלך: למה יאמרו הגוים.

נקדים את דברי המשל במדרש תנחומא (פקודי סי' ו) על הפסוק **אלה פקודי המשכן** **משכן העדות** (ויקרא לה, כא) עדות לכל באי העולם שנמחל להם על מעשה העגל. **למה הדבר דומה** למלך שנשא אשה והיה מחבבה. כעם עליה והלך לו. היו שכנותיה אומרות: שוב בעליך אינו חוזר לך. לימים בא ונכנס עמד בפלטרין ואכל ושתה עמה, ועדיין שכנותיה לא היו מאמינות שנתרצה לה. ומתוך כך ראו ריח בשמים עולה מן הבית ידעו הכל שנתרצה לה. כך הקב"ה חבב את ישראל ונתן להם את התורה וקרא אותם ממלכת כהנים וגוי קדוש. לאחר ארבעים יום סרהו. אמרו הגוים: שוב אינו חוזר עליהם. עמד משה ובקש רחמים ואמר לו: **סלחתי כדברך** (במדבר יד, כ). אמר משה: מי מודיע לאומות. אמר ליה: **ועשו לי מקדש**. כיון שראו אומות העולם הריח של קטורת מיתמר ועולה מתוך המשכן, ידעו שנתרצה להם הקב"ה.

ז. היו שדורשים זאת במליצה, אצל הגוים שואלים: למה קרה זה, למה עשו כך וכו' אצל יהודי זה רצון ה', ודו"ק.

ח. וראה בדברי הרמב"ן (דברים לב, כו) והשם יתברך הודה לו בזה ויאמר ה' סלחתי כדברך וכו' השם ברא את האדם בתחתונים שיכיר את בוראו ויודה לשמו, ושם הרשות בידו להרע או להטיב, וכאשר חטאו ברצונם וכפרו בו כולם לא נשאר רק העם הזה לשמו, ופרסם בהם באותות ובמופתים כי הוא אלוקי האלוקים ואדוני האדונים ונודע בזה לכל העמים. והנה אם ישוב ויאבד זכרם, ישכחו העמים את אותותיו ואת מעשיו ולא יסופר עוד בהם.

במשל זה הוכיח ישראל את חזרתו להי"ת כאותה אשה עזובה שגרמה בעוונה שבעלה יכעם עליה, ואותה אשה הם ישראל, שבעקבות חטא העגל סרחו, ואם כן, הגוים מסתכלים על ישראל שכביכול עזבם ה', וכך גם האמינו האומות הגדולות ולכן הקימו דתות אחרות עפ"ל שרצונם להוכיח שאין לישראל תקומה, וכאן הי"ת הוכיחם בכך שחפץ הוא בבנין המקדש והרחת ריח הקטורת, כביכול ה' הבעל חזר לאשתו, ואפשר לומר שזה היה גם לשון התוכחה בפרשת בחקתי, והשמותי את מקדשיכם ולא אריח בריח ניהחכם (ויקרא כו, לא), ובפירוש רבנו אור החיים הקדוש שלא יתרצה במעשיהם הטובים שגם להם יתייחס 'ריח ניהוח', וכמו כן אמר ירמיה (איכה ג, ח) שתם תפלתי.

יוצא אפוא שקיים הבדל בין מעשה ישראל לבין עכו"ם, וקל לפרש ולבאר אל נכון לשון המדרש שהובא לעיל ואם תאמר מפני מה הגוים נתחייבו כליה, ואנו קימין. מדוע שגוי יתחייב מיתה באותו עוון, שאם ישראל עושה זאת לא יתחייב מיתה. אצל הגוים אינם יודעים לקבל את התמורה של היסורין שהרי הם מבעטים ואינם חפצים לדעת את מקור העונש אלא כעת כואב לי אז כולם אשמים, וידועה הגמ' בתחלת ע"ז (ג.) אומר להם ה': **מצוה קלה** יש לי וסוכה שמה, לכו ועשו אותה. ומספרת הגמרא בע"ז (ג.), שכל אחד מהגוים עולה לראש גגו ועושה שם את סוכתו וה' מקדיר עליהם את החמה והם מבעטים בסוכה ויוצאים ממנה. שואלת הגמרא:

ט. בהגש"פ עמק ברכה הביא מן המדרש, דלאחר החורבן הקריבו קרבן פסח במקום המקדש, והקשה שם טובא דהנה מדהקריבו קרבן פסח מוכרח דבנו שם מזבח, ותמוה דא"כ אמאי לא הקריבו בו גם שאר הקרבנות, והביא שם בשם הנצי"ב ליישב זאת, לפי מה שמבואר בקרא דידן דלאחר החורבן לא יהיו הקורבנות לריח ניהוח, וכיון דתנן בזבחים (מוי:) דלשם ששה דברים הזבח נזבח וכו', לשם ריח ולשם ניהוח, א"כ הכא שנאמר דלא אריח בריח ניהוחכם, נמצא דא"כ להקריב קורבנות, דאף דאמנם הני ששה דברים לא מעכבי, בכל זאת כל זה הוא רק בראוי לריח ניהוח, אולם אם אינו בתורת ריח ניהוח מעכב, וככלל דכל הראוי לבילה. ומה שהקריבו קרבן פסח אחר החורבן הוא משום דבפסח לא נאמר 'ריח ניהוח', ועל כן שרי להקריבו אף שלא יהיה בו ריח ניהוח. ומבואר בדבריו דבקרבן פסח ליכא ריח ניהוח.

י. הנצי"ב בהעמק דבר דקדק טובא בלשון והשמותי, וז"ל: היה ראוי לומר וחללתי את מקדשיכם וכלשון יחזקאל הנביא (ז, כב) ובאו בה פריצים וחללוה. מכאן דרשו חז"ל במגילה (כח.) קדושתן אף כשהן שוממין שלא יתחללו הבנינים כמו כלי קודש וכמו ששינו במס' ע"ז (נב:) מקרא דיחזקאל הנ"ל משא"כ קדושת בתי כנסיות ובתי מדרשות אינו מתחלל אלא שומם.

יא. פרש"י סתם חלונות הרקיע בפניה.

יב. מצוה קלה שאין בה חסרון כיס.

הלא מי שמצטער פטור מהסוכה, אומרת הגמרא: שגם מי שמצטער ופטור ממצות סוכה, מכל מקום הוא לא חייב לבעוט בסוכה.

גוים מבעטים בסוכה מחמת היסורים שהרי הי"ת הוציא חמה לבדוק את רצינותם אך הם מבעטים בסוכה, וראה במהר"ל (שם) שכתב וז"ל: האומות, כל הנהגתן טבעית ותחת זה הם יושבים. וכאשר בא להם דבר שהוא כנגדם, שהוא בלתי טבעי – הם מבעטים, מצד שיצאו ממחיצתם הטבעית וכו', והרי הגוי יודע שבזה נסתתמו טענותיו, אך בכל זאת הגוי הוא בבחינת אכול ושתו כי מחר נמות, (ישעיה כב, ג), הגוי אומר בעולם הבא הנביאים אומרים לנו מאת הקב"ה שלא יהיה לנו חלק לעוה"ב נעשה לנו הנאה בחיינו (רש"י). אצל הגוים אין עתיד.

משא"כ אצל ישראל כאשר אנוסים ע"פ ה', כשחם מאד בסוכה או כשקר בסוכה, הם מבחינת מצטער ופטור, אך אינם מבעטים, ההפך יוצאים בקדרות ובכאב שהפסידו לשבת בצילא דמהימנותא בתוך סוכת האמונה.

קרבת אלוקים

לא בשמים היא לאמר מי יעלה לנו השמימה ויקחה לנו וישמיענו אותה ונעשנה (ל, יב)

פירש"י: שאלו הייתה בשמים היית צריך לעלות אחריה וללומדה.

בגמ' עירובין (נה.) וחיינו דאמר אבדימי בר חמא בר דוסא, מאי דכתיב: לא בשמים היא ולא מעבר לים היא, לא בשמים היא שאם בשמים היא אתה צריך לעלות אחריה, ואם מעבר לים היא, אתה צריך לעבור אחריה'.

רבא אומר: לא בשמים היא לא תמצא (התורה) במי שמגביה דעתו עליה כשמים, ולא תמצא בי שמרחיב דעתו (מתנאה) עליה כים.

יג. והפעם היחידה שהי"ת בשחוק הוא דווקא אותנו היום שהגוים במקום שינסו לקבל דרך תשובה, מבעטים הם, וכאן מראה להם ה' שחוק, היינו טפשים יכולתם בנקל לזכות בחיי עולם, אך דרכם כסל למו, מבעטים ביסורים ואינם חפצים בה'.

יד. ובשאלות פרשת תולדות הוסיף נפק"מ, והיכא דאית ליה רב במדינת הים מיחייב למיזל גביה למיגמר מיניה תורה דאמר רב דימי בר חמא מאי דכתיב לא בשמים היא ולא מעבר לים שאם בשמים היא צריך אתה לעלות אחריה ואם מעבר לים היא צריך אתה לעבור אחריה מכן לתלמיד חכם שיש לו הרב במדינת הים שצריך לילך אחריו. ע"כ

רבי יוחנן אמר: לא בשמים היא, לא תמצא התורה בגמי רוחי, ולא מעבר לים היא, לא תמצא בסחרנים ולא בתגרים^ז.

טז. סוטה (ה.) כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר (איוב כד, כד) דומו מעט ושמא תאמר ישנו בעולם ת"ל ואיננו ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו. ועוד, בהמשך מר עוקבא כל אדם שיש בו גסות הרוח אמר הקב"ה אין אני יכולין לדור בעולם שנאמר (תהלים קא, ה) מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל אל תקרי אותו אלא אתו לא אוכל.

טז. ידועה הגמ' ברכות (לה:) נחלקו רבי ישמעאל ורבי שמעון בר יוחאי כיצד ינהג האדם - האם מחובתו לנהוג בדרך ארץ ולעסוק בפרנסתו (דעת רבי ישמעאל), או שעליו לעסוק אך ורק בלימוד התורה, והקב"ה כבר ימציא לו פרנסתו (דעת רשב"י).

ואמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן, כרשב"י ולא עלתה בידן. ומובא בגמרא, שרבה אמר לרבנן שבימי תשרי וניסן יתבטלו מלימודם לצורך פרנסה, כדי שעל ידי כך יהיו פנויים לעסוק בתורה בשאר ימות השנה. מדברי אביי ורבה משמע איפוא, שהכריעו להלכה כדעת רבי ישמעאל שיש להנהיג דרך ארץ עם לימוד התורה.

הרמב"ם (פ"ג הל' ת"ת ה"י) פסק בסבינא חריפתא וז"ל: כי העוסק בתורה שמתבטל ממלאכה ומתפרנס מן הצדקה, הוא מחלל שם שמים ומבזה את התורה.

הכס"מ כתב דראינו כל חכמי ישראל קודם זמן רבנו (הרמב"ם) ואחריו נוהגים ליטול שכרם מן הציבור, אפשר שהסכימו כן כל חכמי הדורות משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, שאילו לא היתה פרנסת הלומדים והמלמדים מצויה, לא היו יכולים לטרוח בתורה כראוי, והיתה התורה משתכחת ח"ו.

מרן הש"ע (סי' קנו סע' א) פסק ילך לעסקיו, דכל תורה שאין עמה מלאכה סופה בטלה וגוררת עוון.

המג"א (סק"א) הביא שהש"ע ס"ל כדעת רבי ישמעאל, וכדברי הגמרא הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן.

אולם במחצית השקל (שם) על דברי המג"א, על מה שכתב המהרש"א שהטעם לכך שהרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידן הוא, משום שרק צדיקים גמורים זוכים שמלאכתם נעשית בידי אחרים, וצדיקים אלו מועטים, ולכן לרוב העולם יש לנהוג כדעת רבי ישמעאל. אך ודאי שבני העליה שהם המועטים שהם צדיקים גמורים, זוכים שנעשית מלאכתם על ידי אחרים.

וכך נקט בביאור הלכה (שם ד"ה סופה להתבטל) דהכרעת הש"ע כדעת רבי ישמעאל היא לכלל העולם, שאין כולם יכולים לזכות לעלות למדרגה רמה זו להיות עסקם רק בתורה לבדה, אבל אנשים יחידים יוכל להימצא בכל עת והקב"ה בודאי ימציא להם פרנסתם. וכעין דברי הרמב"ם בסוף הלכות שמיטה ויובל (פי"ג) שכל איש ואיש מכל באי העולם אשר נדבה רוחו אותו והבינו מדעו להבדל לעמוד לפני ה' לשרתו ולעובדו ופרק מעל צווארו עול החשבונות הרבים אשר בקשו בני האדם הרי זה נתקדש קדש קדשים ויהיה ה' חלקו ונחלתו לעולם ולעולמי עולמים ויזכה לו בעולם הזה דבר המספיק לו.

דברי רז"ל בגמ' מחולקים לשלשה חלקים, **דרשת אבדימי**, דהכוונה לא בשמים היא, שחובה עליך להשיג את המציאות ואתה צריך למפס ולהגיע לשמים, בכל דרך אפשרית.

ובהמשך הפסוק **לא מעבר לים**, דרשת אבדימי אינה שונה במציאות, שהרי בסיום הים יש יבשה בכל מקום בעולם, משמע שדבריו על הים יותר בגדר המציאות משה"כ בשמים, שהרי אין וכמעט אפשרות להגיע לשמים.

דברי רבא, המציאות של השמים מתבטאת בגאוות האדם הן בשמים והן בים.

דברי רבי יוחנן, הגם שדומה לדרשת רבא, שמדמה את השמים לגסי הרוח"ה, ולענין הים, לא תמצא את הת"ח לא שהם סחרנים או תגרים.

כלב בן יפונה

במדרש הגדול ביאר עוד נקודה **לא בשמים היא**, היינו ביטול תורה"י, וז"ל המדרש: שלא תעשנה בעיניך כמו שהן בשמים ותאמר צריך אני לעלות אחריה

ובמשנ"ב כתב למצע בין השיטות, דראוי להאדם לעסוק רק כדי פרנסתו אך בזה גופא צריך להזהר מפיתוי היצר שמפתהו ובכל יום וכל רגל צריך השתדלות על הרוחה זו. והעיקר שיתבונן בעצמו (ועיי' בשער הציון), מה הוא הכרח האמיתי שאי אפשר בלעדיו ואז יוכל להתקיים בידו שיהא מלאכתו עראי ותורתו עיקר.

יוצא שגם הסוחרים והתגרים רשאים להמשיך בעיסוקם ובתנאי שעיסוקם יהיה ארעי ותורתם קבע, וכדברי רש"י על הגמ' עירובין (נה.) לא תמצא לא בסחרנים ולא בתגרים, שהם עסוקים במסחרם ואין התורה מתיישבת בלבם.

יז. כמוכא בשאלתות לעיל ואם מעבר לים היא צריך אתה לעבור אחריה מכן לתלמיד חכם שרבן במדינת הים שצריך לילך אחריו. היינו מעבר לים, ולא ניתנה הדוגמא בשמים, משמע שזו המציאות (מעבר לים) ואיתה צריך להתמודד, ביכולת התלמיד.

יח. ערכין (טז.) מצנפת מכפרת על גסי הרוח, כדברי חנינא, דא"ר חנינא: יבוא דבר שבגובה ויכפר על מעשה גובה.

ועוד מצינו בנביא ישעיה (ג, טז) שמכנה את נשות ישראל: יען כי גבהו בנות ציון ותלכנה נטויות גרון ומשקרות עינים הלוך וטפוף תלכנה וברגליהם תעכסנה, חז"ל במדרש (ויק"ר טז, א) אמרו שהן מהלכות בגסות הרוח: ותלכנה נטויות גרון שהייתה אחת מהן לובשת תכשיטה והייתה מטה גרונה בשביל להראות את תכשיטיה, על אף שהכתוב קורא להן גבהו, אין זו גאוה, שכאמור, מהווה הערכה עצמית גבוהה בתוככי הלב. משום שהציגו את עצמן כלפי חוץ בגאוותן הן מכוונות גסות רוח.

יט. ידועה הגמ' (ב"מ נט:) אם הלכה כמותי - מן השמים יוכיחו. יצאה בת קול ואמרה: מה לכם אצל

ולחורידה, ותאריך את השעה לומר: היום אם לא אלמד למחר אני למד וכו'.

ננסה בס"ד לבאר את פשט הפסוק לא בשמים היא וכו' מי יעלה לנו השמימה, וכי שואל השאלה מי יעלה לנו השמימה לא יודע את המציאות שלא ניתן להשיג מעבר לגבולות הגובה שאדם יכול להשיג, ואף במושגים מושאליים "גורד שחקים" אין הכוונה שהוא "מגרד" השחק וגם אם יהיה הבניין בגובה 150 קומות ויותר, לא מניעים לקצה קצה של השמים, ואולי אפשר ללמוד זאת מהמובא בגמרא סוטה (לה.) על כלב בן יפונה על הפסוק: **ויהם כלב** את העם אל משה (במדבר יג, ל) אמר רבה שהסיתן בדברים פתח יהושע דקא משתעי אמרי ליה דין ראש קטיעה ימלא אמר אי משתעינא אמרי בי מילתא וחסמין לי אמר להן וכי זו בלבד עשה לנו בן עמרם סברי בגנותיה קא משתעי אישתיקו אמר להו הוציאנו ממצרים וקרע לנו את הים והאכילנו את המן, אם יאמר עשו סולמות ועלו לרקיע לא נשמע לו, עלה נעלה וירשנו אותה (שם).

דרישת כלב לעם ישראל לעשות הכל ולמנוע את מציאות המרגלים, שהרי המרגלים רצו למנוע את כניסת עם ישראל לארץ ישראל בטוענות קשות וכך אומרים המרגלים: עמלקי יושב בארץ הנגב והחתי והיבוס והאמורי יושב בהר והכנעני יושב על הים ועל יד הירדן (במדבר יג, כט) וסמך ליה **ויהם כלב** את העם אל משה.

אם כך, ניתן לבאר טובא, כלב הסית את העם אל משה וכאן אמר: אם יאמר (מרע"ה) עשו סולמות, מהיכן הגיע המחשבה של כלב לקשר את הסולמות, לנצחון 'רעיון המרגלים', נראה דבכוונת כלב היה לומר, ראו מה שנאמר בפסוק הקודם, **עמלקי יושב בארץ הנגב**, היינו על החר וכן החתי והיבוס והאמורי גם יושב בהר, מובן כעת שהכוונה סולמות להר, ואילו **הכנעני יושב על הים**, זה רמז לפרשתנו, ולא מעבר לים, כלב בן יפונה מודיע שאין דבר העומד בפני הרצון.

עוד נקודה, מצינו בתורת משה פירש החת"ם הפסוקים: לא בשמים היא וגו' ולא מעבר לים וגו' בפ"ד ובלבבך לעשותו. כי לעיל אמר ושבת עד ה' וגו' בכל

רבי אליעזר שהלכה כמותו בכל מקום, עמד רבי יהושע על דגליו ואמר: לא בשמים היא, במעשה רז"ל חיזקו דברי חכמים שהלכה היא בארץ, תפקידך להגיע לחקר האמת באמצעות הכללים שהתורה נדרשת.

כ. ובמקום אחר (יד, מה) וירד העמלקי והכנעני הישב בהר, ירד מן ההר.

לבבך ובכל נפשך, פירוש כי בתחלת התשובה ואנחנו בחו"ל ואין לאל ידינו לקיים המצוות ע"כ בכל לבבך ובכל נפשך, היינו שמשותק ומתאוה לקיים ונשלמה פרים שפתינו, ושוב אח"כ אחר שכבר והביאך ה' אל הארץ אשר ירשו אבותיך אז ואתה תשוב ושמעת לקול ה' אלוך לעשות בפועל ממש. והכי קאמר לא בשמים שתאמר (בגלות האחרון) אין לנו בהמ"ק כי הוא (בנין לעתיד) בנוי ומשוכלל בשמים ואיך אקריב קרבנות, ולא מעבר לים שתאמר אנחנו בחו"ל מדינת חים ואיך אקיים מצות התלויות בארץ, לא תאמר כן, כי קרוב הדבר בפיד בלימוד הדינים ונשלמה פרים, ובלבבך להשתוקק לעשותם, ואז לעשותו תזכה לעשותם בפועל.

משמע מהחת"ס, שהיות ופסוק זה הולך על מצוות תשובה. ובתשובה כהוגן ודונות נהפכים לזכויות ונחשב כאילו בפועל הוא מקיים את המצוות, וזהו עשייה שבלב, ואת זה התורה רוצה מאיתנו, **את הרצון**, שהרי מיד לאחר פסוקים אלו, למרות הקשיים הי"ת מקבל כל אחד ולא צריך לטפס הרים או לשחות ימים, הדבר קרוב אליך **בפיד ובלבבך**, שהוא במקום הכי קרוב לאדם^{יא}.

כא. ובפירוש הרלב"ג על משלי (פרק ג) ביאר עוד נקודה בהתאמצות האדם, הדרש מתייחס לפסוק: דרכיה דרכי נעם, וז"ל: הנה דרכי התורה הם דרכים שינעמו וימתקו מאד לאדם כי לא העמיסה על האדם שום מעמס יקשה לו אבל כל מה שבה מן המצוות והאזהרות הם דברים ערבים ורצויים בעצמותם לא כנימוסי הגוים שהיו מעמיסים בהם דברים קשים גם את בניהם ואת בנותיהם ישרפו באש לאלוהיהם וכל נתיבות התורה הם שלום לגוף ולנפש כמו שהתבאר מדברינו בדברי התורה כי כולם ישירו אל בריאות הגוף ובריאות הנפש הנה התורה היא עץ חיים לאשר הם מחזיקים בה לשמור ולעשות ולחקור בענייניה ובאופן החכמה אשר יישירו אליה (משלי ג, יז).

פרשת וילך

אסיפה משפחתית

הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' ושמורו לעשות את כל דברי התורה הזאת (לא, יב)

פירש"י (ע"פ חגיגה ג.) האנשים: ללמוד, והנשים, לשמוע, והטף: למה באו, לתת שכר למביאייהם.

הכוונה בטף, ילדים בר חינוך^א, שהרי יונקים אינם ברי השגה עיין ברמב"ן וכדבריו כתב הכלי יקר (שם) אמרו חז"ל (חגיגה ג.) אנשים באו ללמוד נשים לשמוע טף למה באים ליתן שכר למביאייהן. משמע מזה שמדבר בטף שלא הגיעו לחינוך, דאם לא כן לא הוצרכו למעט ליתן שכר וכו', וזה דוחק גדול כי זה דומה כאילו צוה שישאו עליהם משא מעצים ואבנים לבית ה' כדי ליתן שכר למביאייהם וגו' ולפי פשוטו מדבר בטף שכבר הגיעו לחינוך, כמו שנאמר למען ישמעו אלו הנשים, ולמען ילמדו אלו האנשים, ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו זה טף שהגיע לחינוך.

ע"י מנחת חינוך (תריב, ד): ולא נתבאר שיעור השנים של טף, נראה דתיכף שיצאו מכלל נפל או בגולד שכלו רוב חודשיו, חייב במצווה זו. וכך פירש האור החיים הק' ביאר שכוונת חז"ל להביא גם תינוקות קטנים מאד אף שאינם ברי דעה, וכל זה למה, כדי ליתן שכר למביאייהם, ע"כ.

ובמחלוקת זו יש לימוד לכאן ולכאן, מחד יש צורך בהבאת הקטנים לחנכם ובתנאי שהם ברי הבנה, ואיננו עוסקים בעתידם, כמו שדרשו על רבי יהושע

א. במשנה ברורה (סי' צח סק"ג) וז"ל: בשל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבית הכנסת, והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבית הכנסת, ומחללים קדושת בית הכנסת, וגם מבבלבלים דעת המתפללים ועוד כי גם יזקינו לא יסורו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בית הכנסת, אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו איתנו לבית הכנסת, וילמדהו אורחות חיים לישב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה וכו' בתנא דבי אליהו ח"א פי"ג גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בבית הכנסת. עכ"ל. וע"ע בספר אריג פז (פ"ה עמ' לג).

בן חנניה במסכת אבות (פ"ה מ"ח), אשרי יולדתו, והחולקים, שהתורה לא חילקה ואמרה "המף" ואין חלוקה בין מף יונק (פרט לנפל וכדברי מנחת חינוך) לבין מף שהוא מבין, ננסה בס"ד לבארם.

באבות דר"נ (נוסחא א פ"ה) לעת זקנותו של רבי יהושע נכנסו תלמידיו לבקרו, אמר להם מה חידוש לכם בבית המדרש, אמרו : תלמידך אנו ומימך אנו שותים. אמר להם ח"ו שאין דור יתום של חכמים.

שבת של מי היתה, אמרו לו: שבת של רבי אליעזר בן עזריה היתה. אמר להם: ומה דרש בה, אמרו לו: כך דרש בה: אנשים באים ללמוד, ונשים לשמוע, מף למה הם באים, כדי לתת שכר טוב למביאייהם. אמר להם: מרגלית טובה היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני, אלמלא לא באתם אלא לשמוע דבר זה די.

מעשה חכמים הוא לימוד בעבורנו, שהרי תלמידי החכמים מנעו במפגיע מלומר לרבי יהושע את דרשת רבי אליעזר בן עזריה והכל מצד חשש לפחיתות מכבוד התורה של רבם ולא מד"ת של רבי אליעזר בן עזריה, אולי גם מצד של חשש לומר הלכה בפני רבם. אך תלמידי רבי יהושע עדיין ניסו להסית את הדיון שכביכול מומיו הם שותים, היינו להשכיח זאת ממנו, אך רבם התעקש, וכאשר חידשו את החידוש הקהל את העם האנשים והנשים והמף וכו', ורבי יהושע מוכיח

ב. והרמב"ם (פ"ג מהל' חגיגה ה"א) כתב: מצות עשה להקהיל כל ישראל אנשים ונשים וטף בכל מוצאי שמיטה בעלותם לרגל ולקרות באזניהם מן התורה פרשיות שהן מזרזות אותן במצות ומחזקות ידיהם בדת האמת שנאמר מקץ שבע שנים במועד שנת השמיטה בחג הסוכות בבוא כל ישראל לראות וגו' הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' אשר בשעריך.

ג. המהר"ל פירש: לכל אדם יש חלק בתורה לפי שכלו ותכונות נפשו המיוחדות לו. חידושים שיאמר האחד, אין השני יכול לאומרם, וכן להפך. כל נשמה מישראל זוכה לחלק בתורה המיוחד אך ורק לה. סך כל נשמות ישראל מרכיבות את התורה בשלמותה.

ד. כמוכא באבות (פ"ו מ"ו) המחכים את רבו, והמכוון את שמועתו, והאומר דבר בשם אומרו, ע"כ, ובשלשת המימרות היה בידי חכמים כדי לסבר את אזנו של רבי יהושע, ראשית החכים את רבו וכך שיבחרם. וכן כיוון את שמועתו, להבדיל כמו כלי נגינה שחייבים לכוונם לפני שמנגנים, כך צריך הלומד לכוון את שמועתו, מה ששמע לומר במדויק, לא לסלף את הדברים ולא לעקמם, אלא לכוון אותם לדרך האמת, ללמוד בישירות, ובזה יבוא אל החלק השלישי לומר דבר בשם אומרו ולא להירתע או לחשוש כמוכא באבות דר"נ לעיל ובחגיגה ג.

ה. בשלמא הגברים באים ללמוד, הנשים שפטורות מת"ת (ועיין תוס') באים רק לשמוע, אבל לשם מה יש צורך להקהיל את העם: האנשים והנשים והטף, מה תפקידו של הטף, לפחות הקטנים שאפילו לא הגיעו לגיל חינוך (ראה מהרש"א) אלא שלטף תפקיד עתידי בשרשרת הדורות למרות

אותם טובא: מרגלית טובה! היתה בידכם וביקשתם לאבדה ממני, אילו כל ביאתכם אלי היום רק בשביל לשמוע חידוש זה דיינו.

בשאלת של מי היתה השבת, היינו מי התנא שהיה דורש, הרי ידוע המובא במסכת ברכות (כח.) שלאחר המחלוקת וכו' חילקו את השבתות בין רבן גמליאל ורבי אלעזר בן עזריה.

חינוך העוללים

ובמדרש (אליהו רבה פי"ח) מכאן אמרו ישמור אדם עצמו ועל בניו ועל ביתו שלא יצא אחד מהם לידי עבירה ולידי דבר מכוער, שנאמר: הקהל את העם האנשים והנשים והטף, ואומר אספו עם קדשו קהל קיבצו זקנים אספו עוללים (ויאל ב, טז), אין זקנים אלא ת"ח שנאמר: אספה לי שבעים איש מזקני ישראל (במדבר יא, טז) עוללים, אין עוללים אלא תינוקות של בית רבן, יונקי שדים אין שדים אלא תורה שנאמר: למען תינקו ושבעתם משוד תנחומיה (ישעיה סו, יא). ע"כ.

המלבי"ם פירש: תחלה אמר אספו זקנים כל יושבי הארץ שיאספו את הזקנים שיגידו להם דברי כבושין והם יעוררו את יושבי הארץ לתשובה, ועתה שכבר הרעה במציאות יאספו העם מעצמם, והקהל שיתקבלו יתקדשו מעצמם, והעם יקבצו את הזקנים שיתפללו בעדם, כי א"צ עוד שהזקנים יעוררו ויקבצו את העם, וצוה שיאספו גם עוללים ויונקי שדים וכו' להרבות צום ותחנונים. ע"כ, וברד"ק הוסיף: שגם הם יתענו עמכם, ובאמת קשה, וכי מה הטאו הטף שימנע מהם המזון והמחיה, וחשש פיקוח נפש בעבורם שהרי אמם תמנע מהם האכילה, ונראה לתרין במ"ד דעל ידי צערם הכבד של הטף, האנשים יראו בצער העוללים ואז ישובו

שאינו מבין, אך לבסוף יזכור וכשיגדל תהיה לו השאיפה לגדול כגדולים. ועיין במסכת אבות (פ"ה מ"ח) רבי יהושע בן חנניה, אשרי יולדתו, בירושלמי (יבמות פ"א, ה"ו) מובא הטעם שכינו אותו **אשרי יולדתו** זכור אני שהיתה אמו מולכת עריסתו לבית הכנסת בשביל שיתדבקו אזניו בדברי תורה.

ו. ועיין בגמ' מגילה (טו.) שם משווין בין אובדן צדיק לאובדן מרגלית: ואמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא: צדיק אבד - לדורו אבד. משל לאדם שאבדה לו מרגלית, כל מקום שהיא מרגלית שמה, לא אבדה אלא לבעלה. אף כאן בנד"ד, רבי יהושע כינה את איבוד ד"ת כאיבוד של תורה.

ז. נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא אתי לקנאויי אלא לדרוש ר"ג תלתא שבתי וראב"ע חדא שבתא והיינו דאמר מר שבת של מי היתה של ראב"ע וכו'.

מדרכם הרעה, כדוגמת אנשי נינוה כמובא ביונה (ג, ה) ויתכסו שקים האדם והבהמה ויקראו אל אלוקים בחזקה וישבו איש מדרכו הרעה ומן החמס אשר בכפיהם. ע"כ.

יוצא שהטף יש בהם משום חינוך, מחד דברי רז"ל בחגיגה (ג) ובאבות דר"נ הנזכרים, כדי לתת שכר טוב למביאיהם, וכאן בנביא יואל אספו עוללים, שדרכם נקבל את החינוך.

עתה, אפשר להסביר טובא את דברי רבי יהושע שהובא לעיל בחגיגה ובאבות דר"נ, שרבי יהושע שמח כל כך על החידוש הזה בגלל השייכות האישית שלו לעניין. אמא שלו הביאה אותו לבית הכנסת, למרות שלכאורה אין טעם להביא את הטף, ואמו, למרות הכל, לא עשתה את החלוקה בין הטף, ולמרות היותו טף קטן, שאינו מבין, מזה זכה לגדולה, וכמובא בירושלמי לעיל.

ונסיים במכילתא (פרשת בא, מז) ששופך אור על הביאור, וז"ל המדרש: מקלם כ"כ אותו ר' יהושע בן חנניה את המימרא הזו שהובאה בגמ' בחגיגה בשמו של ר' אלעזר בן עזריה טף למה באין כדי ליתן שכר למביאיהם, ואמר הרני כבן שבעים שנה ולא זכיתי לדבר זה בלתי היום, אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן עזריה יצא מחלציד. אין הדור יתום שרבי אלעזר בן עזריה שרוי בתוכו.

וכ"כ למה כיון שעד אז לא מצא ר' יהושע בן חנניה מקור להנהגתה של אמו להניח עריסתו בבית המדרש, רק כשהיה כבן שבעים שנה הבין בזכות רבי אליעזר בן עזריה שמקרא מפורש הוא בפרשתנו, וכן בנביא יואל, אספו עם קדשו קהל קיבצו זקנים אספו עוללים.

ח. ובאמת בכל שנה ביום הקדוש בשעת המנחה, מתקשה אצלי ענין הבהמות לבני האדם, וכי הבהמות שגו או חטאו, מה רצו אנשי נינוה להוכיח שהניחו עליהם שק, הנה ידועה הגמ' בתענית (טז). וכך היתה דרשתו של הגדול כלפי העם: אחינו לא שק ותענית גורמים אלא תשובה ומעשים טובים גורמים שכן מצינו באנשי נינוה שלא נאמר בהם וירא האלוקים את שקם ואת תעניתם אלא (יונה ג, י) וירא האלוקים את מעשיהם כי שבו מדרכם הרעה (יונה ג, ח) ויתכסו שקים האדם והבהמה מאי הוו עבדי אסרא הבהמות לחוד ואת הוולדות לחוד. ע"כ. המניעה של מאכל של הטף שלא עשו שום עוול, בא להוכיח אותנו, ולהבדיל בין האדם לבהמה, אף כאן יש כמעין השוואה בצד הסליחה, ודו"ק.

שירה חדשה

וענתה השירה הזאת (לא, כא)

שהתריתי בו בתוכה על כל המוצאות אותו (רש"י)

ובמדרש (אגדת בראשית פ"ט א) אמר הקב"ה כאשר תמצאנה לישראל אלו הצרות ואצילן מהן, אותה שעה יאמרו לי שירה שנאמר: וענתה השירה הזאת וגו', וכן את מוצא במצרים היו משועבדין, וכיון שהצילן היו יושבין ואוכלין, ומיד אמרו שירה: השיר יהיה לכם כליל התקדש החג' (ישעיה ל, כט) כאותה הלילה שנאמר: ליל שימורים (שמות יב, מב) וכן בים כשהיו בצרה גדולה שנאמר ועבר בים צרה (זכריה י, יא) וכיון שעשה להן נסים והצילם, מי אמרו שירה, שנאמר: וירא ישראל וגו' (שמות יד, לא) מיד אז ישיר משה"א (שם, טו, א) באו למדבר והיו צמאים, שנאמר רעבים גם צמאים נפשם בהם תתעטף ויצעקו אל ה' (תהלים קו ה-ו), כיון שראו באר מים מיד אמרו שירה, שנאמר אז ישיר ישראל את השירה הזאת עלי באר ענו לה (במדבר כא, יז) לפיכך, והיה כי תמצאן אותו (דברים לא, כא).

שיר הוא ההלל שבו נהגו ישראל לשורר במעשה הנסים שארע את אבותינו, וימים אלו נקבעו ע"פ הנסים, כגון: גם יציאת מצרים, קבלת התורה, סוכות הנוכה, ראה ערכין (י). אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יהוידא: שמונה עשר ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל: שמונה ימי החג, ושמונה ימי הנוכה, ויום טוב הראשון של פסח, ויום טוב של עצרת. ובגולה עשרים ואחד: תשעת ימי החג, ושמונה ימי הנוכה, ושני ימים טובים של פסח, ושני ימים טובים של עצרת וכו' דכתיב: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעיהו ל, כט) – לילה המקודש לחג טעון שירה, ושאין מקודש לחג אין טעון שירה.

ט. כליל הפסח תבא לכם שמחה זו (רש"י)

י. ראה גמ' פסחים (צה:) לילה המקודש לחג טעון הלל, לילה שאין מקודש לחג אין טעון הלל, ופירש"י כמו שאתם נוהגים לשורר כליל התקדש חג ואין לך לילי חג להטעין שירה חוץ מלילי פסחים על אכילתו, וזה המקור למנהג ישראל לומר הלל בבית הכנסת והלל בהגדה של פסח.

יא. ובמכילתא דרבי ישמעאל (בשלח, מסכתא דשירה פרשה א) יש אז לשעבר ויש אז לעתיד לבא וכו' את השירה הזאת – וכי שירה אחת היא, והלא עשר שירות הן: הראשונה שנאמרה במצרים, שנאמר: השיר יהיה לכם כליל התקדש חג (ישעיה ל, כט).

משה רבנו מתרה בעם ישראל בדברים קשים כגידים, ובהמשך הפסוקים מציין מי יהיו העדים **ואעידה בם את השמים ואת הארץ** (לא, כח) כי אנכי ידעתי את מורך וכו' ואת ערפך היום ממרים היתם עם ה' וגו' (שם כז) משה רבנו מתאר להם בנבואה כיצד ישראל יתנהגו ומה תהיינה התוצאות.

וקשה, אם הכל צפוי וידוע מראש, וזה האופי מדוע שיתחולל בעם שינוי, שהרי מראש יודעים את ערפם הקשה, ומה כבר תעזור השירה שהיא תהיה לעד לישראל, שכביכול יוצרים פתרון עוד בטרם החטא.

ברכות התורה

על מנת להשיב לקושיא זו מה תעזור לישראל השירה אם ידוע מראש שאנו נאלץ לחטוא, נקדים דברי הגמ' בברכות (כא.) על הפסוק: כי שם ה' אקרא חבו גודל לאלקיננו, שם בגמ' שקלו וטרו אודות דיני ברכת המזון וברכות התורה, על איזה ענין קאי הפסוק, והגמרא שם למדה מברכות התורה על ברכת המזון ודרשה קל וחומר: ומה מזון שאין טעון לפניו – טעון לאחריו, תורה שטעונה לפניו – אינו דין שטעונה לאחריה, וברכת המזון לפניו מן ברכת התורה מקל וחומר: ומה תורה שאין טעונה לאחריה – טעונה לפניו, מזון שהוא טעון לאחריו – אינו דין שיהא טעון לפניו.

ועדין יש לשאול מה ענין הלימוד לברכות התורה, הרי התורה היא חיינו ואורך ימינו, ומה אכפת לך אם צריך לברך או לא, אמנם לדין ברכת המזון שם

יב. ולמה העיד בהם שמים וארץ, אמר משה: אני בשר ודם למחרת אני מת, אם יאמרו ישראל לא קבלנו עלינו הברית מי בא ומכחישם, לפיכך העיד בהם שמים וארץ עדים שהם קיימים לעולם. (רש"י ע"פ תנחומא).

יג. ראה מהר"ל (תפארת ישראל) וכן אם אומר שאין התורה מן השמים, זה שהוא מתנגד לעצם עולם הבא, כי כבר אמרנו כי התורה מוציאה את האדם מן הטבע ונותנת לו מדרגה נבדלת, וכאשר אין תורה מן השמים, אין כאן מדרגה נבדלת ואין יקנה העולם הבא, שאין עולם הבא רק קניין העולם הנבדל מן הגשמי, ולפיכך כאשר אין תורה מן השמים אין כאן עולם הבא הנבדל. ועוד כי עולם הבא הוא החיים הנצחיים, וכאשר אין תורה אין כאן חיים נצחיים, דכתיב כי היא חייך ואורך ימך, ולכך התורה היא עצם עולם הבא. ע"כ, יוצא שקיימת חלוקה באז ישיר בעבר לאז ישיר שבעתיד, אז ישיר תורה מן השמים, תתקע"ד דורות לפני בריאת העולם, ואז ישיר לעתיד לבוא, היינו לדרוש המהר"ל שהתורה היא חייך ואורך ימך היינו חיי הנצח.

התורה ציינה ואכלת ושבעת וברכת (דברים ה, י), היינו לאחר אכילה ושביעה צריך לברך^י, ומה הענין דוקא בברכות התורה. ונראה לומר, שברכת התורה באה כדי שילמד את התורה לשמה, ומתוך אחבתה ידע את הערך של התורה, וכמו ששנינו בגמ' ב"מ (פה.) על הפסוק בירמיה (ט, יא-יב) על מה אבדה הארץ וכו' ויאמר ה' על עזבם את תורת, וז"ל: אמר רב יהודה אמר רב: מאי דכתיב מי האיש החכם ויבן את זאת ואשר דבר פי ה' אליו ויגידה על מה אבדה הארץ, דבר זה אמרו חכמים ולא פירשוהו, אמרו נביאים ולא פירשוהו, עד שפירשו הקב"ה בעצמו, שנאמר: ויאמר ה' על עזבם את תורת אשר נתתי לפניהם. אמר רב יהודה אמר רב: שלא ברכו בתורה תחילה ופירש"י: כשהיו עוסקין בתורה לא היו מברכין לפניו וכו' וכיון דלא מברכי גליא דעתייהו שאינה מתנה חשובה להם. שאם היו לומדים תורה לשמה היא התורה לעד, יוצא אפוא שהמברך בתחלה הופך את לימוד התורה לשיר כלימוד הגמ' בברכות (שם) מניין לברכת התורה לפניו מן התורה שנאמר: כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלוקינו.

ועוד ביומא (ט:) מובא הטעם לחרבן בית ה', מקדש ראשון למה חרב, מפני שלשה דברים שהיו בו: עבודה זרה, וגילוי עריות, ושפיכות דמים וכו'.

אבל מקדש שני, שהיו עוסקין בתורה ובמצות וגמילות חסדים מפני מה חרב, מפני שהיתה בו שנאת חנם^י. ללמדך ששקולה שנאת חנם כנגד שלש עבירות: עבודה זרה, גילוי עריות, ושפיכות דמים.

יד. ספר המצות לרמב"ם (עשה יט) היא שצונו לברכו אחר אכילה, והוא אמרו ואכלת ושבעת וברכת את ה' אלוך (דברים ה, י). ולשון התוספתא: ברכת המזון מן התורה, שנאמר ואכלת ושבעת וברכת.

ובחינוך (תל) לברך את השם יתברך אחר שיאכל האדם וישבע מלחם או משבעת המינין הנזכרים בכתוב כשהוא זך מהן.

טז. ראה בהעמק דבר על הפסוק בשירת האזינו: שחת לו לא בניו מומם, דור עיקש ופתלתול (דברים לב, ה). והנה ידוע דחורבן ראשון היה בשביל עבודה זרה, גילוי עריות ושפיכות דמים וכו' וחורבן בית שני חרב מפני שנאת חנם. שהיו עוסקים בתורה ועבודת ה', אך היה רוב שפיכות דמים לשם שמים, שהיו דנים את העובר על איזה דבר שהוא צדוקי ומסור ומורידין וכדומה. ובזה נעשה הנהגתם מקולקלת מאד והכל לשם שמים וכו' ועל דור חורבן בית שני אמר: דור עקש ופתלתול. שהוא הולך בעקשות ותועה מדרך השכל, ומפתל הרבה מעורב ומסובך מעשים טובים עם מעשים רעים, וקשה להפריד הטוב מן הרע באשר הרע נעשו לשם שמים. ע"כ.

ובמדרש רבה שיר השירים, מובא מושל למלך שכעס על עבדיו וחבשן בבית קולין (בית כלא). מה עשה המלך, נטל כל קצרקטין (מחנה הצבא) שלו ועבדיו והלך לשמוע מה היו אומרים. שמע שהיו אומרים: **אדונינו המלך, הוא שבחנו, הוא חיינו, אל נחסר לאדונינו המלך לעולם, אמר להם: בני הגביהו קולכם, כדי שישמעו חברים שעל גבכם.**

כך אף על פי שישראל עסקין במלאכתן כל ששת ימים וביום השבת משכימים ובאים לבית הכנסת וקורין ק"ש, ועוברין לפני התיבה וקורין בתורה ומפטירין בנביא, והקב"ה אומר להם: בני, הגביהו קולכם^{טז} כדי שישמעו חברים שעל גבכם, ואין חברים אלא מלאכי השרת^{יז}, ותנו דעתכם שלא תשנאו זה את זה, ולא תקנאו זה את זה, ולא תהרחרו זה עם זה, ולא תביישו זה לזה, שלא יאמרו מלאכי השרת לפני: רבש"ע, תורה שנתת להם לישראל, אינן עוסקין בה והרי איבה וקנאה ושנאה ותחרות ביניהם, ואתם מקיימים אותה בשלום.

נחזור לדברי המדרש שהבאנו לעיל, אמר הקב"ה כאשר תמצאנה לישראל אלו הצרות ואצילן מהן, אותה שעה יאמרו לי שירה שנאמר: וענתה השירה הזאת וגו'. משה רבנו פונה לישראל בנבואה עליהם שהם לא ישתנו מהרגלם הרע כאשר תמצאנה לישראל אלו הצרות, הן בצרות של בימ"ק הראשון והן בבימ"ק השני, אך הדבר החשוב ביותר שהי"ת מבטיח שהוא יציל אותנו מאותם צרות, אך

טז. ברכות (ו.) תניא אבא בנימין אומר אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה, ופירש"י במקום רנה - בבית הכנסת, ששם אומרים הצבור שירות ותשבחות בנעימת קול ערב. ע"כ, אפשר לומר שתפלה כמו תורה, כמו שבתפלה יש ענין לשבח את הי"ת, כבד את ה' מהונך (משלי ג, ט), ורש"י על אתר פירש מהונך - מכל מה שחונך אפי' מקול ערב (אל תקרי מהונך אלא מגרונך) אף גם בתורה, היא השירה. וראה ברבנו בחיי שדרש גם כבד ה' מהונך כלומר מכל מה שהוא מהנה אותך ונתן לך יתרון על שאר בני אדם יש לך להודות לפניו ולתת כבוד לשמו, וכן אם היה סופר ראוי לו שיכתוב ספרים לכבוד הש"י, ואם זכה לכתוב ספר תורה בידו הנה שכרו עד שמים יגיע, שכבר אמרו רז"ל כתבו מעלה עליו הכתוב כאלו קבלו מהר סיני. ע"כ, ובוודאי זה מענין השירה, שהיא המצוה האחרונה שבתורה כתבו לכם את השירה הזאת ולמדה את בני ישראל, וראה בסנהדרין (כא:) אע"פ שהניחו לו אבותיו לאדם ס"ת, מצוה לכתוב לו וכו'.

יז. חגיגה (טז:) ששה דברים נאמרו בבני אדם, שלשה כמלאכי השרת שלשה כבהמה. שלשה כמלאכי השרת: יש להם דעת כמלאכי השרת, ומהלכין בקומה זקופה כמלאכי השרת, ומספרים בלשון הקדש כמלאכי השרת. שלשה כבהמה: אוכלין ושותין כבהמה, ופרין ורבין כבהמה, ומוציאין רעי כבהמה.

כל זה בתנאי שבאותה שעה יאמרו לי שירה, היינו התורה הקדושה, שירה היא אחדות, שהרי שירה ללא אחדות לא תחשב שירה, חייב להיות מנהיג 'מנצח' שינחה את השירה, אף גם ישראל, ברגע שיעסקו בתורה מיד יגאלו¹, כמובן, תורה עם שירה תזכה את ישראל לגאולה, בבחינת אלוקים שיר חדש אשירה לך (תהלים קמ"ט), ובפירוש המלבי"ם תואם הפלא ופלא, שהשירה תהיה 'לא כשירים הרגילים על תשועות הבאים בדרך הטבע, רק שיר חדש על נם היוצא מהיקש הטבעי, 'ובנבל עשור אזמרה לך', לא על כנור ושמיינית שמוציין המוסיקא הגלגלית שהם שמונה רק עלי עשור שמרמוז על מספר אשר בעולם השכליים שמקורו עשר כנודע².

ה' יתברך מצפה מאיתנו שנודה מעל ומעבר למבענו, להסיר את כל המחלוקות הרעות החולות שקיימים ולפתח אהבה באמצעות אחדות, בשירה.

יח. אמנם יקשה לך מאותו מדרש שהרי ישראל במצרים נעשו להם נסים וכן בים, ועדיין לא היתה שירה, היא התורה, נראה לתרץ שעצם הרצון והשאיפה הספיק להם, כמו שנאמר: ויקדו וישתחוו (שמות ד, לא) גרם להם לאמונה בנותן התורה, תעבדון את האלוקים על ההר הזה (שם, ג, יב) והספורנו פירש: אף על פי שאינם ראויים, הם מוכנים לעבוד את האלוקים על ההר הזה בהוציאך אותם מבין הפושעים.

פרשת האזינו

בנים אתם

שחת לו לא בניו מומם דור עיקש ופתלתל (לכ, ה)

איתא בקידושין (לו.) בנים אתם לה' אלוקים! בזמן שאתם נוהגים מנהג בנים אתם קרוים בנים אין אתם נוהגים מנהג בנים אין אתם קרוים בנים דברי ר' יהודה רבי מאיר אומר בין כך ובין כך אתם קרוים בנים שנאמר בנים סכלים חמה' (ירמיהו ד, כב) ואומר בנים לא אמוץ' בם (דברים לב, כ) ואומר זרע מרעים בנים משחיתים' (ישעיהו א, ד) ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי (הושע ב, א) מאי ואומר וכי תימא סכלי הוא דמקרי בני כי לית בהו הימנותיהו לא מיקרו בני ת"ש ואומר בנים לא אמוץ' בם וכי תימא כי לית בהו הימנותא הוא דמיקרו בנים כי פלחו לעבודת כוכבים לא מיקרו בנים ת"ש ואומר זרע מרעים בנים משחיתים וכ"ת בנים משחיתים הוא דמיקרו בני מעלייא לא מיקרו ת"ש ואומר והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם בני אל חי.

מחלוקת בין רבי יהודה לרבי מאיר אומרת דרשני, מחד גיסא דעת רבי יהודה שמי שאינו נוהג מנהג בנים אין הוא קרוי בנים, נדון זה יכול להיות נדונה בשאלת מומר, האם קידושיו קידושין, לקיחת ריבית ועוד דברים, ומאידך גיסא

א. לפי שאתם בניו של מקום, ואתם ראויים להיות נאים, ולא גדודים ומקורחים (רש"י). החזקוני מנמק: אם מת אביכם, אין לכם להתגודד ולעשות קרחה להצטער יותר מדאי, כי אינכם יתומים בכך, שהרי יש לכם אב גדול חי וקיים, הוא הקב"ה. אבל הגוי כשמת אביו אין לו אב שיכול לסייעו בעת הצורך, כי אביו הנשאר לו משל עץ הוא וכו' לפיכך יש להם לבכות ולהתגודד ולקרוח. ע"כ. בנים אצל עם ישראל זו הגדרה קבועה ואינה זמנית, ואינה מתרוקנת תוכן בפטירת האב או האם. ב. מי שהאב חביב עליו - גם בנו חביב עליו, והשונא לבן - אי אפשר שאוהב לאביו. (מהר"ל נתיבות עולם, מאמר אהבת הרע, א).

ג. פירש המלבי"ם: וכן חסר להם החכמה שידעו ע"י קבלה, ועקר דרכי החכמה הוא בהנהגת הנפש לדעת את הטוב ואת הרע וחכמים המה להרע ולהיטיב לא ידעו.

ד. פירש"י השני: ד"א אמוץ' לשון אמונה כתרוממו אמרו בסניני נעשה ונשמע ולשעה קלה בטלו הבטחתם ועשו העגל.

ה. והם היו זרע ברך ה' בנים היו להקב"ה נהפכו למשחיתים (רש"י)..

ו. בשו"ת הרשב"א (ח"א, סי' קצד) דן אם מומר לעכו"ם מטמא באוהל למ"ד קברי עכו"ם אינם

דעת רבי מאיר שבין כך ובין כך אתם קרוים בנים, וגם לזה קיימות השלכות מרחיקות לכת.

וננסה לדון בשיטת התנאים ועוד מקורות בש"ס, בבא בתרא (י.) זו שאלה שאל טורנוסרופוס הרשע את ר"ע: אם אלוקים אוהב עניים הוא, מפני מה אינו מפרנסם, א"ל: כדי שניצולו אנו בהן מדינה של גהינם. א"ל: זו שמחייבתן לגיהנם, אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על עבדו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ושלא להשקותו, וחלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא כועס עליו, ואתם קרוין עבדים, שנאמר: כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה), אמר לו ר"ע: אמשול לך משל, למה הדבר דומה, למלך בשר ודם שכעס על בנו וחבשו בבית האסורין, וצוה עליו שלא להאכילו ולהשקותו, וחלך אדם אחד והאכילו והשקהו, כששמע המלך לא דורון משגור לו, ואנן קרוין בנים, דכתיב: בנים אתם לה' אלוקים (דברים יד, א). אמר לו: אתם קרוים בנים וקרוין עבדים, בזמן שאתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין בנים, ובזמן שאין אתם עושין רצונו של מקום אתם קרוין עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום, אמר לו, הרי הוא אומר: הלא פרום לרעב לחמך ועניים מרודים תביא בית (ישעיהו נה, ז), אימתי עניים מרודים תביא בית, האידנא, וקאמר: הלא פרום לרעב לחמך.

הויכוח בין רבי עקיבא לטורנוסרופוס הוא על אותו יסוד עליו התווכחו ר"מ ור"י. טורנוסרופוס מביא ראיה שעם ישראל אינו בן אלא עבד מהפסוק: כי לי בני ישראל עבדים. ר"ע מביא ראיה שעם ישראל בן קרוי בן מהפסוק: בנים אתם לה' אלוקים. אומר טורנוסרופוס: אכן, יש שני פסוקים ביחס לעם ישראל שנראים סותרים. בכדי ליישב את הסתירה נאמר כך: בזמן שאתם עושים רצונו של מקום אתם קרויים בנים, ובזמן שאין אתם עושים רצונו של מקום אתם קרויים עבדים, ועכשיו אין אתם עושים רצונו של מקום, והנה, לכאורה ר"ע לא עונה על החילוק שעשה טורנוסרופוס.

מטמאים באהל, או שדינם כישראל שמטמאים באהל. וכתב שהלכה כרבי מאיר שבין כך קרוין בנים, ולכן אף מומר לעכו"ם הרי הוא בכלל אדם כי ימות באהל שקברו מטמא באהל. והוא חידוש להלכה כרבי מאיר בזה, ודלא כרבי יהודה, אף שבעלמא ר"מ ור"י הלכה כר' יהודה, ויוצא מכך נפקא מינה להלכה שקבר מומר מטמא באוהל, וכן הובא להלכה ברמ"א (יו"ד ס"ו) שעב סע' ב).

וקשה, האם דעת רבי מאיר כדעת רבי עקיבא ואילו רבי יהודה ס"ל כרשע, ודאי שדבר זה אינו נתפס אצלנו, בכלל להשוות ולהדחיק את רבי יהודה כשיטת אותו רודן וצר לישראל שהוא ידמה את ישראל לעבד, אך נראה דדעת רבי יהודה שעם ישראל כעם נשמר, תמיד יש לו את האפשרות לשנות ולהשתנות, יתכן שבשלב הראשון אינם נקראים בנים, כי אם עבדים, אך בזמן שעושים רצונו של מקום, תהיה להם האפשרות לשוב בתשובה, כך נראה לענ"ד לדייק בקוצר הבנתו לדרשת רבי יהודה בגמ' קידושין דלעיל.

בני אל חי

ונבהיר עוד, במחלוקת רבי יהודה ורבי מאיר, שם שאלת הגמ' מדוע היה צריך להוכיח מכמה פסוקים, ומתוצאת הגמ' שמהפסוק בנים סכלים היה אפשר להבין שגם אם בני ישראל עושים מעשי שמוות, הם נקראים בנים בתנאי שעדיין נוהגים בנאמנות, לכן מובא הפסוק שלפיו הם בנים גם אם לא אמוץ במ.

מהפסוק לא אמוץ במ היה אפשר להבין שגם אם בני ישראל אינם נאמנים, הם נקראים בנים בתנאי שאינם עובדים ע"ז, לכן מובא הפסוק שלפניו הם בנים גם אם הם משחיתים. מהפסוקים הללו היה אפשר להבין שבני ישראל נקראים בנים גרועים, לכן מובא הפסוק שלפיו הם בנים מעולים אפילו כשאינם נוהגים כעמו של הקב"ה: בני אל חי.

להדחיק לפירוש רבי יהודה את שיטת רבי מאיר, ייתכן והם גרועים בשלב זה, ואינם נקראים בנים, אך באירוע מכונן של חזרה בתשובה, יכול הוא לחזור ולעלות עד לדרגת בני אל חי, ואז כבר אין מחלוקת. עיין שבת (דף פט:): אמר לו ליצחק: בניך חטאו לי. אמר לפניו: רבש"ע, **בני ולא בניך**, בשעה שהקדימו לפניך נעשה לנשמע קראת להם בני בכורי, עכשיו בני ולא בניך,

ז. בבחינת יתומים כמובא במדרש לקח טוב (איכה ה, ג) כמו היתומים שאין להם עוזר. ואין אב כלומר יש אב ואין עתה עוזר כי רחק ממנו בעונותיו.

ח. באמת קשה כיצד יצחק הוא בדווקא היה מושיע לישראל באותה עת, ואילו אברהם אבינו ויעקב אבינו לא היה בידם להושיע את ישראל, וננסה לבאר בפשט, שאברהם אבינו גדל בבית עם ע"ז כאביו וסבו, וסביבה אוהדת אלילים, ואף יעקב אבינו גדל בבית עם ע"ז של אחיו עשו, משא"כ יצחק אבינו שגדל בבית נקי מע"ז שהרי מיד כשראתה אמו שישמעאל משחק (חז"ל פירשו ע"ז) מיד גרש

ועוד בגמ' פסחים (דף פז, א-ב) אמר לו הקב"ה להושע **בניך חטאו** והיה לו לומר בניך הם בני חנוניך הם בני אברהם יצחק ויעקב גלגל רחמיך עליהן לא דיו שלא אמר כך אלא אמר לפניו רבש"ע כל העולם שלך הוא העבירם באומה אחרת וגו' אף אתה בדול עצמך ממנה אמר לו רבש"ע יש לי בנים ממנה ואין אני יכול להוציאה ולא לגרשה וגו' כיון שידע שחטא עמד לבקש רחמים על עצמו אמר לו הקב"ה עד שאתה מבקש רחמים על עצמך בקש רחמים על ישראל שגזרתי עליהם שלש גזירות בעבורך עמד ובקש רחמים ובטל גזירה והתחיל לברכן שנאמר (הושע ב, א) והיה מספר בני ישראל כחול חים וגו' והיה במקום אשר יאמר להם לא עמי אתם יאמר להם **בני אל חי** ונקבצו בני יהודה ובני ישראל יחדו וגו' (הושע ב, כה) וזרעתי לי בארץ ורחמתי את לא רוחמה ואמרת לי לא עמי אתה. ע"כ.

ונראה שבמחלוקת רבי יהודה"א ורבי מאיר, דרשת רבי מאיר משמשת לעם ישראל כזכות, כמובא בספר רמתים צופים שהקשה טובא, על המובא בתוס'

האמה הזאת וכו', ובוודאי נשאל, הרי עשו הוא גם בנו, נראה שליצחק היתה הזכות שלא ראה הן בגלל עיוורון גשמי והן בעיוורון רוחני, ומנע ממנו הראיה, ובוודאי עשו היה מכבד אביו ועשה הכל בסתר (מה שהיה גלוי אצל יעקב אבינו), ואולי פה ליצחק היה פתחון פה בעבור כלל ישראל. ודו"ק.

ט. על משקל האמור באלהיו הנביא ז"ל במדרש (שה"ש רבה א, ו): ויאמר קנא קנאתי לה' אלוני ישראל, כי עזבו בריתך בני ישראל. אמר לו הקב"ה: בריתי, שמא בריתך. ואת מזבחותיך הרסו. אמר לו מזבחותי, שמא מזבחותיך. ואת נביאיך הרגו בחרב. אמר לו נביאי. ואתה מה איכפת לך. אמר לו [אליהו] ואוותר אני לבדי, ויבקשו את נפשי לקחתה. תא חמי, מה כתיב תמן. ויבט והנה מראשותיו עוגות רצפים. מה הוא רצפים, אמר רבי שמואל בר נחמן 'רוץ פה, רצוץ פיות בכל מי שאמר דילטוריא על בני. ועיין ברדב"ז (ח"ו סי' רצד) שכתב: אין הקב"ה חפץ שילמדו על בניו, ולא דלטוריא אלא סנגוריה, וזכות. ורוצה הוא, שהצדיק יתפלל על הדור, כאשר עשה אברהם אבינו ע"ה. ואלהיו זכור לטוב לעולם היה מקנא וכו' והיה הקב"ה מתאווה שיתפלל על בניו, ואמר: זכי לא למד זה ממשה רבו, שהתפלל לפני כמה פעמים על ישראל, ומסר נפשו עליהם וגו' כיון שראה הקב"ה שעדיין הוא מקנא אמר: אין זה ראוי לעמוד להימצא בעולם. אמר לו: ואת אלישע וכו' לקחת את נפשו - אי אפשר, שכבר נתתי לו את בריתי שלום. להניחו בעולם - אי אפשר, שלעולם יהיה מקנא, ולא ילמד סנגוריה על ישראל. הילכך יסתלק לעליונים.

י. פירש המלבי"ם שאז יכירו כולם כי אביהם חי ומשגיח על בניו בהשגחה מיוחדת מופלאת שע"ז יתקיימו משך זמן הגלות, ונודע בגוים זרעם כי הם זרע ברך ה'.

יא. ידוע שבמחלוקת בין רבי יהודה לרבי מאיר, הלכה בדרך כלל כשיטת רבי יהודה, אך בדין זה הלכה לפי רבי מאיר, ששיטה זו סוף סוף תגרום זכות לישראל. ואפשר לרמוז ע"פ כללי הש"ס, הלכה כרבי מאיר בגזירותיו היינו הלכה כרבי מאיר בגזירותיו, היינו גזירת בניו לטובת עם ישראל, ודו"ק.

(סנהדרין לט. ד"ה במאי), כיצד נטמא הקב"ה לקבורתו של משה, הרי כהן הוא ואסור ליטמא. ותירצו, שהותר ליטמא כיון דנקראו בנים למקום.

והקשה הגה"ק רבי שמשון מאוסטרופוליא זי"ע הי"ד (לקוטי שושנים, לקוט ב) והנה פליאה דעת ממני, נשגבה בעיני על המבוכה גדולה שקשה על רבותינו הצרפתיים, איך אמרו משום שישראל נקראו בנים, תינה כהן הדיוט, כהן גדול מאי איכא למימר^י, ואיך יתכן שהקב"ה יתברך בכלל הדיוט ח"ו, אמנם כן הוא שיש בזה סוד.

ותרין, אך הנה זה מפורסם בזהר בכמה מקומות לאין מספר, וכן בכל המקובלים שמוגדל חיבתן של ישראל הקב"ה כביכול עושה את עצמו ככהן הדיוט, כדי שיהיה לו כביכול יכולת לילך למקום שומאה מלאה גילולים וכו', ואם כן מתורין תמיחתי על התוס', דהיאך טימא הקב"ה למשה, הא כהן גדול אסור לטמא אפילו לבן, תריין, הקב"ה כביכול מתוך חיבתו עשה עצמו ככהן הדיוט.

ונסיים בפרפרת בתפלת מוסף ביום ראש השנה אומרים אנו ג' פעמים בתפלה: היום הרת עולם היום יעמיד במשפט כל יצורי עולמים **אם כבנים אם כעבדים**.

וקשה, לפי דרשתנו מבקשים אנו להיות בנים ולא עבדים^י, וא"כ היינו צריכים לבקש אך ורק שהקב"ה ירחמנו כבנים ואין צריך להזכיר עבדים, שאם חלילה הגענו לדרגת עבדים (שהתרחקנו מאד מדרגת בנים) מבקשים שהקב"ה יענה לנו ויושיענו, באמור להי"ת: עינינו לך תלויות עד שתחוננו ותוציא לאור משפטנו, תזכה להוציא מדרגת **עבד** לדרגת **בן** ורחם אב על בנים.

יב. עיין יישוב נוסף בדברי מרן חיד"א בנחל קדומים (פר' ואתחנן ד"ה אעברה): שמעתי בסגנון אחר מאחד מאוהבינו זלח"ה במה שכתבו התוספות בסנהדרין דף לט' כי קבריה למשה במאי טביל^י, דמעיכרא נטמא להיותו בן, וחקרו כת הקודמין כי דין זה בכהן הדיוט, ולצד עילאה כביכול דינו ככהן גדול, ואיהו מפרק לה כמאי דקיימא לן ד'מטמאין לנשיא כמת מצוה' (עי' ירושלמי ברכות פ"ג ה"א ונזיר פ"ז הי"א וראה רמב"ם פ"ג הל' אבל ה"י: נשיא שמת הכל מטמאין לו אפילו כהנים עשאוהו כמת מצוה לכל מפני שהכל חייבין בכבודו), ובמת מצוה אפילו כהן גדול מטמא, ומשה רבנו ע"ה היה נשיא ודינו כמת מצוה, ולכך כביכול קבריה למשה.

יג. דין של העבדים, שצריכה להיות להם יראה כלפי אדוניהם; כנאמר במלאכי (א, ז): בן יכבד אב, ועבד - אדניו.

בת עין

יצרנהו כאישון עינו (לב, י)

פירש"י אישון עינו, הוא השחור שבעין שהמאור יוצא הימנו.

ובמדרש (ספרי), אפילו בקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו – היה נותן לו. ולא גלגל עינו בלבד נתן לו, אלא אף נפשו הוא נותן לו, שחביבה עליו מן הכל; שנאמר קח נא את בנך את יחידך אשר אהבת את יצחק (בראשית כב, ב), והלא **בירוע שהוא בנו יחידו**, אלא זו נפש, שנקראת יחידה, שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי^{יד} (תהלים כב, כא).

אברהם אבינו ויתר על האני שלי ומוכן היה למסור את גלגל עינו לכבודו יתברך, שהרי אדם ללא ראייה נחשב כמת כמו ששנינו בנדרים (סד): ותניא, ארבעה חשובין כמת: עני, ומצורע, וסומא, ומי שאין לו בנים, עני – דכתיב: כי מתו כל האנשים (שמות ד, יט), מצורע – דכתיב: אל נא תהי כמת (במדבר יב, יב), וסומא – דכתיב: **במחשכים הושיבני כמתי עולם**^{יז} (איכה ג, ו), ומי שאין לו בנים – דכתיב: הבה לי בנים ואם אין מתה אנכי (בראשית ל, א). כתבו התוספות (ד"ה ארבעה חשובים כמתים) – ונפקא מיניה למבעי עליהו רחמי.

וראה במשך חכמה (שמות יג פ"ח) מבואר שמי שהוא סומא ונחשב כמת (נדרים סד): ואינו שמח במעדנות הבריאיה הברוכה, והעולם בסביבותיו המה למורח ומשא לנפשו.

ובתורה מצינו שנתייחד שם השם על יצחק על היותו סומא כיון שחשוב כמת לעניין תאוות.

ועוד בגמ' (מגלה טו) אל תהי קללת הדיוט קלה בעיניך שהרי אבימלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים (בראשית כ, טז) ונתקיים בזרעה ויהי כי זקן יצחק ותבכה עינו (שם כז, א). ובמדרש (ילק"ש) אל תקרי כסות אלא כהות עינים, שנאמר:

יד. פירש הרד"ק שיחידתי היא הנשמה, שהיא יחידה, שוכנת בבית חומר, ואין דומה לה כי הנפש המתאווה היא גוף.

טו. האבן עזרא כתב מחשך בתוך מחשך, היינו חשך שבתוך חשך, לפי הפשט (אונקלוס) הוא בית כלא שהוא מקום חשך במאד, אך סגי נהור הוא ביותר היינו חשך בתוך חשך.

ותכחיץ עיניו, הא והא גרמא ליה. אמר לה הואיל וכסית מנאי ולא גלית לי שהוא אישך וגרמת לי הצער הזה, יהי רצון שיהיו לך בנים כסויי עינים.

וקשה מדוע קוללה דוקא שרה ולא אברהם, שהרי אברהם הוא זה שדרש משרה לומר, ויאמר אברהם אל"ץ שרה אשתו אחותי היא (בראשית יט, כ), ופירש"י כאן לא נמל רשות אלא על כרחא שלא בטובתה, לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן, ע"כ, בתחלת פרשת לך לך מבקש אברהם בבקשה אמרי נא אחותי למען ייטב לי בעבורך וחייתה נפשי בגללך (שם, יב, יג), פירש"י שם למען ייטב לי בעבורך, יתנו לי מתנות.

ובמהרש"א (מגלה טו.) חוסיף שאליםלך קלל את שרה הנה הוא לך כסות עינים כו'. בדרך קללה אמר לה כן על ששקרה נגדו לומר על אברהם אחי הוא, ובאמת קשה טובא, הרי פה היתה דרישת אברהם משרה, אמנם לא כבדרך שאמר בתחלה אמרי נא אחות את, למען ייטב וכו', אלא אברהם הוא זה שהכריחה באומרו לפי שכבר לוקחה לבית פרעה על ידי כן, היינו שהיא התרגלה כשהיתה בבית פרעה, ואם כן, תירץ המהרש"א וז"ל: ואת אברהם לא קלל ששיקר לו לומר אחותי היא לפי שהוא עשה כן מיראת הריגה כמ"ש והרגוני על דבר אשתי.

אברהם אבינו לא קיבל קללה מאחר והוא לא שיקר כי אם שרה, אך שרה לא שיקרה אך עמדה וביצעה את דברי בעלה, ובוודאי יש בזה משום פיקוח

טז. בתוה"ק נאמר ויאמר אברהם אל שרה, היינו שאברהם אבינו פנה אל שרה אשתו, ואילו בתרגום אונקלוס 'ואמר אברהם על שרה', וקשה מדוע התרגום שינה על במקום המקור שהיא התוה"ק אל שרה וכו', נראה לתרץ ע"פ המובא בשמואל-א (א, י) והיא מרת נפש, ותתפלל על ה', וכאן היה צריך לומר אל ה', שחנה התפללה להי"ת, וראיתי שתרצו בשם הגה"ק רבי מאיר מפרמישליאן זי"ע, הכוונה על ה', שחלילה שם ה' לא ימחה, ראה בגמ' ברכות (לא:) אמרה חנה לפני הקב"ה רבונו של עולם, אם ראה מוטב, ואם לאו - תראה, אלך ואסתתר בפני אלקנה בעלי, וכיון דמסתתרנא משקו לי מי סוטה, ואי אתה עושה תורתך פלסתר, שנאמר: ונקתה ונזרעה זרע, ובעקבות שתיית מי סוטה ימחה שם ה', ואז תזכה לבן. וכאן התפללה חנה על ה' דוקא, שהרי המתינה הרבה זמן בתפלות ולא נענתה והתחכמה שלא להתפלל אל ה' כפי שעשתה עד כה אלא התפללה על ה', ודו"ק. יוצא אפוא, שוואמר אברהם על, הכוונה על כרחא שלא בטובתה של שרה אמנו, ודאי ששרה אמנו אין רצונה לשקר, והיא עושה זאת מצד ההשתדלות כמאמר התנא דבי אליהו (פ"ט) אין לך אשה כשרה בנשים אלא אשה שהיא עשתה רצון בעלה, וראה בדברי רש"י, אל הלכך ארון האלוקים ואל מות חמיה, שניהם בלשון על.

נ"ב- כשרה בנשים אצל שרה וכשרה בנשים אצל חנה, שהרי עליה נאמר ויחשבה עלי לשכרה, שכרה היינו כשרה, מצד כשרות ומצד כמו שרה, כשרה.

נפש טובא לשניהם, ואולי לא היו מאמינים לאברהם, וכאן בהמשך הפסוקים לא משמע כך, שהרי אבימלך אומר: הלא הוא אמר לי אחותי היא (יט, ה) ובחמשך: והיא גם היא" אמרה אחי הוא, יוצא ששניהם לא אמרו את האמת, מדוע אם כן, שרה יותר אשמה מאברהם.

נראה לתרץ ע"פ דברי רש"י על התיבות **גם היא**, לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, את כולם שאלתי ואמרו לי אחיה הוא. (רש"י), יתכן לומר שאברהם אבינו מצידו עשה ההשתדלות ותו לא, שאמר אחותי היא, אך על שרה נאמר לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, שלה דיקא ולא שלו, ואפשר לומר שמצד השתדלות אברהם אמה שהוא אחיה, אך אצל שרה לא רק שהיא אמרה אלא ביקשה לפרסם אצל העבדים וגמלים וחמרים שלה, ודו"ק.

אם כן, האשמה בשרה היתה ההשתדלות יתר משל אברהם, ובזה אפשר לתרץ את דברי המהרש"א, כנלע"ד.

אישון בת עין

ידועה הגמ' ברכות (פ:) הנכנס לישן על מיטתו אומר משמע ישראל עד ויהיה אם שמוע. ואומר ברוך המפיל חבלי שינה על עיני ותנומה על עפעפי ומאיר **לאישון בת עין**."

ובתנחומא (קדושים ס' ו) אמר הקב"ה אם שמרת את שלי, לקרות קריאת שמע כתיקנה, אני אשמור את שלך. לכך דוד מקלם: **שמרני כאישון בת עין** – אמר לו הקב"ה: שמור מצותי ויהי. אמר ר' שמעון בר חלפתא: משל למה הדבר

יז. גם היא לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, את כולם שאלתי ואמרו לי אחים הוא. (רש"י), יתכן לומר שאברהם אבינו מצידו עשה ההשתדלות ותו לא, שאמר אחותי היא, אך אל שרה נאמר לרבות עבדים וגמלים וחמרים שלה, שלה דיקא ולא שלו, ואפשר לומר שמצד השתדלות אברהם אמר שהוא אחיה, אך אצל שרה לא רק שהיא אמרה אלא ביקשה לפרסם אצל העבדים וגמלים וחמרים שלה, ודו"ק.

יח. פירש המצודת ציון כאישון בת עין – הוא השחור יקרא אישון על שנראה בו צורת איש קטן והנו"ן יורה על קוטן הדבר ושם העצם הוא בת עין והוא גלגל העין משם בא האור.

דומה, לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה. ואדם אחר שהוא ביהודה ויש לו כרם בגליל. אותו שבגליל הולך ליהודה לעדר את כרמו, וזה שביהודה הולך לגליל לעדר את כרמו, עמדו זה עם זה. אמר זה לזה: עד שאתה בא למקומי, שמור את שלי בתחומך ואני אשמור את שלך בתחומי. כך, אמר דוד: שמרני כאישון בת עין, אמר לו הקב"ה: **שמור מצותי וחיה** (משלי ד, ד).

במשל זה מבקש איש מאת רעהו שישמור על חלקו, שהרי אם לא ישמור אחד מהם, אז גם חברו לא ישמור, וכך גם בנמשל, כשאנו מבקשים מהי"ת שישמור אותנו כמו שעין נשמרת, משיב להם הקב"ה אני אשמור ובתנאי ששמור מצוותי וחיה, שאם לא תשמור אז איני חייב בשמירתך.

נחזור לדברי הספרי שהובאו בתחלה, אפילו בקש המקום מאבינו אברהם גלגל עינו – היה נותן לו. היינו אברהם שהיה מצד האמת שלא שיקר, שמוכן היה למסור את גלגל עינו להי"ת, היינו ביקש שמירה טובה, שהרי מה יואיל אם ימסור את עינו והוא חי שהרי עיור חשיב כמת, אולי עדיף שימסור עצמו למיתה או את בנו, הקב"ה ביקש מאברהם אבינו גלגל עינו, היינו שאברהם לא יראה את מעשיו הרעים של נכדו עשיו, וכמאמר הכתוב: מן האדום האדום (בראשית כה, ל) פירש"י **עדישים אדומות**, ואותו היום מת אברהם שלא יראה את עשו בן בנו יוצא לתרבות

יט. קיימים פסוקים זהים במשלי בלשון שהובא בתנחומא שם, האחד: ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך שמר מצותי וחיה, והשני: (שם ז, ב) שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך, נראה שהפסוק שהשיב הי"ת לדוד הוא הפסוק האחרון שמר מצותי וחיה ותורתי כאישון עיניך, שהרי מבקש דוד מהי"ת שישמור אותו כאישון, ועיין בפירוש המלבי"ם המצוה יעשה אותם האדם וחי בהם, והתורה היא מאור העינים שתראה לו הדרך שבו ילך, וע"כ שמור תורתי כאישון עיניך, שכמו שישמור אדם אישון עיניו כל יתעור, כן צריך לשמור את התורה שהוא העין השכלי שבו יראה אור.

כ. חלילה וחס שנדון את שרה אמנו ע"ה, מה שהיא עשתה זה מצד השתדלות, וכך צריך לעשות כל אדם מתפקידה היה למנוע חשד, וכאשר כל עבדיה והגמלים והחמרים נשאלו מצד הזמה של השקר, השיבו ששרה היא אחותו של אברהם.

כא. אברהם אבינו את בנו מסר למיתה, ראה מעשה העקידה.

רעהיג, ואם כן, ביקש ה' גלגל עינו, היינו העדשים, שדומות לגלגל שהאבלות גלגל החזור בעולם. ודו"ק.

כב. עשו היה הפך אברהם אברהם אבינו, עשו מבחינתו מוכן למות, הנה אנכי הולך למות, ייתכן ועשיו רצה להראות שכביכול מוכן למסור עצמו למיתה, אך בתקופה של התדרדרות נכדו, ביקש אברהם להסתלק מן העולם שלא יראה את רשעו של עשו, שעשו רצונו למות אבל לא בקידוש ה' אלא בחילול ה', וכאן שרה אמנו ע"ה נתקללה הנה הוא לך בסות עינים, שנתקיימה הקללה ביצחק, שיצחק אבינו הוטעה ע"י עשו, ולכן ביקש יצחק מעשו עשה לי מטעמים וכו' בעבור תברכך נפשי בטרם אמות, שהרי באותו זמן יצחק היה רק בן מאה עשרים ושלש, יצחק אבינו שחשך עליו עולמו והתעוור בקללת אבימלך לאמו שרה, ועוור כמת נחשב, והעוורון הזה בא בעטיו של עשו, ותהיין מרת רוח ליצחק (כו, לה), וסמך ליה (כז, א) ותבהין עיניו מראות, פרש"י בעשנן של אלו, אותן נשים מרשעות שעבדו אלילים גרמו לעוורון ליצחק אבינו, ובקללת אבימלך רצה למנוע הטוב מאברהם וזרעו, גרם הפך שעיורון זה גרם שיעקב אבינו יטול הבכורה, וכאן מוכח שהי"ת שמר אישון עינו.

פרשת וזאת הברכה

זכות המעבר

הראייתך בעיניך ושמה לא תעבור (ד, י)

איתא במדרש (דב"ר): וכיון שראה משה שנתתם עליו גזר דין, גזר עליו תענית ועג עוגה קטנה ועמד בתוכה. ואמר: איני זז מכאן עד שתבטל אותה גזרה. באתה שעה, מה עשה משה, לבש שק ונתעמף שק, ונתפלש באפר, ועמד בתפלה ובתחנונים לפני הקב"ה, עד שנודעו שמים וארץ, וסדרי בראשית ואמרו שמה הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו, יצאת בת קול ואמרה: עדיין לא הגיע צביונו של הקב"ה לחדש את עולמו. אלא אשר בידו נפש כל חי ורוח כל בשר איש (איוב יב, י) ואין איש אלא משה, שנאמר: והאיש משה עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה (במדבר יב, ג).

כשאנו קוראים את דברי המדרש על משה רבנו ש'עג עוגה' מיד מצטייר לנו המעשה המפורסם על חוני המעגל, כמוכא במסכת תענית (כג). תנו רבנן: פעם אחת יצא רוב אדר ולא ירדו גשמים. שלחו לחוני המעגל: התפלל וירדו גשמים, התפלל ולא ירדו גשמים. עג עוגה ועמד בתוכה, כדרך שעשה חבקוק הנביא, שנאמר (שם ב). על משמרת אעמדה ואתיצבה על מצור וגו'. אמר לפניו: רבונו של עולם, בניך שמו פניהם עלי, שאני כבן בית לפניך, נשבע אני בשמך הגדול שאיני זז מכאן עד שתרחם על בניך.

אמנם במשה רבנו זה דאגה לכאורה לפרט, שרצה להיכנס לארץ משא"כ אצל חוני שביקש בעבור הכלל, ואולי לא ניתן להשוות בין המקרים, אך לפי המשך הגמ' משמע דיש דמיון בין המקרים וגם משה רבנו דאג לכלל בכך שהוא ייכנס לארץ ישראל, דהרי כניסתו היתה בשביל הכלל יותר מאשר ל"דאגה" האישית שלו להיכנס לארץ ישראל.

א. המילה עוגה : משקין בית השלחין במועד וכו' ואין עושין עוגיות לגפנים (מועד קטן פ"א, מ"א).
ב. ועיין בדברי הספורנו הראייתך בעיניך למען תברכנה, ושמה לא תעבור כדי שלא תגיענה ברכתך באופן שלא תחרב בסוף כמו שכבר נגזר עליהם לכשתמלא סאתם, עכ"ל, ועיין בפירושו רבנו אה"ח הק' בדבר נצחיות פעלו של משה רבנו, אילו משה רבנו היה מכניס אותם לארץ, אי אפשר היה

חוני המעגל

ועוד: תנו רבנן: מה שלחו בני לשכת הגזית לחוני המעגל, ותגזר אומר ויקם לך, ועל דרכיך נגה אור (איוב כב, כח). ותגזר אומר – אתה גזרת מלמטה, והקב"ה מקיים מאמריך מלמעלה. מכאן למדו חז"ל שצדיק גוזר והקב"ה מקיים. עם זאת, במקום אחר מובא כי שלח לו שמעון בן שמה, אילמלא חוני אתה גוזרני עליך נידוי. כיוון שאין ראוי לאדם להתבטא בצורה שכזו כלפי הקב"ה.

המהרש"א על אתר פירש: לא מפני גדולתי פנו אלי להתפלל בעבורם, אלא מפני שאני כבן בית הרגיל לעמוד לפניך – זוהי לשון ענוה, כפי שנאמר בברכות (לה:), שהעבד נכנס לפני המלך בכל עת ואין מקפידים עליו מפני מיעוט חשיבותו.

בן בית הוא אחד מאנשי הבית שאינם חשובים, ולכן יכולים להיכנס לבקש את צורכיהם, נאמר: לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא (במדבר יב, ז).

יוצא שמושה רבנו שהוא בן בית, בכל ביתי נאמן הוא, גם חוני כבן בית הרגיל לעמוד לפני ה'.

וכן מצינו בגמ' ברכות (יה:) אמר הקב"ה למשה לך אמור להם לאברהם ליצחק וליעקב שבועה שנשבעתי לכם כבר קיימתיה לבניכם וגו' לאחזקיה ליה טיבותא למשה.

ואם נדייק בדברי רש"י עה"פ אשר נשבעתי וכו' לאמר. שהרי מלת לאמר פירושה בדרך כלל לאמר לאחרים, ועל כן פירש רש"י – כדי שתלך ותאמר לאברהם ליצחק וליעקב, שבועה שנשבעתי לכם – הקב"ה קיימה, וזהו לאמר, לכך הראיתך לך, אבל גזירה היא מלפני ששמה לא תעבור, שאילולי כן הייתי מקיימך עד שתראה אותם נטועים וקבועים בה ותלך ותגיד להם.

משמע שהפץ ה' להראות את גדלות משה רבנו בעיני האבות הקדושים, אמנם יש אשר ישאלו, וכי האבות זקוקים למידע זה, הרי הכל גלוי וצפוי להם,

להגלותם ממנה ולשפוך כעסו על עצים ואבנים, ואם וכאשר ישתרשו בחטאם. משמע מדברי הספורנו וגם אוה"ח, דמחד ירוויחו ישראל בכך שמושה רבנו ייכנס לארץ וזה טובתם, היינו הכלל, אך לבסוף דבר זה יפגע בכלל ישראל, ממש, ועדיף שמושה רבנו לא ייכנס לארץ לטובתם.

כמובא בגמ' ברכות, וא"כ מה הענין שמושה רבנו יאמר לאבות, ומתרגמים שיחזיקו לו טובה, ועדיין יקשה לנו, וכי מה יש בטובה, שהרי מיד לאחר מכן עולה הוא לעולם שכולו טוב.

נראה לענ"ד שבזה טמון סוד הכרת הטוב למושה, והא הראיה ממושה רבנו, כמובא במדרש תנחומא (שמות ס' טז) בשעה שא"ל הקב"ה למושה: ועתה לכה ואשלחך אל פרעה. אמר ליה משה: רבון העולם איני יכול, מפני שקבלני יתרו ופתח לי את פתח ביתו ואני עמו כבן, ומי שהוא פותח פתחו לחברו נפשו הוא חייב לו...ולא עוד, אלא כל הפותח פתח לחברו חייב בכבודו יותר מאביו ומאמו... וכך אמר משה לפני הקב"ה: ריבון העולם קבלני יתרו ונחג בי כבוד אלך שלא ברשותו, לכך כתיב וילך משה וישב אל יתרו חותנו.

עיינן ספר החינוך במצוות כיבוד הורים (עשה לג) שראוי לו לאדם שיכיר ויגמול חסד למי שעשה עמו טובה, ולא יהיה נבל ומתנכר וכפוי טובה, שזו מידה רעה ומאוסה בתכלית לפני אלוקים ואנשים.

הטובה הנצחית שעשה משה רבנו כלפי עם ישראל קיימת בה השלכה גם על האבות הקדושים, שרצונם שהבטחת ה' תחזיר את עם ישראל לארץ ישראל, ודבר זה נעשה בשלמות ע"י משה רבנו, לכן בא ה' וביקש שיודיע לכל אחד, לאברהם, ליצחק וליעקב, ובאמת למה חז"ל בברכות לא ציינו לאבות והיה צריך לציין את שמותם, לומר לכל אחד ואחד ולא ביחד, כמובא במסכת בבא מציעא (פה:), א"ל מאי טעמא נגה ליה למר אמר ליה אדאוקימנא לאברהם ומשינא ידיה ומצלי ומגנינא ליה וכן ליצחק וכן ליעקב ולוקמינהו בהדי הדדי סברי תקפי ברחמי ומייתי ליה למשיח בלא זמניה.

משמעות המעשה הזה היא, שרק צירוף הכוחות של שלשת האבות ביחד – יכול להביא גאולה לעולם.

ג. פעם אחת, ביום ראש חודש, אליהו הנביא לא הגיע בזמן הקבוע ואיחר. כשהגיע לבסוף, שאל אותו רבי: מדוע התעכבת מלבוא, השיב לו אליהו הנביא: הלכתי למערת המכפלה, הערתי את אברהם אבינו ונטלתי את ידיו כדי שיתפלל ואחר כך השכבתיו. וכן עשיתי ליצחק וכן ליעקב. שאל אותו רבי: מדוע לא הערת את שלשתם ביחד, ענה לו אליהו הנביא: אם הייתי מעיר את שלשתם ביחד, הם היו מרבים בתפילה ומיד היה בא המשיח שלא בזמנו, לכן לא ניתנה לי הרשות להעמידם יחד.

וראה בפרשת וארא (שמות ג, ב) וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב באל שדי, פרש"י הוא בשתי מילים בלבד: **אל האבות**. כולם תמהים: מה הוסיף פרש"י על הפשט, מה כוונתו בשתי המילים שכתב, ונראה להסביר ולפרש את דבריו – שצריך את כל האבות לשם דבר אחד. רק הכוח של שלושתם יחד יכול להביא גאולה. ממש כמו שסיפר אליהו הנביא לרבי יהודה הנשיא. צריך גם כוח של חסד וגם כוח של תפילה. גם כוח של לימוד תורה וגם קדושת ארץ ישראל. רק כשכולם ביחד מצטרפים – אפשר להביא גאולה לעולם.

נחזור לדרש הפסוק **הראיתיך בעיניך ושמה לא תעבור** ובמדרש תנאים: **ושמה לא תעבור** – נאמר כאן ושמה לא תעבור, ונאמר להלן שמה לא תבא. מה ת"ל ושמה לא תעבור, אמר משה: אם אני איני נכנס בה חי – אכנס בה מת, אמר לו המקום: ושמה לא תבוא, אמר לפניו: אם איני נכנס בה מלך – אכנס בה הדיוט, אמר לו המקום: ושמה לא תעבור, לא מלך ולא הדיוט, לא חי ולא מת, ע"כ.

וכל קורא פסוקים אלו תמה, לשם מה היה צריך להכאיב למשה רבנו, כשהגיע בהישג יד לארץ ישראל, ולומר לו **הראיתיך בעיניך**, אלא יש לומר שהי"ת רצה שמשנה רבנו לא יחפוי להיכנס בשביל כבוד ישראל שכל כך חש כבוד והערכה להם שמסר נפשו עליהם בחייו, ואף גם אחרי מותו כמו בא במדרש (דבר ז' ס' י) שני דברים גזר הקב"ה: אחד על ישראל ואחד על משה. אחד על ישראל בשעה שעשו אותו מעשה וגו' ואחד על משה בשעה שביקש משה להיכנס לארץ ישראל וגו'. ומשה ביקש מן הקב"ה לבטל את שתיהן ... אמר לו הקב"ה: משה,

ד. היינו להיקבר בארץ ישראל.

ה. ובספר הכתב והקבלה כתב: שמה לא תעבור. חלילה להעלות על הדעת דלצעורי לנאמן ביתו קמבוזן להראות לו את הארץ אשר נתן נפשו עלי, ולהגדיל כאב לבו באמירת מניעת ביאתו שמה. אמנם כבר ידענו כי דרך הלשון להקדים לעולם את העיקר לטפל (עמ"ש באנכי עשו בכורך), ואם היתה מניעת הביאה עיקרית במאמר זה, ה"ל להקדים השליכה שהוא העיקר ולומר, ולא תעבור שמה, ומשהקדים הגבול לשליכה, ואמר ושמה לא תעבור, מלת שמה הוא העיקר, והכוונה הראיתיך איכות ומהות פרטי כל מחוז ומחוז כאשר הוא, גם הראיתיך התחלקות הארץ לכל שבט ושבט, וגם כל הדברים העתידיים להולד לשנים רבות הבאות (כמ"ש פרש"י בשם הספרי), אשר כל אלה לא היית רואה אם עברת שמה כאשר אותה נפשך, וזהו ושמה לא תעבור, כלומר הראיתיך ענינים נפלאים העתידיים להתילד באומה עד היום האחרון, שהוא ענין בלתי אפשרי כפי כח האנושי להגיע אליו בחיי גשמייתו לראות כל אלה. ובדברי מהר"א ראיתי דברים קרובים לדברי אלה. ואפשר עוד דלא תעבור היא שלילה רצונית, כלומר אינך צריך לעבור שם כי כבר ראית אותה

כבר בטלת את שלי וקיימתי את שלך. אני אמרתי ואשמידם ואתה אמרת סלח נא, ונתקיים שלך ... אם אעברה נא אתה מבקש לקיים, בטל סלח נא. ואם סלח נא אתה מבקש לקיים, בטל אעברה נא. כיון ששמע משה רבנו כך אמר לפניו: רבש"ע ימות משה ומאה כיוצא בו ולא תינזק ציפורנו של אחד מהם, מסירות נפש אמתית לכלל ישראל, רצונו רק בטובתם ודאגתו להם לעתיד וכלל לא בטובת עצמו היינו לזכות להיכנס לארץ ישראל, משה רבנו לא התפלל תפלה פרטית אישית בעבור עצמו כי אם לטובת כלל ישראל בדומה לחוני המעגל שדאג לגשמים בעבור הרבים, זכותו תגן עלינו.

חזק חזק ונחזק

ו. כמובא במדרש תהלים: כיון שהשלים נפשו למיתה, פתח הקב"ה ואמר: מי יקום לי עם מרעים (תהלים צד טז) - מי יעמוד להם לישראל בשעת כעסי, ומי יעמוד במלחמתן של בניי, ומי יעמוד ויבקש עליהם רחמים בשעה שחוטאין לפני, באותה שעה בא מט"ט ונפל על פניו. אמר לפניו: ריבונו של עולם, בחייו של משה שלך הוא, ובמותו שלך הוא. אמר לו הקב"ה: אמשול לך משל, למה הדבר דומה. למלך שהיה לו בן, ובכל יום ויום היה כועס עליו אביו ומבקש להורגו, שלא היה עומד בכבוד אביו. והיתה אמו מצלת אותו מידו. לימים מתה אמו, והיה המלך בוכה. אמרו לו עבדיו: אדונינו המלך, מפני מה אתה בוכה, אמר להם: לא על אשתי לבד אני בוכה, אלא על בני. שהרבה פעמים כעסתי עליו, ובקשתי להרגו, והצילתו מ ידי. אף כך אמר הקב"ה למט"ט: לא על משה לבד אני בוכה, אלא עליו ועל ישראל, שהרי כמה פעמים הכעיסוני וכעסתי עליהם, ועמד בפרץ לפני להשיב חמתי מהשחיתם.

ברכות הורי גברו

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים הוא ישלח
ברכה והצלחה ורפואה שלמה להורי היקרים
והחביבים, אהובים ונחמדים

מו"ר אבי ה"ה ר' גבריאל בן מרים

ולמרת אמי רבקה בת פורטונה הי"ו

השי"ת ימלא כל משאלות לבם לטובה ולברכה, ויזכו להצלחה בכל
מעשה ידיהם, רפואה שלמה, ויתברכו בכל הברכות האמורות בתורת
משה, בריאות איתנה ונהורא גופא מעליא לאורך ימים ושנים, גם
ברכות לילדיהם ונכדיהם ויזכו לחופת נכדיהם בזיווגים הגונים
וכשרים משורש נשמתם, אכ"ר

לע"נ מו"ז ר' יעקב כהן בן גזלא
נלב"ע כ"א בטבת התשמ"ח

ורעייתו מרת פורטונה בת רבקה
נלב"ע כ"א בסיון התשנ"ב

ולע"נ מו"ז כלאפו בן מסעודה ארביב
נלב"ע כ"ז בסיון התשנ"ט

ורעייתו מרת מרים בת עזיזה
נלב"ע י"ז בשבט התשע"א

לע"נ מרת דינה בת מדלן ז"ל

לע"נ מרת ויואן בת ג'ולי ז"ל

לעילוי נשמת האחין
ר' אברהם-אבי מצליח ז"ל בן פורטונה שתחי'
נלב"ע ג' באדר התשע"ט

תנצב"ה

תשית לראשו עטרת פז

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים הוא ישלח
ברכה והצלחה ורפואה שלמה על מו"ר חמי היקר
והנעלה, מוקיר רבנן ותלמידהון

רבי יוסף שיליאן שליט"א

ורעייתו מרת שולמית שתחי'

ימלא ה' כל משאלות לטובה ולברכה, אורך ימים ושנות חיים
וברכה מיוחדת לבניו היקרים
האברך הנעלה הרב יצחק שליט"א וב"ב לאורך ימים הצלחה והרווחה
לבנו היקר ירון הי"ו שיזכה לחופתו בקרוב
ולבנו ר' אלירן הי"ו ורעייתו מרת חיה-לאה תחי' הם ובניהם אל חי,
סיני ואור החיים ובנותיהם שני, טוהר, שירה, תגל-לבי שיחיו,
שיזכו לשובע שמחות נעימות וטובות, אכי"ר
ולבנו היקר ה"ה אברהם-מנחם ורעייתו מרת הודיה הי"ו שיזכו לכל
הברכות, ויושפעו בשפע ברכה והצלחה עושר וכבוד מעתה ועד עולם
וברכה לבנותיהם היקרות מרת ליאוריה ואביגל שיחיו.

לעילוי נשמת הוריו

ר' יצחק בן אוסמיג'אן ז"ל

מרת סולטנה בת בגומיג'אן ז"ל

אחיו ר' דוד בן סולטנה ז"ל

אחיו ר' ציון בן סולטנה ז"ל

לע"נ אשתו מרת שושנה בת פרידה ז"ל

גלב"ע כ"ו בסיון התשנ"ט

תנצב"ה

**זכות משה אל תנשה
ברכות בחשבון על שער בת רבים**

למעלת כבוד ידידינו הרם והנעלה דיינא רבא
הגאון הגדול מעוז ומגדול

כמוה"ר משה חביב שליט"א

חבר בית הדין הרבני נתניה
על עזרתו הרבה להוצאת ספרנו
אתה ה' תשמרם תצרנו מן הדור זו לעולם
הספר לרפואת אמו, אמה של מלכות
מרת ליליאן בת פורטונה שתחי'
יזכה לשובע שמחות נעימות וטובות, אורך ימים ושנות חיים, אכ"ר.

הספר מוקדש

לכבוד ידיד נפשי אהובי ורעי איש ימיני בכל חיבוריי
הג"ר שמעון פריי הלוי שליט"א
להצלחת בניו ובנותיו ונכדיו וכל אשר לו
יזכה לשפע חיים ברכה ושלוש, אורך ימים ושובע שמחות

הספר מוקדש לעילוי נשמת רעייתו, אשת חיל עטרת בעלה
הרבנית חיה שרה רחל ז"ל
בת הרה"ג ר' אליהו זצ"ל מח"ס ברכת אליהו (ב"ח) זצ"ל
נלב"ע ו' בתשרי התשפ"א
לע"נ מר אביו ר' נתן הלוי ב"ר שמואל שמעלקא הלוי ז"ל
לע"נ אמו מרת חיה ב"ר שמעון ז"ל
ת'נ'צ'ב'ה'

היטיבה ה' לטובים

לידידינו היקר והחביב, איש חי רב פעלים לתורה ולתעודה

ר' אליהו סבן ורעייתו מרת אסתר יצ"ו

בריאות איתנה ונהורא גופא מעליא בכל מכל, ולחיי משפחתו היקרה, שיזכו
לשפע ברכה והצלחה, ישועה ורווחה.
יזכה לנחת רוח ושובע שמחות נעימות וטובות מבנו, בנותיו נכדיו ונכדותיו
היקרים.

לעילוי נשמת הוריהם

ר' נסים סבן בן ג'והרה ז"ל נלב"ע ז' במנחם אב התשע"ד
אמו מרת יולנדה בת מרים ז"ל נלב"ע ו' בניסן התשמ"ט
ר' נסים רופא בן אסתר ז"ל נלב"ע יד' באלול התשס"ד
מרת אינס פורטונה בת זלדה ז"ל נלב"ע כ"ב באייר התשע"ג
ת"נ'צ'ב'ה'

ברכות בחשבון על שער בת רבים

מי שבירך אבותינו הקדושים והטהורים אברהם יצחק ויעקב משה אהרן יוסף דוד ושלמה הוא
יברך וישמור וינצור ויעלה מעלה מעלה את ידידי וחביבי היקר

ה"ה ר' אברהם (אלברט) רופא יצ"ו

ולרעייתו היקרה מרת יהודית שתחי'

יהי רצון שזכות התרומה תעמוד להם ולמשפחתם לעד, ויתברכו בכל מילי דמיטב הברכות
מפי עליון וחפץ ה' בידם יצליחו להגדיל תורה ולהאדירה מתוך בריאות איתנה ונחת יהודי
אושר ועושר עד ביאת גואל צדק ועד בכלל, אכ"ר.

ר' נסים רופא בן אסתר ז"ל נלב"ע יד' באלול התשס"ד
מרת אינס פורטונה בת זלדה ז"ל נלב"ע כ"ב באייר התשע"ג

ברמי שלי לפני

הבת היקרה שנפטרה בדמי ימיה
מרת **ברמית** ז"ל בת יהודית שתחיה
נלב"ע ה' במנחם אב התשנ"ח
ת"נ'צ'ב'ה'

רב ברכות

לגיסי ואחותי היקרים והנעלים
ר' יחיאל ומיכל למשפחת אדרי הי"ו
שפע ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם והצלחה בלימודים לילדיהם
הדר, דור-דוד, נעה ותמר שיחיו
לזיווג הגון וכשר לבת הדר בת מיכל שתחי'

לע"נ ר' דוד אדרי בן עליזה ז"ל
מרת מרגלית בת מרסל ז"ל
תנצב"ה

מסכת ברכות

לגיסי ואחותי היקרים והנעלים
ר' מרדכי יוסף וענת תורג'מן הי"ו
השי"ת ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, רפואה שלמה ונהורא גופא
מעליא להורים היקרים שיחיו
הצלחה וברכה לבניהם היקרים: אורי, רועי, אדיר ויקיר הי"ו, שיעלו מעלה
מעלה ויעשו חיל בלימודיהם, לגאון ולתפארת עם ישראל. אמן

לע"נ האבא ר' אהרן תורג'מן בן סעידה ז"ל
ת'נ'צ'ב'ה'

מעמק הברכה

למעלת גיסי היקר והחשוב, מוקיר רבנן ותלמידהון
הר' עמיר ושירלי פדלון הי"ו
השי"ת ברחמיו ישלח ברכה והצלחה בכל מעשה ידיהם, ויזכו לבריאות איתנה ונהורא
מעליא, ומברכתם יבורכו ילדיהם היקרים:
אור, אנאל, מיכאל ונריה הי"ו
שיזכו לשפע ברכה והצלחה, ברכות להורים היקרים והנכבדים ולרפואת הסבתא
היקרה, אשת חיל מרת ג'והרה חסאן בת מוחייה הי"ו

לעילוי נשמת הסבים
ר' עמוס בן שמחה ז"ל
מרת ג'וליה פדלון בת שרה ז"ל
ר' מרדכי חסאן בן גליה ז"ל
ת'נ'צ'ב'ה'

וכל החיים יודוך

כבוד ידידינו הנכבד והנערץ איש חי ורב הפעלים לתורה ולתעודה

הר' חיים פלח ורעייתו שתח'

שיזכה לשפע ברכה והצלחה ובריאות איתנה ונהורא גופא מעליא,

להם ולילדיהם ונכדיהם

אורך ימים ושנות חיים, אכ"ר

לעילוי נשמת הוריהם ע"ה

ת'נ'צ'ב'ה'

ברכה נאמנה

לידידינו היקר, האהוב והנחמד אוצר כלי חמדה היקר והנעלה

הר"ר מרדכי דהאן ורעייתו

השי"ת יצליחהו ויברכהו בכל מילי דמיטב

ויזכהו לשפע ברכה ובריאות איתנה

ברכה והצלחת לבניו ונכדיו היקרים

לעילוי נשמת הוריו ע"ה

ת'נ'צ'ב'ה'

כארזים עלי מים

ידידינו הנכבד והנערץ הר' ארז ימיני הי"ו

שיזכה לשפע ברכה והצלחה לו

ולרעייתו מנב"ת קלרים בת מוניק שתחי' לרפואה שלמה ובריאות

איתנה, הצלחה בלימודים לבנו ובתו שיזכו לכל מילי דמיטב אכ"ר.

רפואה שלמה ובריאות איתנה

למר אביו היקר הרה"ח ר' אביגדור בן חנה שליט"א

ולאמו היקרה מרת רחל בת רינה שתחי'

וחמותו מרת מוניק בת אסתר שתחי'

תשית לראשו עטרת פז

לידידנו היקר והחביב, מוקיר רבנן ותלמידיהון
ה"ה ר' יוסף ויקטור אלגוזי הי"ו
להצלחתו ולחיי אשתו ובנותיו וחתניו, נכדיו ונכדותיו היקרים
רפואה שלמה לאמו היקרה מרת מסעודה שתחי'
השי"ת יצליחהו ויברכהו בכל מילי דמיטב ויזכהו
לשפע ברכה ובריאות איתנה

לעילוי נשמת אביו ר' שלום בן רחל ז"ל
גלב"ע נר שמיני של חנוכה
תנצב"ה

בורא עצי בשמים

ידידינו וידיד כל בית ישראל האיש החשוב
רוֹדֵף צדקה וחסד
הר"ר חנניה כהן ורעייתו שתחי'
להצלחת בנותיו ונכדיו וכל אשר לו,
אורך ימים בימינה ובשמאל עושר וכבוד, אכ"ר

גם ברכות יעטה

אוצר כלי חמדה היקר והנעלה, דודי היקר
הר"ר טל כהן ורעייתו מרת רות שתחי'
השי"ת יצליחהו ויברכהו בכל מילי דמיטב
ויזכהו לשפע ברכה ובריאות איתנה
ברכה והצלחת לבניו היקרים

לע"נ אביו היקר ר' יעקב הכהן בן גזלא ז"ל
לע"נ אמו היקרה מרת פורטונה בת רבקה ז"ל
ת"נ צ'ב'ה'

ברכה נאמנה

לידידנו היקר והחביב, מוקיר רבנן ותלמידיהון

ר' שלמה הנסב הי"ו

אשר הרים תרומתו הנכבדה להוצאת הספר

לרפואתו ולבריאות משפחתו וילדיו היקרים והחשובים הי"ו
ובפרט לאשתו היקרה מרת ז'אנט בת מזל הי"ו שתזכה לרפואה

שלמה ונהורא מעליא

ולחצלת ולרפואת חמותו היקרה הי"ו

לעילוי נשמת הוריו ר' יוסף בן שלמה גלב"ע כ"ו בכסלו

ומרת שרה-מזל בת טאוס ז"ל י"ח באדר

תנצב"ה

גם ברכות יעטה

כבוד ידידנו היקר והנעלה, אוצר כלי חמדה, רב פעלים לתורה

ולתעודה ר' הרצל ג'נח הי"ו

השי"ת יצליחהו ויברכהו בכל מילי דמיטב ויזכהו לזיווג הגון

וכשר משורש נשמתו

להצלחת בנו היקר הבחור ישראל רחמים נ"י

ולרפואת אחותו מרת דליה עטיה בת פורטונה הי"ו

לע"נ אביו היקר ר' רחמים (רחמין) בן זולה ז"ל

לע"נ אמו היקרה מרת פורטונה בת גליה ז"ל

לע"נ אחיו הגדול ר' שמעון מרדכי בן פורטונה ז"ל

ת'נצ'ב"ה

רב ברכות

לכבוד ידידי וחביבי, אהובי כנפשי, מוקיר רבנן ותלמידיהון
הר"ר נחמיה פיירסטון יצ"ו ורעייתו שתחי',
השי"ת יברכם בפרנסה קלה ובשפע רב עד בלי די.
להצלחת בנו ובנותיו שיזכו לכל הברכות והישועות,

לעילוי נשמת הוריו

ר' שמואל בן הר"ר אריה ליב ז"ל
לע"נ מרת גיטל בת הר"ר אהרן ז"ל
לע"נ מר חמיו היקר ר' יעקב בן הר"ר שלמה הכהן ז"ל
נלב"ע ט"ז בטבת התש"פ
ת"נצ"ב'ה'

תורת חסד

מי שברך לאבותינו הקדושים והטהורים הוא יברך את היקר והנעלה
איש החסד ורב הפעלים
הר' יהונתן שמואל ורעייתו מרת מאשא חנה למשפחת ספטנר הי"ו
להצלחה ובריאות, שלום בית ופרנסה קלה ובשפע, לחינוך בניו ובנותיו
וגאולה קרובה, אכ"ר

לע"נ הרה"ח ר' קהת בן אברהם יצחק ז"ל נלב"ע ח' באלול התשס"ה
מקימי עולה של תורה בעיר סנט לואיס, ארה"ב
לע"נ זוגתו מרת רבקה דינה בת ר' משה יעקב ז"ל נלב"ע ד' בניסן התשס"ב
תנצב"ה

ברכות שמים

שתרמו להוצאת הספר

הדוד היקר הר"ר חיים ושולמית שרביט הי"ו

השי"ת יצליחהו ויברכהו בכל מילי דמיטב ויזכהו לשפע חיים ברכה והצלחה, הם
ובניהם ונכדיהם ונכדותיהם היקרים והנעלים.
ובכלל הברכה הוא יברך את בניהם ר' משה ורעייתו, ר' יצחק ורעייתו והרה"ג ר' יעקב
ורעייתו הם ובניהם ובנותיהם אושר ושלווה בכל מכל כל, אכ"ר.

לע"נ הוריהם היקרים
ת"נצ"ב'ה'

בזכות אליהו

כבוד חברנו היקר והנעלה ר' אליהו סבן הי"ו
השי"ת ברחמיו יצליחהו, ויזכהו בע"ה לזיווג
הגון משורש נשמתו,
ויזכה לפרנסה קלה ובשפע.
לרפואה שלמה לאמו מרת רבקה בת יאזי הי"ו

לע"נ אביו ר' נסים בן שלביה ז"ל
ת"נ צ"ב

זכות משה

כבוד חברנו היקר המסור והנאמן
התורם המרכזי של העלון אורי וישעי מדי שבוע
ר' משה גניש ורעייתו שתחי'
להצלחת בניו ובנותיו אחיו וכל אשר לו
השי"ת ברחמיו יצליחהו, ויזכהו בע"ה לזיווגים הגונים וכשרים
לילדיו ויזכו לשפע ברכה ישועה ונחמה בכל מכל כל, אכי"ר

גם ברכות יעטה מורה

ידידינו רב הפעלים לתורה ולתעודה
הרה"ח ר' שמואל דויד לנדאו ורעייתו שתחי'
להצלחת ילדיו ובפרט לבנו בכורו החתן מורנו כמר ישראל לנדאו
שליט"א, יזכה לבניין עדי עד, דורות ישרים מבורכים.
אורך ימים בימינה ובשמאל עושר וכבוד, אכי"ר

ברכות שמים מעל

לידידינו מבית הדפוס נרקים

היקר והנעלה ר' אליהו תשובה ורעייתו הי"ו
יזכה לרוב ברכות והצלחה בכל מעשה ידיו, ויתברך בשפע ברכה
והצלחה בכל מילי דמיטב, ויראה בשמחת כל בניו ובנותיו
ומשפחתו הכבודה

לעילוי נשמת

הזקן הכשר, איש חי ורב הפעלים לתורה ולתורה
רבי אהרן הכהן בן לאה זלה"ה
ולע"נ אשתו מרת מזל בת דיה ע"ה
ת'נ'צ'ב'ה'

הונצח ע"י בנו אהובו ר' עזרא כהן ובני ביתו שיחיו

אשת חיל מי ימצא

לעילוי נשמת האשה הכבודה והצנועה
מב"ת מרת מרים וידאל ע"ה
אשת חבר לכב' הדיין הגאון רבי חיים שליט"א
חבר ביה"ד הרבני ירושלים
נלב"ע ד' בניסן התשפ"ב
הונצח ע"י המחבר יצ"ו

נר אלקים נשמת אדם

לע"נ מרן הראש"ל רשכבה"ג הגה"ק
רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זי"ע
לע"נ הגה"ק רבי מצליח מאזוז זי"ע הי"ד
לע"נ הגה"ק רבנו חיים חורי זי"ע
לע"נ כ"ק האדמו"ר הגה"ק ישראל אביחצירא זי"ע
לע"נ כ"ק האדמו"ר הגה"ק מאיר אביחצירא זי"ע
לע"נ כ"ק האדמו"ר הגה"ק אלעזר אביחצירא זי"ע
לע"נ הגאון רבנו יהודה חיים יהושע צדקה זי"ע
לע"נ הגאון רבי בן ציון אבא שאול בן בניה זי"ע
לע"נ הראש"ל הג"ר מרדכי צמח אליהו זי"ע
לע"נ הראש"ל הג"ר אליהו בקשי דורון זי"ע
לע"נ הגה"ק רבנו ינון חורי זי"ע
לע"נ הגה"צ רבנו שמעון גבאי זצ"ל
לע"נ הרה"ג ר' דוד נשיא זצ"ל
לע"נ שה"ת הגה"ק רבנו שמריהו יוסף חיים קנייבסקי
בן פעשא מרים זי"ע
נלב"ע ט"ו באדר השני התשפ"ב

תנצב"ה

הכרת הטוב

לבית המדרש רב פעלים נתניה
בראשות מו"ר הרה"ג הנעלה, מקבציאל
הרב אורי סבן שליט"א
יזכה להרבות פעלים לתורה ולתעודה
עוד כהנה וכהנה מתוך הרהבת הדעת. אמן